दशमस्कंध पूर्वार्धं

श्रीभा०
द०उ०
टी०१

श्रीगणेशाय नमः ॥ मन्नादरस्मर दीनवद्यपयानो लीरां बुधावस्तमाधनमेथनादि मर्गनिरीस्वहीणाम्हतेजे पायमेरेजितो जयतिवि भावधालदक्षः १ मीनाहतो विधिमखेविबुधेगणो शोकाकुशायत समभवन्सोकलाजेसो घा सर्वसमं जमममन्नमनान्वितोस्य सोयमभुजपालित्व प्रविघालदक्षः २ शोकमोहभमारव्यौ रक्षकालाहिनापुन नामुक्तहास्तवदेगो विदाक्रममहूरः ३ अस्मिन्विस्मकौ मिमुनतक्षणामेउलकालमागविधवेत्ता श्रियलगाज्ञमात्समम रेक्षलाफणाहेहरि नस्मतास्वउवरणविधिनामधर्वगीतेस्तत मे मावासमरांशुसानुगकल्लेतेगाकुलेशभजे ४

श्रीशुक उवाच अस्तिः प्राप्तिश्च कंसस्य महिष्यौ भरतर्षभ मृते भर्तरि दुःखार्ते ईयतुः स्म पितुर्गृहान् १ पित्रे मगधराजाय जरासंधाय दुःखिते वेदयांचक्रतुः सर्वमात्मवैधव्यकारणं २ स तदप्रियमाकर्ण्य शोकामर्षयुतो नृप अयादवीं महीं कर्तुं चक्रे परममुद्यमं ३ अक्षौहिणीभिर्विंशत्या तिसृभिश्चापि संवृतः यदुराजधानीं मथुरां न्यरुणत्सर्वतो दिशं ४ ॥

विश्वेश्वरं विश्वभवं विश्वनाथ जगत्पति नमामि शिरसा देवं किं मेमत्युः करिष्यति ५ कंसेन कंसमते नक्रीडत्समप्रीतये मुना लिख्यते उत्तरार्धेयं दशमस्य शवत्क्रम ६ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय तत पश्चाशात्मेतु जरासंधममपादिव कारयित्वो बुधो दुर्गतिर्मिलाय निकेतनं १ कथ दाम्कपदेनेव हत्वादिरण नयत्ततः अजयच्च जरासंधं धर्मिणो वतु धर्मिकं २ अस्तिप्राप्तिसंज्ञके ईयतु जग्मतु १२ कंसेशो कः कंसे अमर्ष- ताभ्यांयुत ३ न्यरुणत् रुरोध ४ ॥ रामायनमः रामः

राम
१

तस्य बलसैन्ये उद्वेलं लङ्घितमर्यादं सागरमिव तेन तस्य बलेन सह ३ ४ किं बलमेव हस्तिना मागधं मागधं हत्वा बले ... हस्तिमहासमागमस्य बहन्नीतिश्चिन्तयामास न तु प्रथमं हन्मीति चिन्तयामास ननु प्रथमं कथं जेष्यामीत्येव चिन्तावि... तत्राह कारणमानुष इति भूभारावतारकारणेन मानुषेण न तत्त्वतः इति ६ तदेव द्योतयति चिन्तयन् प्रथमं ... तवान् तदाह चतुर्भिः हनिष्यामीति ७ बलायोधानेकसौक्षिप्यति ८ कृष्ण-कृष्णेन कृष्णायेऽमिकस्य कृष्णेन

निरीक्ष्य तद्बलं कृष्ण उद्वेलमिव सागरं स्वपुरं तेन संरुद्धं स्वजनं च भयाकुलं ५ चिन्तयामास भगवान् हरिः कारणमानुषः तद्देशकालानुगुणं स्वावतारप्रयोजनं ६ हनिष्यामि बलं ह्येतद्भुवि भारं समाहितं मागधेन समानीतं वश्यानां सर्वभूभुजां ७ अक्षौहिणीभिः सङ्ख्यातं भटाश्वरथकुञ्जरैः मागधस्तु न हन्तव्यो भूयः कर्ता बलोद्यमं ८ एतदर्थोऽवतारो हि भूभारहरणाय मे संरक्षणाय साधूनां कृतोऽन्येषां वधाय च ९ अन्योऽपि धर्मरक्षायै देहः संभ्रियते मया विरामायाप्यधर्मस्य काले प्रभवतः क्वचित् १० एवं ध्यायति गोविन्द आकाशात्सूर्यवर्चसौ रथावुपस्थितौ सद्यः ससूतौ सपरिच्छदौ ११ ॥

कृष्णेन त्वामिव सकलमाप्त ... किंचन १ न त्वन एव हनन ... तत्राह एतदर्थ इति एतच्छब्दार्थ ... यस्य प्रति भूभारहरणायेति ९ अयमेव दर्शयतीत्याह अन्योऽपीति प्रभवतः उद्भवत १० ससूतौ सारथिसहितौ परिच्छदः परिकरः ध्वजकवचादिस्तत्सहितौ ११ ॥ ॥ ॥

म२

१२ त्वंनाथो यस्मिंस्तेयेषांतेनावता तेषां १३ १४ दयितो बहुकृतवचो १४ स्वायुधाढ्यौ शोभनायुधसंपन्नौ १६ वरूथा अध
माधस्याहितिबालत्वेन हे पुरुषाधमेति १७ गुप्तेनसंरक्षितस्त्वाहंर्शनोहिंए आमंदबंधुनितिबंधुरविधासाहतीतित

आयुधानि च दिव्यानि पुराणानि यदृच्छया दृष्ट्वा तानि हृषीकेशः संकर्षण
मथाब्रवीत् ११ पश्यार्य व्यसनं प्राप्तं यदूनां त्वावतां प्रभो एष ते रथ आयो
तो दयितान्यायुधानि च १२ यानमास्थाय जह्येतद्व्यसनात्स्वान्समुद्धर एत
दर्थं हि नौ जन्म साधूनामीश शर्मकृत् १३ त्रयोविंशत्यनीकाख्यं भूमेर्भार
मपाकुरु एवं संमंत्र्य दाशार्हौ दंशितौ रथिनौ पुरात् १४ निर्जग्मतुः स्वायुधाढ्यौ
बलेनाल्पीयसा वृतौ शंखं दध्मौ विनिर्गत्य हरिर्दारुकसारथिः १५ ततोऽभूत्पर
सैन्यानां हृदि वित्रासवेपथुः तावाह मागधो वीक्ष्य हे कृष्ण पुरुषाधम १६ न त्व
या योद्धुमिच्छामि बालेनैकेन लज्जया गुप्तेन हि त्वया मंद न योत्स्ये याहि बंधुहन्
१७ तव राम यदि श्रद्धा युध्यस्व धैर्यमुद्वह हित्वा वा मच्छरैश्छिन्नं देहं स्वर्याहि मां जे
हि १८ श्रीभगवानुवाच नैव श्रूरा विकत्थंते दर्शयंत्येव पौरुषं न गृह्णीमो वचो राज
न्नातुरस्य मुमूर्षतः २० ॥

या हे अविद्यानिरसनेनेतियाहिभापुहि १८ अछेद्यदेहो साविनिस्त्वयमेव
मत्वा परितोषात्संतोतरमाह यद्वामाजहीति १९ मपाफ्क नार्थग्रहणेन भगवत उक्तेर्नैव शूरा इति कत्थंते
श्लाघंते २० ॥ ॥ ॥

माधवो मधुवंशभवो महतां सैन्यसमूहेनावृतवान् वा युद्धे रं स्वर्थं रेणुभिश्चान्धितं पिहितं अथ वशीनमात्रमेवा रणमिति स्वचितं २१ २२ परस्यानीकानि सैन्यानि तानि पयोमुचो मेघास्तद्वत् ॥ तेषां मुखं स्वावर्णा तेषां मुखं तुल्यं वर्षं तेन पीडितं स्वकीयसेनां तत्र उत्क्षिप्तवान् २३ तदा हरिं न्निमिषगादिषु धेः शरान् गृह्णन् अपरान् गुणात् धनुःगुणात् कृष्य

५२

जरासुतस्तावभिपत्य माधवो महाबलो घनबलीप्रसारणेन ससैन्ययानध्वजवाजिसारथी स्वर्णिनलोवारिवाभ्रेरणुभिः २१ सुपर्णनालध्वजोच्छ्रितौ रथावलक्षयन्सोऽहरिरामयोर्मृधे ॥ भ्रियः पुराहालकहर्म्यगोपुरं समाश्रिताः सस्मुहुः प्रचारिताः २२ हरिः परानीकपयोमुचां मुहुः शिलीमुखास्तुल्वणवर्षपीडितं स्वसैन्यमालोक्य सुरासुरार्चितश्चापस्फूर्ण्य चक्राई शराप्तनान्तम २३ गृह्णन्निषंगादथ संदधच्छरान्विकृष्य मुंचन् शिलवाणस्त्रम् निघ्नन् रथान् कुंजरवाजिपत्तीन्निरंतरं यदूत्तानचक्रे २४ निर्भिन्नकुंभाः करिणो निपेतुरनेकशो भग्नाः शरवृक्तकंधराः रथा हताश्च ध्वजसूतनायकाः पदातयः छिन्नभुजोरुकंधराः २५ ॥

निशितबाणसमूहान् मुंचन् प्रहरन् पत्तिं पदातिं निरंतरमिति ग्रहणादि क्रियाविशेषणं ज्वलत्काष्ठभ्रमणो यथा चक्रं वर्तुलवति तद्वत्सैन्यं यो रति २४ हता अश्वा ध्वजा सूता नायकाः रथिन एषु ते २५ ॥ ॥ ॥

संछिद्यमानाहिपदेभवाजिनः तेषामसेभ्य प्रसृता असृगापगा रुधिरनद्यः परस्परं प्रवर्त्तिताः इतिः निमेयेनान्वयः प्रशिरनरं पुरुषक्माह भुजाएव अहयो यासुता पुरुषशीर्षाण्येव कच्छपा यासुताः हता द्विपाएव द्वीपा अतिविस्तीर्णत्वात् गिरितुल्याः महाग्रहाः ग्राहा नक्राकुला व्याप्ताः २६ करा ऊरवश्च मीना यासुता नराणां केशाएव शैवलानि यासुताः धनुरेव तरंगा आयुधानि गुल्मा ताभिः संकुलाः अच्छुरिका अश्वमांसाः चक्राणि तावानामावर्त्ता भयानकाः महामणीनां प्रवेकाः उत्तमाः अश्मा

संछिद्यमानाहिपदेभवाजिनोमग्र प्रसृताः शतशोऽसृगापगाः भुजाहयः पुरुषशीर्षकच्छपाहतद्विपद्वीपमहाग्रहाकुलाः २६ करोरुमीनानरकेशशैवलाधनुस्तरंगायुधगुल्मसंकुलाः अच्छुरिकावर्त्तभयानकामहामणिप्रवेकाभरणाश्मशर्कराः २७ प्रवर्त्तिताभीरुभयावहामृधेमनस्विनां हर्षकरीः परस्परं विनिघ्नतां शैन्युशल्येन दुर्मदान्संकर्षणेनापरिमेयतेजसा २८ बलं तदंगार्णवदुर्गभैरवं दुरन्तपारं मगधेंद्रपालितं क्षयं प्रणीतं वसुदेवपुत्रयोः विक्रीडितेनजगदीशयोः परं २९

अरणानि विषयपाषाणं अश्मानः शर्करा क्षमासुता २७ भीरूणां भयावहाः मनस्विनां हर्षकर्यः किंच संकर्षणेनापि तद्बलं क्षयं प्रणीतं २८ अंगाहे जन्तु अर्णवदुर्गं दुर्गमं भैरवं भयंकरंच अनन्तदुरंतपारं अतो दुरंतं लंघ्यं पारमवधिर्दु शब्दो निषेधे विक्रमेणगाधं देशान्तं अनिरवधिकोऽसीत्यर्थः किंच मगधेंद्रेणचपालितं बलं पदेषु भजनानकथमयोः कर्मोक्तं तत्परं केवलं तच्चैर्विक्रीडितमनुपराक्रमः २९ ।

न चैतदाश्चर्यमित्याह स्थित्युद्भवांतमिति तर्हि किमित्याश्चर्यमित्यत्र शौनकत्राह तथापीति मर्त्यानन्नविधत्ते अनु
करोतीति मर्त्यानुविधस्तस्य ३० किंच जग्राहेति हतानि अनीकानि यस्य तथाभूतं अवशिष्टा असवो यस्य तं हतावशिष्टासुं आनतोय
नतथाभूतं तमपि जरासंधं वधोद्यमान वारयामासेति ३२ ३३ पवित्रार्थपदैर्धर्मोपदेशपरैर्नयनैर्नीतिभिः प्राकृ

स्थित्युद्भवांतं भुवनत्रयस्य यः समीहितेनंतगुणः स्वलीलया। न तस्य चित्रं परपक्ष
निग्रहस्तथापि मर्त्यानुविधस्य वर्ण्यते ३० जग्राह विरथं रामो जरासंधं महाब
ले हतानीकावशिष्टासुं सिंहः सिंहमिवौजसा ३१ बध्यमानं हतारातिं पाशैर्वा
रुणमानुषैः वारयामास गोविंदस्तेन कार्यचिकीर्षया ३२ समुक्तो लोकनाथाभ्यां
व्रीडितो वीरसम्मतः तपसे कृतसंकल्पो वारितः पथि राजभिः ३३ वाक्यैः पवित्रार्थ
पदैर्नयनैः प्राकृतैरपि स्वकर्मबंधप्राप्तोयं यदुभिस्ते पराभवः ३४ ह
तेषु सर्वानीकेषु नृपो बार्हद्रथस्तदा उपेक्षितो भगवता मगधान् दुर्मना ययौ ३५
मुकुंदोप्यक्षतबलो निस्तीर्णारिबलार्णवः विकीर्यमाणः कुसुमैस्त्रिदशैरनुमोदि

निर्लज्जः किंके. तत्र लौकिकन्यायमाह स्वलौकिकर्मेति यदुभिरल्पकैः कृत्वा निमहत. पराभव. केवलं कर्मबंधेनैव
प्राप्त तथा न लज्जितव्यमिति ३४ बार्हद्रथो जरासंधः ३५ मुकुंदोपि अक्षतबलः अच्छिन्नबलो न हतं बलं यस्य स.
तस्य बाधकत्वमाह निस्तीर्णेति भाव निस्तीर्णः अरिबलार्णवो येन साधुसाक्षि ॥
त्यनुमोदितश्च ३६ ॥

नं०२

श्री०मा०
टी०उ०
६

प्रजयेनैर्मधुराकासिमि[illegible]नैरभिसंगम्यमिलिता ३७ तदाचप्रभौपुरं प्रविशतिसतिशंखादयोनेदुः ३८ कथंभू
तःपुरंततदाह सिक्तमार्गामिमि प्र साधी[illegible]निर्घुष्टो[illegible]कौतुकैनोत्सवेनासर्वतोवद्धा[illegible]तोरणानियस्मि
नीं ३९ निचीयमान विकीर्यमाणः प्रविवेशेति विपरीतानामु[illegible] ४० आयोधनंरणंअ[illegible]

मागधैरभिसंगम्याविजयैर्मुदितात्मभिः उपगीयमानविजयः सूतमागध
वंदिभिः ३७ दिविदुंदुभयोनेदुर्भेरीशंखाद्यनेकशः वीणावेणुमृदंगानिपुरं
प्रविशतिप्रभौ ३८ सिक्तमार्गेहृष्टजनंपताकाभिरलंकृतं निर्घुष्टंब्रह्मघो
षेणकौतुकाबद्धतोरणं ३९ निचीयमानोनारीभिःमाल्यदध्यक्षतांकुरैः
निरीक्ष्यमाणःसस्नेहंप्रीत्युत्कलितलोचनैः ४० आयोधनगतंवित्तमनं
तंवीरभूषणं यदुराजायतत्सर्वमाहृतंप्रादिशत्प्रभुः ४१ एवंसप्तदशकृत्व
स्तावत्यक्षौहिणीबलः युयुधेमागधोराजायदुभिःकृष्णपालितैः ४२ अक्षि
ण्वंस्तद्बलंसर्वं वृष्णयःकृष्णतेजसा हतेषुतेष्वनीकेषुत्यक्तोऽगादरि
भिर्नृप ४३ अष्टादशमसंग्रामआगमिष्यतितदंतरा नारदप्रेषितोवीरोयव
नःप्रत्यदृश्यत ४४ रुरोधमथुरामेत्य तिसृभिर्म्लेच्छकोटिभिः नृलोकेच

णांभूषणं ४१ तावत्तिस्तित्रिंशिद्वा तावत्परिमाणयैवसंख्ययान्वितेपि अक्षौहिणीबलंयस्यसप्तदशकृत्वः सप्त
दशवारान्युयुधे ४२ अक्षिण्वन्क्षपितवंतः ४३ अष्टादशमे अष्टादशेसंग्रामे भाविनि तन्मध्ये अ
कस्मात्कालयवनः प्राप ४४ आत्मसंपन्नमतान् स्वतुल्यान् ४५ ॥

श्रीम
६

कृजिनेंद्र खेदभयत ग्रवनाजरासंधाच्च ४६ तरा हद्येनमिरं धेनिरगाद्य ४७ आत्मज्ञानेन ४८ ४९ समुद्रम
ध्ये नगरं कृत्वा कुवेरेण सर्वाश्च ... ५० ... विश्वकर्मा ... शिल्पनैपुण्यं ... को श
लोचनद्वाह साह्यं ... रथ्या राजमार्गाः चत्वर वीथ्यः उपमार्गाः पश्चिमतः ... गृहाणि

तं दृष्ट्वा चिन्तयत्स्वान्तः संकर्षणो महाबलः । अहो पद्मनाभ जिनेशाप्तं स्तुभयतो
महत् ॥ ४६ ॥ यदनो यैर्निरंधे मा न् अद्यैतावन्महाबलैः । मोगधो ... द्वा ... बापर
... मिष्यति ॥ ४७ ॥ ... प्रतोरस्य पद्यो गतागता रामसुतः ...
पद्यानेष्यसि स्वपुरे वस्ती ॥ ४८ ॥ तस्मादद्यापि विधास्यामो दुर्गं हि पदं दुर्गमं तत्र ज्ञात्वा
समाधाय यवनद्यानयामहे ॥ ४९ ॥ इति संमे भगवान्दुर्गं हा द्वादशयोजने श्री
तः समुद्रे नगरं सद्यः कृत्वा कुवेरेण चीकरत ॥ ५० ॥ इत्यनेन पत्रैर्हित्वा ... विज्ञाने
शिल्पिनैपुणं रथ्याचत्वर वीथीभिर्येया वास्तुविनिर्मिते ॥ ५१ ॥ सुरद्रुमलताद्या
नविचित्रोपवनान्विते हेमकुंभोर्ध्ववस्त्राभिः स्फाटिकार्द्दल्लगोपरैः ॥ ५२ ॥ राज
तारकूटैः कोष्ठैर्हैमकुंभैरलंकृतैः रत्नकूटैर्गृहैर्हैमैर्महामरकतस्थलैः ॥ ५३ ॥

मितनमध्ये कोष्ठा . ततो मन सुवर्णभवनानि तदुपरिस्फाटिकाद्दालिका तदुपरि हेमकुंभानैः तिवहन्मि ।
कं यथा नासीसु गृहाणि विभागास्थानं तमुनविक्रम विनिर्मितं ५२ सुराणां द्रुमा लताश्चयेषु नान्युद्यानानि वि
चित्रोपवनानि चैतैरन्वितं हेममयानि कुंभानि येषां तैः दिव्यस्थाभिस्तु चैस्फाटिकाद्दालाउपरि भू
मिका । गोपुराणि च द्वाराणि तैर्निर्मितैर्मित्युत्तरेणान्वयः ५२ । रामः

राजतारकूटे रजतेच आरकूटं चयीनलोहं तन्मयानि निर्मितेः कोष्ठे अश्वशाला गजशालादिभिः कथंभूते हेम कुंभैः सुलंकृते तथा कूटैः पद्मरागादिभिः खचितैः हेमैः सौवर्णैः महामरकतमयानि स्थलानि येषु तैः गृहैर्जुष्टे ५३ किंच नगरगृहाणि वास्तोष्पतीनां च गृहदेवलभीभिः चंद्रशालिकाभिः निर्मिते मार्गैश्चत्वरैः राजगृहेषु लसत् शोभमाने ५४ पारिजातं च प्राक्ःशोभित अस्यायमानासीति अकपरीति सेनादोन्सर्वमोभिलाग सत्त निर्देश मर्त्यधर्मैः क्षुत्पिपासादिषड्भिर्मिभिः ५५ निधिपतिः कुबेरः अष्टौ कोशान्निधीनस्य अर्पयामहो

वास्तोष्पतीनां च गृहैर्वलभीभिश्च निर्मिते चातुर्वर्ण्यजनाकीर्णे यदुदेवगृहोल्लसत् ५४ सुधर्मां पारिजातं च महेन्द्रः प्राहिणोद्धरेः यत्र चावस्थितो मर्त्यो मर्त्यधर्मैर्न युज्यते ५५ श्यामैककर्णान्वरुणो हयान्शुक्लान्मनोजवान् अष्टौ निधिपतिः कोशान्लोकपालो निजोदयान् ५६ यद्यद्भगवता दत्तमाधिपत्यं स्वसिद्धये सर्वं प्रत्यर्पयामासुर्हरौ भूमिगते नृप ५७ तत्र योगप्रभावेन नीत्वा सर्वजनं हरिः प्रजापालेन रामेण कृष्णः समन्त्रितः ५८ निर्जगाम पुरद्वारात्पद्ममाली निरायुधः ५९ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे द्वापञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५०

यस्तोमत्स्यकूर्मौ सप्तोदक नीलोत्पल शंखद्व पद्मनिधयो एते अष्टकोशनिधयः इति प्रसिद्धान् निजोदयान् निजविभूतीः ५६ अन्यैश्च सिद्धये पोष्यभगवता स्वाधिकारसिद्धये यद्यदाधिपत्यं दत्तमासीत्तत्सर्वं प्रत्यर्पयामासुरिति ५७ यथाकालयवनो न वेत्ति न चासौ जनः तथा योगप्रभावेन नीत्वा अत्र स्थित्वा प्रजापालय अहं पालयिष्यामीति समन्त्रितः कृतानुमन्त्रः इत्यर्थः ५९ इति दशमे पंचाशत्तमः ५० रामायनमः

[illegible]

श्रीशुक उवाच तं विलोक्य विनिःक्रान्तमुज्जिहानमिवोडुपं दर्शनीयतमं श्यामं पीतकौशेयवाससं १ श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत्कौस्तुभामुक्तकंधरं पृथुदीर्घचतुर्बाहुं नवकंजारुणेक्षणं २ नित्यप्रमुदितं श्रीमत्सुकपोलं शुचिस्मितं मुखारविंदं बिभ्राणं स्फुरन्मकरकुंडलं ३ वा सुदेवोऽयमिति पुमान् श्रीवत्सलांछनः चतुर्भुजोऽरविंदाक्षो वनमाल्यतिसुंदरः ४ लक्षणैर्नारदप्रोक्तैर्नान्यो भवितुमर्हति निरायुधश्चलन्पद्भ्यां योत्स्येऽनेन निरायुधः ५ इति निश्चित्य यवनः प्राद्रवंतं पराङ्मुखं अन्वधावज्जिघृक्षुस्तं दुरापमपि योगिनां ६ हस्तप्राप्तमिवात्मानं हरिणा स पदे पदे नीतो दर्शयता दूरं यवनेशोऽद्रिकंदरं ७ पलायनं यदुकुले जातस्य तव नोचितं इति क्षिपन्ननुगतो नैनं प्रापाहताशुभः ८॥

[illegible] ४ नारदप्रोक्तैर्लक्षणैः [illegible] भवितुमर्हति ५ अयं च निरायुधः अतोऽनेन पद्भ्यामेव चलता निरायुधो [illegible] योत्स्यामि ५ इति निश्चित्य [illegible] ६ आत्मानं हस्तप्राप्तमिव दर्शयता दूरं नीतः [illegible] ७ अहताशुभः [illegible]

[illegible] ८ [illegible] नमः [illegible] नमः [illegible]

श्रीभा०
द० उ०
टी० ६

२ तं शयानमच्युतं मत्वाऽताडयदिति १० ११ तस्य कृष्णस्य दृष्टिपातेन स दीप्तः स्वदेहजो यो ऽग्निस्तेन १२ यवनमर्दन इति हन्तीति यवनार्दनः तस्य यासक स्यवेस्य किंवीर्यं कोट्टक् प्रभावमात् किंतेजः कस्माद्गुहां पुत्रः स्मर्यं श्राशयाधि शायिष्ट १२ सत्यः संगरो युद्धं प्रतिज्ञा वा यस्य १४ १५ गुहं कार्त्तिकेयं स्वः पालं स्वर्गपालकं सेनान्यं १६ उज्झिताः त्यक्ताः

एवं क्षिप्तोऽपि भगवान् प्राविशद्गिरिकंदरं सोऽपि प्रविष्टस्तत्रान्यं शयानं ददृशेन रं ९ नन्वसौ दूरमानीय शेते मामिह साधुवत् इति मत्वाच्युतं मूढस्तं पदा सम ताडयत् १० स उत्थाय चिरं सुप्तः शनैरुन्मील्य लोचने दिशो विलोकयन्पार्श्वे त मद्राक्षीदवस्थितं ११ स तावत्तस्य रुष्टस्य दृष्टिपातेन भारत देहजेनाग्निना दग्धो भस्मसादभवत्क्षणात् १२ राजोवाच को नाम स पुमान्ब्रह्मन्कस्य किंवीर्य एव च कस्माद्गुहां गतः शिष्ये किंतेजो यवनार्दनः १३ श्रीशुक उवाच स इक्ष्वाकुकु ले जातो मांधातृतनयो महान् मुचुकुंद इति ख्यातो ब्रह्मण्यः सत्यसंगरः १४ स याचितः सुरगणैरिंद्राद्यैरात्मरक्षणे असुरेभ्यः परित्रस्तैस्तद्रक्षां सोकरोच्चिरं १५ लब्ध्वा गुहं ते स्वःपालं मुचुकुंदमथाब्रुवन् राजन्विरमतां कृच्छ्राद्भवान्नः परिपालनात् १६ नरलोके परित्यज्य राज्यं निहतकंटकं अस्मान्पालयतो वीर कामास्ते सर्व उज्झि ताः १७ सुता महिष्यो भवतो ज्ञातयोऽमात्यमंत्रिणः प्रजाश्च तुल्यकालीना नाधुना संति का

कालशब्दस्यार्थः किंच सुताः इति तुल्यकालीना वर्तमानकालीना कालिता कालेन विचालिताः १८ ॥ ॥

पञ्चिकलक्षन ३

रामः
६

प्रजाः कालस्य कालयितिविचेत्याह कालयति कालयसे ... कालपति १९ नस्पर्के वल्पमए २० गुहायां ... श्रिया: शीलेसा २१ २२ २३ २६ ... उद्दीमध्ये २७ विपिने ... गिरिगह्वरे ... प्रवेशस्थानं तत्र

कालोबलीयान्बलिनांभगवानीश्वरोऽव्ययः प्रजाःकालयतेक्रीडन्पशुपालो यथापशून् १९ बरेण गौरिश्वरमहेश्वरस्तेकेवल्यमद्यमः एकएवेश्वरस्तस्यमगस्य निमस्त्वव्ययः २० एवमुक्तः सर्वेदेवानशुभिवयामहाप्रभाः केशवोपिच गुहायांविविक्तानि द्रयावेवरत्नेमा २१ स्वपुरेयोगुहायांपश्यवोधवेत्स्वामयेतनः सत्त्वं ध्रुवमानन्दमस्मी भवत्तल्लीनात् २२ यवनेमहासान्नीतेभगवाञ्चालचर्षनः आत्मानंदर्शयामासमु चकुवायधीमतं २३ तमालोकयघनश्यामंपीतकौशेयवाससं श्रीवत्सवक्षसंभ्राज त्कौस्तुभेनविराजितं २४ चतुर्भुजेरोचमानेवैजयन्त्याचमालया चारुप्रसन्नवदनसु न्दकरकुंडलं २५ प्रहसीवनलोकस्यसानुरागस्मितेक्षणं आपीव्यवयसंमत्तमृग द्रेन्द्रारविक्रमं २६ पर्यवच्छन्नमहावृक्षिस्तेजसामात्मधाम्नि तु शौनकःशनकेराज्ञोद्ध धीमिवतेजसा २७ मुचुकुंद उवाच कोभवानिहसंप्राप्तोविपिनेगिरिगह्वरे पद्भ्यां पद्मपलाशाभ्यांविचरस्युरुकंटके २८ किंस्वित्तेजस्विनांतेजोभगवान्वाविभाव सुः सूर्यःसोमोमहेन्द्रोवालोकपालोपरोपिवा २९॥

पिउरुकंटके पद्मपलाशसदृशीभ्यां पद्भ्यां विचरसीति २८ तेजोमूर्तिप्रभावोदीप्तिवी २९॥

पा १४

सर्वत्रापरिलोपाद्वाह मन्ये इति पुरुषर्षभं श्रीविष्णुं गुहाध्वांतंमोहांधकारं. ३० ३१ वयमिति [illegible] प्रायेण बहु
वचनमितिव्यवहेत्यचकुर इति प्रोक्त युवनाश्वो धातुर्यस्य ३२ ३३ ३४ कुपितकरादिचिन्ह मित्रद्युत्यायस्वात्मविमम

ते३

मन्येत्वांदेवदेवानांत्रयाणांपुरुषर्षभं यद्बाधसेगुहाध्वांतंप्रदीपःप्रभयायथा
३० शुश्रूषतामव्यलीकमस्माकंनरपुंगव स्वजन्मकर्मगोत्रंवाकथ्यतांय
दिरोचते ३१ वयंतुपुरुषव्याघ्रऐक्ष्वाकाःक्षत्रबंधवः मुचुकुंदइतिप्रोक्तोयौवनाश्वा
त्मजःप्रभो ३२ चिरप्रजागरश्रांतोनिद्रयापहतेंद्रियः शयेस्मिन्विजनेकामं
केनाप्युत्थापितोधुना ३३ सोपिभस्मीकृतोनूनमात्मीयेनैवपाप्मना अनंत
रंभवान्श्रीमान्लक्षितोमित्रशातनः ३४ तेजसातेविषह्येणभूरिद्रष्टुंनशक्नु
मः हतौजसोमहाभागमाननीयोसिदेहिनां ३५ एवंसंभाषितोराज्ञाभगवान्भूत
भावनः प्रत्याहप्रहसन्वाण्यामेघनादगभीरया ३६ श्रीभगवानुवाच जन्मक
र्माभिधानानिसंतिमेंगसहस्रशः नशक्यंतेनुसंख्यातुमनंतत्वान्मयापिहि ३७ क्व
चिद्रजांसिविममेपार्थिवान्युरुजन्मभिः गुणकर्माभिधानानिनमेजन्मानिकर्हि
चित् ३८ कालत्रयोपपन्नानिजन्मकर्माणिमेनृप अनुक्रमंतोनैवांतंगच्छंतिपर
मर्षयः ३९ तथाप्यद्यतनान्यंगशृणुष्वगदतोमम विज्ञापितोविरिंचेनपुराहंध
र्मगुप्तये ४०॥

गृहीतवान् तथापिजन्मानि कर्माणि विममीते ३८ ३९ ४० ॥

५१ ५२ त्रेतिग्मचक्षुषाग्निभिः तेनमयैवदग्धः ५३ अप्रार्थितः प्रमितिशोचितुं यदाभीष्टं तेषु धनेषु गृहीतो शोच
नित्येव मा भवत्. मद्भक्तानामनन्तपदत्वाद्दिति भाव ५४ अष्टाविंशतिमेयुगे भगवानवतार संप्रतिकृदगर्गवाक्यम
नुस्मरन्निम्नपदीः ५५ तद्गालं रवके वसेतुले भाकामी स्तुनुच्छानमरणं यान्याम्यायेन अमकानामसारमसतः मि प्र

न्मे भौराग्रमाणानामसुराणां तथापरः अवतीर्णो यदुकुले गृहे स्मानकदुन्दु
भेः ५१ वदन्ति वासुदेवेति वसुदेवसुतं हि मां कालनेमिर्हतः कंसः प्रलम्बाद्याश्च स
तोऽहिताः ५२ अयं त्वपनीतोऽस्य तिग्मचक्षुषा सोऽहं तवानुग्रहार्थं गुहामेता
मुपागमः ५३ प्रार्थितः प्रचुरं पूर्वं त्वयाहं भक्तवत्सलः वरान्वृणीष्व राजर्षे सर्वा
न्कामान्ददामि ते ५४ मां प्रपन्नो जनः कश्चिन्न भूयोऽर्हति शोचितुं मुचुकुन्द उवाच
इत्युक्तस्तं प्रणम्याह मुचुकुन्दो मुदान्वितः ज्ञात्वा नारायणं देवं गर्गवाक्यमनुस्मरन्
५५ मुचुकुन्द उवाच विमोहितोऽयं जन ईश मायया त्वदीयया त्वां न भजत्यनर्थदृक्
सुखाय दुःखप्रभवेषु सज्जते गृहेषु योषित्पुरुषश्च वञ्चितः ५६

विवयन्स्तौति विमोहित इति हे ईश योषित्पुरुष इति द्विविधोऽयं जनः त्वदीयया मायया विमोहितः अतः अनर्थ
दृक् अर्थपरमार्थरूपं तत्सुखरूपं त्वां न पश्यतीति तथा अत त्वां न भजति किंतु परस्परं वञ्चितः सन् सुखाय दुःख
प्रभवेषु गृहेषु सज्जते इति ५६ रामाय नमः । राम ॥

किंच कामसुखं [illegible] भगवद्भजनं तु नमानुष्यं विवेकोऽतिमानुषत्वं प्राप्यत्वामभजन्नतिमूढ इत्याह लब्ध्वेति [illegible]

[illegible]

[illegible] ४७ [illegible]

[illegible] ४८ [illegible]

लब्ध्वाजनोदुर्लभमत्रमानुषंकथंचिदव्यंगमयत्नतोनघ पादारविंदंनभजत्य
सन्मतिर्गृहांधकूपेपतितोयथापशुः ४७ ममैषकालोजितनिःफलोगतोरा
ज्यश्रियोन्नद्धमदस्यभूपतेः मर्त्यात्मबुद्धेःसुतदारकोशभूष्वासज्जमानस्यदु
रंतचिंतया ४८ कलेवरेस्मिन्घटकुड्यसंनिभेनिरूढमानोनरदेवइत्यहं
वृतोरथेभाश्वपदात्यनीकपैर्गांपर्यटंस्त्वागणयन्सुदुर्मदः ४९ प्रमत्त
मुच्चैरितिकृत्यचिंतयाप्रवृद्धलोभंविषयेषुलालसं त्वमप्रमत्तःसहसा
भिपद्यसेक्षुल्लेलिहानोहिरिवाखुमंतकः ५० ॥

[illegible]

[illegible] ४९ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ५० ॥ ॥ ॥

किं च कालान्तरमनस्वयाभिषिक्तो दीर्घं एवं भवतीत्याह पुरेति द्वाभ्याम् ... मतंगजैश्च ... कृमिभस्मसंज्ञित स्यो ... निर्जितदिक्चक्रमभूतविग्रहो ... क्रीडामृगः ... ५१ किं च ... इत्याह करोतीति ... ५२ किं च ...

पुरा रथैर्हेमपरिष्कृतैश्चरन्मतंगजैर्वा नरदेवसंज्ञितः । स एव कालेन दुरत्ययेन क
लेवरो विट्कृमिभस्मसंज्ञितः ५१ निर्जितदिक्चक्रमभूतविग्रहो वरासनस्थः स
मराजवन्दितः । गृहेषु मैथुन्यसुखेषु योषितां क्रीडामृगः पूरुष ईश नीयते ५२ क
रोति कर्माणि तपःसुनिष्ठितो निवृत्तभोगस्तदपेक्षया ददत् । पुनश्च भूयासमहं
स्वराडिति प्रवृद्धतर्षो न सुखाय कल्पते ५३ भवापवर्गो भ्रमतो यदा भवेज्जनस्य त
र्ह्यच्युत सत्समागमः । सत्सङ्गमो यर्हि तदैव सद्गतौ परावरेशे त्वयि जायते मतिः ५४

... कश्चिद्दशीत्याह करोतीति तपःसुनिष्ठितः ... पुनश्च भूयासमहं स्वराडिति महाजन्मान्तरेऽपि ... ५३ तदेवमस्य ... संसारं प्रपञ्च ... भवापवर्ग इति भो अच्युत ... सत्संगमो भवेत् यदा च सत्संगमो भवेत्तदा सर्वसङ्गनिवृत्त्या ... त्वयि भक्तिर्भवति ... मुच्यत इत्यर्थः ५४ ॥

ममतु सर्कं गात्र कुमेव राज्यादि संगाविष्टो वेणात सोऽपि त्वया महान् अनुग्रहः कृत इत्याह मन्य इति त्वया दुर्धुर्षिणे विधिः
तर्पस वनं अविश्च मिष्ठं इ स्वयं सक्तु मल्लमानेन प्रार्थ्यत मति ५५ तदेवं विषयभोग मार्ग भगवतो वा मार्गं च विविध
वरान् व लीकृ ति पद्यकु तत्त्री त्वं मोह नकामयइति अकिंचनानं कृतामि मानी आर्योपितिविवेकी ५६ तत्स्तम सत्व
गुणो रजुव धोन इति यस्मात् ऐक्व ये दिशश्चुमरणादिरूपा विशुद्ध्य परवगु रक्षमीप्व रजमा ब्रिमा च माने घन कुत वि
र जनं तत्कृत निर्गुणां लक्षितं कृत. अद्वय अन्नना वा च रं त्वा शरणं ब्रजामीति ५७ अंत्स्ता व डुगान के बलं तु करह्या

मन्ये ममानुग्रह ईशा ते कृतो राज्यानुबंधापगमो यदृच्छया यः प्रार्थ्यते साधुभिरे
कचर्यया वनं विविक्षद्भिरखंडभूमिपैः ५५ न कामयेऽन्यं तव पादसेवनादकिंच
नप्रार्थ्यतमाद्वरं विभो आराध्य कस्त्वां ह्यपवर्गदं हरे वृणीत आर्यो वरमात्मबं
धनं ५६ तस्माद्विसृज्याशिष ईश सर्वतो रजस्तमः सत्वगुणानुबंधनाः निरंज
नं निर्गुणमद्वयं परं त्वां ज्ञाप्तिमात्रं पुरुषं ब्रजाम्यहं ५७ चिरमिह वृजिनार्तस्तप्य
मानोऽनुतापैरवितृषषडमित्रोऽलब्धशांतिः कथंचित् शरणद समुपेतस्त्वाम
दाङ्घ्रिपद्मं सत्यमभयममृतं मां पाहि मापन्नमीश ५८ ॥

भवे निपुनवीरैः प्रलोभयतं क्षीक संपादे
यमहोऽनभ्यर्थयते चिरमिति वृजिनैः कर्मफलै आर्तं पुनस्तदीयसनादिभिस्तप्यमानं तथाप्यवितृषष
ड मित्र. तृषाम् अमणविगतलं यावड मित्रा. शत्रवः इंद्रियाणि यस्य. अतएवालब्धा शांति कथंचिदैव
वशान् लब्धापुण्यातिरिति वा शरणं स्वज्ञानं ददातीति तथा हे शरणद समुपेतं प्राप्तोऽहं अशोक त्वे हेतुः
अभयं तत्रापि हेतुः अजं मां आपन्नं आपदा व्याप्त पाहीति ५८ ॥ ॥

५९ अप्रमादाय प्रमादाय नभवस्येवकृतः त्वत आह नधीरिति एकांतभक्तानांधीराशीर्भिर्न भिद्यते प्रार्थितविषयैर्भिद्यते
नासक्ताभवति ६० अविवेकमाह युञ्जानानामिति उत्थितं उत्पन्नं ६१ तुभ्यमेव ६२ युक्तासीमन्नीवमतयस्थिते
कर्मग्रहे प्रवर्तमतिस्तात्रधर्मेति ६३ ६४ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमटीकायां पंचाशत्तमोऽध्यायः ५१ द्विपंचाशत्तमेऽध्याये

श्रीभगवानुवाच सार्वभौममहाराजमतिस्तेविमलोर्जिता वरैःप्रलोभितस्यापि नकामैर्विहतायतः ५९ प्रलोभितोवरैर्यत्त्वमप्रमादायविद्धितत् नधीर्मय्येकभक्तानामाशीर्भिर्भिद्यतेक्वचित् ६० युञ्जानानामभक्तानांप्राणायामादिभिर्मनः अक्षीणवासनंराजन्दृश्यतेकचिदुत्थितं ६१ विचरस्वमहींकामंमय्यावेशितमानसः अस्त्वेवंनित्यदातुभ्यंभक्तिर्मय्यनपायिनी ६२ क्षात्रधर्मस्थितोजंतून्न्यवधीर्मृगयादिभिः समाहितस्तत्तपसाजह्यघंमदुपाश्रितः ६३ जन्मन्यनंतरेराजन्सर्वभूतसुहृत्तमः भूत्वाद्विजवरस्त्वंवैमामुपैष्यसिकेवलं इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१ श्रीशुकउवाच इत्थंसोऽनुगृहीतोऽंगकृष्णेनेक्ष्वाकुनंदनः तंपरिक्रम्यसंनम्यनिश्चक्रामगुहामुखात् १ संवीक्ष्यक्षुल्लकान्मर्त्यान्पशुवीरुद्वनस्पतीन् मत्वाकलियुगंप्राप्तंजगामदिशमुत्तरां २ ॥

भयादिवगतः श्रीमान् अन्वमोदन्तसंदेशैः किंमयाद्विजवर्णितं १ ॥ १ क्षुल्लकानल्पप्रमाणान् २ ॥

नपुसिञ्चदायुत ३ तत्रापिवरयाश्रमं ५ निवेनपनार्गेचलितस्य ५ ६ वेगरभसंवेगोद्रेकं ७ भीरुभीतवत् अतिभीतवी रुपेधं चरतु फलापेतोवृक्षोजनदेशी ८ कुश्रमाणाविस्मयात्तामेयत्रासो मेवेतीतिलप्यो ९ नुगएकादशपीजनो न्तत प्रकोपी णवर्णस्फिसान्तिप्रवेश्यात्तास्थापस्मत तदाहमगवान्निद १० नवविविश्वकृनापिलयो पदेनिलयस्थानमाधिगम्य ११

तपः कृरद्युतोधीरेनिःसंगोमुक्तसंश्रयः समाधायमनः कृत्स्नं प्राविशद्गंधमादनं ३ बदर्याश्रममासाद्यनरनारायणालयं सर्वभद्रसहः शान्तंतपसाराधयद्धरिम् ४ भगवा न्पुनराप्नुत्यपुरीं यवनवेष्टितां हत्वाम्लेच्छबलंनिन्येतदीयंद्वारकांधनं ५ नीयमानेध नेगोभिर्नृभिश्चाच्युतचोदितैः आजगाममगधाधीशस्त्रयोविंशत्यनीकपः ६ विलो क्यवेगरभसंरिपुसैन्यस्यमाधवौ मनुष्यचेष्टामापन्नौराजन्दुद्रुवतुर्द्रुतं ७ विहायवि त्तंप्रचुरमभीतौभीरुभीतवत् पद्भ्यांपद्मपलाशाभ्यांचेरतुर्बहुयोजनं ८ पलायमानौ तौदृष्ट्वामागधःप्रहसन्बली अन्वधावद्रथानीकैरीशयोरप्रमाणवित् ९ प्रद्रुत्यदूरं संश्रान्तौतुंगमारुहतांगिरिं प्रवर्षणाख्यंभगवान्नित्यदायत्रवर्षति १० गिरौनिली नावाज्ञायनाधिगम्यपदंनृप ददाहगिरिमेधोभिः समन्तादग्निमुत्सृजन् ११ ततउत्प त्यतरसादह्यमानतटादुभौ दशैकयोजनात्तुंगान्निपेततुरधोभुवि १२ अलक्ष्यमाणौरि पुणासानुगेनयदूत्तमौ स्वपुरंपुनरायातौसमुद्रपरिखांनृप १३ सोपिदग्धावितिमृषाम न्वानोबलकेशवौ बलमाकृष्यसुमहन्मगधान्मागधोययौ १४ आनर्ताधिपतिःश्रीमा न्रैवतोरेवतींसुतां ब्रह्मणाचोदितःप्रादाद्बलायेतिपुरोदितं १५ भगवानपिगोविंद उपयेमेकुरूद्वह वैदर्भींभीष्मकसुतांश्रियोमात्रांस्वयंवरे १६

ततोगिरे दह्यमानकंपानियोजना निलावरुह्यगान्नाधोगधमरीयदेशमतिक्रम्यमरतोःपोनिपेततु १२ १३ श्रीकृष्णस्यविवाहान्विरुपेक्षुचलदेवविवाहं नवमेरूधौताभयुस्मारयाति आनर्तीति १५ मात्रांकलां १६ रामायनम॥

श्री१

गरुडोयथास्याप्रभप्यसुधामहरणेपिति ... राजसोपुद्रहरणादिति ... प्रभप्येपिचलवसारा ... विधानेमोपयेमेप
... मिलोनिरुक्तं ... भगवान्श्रोतुमिच्छामि ...
हापेऽत्रा माधवी ... लोकस्य ...

प्रभप्यानरसाबान्तःशान्त्यादीन्भद्रोपलागान् पश्यतोसर्वलोकानांतात्सोपुत्रःसुधामि
व १७ राजोवाच भगवान्श्रीशुकसुतार किंगीरां चिरानन्ता राहसेनाविधानेनउप
येमेऽनिरुक्तं १८ भगवन्श्रोतुमिच्छामि श्रुक्तामितेतेजसः यथामागधशान्त्यादी
न्निलोकन्यामुपाहरत् १९ श्रीशुक स्कवा पुत्रपामा धीलोकमलापहाः कोनुरूयेत
रुणवान्‌ ... ततः २० श्रीशुकउवाच राजासीद्वीपकानामविरोधिपति
र्महान् तस्यपंचाभवन्पुत्राः कन्यकाचवरानना २१ ...
... २२ ...
... २३ ...
... २४ ...
... २५ ...
... २६ ...
... २७ ...
... २८ ...
... २९ ...

... २० २१ २२ २४ ... २५ ...
... २६ ... २७ ... २८ ... २९ ३०

श्री·भा० १० उ टी० ११

[illegible] ३१ [illegible] ३२ [illegible]
[illegible]
[illegible] ३३ [illegible] ३४ [illegible]
[illegible]
[illegible] ३५ [illegible]

संतुष्टो यर्हि वर्त्तते ब्राह्मणो येन केनचित् अहीयमानः स्वाद्धर्मात्स ह्यस्याखिलका
मधुक् ३१ असंतुष्टोऽसकृल्लोकानाप्नोत्यपि सुरेश्वरः अकिंचनोऽपि संतुष्टः शेते स
र्वांगविज्वरः ३२ विप्रान्स्वलाभसंतुष्टान्साधून्भूतसुहृत्तमान् निरहंकारिणः शा
न्तान्नमस्ये शिरसासकृत् ३३ कच्चिद्वः कुशलं ब्रह्मन्राजतो यस्य हि प्रजाः सुखं व
सन्ति विषये पाल्यमानाः स मे प्रियः ३४ यतस्त्वमागतो दुर्गं निस्तीर्येह यदिच्छया सर्वं
नो ब्रूह्यगुह्यं चेत्किं कार्यं करवाम ते ३५ एवं संपृष्टसंप्रश्नो ब्राह्मणः परमेष्ठिना ली
लागृहीतदेहेन तस्मै सर्वमवर्णयत् ३६ श्रीरुक्मिण्युवाच श्रुत्वा गुणान्भुवन
सुन्दर शृण्वतां ते निर्विश्य कर्णविवरैर्हरतोऽङ्गतापम् रूपं दृशां दृशिमतामखिलार्थ
लाभं त्वय्यच्युताविशति चित्तमपत्रपं मे ३७

[illegible]
[illegible] ३६ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ३७

भा० ११

राम ११

अहो कुलकन्यानामिदमनिधाकूर्भामितिमाशंक्याह कात्वेति हे मुकुंद हे नृसिंह नरश्रेष्ठ कानाम कन्या कुलवती तथा महती
इ मयगुणैरात्मतुल्यं धीरा मती त्वां काले तिन वृणीत नरलोकमनोभिरामं कुलशीलरूपविद्यावयोद्रविणधामभिरात्मतुल्यं
समभिलप्य द्रविणं व्ययं धाम प्रभावं तस्मान्नरलोकस्य मनसो अभिरामो रमणं यस्मात् किंच कालेविवाहावसरे ३८
हे विभो तस्मात्त्वमेव भवान् स्वलु पतिं न आत्मा च भवतोऽर्पित अतस्त्वमत्रागत्य मे भवतो जाया विधेहि विदेवस्तु बाधकं चैद्यो
यस्य इह मा वीरभागं इति वीरस्य तव भागं आरात् शीघ्रं एत्य आगत्य बली माभिमर्शतु मा हस्तं गृह्णातु जयतेवालिं गोमायु मृगपतेः

का त्वा मुकुंद महती कुलशीलरूपविद्यावयोद्रविणधामभिरात्मतुल्यं धीरा पतिं कुल
वती न वृणीत कन्या काले नृसिंह नरलोकमनोभिरामं ३८ तस्माद्भवंतमवृणि पति
रंग जायामात्मार्पितश्च भवतोत्र विभो विधेहि मा वीरभागमभिमर्शतु चैद्य आरात्
गोमायुवन्मृगपतेर्बलिमंबुजाक्ष ३९ पूर्तेष्टदत्तनियमव्रतदेवविप्रगुर्वर्चनादिभि
रलं भगवान्परेशः आराधितो यदि गदाग्रज एत्य पाणिं गृह्णातु मे न दमघोषसुतादयो
न्ये ४० श्वो भाविनि त्वमजितोद्वहने विदर्भान्गुप्तः समेत्य पृतनापतिभिः परीतः
निर्मथ्य चैद्यमगधेंद्रबलं प्रसह्य मां राक्षसेन विधिनोद्वह वीर्यशुल्कां ४१ अंतः
पुरांतरचरीमनिहत्य बंधून्त्वामुद्वहे कथमिति प्रवदाम्युपायं पूर्वेद्युरस्ति महती कु
लदेवयात्रा यस्यां बहिर्नववधूर्गिरिजामुपेयात् ४२ ॥

चेति ३९ अनेकजन्मकृतैः सुकृतैर्मद्दैवम्
यादिति प्रार्थयते पूर्तेति पूर्तं कूपादि इष्टं अग्निहोत्रादि दत्तादिरस्यादि भिर्नियमादीनां यापादि नादि क्रमकृत्याहि ४० चेद्यादयं बंधुभि
रर्पितायाः स्वयं किमधुना करणीयं तत्राह श्वो भाविनीति हे अजित श्वो भाविनि उद्वहने भव समागत्य अलक्षित एवा
गत्य अन्यैः पृतनापतिभिः परीतः सन्नेव चैद्यादिबलं निर्मथ्य प्रसह्य हत्वा तद्दीर्घप्रभाव दर्शनमेव शुल्कं वैवाहिकं देयं
यस्यास्तां माम् अनेन राक्षसविधिना उद्वह इति उपदेशः ४१ ननु भवनं तु अंतःपुरे रक्षणे परिगतं अतः पुरमध्यगतायाः
तव हरणे बंधवधो भविष्यत्येतत्राह अंत पुरेति पुराद्बहिर्देवी समागमनाद्यपि गिरिजा तां विका अंबिकाख्यां देवमहरणे

श्री॰भा॰
द॰ टी॰
१२

ननु किममेनानर्थकारिणा निर्बंधेन चेत्तत्राह यस्यैति हे अंबुजाक्ष यस्य भव तोंघ्रिपंकजरजोभिः स्वयमात्मतमसोपहत्यै त्वत्पादनिर्गतमहासेवा गङ्गामिव उमापतिरिव धते प्रसादं न लभेम यत्तत्र क्रोध मौलौ त्वदनुसाविमि कृष्णानन्ताग्राणां जन्मन्यपेक्षित किं भिन्यताग्रात् शतजन्मभिर्वितथं मे मैवं वरदानं वरं पाविषाणं जन्मनि पितस्सार स्यादिति ६२ अत्र पूर्वकृतकरणीयतवाहमित्युपलक्षितं ... ६४ इतित्वं नाभिमुख्यानाम ॥

यस्यांघ्रिपंकजरजः स्नपनं महांतो वांछन्त्युमापतिरिवात्मतमोपहत्यै यर्ह्यंबुजाक्ष नलभेय भवत्प्रसादं जह्यामसून् व्रतकृशान् शतजन्मभिः स्यात् ६३ ब्राह्मण उवाच॰

इत्येवं गुह्यसंदेशा यदुदेवं याह्नलाः विमृश्य कर्तुं यच्चात्र क्रियतां तदनंतरं ६४ इ

श्रीभा॰ महा॰ दशम॰ रुक्मिणीसंदेशो नाम द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२ श्रीशुकउवाच॰

वैदर्भ्याः सतुसंदेशं निशम्य यदुनंदनः प्रगृह्य पाणिना पाणिं प्रहसन्निदमब्रवीत् १ श्रीभगवानुवाच तथाहमपि तच्चित्तो निद्रां च न लभे निशि वेदाहं रुक्मिणा द्वेषान्ममोद्वाहो निवारितः २ तामानयिष्य उन्मथ्य राजन्यापसदान्मृधे मत्परामनवद्यांगीमेधसोग्निशिखामिव ३ उद्वाहर्क्षं च विज्ञाय रुक्मिण्या मधुसूदनः रथः संयुज्यतामाशु दारुकेत्याह सारथिं ४ स चाश्वैः शैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः युक्तं रथमुपानीय तस्थौ प्रांजलिरग्रतः ५ आरुह्य स्यंदनं शौरिर्द्विजमारोप्य तूर्णगैः आनर्तादेकरात्रेण विदर्भानगमद्धयैः ६॥

... ५२ त्रिपंचाशे प्रगमात्विदर्भानद्गुतोहितः रुक्मिणीमहरत्कृष्णो मिषतामहितात्मनां १ निद्रा पाञ्चलामेका ... तत्तथाकथितमस्मरं जानामीति आनयिष्ये आनयिष्यामि राजन्यापसदान् राजसु हीनान् उन्मथ्य ... उद्वाहोद्वाहस्तद्विवाहसमये ... ३ उद्वाहर्क्षं विवाहनक्षत्रं ... रथं ... तत्र विदर्भानगमत्स ... आनर्तादेशात् ६ शैब्यादीनि चत्वारि अश्वनामानि ५ ६ ॥

रास
१२

पुत्रस्य स्नेहवशेन अनेन तद्दर्शनमनुगच्छतीति अनेन शिशुपालाय दित्सितेति सूचितम् ... यतिकर्मणि पुत्रलोकाम्यतीति देव
विनिश्चितम् ... समस्तम् ... सम्यक् ... समस्त ...
... ८ ... धर्मात्मा ... तद्गुणान् ...
... १० ...

राजा सकुंडनपतिः पुत्रस्नेहवशंगतः। शिशुपालाय तां कन्यां दास्यन् कर्मण्यकारय
त् १ पुरं समलंकृतं ... सितध्वजपताकाभिस्तोरणैः समलंकृ
तं ८ ... धर्मात्मा ... पुत्रस्य ... पितुः
९ पितॄन्देवान्समभ्यर्च्य ... १०
सुस्नातां सुदतीं कन्यां कृतकौतुकमंगलाम्। ... ११ च
...ः सामर्ग्यजुर्मन्त्रैर्वधूरक्षां ... १२ हिर
ण्य ... राजा विधिविदां वरः
१३ ... सर्वमभ्युदयोचितम् १४ म
दच्युत्कटा ... १५
२५ ... निवेशयामास ... निवेशने॥
२६ ... विदूरथः ... २७ ...

... २२ ... २३ ... २४ ... २५ ...

[illegible] २२ [illegible] २३ [illegible] २४ [illegible]

योऽस्याः [illegible] मानसाः [illegible] सर्वे समर्थबल
वाहनाः १९ [illegible]
[illegible] २१ [illegible]
[illegible] २२ [illegible]
[illegible] २२ [illegible]
[illegible] २३ [illegible]
[illegible] २४ [illegible]
[illegible] २५ [illegible]
[illegible] २६ [illegible]
[illegible] २७ [illegible]
[illegible] २८ [illegible]
[illegible] २९ [illegible]

[illegible] २५ [illegible] २७ [illegible] २८ [illegible] २९ ॥

[illegible]

तस्मा आवेदयत्प्राप्तं शंसयनुनेदनं उक्तंच सत्यवचनं आश्रमोपगमनं प्रति ३०
तमागतं समाज्ञाय वेदशीर्हृष्टमानसः तपस्वीनां ज्ञाणगणा विप्रमप्यननामसा ३१ सो
सो भ्युत्थाय सुहृदुरदर्शी हस्तेन्द्रसोमसुको अभ्यपात क्षेमं वैदेगाराम क्षेमसमर्हणेः ३२
मधुपर्कं सुपानीयं नासामिविरजानिमः उपायमाप्य भोक्ता निविधिवत् समपूजयत्
३३ तयोर्धर्मवेशानं श्रीमद्गपकस्य महामतिः ससैन्यपोः सानुगयोरतिथ्यं वेदधेयथा ३४
एवं राज्ञा समेतानां यथार्थोयथार्थयः यथावल्पयथाविज्ञ सर्वैः कामैः समर्हयत ३५
क्षमसमागतमाकर्ण्य विदर्भपुरवासिनः आगम्यनेत्राञ्जलिभिः पपुस्त्वं मुखपंकजं
३६ अस्येवु नाभयामिविनुः किमायहितिनायरा आसान्वयनवद्यालाभेष्माः समुचिताः
पतिः ३७ किं चिस्यचरितमन्नस्तेनलुष्ट्रलोककृत अनुगृह्णानुगृह्णानुवेदभ्योः पा

त ३४ समितानाशानाम ... [illegible] ३५ श्रीक ... [illegible] ... चितजनानुरागं दर्शयति ... [illegible]

[illegible]

त्रिरेतस्यामन विशिना बि. इयेन पञ्चामिति ६० ६२ अविचक्ष्य इयोत्यादि अध्विरे आहता इत्यर्थः वामस्यागोशाकोप्तमा ६२ ६३ वेषस्य इयष्वा चष्य ६७ गवंपसोवः मवान्विताम् इति भवस्या पमनित्यशास्त्रः कार्मा चितमुक्तं ६४ नमस्पः इति विजेशानदंवदृष्ट्या प्रभ त्र सक्षेतानपुनाशोशादिसरिदा आत्मा रामा मी कय त्वतु मि भुवि इति च दत्त आह तदनु मोर जामितिभवनी श्रीहस्तएव वा ६६ घागोधारि भिरविकासमवजायत ६७ तथाविध स्त्रियो पिते इत्यन्वयः शिमि च्यसमवजायत इति ६८ शोभाभिमी

एवं प्रेमकलावद्भ्यामरं निस्तमपुरौकसः कम्पाचातः पुरात्प्रासात् अष्टेगृह्यविकास्त्रये ३६ पञ्चाशविनिमियोहस्य भवान्या पारयञ्चवं साचानुध्याय तौ सम्पद्य कुर्कु रचवरेणा तुजे ६० यत्र वाकसात भिः साईस खीभिः परिवारिता गुप्ताराजभदैः ध्वरैः सन्नधैरखातायुधैः ६१ मदेगशस्य वणवान पीयुषेगराजधिरे नानोपहारवलिभिर्वा - मुख्यासहस्रशः ६२ स्वगंधवस्त्राभरणैः हिजपत्न्याः स्वलंकृताः गायंतश्च स्तुवंतश्च गायकाश्च कालया ६३ परिवार्यवधू जग्मुः स्तमागधवंदिनः आसाद्य देवसदनं धौतपादकरांबुजा उपस्पृश्य शुचिः शांता प्रविवेश्याम्बिकांतिके ६४ तां वै प्रवयसो बालां विधिज्ञा विप्रयोषितः भवानीं वंदयांचक्रुर्भवपत्नीं भवान्विताम् ६५ नमस्ये त्वांबिके भीसंतानसंतानयुतां शिवा भूयात्पतिर्मे भगवान्कृष्णस्तदनुमोदताम् ६६ अद्भिर्गधाक्षतैर्धूपैर्वाससा स्रङ्माल्यभूषणैः नानोपहारबलिभिः प्रदीपावलिभिः पृथक् ६७ विप्रस्त्रियः पतिमतीस्तथा तैः समपूजयत लवणापूपताम्बूलकंठसूत्रफलेक्षुभिः ६८ तस्यै स्त्रियस्ताः प्रददुः शेषां युयुजुराशिषः ताभ्यो देव्यै नमश्चक्रे शेषां च जगृहे वधूः ६९॥

लं ४८ राम राम राम

राम
१४

मुनिव्रतमौनमस्तामस्वी ५० तावित्लोकावीरामसुहरितिलनीयैश्लोकेनान्वय इयामी अत्रागतरजस्कांकुतलेभ्य शक्तितेः वचप
लेद्दृशोमस्या.तो ५१ इयात्यकुंतामाकु उमलानिर्विवफलवत पोःधरत्तस्पर्युतिभि शोणायमानामिलानेयस्यासाक लाशोभातदर्जो
मदुरोसज्जलत्कलामसुरचलस्यधामशोभि तेनशोभितुशौलमस्पतेनयदाचलेती ५२ नकेवलमसुरु मेतुकेत्यार्ह यात्राभिषेऐ

मुनिव्रतमथ्यस्कानिष्क्रमो मंविकारमहात् प्रगत्य पाणिनाभस्यारलमसुरोपशो-
भिना ५० सोदेवमायामिववीरमोहिनीसुमधमोकुलमंडितलानेना श्यामानिसेवार्थितर
लमेखालोमजलनीकुलमशोकि लेचुणा ५१ सचिस्मिलोविवकलाधरद्युतिशोभाय
मानाद्धिजकुंरकुरनलो परचलेतीकलरेसगामिनीभिजलकलानपुरधामशोभिना वि
लोकावीरामसुरुः समागताः प्रशंसितनलसत्रे छायारिता: ५२ पार्थोस्पलेन्यनयस्त
दुरारहास श्रीलाविलोकहृतचेतसउः क्रितास्ताः येनुःशिलोगजरयाश्वगताविमदा
यात्राछ्लेमहरयैर्यर्यमीस्वशोभी ५३ सेवशानेमलयतीचलपश्चकोशोशसितेदाननं
वतःप्रसमोचमाणा: उत्ताध्यवामकरजेरलकानपांगे: प्राशामरुपेत्तानन्यानरहेश
च्युतसा ५४ तोराजकन्याःरथमारुहसतीजहारकसोहिं सतोमसमीचलनी हर्षेसमारोप्य
सुवर्णलत्ता राजन्यचक्रे परिरस्यमावः ५५ ततोयशोरामसुरोगमःशनैः सजालम
धाद्दिवमागहराः तेमानिनःस्वामिभवंयशःस्वयंवरेजसधवशानसेहिरे ५६
अहोधिगस्मान्यश अत्रवधम्विना गोपहृतकेशरिणाम्गोरिव ५७ इतिश्रीमागठ
महो॰रुविनणीहरलोत्रिपंचाशन्नमो ध्याय: ५३ ॥

हरयेस्वलावगंपसमर्प्यपतीपावीस्वदितोप
म ५३ सातानत्राणानद्वियेसततदेवा च्युतंदर्शेसुत्तरेणान्वय चलत्पश्चकोशतुल्पोचरणोचालपती ५६ सुप
र्णलत्तागरुड्ध्वज ५५ हरि सिंह ५६ अत्रसहमानानातेयामाक्रोशामाह अहोधिगस्मान् मत्तोस्माकंयशोणो
पहृतमिति ५७ इतित्रिपंचाशन्नमोध्याय: ५३ ॥ ॥

श्रीरामा०
६०।उ०
१५

चतुंप चाशनमेतु जित्वा गत्सोपि पत्तगान् १ किरुणो चविरूपाक्षिमैष्वा पार्षाश्चिमहीन २ शीतुहो धिगता न्निरेषवरं
न सुसरब्धा क्रोधाविष्टा रणोता कतमल्लोहा यशिकाला पर्यतिल्जा त्रन्नीसु अन्वधावन् १ विस्फूर्जय २ कारयित्वा २ परे श्य
तुमोत्रा वाकुल्ये माहत्वा मामनवले न्वेद्धान मेधाः इति ३ गेह्तत गेतान ४ मासभि. माभ मेकुरु हे वा मलो चनेवरादितावके

श्रीशुक उवाच इति सर्वे सुसंरब्धा वानरा रक्षसां श्रिता: रवे: रवेर्वले परिक्रोनात्र
न्वीयुधं तकार्मुका: १ तानापतत आलोक्य यातुधानीकयूथपा: तस्युत्कल्यमुखारा
मन्तवस्तु ज्यस्वधनंषिते २ असिपेसगाजस्कं धेरस्थाय स्पिचकोविदा: समुचु:
शरवर्षाणीमेघा स्त्रीवपेयथा ३ पत्सुवेलशराप्तारे: छन्नेवी त्वसुमध्यमा स
वीडमैक्षतहेक्त भयविहूललोचना ४ प्रहस्य भगवानाह मा स्मभैर्वामलोचने
विनंक्ष्यन्त्यधुनैवैते तावकै: शात्रवं बले ५ तेषांतद्विक्रमं वीरा गदसंकर्षणादय:
अमृष्यमाणा नाराचैर्जघ्नुर्हयगजान्रथान् ६ पेतु: शिरांसि रथिनां सान्विना
गजिनां भुवि सकुंडलकी रीटानिसोष्णीषाणि चकोटिश: ७ हस्ता: सासिगदेष्वा
सा: करभोरवोंघ्रय: अश्वाश्वतरनागोष्ट्र खरमर्त्यशिरांसि च ८ हन्यमानं बलं
स्वानीकां वसिर्निर्जयकांक्षिभि: राजानो विमुखा जग्मुर्जरासंधपुर:सरा: ९ शि
शुपालं समभ्येत्यहृतदारमिवातुरं नष्टत्विषं गतोत्साहं शुष्यद्वदनमब्रुवन् १० भो
भो पुरुषशार्दूल दौर्मनस्यमिदं त्यज न प्रियाप्रिययो राजन्निष्ठा देहिषु दृश्यते ११

त्वदीये कन्या ४ सचासाविक्रमश्च ६ उष्णीषाणि शिरोवेष्टनवस्त्राणि तत्सहितानि शिरांसि ७ करभा: प्रको
ष्ठा: उरुविशेषणं वा ८ ९ अप्राप्तदारमेव तन्हृतदारमिवातुरं १० निष्ठा स्थैर्यं ११ ॥ ॥

राम
१५

कुहकोनर्त्तयिता तस्येच्छया पादु स्वपीहमानत्वेन पारवश्यमुक्तमिति १२ तत्र चाहमेव दृष्टांत इत्याह जरासंध शौरेरितिक
स्मात्काशात् एकं संयुगं परं केवलं अतिमवाजिग्ये जितवानहं १३ १४ दैवमदृष्टं तद्युक्तेन १४ फल्गुतंत्रे अल्पसैन्ये १५ प्र

यथा दारुमयी योषिन्नृत्यते कुहकेच्छया एवमीश्वरतंत्रोऽयमीहते सुखदुःखयोः
१२ शौरेः सप्तदशाहं वै संयुगानि पराजितः त्रयोविंशतिभिः सैन्यैर्जिग्ये एकमहं पर
१३ तथाप्यहं न शोचामि न प्रहृष्यामि कर्हिचित् कालेन दैवयुक्तेन जानन्विद्रावितं ज
गत् १४ अधुनापि वयं सर्वे वीरयूथपयूथपाः पराजिताः फल्गुतंत्रैर्यदुभिः कृष्ण
पालिताः १५ रिपवो जिग्युरधुना काल आत्मानुसारिणि तदा वयं विजेष्यामो यदा दै
वं प्रदक्षिणं १६ एवं प्रबोधितो मित्रैश्चैद्योऽगात्सानुगः पुरं हतशेषाः पुनस्तेऽपि ययुः स्वं
स्वं पुरं नृपाः १७ रुक्म्यमर्षी सुसंरब्धः शृण्वतां सर्वभूभुजां प्रतिजज्ञे महाबाहुर्दंशि
तः सशरासनः १७ तु राक्षसोद्वाहं कृष्णद्विडसहन्स्वसुः पृष्ठतोऽन्वगमत्कृष्णमक्षौहि
ण्या वृतो बली १८ रुक्म्यमर्षी सुसंरब्धः शृण्वतां सर्वभूभुजां प्रतिजज्ञे महाबाहुर्दंशि
तः सशरासनः १९ अहत्वा समरे कृष्णमप्रत्यूह्य च रुक्मिणीं कुण्डिनं न प्रवेक्ष्यामि स
त्यमेतद्ब्रवीमि वः २० इत्युक्त्वा रथमारुह्य सारथिं प्राह सत्वरः चोदयाश्वान्यतः कृष्ण
स्तस्य मे संयुगं भवेत् २१ अद्याहं निशितैर्बाणैर्गोपालस्य सुदुर्मतेः नेष्ये वीर्यमदं येन स्वसा
मे प्रसभं हृता २२ विकत्थमानः कुमतिरीश्वरस्याप्रमाणवित् रथेनैकेन गोविन्दं तिष्ठ ति
ष्ठेत्यथाह्वयत् २३ ॥

प्र२   स्प३

दिशः अनुकूलं स्यात् १६ गोपालस्य वेदपालकस्येति वास्तवोऽर्थः तथा सुदुर्मतेरिति शो
भना अनुग्रहवती दुर्मतिर्यस्य तस्येति २३ ॥

पद्मनाकुलेपायनकृष्णाव स्तुतस्तुपद्मनाकुलस्य पत्तेरे-सुनासवाथं विपुदननचतुर-कीससमापानेस्त्वसाहानो कुशीरिजुर,
प्रत्येपोनैद्यादिविहित २४ धार्ते-खंड-सेपापहरविमुक्तोनितहतवस्तुतस्तु-यो ध्रीसवदिमिछिर सहस्रास्त्वस्वित्पी हे मेहस्थि

धनुर्विकृष्य सुदृढं ज्योद्गृह्य तैस्त्रिभिः शरैः आहया त्वत्रपांनिः षट्सुनाकुलपंसन
२४ कुन्तयासिलसारं मेमुष्टिना वोन्हृवहवि: हरिक्षेत्रधाम रंमेरमापिपनः कृत्योधि
नेः २४ पाञ्चजन्यमहतोयोगिः शार्ङ्गीधामुचव्हारिका सम्यक्सायधनः छित्वा धिदृवि
व्याधरुक्मिणी २६ अथाभिभजतुरोवाहान्हत्वा भौपरनेखर्जस्त्रिभिः सचान्पद्रुनुरीरा
यकः सविव्याधपचाभिः २६ तेलाडितः शरौर्धत्वात्र्छेर धनुरच्युतः पुनरन्यदुपा
दत्तरथयछिनस्थयाः २७ परिघं पट्टिशं शूलं चर्मासी शक्तितोमरौ यद्यदायुधमा
दत्तानत्सर्वमछिनद्धरिः २८ ततोरथादवप्लुत्य खड्गपाणिजिघांसया कृष्णमभ्य
द्रवत्क्रुद्धः पतङ्ग इव पावकं २९ तस्य चापततः खड्गं तिलशश्चर्म चेषुभिः छि
त्वासिमादे तिग्मं रुक्मिणं हन्तुमुद्यतः ३० दृष्ट्वा भ्रातृवधोद्योगं रुक्मिणी भयवि
ह्वला पतित्वा पादयोर्भर्तुरुवाच करुणं सती ३१ योगेश्वराप्रमेयात्मन्देवदेव जगत्प
ते हन्तुं नार्हसि कल्याण भ्रातरं मे महाभुज ३२ श्रीशुक उवाच तया परित्रासवि
कंपितांग्या शुचावशुष्यन्मुखरुद्धकण्ठ्या कातर्यविस्रंसितहेममालया गृहीत
पादः करुणो न्यवर्तत ३४ ॥

देरुपर्य २५ पस्त्रिआसेनविकपिनान्यगानि यस्पास्तयातपाभूषाशोकेन।
शुष्यन्मुखंयस्या ३३ कण्ठोपस्या। साचसाचकातर्यणविस्रंसो येनाविस्रंसिताहेममयीमालायस्यास्तया गृहीतोपादो॥
यस्यसः ३४ ॥ ॥ ॥

स श्मश्रुकेशावसहितानिस्थानिस्थानेस्वदीप्त नित्यमस्य केशान्वपथा भवति नियोतैर्नैव निना यवस्य मुत्पन्न विद्वप्यप्यत्वा हृतममकरोत ३४ तथाभ तेहतप्राप्तमिसपृत्र रथा यैर्यम्मनुष्ठ ३६ ३७ स्विज्ञात्योत्साल्पधोन्मैवान्मनिमितुम कामात्पतिर्वधुरिति पु
नर्देवी प्रत्याह ... धर्मो ... आतर्रहन्यात्ततस्मात्‌ घोरतर आविहरण धर्मेण ... मूलाकमूण ...
आव ४१ पुन श्रीकृ ... प्रत्याह राज्यस्येति ... पुनर्देवी प्रत्याह तवेयमिति सर्वेभ्य तेषु दुर्हृदामहिता

चैलेन बध्वा तमसाधुकारिणं हमम्क केशं प्रवपन्नथाऽर पयत नाक्रमर्दः परमेन्व
मङ्गलं यद् प्रदीपरान ज्ञिनीर्यपागजाः ३५ कृ स्मातिक मुपप्रज्ञ रहस्मुल्लत्रर विद्गोल पाभ्
नेहतु प्रापिष्ठ हृ्यासंकर्षणो विभुः ३६ विमुच्य बड्कर णाभगवान्कः समर्षप्रवीन ग्रसा
धिरस्वपात स्मर्त तममस्तनुमुच्छित ३७ वपने श्मश्रुकेशानां वैरमुहृदां वधः मे
वास्मानसाध्व्यस्य पथ्यानुवर्क यचिन्तया ३८ सुखदुःखदानं चान्योन्यं निपतःसह
तभुकपुमान वंधुर्बंधौ हितो यो पिनवंधो र्बंधमर्हति ३९ त्याज्यः स्वनैव दो
षेणाहतःकिं हन्यते पुनः ४० क्षत्रियाणामयं धर्मः प्रजापतिविनिर्मितः भ्राता भ्रा
तरं हन्याद्येन घोरतरस्ततः ४१ राज्यस्य मे विवृतस्य हिंयो मानस्य तेजसः मानिनोऽस्य
बाहेनाः श्रीमदोधाक्षिपतिहि ४२ तवोपयविषमा बुद्धिः सर्वेभ्य तेषु दुर्हृदां यन्मन्यसेस
दा भद्रे सुहृदां भद्र मज्ञवत् ४३ ॥

नान्यत्रात् गाज्ञस्तवत पक्ष २ मन्यसे हृदिस्थितं तव विषमानसमीची नाबुद्धिः
कुत यतस्त्वं वसुहृदामभद्रमिति यदा सर्वेभ्य तेषु दुर्हृदामपि सुहृदाभद्रमेवेदे रउक्त एव मुङ्नेम भद्रं यन्मन्यसे तवेयं विषमा बुद्धि वि
ति अपर्या वा सर्वेभ्य तेषु मध्ये दुर्हृदामपि प्रालादीनां भद्रमुक्तं दोमह्यं चयन्मन्यसे तवेयं विषमा बुद्धिः समानभवति अज्ञत्वे
न अज्ञानामिव ४३ ॥

श्री०भा०
द०उ०
टी०
३७

कुतः स्वत आह आत्ममोहइति ६४ [illegible] ६५ कुतः [illegible]

आत्ममोहेन एणमेधकल्पतेदेवमायया सुहृद्दुर्हृदासीन इति देहात्ममानिनो ६४
एक एव परो ह्यात्मा सर्वेषामपि देहिनां नानेव ज्ञायते मे देर्पिद्याज्ञानविपर्ययात्
६५ देहो आद्यन्तवानेष द्रव्यप्राणगुणात्मकः आत्मन्यविद्यया क्लृप्तः संसार
यति देहिनं ६६ नात्मनोऽन्येन संयोगो वियोगो वा सतः सखि तद्धेतुत्वात्स्वसि
द्धेर्दृग्रूपाभ्यां यथा रवेः ६७

यादि. प्रसिद्धेः प्रकाशस्य न हेतुत्वात् [illegible] दृग्रूपाभ्यां यथा रवेः [illegible] प्रसिद्धा [illegible] दृग्रूपाभ्यां [illegible] ६७

राम
३७

देहस्यैव धाभावादेव नात्मनो जन्मादयो येनि वक्तुं जन्मादीनां देहधर्मत्वमाह जन्मादय इति ननु कथं तर्हि जातोऽहं बालोऽहं वृद्धोऽहमित्यात्मनि जन्मादि प्रतीतिः देहजन्मादिभिरेवेति सदृष्टान्तमाह कलानामिवेति इन्दोः कलानामेव कलानां यथेन्दोर्न तथा प्रातिस्ते यथाच कलानामेव कुहूः मासस्य दुर्लप इत्युच्यते तद्देहस्यात्मनो देहनाशादेव म्रियमाणेऽहं स्वर्थं ४८ नत्वात्मनो देहो हि सर्वत्रभावेऽकर्तृभोक्तृ भोगप्रतीतिरिति प्राचिका तद्दृष्टान्तेन समर्थयति यथा शयान इति आत्मानं भोक्तारं विषयान् भोग्यान्

जन्मादयस्तु देहस्य विक्रिया नात्मनः क्वचित् कलानामिव नैवेन्दोर्मृतिर्ह्यस्य कुहूरिव ४८ यथा शयान आत्मानं विषयान्फलमेव च अनुभुंक्तेऽप्यसत्यर्थे तथाप्नोत्यबुधो भवं ४९ तस्मादज्ञानजं शोकमात्मशोषविमोहनं तत्वज्ञानेन निर्हृत्य स्वस्था भव शुचिस्मिते ५० श्रीशुक उवाच एवं भगवता तन्वी रामेण प्रतिबोधिता वैमनस्यं परित्यज्य मनो बुद्ध्या समादधे ५१ प्राणावशेष उत्सृष्टो द्विड्भिर्हतबलप्रभः स्मरन्विरूपकरणं वितथात्ममनोरथः ५२ चक्रे भोजकटं नाम निवासाय महत्पुरं अहत्वा दुर्मतिं कृष्णमप्रत्यूह्य यवीयसीं कुंडिनं न प्रवेक्ष्यामीत्युक्त्वा तत्रावसद्रुषा ५३ भगवान्भीष्मकसुतामेवं निर्जित्य भूमिपान् पुरमानीय विधिवदुपयेमे कुरूद्वह ५४

फलं भोगं असत्यर्थेऽप्यनुभुंक्ते तथाऽबुधः संसारं प्राप्नोतीति ४९ आत्मानं शोषयति विमोहयति चेति तथा तं निर्हृत्य आपाद्य ५० समाधेः समाहितमकरोत् ५१ रुक्मिणः सेवकस्तन्नीनां तानि निरूपितानि तद्दीपः आहवात् प्राणावशेषः इति ५२ अहत्वा आनीत्वा दुर्मतिमिति निर्मिचमस्मात् अप्रत्यूह्य आनीय च अप्रति बुद्ध्वेति तु सत्यं न विपरीतं स्वसारं यत्र विरूपितस्तत्रैव वासस्तत्र भोजकटं नाम पुरमकं भवत् ५३ ५४ ॥ राम

श्रीभा० द० उ० ५२

...वस्त्रोपि रविस्थो। वेपमसुपस्फुरं ५६ उत्तमितैर्हिंसकेतुभिर्ध्वजविशेषैः रूपकम्प्रालिमगल्लानिलानोकर [illegible] पुष्पप्रकाशादीनि ५७ [illegible] परामृष्टा [illegible] रत्नाभ्रम्गवितौ रूपशोभिता [illegible] ५८ ...मारोत्तु [illegible] धावतीत्यर्थः [illegible] ५९ इति दशमस्य [illegible] प्रद्युम्नहानिलाभादि शंबराहरणादिनाकु [illegible] विनामेयत्यादिसुखदुः।

सुरा मरो लसवोम्ह्रणेश्यारु पुर्यां हेमः हे अभ्रदनन्मभावानीहः भियदुपलौनन्दप ५५
नरामाधिकासुस्थिताः श्रमस्त्रमणिकुंडलाः वभिवाहैर्मुक्ताजहुवरयौ [illegible] ५६
साल [illegible] युक्तमितै र्हिंसकेतुमिर्ध्वज चित्रमालाम्बर रत्नतोरणैः वभौ प्रतिद्वार्युपस्कृतमंग
लैरापूर्णकुंभागुरुधूपदीपकैः ५७ सासिक्त मार्गा मदच्युद्विरा हतमधे [illegible] भगजो गजेन्द्रो
सुवरामत्ध रंभा पञ्चोपशोभिता कुरवो जयके के प्रविदर्भयादर्केसभूः श्रियो मुमुदिरे
तस्मिन्संभमाहारिधावतौ ५८ २ किमप्यहरत्तोक्ष्णत्वाओ [illegible] माकनमतः राजानो
राजकन्याश्च वभूवुर्भृशविस्मिताः ६० द्वारकायामभूज्जन्तु महामोदः पुरौकसां रु
क्मिणा रामयोपेतं दृष्ट्वा कृष्णं श्रियः पतिं ६१ इति श्रीभा०म०र [illegible] हासवेष
मुक्त [illegible] ५४ श्रीशुकउवाच कामस्तु वासुदेवांशो दग्धः प्राग्रुद्रमन्युना
देहोपपत्तये भूयः तमेव प्रत्यपद्यत १ सएव जातो वैदर्भ्यां कृष्णवीर्यसमुद्भवः प्रद्युम्न
इतिविख्यातः सर्वतोनवमः पितुः २

एवमुक्तसूचना आवश्यादिविवाहात्प्रागेव प्रद्युम्नजन्मततोविवाह
तत शंवरावेशात्प्रद्युम्नप्रत्यागमनं अत पुत्रकथना प्रस्तावविश्रमप्रद्युम्नस्य जातमात्रस्य वैरिणा हरणं अभिरूप्यते
प्रत्यागमसेनतत्रकालीनमपि कथायमिवसौनायाओ [illegible] मितिवासुदेवोधिष्ठितचितमभवत्वात् वासुदेवांश इति
हेतुत्वाद्वदेहोपपत्तये देहप्राप्तये १ ऋमवम अन्नम २ ॥ राम ॥

राम
५८

प्रसिद्धः कामशत्रुः शंबरस्तमात्मनः शत्रुं विदित्वा समुद्रे प्रास्य गृहमागमदिति ३ निर्जगार गिलितवान् ४ स्वधितिना
[illegible] कैवर्त्ता उपाजह्रुः [illegible] ५ नूनं कामो [illegible] मत्स्योदर [illegible] ६ [illegible]
[illegible] ७ [illegible] ८ [illegible] ९ [illegible] १० ११ सौरतैर्भावैः [illegible]

तं शंबरः कामरूपी हृत्वा तोकमनिर्दशं स विदित्वात्मनः शत्रुं प्रास्योदन्वत्यगाद्गृहम् ३
तं निर्जगार बलवान्मीनः सोप्यपरैः सह वृतो जालेन महता गृहीतो मत्स्यजीविभिः ४ तं शं
बराय कैवर्त्ता उपाजह्रुरुपायनं सूदा महानसं नीत्वावद्यन्स्वधितिनाद्भुतं ५ दृष्ट्वा तदुदरे
बालं मायावत्यै न्यवेदयन् नारदोकथयत्सर्वं तस्याः शंकितचेतसः ६ बालस्य तत्त्वमुत्प
त्तिं मत्स्योदरनिवेशनं सा च कामस्य वै पत्नी रतिर्नाम यशस्विनी ७ पत्युर्निर्दग्धदेहस्य दे
होत्पत्तिं प्रतीक्षती ७ निरूपिता शंबरेण सा सूपौदनसाधने कामदेवं शिशुं बुद्ध्वा चक्रे स्नेहं तदा
र्भके ८ नातिदीर्घेण कालेन स कार्ष्णी रूढयौवनः जनयामास नारीणां वीक्षंतीनां च विभ्र
मं ९ सा तं पतिं पद्मदलायतेक्षणं प्रलंबबाहुं नरलोकसुंदरं सव्रीडहासोत्तभितभ्रुवेक्षती
प्रीत्योपतस्थे रतिरंग सौरतैः १० तामाह भगवान्कार्ष्णिर्मातस्ते मतिरन्यथा मातृभावमति
क्रम्य वर्त्तसे कामिनी यथा ११ रतिरुवाच भवान्नारायणसुतः शंबरेणाहृतो गृहात् अ
हं तेधिकृता पत्नी रतिः कामो भवान्प्रभो १२ एष त्वानिर्दशं सिंधावक्षिपच्छंबरोसुरः म
त्स्योग्रसीत्तदुदरादिह प्राप्तो भवान्प्रभो १३ तमिमं जहि दुर्द्धर्षं दुर्जयं शत्रुमात्मनः मायाश
तविदं त्वं च मायाभिर्मोहनादिभिः १४

अधिकृता पत्नी त्वत्प्रहेतु रतिरहं भवान्काम इति १२ १३
दुर्जयत्वे हेतु मायाशतविदमित्यादि [illegible] इति १४ ॥ राम राम राम ॥

श्रीभा०टी०
१०उ०
टी०
९१

नवाथ्यविलंब कार्यमित्याह परिशोचतीति रोदतीत्यर्थः १५.१६.१७ १८ वज्रस्य निष्पेषेण निर्घातेन यथा निष्ठुरस्तथा नादो भव-
ति तथा ... अमर्षात् ... नादं ... निष्ठुरं नादमकरोदित्यर्थः

परिशोचति ते माता कुररीव गतप्रजा । पुत्रस्नेहाकुला दीना विवत्सा गौरिवातुरा १५ प्र-
भाष्यैवं ददौ विद्यां प्रद्युम्नाय महात्मने मायावती महामायां सर्वमायाविनाशिनीं १६
स च शंबरमभ्येत्य संयुगाय समाह्वयत् अविषह्यैस्तमाक्षेपैः क्षिपन्संजनयन्कलिं
१७ सोऽधिक्षिप्तो दुर्वाचोभिः पदाहत इवोरगः निश्चक्राम गदापाणिरमर्षात्ताम्रलोच-
नः १८ गदामाविध्य तरसा प्रद्युम्नाय महात्मने प्रक्षिप्य व्यनदन्नादं वज्रनिष्पेष-
निष्ठुरं १९ तामापतंतीं भगवान्प्रद्युम्नो गदया गदां अपास्य शत्रवे क्रुद्धः प्राहिणो-
त्स्वगदां नृप २० स च मायां समाश्रित्य दैतेयीं मयदर्शितां मुमुचेऽस्त्रमयं वर्षं कार्ष्णौ
वैहायसोऽसुरः २१ बाध्यमानोऽस्त्रवर्षेण रौक्मिणेयो महारथः सत्त्वात्मिकां महा-
विद्यां सर्वमायोपमर्दिनीं २२ ततो गौह्यकगांधर्वपैशाचोरगराक्षसीः प्रायुंक्त शतशो
दैत्यः कार्ष्णिर्व्यधमयत्स ताः २३ निशातमसिमुद्यम्य सकिरीटं सकुंडलं शंबरस्य शि-
रः कायात्ताम्रश्मश्र्वोजसाहरत् २४ आकीर्यमाणो दिविजैः स्तुवद्भिः कुसुमोत्करैः
भार्ययांबरचारिण्या पुरं नीतो विहायसा २५ अंतःपुरवरं राजन् ललनाशतसंकुलं
विवेश पत्न्या गगनाद्विद्युतेव बलाहकः २६ तं दृष्ट्वा जलदश्यामं पीतकौशेयवास-
सं प्रलंबबाहुं ताम्राक्षं सुस्मितं रुचिराननं २७ ॥

१९ २० वैहायसः आकाशे स्थितः २१ सत्त्वा-
त्मिकां सत्त्वगुणमयीं सायुक्तेः स्वान्तरस्यानुषंगः २२ ताः माया व्यधमयत् व्यनाशयत् २३ ताम्राणि श्मश्रूणि यस्मिन्
तत् ओजसा बलेन २४ २५ २६ विद्युता सह बलाहको मेघ इव २७ ॥ ॥

राम:
९१

नीलाम्बरवक्त्राम्भयेलकालएवालय·मे हीना लज्जिता भीकस्मोनभवतीत्यवधार्य्यशत्कीरनेत्रस्वीयुरलेमेष्वाहति·
नक्षीहितमुखमस्मरेत्याह नरवेदुर्य्य· पुरुषश्रेष्ठ· एतेनमुत्थोवक्षीरूपवयस· मवेदितिनमस्त्वपुत्रत्वसंभावमस्याह कथंत्वि।

स्वलेकतमुखं भोजं नीलवक्त्रालकालिभिः हृत्संमम त्वां स्त्रियो हीना मिलित्सुस्तत्र तत्र
ह २८ अवधार्य्य शमेभीषहेत्ववेपनमोधिनः उपजग्मुः प्रमुदिताः सस्त्रीरत्नेमुदीक्षिताः
२९ अथ तत्राशितापांगी वैदर्भी वल्गुभाषिणी अस्मरत्सुतमेष स्नेहस्नुतपयोधरा ३०
कोन्वयं नरवैदुर्यः कस्य वा कमलेक्षणः धृतः कया वा जठरे केयं लब्धो ल्वनेन वा ३१ मेम
चाप्यात्मजो नष्टो नीतो यः सूतिकागृहात् एतत्तुल्यवयोरूपो यदि जीवति कुत्रचित् ३२
कथं त्वनेन संप्राप्तं सारूप्यं शार्ङ्गधन्वनः आकृत्यावयवैर्गत्या स्वरहासावलोकनैः ३३
स एव वा भवेन्नूनं यो मे गर्भे धृतोऽर्भकः अमुष्मिन्प्रीतिरधिका वामः स्फुरति मे भुजः ३४
एवं मीमांसमानायां वैदर्भ्यां देवकीसुतः देवक्यानकदुंदुभ्यामुत्तमश्लोक आगमत् ३५
विज्ञातार्थोऽपि भगवान्तूष्णीमास जनार्दनः नारदोऽकथयत्सर्वं शंबराहरणादिकं ३६ त
च्छ्रुत्वा महदाश्चर्यं कृष्णान्तःपुरयोषितः अभ्यनंदन्बहूनब्दान्नष्टं मृतमिवागतं ३७
देवकी वसुदेवश्च कृष्णरामौ तथा स्त्रियः दंपती तौ परिष्वज्य रुक्मिणी च ययुर्मुदं ३८
नष्टं प्रद्युम्नमायातमाकर्ण्य द्वारकौकसः अहो मृत इवायातो बालो दिष्ट्येति हो चुवन्

= कं ४

ति तदेवाधिकं समावयति सारेति देवक्यानकदुंदुभिभ्यामित्यर्थः ३५ रामायनमः राम शिव ॥

श्री०भा०
द०उ०
टी०
२०

[illegible] ... कामे स्मरेऽक्षविषये ... [illegible]

[illegible] ... सत्राजितस्य ... [illegible]

यं वै मुहुः पितृसरूपनिजेशभावास्तन्मातरो यदभजन्रहरूढभावाः। चित्रं न तत्खलु रमास्पदबिम्बबिम्बे कामे स्मरेऽक्षविषये किमुतान्यनार्यः ॥ ४० इति श्रीभागवते दशमे ५५ प्रद्युम्नाख्यानं नाम पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५५ श्रीशुक उवाच सत्राजितः स्वतनयां कृष्णाय कृतकिल्बिषः स्यमन्तकेन मणिना स्वयमुद्यम्य दत्तवान् १ राजोवाच सत्राजितः किमकरोद्ब्रह्मन्कृष्णस्य किल्बिषः स्यमन्तकः कुतस्तस्य कस्माद्दत्ता सुता हरेः २ श्रीशुक उवाच आसीत्सत्राजितः सूर्यो भक्तस्य परमः सखा प्रीतस्तस्मै मणिं प्रादात्स च तुष्टः स्यमन्तकं ३ स तं बिभ्रन्मणिं कण्ठे भ्राजमानो यथा रविः प्रविष्टो द्वारकां राजन्तेजसा नोपलक्षितः ४ ॥

एवमद्भुतकर्मणः ... [illegible] ... स्यमन्तकाहरणं ... २ ... [illegible] ... सत्राजित ... कश्चिच्चकोरो ... कृतापराधस्तत्प्रशमनाय स्वयमेवोद्यम्य ... दत्तवानिति १ २ भक्तस्य सत्राजितः सूर्यः सखा ... प्रीतः सन् स च तुष्टः सन् स्यमन्तकं नाम मणिं प्रादादित्यन्वयः ३ नोपलक्षित सत्राजिदयमिति न विज्ञातः ४ ॥ रामाय नमः ॥

राम
२०

शीअतेऽक्षैदेवनं कुर्वंतो भगवते शशंसुः कथितवंतः सूर्यशंकिताः सूर्यबुद्ध्या नमस्करणपूर्वकं स्तुवंत इत्यर्थः ५ नमस्कारमाह नारायणेति नारायणेत्यादीनि नामान्यवरस्य सर्वशक्तित्वेन दीप्तिविशेषात्सूर्यस्यागमनं बोधयन्ति
नारायणेत्यादीनि गमस्तिचक्रेण रश्मिजालेन मुष्णन्नपहरन् तिग्मा तीक्ष्णा गावो रश्मयो यस्य सः गा ६ एष इति त्रिलोक्यां मार्गं
कुर्वन् अन्विच्छन्ति मार्गयन्ति बालानां वचनं ज्वलन् दीप्यमान कालानिकौतुकमंगलमिति
स्वस्ति विप्रैः कल्याणानि मंगलानि चतुर्भिर्द्विजैः हिरण्यं धर्मं च स्थापितवान् सत्राजितो धरणाम कोश्चकः प्रसंगे मणिः उरः सेवेत

ते विलोक्य जना दूरात्तेजसा मुष्टदृष्टयः दीव्यंतोऽक्षैर्भगवते शशंसुः सूर्यशंकिताः
५ नारायण नमस्तेऽस्तु शंखचक्रगदाधर दामोदरारविंदाक्ष गोविंद यदुनंदन ६
एष आयाति सविता त्वां दिदृक्षुर्जगत्पते मुष्णन् गभस्तिचक्रेण नृणां चक्षूंषि तिग्म-
गुः ७ नन्वन्विच्छंति ते मार्गं त्रिलोक्यां विबुधर्षभाः ज्ञात्वाद्य गूढं यदुषु द्रष्टुं त्वां
यात्यजः प्रभो ८ श्रीशुक उवाच निशम्य बालवचनं प्रहस्यांबुजलोचनः प्राह ना-
सौ रविर्देवः सत्राजिन्मणिना ज्वलन् ९ सत्राजित्स्वगृहं श्रीमत्कृतकौतुकमंगलं
प्रविश्य देवसदने मणिं विप्रैर्न्यवेशयत् १० दिने दिने स्वर्णभारानष्टौ स सृजति प्रभो
दुर्भिक्षमार्यरिष्टानि सर्पाधिव्याधयोऽशुभाः ११ न संति मायिनस्तत्र यत्रास्तेऽभ्यर्चितो
मणिः स याचितो मणिं क्वापि यदुराजाय शौरिणा १२ नैवार्थकामुकः प्रादाद्याचभंग-
मतर्कयन् तमेकदा मणिं कंठे प्रतिमुच्य महाप्रभं प्रसेनो हयमारुह्य मृगयां व्यचरद्वने १३

तापस्तत्र प्राह सोऽयं सूर्य इति संशयिताः निमित्तमाह मणिनेति अकालमृत्यु अरिष्टं अमंगलं अशुभानि सर्वेऽपि न कादिकस्य चित्त
अनेन मणिना सर्वसमृद्ध्यादिमत्त्वेन सर्वोऽपि निवर्तकमपि आनिष्टहेतुरेव भवतीति सूचितं १२ तदेव दर्शय-
न्नाह तमेकदेति अप्रतिमुच्य बध्वा प्रसेनः सत्राजिद्भ्राता १३ ॥ ॥ ॥

अपि हा कल्पा गृहीत्वा अजपल्लपा भृत्वो घनं कृष्णार्थं अभिप्रायं अष्टाविंशति विशति अष्टाविंशति प्रहारान् मिनिति
पक्षिसत्वस्य विशत्यह विशति शब्दे निलीय प्यार्थं वज्रास्वनिष्पेषो निष्पातस्तत्ह्रष्ट योनिषु रे श्रीकृष्ण मुष्टेनाविनि पाते

घमसेनेसह पंहत्वा भामाशृद्धा केशरी नाभं विशन्नजीवत्ता निलतो मणिं मिदाता १८
सोपिचक्रे कुमारस्य मणिं कौस्तुभकं विले अपश्यन्भ्रातरं भ्रातासत्राजित्पर्यतप्यत १९
प्रायः कृष्णेन निहतो मणिग्रीवोवनं गतः भ्राता ममेति तच्छ्रुत्वा कर्णे कर्णे जजल्पुर्जनाः
२० भगवांस्तदुपश्रुत्य दुर्यशो लिप्तमात्मनि मार्ष्टुं प्रसेनपदवीमन्वपद्यत नागरैः २१
हतं प्रसेनमश्वं च वीक्ष्य केसरिणा वने तं चाद्रिपृष्ठे निहतमृक्षेण ददृशुर्जनाः २२ ऋ
क्षराजबिलं भीममन्धेन तमसावृतं एको विवेश भगवानवस्थाप्य बहिः प्रजाः २३ तत्र
दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं बालक्रीडनकं कृतं हर्तुं कृतमतिस्तस्मिन्नवतस्थेऽर्भकान्तिके २४
तमपूर्वं नरं दृष्ट्वा धात्री चुक्रोश भीतवत् तच्छ्रुत्वाभ्यद्रवत्क्रुद्धो जाम्बवान्बलिनां
वरः २५ स वै भगवता तेन युयुधे स्वामिनात्मनः पुरुषं प्राकृतं मत्वा कुपितो नानुभा
ववित् २६ द्वन्द्वयुद्धं सुतुमुलमुभयोर्विजिगीषतोः आयुधाश्मद्रुमैर्दोर्भिः क्रव्यार्थे श्येन
योरिव २७ आसीत्तदष्टाविंशाहमितरेतरमुष्टिभिः वज्रनिष्पेषपरुषैरविश्रममहर्
निशम् २८ कृष्णमुष्टिविनिःपातनिष्पिष्टाङ्गोरुबन्धनः क्षीणसत्वः स्विन्नगात्रः
स्तमाहातीवविस्मितः २९ ॥

नाघाते विनिष्पिष्टा निष्पिष्ट अङ्गानि अंगानां उरु रिव बधनानि सन्धि यस्य
राम
तथा निर्यत्नस्य २९ रामायनमः रामायनमः ॥ ॥ ॥ ॥

लोके कोवा पुंसमतो वन्नीमा निति विस्मित ' सत्त्व विष्णु आह ज्ञानेः ति सर्वभूतानां प्राणेन्द्रियसह ओज सहो बलं च इन्द्रियदेहबल न्तिनित सर्वत्वमिन्यहज्ञानेकथ्यत आह त्वमत आह विष्णुमित्यादि २६ पुराणस्त्वेहेतु त्वहीति स्रष्टा निमित्त यच्च सदुपादानं आह पुराण प्रभविष्णुत्वेहेतु कालइति अधीश्वरत्वमप्यत एवेत्याह ईशा परइति तच्चनपृथगित्याह आत्मनामात्मेति २७ सतएव अ त अतो मम ईश्वर रघुनाथ एव त्वमित्याह यस्येति इषदुत्कलितउद्दीपितोयो रोषस्तेन यो कटाक्षमोक्षस्तेन शमितान् क्राग्रा।

ज्ञानेत्वां सर्वभूतानां प्राणओजः सहो बलं । विष्णुं पुराणपुरुषं प्रभविष्णुमधीश्वरं ॥ २६ ॥
त्वं हि विश्वसृजां स्रष्टा सृष्टानामपि यच्च सत् । कालः कलयतामीशः पर आत्मा तथात्मनां ॥ २७ ॥
यस्येषदुत्कलितरोषकटाक्षमोक्षैर्वर्त्मादिशत्क्षुभितनक्रतिमिंगलोब्धिः । सेतुः कृतः स्वयश उज्ज्वलिता च लोके रक्षःशिरांसि भुवि पेतुरिषुक्षतानि ॥ २८ ॥
इति विज्ञातविज्ञानमृक्षराजानमच्युतः । व्याजहार महाराज भगवान्देवकीसुतः ॥ २९ ॥
अभिमृश्यारविन्दाक्षः पाणिना शंकरेण तं । कृपया परया भक्तं प्रेमगंभीरया गिरा ॥ ३० ॥
मणिहेतोरिह प्राप्ता वयमृक्षपते बिलं । मिथ्याभिशापं प्रमृजन्नात्मनो मणिनामुना ॥ ३१ ॥

हा स्थिभूमिलामुद्राम्बुधयस्मिन् सोब्धिर्वर्त्मादिशत् दत्तवान् तत्पापि येन तेस्मिन् स्वयशः प्रकाशःसेतुः कृत उज्ज्वलि ता देदीप्यम च येषु भिः क्षतानि छिन्नानि रक्षसां दशग्रीवस्य शिरांसि भुवि पेतु सतवत्वमिति जाने २८ इति विज्ञातवि ज्ञानेनेति विज्ञानशब्दः कारणसाधनः कर्मसाधनो वा अनुग्रहराजमतिर्दत्तवान् २९ ३० वयमत्रिहविवरं वा बिलहारं प्राप्तास्तत्र मिथ्याभिशापं प्रमृजन्नात्मनः प्रमार्ष्टुं अहमेकप्रबोतार्बिलमिह प्राप्त इत्यर्थः ३१

सहभृत्यै नाससर्पयामास ३२ ३३ ३४ श्रीकृष्णप्राप्त्ये चंद्रभागानाम दुर्गी समजन् ३५ सच कृष्णस्तैर्धार्यादुर्वैरकृष्णस्य सकलैः यावे आस वर्द्धित्प्राणिनेतधाश्च इत्यर्थः कदाचेत्या उपस्थानात्मात्सा हिष्टो वस्तायाश्वारी कृष्णदूतयोमि तयासह द्वेव ३६ यदिलोकेजेना कथ्यचिन्ततवधुपुनरागत मुपलभतेतद्दुपलभ्य सर्वे ज्ञातमाहात्म्या ब्रा ज्ञामन्तित ३१

रसुतः स्वादुहितरं कन्यां जांबवतीं मुदा अर्हणार्थ समागम्य नाकृष्णायोपजहार सः ३२
अरिष्टाम्निर्निशेशोरेः प्रविष्टस्य विलेजनाः प्रतीक्ष्य द्वादशाहानि दुःखिताः स्वपुरं
ययुः ३३ निशम्य देवकी देवी रुक्मिण्यानकदुंदुभिः सुहृदो ज्ञातयोऽशोचन्बिलान्नि
ष्क्रमनिर्गतं ३४ सत्राजितं शपंतस्ते दुःखिता द्वारकौकसः उपतस्थुश्चन्द्रभागां दुर्गां
कृष्णोपलब्धये ३५ तेषां च देव्युपस्थानात्प्रत्यादिष्टाशिषा सह प्रादुर्बभूव सिद्धार्थः
सदारो हर्षयन्हरिः ३६ उपलभ्य हृषीकेशं मृतं पुनरिहागतं सह पत्न्या मणिग्रीवं सर्वे जात
महोत्सवाः ३७ सत्राजितं समाहूय सभायां राजसन्निधौ प्राप्तिं चाख्याय भगवान्मणिं त
स्मै न्यवेदयत् ३८ सचातिव्रीडितो रत्नं गृहीत्वावाङ्मुखस्ततः अनुतप्यमानो भवनमा
गमत्स्वेन पाप्मना ३९ सोऽनुध्यायंस्तदेवाघं बलवद्विग्रहाकुलः कथं मृज्याम्यात्मरजः प्र
सीदेद्वाच्युतः कथं ४० किं कृत्वा साधु मह्यं स्यान्न शपेद्वा जनो यथा अदीर्घदर्शनं क्षुद्रं मू
ढं द्रविणलोलुपं ४१ दास्ये दुहितरं तस्मै स्त्रीरत्नं रत्नमेव च उपायोऽयं समीचीनः तस्य शांति

इतिनिश्चित
वान् १

नं चान्यथा ४२ ॥

३८ पाप्मना आत्मनो ऽपराधेनानुतप्यमान ३९ अघं दोषं आत्मनो रजः मलं अपराधमिति
४० किं कृत्वा कस्मिन्कृते सत्यर्थे साधु भद्रं अदीर्घदर्शी नमविचारकमात्तेढं कृपणी मूढमरगति ४१ एवं ध्यायन्नुपाय
निश्चिनोति दास्य इति स्त्री रत्नं दुहितरं ततो बहुस्यामितदनेतर पारिव हेत्वे नरत्नमपीति ४२ ॥ ॥

राम

४३ बहुभिः कृतवर्मादिभिः ४४ मणिं न प्रतीच्छामः न स्वीकुर्मः देव सूर्यभक्तस्य तिष्ठतु ततः फलभागिन इति स्वाषु
तत्त्वाद्वीपधनसमृद्धाक्रमेवेति गूढाभिप्रायः ४५ अतिक्रमेष्वपि पञ्चाशत्तम ४६ सम्यक्ज्ञात्वापि अनुपन पाण्डवान्
ता३ सम्बुध्य शोकार्थं कुन्तीं कुरावं गतौ ॥ १ अक्रूरमुख्यो कृतवर्मणो पात्रमपाच्युत उपागम्य तमकान्तेप्सया मोगाद्बृह्य
हृद्य २ सत्राजित श्लोक ॥ हा मणिफलभक्तो कृतुमाह विज्ञातार्थोऽपि पाण्डवविलक्षणेन जनुग हा कष्टं मेनाद्स्वेव

एवंव्यवसितोबुद्ध्यासत्राजित्स्वसुतांशुभां मणिंचस्वयमुद्यम्यकृष्णायोपजहारह ४३
तांसत्यभामांभगवानुपयेमेयथाविधि बहुभिर्याचितांशीलरूपौदार्यगुणान्वितां ४४
भगवानाहनमणिंप्रतीच्छामोवयंनृप तवास्तांदेवभक्तस्यवयंचफलभागिनः ४५ इति
श्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेस्यमंतकहरणंनामषट्पंचाशत्तमोध्यायः ५६ श्री
शुकउवाच विज्ञातार्थोपिगोविंदोदग्धानाकर्ण्यपाण्डवान् कुंतींचकुल्यकरणेसहरामोय
यौकुरून् १ भीष्मंकृपंसविदुरंगांधारींद्रोणमेवच तुल्यदुःखौचसंगम्यहाकष्टमितिहोचतुः
२ लब्ध्वैतदंतरंराजन्शतधन्वानमूचतुः अक्रूरकृतवर्माणौमणिःकस्मान्नगृह्यते ३
योस्मभ्यंसंप्रतिश्रुत्यकन्यारत्नंविगर्ह्यनः कृष्णायादान्नसत्राजित्कस्माद्भ्रातरमन्वि
यात् ४ एवंभिन्नमतिस्ताभ्यांसत्राजितमसत्तमः शयानमवधील्लोभात्सपापःक्षीणजी
वितः ५ स्त्रीणांविक्रोशमानानांक्रंदंतीनामनाथवत् हत्वापशून्सौनिकवन्मणिमादा
यजग्मिवान् ६ ॥

विज्ञातार्थोपिनस 'कुंतीचदग्धामाकर्ण्यकुल्यकरणेकृलोचित मद्यवहारार्थं १ अन्येषामदाहद्द
स्वाभावात् भीष्मादीन्संगम्यतुल्यः २ ३ ननुजीवंतसत्राजितकथमणिंदास्यतितत्राह योस्मभ्यमिति अन्तर प्रसेनमंतक
स्मान्नान्वियात् नानुगच्छेत् म्रियेतामित्यर्थः ४ ॥ ५ ॥जग्मिवान् जगाम ६ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
२०-३०
२३

७ ८ ९ १०-११ हेलनं प्रतिकूलत्वं जिनमपराध १२ अपीनोमत्त सप्तदशसख्या नायुगान १३ १४ तोरामके मामाव्रेकमेवत
स्वमित्वमिप्रेतोह यद्दत्तमिति अजपामायया मोहिताजपोनमधिराघं १६ १७ अन्यथामिकं मामियुक्तस्तस्मिन्नकूर मोगान्यस्यप

सत्यभामा च पितरं हतं वीक्ष्य शुचार्पिता व्यलपत्तात तातेति हा हतास्मीति मुह्यति ७ तैलद्रो
ण्यां मृतं प्रास्य जगाम गजसाह्वयं कृष्णाय विदितार्थाय तप्ता चख्यौ पितुर्वधं ८ तदाकर्ण्ये
श्वरौ राजन्ननुसृत्य नृलोकताम् अहो नः परमं कष्टमित्यस्राक्षौ विलेपतुः ९ आगत्य भ
गवांस्तस्मात्सभार्यः साग्रजः पुरं शतधन्वानमारेभे हन्तुं हर्तुं मणिं ततः १० सोपि कृत्वो
द्यमं त्वाभीतः प्राणपरीप्सया सहायेकृतवर्माणमयाचत स चाब्रवीत ११ नाहमीश्वरयोः
कुर्यां हेलनं रामकृष्णयोः को नु क्षेमाय कल्पेत तयोर्वृजिनमाचरन् १२ कंसः सहानुगो
पीतो यद्द्वेषात्त्याजितः श्रिया जरासन्धः सप्तदशसंयुगाद्विरथो गतः १३ प्रत्याख्यातः स
चाक्रूरं पार्ष्णिग्राहमयाचत सोप्याह को विरुध्येत विद्वानीश्वरयोर्बलं १४ य इदं लीलया
विश्वं सृजत्यवति हन्ति च चेष्टां विश्वसृजो यस्य न विदुर्मोहिताजया १५ यः सप्तहाय
नः शैलमुत्पाट्यैकेन पाणिना दधार लीलया बाल उच्छिलीन्ध्रमिवार्भकः १६ नमस्त
स्मै भगवते कृष्णायाद्भुतकर्मणे अनन्तायादिभूताय कूटस्थायात्मने नमः १७ प्रत्या
ख्यातः स तेनापि शतधन्वा महामणिं तस्मिन्न्यस्याश्वमारुह्य शतयोजनगं ययौ १८ ग
रुडध्वजमारुह्य रथं रामजनार्दनौ अन्वयातां महावेगैरश्वै राजन् गुरुद्रुहम् १९ ॥

योयत्नायत १८ गुरुःश्वसुरस्तद्वंतारं १९ रामायनम रामायनम ॥ रामः २३

शतधोऽजनश्याभिलाशात परगते तु शतकस्तत्र पतितं हयं पद्भ्यामधावत् संत्रस्तः कृष्णोऽप्यन्वद्रवद्रुषा तस्मिन् सर्वज्ञत्वाविदि
त्वापि रामवचनापेक्षया कृतवान् इति भाव नन्वेवं अन्विष्य सर्वज्ञत्वं चेष्टितं महत् चनायेति मत्वा गृहं मन्तुराह अहमिति क
तिचित्समा सवत्सरान प्रासंगिकमाह ततः इति सत्यभामामध्ये वचनपदि मिमं च युन्नाहं केशवः इति वधो सत्राजित सांपरा
यिका पारलौकिका व्यूषतु द्वारकाया प्रकाशात कापि चन्नापि तोप्रयोजकौ मणि हरणे प्रतधन्वन प्रवर्तकौ तत्रा

मिथिलायामुपवने विसृज्य पतितं हयं पद्भ्यामधावत्संत्रस्तः कृष्णोऽप्यन्वद्रवद्रुषा। २०
पदातेर्भगवांस्तस्य पदातिस्तिग्मनेमिना चक्रेण शिर उत्कृत्य वाससो व्यचिनोन्मणिं। २१
अलब्धमणिरागत्य कृष्ण आहाग्रजान्तिकं वृथा हतः शतधनुर्मणिस्तत्र न दृश्यते २२
तत आह बलो नूनं स मणिः शतधन्वना कस्मिंश्चित्पुरुषे न्यस्तस्तमन्वेष पुरं व्रज २३ अ
हं विदेहमिच्छामि द्रष्टुं प्रियतमं मम इत्युक्त्वा मिथुलां राजन्विवेश यदुनंदनः २४ तं दृष्ट्वा
सहसोत्थाय मैथिलः प्रीतमानसः अर्हयामास विधिवदर्हणीयं समर्हणैः २५ उवास तस्यां क
तिचिन्मिथिलायां समा विभुः ततोऽशिक्षद्गदां काले धार्तराष्ट्रः सुयोधन. २६ मानितः प्रीतियु
केन जनकेन महात्मना केशवो द्वारकामेत्य निधनं शतधन्वनः २७ अप्राप्तिं च मणेः प्राह
प्रियायाः प्रियकृद्विभुः तत सकारयामास क्रियाबन्धोर्हतस्य वै २८ साकं सुहृद्भिर्भगवा
न्या याः स्युः सांपरायिकाः अक्रूरः कृतवर्मा च श्रुत्वा शतधनोर्वधं व्यूषतुर्भयवित्रस्तौ
द्वारकायाः प्रयोजकौ २९ ॥

क्रूर कस्मानुमतेनैवगत कृतवर्मा तु भक्तपक्षपातशाकद्यमयादि वोपेक्षित
इति गम्यते कथमन्यथा सर्वज्ञेश्वरवचनं तयोः संभवतीति २८ ॥ ॥

नदेवक्षीवारणसंप्रादानवतिसमाख्यायमणीक्षत्रेऽक्रूरेरक्तावेदिकेर्मह्यद्वयेयं जमानेनित्यसन्निधिपुन श्रीक०स्तेनेव शोषिते
अक्रूरइति क०शौक०गौजपतिज्ञनेसत्यभामारामादीनामेष्यविश्वासे जनमग्रहाद्याक्रूरमाहूयसाचेप श्रीक०स० प्राह इदमगवन्मं
तमगोप्यके चन अध्यायोन्यत्कारणमक्रूराख्यनेवर्णयतितद्याह्यक०नद्दूषयितुमनुवदति अक्रूरे शोषित इति दूषयिष्यति
इतीति अगहेराजन श्रीक०समहात्म्यविस्तत्यमितरेऽयाह मुनिवासइति मुनीनां निवासो यस्मिन्स मुनिवास श्रीक०स्तस्य

अक्रूरे शोषिते रिष्टान्यासवन्नेह्यारकोकसो । गारीशमानसात्तापामुद्दैवि
कर्मोतिकाः २८ इत्यंमोपदिशत्येके विसृत्य प्रागुदाहृतं मुनिवासनिवासे किं घ
टेतारिष्टदर्शनं २९ देवेः वर्षतिकाशीशः स्वफल्कायागताय वै स्वसुतां गांदि
नीं प्रादात्तेनोवर्षत्स काशिषु ३० तत्सुतस्तत्प्रभावोसावक्रूरो यत्र यत्र हि देवोभि
वर्षते तत्र नोपतापा न मारिकाः ३१ इति पक्षद्वयं वचः फल्कत्वानेतावदिह कारणं
इति मत्वा समानाप्य प्राह कृष्णं जनार्दनः ३२ ॥

स्यनिवासे सति अक्रूरापगमनमात्रेणारिष्टदर्शन
किं घटेत न तद्विष्णुविना न घटेतेत्यर्थः पुनस्तन्मतमेवानुवर्णयति काशिदेशेषु देवे मघवति वर्षति सति इदं सेव अत्र तम
क्रूरमाहिमप्रतिपादनपरं वचनं वा कं फल्कत्वात्स्वमेव न त्याप्येतावदेव कारणं न भवति किंतु मणेरप्यपगमइति मत्वे
त्येतद्वं तत्परमतं ३२ ॥ ॥ ॥

विज्ञातमखिलं येन स चासौ अत एव चित्तज्ञश्च स्मयमानः महाभाग वक्तव्यस्य मया दत्तेऽपि मणौ त्वये स्तानास्येव यस्मादाह
तो मणिनास्येवागतः इति ज्ञात्वेति ३३ ३४ ननु किमनया आह सत्राजितः इति अथ पिण्डान् निनीय दत्वा ऋणं शाच विमुच्य
यद्धस्य शेषितमवशिष्टं दायं दुहितुः सत्यभामायाः सुताः गृह्णीयुरिति शास्त्रेण यद्यपि स्मरति पत्नी दुहितरः श्चैव पितरो भ्रातरः

ए. जल्पित्वाभिभाष्यैनं कथयित्वा प्रियाः कथाः । विज्ञाताखिलचित्तज्ञः स्मय
मान उवाच ह ३३ ननु दानपतेर्न्यस्तस्त्वय्यास्ते शतधन्वना स्यमंतको मणिः ।
श्रीमान्विदितः पूर्वमेव नः ३४ सत्राजितोऽनपत्यत्वाद् गृह्णीयुर्दुहितुः सुताः दायं
निनीयापः पिण्डान्विमुच्यर्णं च शेषितं ३५ तथापि दुर्धरस्त्वन्यैस्त्वय्यास्तां सुव्रते म
णिः किंतु माम् अग्रजः सम्यक् न प्रत्येति मणिं प्रति ३६ दर्शयित्वा महाभाग बंधू
नां शान्तिमावह अव्युच्छिन्ना मखास्तेऽद्य वर्तन्ते रुक्मवेदयः ३७ एवं सामभिरालब्धः श्व
फल्कतनयो मणिं आदाय वाससाच्छन्नं ददौ सूर्यसमप्रभं ३८ स्यमंतकं दर्शयित्वा
ज्ञातिभ्यो रज आत्मनः विमृज्य मणिना भूयस्तस्मै प्रत्यर्पयत्प्रभुः ३९ ॥

त्वया तत्सुता गोत्रजा बन्धुः शिष्या सब्रह्मचारिणः इति ३५ अग्रजो न प्रत्येति न विश्वसितीति ३६ नास्तीति च
न वक्तव्यं तत अव्युच्छिन्ना सततं मखा वर्तन्त इति ३७ आलब्धः उक्तः दूरीकृत इति ३८ बान्धवे मिथ्याभि
शापं सम्यक् अन्यैर्दुर्धर इत्यादिभिः स्वेन श्रीत्या भूयस्तस्मै प्रत्यर्पितवानिति ३९ ॥ ॥

दुष्कीर्तिमपख्यातिं दुरितं चेति ४० इति दशमे सप्तपंचाशत्तमः ५७ अष्टपंचाशत्तमे तु कृष्णः पंचकन्या उवाह। कालिंदी मित्र-
विंदा च सत्या भद्रा च लक्ष्मणा १ कालिंदी निजलाभाय तपः परमुपेयुषी परिणीतोद्वहन मित्रविंदा स्वयंवरे प्रस्यम पाणावत् २
ता॰ प्रतीताननुरक्तान्पिण्डुधस्वस्वेन सर्वैर्द्रष्टान् युयुधानः सात्यकिः आदिशब्दात् योगिनामुख्यपंचक त्रिशाभिवर्ज्यं यो प्र

यस्त्वेतद्भगवत ईश्वरस्य विष्णोर्वीर्याढ्यं वृजिनहरं सुमंगलं च आख्यानं पठति शृ-
णोत्यनुस्मरेद्वा दुःकीर्तिं दुरितमपोह्य याति शांतिं ४० इति श्रीभागवते महापुराणे
दशमस्कंधे स्यमंतकोपाख्यानं सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ५७ श्रीशुक उवाच एक-
दा पांडवान्द्रष्टुं प्रतीतान्पुरुषोत्तमः इंद्रप्रस्थं गतः श्रीमान्युयुधानादिभिर्वृतः
१ दृष्ट्वा तमागतं पार्था मुकुंदमखिलेश्वरं उत्तस्थुर्युगपद्वीराः प्राणा मुख्यमिवा-
गतं २ परिष्वज्याच्युतं वीरा अंगसंगहतैनसः सानुरागस्मितं वक्त्रं वीक्ष्य तस्य
मुदं ययुः ३ युधिष्ठिरस्य भीमस्य कृत्वा पादाभिवंदनं अर्जुनं परिरभ्याथ यमा-
भ्यामभिवादितः ४ परमासन आसीनं कृष्णा कृष्णमनिंदिता नवोढा व्रीडिता
किंचिच्छनैरेत्याभ्यवंदत ५ तथैव सात्यकिः पार्थैः पूजितश्चाभिनंदितः निषसा-
दासनेऽन्ये च पूजिताः पर्युपासत ६

तामं कृत्वा समेनालिंगित कनिष्ठाभ्याम् अभिवंदितो वक्रस्माद्रौ
पदी वधूर्भार्या सत्यपि निरारहिता पार्थैर्न्नैवे अचिरमुट्टाप रिरीता ६ ॥ ॥ राम

अतिहार्दा दृग्येन तेनार्द्रेण स्नेहार्द्रेण दृशा यथा स्यात्तथा परिरंभणं परिपृष्टा बांधवा येन सः ७ प्रेमवैक्लव्येन रुद्धः कंठो यस्याः सा क्ले
शापाय आत्मनो दर्शनं यस्य तं न जानामि न कामानां क्लेशापायाय आत्मानं दर्शयतीति तथा तं ज्ञातीन् नः स्मरता भ्राता प्रेषितः अक्रूरः
अक्रूर प्रेषित इत्यर्थः ८ न तेऽस्ति निर्विवचनात्स्वपरभ्रांतिर्विश्वस्य सुहृदात्मनः इति तेन हेतुना विश्वस्य सुहृदात्मत्वाच्च आलोचनस्य हृदि स्थित इति शेषः ९

पृथां समागम्य कृताभिवंदनस्तयातिहार्दार्द्रदृशाभिरंभितः आपृष्टवांस्तां कुशलं स
हस्नुषां पितृष्वसारं परिपृष्टबांधवः ७ तमाह प्रेमवैक्लव्यरुद्धकंठाश्रुलोचना स्मरंती
तान्बहून्क्लेशान्क्लेशापायात्मदर्शनं ८ तदैव कुशलं नोभूत्सनाथास्ते कृता वयं ज्ञातीन्नः
स्मरता कृष्ण भ्राता मे प्रेषितस्त्वया ९ न तेस्ति स्वपरभ्रांतिर्विश्वस्य सुहृदात्मनः तथापि स्म
रतां शश्वत्क्लेशान्हंसि हृदि स्थितः १० युधिष्ठिर उवाच किं न आचरितं श्रेयो न वेदा
हमधीश्वर योगेश्वराणां दुर्दर्शो यन्नो दृष्टः कुमेधसां ११ इति वै वार्षिकान्मासान्राज्ञा
सोभ्यर्थितः सुखं जनयन्नयनानंदमिंद्रप्रस्थौकसां प्रभुः १२ एकदा रथमारुह्य विजयो
वानरध्वजं गांडीवं धनुरादाय तूणौ चाक्षयसायकौ १३ साकं कृष्णेन सन्नद्धो विहर्तुं विपि
नं महत् बहुव्यालमृगाकीर्णं प्राविशत्परवीरहा १४ तत्राविध्यच्छरैर्व्याघ्रान्शूकरान्म
हिषान्रुरून् शरभान्गवयान्खड्गान् हरिणान्शशशल्लकान् १५ तान्निन्युः किं
कराराज्ञे मेध्यान्पर्वण्युपागते तृट्परीतः परिश्रांतो बीभत्सुर्यमुनामगात् १६ ॥

मेध्यान् यागार्हान् इति शेषः सुखं अभ्यर्थित इति वाक्ये मासान् उवासेति शेषः सुखमभ्यर्थित इति वा क्रियासमाप्तिः कालिंदीदर्शनप्रस
गमाह एकदेति अक्षयौ सायकौ ययोस्तौ तूणौ धीरा राज्ञे युधिष्ठिराय मेध्यान् कर्मार्हान् बीभत्सुरर्जुनः १६

सख्योपस्पृश्येति अनेन ऋयममात्कामयेयेतिद्योतकायासाह नान्यमिति स्नादादेव तद्विद्वान् प्रसंगात्तत्कालीनचरित्रान्स्मार यदेवेति पार्थेषु संदिष्टो विज्ञापित इतीति अतएव सुदेशो विश्वकर्मणा देव शिल्पिना नगरं कारयामासेति भगवान् निवसन् स्वपरीक्षितुं ज्ञानपि अर्जुनस्य धनुरादि लाभाय सारथ्यस्वरुचुनमे इत्यन अक्षयौ अक्षयमाप को सिवाउ वहद्ध कवचं सख्ये अर्जुं

तत्रोपस्पृश्य विशदं पीत्वा वारि महारथौ। कृष्णौ ददृशतुः कन्यां चरंतीं चारुदर्शनां १७
तामासाद्य वरारोहां सुद्विजां रुचिराननां। पप्रच्छ प्रेषितः सख्या फाल्गुनः प्रमदोत्तमां १८
का त्वं कस्यासि सुश्रोणि कुतो वा किं चिकीर्षसि मन्ये त्वां पतिमिच्छंतीं सर्वं कथय शोभने १९
कालिंद्युवाच अहं देवस्य सवितुर्दुहिता पतिमिच्छती विष्णुं वरेण्यं वरदं तपः परममास्थिता
२० नान्यं पतिं वृणे वीर तमृते श्रीनिकेतनं तुष्यतां मे स भगवान्मुकुंदो नाथसंश्रयः २१
कालिंदीति समाख्याता वसामि यमुनाजले निर्मिते भवने पित्रा यावदच्युतदर्शनं २२ त
थावदद्गुडाकेशो वासुदेवाय सोऽब्रवीत् रथमारोप्य तां विद्वान् धर्मराजमुपागमत् २३ यदैव
कृष्ण संदिष्टः पार्थानां परमाद्भुतं कारयामास नगरं विचित्रं विश्वकर्मणा २४ भगवांस्त
त्र निवसन्स्वानां प्रियचिकीर्षया अग्नये खांडवं दातुमर्जुनस्यास सारथिः २५ सोऽग्निस्तु
ष्टो धनुरदाद्धयान्श्वेतान्रथं नृप अर्जुनायाक्षयौ तूणौ वर्म चाभेद्यमस्त्रिभिः २६ म
यश्च मोचितो वह्नेः सभां सख्य उपाहरत् यस्मिन् दुर्योधनस्यासीज्जलस्थलदृशिभ्रमः २७
स तेन समनुज्ञातः सुहृद्भिश्चानुमोदितः आययौ द्वारकां भूयः सात्यकिप्रमुखैर्वृतः २८

युधिष्ठिर

यायस्मिन्निति सैमान्यतो निर्देशः यस्मिन्पथे जलस्थलयोर्दृशोर्दृष्टेर्भ्रम यद्वा जले स्थलवद्दृक् दृष्टिर्यस्मिन्नत
जले स्थलदृक् तस्मिन् भ्रम आसीदिति २८ ॥ ॥

सपुण्यपर्वणि पुण्यचरचप्रियमित्रवचमित्रविंदाविवाहमाह विंदानुविंदाविति द्वाभ्यां आवंत्यौ अवंतिराजानौ ... माह नग्नजिदि
तिकोशल्य अयोध्यापति सत्यानामकन्या अभवत् देवी कांतिमती नाग्नजिती पितृनाम्ना ... वृषभान्
हत इति तीक्ष्णशृंगान् दुर्धर्षान् ... प्रतिनंदितवान् श्रीकृष्णः ... प्रतिनंदित कृष्णः

अथो पद्मे कालेऽदो सपुण्यपर्वणि उर्जिते वितन्वन् रमानंदं स्वानां परमं मंगलं २८ विं
दानुविंदावावंत्यौ दुर्योधनवशानुगौ स्वयंवरे स्वभगिनीं कृष्णे सक्तां न्यषेधतां २९ राजा
धिदेव्यास्तनयां मित्रविंदां पितृष्वसुः प्रसह्य हृतवान्कृष्णो राजन्राज्ञां प्रपश्यतां ३० न
ग्नजिन्नामकोशल्य आसीद्राजातिधार्मिकः तस्य सत्याभवत्कन्या देवी नाग्नजिती नृप
३१ न तां शेकुर्नृपा वोढुं अजित्वा सप्तगोवृषान् तीक्ष्णशृंगान्सुदुर्धर्षान्वीर्यगंधासहान्ख
लान् ३२ तां श्रुत्वा वृषजिल्लभ्यां भगवान्सात्वतां पतिः जगाम कोशलपुरं सैन्येन महता
वृतः ३३ स कोशलपतिः प्रीतः प्रत्युत्थानासनादिभिः अर्हणेनापि गुरुणा पूजयन्प्रतिनं
दितः ३४ वरं विलोक्याभिमतं समागतं नरेन्द्रकन्या चकमे रमापतिं भूयादयं मे पतिराशिषो
मलाः करोतु सत्या यदि मे धृतो व्रतैः ३५ अर्चितं पुनरित्याह नारायण जगत्पते आत्मानं
देवपूर्णस्य करवाणि किमल्पकः ३६ यत्पादपंकजरजः शिरसा बिभर्ति श्रीरब्जजः सगिरि
शः सहलोकपालैः लीलातनुः स्वकृतसेतुपरीप्सया यः कालेऽदधत्स भगवान्मम केन तुष्ये
त् श्रीशुक उवाच ॥ तमाह भगवान्हृष्टः कृतासनपरिग्रहः मेघगंभीरया वाचा सस्मितं कु

आत्मारविंदासवासुदेवजगत्पते स्वामहस्तारसंप्यार याहि माकरुणानिधे यथाहमिनबाह्यवेदुर्ईमान ... निमानतया
राजादिकान्देवान्... विजयप्रती ३८ राम राम

श्री०भा०
द०उ०
टी०२१

हे नरेंद्र राजन्यबंधोः क्षत्रियस्य शुल्कदा द्रव्यादिप्रदा गुणानामेकमेव धाम स्थानं तस्य यस्याङ्गे तस्य यस्य नवा गोवृषा अपि शिक्षिता दुरवग्रहा अप्रणयता कुतस्तदाह नतो विनिगृहीता भगाः पीता नतान्यगृह्णात्तस्य कन्याः समय कृत पाद्यादि प्रेम। गोवृषा सप्तधा कृत्वेति वहीना पीयीनां तासं दर्पा एवाह सभा गयास्य स्याभिमितत्याश्च एसां पक्ष प्रदर्शनार्थं आत्मानं सप्तधा कैर

श्रीभगवानुवाच नरेंद्र याच्ञा कविभिर्विगर्हिता राजन्यबंधोर्निजधर्मवर्तिनः तथापि याचे तव सौहृदेच्छया कन्यां त्वदीयां नहि शुल्कदा वयं ३९ राजोवाच कोन्यस्तेभ्यधिको नाथ कन्यावर इहेप्सितः गुणैकधाम्नो यस्याङ्गे श्रीर्वसत्यनपायिनी ४० किंत्वस्माभिः कृतः पूर्वं समयः सात्वतर्षभ पुंसां वीर्यपरीक्षार्थं कन्यावरपरीप्सया ४१ सप्तैते गोवृषा वीर दुर्दांता दुरवग्रहाः एतैर्भग्नाः सुबहवो भिन्नगात्रा नृपात्मजाः ४२ यदिमे निगृहीताः स्युस्त्वयैव यदुनंदन वरो भवानभिमतो दुहितुर्मे श्रियःपते ४३ एवं समयमाकर्ण्य बद्ध्वा परिकरं प्रभुः आत्मानं सप्तधा कृत्वा न्यगृह्णाल्लीलयैव तान् ४४ बद्ध्वा तान्दामभिः शौरिः भग्नदर्पान्हतौजसः व्यकर्षल्लीलया बद्धान्बालो दारुमयान्यथा ४५ ततः प्रीतः सुतां राजा ददौ कृष्णाय विस्मितः तां प्रत्यगृह्णाद्भगवान्विधिवत्सदृशीं विभुः ४६ राजपत्न्यश्च दुहितुः कृष्णं लब्ध्वा प्रियं पतिं लेभिरे परमानंदं जातश्च परमोत्सवः शंखभेर्यानका नेदुर्गीतवाद्यद्विजाशिषः नरा नार्यः प्रमुदिताः सुवासः स्रगलंकृताः ४८ दशधेनुसहस्राणि पारिबर्हमदाद्विभुः युवतीनां त्रिसाहस्रं निष्कग्रीव सुवाससाम ४९॥

राम.

तामिष्कग्रीवाश्चता. सुवाससश्चतासां युवतीनां च दासीनां ४९ रामायनम

॥ ॥ रामायनम रामायनम ॥ ॥ ॥

नागास्ततो नेभ्यः शतगुणानश्वलक्षाणान् यान् रथेभ्यः शतगुणान्नवकोटीः अश्वान् अश्वेभ्यः शतगुणान्नव पद्मानि पद्मानि
गोवृषैः भग्नवीर्या अतिसुदुर्मर्षा रघु अस्पृत चियत. यदुकुलानि निपावत् सप्तमविवाहे महाश्रुतकीर्तिरिति श्रु-
तकीर्तेर्नाम पितृष्वसा तस्याः सुता भद्रा नाम कैकेयीं इति शङ्का अष्टमं समाह सुतां चेति एकपत्नीके सा लक्षणा जहारेत
स्यानिरोधात. पुरतस्मात भैष्मी जाम्बवती आसामासन्महालक्ष्मणा कालिन्दी मित्रविन्दा चेत्यष्टौ पट्टमहिष्यः ५८ इति श्री

नवनागसहस्राणि नागाच्छतगुणान् रथान् रथाच्छतगुणानश्वानश्वाच्छतगु-
णान्नरान् ५० दंपती रथमारोप्य महत्या सेनया वृतौ स्नेहप्रक्लिन्नहृदयो यापयामास
कोशलः ५१ तानस्यतः शरव्रातान् बंधुप्रियकृदर्जुनः गांडीवी कालयामास सिंहः क्षुद्र-
मृगानिव ५३ श्रुत्वैतद्रुरुधुर्भूपा नयंतं पथि कन्यकां भग्नवीर्याः सुदुर्मर्षा यदुभिर्गो-
वृषैः पुरा ५२ पारिजातमुपादाय द्वारकामेत्य सत्यया रेमे यदूनामृषभो भगवान्देव-
कीसुत ५४ श्रुतकीर्तेः सुतां भद्रामुपयेमे पितृष्वसुः कैकेयीं भ्रातृभिर्दत्तां कृष्णः संत-
र्दनादिभिः ५५ सुतां च मद्राधिपतेर्लक्ष्मणां लक्षणैर्युतां स्वयंवरे जहारैकः स सुपर्णः
सुधामिव अन्याश्चैवंविधा भार्याः कृष्णस्यासन्सहस्रशः भौमं हत्वा तन्निरोधादाहृ-
ताश्चारुदर्शनाः ५७ इति श्रीभागवते म० द० शा० अष्टमहिष्युद्वाहो नाम अष्टपंचाश-
त्तमोऽध्यायः ५८ राजोवाच यथा हतो भगवता भौमो येन च ताः स्त्रियः निरुद्धा एतदा-
चक्ष्व विक्रमं शार्ङ्गधन्वनः १ ॥

इति श्रीमदष्टपञ्चाशत्तम ५८ ऊनषष्टितमे भौमं हत्वा तेनाहृताः हरिः।
कन्याः सहस्रशः आययौ पारिजातं दिवो हरत् २ परिलीयत तस्यामित्तन्मनोरथपूरणे। आत्मारामोऽप्यसौ रेमे तद्-
हेमुग्धहस्यवत् २ येन ताः स्त्रियो निरुद्धा स भौम चकारादेन कारणेन हत तदाचक्ष्वेति १ राम राम

इंद्रेण भौमविचेष्टितं विज्ञापितः सन् प्राग्ज्योतिषपुरं भौमनगरं ययावित्यन्वयः कथंभूतेनेंद्रेण हृतछत्रेण यस्य तेन लोकपाल प्रधानत्वात् इंद्रस्य वरुणस्य छत्रं हरतोपि तस्यैवमानभंगः इति तयोक्तं हृते कुंडले यस्या मातुः अदितेर्बंधुभौता यस्य तेन हृतम मराद्रिस्थानं मणिपर्वतस्थानं यस्य तेन सत्यभामा भार्यया सहैव भगवतो गमनं ज्ञापितवान् नरकासुरः को नु काय सत्यभा मैव सहपया विभि यद्वा त्वं नु मंये त्वत्प्रदानिसा मीनि इति हासोक्तः एवं वर्णितं स्यम् सत्यभामाया सह स्यमत्वात्।

श्रीशुक उवाच इंद्रेण हृतछत्रेण हृतकुंडलबंधुना हृतामराद्रिस्थानेन ज्ञापितो भौमचेष्टितं २ सभार्यो गरुडारूढः प्राग्ज्योतिषपुरं ययौ गिरिदुर्गैः शस्त्रदुर्गैर्जलाग्नि निलदुर्गमं ३ मुरपाशायुतैर्घोरैर्दृढैः सर्वत आवृतं गदया निर्बिभेदाद्रीन् शस्त्रदुर्गाणि सायकैः ४ चक्रेणाग्निं जलं वायुं मुरपाशांस्तथासिना शंखनादेन यंत्राणि हृदयानि मनस्विनां ५ प्राकारं गदया गुर्व्या निर्बिभेद गदाधरः पांचजन्य ध्वनिं श्रुत्वा युगांताशनिभीषणं ६ मुरः शयान उत्तस्थौ दैत्यः पंचशि राजलात् ७ राम. रामाय नमः

पासहयया यद्वा नारदानीतपारिजातिकं कुसुमेन क्लिश्यते सति कुपितां सत्यभामां सांत्वयतानुस्मया रिज …… स्यामीति श्रीकृष्णेन प्रतिज्ञातमिति हरिवंशप्रसिद्धं तदर्थमानीत वामि तिज्ञेयं २ गरुडेनयाने कारणं गिरिदुर्गै स्त्यादिनिरूपलक्षितं जलाग्न्यानिलैः सर्वतो वर्तमानैर्दुर्गमं युगांताशनेर्ध्वनिवत् भीषणं परिखायाजलात्

आविध्य आसीत्समहान्नादस्तत्र तस्मिन्भीक्मायगदामसुचत् ३ उनेन सा वज्रेण गदा निर्भिन्ना, प्रमाहेतुस्तया स्मर्मसु प
ईषीद्वनामा नर्निरगान् निरगमत् निकृत्तानि शीर्षाणि ग्रीवा दीनि पेयो तेन तानि विशेषविचित्रावाजा पञ्चाशीर्षाणि येषां:

त्रिभिस्त्वमुद्यम्य सुदुर्निरीक्ष्यो गोयुगो तस्य सीनत्नु शोचिरस्त्वरा: ग्रसन्निव लोकानिमिव पंचभि
र्मुखैरभ्यद्रवमात्समुत्तम्य घोरगः ८ आविध्य शूलं तरसा गरुत्मते निरस्य वक्त्रैर्व्यनदत्स पंच।
भिः स्वरोरसो सर्वदिशोंतरं महान्नापूरयन्नंडकटाहमावृणोत् ९ तदापतद्वै त्रिशिखं गरुत्म
ते हरिः शराभ्यामच्छिनत्त्रिधोजसा मुखेषु तं चापि शरैरताडयत्तस्मै गदां सोपि रुषा व्यमुंच
त १० तामापतंतीं गदया गदां मृधे गदाग्रजो निर्विभिदे सहस्रधा उद्यम्य बाहूनभिधाव
तोजितः शिरांसि चक्रेण जहार लीलया ११ व्यसुः पपातांभसि कृत्तशीर्षो निकृत्तशृंगोद्रि
रिवेंद्रतेजसा तस्यात्मजाः सप्त पितुर्वधातुराः प्रतिक्रियामर्षजुषः समुद्यताः ताम्रोन्तरिक्षः श्र
वणो विभावसुर्वसुर्नभस्वानरुणश्च सप्तमः १२ पीठं पुरस्कृत्य चमूपतिं मृधे भौमप्रयुक्ता
निरगन्धृतायुधाः प्रायुंजतासाद्य शरानसीन्गदाः शक्त्यृष्टिशूलान्यजिते रुषोल्बणाः १३
तच्छस्त्रकूटं भगवान्स्वमार्गणैरमोघवीर्यस्तिलशश्चकर्त ह तान्पीठमुख्याननयद्यमक्षयं नि
कृत्तशीर्षोरुभुजांघ्रिवर्मणः १४ स्वानीकपानच्युतचक्रसायकैस्तथा निरस्तान्नरको धरा
सुतः निरीक्ष्य दुर्मर्षण आस्रवन्मदैर्गजैः पयोधिप्रभवैर्निराक्रमात् १५ दृष्ट्वा सभार्यं गरुडोप
परि स्थितं सूर्योपरिष्टात्सतडिद्घनं यथा कृष्णं स तस्मै व्यसृजच्छतघ्नीं योधाश्च सर्वे युगप

निकृत्ता बाहव उरव शिरोग्रीवाकधरा विग्रहाश्च देहा यस्य तत् तस्यैव तत यदा विमधुः तस्मिन्नेव १६ गम

श्री० भा०
१० उ०
टी० २९

अस्या कार्यं करहाट्हेतिसंबोधनम् अधारिहिंतयति निप्रयुक्ता निशाइस्त्रा स्त्राणानलाग्रे पूर्वमेवनकाद्वैसैन्यक स्त्राय स्त्राणान्स्त्रा
णिशस्त्राणिचचिच्छेद तत्रायैकशस्त्रमस्त्रैचात्रिभिःशरैरित्याह मर्याकिंच गरुत्मनातियन ययाशतयाङ्ग्ज्वल प्रतिहता

तद्भौमसैन्यं भगवान्गदाग्रजो विचित्रवाजैर्निशितैः शिलीमुखैः। निकृन्तवाहूरुशिरोध्रिविग्रहं चकार तत्रैवहताश्वकुंजरं १७ यानि योधैः प्रयुक्तानि शस्त्रास्त्राणि कुरूद्वह हरिस्तान्यच्छिनत्तीक्ष्णैः शरैरेकैकशस्त्रिभिः १८ उह्यमानः सुपर्णेन पक्षाभ्यां निघ्नता गजान् गरुत्मता हन्यमानास्तुण्डपक्षनखैर्गजाः १९ पुरमेवाविशन्नार्ता नरको युध्यपीडयत् दृष्ट्वा विद्रावितं सैन्यं गरुडेनार्दितं स्वकं २० तं भौमः प्राहरच्छक्त्या वज्रः प्रतिहतो यतः नाकम्पत तया विद्धो मालाहत इव द्विपः। शूलं भौमोऽच्युतं हन्तुमाददे वितथोद्यमः २१ तद्विसर्गात्पूर्वमेव नरकस्य शिरो हरिः। अपाहरद्गजस्थस्य चक्रेण क्षुरनेमिना २२ सकुण्डलं चारुकिरीटभूषणं बभौ पृथिव्यां पतितं समुज्ज्वलत्। हाहेति साध्वित्यृषयः सुरेश्वरा माल्यैर्मुकुन्दं विकिरन्त ईडिरे २३ ततश्च भूः कृष्णमुपेत्य कुण्डले प्रतप्तजाम्बूनदरत्नभास्वरे। सवैजयन्त्या वनमालयार्पयत् प्राचेतसं छत्रमथो महामणिम् २४ अस्तौषीदथ विश्वेशं देवी देववरार्चितं। प्राञ्जलिः प्रणता राजन्भक्तिप्रवणया धिया २५॥

सगरुत्मनाकपतगरुडेवितथोद्यमः सन् प्रतप्तजाम्बूनदे राम

यानिरत्नानितैभौमस्वर्वमेर्वशाम्नतमंदरशिखरमहामणिचार्प्यमित्येति २५ रामायनम ॥

गैश्वर्यं ज्ञात्वा भूमिः स्तौति नमस्त इति परमात्मन्देवादान्तर्यामिन् २५ येन मंत्रेण कुंत्या प्रसन्न पूर्वमाधीतेन मंत्रेण नमस्य तिनमः इति पंके जं नाभौ यस्य तस्मै जगत्कारणायेत्यर्थः अनावमस्के कीर्तिमयी पंकजमाला यस्य तस्मै वन्हता ध्यायतांप कजवत्सुप्रसन्ने नेत्रे यस्य तस्मै पंकजवत् सुखे अंघ्री पंकजांकिते वा अंघ्री यस्य तस्मै नमः २६ किं च भगवत इति षड्भिः यस्मात् वासुदेवाय सर्वभूताश्रयाय अतो विष्णवे व्यापिने नहि सर्वभूताश्रयत्वं परिच्छिन्नस्य संभवतीति कुतः सर्वाश्रयत्वं तत्रा ह पुरुषाय सर्वान्तःकारणाय एवमेव सते परत्वमेवाह निर्दोषमपि न तत्पुरुषस्य परत्वमिति कुतः एतद्रूपि कुतः आदिबीजा

भूमिरुवाच नमस्ते देवदेवेश शंखचक्रगदाधर भक्तेच्छोपात्तरूपाय परमात्मन्नमोऽस्तु ते २५ नमः पंकजनाभाय नमः पंकजमालिने नमः पंकजनेत्राय नमस्ते पंकजांघ्रये २६ नमो भगवते तुभ्यं वासुदेवाय विष्णवे पुरुषायादिबीजाय पूर्णबोधाय ते नमः २७ अजाय जनयित्रेऽस्य ब्रह्मणेऽनन्तशक्तये परावरात्मन्भूतात्मन्परमात्मन्नमोऽस्तु ते २८ ॥

य आदिबीजं जगत्कारणं तस्यापि कारणाय एवमपि न जडत्वमित्याह पूर्णबोधायेति २७ नन्वेवमपि स्व। कारणान्तरं वक्तव्यं स्यात् अत आह अजायेति स्वयमजाय अस्य च जनयित्रे अत एव पित्रादिमेत्रा हेतुद्वयं ब्रह्मणोऽ हमेतेन अनन्तशक्तये इति च कुतस्तादृत्त्वं अनन्तशक्तित्वात् जनयितृत्वमित्यर्थः ननु पित्रादयः पुत्रादीनां जन का एतेषां चतस्त्वं तेषां च भूतानि तेषां च स्वकर्म द्वारेणाजीवा ॥ किमत्राहं तत्राह परावरात्मन्नित्यादि पित्रा द्यात्मत्वात्त्वमेव जनक इत्यर्थः २८ ॥ ॥

श्री०मा०
रा०उ०
टी०३०

नकृष्णमाविबोधस्याभिद्वेतव. नेत्र प्रधानस्येत्यस्य बहुरूप ह्योभक. नवचकालो मिभिन्न भिप्रमिदं किमजारत्वमामि
तमसो धारणोप्यसत्वं तत्र स्थाना प्रपालनायजगत एष हस्तपर्यं वक्त्र रज श्रीदित्वमेवविभुर्षि रजः सीनपर्य कालस्य
धानपुरुषास्तवद्वांतिरिक्ता नमानिर्व्वतत्पर: सर्वव्यतिरिक्त - अतस्त्वमेव मनयामितेत्येव - कार्यकारणप्रपञ्चस्यतद्व्यति
रेक तस्य वस्तुत्वस्यानन्यातिरेक गुणपरस्पुनि स्वरूपमिति स्वरूपमि माजापीशतिरेकाम नव्वतिइद्रियाणीति चत्रिविधहेकार
कार्याणि कर्ता ऽहंकार - एवं तस्मात्प्रार्थ्यतेतनसोपि हे प्रपन्नामि हरतस्य नेरक स्यापभगवन्नोनामभीत अतएवमात्तव।

त्वं वेत्सि स्वरूपं नन्दकेतनः स्वोतमो निरोधायविभर्ष्यसि वृत्तः स्थानायसत्वं जगतो
जगत्पतेकालः प्रधानपुरुषोभवान्परः २९ अहं पयोज्योतिरथानिलो नभोमात्राणिदे
वामनइंद्रियाणि कर्ताप्रमहानित्यखिलं चराचरं त्वय्यद्वितीये भगवन्नयं भ्रमः ३० त
स्याभिजो पतत्वयार्दपंकजं भीतः प्रपन्ना हिहरोपसादितः तत्पालयैनं कुरु हस्तपंकजं
शिरस्यमुष्याखिलकल्मषापहं ३१ श्रीशुक उवाच इतिप्रसादितोवासिभग
वानभक्तिनम्रया हस्ताभयं भोमगवान्प्रविशालसकलत्रितिम्नः ३२ नवराजन्यकन्या
वीपरं स्याधिकौपुन भौमहत्वा नाविक मयाजभोरतशेहरिः ३३ तंप्रविश्य स्त्रि
यो वीरस्यन रवीरं विमोहिताः मनसाव्रिरे भीष्टं पतिं देवोपसादितं ३४ भूयात्पतिरयं
मह्यं धाता तदनुमोदतां इति सर्वाः पृथक्भावेन हृदयं दधुः ३५ ॥

पादपंकजमुपसादि
त. अभयं दत्वा शलाधिकमित्यविज्ञातवंशपाह पद्मशर कन्यापुरेत कन्यानाबोद्ध शाकुलविक्रम. शतादिका
नि दुह्रोसहस्त्राणि महामते अभिराजभूपस्पुपकत्वाम हासि वित्यर्थाभिवपादि तेमे वो देवमसि सुरादे नान्पस्या
चमनाहरत्वा हिसासुरः कन्यारशेधमितजमेहिरेइति ३५ ॥ ॥

राम
३०

प्राहिणोत्तस्याप्ययमात्मसुमध्य: कमनीयमध्यात विरजावरा:अनानरयाने शिविकाभि अपिचमहाकोशानिनिसप्रिय सत्य
भामाहितः गरुडोद्यानमि. कुर्वंतदुपशोभयतिम सद्यान्निवृधानिर्जितेनी इकल्पमवी. संग्रामदर्दं तत्रानुकल्पप्रसाधित
स्वमनोरथेन श्रीकृष्णेन सहेहस्यसंग्रामेस्यासैश्चाह यथाच रातक्रतुतेश्चयसाधनमिति कर्म हयथाचाविधातीः विस्र
रणनेविश्वग्रहेकरोतिमहान्नपितम क्रोध आद्यतां धनिकतां यथाप्यांवत अनेनेदवक्यादिवंधुजनसमागमप्रोक्तिमो

ला: प्राहिणोद्धारवतीसुमध्य विरजांबरा: नरयानेमहाकोशान्नरयोष्णद्दिविरोमहत ३६
रोगावलकुलेमौष्णचतुर्दन्तान्तरप्लिवनः पांडुरीष्णतुरःवशि प्रवयामासकेशवः ३७ गत्वो
सुरंडभवनदत्वाप्टिह्मेचकुडले पूजिततस्तदैतेडेनामेदृशायाप्तसंप्रियः ३८ चौरितोभा
ययोस्याद्यपानिजालंगरस्ते आरोप्यसेह्यानिवृधानिर्जितापानयत्पुरं ३९ स्थापितःस
त्वभामायाग्र्होद्यानोपशोभनः अन्वयुरमरा: स्वगीत्तद्वधासवल्लपदा: ४० यथाच
आत्मप्रकिरीटकोटिभिः पादौस्पृशन्नच्युतमर्थसाधनं विराह्यणाततेनचिगत्वातेम
हानहेमुरांगाचत्तमोधिगाद्ययता ४१ अथोमुहूर्तेकस्मिन्नानागारेषुतास्त्रियः यथो
पयेमेभगवान्तावद्रूपधरोव्ययः ४२ गृहेषुतासामनपाय्यतर्क्य कृन्निरस्तसाम्यातिश
येष्ववस्थितः रेमेरमाभिर्निजकामसंप्लुतोयथेतरोगार्हकमेधिकांश्चरन् ४३ ॥

विगतंयोगपद्येन लक्षितअप्रमय सर्वत्राविसंकुर्वाणएव अहोभाग्यनारीणामित्याहतेभि. गृहेष्विति अतर्क्यगिणाकर्ता।
गुणाकरोतीति तथास निरस्तसाम्यमतिशय च्छायेरन्येषांतेषु अनपायी अवस्थित रमाभि लक्ष्मी अंशभूताभि. नि
जकामसंप्लुत. स्वानंदपरिपूर्णो. गार्हकमेधिकान् गृहस्थस्यधर्मान् ४३ ॥ ॥

श्री०सो०
२०उ०
३१

अनुरागहासमहितभवलोकचनन्दर्वकंचनवसेगमवमङ्गलजल्पवनक्षिनन्तज्ञाचमेजु विभ्रमर्गांसवाहनके शामसार केशम
साधनदासानाशनानिविद्युतयासालयाभ्मा अपिस्वयांविभोदीप्याविदधुरिति ६५ ३ लिलकोनुखि तम. ५८ अग्रयसाक्षत
मेकहाः यत्रिहासनरु क्तिरीमा केयथिपासतन प्रेमकलहेतामलासवन १ रामारामजनानंदमहादयाद उवनै. रविनायाभिम
कलहेश्वरान्यनेपन्न यमीयते २ सुरतसंस्थनपथ्यक ३ १ वस्पमागहकिरणाःम्रय हस्वेयम प्रेमसभाविततस्याकमेवन

६ स्मेरमापतिनिभवाण्यपतिं श्रियमस्तास्त्रसादयोपितवरिद्‌ःपदवीं यदीयां । मेजुर्मुदा विरतमे
धितमनुरागहासावलोकनवसंगमजल्पलज्जाः ६५ प्रेमद्रुमासनवरार्दगपाटशोचतीव
लविभ्रमगाधीजगंधमाल्यैः केशप्रसारशयनस्तपनोपहारैर्दासीशतामपि विभोर्विद
धुःस्वदास्यं ६५ इति श्री भा० म० हा० द० श० पा० निजानहरमाभोमवधवरस्त्रीविवाहोनाम

न एकोनषष्टितमोऽध्यायः ५९ श्रीबादरायणिरुवाच कर्हिचित्सुखमासीनं स्वतल्पस्थं ज
गद्गुरुं पतिं पर्यचरद्भैष्मी व्यजनेन सखीजनैः १ यस्त्वेतल्लीलया विश्वं सृजत्यत्त्यव
तीश्वरः स हि जातः स्वसेतूनां गोपीथाय यदुष्वजः २ तस्मिन्नन्तर्गृहे भ्राजन्मुक्तादा
मविलम्बिना विराजिते वितानेन दीपैर्मणिमयैरपि ३ मल्लिकादामभिः पुष्पैर्द्विरेफकु
लनादिते जालरन्ध्रप्रविष्टैश्च गोभिश्चन्द्रमसोऽमलैः ४ पारिजातवनामोदवायुनो
द्यानशालिना धूपैरगुरुजै राजन्जालरन्ध्रविनिर्गतैः ५ ॥

तमनुस्मारयति यस्त्वेति २ आलोलावन्‌भिः फेलोके मेरिरमनुवर्णयन्ति निमिलितेतद्व्येनामित्रसिद्धमाह भ्राजं
मुक्तादामानि तेषां विलता. सा निमश्चिन्त्यतेना वितानेन विराजिते नीपैर्गर्ता विराजित पडेनान्वयः ३ सुगंधतया
द्विरेफकुलेनादिते अविष्टा दृष्टुडिसि. ४ मिर्ऊछडि. अगुरुसंभव धूपैर्जातिशोभनो हरत्वं दर्शितम् ५

राम
३१

यत्र: केनेनि मे गुप्ते पर्यंके कृत्रिमक्रमे उपतस्थे सुरस्वामी नेजगत्तामीश्वरेपति ६ वालव्यजन
मादाय स्वन्दे उभ्सवीकरान मेनकी जयसीदेवी उपासांचक्रे श्वरं ७ सोपाच्चुमणि रोधनी मीरा
न्नपुराभ्रोरेजेंगुल्मीयवलयकुजनाम्यहस्तो वस्त्रान्तरकुंचकुंकुमभ्रोत्राहारभासानिभिर्वभु
तथा चपराहूर्सकोऽथा ८ सोऽपि रागांभिश्रियमनस्त्मगा तेनिशारूपमात्रा सयाध तृनमोरनुरूप
रूपा: श्रीत:स्मयन्मलके कुउलनिष्कर्कवक्त्रो ऽभ्रसांस्मितसुधाहसिराव भाष ९ श्री
मत्कोमुत्पाच राजपुत्रि किता भूपैर्लोकपालविभूतिभि: महानुभावे: श्रीमद्दी
रूपोदार्यवलोजितै: १० तान्मायानार्थनी हित्वा चेदाद्रीन्स्मरदुर्मदान् दत्ताऽऽत्रास्वपि
त्राचकस्मान्नो वद्धेयसमाम ११ राजभ्यो विभ्यत: सुभ्रु समुद्रं शरणं गतान् वलवद्भि: कृत
द्वेषान्प्रायस्त्यक्तनृपासनान् १२ ॥

तेच मानुषी विमोर्हानुरूप्यमेकरोत्येषामनस्तनुमिति किंच ऽस्त्रके
कुउलाभ्यांमिश्रे ... कनकदेनचचतुरिंतश्री ... भायस्या ९ स वै गुणयुक्तामा ऽपि तव
तु ... राजपुत्री ... लोकपालो ... तिरे ... तथा महाप्रभावे श्री
... १० तान् हित्वा नोऽस्मान ... क्स्मात् ... वृतीत्वं ११ किंच प्रायश:
राजभ्यो ... विभ्यत: १२ ॥ ॥ ॥

अस्यष्ट वर्त्मनो अविशानाचारणां अलोकपथमीयुषः आस्थिता अनुसृता. १३ किंचनि किंचना व
यमिति १४ आत्मस्य परस्पर मधुर स्वजन्मेश्वयोः मासहिता आकृति रूपं जातिर्वा समी भवः आपति पौरेशाम: १५ महीधी
समीचा विचारो यस्यास्तया १६ अथ इदानीमपि १७ नहि को मिथ्यानीताहमिति चेदितोह माह चेद्योतितमम मोहयति १८

अस्यष्ट वर्त्मनो पुंसामलोकपथमीयुषो आस्थिताः पदवीं सुभ्रु प्रायः सीदन्ति योषितः १३
मि: किंचनाव येशा मन्निः किंचनजनप्रियाः तस्मात्प्रायेणानत्याह्या मां भजन्ति सुमध्यमे
१४ ययोरात्मसमं वित्तं जन्मैश्वर्याकृतिर्भवः तयोर्विवाहो मैत्री च नोत्तमाधमयोः क्वचित्
१५ वैदर्भ्येतदविज्ञाय त्वयादीर्घसमीक्षया वृता वयं गुणैर्हीना भिक्षुभिः श्लाघिता मुधा
१६ अथात्मनोनुरूपं वै भजस्व क्षत्रियर्षभं येन त्वमाशिषः सत्याः इहामुत्र च लप्स्यसे १७
चैद्यशाल्वजरासन्धदन्तवक्त्रादयो नृपाः मम द्विषन्ति वामोरु रुक्मी चापि तवाग्रजः १८
तेषां वीर्यमदान्धानां दृप्तानां स्मयनुत्तये आनीतासि मया भद्रे तेजोपहरता सतां १९ उ
दासीना वयं नूनं न स्त्र्यपत्यार्थकामुकाः आत्मलब्ध्यास्महे पूर्णा गेहयोर्ज्योतिरक्रि
याः २० बादरायणिरुवाच एतावदुक्त्वा भगवानात्मानं वल्लभामिव मन्यमानामविश्लेषा
त्तद्दर्पघ्न उपारमत् २१ इति त्रिलोकेशपतेस्तदात्मनः प्रियस्य देव्यश्रुतपूर्वमप्रियं आ
कर्ण्य भीता हृदि जातवेपथुश्चिन्तां दुरन्तां रुदती जगाम ह २२ ॥

स्वमनुरूपं गुणी वनयनाय १७ स्त्रीणामतिदुःसहमो दासीन्यमकामत्वं चाह उदासीना इति गेहयोर्देहगेहयोर दासी
ना आत्मलब्ध्यैव निरपेक्षिपाः ज्योति प्रदीपादिमद्रुत्ताद्विमात्रतमा क्रियारहिता आत्मलब्ध्यैव वर्तामहे इति २० अविश्ले
षाद्धेतो आत्मानं वल्लभामिवमन्यमानां दर्पघ्नः २१ २२ ॥

चिंतासततामाह यदेति न खेदरुणाक्षी कांतिर्यस्य तेन सुजातेन कोमलेन पदा २६ सदुःखं अपि यद्भयं गाढं यस्याः शोकपाशो
क अनुतापः तैर्विनष्टा बुद्धिर्यस्याः अत्यन्तमित्यत तिचलया निःश्वासाः सोढव्याः देहं अशं यथा तथा विस्फुरत् वाष्पं वशाद्धीर्यस्याः २४।
हास्यप्रौढिं गोप्यार्थं २५ चतुर्भुजः इति उत्थाप्य नाश्लिष्यत बाहुना परिमार्जिता नारी अश्रुविकृतं तच्चतुर्भुजः इत्यर्थः समुद्यानि बध्वा २६
अश्रुकलेऽश्रुभिः शोभिते अश्रुचाशोकाश्रुभिः २७ सांत्वयामास अनु २८ मामात्वद्वचः किं न कर्तव्यमसीतिश्रोतुकामेन।

पदा सुजातेन नखारुणश्रिया भुवं लिखंत्यश्रुभिरंजनासितैः आसिंचती कुंकुमरूषितौ
स्तनौ तस्थावधोमुख्यतिदुःखरुद्धवाक् २२ तस्याः सदुःखभयशोकविनष्टबुद्धेर्हस्तात्
श्लथद्वलयतो व्यजनं पपात देहश्च विक्लवधियः सहसैव मुह्यन् रंभेव वातविहता प्रवि
कीर्य केशान् २४ तद्दृष्ट्वा भगवान्कृष्णः प्रियायाः प्रेमबंधनं हास्यप्रौढिमजानंत्याः करु
णः सोऽन्वकंपत २५ पर्यंकादवरुह्याशु तामुत्थाप्य चतुर्भुजः केशान्समुह्य तद्वक्त्रं प्रा
मृजत्पद्मपाणिना २६ प्रमृज्याश्रुकले नेत्रे स्तनौ चोपहतौ शुचा आश्लिष्य बाहुना
राजन्ननन्यविषयां सतीं २७ सांत्वयामास सांत्वज्ञः कृपया कृपणां प्रभुः हास्यप्रौढिभ्र
मच्चित्तामतदर्हां सतां गतिः २८ श्रीभगवानुवाच मा मा वैदर्भ्यसूयेथा जाने त्वां मत्परा
यणां त्वद्वचः श्रोतुकामेन क्ष्वेल्याचरितमंगने २९ मुखं च प्रेमसंरंभस्फुरिताधरमीक्षितुं
कटाक्षेपारुणापांगं सुंदरभ्रुकुटीतटम् ३० ॥

श्रोतुमिच्छता क्ष्वेल्या नर्मणा त्वया चरितं भुक्तं न तत्त्वतः हे
अंगने हे सुंदरि २९ प्रेमसंरंभेण प्रणयकोपेन स्फुरितः कंपितोऽधरो यस्मिन् तत् कटाक्षे अक्षेन कटाक्षाः तैः अरुणाः अपांगौ
अपांगो यस्मिन् तत् अत एव सुंदरं कुटिलं भ्रुकुटीतटं यस्मिन् तत् ३० ॥ ॥

श्री०भा०
द०उ०
३३ टी०

नमुकलहेकिकौतुकं सुखं वा अत आह अयं हीति नर्मैः नर्मभि याम कालः ३१ ३२ भगवत स्तत्प्रेमपरिहासयुक्तं सुखंसवी
ज्ञात्वैव हार्दिरहस्यं स्त्रीणां पाङ्गेन वीक्ष्य सा ॥ अप्रसन्नमिव दुःखमयी प्रवृत्ते कालि अजराजस्य भविष्यत्ताल्लाकिले
हावसाक्षानि किंचमलतत्त्वीतिरापानादरणीयता अलौकिकनिर्गुणत्वं च पृष्टत्वाच्च भिः सुखि ॥ श्रीरासीत्त्वमकाम
त्वमदोषाभावउशासत अज्ञत्वादी यद्दर्शीत्वमेवमुरारेहाविहुणगुणावृत्त्वं कर्मेनमीदितानभमेवतीत्यथ धत्तद्रूगाल

अयं हि परमो लाभो गृहेषु गृहमेधिनाम् यन्नर्मैरीयते यामः प्रियया भीरु भामि
नि ३१ श्रीशुक उवाच सैवं भगवता राजन्वैदर्भी परिहासिता ज्ञात्वा तत्परिहासो
क्तिं प्रियत्यागभयातुरा ३२ बभाषे ... भगवन्मुखं सस्नीडहासरु
चिरस्निग्धापाङ्गेन भारत ३३ श्रीरुक्मिण्युवाच नन्वेवमेतदरविन्दविलोचनाह यद्
वै भवान्भगवतोऽसदृशी विभूम्नः क्व स्वे महिम्न्यभिरतो भगवांस्त्र्यधीशः क्वाहं
गुणप्रकृतिरज्ञगृहीतपादा ३४ ॥

वै भगवत स्वनिरायराशौ बमानि वचनानि सर्वोत्कर्षपरतया
व्याचक्षाणा प्रतिभाषते नन्व ३३ तत्र यदुक्तं कस्मान्नो वव्रे समानिति तत्राऽसाम्यं सत्यमेवेत्याह नन्वेवमिति हेत्व
रविन्दलोचन त्र्यधीश त्रयाणां ब्रह्मादीनामप्यधीशो नियंता त्वं क्व चाहं गुणप्रकृतिः त्रिगुणस्वभावा प्राकृत
गुणमयी प्रकृतिर्वा ननु त्वमेवाधीश्वरी सर्वैरुपास्यत्वादित्यत आह अज्ञैः सकामैर्गृहीतौ पादौ यस्याः सा
३४ ॥ ॥ ॥

राम

३३

यद्वा न राजभ्यो बिभ्यत् । सुभ्रुवमुद्वहेयं शरणं गतानित्याह सत्यमिति हे उरुक्रमेति भयादिव स्वीयतीति गुणेभ्यः शब्दादिभ्य एव राजेन्द्र
भिः राजानुरत्तेभ्यो भयादिवेति अन्तर्हृदयं समुद्रे तद्वद् गाधे विस्मयाकारे स्वपिषि अन्तः स्थो शेते निरवलम्बनत्वयो प्रकाशत्वे उपल
म्भनमात्रः केवलस्य मनस्त्रो भावविलिप्तवल्वात् कृतहेयानीति यदुक्तं तदपि सत्यमित्याह नित्यमिति कदिंद्रियगणैः कुत्सितैर्वहि
र्मुखैरिन्द्रियगणैः सत्प्रप्राये प्रयत्नेन कुत्सितैः इन्द्रियगणैः यैः सामेति वा ते स्वनिश्चयः नविग्रहः तत्सुतत्वा प्रतीते यदुक्तं
त्यक्तन्यपासनादिति तदुक्तमेवेत्याह त्वत्सेवकैरिति नृपाणां पदमासनं ... मत एतत् अविवेकवद् उक्तत्वात् त्वत्से
वकैरेव तत्यक्तं किंपुनर्न वक्तव्यं मया त्यक्तमिति ३५ अरूपस्य वर्त्मानागुण्णी महतो रूपाणामिति युद्धक्तं तदपि सत्य

सत्यं भयादिव गुणेभ्य उरुक्रमान्तः शेते समुद्र उपलम्भनमात्र आत्मा । नित्यं कदिन्द्रियगणैः
कृतविग्रहस्त्वं त्वत्सेवकैर्नृपपदं विधुतं तमोन्धं ३५ त्वत्पादपद्ममकरन्दजुषां मुनीनां
वर्त्मास्फुटं नरपशुभिर्ननु दुर्विभाव्यं यस्मादलौकिकमिवेहितमीश्वरस्य भूमंस्तवे
हितमथो अनु ये भवन्तं ३६ निःकिंचनो ननु भवान्न यतोस्ति किंचिद्यस्मै बलिं बलि
भुजोपि हरन्त्यजाद्याः न त्वा विदन्त्यसुतृपोन्तकमाढ्यतान्धाः प्रेष्ठो भवान्बलिभुजामपि ते

वेत्याह त्वत्पादेति नरपशुभिः नराकारैः पशुभिः किंपुनर्वक्तव्यं नव वर्त्मा स्फुटमिति किं च यस्मात् हे भूमन् तव अनुवर्तन्ते ते
षामपीहितमलौकिकमिव अयो अत किमु वक्तव्यं नव ईश्वरस्य ईहितमलौकिकमित्यर्थः अथ इत्यता यद्वा भूमन् शु
द्धानिष्कामिति अस्मत्परिहारं वक्ष्यति यद्वाभ्यामेति यच्च अभि श्लोके ३६ नि किंचना वयं शश्वन् किंचनजनप्रियाः त
स्मात्प्रायेणन त्वाढ्या मां भजन्तीति सुमध्यमे यच्चोक्तं कोकदोषत्रयपरे हरति नि. किंचन इति दरिद्रतालक्षणो नि. कि
च न त्वं तु तत्र न घटत इत्याह यस्मादिति अन्नमन्नतो बलिभुज इत्यता अपि ब्रह्मादयो यस्मै भगवते बलिं
हरन्ति तस्य सर्वेश्वरस्य भवतो दरिद्रता न घटत इत्यर्थः निःकिंचनजनप्रिया इत्यत्र तु अनुरूपेण वक्तुं श्री ९

श्री० भा०
१० उ०
टी० ३४

हिताय वा भिदा स्यादिति स्वयमप्युभयथा स्तौति श्रेष्ठो भवानिति बलिभुजां ब्रह्मादीनां लोके स्वराणां श्रेष्ठः. नेयिकुर्वते मि न स्यात् श्रायेण त्वत्तो न्यामत्वानो सुहृत्त्वं त्वं भक्त्या विदंतीति श्रात्मतायां त्वत्तोऽन्यं न विदंति श्रतस्ते श्रपुनः श्रयह नेव तर्षय मितत्वा भजेती मर्षः. ३७ बलिभुजामपि भवान् श्रेष्ठः इत्यत्र हेतुः दर्शयति देवसमीक्षा मित्यनेनोक्तं श्रनीशित्वं परिहरति त्वत्त इति फलानामपरमानंदरूप एतस्यैवाने रसानामनिर्वाणा निमात्रा मुपजीव्यतीति कुले. समाजान्ये न्यसिवकलत्वात् श्रनेवधः नतु पुंसः स्त्रियाः क्रमिपोरतयोः श्राप्यत्र तत्कृतसुखदुःखविमोक्षात् कुलस्यापि तर्षा ३८ मिथु मि श्लाघितासु पेतस्य परिहारः त्वमिति मिथुनस्याद्यानानंत्यत्वदंडमुनिभिः श्लिष्ट मुग्धेत्यस्य परिहार श्रात्मेति महंप्ससे

त्वमेव समस्तपुरुषार्थमयः फलात्मा यद्वाञ्छया सुमतयो विसृजंति कृत्स्नं तेषां विमोक्ष मुचितो भवतः समाजः पुंसः स्त्रियाश्च रतयोः सुखदुःखिनोर्न ३८ त्वं न्यस्तदंडमुनि भिर्गदितानुभाव आत्मात्मदश्च जगतामिति मे वृतोऽसि हित्वा भवद्भुव उदीरितका लवेगध्वस्ताशिषोऽब्जभवनाकपतीन्कुतोऽन्ये ३९ ॥

एवंविधं भवतिनस्य जगतामात्मन स्तव वर्णेनेनत्वंपेक्ष्यर्थः किंच श्रात्मद इति वेदर्भैतदविज्ञाय त्वमादी घिसमीक्ष्य या इति त्वस्मिन्नुक्तं दोषद्वयं परिहरति इतीति इति ज्ञात्वैव मे भवान्वृतोऽसि इत्यज्ञानपरिहारः हित्वेत्यदीर्घसमीक्ष्या परिहारः भवतो भ्रुव. सकाशादुदीरितो यः कालः तस्य वेगः तेन ध्वस्ता श्राशिषो येषां तान् ब्रह्मादीनपि विहा य कुतो न्ये वराकाः इत्यर्थः ३८ रामाय नम. ॥ राम.

स्वाज्ञानं परिहृत्य पुरस्तात् देशगुणावर्णन प्रदीपकोपकरं मे एतस्मिन्नेवाध्यानमायास्यति ज्ञाड्यमिति सिंहोपमया।
स्वनिद्राव्यस्त्रवेलिहरति न पापशार्ङ्गधनुर्निनादेनैव जरासंधादीनिद्राव्यमास्त्रमार्गभ्यप्रत्यहृतवान् । सितस्यनवरा
जभोभयादुर्द्धि प्रपन्न इति यद्वा चाभाषाणांन ज्ञाड्यमाद्यं न घटत इत्यर्थः ९० यद्वा अस्य दस्य इव बलेना मित्यादिवा
र्थोत् त्वं भजन सादितत्वप्रसादनेच्छमावहत्वमुकेतद्दपिमद्दसेवेत्याह यद्वा छपितियस्य तव भजनं वा छपान्यो
नमः श्रेगोवेनस्पायितविन्यः पशु ज्ञापेनो भरतः नाद्रुक्षोयपानि. जयकृन्नादियंपानि प राते तव पद्वी मार्गमाश्रितः

जाड्यं वचस्तु बत गच्छ जयस्तु भूपान्निद्राव्य शार्ङ्गिनिनदेन जहर्ष मोक्षे । सिंहोपम्या
स्ववलिमीशपदस्य तत्स्वभावमेव भोगमयाद्दुरंधि शरणं प्रपन्नः ९० महौघयान
पथि बलामगणेयगवेन्द्र जात्येतनार्दनगपारेषणाकृपस्तं राज्यं विसृज्य विविमुर्वन
मेव जातसौदं तितिनेनु पदवीं तदद्दास्पताः किं ९१ कान्यं न्यपेतनव पारस
रोजगंधमाघ्राय मनुस्वरितं जननतापदर्शं लक्ष्म्यालयं त्वविगणय्य गुणालयस्य
मर्त्यासदोरुभयमप्यविविक्तहार्द्यः ९२ ॥

तेऽकसीदति न सीदत्येव व्यविनुत्वस्य दशाशास्यपी. ९१
एवं च कोपावेशेनावसादनस्य परिहारादस्य बलीनामित्येतदानन्तर्यं विहाय त्रीलक्ष्म्यैः प्रत्योक्ते अपात्मनोनुरूपमि
ति तत्राह कान्यमिति श्लोकद्वयेन गुणानामालयस्य तव पारसरोजागंधं जननतापकर्मोद्दरूपलक्ष्म्या आलय
तत्संबंध सदि मुरखेरितं वर्णितं आघ्रायनमविगणय्य मर्त्यो मरणधर्मिका सदा उरुभयस्य तममपि का स्त्री श्रयेत से
वेत अर्थे विविक्ता हार्द्यं यस्याः सा गुणालयस्य त्वनेन गुणहीनाश्रितिपदुक्ततरस्य स्तम ९२ रामायनम. ॥

अतस्त्वामेवाहमभजमित्याह नत्वेति सार्धेन यातस्यादिति अरणां शरणीं सन्निभिर्दैवतिर्यगादिभिर्जोन्मभिः पाठान्तरे अर्थवाद बाहुल्लकर्मभ्यो व्यवरोत्तिरिभिः कथम्भूतस्य तत्त्वमस्त्वमन्तस्य स तस्य पवर्गो नाशो यस्मात् भजतमुपयाति आत्मलाभ शोभेति तस्य तव पादयोः इति भीतस्य हि शरणमेवानुरूपं भजनीयं अतस्त्वामभजमित्यर्थः ४३ मचैकाकारता वहेवा गुणार। जोगुर्वास्तिताभूपैलोकपालविभवैर्निमित्तादिनात्तत्रैर्यस शाषण्यागी स्त्रीभगवाह द्वाभ्यां तस्याः स्फुरिति स्वरौद्रवके बल्ल भारवाहा मग्नवालिवद्दीश्वनित्यं व्यायारस्त्रिरूपस्थानवावसमा विडालादिवत्कृपणा हि साधुभस्याद्वकिंकरी स्यात्तस्याद्धर्मसाया भवत्स्य यस्या कृतीयवत्त्वत्कथानसानुयादिति ४४ तथाहि नवषाराङ्गमकरंदमजिघ्रती सतीपादस्त्रविमर्दासाकान्ताप्रभिनिमान्तियस्याः साकान्नमानि जीवच्छवं भजतिनिल्वकादिभिर्देहे विनद्धछन्नमांसा

नत्वानुरूपमभजं जगतामधीशमात्मानमत्र च परत्र च कामपूरं स्यान्मेतवाङ्घ्रिरशरणं सृतिभिर्भ्रमंत्या यो वै भजंतमुपयात्यनृतापवर्गः ४३ तस्याः स्युरच्युत नृपा भवतोपदिष्टाः स्त्रीणां गृहेषु खरगोश्वविडालभृत्याः यत्कर्णमूलमरिकर्षण नोपयायाद्युष्मत्कथा मृडविरिंचसभासु गीता ४४ त्वक्श्मश्रुरोमनखकेशपिनद्धमन्तर्मांसास्थिरक्तकृमिविट्कफपित्तवातं जीवच्छवं भजति कांतमतिर्विमूढा या ते पदाब्जमकरंदमजिघ्रती स्त्री ४५ अस्त्वम्बुजाक्ष मम ते चरणानुराग आत्मन्रतस्य मयि चानतिरिक्तदृष्टेः यर्ह्यस्य वृद्धय उपात्तरजोतिमात्रो मामीक्षसे तदु ह नः परमानुकंपा ४६

रिमयभिति ४५ मद्भक्तमुदासीवमभित्यादि तत्राह अस्त्विति यद्यपि त्वं निरपेक्ष तथापि मम ते चरणानुरागोऽस्तु मयि च मय्यपि नातिरिक्ता अतिशयवती दृष्टिर्यस्य तस्य ते आत्मन् आत्मन्येव रतस्य नहि तव तेन कोलाभः नक्षत्र एवा नुराग एव महालाभः किंच यर्ह्यस्य विश्वस्य वृद्धये उपात्तरजोऽतिमात्रोऽत्यन्तं स्पेनेस तथाभूतस्सन्मां। माह्मसि उत्वार्थ्य हर्षेणदेवन परमानुकंपा अस्मदनुग्रह इति ४६ रामायनम राम

तदेवतदुक्तं सर्वं प्रतिज्ञा "ऽम्बाय प्रसन्नचित्तामंत्रमुपदिश्यात्रह्मण्यामेवेति अधात्मनोगुरुत्वमित्यादिवचः अली कमिथ्यानिनैवमन्ये यतोलोके कन्यायाएवक्वचिद्रतिर्भवति यथा काशीराजकन्यानाम्बा अम्बिकाम्बालिकानाति स्तासांमध्ये अम्बायाः कन्यायाएवशाल्वेरतिर्जाता नेहत् ४७ व्यूढायाः पतिलीलायाअपि उभयस्मात्‌ हरपरलोकच्युता स्तच्युताभवत् इति प्रलम्भितां उपहसितास्मि अन्वात्थ अनुवादितवत्यसि ४८ मयिएकान्तभक्तायाःसन्तिकामाः सर्वेऽत्र

नैवालीकमहंमन्येवचस्तेमधुसूदन अम्बायाएवहिप्रायः कन्यायाःस्याद्रतिःक्वचित्‌ ४७

व्यूढायाश्चापिपुंश्चल्यामनोऽभ्येतिनवंनवं बुधोऽसतींनबिभृयात्तांबिभ्रदुभयच्युतः

४८ श्रीभगवानुवाच साध्व्येतच्छ्रोतुकामैस्त्वंराजपुत्रिप्रलम्भिता मयोदितंयदन्वात्थ

सर्वंतत्सत्यमेवहि ४९ यान्यान्कामयसेकामान्मय्यकामायभामिनि सन्तिह्येकान्त

भक्तायास्तवकल्याणिनित्यदा ५० उपलब्धंपतिप्रेमपातिव्रत्यंचतेऽनघे यद्वाक्यै

श्चाल्यमानायानधीर्मय्यपकर्षिता ५१ येमांभजन्तिदाम्पत्येतपसाव्रतचर्यया कामात्मा

नोऽपवर्गेशंमोहितामममायया ५२ मांप्राप्यमानिन्यपवर्गसम्पदंवाञ्छन्तियेसम्पदएवतत्प

तेः तेमन्दभाग्यानिरयेऽपियेनृणांमात्रात्मकत्वान्निरयःसुसंगमः ५३ ॥

कामायकामनिवृत्तयेमीत्स्यपर्यवसायिनस्तत्पर्य ५० अनुवादेनत्यानन्दत्वात्तांअभिनन्दतिउपलब्धमिति पतिरपत्तस्मान्म

यिवक्ष्यमाणाधीर्नापकर्षिता नान्यविषया जाता ५१ एकान्तभक्तिमभिनन्दयितामेवद्वैतीकर्तुंसकामान्निन्दति दा

म्पत्येदम्पतिभोगसुखार्थं ५२ मायामोहितत्वमेवोपपादयति मांप्राप्येति अपवर्गेशस्यसम्पदोयासंसन्मामाप्य प्रसा

दायकेवलंसंपदएवविषयान्वाञ्छन्तितनुमात्रप्रतिमासासंपदामपिमोअहमेवपतिस्तेयेविषयान्निरयेऽपि अतिक

ष्टयोनावपिस्युस्तान् ५३ रामायनमः ॥

पा२

श्री०भा० द० उ० टी० ३६

किं चतेषांमात्मात्मकत्वाद्विमायात्मकं निरय सुसंगम शो भवसजामएवस्मात्रोमदभाग्याऽस्मर्थ तस्मात्हे गृहेष्वभिरत यामर्यं नवमो चनीमि कामानुद्रति कालाएता हि एकी भद्रक पंथरतात्यलेन सुदु कराद्दुराशिषो द्वारा भि नायाः अत एवसुभ राघः प्राणत्यवैशायणः निके निरुद्धो वचनपरामो हिया सुशासहाविनुद्धनि सुदुः करेति ५४ किंचसतिनि का मा प्रेमीवमय्य नुवर्त्तेमानावहा किंतुत्वमासहशीका भार्पिनस्यामिति तस्याभक्ति वद्रमो नेनाभिनंदति न त्वाद्दशीमि निर्त्रिभि उपकृता सन्य कन्यायस्यमे ५५ शेह्राहपर्वाणि अनिरुद्धविवाहे अत्त गोष्ठ्यादृतसभापालस्य आनुर्दधे। तस्मिन्कालेन किंचिदुक्तवत्यासकालान्तरे च तदनुस्मरणेन पुन पुनः समुस्थ दुःखं अस्माभिरयोगो वियोगस्त्वं ईशसा

दिष्ट्या गृहे श्वर्यसक्त मयि त्वा पातकानुज निर्भवमोचनी स्वले: सुदुः कराशीसुतरां दुराशिषो ह्यसुभराणां निकृतिजुषः स्त्रियाः ५४ न त्वादृशीं प्रणयिनीं गृहिणीं गृहेषु पश्ये मिमानि नियया स्वविवाहकाले प्राप्तान्नृपान्विगणय्य रहोहरो मे प्रस्थापितो द्विज उपश्रुतसत्कथस्य ५५ भ्रातुर्विरूपकरणं युधि निर्जितस्य प्रोद्वाहपर्वणि च तद्वधमक्षगोष्ठ्यां दुःखं समुत्थमसहोस्मद्योगभीत्या नैवाब्रवीः किमपि तेन वयं जितास्ते ५६ दूतस्त्वयात्मलभने सुविविक्तमन्त्रः प्रस्थापितो मयि चिरायति शून्यमेतत् ५७ मत्वा जिहासर इदं मम यापि तन्नत्वय्येवमीश्वरः ५८ सह कोटवत्यसि न प्रार्थनेनैवा।

निरुद्धविवाहानंतर्धमस्य ज्ञानव्यापिच द्रूतदति आलस्यनेन सा प्राप्य पूर्णमपि चित्तयलि प्रो भाविभिर्विवाहे आनंतव्यमि निकृते समयेकथंचित्रामवमि एतद्धिं च त्र स्पमत्वा दुर्मनन्पोयमेवसि हो स्वत्प्रत्तमिच्छामित्यत्तामीत्येवं दूतः प्रस्था पित तयात्पुक्तस्त्वया पत्यपेक्षुजा चौन लभे यह वस्त्रसारं ज्ञात्या मस्तन्त्र मकुरुशान शतजन्माभि स्याद्दितिपद्वाअजिहा सइति छेद त्यक्तमेयक्षइत्यपं तन्नावकमेन्त्वयेवानिष्ठे न्नतन्यतिकर्त्तुं धारामिरत्यर्थ. ५७॥ राम॥

रामः

३६

श्र २

किंतु केवलं स्नेहेनैव प्रतिदिनं स्थास्याम इत्येवं ध्यायन्‌ इति मोहान्तरसल्लापे गुरुतरमर्गोऽमीति' इति षष्टितमोऽध्यायः ६० एकैकश इति तमेकैकशो रे.
पुत्रपौत्रादिसंततिं अनिरुद्धविवाहे चारुविनाशं रामतो वधं अस्याधिकशतद्वयं सहस्रसौभाग्यमुद्वहन्‌ कौशिकं पुत्रपौत्रा
दीन्‌ स्वस्त्रीणां योजयत तदेवबहुधाह एकैकश इति कृष्णस्य सर्वात्मसम्पदा सर्वात्मनिमग्नस्य पितुः सकाशादनवमा
न्‌ सर्वन्यमंसत अच्युतस्यापि प्रियतमं प्रेष्ठं स्वं स्वं मेनिरे न तत्तत्त्वमात्मानं रमन्तं विविदुस्ताः आत्मारामत्वं व्यक्तं हृये
न चार्वब्जेति चार्वब्जकोशवद्वदनं च आयतानि बाहुनेत्राणि च सप्रेमहासरसवीक्षितानि च वल्गुजल्पाश्च भगवतः।

तथान्यासामपि विभुर्गृहेषु गृहवानिव आस्थितो गृहमेधीयान्धर्मान्लोकगुरुर्हरिः ४५ इति श्रीभागवते म० पुरा० द० श० उ० रुक्मिणीरमणसंवादे षष्टितमोऽध्यायः ६० श्री शुक उवाच एकैकशस्ताः कृष्णस्य पुत्रान्दशदशाबलाः अजीजनन्ननवमान्पितुः सर्वात्मसम्पदा १ गृहादनपगं वीक्ष्य राजपुत्र्योऽच्युतं स्थितं प्रेष्ठं न्यमंसत स्वं स्वं न तत्तत्त्वविदः स्त्रियः २ चार्वब्जकोशवदनायतबाहुनेत्रसप्रेमहासरसवीक्षितवल्गुजल्पैः संमोहिता भगवतो न मनो विजेतुं स्वैर्विभ्रमैः समशकन्वनिता विभूम्नः ३ स्मायावलोकलवदर्शितभावहारिभ्रूमंडलप्रहितसौरतमंत्रशौंडैः पत्न्यस्तु षोडशसहस्रमनंगबाणैर्यस्येंद्रियं विमथितुं करणैर्न शेकुः ४॥

एवं संमोहिता स्वैर्विभ्रमैस्तस्य मनो विजेतुं हर्तुं न शमशकन्‌ न शक्ताः व
भूवुः विभूम्नः परिपूर्णस्य ३ तासां विभ्रमाणां व्यापनेन चित्तं क्षोभितुं सामर्थ्यमाह स्मायेति स्माय ईषद्धसितं तद्युक्तः अवलोकलवः क
टाक्षः तेन दर्शितः सूचितो भावोऽभिप्रायः तेन हारि मनोहरं यद्भ्रूमंडलं तेन प्रहिताः प्रस्थापिताः सौरता मंत्राः
तेषु शौंडैः प्रगल्भैरनंगस्य बाणैः शरैः अन्यैश्च करणैः कामशास्त्रप्रसिद्धैः यस्येंद्रियं मनो विमथितुं क्षोभयितुं
षोडशसहस्रमपि पत्न्यो न शेकुरिति ४॥

अनुरोगहासावलोकनवसंगमेलालसा कौतुकाचेते आद्या यस्य विभ्रमकदम्बस्य तं भेजुः अनुरागहासावलोकनवसंगमलालसानं यं भेजुः तस्य मनो विजेतुं न शेकुः ... प्रत्युद्गमनादिभिर्विभोस्तस्य दास्यं निन्यिरे ... प्रत्यभिगम्यमानोऽपि ... [illegible]

४ स्वयं रमापतिमवाप्य पतिं स्त्रियस्ता ब्रह्मादयोऽपि न विदुः पदवीं यदीयां भेजुर्मुदाविरतमेधितया नुरागहासावलोकनवसंगमलालसाद्यं ५ प्रत्युद्गमासनवरार्हणपादशौचताम्बूलविश्रमणवीजनगन्धमाल्यैः केशप्रसाधनस्नपनोपहार्यैः दासीशता अपि विभोर्विदधुः स्म दास्यं ६ तासां या दशपुत्राणां कृष्णस्त्रीणां पुरोदिताः अष्टौ महिष्यस्तत्पुत्रान्प्रद्युम्नादीन्गृणामि ते ७ चारुदेष्णः सुदेष्णश्च चारुदेहश्च वीर्यवान् सुचारुश्चारुगुप्तश्च भद्रचारुस्तथापरः ८ चारुचन्द्रो विचारुश्च चारुश्च दशमो हरेः प्रद्युम्नप्रमुखा जाता रुक्मिण्यां नावमाः पितुः ९ भानुः सुभानुः स्वर्भानुः प्रभानुर्भानुमांस्तथा चन्द्रभानुर्बृहद्भानुरतिभानुस्तथाष्टमः १० श्रीभानुः प्रतिभानुश्च सत्यभामात्मजा दश साम्बः सुमित्रः पुरुजिच्छतजिच्च सहस्रजित् ११ विजयश्चित्रकेतुश्च वसुमान्द्रविडः क्रतुः जाम्बवत्याः सुता ह्येते साम्बाद्याः पितृसम्मताः १२ वीरश्चन्द्रोऽश्वसेनश्च चित्रगुर्वेगवान्वृषः आमः शंकुर्वसुः श्रीमान्कुन्तिर्नाग्नजितेः सुताः १३ श्रुतः कविर्वृषो वीरः सुबाहुर्भद्र एकलः शान्तिर्दर्शः पूर्णमासः कालिन्द्याः सोमकोऽवरः १४ प्रघोषो गात्रवान्सिंहो बलः प्रबल ऊर्ध्वगः माद्र्याः पुत्रा महाशक्तिः सह ओजोऽपराजितः १५ वृको हर्षोऽनिलो गृध्रो वर्धनोन्नाद एव च महांसः पावनो वह्निर्मित्रविन्दात्मजाः क्षुधिः १६॥

सुतमाह तासामिति दश दश पुत्रा याः ता।
तासां मध्ये अष्टौ महिष्यो या रुक्मिण्याद्यास्तत्पुत्रानिति श्रीमानिति वसोः कुन्तेर्वा विशेषणं भद्रो नाम एकलः एक सोमक

संग्रामजित्प्रमुखाः सत्यकान्ता भद्रायाः सुताः शैब्यायाः मा पि सवरो द्विगर्भसुतानामुक्तिः रम्या सामुपलक्षणार्थं एतेषां चेति ज्ञेयं।
पि श्रीकृष्णपुत्राणां शतसंख्यस्त्रीषु पुत्राः पौत्राश्च कोटिशो बभूवु तत्र हेतुस्तेन श्रीकृष्णपत्नीनां बाहुल्यमनुस्मारयति मातर
कृष्णजातीनामिति च शब्दे नाधिकास्त्रीष्वपि कथं कृष्णेनतुरप्रवर्तितेसकथं प्रादादिति वैवाहिके विवाहनिमित्तनृपस्य
योगिनः आसक्यजानीमहि इति चेत्तत्राह अनागतमिति अतीन्द्रियं अस्मदादिन्द्रियागोचरं विप्रकृष्टं दूरस्थं व्यवहितं कुड्याद्यन्त

संग्रामजिद्बृहत्सेनः शूरः प्रहरणोऽरिजित् जयः सुभद्रो भद्रायाः वाम आयुश्च सत्यकः
दीप्तिमांस्ताम्रतप्ताद्या रोहिण्यास्तनया हरेः १६ प्रद्युम्नाच्चानिरुद्धोऽभूद्रुक्मवत्यां महाबलः पुत्र्यां तु रुक्मिणो राजन्नाम्ना भोजकटे पुरे १७ एतेषां पुत्रपौत्राश्च बभूवुः कोटिशो नृप मातरः कृष्णजातीनां सहस्राणि च षोडश १८ राजोवाच कथं रुक्म्यरिपुत्राय प्रादाद्दुहितरं युधि कृष्णेन परिभूतस्तं हन्तुं रन्ध्रं प्रतीक्षते १९ एतदाख्याहि मे विद्वन्द्विषोर्वैवाहिकं मिथः अनागतमतीतं च वर्तमानमतीन्द्रियं विप्रकृष्टं व्यवहितं सम्यक्पश्यन्ति योगिनः २० श्रीशुक उवाच वृतः स्वयंवरे साक्षादनङ्गोऽङ्गयुतस्तया राज्ञः समेतान्निर्जित्य जहारैकरथो युधि २१ यद्यप्यनुस्मरन्वैरं रुक्मी कृष्णावमानितः व्यतरद्भागिनेयाय सुतां कुर्वन्स्वसुः प्रियं २२ रुक्मिण्यास्तनयां राजन्कृतवर्मसुतो बली उपयेमे विशालाक्षीं कन्यां चारुमतीं किल २३ ॥

रितेन श्रीतरं स्वयंवरे रुक्मवत्या वृतः सन् राज्ञो निर्जित्य जहार विधियुधि श्रीकृष्णावमानितः तथापि वैरमनुस्मरन्नपि स्वस्य रुक्मिण्यां प्रीत्यर्थं अन्यमोदतेनत्य थ सर्वासामध्ये केचित्कन्यान्त्यं विवाहोपलक्षणार्थं ज्येष्ठकन्याविवाहमाह रुक्मिण्या इति योन विवाहः तद्योनध मे जानन्ति हि वदन्नेत मोक्षव्यर्थं स्वतनैव भोजयेदिति लोकविरोधात् २३ ॥ ॥

श्री·भा०
द०उ०
३८ टी०

अथ स्वर्ग्यलोकविहितधर्ममप्याचरेन्न त्विति निषेधाच्चेत्तस्य लोकविरोधाचरणफलं वक्तुमाह तस्मिन्निति १६ अदी
व्यत् क्रीडितवान् कैतविकतामाह ग्लहं पणं लक्षमवान् केतवकपटमन्यर्बुदं दशकोटिग्लहं तु मितोराम स्त्रीद्वे छल

दौहित्रायानिरुद्धाय पौत्रीं रुक्म्यददाद्धरेः रोचनां बद्धवैरोपि स्वसुः प्रियचिकीर्षया २३ जा
नन्नधर्मं तद्यौनं स्नेहपाशानुबंधनः तस्मिन्नभ्युदये राजन्रुक्मिणी रामकेशवौ २५ पुरं
भोजकटं जग्मुः साम्बप्रद्युम्नकादयः तस्मिन्निवृत्त उद्वाहे कालिंगप्रमुखा नृपाः २६ दृ
प्तास्ते रुक्मिणं प्रोचुर्बलमक्षैर्विनिर्जय अनक्षज्ञो ह्ययं राजन्नपि तद्व्यसनं महत् २७
इत्युक्तो बलमाहूय तेनाक्षै रुक्म्यदीव्यत शतं सहस्रमयुतं रामस्तत्राददे पणं २८ तं तु रु
क्म्यजयत्तत्र कालिंगः प्राहसद्बलं दंतान्संदर्शयन्नुच्चैर्नामृष्यत्तद्धलायुधः २९ ततो ल
क्षं रुक्म्यगृह्णाद्ग्लहं तत्राजयद्बलः जितवानहमित्याह रुक्मी कैतवमाश्रितः ३०
मन्युना क्षुभितः श्रीमान्समुद्र इव पर्वणि जात्यारुणाक्षोतिरुषा न्यर्बुदं ग्लहमाददे
३१ तं चापि जितवान्रामो धर्मेण छलमाश्रितः रुक्मी जितं मयात्रेमे वदंतु प्राश्नि
का इति ३२ तदाब्रवीन्नभोवाणी बलेनैव जितो ग्लहः धर्मतो वचनेनैव रुक्मी वदति
वै मृषा ३३ तामनादृत्य वैदर्भो दुष्टराजन्यचोदितः संकर्षणं परिहसन्बभाषे
कालचोदितः ३४ ॥ रामाय नमः   रामः ॥

राम:

माश्रितो रुक्मी मया जितमित्याह   न्यर्बुदं सहस्रकोटिसमं जलसमायां ३४   शुभं भूयात् ॥

३५ ३८ हृष्यीयान बोटायासिद्धा स्वासिना स्वर्षा अभ्युदयशत्रुवधाद्योयंसंति ४० इतिएकषष्ठितमोध्याय ६१
द्विषष्ठितमेश्रीकृष्णनिरुद्धस्पर्शोधन कन्यायामभार्यास्यवाणोनव-द्ध बाहुना १ अनिरुद्धोहरेत्यस्मिन्वाणपाश्वे

नैवाक्षकोविदायूयंगोपालावनगोचराः अक्षैर्दीव्यंतिराजानोवाणैश्चनभवादृशाः ३५
रुक्मिणैवमधिक्षिप्तोराजभिश्चोपहासितः क्रुद्धःपरिघमुद्यम्यजघ्नेतंनृपसंसदि ३६
कलिंगराजंतरसागृहीत्वादशमेपदे दन्तानपातयत्क्रुद्धोयोहसद्विवृतैर्द्विजैः ३७ अ
न्येनिर्भिन्नवाहूरुशिरसोरुधिरोक्षिताः राजानोदुद्रुवुर्भीताबलेनपरिघार्दिताः ३८ नि
हतेरुक्मिणिश्यालेनाब्रवीत्साध्वसाधुवा रुक्मिणीबलयोराजन्स्नेहभंगभयाद्धरिः
३९ ततोनिरुद्धंसहसूर्ययावरंरथंसमारोप्ययययुःकुशस्थली रामादयोभोजकटाद्द
शार्हाः सिद्धाखिलार्थामधुसूदनाश्रयाः ४० इतिश्रीभाग० म० दशमस्कंधेएकषष्ठि
तमोध्यायः ६१ राजोवाच वाणस्यतनयामूषामुपयेमेयदूत्तमः तत्रयुद्धमभूद्घोरंहरि
शंकरयोर्महत् एतत्सर्वंमहायोगिन्समाख्यातुंत्वमर्हसि १ श्रीशुकउवाच वाणःपुत्रशता
ज्येष्ठोबलेरासीन्महात्मनः येनवामनरूपायहरयेदायिमेदिनी २ तस्यौरसःसुतोवाणः
शिवभक्तिरतःसदा मान्योवदान्योधीमांश्चसत्यसंधोदृढव्रतः ३ शोणिताख्येपुरेरम्ये
सराज्यमकरोत्पुरा तस्यशंभोःप्रसादेनकिंकराइवतेमराः सहस्रबाहुवाद्येनतांडवेतो
षयन्मृडं ४ ॥

संयुगेश्रीकृष्ण श्रीहरंजित्वावाणंवाहनथाछिनत् २ ३ ४ ॥राम॥
रामायनमः रामराम ॥॥॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पुराधिपपुरपालकं ५ कामान्पूरयतीति कामपूरः सर्वासामस्माधिप कल्पतरु नस्यां ६ ७ ८ हे आद्यनिर्मलैर्भ
मिते दीर्मि रहीमुलं शोभन आपा स्मरलं ६ १० स्ववीर्यमानशानलाशनेकेतु भगवती समाप्ता ११ श्रीमहेशादिह सर्वामम

भगवान्सर्वभूतेशः शरण्यो भक्तवत्सलः वरेणाछं दयामासस्तवं वज्रे पुराधिपे ५
सगकरदाहमिहिर शोपाध्रेस्व वीर्य दुर्मदः किरीटेनार्क वर्णेन संस्पृशन्नस्य दीवु
जो ६ नमस्ये त्वां महादेव लोकानां गुरुमीश्वरं पुंसामपूर्णकामानां कामपूराम
रांघ्रिपं ७ दीः सहस्रं त्वया दत्तं परं भाराय मेभवत् त्रिलोक्यां प्रतियोद्धारं न लभे त्व
दृते समम् ८ कंडूत्या निभृतैर्दोर्भिः युयुत्सुर्दिग्गजानहं आद्यायां चूर्णयन्नद्री
न्भीतास्तेपि प्रदुद्रुवुः ९ तच्छ्रुत्वा भगवान्क्रुद्धः केतुस्ते भज्यते यदा त्वद्दर्पघ्नं भवे
न्मूढ संयुगं मत्समेन ते १० इत्युक्तः कुमतिर्हृष्टः स्वगृहं प्राविशन्नृप प्रतीक्षन्गि
रिशादेशं स्ववीर्यनशनं कुधीः ११ तस्योषानाम दुहिता स्वप्ने प्राद्युम्निना रतिं क
न्यालभत कांतेन प्रागदृष्टश्रुतेन सा १२ सा तत्र तमपश्यन्ती क्वासि कांतेति वादिनी
सखीनां मध्य उत्तस्थौ विह्वला व्रीडिता भृशं १३ बाणस्य मंत्री कुंभांडः चित्रलेखा च तत्
सुता सख्यपृच्छत्सखीमूषां कौतूहलसमन्विता १३ कंत्वं मृगयसे सुभ्रु कीदृशस्ते
मनोरथः हस्तग्राहं न तेद्यापि राजपुत्र्युपलक्षये १४ ॥

प्रसंगमाह तस्योषेति प्राद्युम्निना
अनिरुद्धेन १२ तत्रापि स्वप्ने तकांतमपश्यंती साउत्तस्थौ १२ तत्र 'किं वृत्तं तदाह बाणस्येति १३ हस्तग्रा
हं भर्तारं १४ ॥ रामायनम राम

चि२
राम
३९

त्वयारस्य एषाम धेको वामवे दिति देवादीन्य यथावत्पटे लिखत् १८ प्रद्युम्नं लिखितं वीक्ष्य भगुरोय मितिल जिता २० २१ २२
शोणितपुरंनीय २२ पुंभिर्दु प्रेक्षेप्रा द्युम्नशाके २३ सचपरार्ध्य रसुलीवास स्रगादि भि. शुश्रूषयापरवेक मर्चित सन् २४ नयापहृ

ऊषोवाच दृष्टः कश्चिन्नरः स्वप्ने श्यामः कमललोचनः पीतवासा बृहद्बाहुर्योषितांहृदयंगमः १४ तमहं मृगये कांतं पाययित्वाधरं मधु क्वापियातः स्पृहयतीं क्षिप्त्वामांवृजिनार्णवे १५ चित्रलेखोवाच व्यसनंतेपकर्षामि त्रिलोक्यांयदिभाव्यते तमानेष्येनरंयस्ते मनोहर्तातमादिश १७ इत्युक्त्वादेवगंधर्वसिद्धचारणपन्नगान् दैत्यविद्याधरान्यक्षान्मनुजांश्चयथालिखत् १८ मनुजेषुचसावृष्णीन्शूरमानकदुंदुभिं व्यलिखद्रामकृष्णौच प्रद्युम्नंवीक्ष्यलज्जिता अनिरुद्धंविलिखितंवीक्ष्योषावाङ्मुखीह्रिया सोसावसाविति प्राहस्मयमानामहीपते २० चित्रलेखातमाज्ञायपौत्रंकृष्णस्ययोगिनी ययौविहायसाराजन्द्वारकांकृष्णपालितां २१ तत्रसुप्तंसुपर्यंके प्राद्युम्निंयोगमास्थिता गृहीत्वाशोणितपुरंसख्यैप्रियमदर्शयत् २२ साचतंसुंदरवरं विलोक्यमुदितानना दुःप्रेक्ष्येस्वगृहेपुंभी रेमेप्राद्युम्निनासमं २३ परार्ध्यवासःस्रग्गंधधूपदीपासनादिभिः पानभोजनभक्ष्यैश्चवाक्यैः शुश्रूषयार्चितः २४ गूढः कन्यापुरेशश्वत्प्रवृद्धस्नेहयातया नाहर्गणान्सबुबुधे ऊषयापहृतेंद्रियः २५ तांतथायदुवीरेणभुज्यमानांहतव्रतां हेतुभिर्लक्षयांचक्रुरापीतांदुरवच्छदैः २६ भटाआवेदयांचक्रूराजंस्तेदुहितुर्वयं विचेष्टितंलक्षयामःकन्यायाःकुलदूषणं २७ ॥

तेंद्रियोर्गहणान् दिनसमूहानूनवबुधे २५ आपीतांप्रतिहृष्टांदुरवच्छदै च्छादयितुमशक्यैः २६ विचेष्टि
तंविरुद्धाचरणं २७ ॥ रामायनमः ॥

अनपायिभिः अशाप अपसरणं प्रमादो वान्तर्हितैः पादान्तरे दृष्टाः प्रेष्याः सर्वा यस्मात् पुंभिर्दृष्टा रक्षिता । कन्या विनिन्ये जानीमहे इति २८ २९ । कामस्यात्मजेनेहाज्ज्ञात ३० अभिलप्रमासदेवमगलप्यातस्था अग्निमार्गेणस्तनकुंकुमयस्याः स्वजिनावाहो मियेव हेमसिद्धाने मधु मल्लिकाबस्तनमदामल्लिकान्तरोभिन्ना तस्याङ्गस्याथ सौधिनस्यास्वग्रस्यार्थं ३१ आलम्बायिभिरस्यन्तशाले माधवो निर
पा॰

अनपायिभिरस्माभिर्गुप्तायाश्च गृहे प्रभो । कन्याया दूषणं पुंभिर्दुष्प्रेक्षाया न विद्महे २८ ततः प्रव्यथिता बाणो दुहितुः श्रुतदूषणः । त्वरितः कन्यकागारं प्राप्तो द्राक्षीद्यदूद्वहं २९ कामात्मजं तं भुवनैकसुन्दरं श्यामं पिशङ्गाम्बरमम्बुजेक्षणम् । बृहद्भुजं कुण्डलकुन्तलत्विषा स्मितावलोकेन च मण्डिताननं ३० दीव्यन्तमक्षैः प्रियया‌ऽभिनृम्णया तदङ्गसङ्गस्तनकुङ्कुमस्रजं । बाह्वोर्दधानं मधुमल्लिकाश्रितां तस्याग्र आसीनमवेक्ष्य विस्मितः ३१ स तं प्रविष्टं वृतमाततायिभिर्भटैरनेकैरवलोक्य माधवः । उद्यम्य मौर्वं परिघं व्यवस्थितो यथान्तको दण्डधरो जिघांसया ३२ जिघृक्षया तान्परितः प्रसर्पतः शुनो यथा शूकरयूथपोऽहनत् । ते हन्यमाना भवनाद्विनिर्गता निर्भिन्नमूर्धोरुभुजाः प्रदुद्रुवुः ३३ तं नागपाशैर्बलिनन्दनो बली घ्नन्तं स्वसैन्यं कुपितो बबन्ध ह । उषा भृशं शोकविषादविह्वला बद्धं निशम्याश्रुकलाक्ष्यरोदिषीत् ३४ इति श्री॰ दशमस्कन्धे अनिरुद्धबन्धो नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ६२ श्रीशुक॰ अपश्यतां चानिरुद्धं तद्बन्धूनां च भारत । चत्वारो वार्षिका मासा व्यतीयुरनुशोचतां १ नारदात्तदुपाकर्ण्य वार्तां बद्धस्य कर्म च । प्रययुः शोणितपुरं वृष्णयः कृष्णदेवताः २ ॥

ह॰ मौर्वं सुरलोहविशेषः

तन्निर्मितं ३२ शोकविषादाभ्यां विह्वला विवशा अश्रुकलाक्षि यथा भवति तथा अरोदीत् ३४ इति टीकायां द्विषष्टितमः ६२ त्रिषष्टितमे चाथ बाणस्य दर्पसङ्गरे स्तुतिर्ज्वरेण हरेः दोर्बाणबाहुभिर्दोहरे २ कर्मबन्धुद्धादिक
१ २ ॥ ॥ ॥

रामकृष्णानुवर्तिनः इतितोपरतो निर्गतावित्यर्थः ३ सर्वतोदिशमित्यस्योत्तरेणान्वयः ४ भज्यमानानि प्रयोद्यानादीनि हृद्देक वहन्नाव अ
द्दाला प्राकाराद्युपरितनान्युन्नतस्थानानि अभिनिर्ययौ बाणः ५ सुत स्कन्द सत्साहित प्रधर्षिणो रामकृष्णाभ्यां युधि ६ ११ १२

प्रद्युम्नो युयुधानश्च गदः सांबोथ सारणः । नेदोपनंदभद्राद्या रामकृष्णानुवर्तिनः ३ अक्षौ
हिण्यो भिर्द्वादशभिः समेताः सर्वतोदिशं रुरुधुर्बाणनगरं समंतात्सात्वतर्षभाः ४ भज्यमानपुरो
द्यानप्राकाराट्टालगोपुरं प्रेक्षमाणो रुषाविष्टस्तुल्यसैन्योभिनिर्ययौ ५ बाणार्थे भगवान् रुद्रः
ससुतैः प्रमथैर्वृतः आरुह्य नंदिवृषभं युयुधे रामकृष्णयोः ६ आसीत्सुतुमुलं युद्धमद्भुतं रोमहर्ष
णं कृष्णशंकरयो राजन्प्रद्युम्नगुहयोरपि ७ कुंभांडकूपकर्णाभ्यां बलेन सह संयुगः सांबस्य बाण
पुत्रेण बाणेन सह सात्यकेः ८ ब्रह्मादयः सुराधीशा मुनयः सिद्धचारणाः गंधर्वाप्सरसो य
क्षा विमानैर्द्रष्टुमागमन् ९ शंकरानुचराञ्शौरिर्भूतप्रमथगुह्यकान् डाकिनीर्यातुधाना
न्वेतालान्सविनायकान् १० प्रेतमातृपिशाचांश्च कूष्मांडान्ब्रह्मराक्षसान् द्रावयामास ती
क्ष्णाग्रैः शरैः शार्ङ्गधनुश्च्युतैः ११ पृथग्विधानि प्रायुंक्त पिनाक्यस्त्राणि शार्ङ्गिणे प्रत्यस्त्रैः श
मयामास शार्ङ्गपाणिरविस्मितः १२ ब्रह्मास्त्रस्य च ब्रह्मास्त्रं वायव्यस्य च पार्वतं आग्नेयस्य
च पार्जन्यं नैजं पाशुपतस्य च १३ मोहयित्वा तु गिरिशं जृंभणास्त्रेण जृंभितं बाणस्य पृतनां शौ
रिर्जघानासिगदेषुभिः १४ स्कंदः प्रद्युम्नबाणौघैरर्द्यमानः समंततः असृग्विमुंचन्गात्रेभ्यः
शिखिनापाक्रमद्रणात् १५ कुंभांडः कूपकर्णश्च पेततुर्मुशलार्दितौ दुद्रुवुस्तदनीकानि हत
नाथानि सर्वतः विशीर्यमाणं स्वबलं दृष्ट्वा बाणोत्यमर्षितः कृष्णमभ्यद्रवत्संख्ये रथी हित्वैव
सात्यकिं १७॥ जृंभणास्त्रेण बाहुब्रह्मास्त्रस्य तिनैजं नाराय्यणास्त्रं १३ १४ शिखिना मयूरेण वाहनेन १५ त
दोरनीकानि हतो नाथो येषां तानि १६ १७ ॥ ॥ ॥ ॥

८५

श्री॰भा॰
१०।३०
४१

अनिरीक्षमाणो तिर्यङ्मुखो बभूवेति १९ २१ ज्वरस्तु योऽभ्यधावदिति नारायणः शीतज्वरमसृजत् २२ माहेश्वर समा
केन सह युयुधे २३ २४ आत्मानं परमशक्तिमतं मन्यमानः श्रीकृष्णमतापमितुमहत्वे स्वयमेवतत्र सन्नपरे श्रेष्ठज्ञात्वा स्तुवन्नमस्
करोति नमामीति त्वां अनन्तशक्तिं नमामि कुतः परेशं ब्रह्मादीनामीशं अतएव हेतुः सर्वात्मानं सर्वस्यात्मानं चतत्र विनाशकं कुतः
केवलं शुद्धं ज्ञप्तिमात्रं चैतन्यघनं अतएव सर्वचेतयितृत्वेन परमेश्वरत्वमुक्तं किंच विश्वस्य उत्पत्त्यादिहेतुत्वात् ईशमाह विश्वोत्पत्तीति
नन्वेवमन्तरेवं सर्वं ब्रह्म सिद्धमाह मिमितिभाह यत्तद्ब्रह्म तत्त्वमसि यः किं तद्ब्रह्म ... ब्रह्मलिङ्गं ब्रह्मणा
वेदेन लिङ्ग्यते ज्ञायते इति तत्त्वं कुतः प्रशान्तं सर्वविक्रियारहितत्वात् नमस्तादृशाय मित्यभाव २५ किंच याववस्तु विशेषवस्तु तत्र वेद

धनूंष्याकृष्य युगपद्बाणः पंचशतानि वै एकैकस्मिन्शरौ द्वौ द्वौ संदधे रणदुर्मदः १८ ता
नि चिच्छेद भगवान्धनूंषि युगपद्धरिः सारथिं रथमश्वांश्च हत्वा शंखमपूरयत् १९ तन्माता को
टरा नाम नग्ना मुक्तशिरोरुहा पुरोवतस्थे कृष्णस्य पुत्रप्राणरिरक्षया २० ततस्तिर्यङ्मुखो न
ग्नामनिरीक्षन्गदाग्रजः बाणश्च तावद्विरथश्छिन्नधन्वाविशत्पुरं २१ विद्राविते भूतगणे ज्व
रस्तु त्रिशिरास्त्रिपात् अभ्यधावत दाशार्हं दहन्निव दिशो दश अथ नारायणो देवः तं दृष्ट्वा व्यसृ
जज्ज्वरं २२ माहेश्वरो वैष्णवश्च युयुधाते ज्वरावुभौ माहेश्वरः समाक्रंदन्वैष्णवेन बलार्दितः २३
अलब्ध्वाभयमन्यत्र भीतो माहेश्वरो ज्वरः शरणार्थी हृषीकेशं तुष्टाव प्रयतांजलिः २४ ज्वर उवाच
नमामि त्वानंतशक्तिं परेशं सर्वात्मानं केवलं ज्ञप्तिमात्रं विश्वोत्पत्तिस्थानसंरोधहेतुं यत्तद्ब्र
ह्म ब्रह्मलिंगं प्रशांतं २५ कालो दैवं कर्म जीवः स्वभावो द्रव्यं क्षेत्रं प्राण आत्मा विकारः तत्संघातो
बीजरोहप्रवाहस्त्वन्मायैषा तन्निषेधं प्रपद्ये २६ ॥

प्रभावाम त्वयि तु सर्वविशेषातीते न कस्यापि प्रभुत्वं किंतु
त्वमेव सर्वप्रभुरिति त्वन्मायामात्रत्वं विवृण्वन् स्तौति कालः इति कालः क्षोभकः कर्म निमित्तं तदेव फलाभिमुखं दैवं स्फुरं
स्वभावः तत्संस्कारः जीवस्तद्वान् द्रव्यं महत्तत्त्वं क्षेत्रं शरीरं प्राणः सूत्रं आत्मा अहंकारः विकारः एकादशेन्द्रिया
णि महाभूतानि चेति षोडशकः तत्संघातो देहः तस्य च बीजरोहवत्प्रवाहः रोहांकुरः देहाद्बीजरूपकर्म ततोंकुररूपोदेहः

राम
४२

ननु देवकीनन्दनस्य कथमेवंभूतत्वं तत्राह नानाभावैरिति सर्वोपाधिविनिर्मुक्तस्य तव त्वया लीलया स्वीकृतैर्मत्स्याद्यव
तारैर्देवान्बिभर्षि पालयसि तद्दृष्टलोकसेतून्वर्णाश्रमधर्मान्तद्रक्षार्थं तद्दृष्टान्न साधून्तद्गत्वेन उन्मार्गान्हिंस्यान्हंसि
सहस्रसेनामेन दर्पितनवजन्म भूमेर्भारहरणाव लीलैवावतारोयं न कर्माधीनत्वं तथैव २७ तप्तोहं तेन तत्त्वदभिभवेपक्ष

नानाभावैर्लीलयैवोपपन्नैर्देवान्साधून्लोकसेतून्बिभर्षि हंस्युन्मार्गान्हिंसया वर्तमा
नान्जन्मैतत्ते भारहाराय भूमे २७ तप्तोहं ते तेजसा दुःसहेन शान्तोग्रेणात्युल्बणेन ज्वरेण ता
वत्तापो देहिनां तेंघ्रिमूलं नो सेवेरन्यावदाशानुबद्धाः २८ श्रीभगवानुवाच त्रिशिरस्ते प्र
सन्नोहं व्येतु ते मज्ज्वराद्भयं यो नौ स्मरति संवादं तस्य त्वन्न भवेद्भयं २९ इत्युक्तोच्यु
तमानम्य गतो माहेश्वरो ज्वरः बाणस्तु रथमारूढः प्रागाद्योत्स्यन्जनार्दनं
३० ततो बाहुसहस्रेण नानायुधधरोसुरः मुमोच परमक्रुद्धो बाणांश्चक्रायुध

तमातप्तस्तेस्याशयेनाह तप्तोहमिति तेजसा त्वत्तस्य ज्वरेण शान्तोग्रेणापि न ज्वरेण परमसंतापकरस्य यु
क्त एव ताप इति चेद तत्राह तावदिति सेवायां प्रवृत्तानामनुचित इति भाव. २८ हे त्रिशिरस्ते तु अपयातु मद्भजापा
लक. सन्तु सुखं विचर कासावाज्ञातामाह य इति नौ आवयोः इमं संवादं यः स्मरेत् तस्य त्वन्नो भयं न भवेत् न
त्वया भयं नोत्पादनीयमिति भाव २९ ३० ३१ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
द०उ०
टी०
५२

३२ भक्तरक्षार्थं श्रीरुद्रो भगवन्तं स्तौति त्वं हीति। श्रवणार्थं त्वा अज्ञात्वा वयमुद्यताः इति न चित्रं यतस्त्वं वाङ्मये ब्रह्मण्यपि गूढं ब्रह्म अविद्याविषयत्वात् कुतः परं ज्योतिः स्वप्रकाशकत्वात् अविषयः स्वयमेव कुतस्तर्हि प्रतीतिरत आह यमिति अमलात्मानो निःस्वल प्रकाशस्त्वया ३४ आत्मत्वाद्विराङ्गूपस्त्वमेव ज्ञानलीलया विधिष्ठितस्त्वयाविराड्विग्रहः सोपि न ज्ञायत उदुम्बरफलाणिवत् किमशक्यं नहि दुम्बरफलानि स्यायेन विराड्रूपमात्मीयं व्यानाभिर्निर्मितं यस्य नभः आदयो नाभ्यादयो यथा मम भवान् लोककल्प पुरुषः स्तुतरेणान्वयः नभो यस्य नाभिः अग्निर्मुखं अम्बु रेतः द्यौः शीर्षं आशाः श्रुतिः अंघ्रिः उर्वी अङ्घ्रिः

तस्यास्यतोऽस्त्राण्यसकृच्चक्रेण क्षुरनेमिना। चिच्छेद भगवान्बाहून्शाखा इव वनस्पतेः ३२ बाहुषुच्छिद्यमानेषु बाणस्य भगवान्भवः। भक्तानुकम्प्युपव्रज्य चक्रायुधमभाषत ३३ श्रीरुद्र उवाच त्वं हि ब्रह्म परं ज्योतिर्गूढं ब्रह्मणि वाङ्मये। यं पश्यन्त्यमलात्मान आकाशमिव केवलम् ३४ नाभिर्नभोऽग्निर्मुखमम्बु रेतो द्यौः शीर्षमाशाः श्रुतिरङ्घ्रिरुर्वी। चन्द्रो मनो यस्य दृगर्क आत्मा अहं समुद्रो जठरं भुजेन्द्रः ३५ रोमाणि यस्यौषधयोऽम्बुवाहाः केशा विरिञ्चो धिषणा विसर्गः। प्रजापतिर्हृदयं यस्य धर्मः स वै भवान्पुरुषो लोककल्पः ३६ तवावतारोऽयमकुण्ठधामन्धर्मस्य गुप्त्यै जगतो भवाय। वयं च सर्वे भवतानुभाविता विभावयामो भुवनानि सप्त ३७॥

चन्द्रो मनः अर्को दृक् अहं शिवः आत्मा अहंकारः समुद्रो जठरं इन्द्रः भुजा बाहुः इन्द्रादयो लोकपाला बाहवो यस्येत्यर्थः ३५ ओषधयो रोमाणि यस्य अम्बुवाहाः मेघा केशाः विरिञ्चो धिषणा बुद्धिः प्रजापतिर्विसर्गो मेढ्रं धर्मो हृदयं लोकं कल्प्यते अनेक लोकमयः इति लोककल्पः ३६ ननु पञ्चरशिक शरीरस्य कथं नभोनाभित्वादि। तत्राह तवेति हे अकुण्ठधामन् अच्युतस्वरूप अयमवतारः धर्मस्य गुप्त्यै जगतो भवाय सर्वं लोककल्पत्वं किन्तु अस्मदनुग्राहार्थमपीत्याह वयं चेति सर्वे लोकपाला त्वया पालिताः सप्तापि भुवनानि पालयाम इति ३७ ॥ ॥ ॥

राम
५२

न कुर्यादिति विशेषार्थं न ते शेषं पोवं गात्रानि च भुवनानि सन्ति नहि कथंभुतं त्वं हि द्वैतनिरहितं त्वं समसजातीयविजातीयभेद सम वर्तीति अनेनाह त्वमिति एक सजातीयरहित कुत आद्यः पुरुषः पुरुषवागामवस्थात्रयवर्तमाद्य प्रकाशिन्त पुरुष अत तुरी य शुद्धः स्वयं तदपि कुत स्वदृक् स्वप्रकाशज्ञानरूप शुद्धरेव बुपाधियोगात् जीवा जायते यथाग्ने क्षुद्रा विस्फुलिङ्गा व्युच्च रन्त्येवमेवास्मादात्मन सर्वाण्येव आत्मानो व्युच्चरतीति श्रुते अत सजातीयभेदरहित किं च अद्वितीय विजातीयरहितोपि कुत हे तु सर्वस्य उपादानत्वात् अहेतु हेतुरहित अनीक एतहि प्रतिप्राणिरजीवभेद प्रतीयसे अत आह प्रतीयसे तिसर्वगुणप्रसिद्ध्यै सर्वविषय प्रकाशनाय ५८ तहि किं न हि अनेव सर्वाभिसुखमेनो हितो हीनसहृश्यतेमाह यथैवेति हे भूमन् यथा छायया अपहितस्तथापि स्वच्छायाः

त्वमेक आद्यः पुरुषोऽद्वितीयस्तुर्यः स्वदृक्हेतुरहेतुरीशः प्रतीयसे थापि यथाविकारं स्वमाय या सर्वगुणप्रसिद्ध्यै ५८ यथैव सूर्योऽपिहितः स्वछायया छायां च रूपाणि च संचकास्ति एवं गुणेनापिहितो गुणांस्त्वमात्मप्रदीपो गुणिनश्च भूमन् ५९ यन्मायया मोहितधीः पुत्रदा रगृहादिषु उन्मज्जति निमज्जति प्रसक्तो वृजिनार्णवे ६० देवदत्तमिमं लब्ध्वा नृलोकमजि तेन्द्रियः यो नाद्रियेत त्वत्पादौ स शोच्यो ह्यात्मवञ्चकः ६१ यस्त्वां विसृजते मर्त्य आत्मानं प्रिय मीश्वरं विपर्ययेन्द्रियार्थार्थं विषमत्त्यमृतं त्यजन् ६२ अहं ब्रह्माथ विबुधा मुनयश्चामलाश याः सर्वात्मना प्रपन्नास्त्वामात्मानं प्रेष्ठमीश्वरं ६३॥

छित्वा आदित्योपि स्वयं छायामेघ च रूपाणि च संघातमि त्यादीनपि च काशि प्रकाशयति तथा गुणेनाहंकारेणापहितः स्वकार्येण जीवान् वैके गुणान् स्वकार्याणि हितोपि गुणान् सत्त्वादीन् गुणी न् गुणानां कार्याणि जीवान् विचकास्ति आत्मप्रदीप स्वप्रकाश अत सर्वसाक्षित्वात् त्वं न संसार इत्यर्थ ५९ किं च मायाश्च यस्यात्यासो हमतस्त्वं कुत संसृतिरित्याशयेनाह यन्माययेति पुत्रादिषु प्रसक्त वृजिनार्णवे दुःखसागरे उन्मज्जति निमज्जति योनि पुन मज्जति स्थावरादिषु तद् एवापवीभिविषयेषु न भवति त्वं तु स्थावरत्वयोनि ६० न वजीवश्च वर्ण्य वस्या निरु पित्वा नो मम जननिर्दिश दुःख्यादेवति देवेन त्वया कर्मा धर्मेनादत्तं तस्य देहमिमं लब्ध्वापीति शोच्यते हेतु यस्त्वामिति विपर्यया वि परीता आत्मा नीत्वा पेन्द्रियार्था गृहादयस्तदर्थं अहमने च प्रद्युम्न स्वामेव मक्तास्त्याह अहमिति ६३

श्री०भा०
द०उ०
टी०
४३

भगवतो भजनीयत्वे हेतुः नरवरस्तद्धि किं प्राप्यते तत्त्वेति समत्वे हेतुः प्रशान्तमिति सुखे चत्वमाह सुहृदात्मदेवमुकुन्दवर्णं कल्याण
आत्मा चसर्वात्मकत्वात् एवं सततं स्वमीश्वरत्वान्न चान्यो भजनीयोऽस्तीत्याह अनन्यमेकं समानासमानवर्जनीयपरतेन तत्कृत जग
तामात्मानं च केनतमविधानं ४४ स्ववधं किं माशास्यत्वं भक्तस्याभीष्टं माशासेत्यपि मितिदेस्पयोनो प्रह्लादे ७५ ७६ वैरोचनो
बलिमहं कृतात्यस्य सत्वादवधत्वानंत किं सप्रह्लादामेति अन्वयं वश ७७ तर्हि किंमध्ये त्वं वक्तव्यं तत्राह दर्पोपशमनायेति

तेत्वा जगत्स्थित्युदयान्तहेतुं समं प्रशान्तं सुहृदात्मदैवं अनन्यमेकं जगदात्मकेतं भवापवर्गा
य भजाम देव ७७ अयं ममैको दयितोऽनुवर्ती मयाभयं दत्तममुष्य देव संपाद्यतां तद्भवतः प्रसा
दो यथा हि ते दैत्यपतौ प्रसादः ७८ श्रीभगवानुवाच यदा स्य भगवांस्त्वं तु करवाम प्रियं तव
भवतो यदभ्यसितं तन्नो मानुमोदितं ७९ अवध्योऽयं ममाप्येष वैरोचनसुतोऽसुरः प्रह्लादस्य
वरो दत्तो न वध्यो मे तवान्वयः ८० दर्पोपशमनायास्य प्रवृक्णा बाहवो मया सूदितं च बलं भूरि
यच्च भारायितं भुवः ८१ चत्वारोऽस्य भुजाः शिष्टा भविष्यत्यजरामरः पार्षदमुख्यो भवतो न कु
तश्चिद्भयोऽसुरः ८२ इति लब्धाभयं कृष्णं प्रणम्य शिरसासुरः प्राद्युम्निं रथमारोप्य सवध्वा समु
पानयत् ८३ अक्षौहिण्या परिवृतं सुवासः समलंकृतं सपत्नीकं पुरस्कृत्य यया रुद्रानुमोदितः
८४ स्वराजधानीं समलंकृतां ध्वजैः सतोरणैरुक्षितमार्गचत्वरां विवेश शङ्खानकदुन्दुभिस्व
नैरभ्युद्यतः पौरसुहृद्द्विजातिभिः ८५ य एवं कृष्णविजयं शङ्करेण च संयुगं संस्मरेत्प्रातरुत्था
य न तस्य स्यात्पराजयः ८६ इति श्रीभा० द० उ० ऊनविंशतितमोऽध्यायः ६३ श्रीशुक० ए
कदोपवनं राजन्जग्मुर्यदुकुमारकाः विहर्तुं साम्बप्रद्युम्नचारुभानुगदादयः ७० १ क्रीडित्वा
सुचिरं तत्र विचिन्वन्तः पिपासिताः जलं निरुदके कूपे ददृशुः सत्वमद्भुतं २ ॥

७८ ममानुग्रहाति चत्वार
इति ७९ सहवधाद्वयापारस्यानुमोदितत्वमिति दर्शयति तस्यैव बाणस्य भुजभंगस्य कृतत्वात् पौत्रादिभिः सुद्यत आभिमुख्येना
गम्यमानः ८५ त्रिषष्टितमे ६३ नृग मोक्षितमेक ... पापाद्यमाचमत ब्रह्मस्वहारदोषं ... प्रशिक्षयत् १

४३

नचक्रुः कृकलासं वीक्ष्य चर्मजैः चर्ममयैः पाशैः तान्तवैः तन्तुमयैश्च [illegible] वरेण्यरूपः [illegible]
[illegible] देवोत्तमं [illegible] सम्प्रापितः [illegible]
[illegible] किं नु ते अविदितं [illegible]

कृकलासं गिरिनिभं वीक्ष्य विस्मितमानसाः। तस्य चोद्धरणे यत्नं चक्रुस्ते कृपयान्विताः ॥ ३ ॥ चर्मजैस्तान्तवैः पाशैर्बद्ध्वा पतितमर्भकाः। नाशक्नुवन् समुद्धर्तुं कृष्णायाचख्युरुत्सुकाः ॥ ४ ॥ तत्रागत्यारविन्दाक्षो भगवान्विश्वभावनः। वीक्ष्योज्जहार वामेन तं करेण स लीलया ॥ ५ ॥ स उत्तमश्लोककराभिमृष्टो विहाय सद्यः कृकलासरूपम्। सन्तप्तचामीकरचारुवर्णः स्वर्ग्यद्भुतालंकरणाम्बरस्रक् ॥ ६ ॥ पप्रच्छ विद्वानपि तन्निदानं जनेषु विख्यापयितुं मुकुन्दः। कस्त्वं महाभाग वरेण्यरूपो देवोत्तमं त्वां गणयामि नूनं ॥ ७ ॥ दशामिमां वा कतमेन कर्मणा सम्प्रापितोऽस्यतदर्हः सुभद्र। आत्मानमाख्याहि विवित्सतां नो यन्मन्यसे नः क्षममत्र वक्तुं ॥ ८ ॥ श्रीशुक उवाच। इति स्म राजा सम्पृष्टः कृष्णेनानन्तमूर्तिना। माधवं प्रणिपत्याह किरीटेनार्कवर्चसा ॥ ९ ॥ नृग उवाच। नृगो नाम नरेन्द्रोऽहमिक्ष्वाकुतनयः प्रभो। दानिष्वाख्यायमानेषु यदि ते कर्णमस्पृशम् ॥ १० ॥ किं नु तेऽविदितं नाथ सर्वभूतात्मसाक्षिणः। कालेनाव्याहतदृशो वक्ष्येऽथापि तवाज्ञया ॥ ११ ॥ यावत्यः सिकता भूमेर्यावत्यो दिवि तारकाः। यावत्यो वर्षधाराश्च तावतीरददं स्म गाः ॥ १२ ॥ पयस्विनीस्तरुणीः शीलरूपगुणोपपन्नाः कपिला हेमशृङ्गीः। न्यायार्जिता रूप्यखुराः सवत्सा दुकूलमालाभरणा ददावहं ॥ १३ ॥ स्वलंकृतेभ्यो गुणशीलवद्भ्यः सीदत्कुटुम्बेभ्य ऋतव्रतेभ्यः। तपःश्रुतब्रह्मवदान्यसद्भ्यः प्रादां युवभ्यो द्विजपुङ्गवेभ्यः ॥ १४ ॥ गोभूहिरण्यायतनाश्वहस्तिनः कन्याः सदासीस्तिलरूप्यशय्याः। वासांसि रत्नानि परिच्छदान् रथानिष्टं च यज्ञैश्चरितं च पूर्तम् ॥ १५ ॥ [illegible]

[illegible] अथ [illegible] १५ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
द०उ०
टी०६४

...वर्तमानस्य मम सकलं किंचिदपि न स्मृतिरिति आह कस्यचिदिति द्विजमुख्यस्य ... [illegible] ... अविदुषा
... [illegible] ... १६ ... [illegible] ... १७ ... [illegible] ...
... [illegible] ... १८ ... [illegible] ...
... [illegible] ... २१ ... [illegible] ...
... २२ ... [illegible] ... २३ ... [illegible] ...

कस्यचिद्द्विजमुख्यस्य भ्रष्टा गौर्मम गोधने संपृक्ताविदुषा सा च मया दत्ता द्विजातये १६ तां नीयमानां तत्स्वामी दृष्ट्वोवाच ममेति तं ममेति प्रतिग्राह्याह नृगो मे दत्तवानिति १७ विप्रौ विवदमानौ मामूचतुः स्वार्थसाधकौ भवान्दातापहर्तेति तच्छ्रुत्वा मेऽभवद्भ्रमः १८ अनुनीतावुभौ विप्रौ धर्मकृच्छ्रगतेन वै गवां लक्षं प्रकृष्टानां दास्याम्येषा प्रदीयताम् १९ भवन्तावनुगृह्णीतां किंकरस्याविजानतः समुद्धरतं मां कृच्छ्रात्पतन्तं निरयेऽशुचौ २० नाहं प्रतीच्छे वै राजन्नित्युक्त्वा स्वाम्यपाक्रमत् नान्यद्गवामप्ययुतमिच्छामीत्यपरो ययौ २१ एतस्मिन्नन्तरे यामैर्दूतैर्नीतो यमक्षयम् यमेन पृष्टस्तत्राहं देवदेव जगत्पते २२ पूर्वं त्वमशुभं भुंक्ष उताहो नृपते शुभम् नान्तं दानस्य धर्मस्य पश्ये लोकस्य भास्वतः २३ पूर्वं देवाशुभं भुंज इति प्राह पतेति सः तावदद्राक्षमात्मानं कृकलासं पतन्प्रभो २४ ब्रह्मण्यस्य वदान्यस्य तव दासस्य केशव स्मृतिर्नाद्यापि विध्वस्ता भवत्संदर्शनार्थिनः २५ स त्वं कथं मम विभोऽक्षिपथः परात्मा योगेश्वरैः श्रुतिदृशामलहृद्विभाव्यः साक्षादधोक्षज उरुव्यसनान्धबुद्धेः स्यान्मेऽनुदृश्य इह यस्य भवापवर्गः २६ देवदेव जगन्नाथ गोविन्द पुरुषोत्तम नारायण हृषीकेश पुण्यश्लोकाच्युताव्यय २७

योऽहमयम् पतेति प्राह २४ दुर्घटेन ... [illegible] ... विस्मित
सन् आत्मनो भाग्यमभिनन्दन्नाह ... [illegible] ... लोचनगोचर ... [illegible] ... कि
... [illegible] ... उरुव्यसनेन ... [illegible] ...
... [illegible] ... भवापवर्गो ... [illegible] ...
... [illegible] ... २६ ... [illegible] ... अनुजानीहि ... [illegible] ...

राम.
४४

यास्य नमस्ते इति नमः । इति सर्वभावो जन्मादिर्येन तस्मै ब्रह्मणे कर्त्रे तत्प्रविकाराय कृष्णाय अनन्तशक्तये अनन्ताः मायाया
शक्तयो यस्य तस्मै वासुदेवाय सर्वेषां वासयते सुपात्रानं मुकुन्दाय कृष्णाय सदानन्दरूपाय योगिपुरुषार्थत्वमुक्तं कृष्ण ।
भूर्वाचकः शब्दो णश्च निर्वृतिवाचकः तयोरैक्यं परं ब्रह्म कृष्ण इत्यभिधीयते इति स्मृते किंच योगानामीश्वराय तोदिक
योगापतये फलदात्रे अप्रमाय एवं भूतं त्वां विहाय नान्यं निश्चयामि त्वत्तः कर्मफलभोगाय स्वर्ग मनाक् ईश
दपि भुक्तं सत् अग्नेरपि तेजीयसः अपि तेजीयसोऽपि दुर्जरं ३२ किंच विषाद्विशेषमित्याह हिनस्तीति सर्गेस

अनुजानीहि मां कृष्ण यास्ये तं देवगतिं विभो यत्र क्वापि सतश्चेतो भूयान्मे त्वत्पदास्पदं २८
नमस्ते सर्वभावाय ब्रह्मणेऽनन्तशक्तये कृष्णाय वासुदेवाय योगानां पतये नमः २९ शुक उवाच इत्यु
क्त्वा तं परिक्रम्य पादौ स्पृष्ट्वा स्वमौलिना अनुज्ञातो विमानाग्र्यमारुहत्पश्यतां नृणां ३० कृष्णः परि
जनेनाह भगवान्देवकीसुतः ब्रह्मण्यदेवो धर्मात्मा राजन्याननुशिक्षयन् ३१ दुर्जरं बत ब्रह्मस्वं
भुक्तमग्नेर्मनागपि तेजीयसोऽपि किमुत राज्ञामीश्वरमानिनां ३२ नाहं हालाहलं मन्ये विषं यस्य
प्रतिक्रिया ब्रह्मस्वं हि विषं प्रोक्तं नास्य प्रतिविधिर्भुवि ३३ हिनस्ति विषमत्तारं वह्निरद्भिः प्रशाम्य
ति कुलं समूलं दहति ब्रह्मस्वारणिपावकः ३४ ब्रह्मस्वं दुरनुज्ञातं भुक्तं हन्ति त्रिपूरुषं प्रसह्य तु बला
द्भुक्तं दश पूर्वान्दशापरान् ३५ राजानो राजलक्ष्म्यान्धा नात्मपातं विचक्षते निरयं येऽभिमन्यन्ते ब्रह्मस्वं
साधु बालिशाः ३६ गृह्णन्ति यावतः पांसून्क्रन्दतामश्रुबिन्दवः विप्राणां हृतवृत्तीनां वदान्यानां कुटुं
बिनां ३७ राजानो राजकुल्याश्च तावतोऽब्दान्निरंकुशाः कुम्भीपाकेषु पच्यन्ते ब्रह्मदायापहारिणः
३८ स्वदत्तां परदत्तां वा ब्रह्मवृत्तिं हरेच्च यः षष्टिवर्षसहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः ३९ न मे ब्रह्म
धनं भूयाद्यद्गृध्वाल्पायुषो नराः पराजिताश्च्युता राज्याद्भवन्त्युद्वेजिनोऽहयः ४० ॥

सर्वेण बाधकत्वादग्नितुल्यतामाह अपि तेजीयसोऽपीति अपि च समूलमिति बहिर्भूतं त्वान्यवंशोद्भवानपि ब्रह्मस्वलक्षणार
णिजः पावकः सकुलं दहति समूलमिति ३४ दुरनुज्ञातमप्यावरणे तुच्छानामपि पुरुषं कुलस्य पञ्च पौत्रं च प्रसह्य बलेन ।
बलात् राजाद्यान्नाश्यति ३५ येन ब्रह्मस्वमभिमन्यन्ते इष्टमिति निरयमेवाभिमन्यन्ते अतो बालिशाः अन्धाः आत्मपातं न पश्य

श्रीभा॰
१०३०
टी०
९५

४९ वयामेनमामि ६१ न केवलं ... इति ६२ इति चेत् ... ६४ पंचम ...
... रामस्य ... कालिन्द्याः ...
... चिरमिति २ गोपव ...
... तत्र ...

विप्रकृता गा मयि नैव तुल्यत मामकाः धूर्तं वदुस्सं पतं वा नमस्कृत निस्पृशः ६१ यथाहं ग्रामे वि मानं अनुकालं समाहितः तथा नमतयं च यो न्यथामे संड भाक. ... नोहं तोरघान पत्नधः अज्ञानं तमयि त्यो नन्नं ... ६२ गवि ... भगवोनमुकंदोहारको कस. पावन सर्वे लोकानां विवेशनिजमंदिरं इति श्रीभा॰ १० उ० गोप्यादयानेचतुः षष्टि. ६४ श्रीशुक उवाच वल्लभ ३: कुरुश्रेष्ठ भगवान् यथास्थितः सुत्तेहि ... प्रयपो नरदंगोकुलं १ परि ... गो पेगोपीभिरेव च रामो ... भिनंदितः २ चिरमेनः या ... जगरीश्वर: ३ त्यारो ... इति चतुर्भिः ३ गोप ... यथा ... यथास्वं यथा संबंधमानानः ४ समुपेत्य गोपालान् ... विप्रांते सुखमासीनम पृथुः पर्युपागता: ... ५ कच्चिन्नो बांधवा राम सर्वे कुशलमासते कच्चित्स्मर तनो राम ... ६ दिष्ट्या कं सोहतः पापो दिष्ट्या मुक्ताः सुहृज्जनाः निहत्य निर्जित्य रिपून् दिष्ट्या दुर्गं समाश्रिताः ७ गोप्यो हस त्यः पप्रच्छु राम संदर्शनादृताः कच्चिदास्ते सुखं कृष्णः पुरस्त्रीजनवल्लभः ८ कच्चित् स्मरति वा बंधून् पित रं मातरं च सः अप्यसौ मातरं ... मनुसेवां महाभुजः ९ मातरं पितरं ... तान्नः सद्यः परित्यज्य गतः सछि ... कथं नु ... भाषितं ११ कथं नु गृह्णंत्य नवस्थितात्मनो वचः कृतघ्नस्य बुधाः पुरस्त्रियः ... गृह्णीत ... चित्रकथस्य सुंदर स्मितावलोकोच्छ्वसितस्मरातुराः १२ ...

४९ प्रस ... रामस्य दर्शने ... तर्हि ... किन्तु ...

९५

राम॰

अपृष्टाऽच किनः स्तिकालस्ताबुन्नस्यचाम्माकं चयास्तेवकिंतुतस्यमुखेनास्माकं तद्दुःखिनैनेत्तावानेवविशेषइतिध्व
नित २३ २४ नानाविधं वनुनयकोविदः २५ मधुं च माधवं शाखुगोपीनारतिमितिकोक संकेतस्यनुनान्ता
नामतिवाल्लानावान्यासामित्यर्थसिद्ध्यर्थः २७ २८ रौ चंद्रस्यकलामिमेरौ चिनिराम् उज्ज्वलेकौमुदीगंधवायुनाकुंजे

किं नस्तत्कथयपभोगम्य कथा कथयतापरा । यास्मभाभिर्विना कालो यदितस्यतपोवन. २३
मीनग्रहस्मितं शौरेर्जल्पितं चारुवीक्षितं गतिप्रेमपरिष्वंगं स्मरंत्यरुरुदुः स्त्रियः २४ सकथितास्ता
कृष्णस्यसंदेशं हृदयंगमं सांत्वयामास भगवान्नानानुनयकोविदः २५ द्वौ मासौ तत्र चावात्सी
न्मधुमाधवमेवच रामः क्षपासु भगवान्गोपीनां रतिमावहन् २६ पूर्णचंद्रकलामृष्टे कौमुदी
गंधवायुना यमुनोपवने रेमे सेविते स्त्रीगणैर्वृत्तः २७ वरुणप्रेषिता देवी वारुणी वृक्षकोटरा
त् पतंती तद्वनं सर्वं स्वगंधेनाध्यवासयत् २८ तं गंधं मधुधाराया वायुनोपहृतं बलः आघ्रा
योपगतस्तत्र ललनाभिः पपौ समं २० उपगीयमानचरितो वनिताभिर्हलायुधः वनेषु व्य
चरत्क्षीवो मदविह्वललोचनः २१ स्रग्वी ककुंडलो मत्तो वैजयंत्याचमालया बिभ्रत्
स्मितमुखांभोजं स्वेदप्रालेयभूषितं २२ स आजुहाव यमुनां जलक्रीडार्थमीश्वरः निजं वा
क्यमनादृत्य मत्त इत्यापगां बलः २३ अनागतां हलाग्रेण कुपितो विचकर्ष ह पापे त्वं मामवज्ञा
य यन्नायासि मयाहुता नेष्ये त्वां लांगुलाग्रेण शतधा कामचारिणीं २४ एवं निर्भर्त्सिता भीता य
मुना यदुनंदनं उवाच चकिता वाचं पतिता पादयोर्नृप २५ राम राम महाबाहो न जाने तव विक्रमं
यस्यैकांशेन विधृता जगती जगतः पते २६ परं भावं भगवतो भगवन्मामजानती मोक्तुमर्हसि वि
श्वात्मन्प्रपन्नां भक्तवत्सल २७ ततो व्यमुंचद्यमुनां याचितो भगवान्बलः विजगाह जलं स्त्रीभिः क
रेणुभिरिवेभराट् २८॥ इतीनागधवीलेनसाविते यद्वा कौमुदीशब्देनतद्विकाशितानि कुमुदानि लक्ष्यंते तेन कुमुदगंधवातेनेत्यर्थ
वारुणी सुधा यामसेव ललनाभिर्दारा २० क्षीवो मत्त २१ स्वेदप्रालेयोरमतेन भूषितमनोयामित्यनाहृत्य आगताभ्या पगानदी २३
आहूता आहूतायद्यस्मान्नागमस्तस्मात्त्वां नेष्ये गमयिष्यामि २४ चकिता कंपिता २४ एकांशेन शेषात्मना २५ २६

श्रीभा०
द० उ०
टी०
९६

उत्तीर्णाय निर्गताय असितांबराय ईनिकान्तिर्देशकान्तिर्लक्ष्मीः यथोक्तं ... वरुणश्चैनाञ्चास्मैमालामम्लानपंकजां समुद्राभेन पद्योवसुनीलेन ... घच्छे ... रवलं ... स्वाभाव ... षणा ... २९ वसित्वा परिधाय ...
लिप्त ३४ ... ३५ इतिदशमे पञ्चषष्टितमः ६५ ... काशीगत्वा हन्ती

कामं विहृत्य सलिलादुत्तीर्णायासितांबरे ॥ भूषणानि महार्हाणि ददौ कांतिः शुभां स्रजं ३३ वसित्वा वाससी नीले मालामामुच्य कांचनीं रेजे स्वलंकृतो लिप्तो माहेंद्र इव वारणः ३४ अद्यापि दृश्यते राजन्यमुनाकृष्टवर्त्मना बलस्यानंतवीर्यस्य वीर्यं सूचयतीव हि ३५ एवं सर्वा निशा याता एकेव रमतो व्रजे रामस्याक्षिप्तचित्तस्य माधुर्यैर्व्रजयोषितां ३६ इति श्रीभा० म० दश० बलदेवविजये पंचषष्टितमोऽध्यायः ६५ श्रीशुक उवाच नंदव्रजं गते रामे करूषाधिपतिर्नृप वासुदेवोहमित्यज्ञो दूतं कृष्णाय प्राहिणोत् १ त्वं वासुदेवो भगवानवतीर्णो जगत्पतिः इति प्रस्तोभितो बालैर्मेन आत्मानमच्युतं २ दूतं च प्राहिणोन्मंदः कृष्णायाव्यक्तवर्त्मने द्वारकायां यथा बालो नृपो बालककृतोऽबुधः ३ दूतस्तु द्वारकामेत्य सभायामास्थितं विभुं कृष्णं कमलपत्राक्षं राजसंदेशमब्रवीत् ४ वासुदेवोवतीर्णोहमेक एव न चापरः भूतानामनुकंपार्थं त्वं तु मिथ्याभिधां त्यज ५ यानि त्वमस्मच्चिह्नानि मौढ्याद्बिभर्षि सात्वत त्यक्त्वैहि मां त्वं शरणं नो चेद्देहि ममाहवं ६ श्रीशुक उवाच कत्थनं तदुपाकर्ण्य पौंड्रकस्याल्पमेधसः उग्रसेनादयः सभ्या उच्चकैर्जहसुस्तदा ७ उवाच दूतं भगवान्परिहासकथामनु उत्स्रक्ष्ये मूढ चिह्नानि यैस्त्व

इकं हरि ... तन्निमित्तं चततोऽस्य सुदर्शनाद्यायुधादिकं १ प्रस्तोभित उत्साहितः बालैः ... २ बालककृतो नृपो बा... ३ ४ ५ ... सहत्वमेव ... सुदर्शनादिभिस्त्वमेवं ... ८ रामः ॥

तो०६

रामः
९६

माश्वर्णमोहीत्यक्षो नरमुखमिति बुद्धा कंकादिवर्णलिखितोऽहा तत्र नराभूता शरणमात्मा पौण्ड्रकविनाशिनि काशीमिति पौण्ड्रकस्यापि तदामित्र पुरेत्य
स्थानात् १० ११ पार्ष्णिग्राह पक्ष्यनारक्षक १३ गरुड कौशेयमौ धरं जेयमष्टात्मम लीम ... २४ भजन्त दन्तादि चतुरंगबलम
दिनवान् १५ पाकप्राणाः चतुर्विधमस्त्रं प्रयुज्यातीति १७ आयोधनरणस्थानं आर्गणाः चक्रं गणा चेत्याकीर्णाः कौशेयमित्र कस्यानेरउस्स

मुखं तद्विधायाशु चक्रं कराद् प्रविवेश तं । शुश्रावासौ हतं तस्य भविता शरणं मुने ९ अतिदूतस्तदा तेषं स्वामिने स
वेमाहरत् । कृष्णोऽपि परमात्माशु काशीमभिजगाम ह १० पौण्ड्रकोऽपि तदुद्योगमुपलभ्य महारथः । अक्षौहिणी
भ्यां संयुक्तो निष्क्रान्तो मथुरां द्रुतम् ११ तस्य काशिपतिर्भूप पार्ष्णिग्राहोऽभवत्तदा । अक्षौहिणीभिस्तिसृभिः सैन्येन महता वि
रथध्वजोऽकं हरिः १२ शंखचक्रगदाशार्ङ्गी श्रीवत्सांकमुपलक्षितं । विभ्राणं कौस्तुभमणिं वनमालाविभूषि
तं १३ कौशेयवाससी पीते वसानं गरुडध्वजं । अम्लानमालाभरणं स्फुरत्किरीटकुण्डले १४ दृष्ट्वा तमागतं सं
भावगम्भीरमपाश्यत् यस्यानन्तरं गजतुरगरथ पदाति सम्प्रहारे । १५ भल्लैर्गदाभिः परिघैः शक्त्यृष्टिप्रासतोम
रैः । अस्त्रैः पोण्ड्रकवीराः प्राहरन्नरयो हरिं १६ क्षणमात्रेण तत्सैन्यं पौण्ड्रकं काशिराजयोः ये वेलुर्गजास्यन्दनवाजिपत्ति
मतं गदासिचक्रे बुभिरा । सन्ताङ्ग ... पुत्रा नटने क्षपकाः प्रजाः १७ आयोधनं नदयद् वाजि कुञ्जर
दृप्यत्सर्वरथं शिराविवर्द्धितैः । वमौ चितं मोऽस्वहमनस्विनामा ॥ क्रीडनं कृतवान् पते रिवोल्वणाः १८ अथाह पौण्ड्रकं
शौरिर्भो भो पौण्ड्रक यद्भवान् दूतवाक्येन मामाह तान्यस्त्राण्युपसर्जामि ते १९ मागधविधानं मे पन्यधारा
त्रसाधते चक्रजा मिश्रदारणान्तेहा ग्रहवेधामिसमुग २० इति निक्षिप्ताशिलेवाणो विदीर्णकं स पौण्ड्रकं । शिरो वक्षाद्र
पागेन वज्रेणैव यथा गिरिः २१ तथा काशिपतेः कायात् शिरउत्कृत्य पत्रिभिः । नपान यत्काशिपुर्यां पक्ष्य
कोशमिवानिलः २२ एवं मत्वा रिगणे हत्वा पौण्ड्रकं ससखं हरिः । द्वारकामाविशल्लिङ्गो गीयमानक थामले । सीन
स्य भमत्र कृतान प्रधस्ता हिवल्लवेधनः । विभ्राणानपहरे राजन् स्वरूपतन्मयो भव तत् २५ शिरः पतितमालोकाश
जहारे सकुण्डलं । किमिदं कस्य वा वक्त्रमिति संशयिरे जनाः २५ राज्ञः काशिपतेर्ज्ञात्वा महिष्यः पुत्रबान्धवाः
पौराश्च हा हतो राजन्नाथ नाथेति प्रारुदन् २६

क्रीडाद्यस्थानमिव १८ २० गिरे भंगयपेति २१ प्रयमकिमिदमिति यज्ञाहिकमितिविमाय्यकस्यचेतिसंशयिरे संशयकृतवन्त इति २६

श्री०भा० ह स्या विधिवत् न क्रिया श्रूयते इति क्रमि २७ आत्मनाभिसंधाय तु ध्यायस्य २८ सुदर्शनम् अनुस्मर २८ वरमदात् भगवान् कृपावान्
दर्पणं २९ अत्यन्तं अत्यन्तं अभिवस्तनिषेधकारणात् यस्य देवस्य हि जामिति भक्ते अवेक्ष्य प्रमाणितः बिभेत् अभिप्रयोजितो भविष्यतीति।
द०उ० स चिन्त ३१ अभिचरन् अभिचारक वन्हौ तीव्रतां नियमं तत्तत्कामाभिवाञ्छया शक्तिः यस्य अगारे हुत्वा गिरिलोचनानि यस्य ३२

टी०९१ सुदर्शनास्त्रमुक्तः कृत्वा संस्थाविधिं विभुः निहत्य पितृहेतावंशं यासां यस्य चिक्षिप्त. २७ इत्यात्मनाभिसंद
धायुधोपाध्यायो महेश्वरं सुदर्शनः स्वधामाप परमेण समाधिना २८ श्रीमद्विमुक्तो भगवान् सहसैव वरमदाद्व पित्
हेतुवधोपायस्य व्रतं वरमीप्सित २९ दक्षिणाग्निं परिचरन् ब्राह्मणैः समं मिलित्वा अभिचारविधानेन स चाग्निः प्रमथैः
वृतः साधयिष्यति अभिमतं स्वमब्रह्मण्येपरोजित ३० इत्यादिष्टः स्वधाचक्रे कृष्णायाभिचरन्व्रती ततो ग्निरुत्थित
कुण्डात् मूर्तिमानतिभीषणः तप्तताम्रशिखाश्मश्रुरंगारोद्गारलोचनः ३१ दंष्ट्रोग्रभ्रुकुटीदण्डकठोरास्यः स्वजि
ह्वया आलिहन् सृक्विणी नग्नो विधुन्वंस्त्रिशिखं ज्वलत् ३२ पद्भ्यां तालप्रमाणाभ्यां कम्पयन्नवनीतलं सो
भ्यधावद्वृतो भूतैर्द्वारकां प्रदहन्दिशः ३३ तमाभिचारदहनमायान्तं द्वारकौकसः विलोक्य तत्रसुः सर्वे वनदा
हे मृगा यथा ३४ अक्षैः सभायां क्रीडन्तं भगवन्तं भयातुराः त्राहि त्राहि त्रिलोकेश वह्नेः प्रदहतः पुरं ३५ श्रु
त्वा तज्जनवैक्लव्यं दृष्ट्वा स्वानां च साध्वसं शरण्यः संप्रहस्याह मा भैष्टेत्यवितास्म्यहं ३६ सर्वस्यान्तर्बहिः सा
क्षी कृत्यां माहेश्वरीं विभुः विज्ञाय तद्विघातार्थं पार्श्वस्थं चक्रमादिशत् ३७ तत्सूर्यकोटिप्रतिमं सुदर्शनं
जाज्वल्यमानं प्रलयानलप्रभं स्वतेजसा खं ककुभोऽथ रोदसी चक्रं मुकुन्दास्त्रमथाग्निमार्दयत् ३८ कृ
त्यानलः प्रतिहतः स रथाङ्गपाणेरस्त्रौजसा स नृप भग्नमुखो निवृत्तः वाराणसीं परिसमेत्य सुदक्षिणं
तं सर्त्विग्जनं समदहत्स्वकृतोभिचारः ३९ ॥

इत्थाभिसम्भ्रमकुटीदण्डे प्रकटोत्कूरं आस्यपद्मस्य त्रिशिखं विभ्रं ललं ३३
दिश प्रदहन् ३४ त्राहि त्राहीत्याहुरिति प्रोक्त ३६ अहमवितास्मि रक्षिष्यामीति ३८ रोदसी चकाधामद्दिति शिष्य महाशनेजसा खं।
दीप्तिजाज्वल्यमान अत्यर्थं प्रकाशमानमित्यर्थः अर्दयत् अपीडयत् ३९ ॥ ॥ ॥ राम
॥ ॥ ॥

अरिर्गोनिर्दग्धं नगरं दाहकस्यानलः इति सहर्षितमिति जनैश्चर्वर्तमानस्य अभिचर्यतेमार्यतेनेनेत्यभिचारः कृत्यानलः स्वहादिसहितान् अहमिति ४०-४१ इतिसदृशं षट्षष्टितम ६६ समाप्ताः षष्टितमे रामो गोपीर्विलीकेभदात् स्वैरमुवतीति कौरुन्नवधी द्विविदस्य च कालिंदी विहारणानंतरं समेचरितं द्विविदवधादि सप्तगनमध्ये निरुक्तं तस्य वंशाविस्तारपांडुकवधादि निरूपयति नरकस्य सखा वानरो मैन्दस्याग्रजः
स्याद्निरामर्चविनभवणेच्छायामद्गुतकर्मत्वहेतुनरचानंतत्वात्प्रमेयत्वमिति १ नरकस्य सखा विनहरिगणेर्वरेकारणसुग्रीवसचिवः

चक्रं च विष्णोस्तदनुप्रविष्टं वाराणसीं साट्टसभालयापणाम्। सगोपुराट्टालककोष्ठसंकुलां सकोशहस्त्यश्वरथान्नशालिनीम्॥ ४२ दग्ध्वा वाराणसीं सर्वां विष्णोश्चक्रं सुदर्शनम्। भूयः पार्श्वमुपातिष्ठत् कृष्णस्याक्लिष्टकर्मणः। ४३ य एतच्छ्रावयेन्मर्त्य उत्तमश्लोकविक्रमं समाहितो वा शृणुयात्सर्वपापैः प्रमुच्यते ४४ इति श्रीभागवते म० द० पौण्ड्रकादिवधो नाम षट्षष्टितमोऽध्यायः ६६ राजोवाच भूयोऽहं श्रोतुमिच्छामि रामस्याद्भुतकर्मणः अनन्तस्याप्रमेयस्य यदन्यत्कृतवान्प्रभुः। १ श्रीशुक उवाच नरकस्य सखा कश्चिद्द्विविदो नाम वानरः सुग्रीवसचिवः सोऽथ भ्राता मैन्दस्य वीर्यवान् २ सख्युः सोऽपचितिं कुर्वन्वानरो राष्ट्रविप्लवं पुरग्रामाकरान्घोषानदहद्वह्निमुत्सृजन् ३ क्वचित्स शैलानुत्पाट्य तैर्देशान्समचूर्णयत् आनर्तान्सुतरामेव यत्रास्ते मित्रहा हरिः ४ क्वचित्समुद्रमध्यस्थो दोर्भ्यामुत्क्षिप्य तज्जलं देशान्नागायुतप्राणो वेलाकूले न्यमज्जयत् ५ आश्रमानृषिमुख्यानां कृत्वा भग्नवनस्पतीन् अदूषयच्छकृन्मूत्रैरग्नीन्वैतानिकान्खलः ६ पुरुषान्योषितो दृप्तः क्ष्माभृद्द्रोणीगुहासु सः निक्षिप्य चाप्यधाच्छैलैः पेशस्कारीव कीटकं ७ एवं देशान्विप्रकुर्वन्दूषयंश्च कुलस्त्रियः श्रुत्वा सुललितं गीतं गिरिं रैवतकं ययौ ८ ॥

ति तस्य मन्त्रवलं मैन्दस्य भ्रातेति शिवामामरोतिप्रसिद्धत्वेन वीर्यादिकं मुक्तमिति २ सख्युर्नरकस्य अपचितिं व्याख्यापयन् राष्ट्रविप्लवं कुर्वन्नाशोयथा भवति तथा पुरादीनदहदिति ३ किं च क्वचिदिति कदाचिद् द्विविद मित्रहा सखिहंता ४ तस्य समुद्रस्य जवाहुभ्याउत्क्षिप्य वेलामाकूले वर्तमानान्देशान् आवयामास इति आश्रमस्थान् अनाहवनीयादीनग्नीन्मूत्रादि
कृतवान् ६ अप्यधात्पिदधे पेशस्कारी भ्रमर ८ ॥

श्री·भा०
द०उ०
दे०५८

प्रभिन्नमेव १० जात्यास्य भावे नैव चापलयामासा १२ हेलयामास अवज्ञेति निरीक्षतो निरीक्षमाणस्य समनाइत्येत्यर्थ. १४ अस्फा
लयत्‌ ताडितवानासाम्याकम्प्य दिनवान्‌ विप्रचक्रेऽब मपकतवान्‌ १६ शालं वृक्षं १७ सुनंदेन मुशलेनाहत अहनिसर्थ तत्वानर १८

तत्रापश्यद्यदुपतिरामंपुष्करमालिनं सुदर्शनीयसर्वांगंललनायूथमध्यगं गायंतंवारुणीपीत्वा
मदविह्वललोचनं विभ्राजमानंवपुषाप्रभिन्नमिववारणं १० दुष्ट.शाखामृगःशाखामारूढ.कंप
यन्द्रुमान्‌ चक्रेकिलकिलाशब्दमात्मानंसंप्रदर्शयन्‌ ११ तस्यधार्ष्ट्यंकपेर्वीक्ष्यतरुण्योजातिचाप
लाः हास्यप्रियाविजहसुर्बलदेवपरिग्रहाः १२ ताहेलयामासकपिर्भ्रूक्षेपैःसंमुखादिभिः दर्शय
न्स्वगुदंतासांरामस्यचनिरीक्षतः १३ तंग्राव्णाप्राहरत्क्रुद्धोबलःप्रहरतांवरः सवंचयित्वाग्रावा
णंमदिराकलशंकपिः १४ गृहीत्वाहेलयामासधूर्तस्तंकोपयन्हसन्‌ निर्भिद्यकलशंदुष्टो।
वासांस्यास्फालयद्बलं १५ तंतस्याविनयंदृष्ट्वादेशांश्चतदुपद्रुतान्‌ क्रुद्धोमुशलमादत्तहलंचारि
जिघांसया १६ द्विविदोपिमहावीर्यः शालमुद्यम्यपाणिना अभ्येत्यतरसातेनबलंमूर्द्धन्यताडयत्‌
१७ तंतुसंकर्षणोमूर्द्ध्निपतंतमचलोयथा प्रतिजग्राहभगवान्सुनंदेनाहनच्चतं १८ मुशलाहतम
स्तिष्कोविरेजेरक्तधारया गिरिर्यथागैरिकयाप्रहारंनानुचिंतयत्‌ १९ पुनरन्यंसमुत्क्षिप्यकृत्वा
निष्पत्रमोजसा तेनाहनत्सुसंक्रुद्धस्तंबलःशतधाछिनत्‌ २० ततोन्येनरुषाजघ्नेतंचापिशतधाभि
नत्‌ एवंयुध्यन्भगवताभग्नेभग्नेपुनःपुनः २१ आकृष्यसर्वतोवृक्षान्निर्वृक्षमकरोद्वनं ततोमुंचच्छि
लावर्षंबलस्योपर्यमर्षित २२ तत्सर्वंचूर्णयामासलीलयामुशलायुधः सबाहूतालसंकाशौमुष्टी
कृत्यकपीश्वरः आसाद्यरोहिणीपुत्रंताभ्यांवक्षस्यरूरुजत्‌ २३ यादवेंद्रोपितंदोर्भ्यांत्यक्त्वामुशल
लांगलो जत्रावभ्यर्दयत्क्रुद्धःसोपतद्रुधिरंवमन्‌ २४ ॥

मलिम्लुचं मस्तकान्यय विशेषु गैरिकया लोहित
धातुना नानुचिंतयन्‌ अगणयन्‌ १९ २२ अरूरुजत्‌ ताडयामास जत्रौ कंठबाहुमूले २४ राम

राम
५८

टका शलोपविकर्णादीनांसहित २५ जगतो व्यतिकरनाशमावहतीति तथा तं २७ इति द्विशीमद्भागवते टीकायां सप्तषष्टितमः ६७ अत्र ष॰
ष्टितमे सांबनिबद्धे कौरवैर्युधि तद्विमोचनाय रामो नागाह्वयमगात् १ साम चरित्रेतनेर निकृष्टपितुर्माह दुर्योधनसुता॰
समितिंजय संग्रामजेता १ नौ भोक शक्षी अस्मासि दत्तां नेतम पत्तये इति भाव ३ यांति यास्यति प्राणाः इंद्रियाणि वसुसंयता

चकंपे तेन पतता सटंकः सवनस्पतिः। पर्वतः कुरुशार्दूल वायुना नौरिवांभसि २५ जयशब्दो
नमःशब्दः साधु साध्विति चांबरे सुरसिद्धमुनींद्राणामासीत्कुसुमवर्षिणां २६ एवं निहत्य द्विविदं ज
गद्व्यतिकरावहं संस्तूयमानो भगवान्जनैः स्वपुरमाविशत् २७ इति श्रीभाग० म० दं० द्विविदवधो ना
म सप्तषष्टितमोध्यायः ६७ श्रीशुक उवाच दुर्योधनसुतां राजन् लक्ष्मणां समितिंजयः स्वयंवरस्था
महरत्सांबो जांबवतीसुतः १ कौरवाः कुपिता ऊचुर्दुर्विनीतोयमर्भकः कदर्थीकृत्य नः कन्यामकामामहर
द्बलात् २ बध्नीतेमं दुर्विनीतं किं करिष्यंति वृष्णयः येस्मत्प्रसादोपचितां दत्तां नो भुंजते महीं ३ निगृहीतं सुतं
श्रुत्वा यद्येष्यंतीह वृष्णयः भग्नदर्पाः शमं यांति प्राणा इव सुसंयताः ४ इति कर्णः शलो भूरिर्यज्ञके
तुः सुयोधनः सांबमारेभिरे योद्धुं कुरुवृद्धानुमोदिताः ५ दृष्ट्वानुधावतः सांबो धार्तराष्ट्रान्महारथः प्र
गृह्य रुचिरं चापं तस्थौ सिंह इवैकलः ६ तं ते जिघृक्षवः क्रुद्धास्तिष्ठ तिष्ठेति भाषिणः आसाद्य ध
न्विनो बाणैः कर्णाग्रण्यः समाकिरन् ७ सोपविद्धः कुरुश्रेष्ठ कुरुभिर्यदुनंदनः नामृष्यत्तदचिं
त्यार्भः सिंह क्षुद्रमृगैरिव ८ विस्फूर्ज्य रुचिरं चापं सर्वान्विव्याध सायकैः कर्णादीन्षड्रथान्वीरस्तावद्भि
र्युगपत्पृथक् ९ चतुर्भिश्चतुरो वाहानेकैकेन च सारथीन् रथिनश्च महेष्वासांस्तस्य तत्तेभ्यपूजय
न् तं तु ते विरथं चक्रुश्चत्वारश्चतुरो हयान् एकस्तु सारथिं जघ्ने चिच्छेदान्यः शरासनं ११ तं बद्ध्वा विर
थीकृत्य कृच्छ्रेण कुरवो युधि कुमारं स्वस्य कन्यां च स्वपुरं जयिनोविशन् १२ तच्छ्रुत्वा नारदोक्तेन
राजन्संजातमन्यवः कुरून्प्रत्युद्यमं चक्रुरुग्रसेनप्रचोदिताः १३ ॥

प्राणायामादिभिर्दमिता ५ कुरुश्रेष्ठ हे भीष्म ते
नानुमोदितानसहिता यज्ञकेतुः ६ कर्णाग्रण्याः कर्णप्रधाना ७ न अमृष्यत न असहत अचिंत्यस्य भगवतोऽर्भक अचिंत्यार्भ
र्भक कर्णादीनां ९ तस्य च पतितं चतुर्भिश्चतुरो २३ स्यतवीप्सा नसंधयानल्कमेनेसमानितवत ९ ११ १२ स्वस्य दुर्योधनस्य

भा०द०स्कं० ५३ १६

श्री०भा०
द० उ०
५८

यत कलिनैष्ठव अत साल्वपित्वाजगामेति १५ धनराष्ट्र अनिवृत्तस्येति अमित्रापजिज्ञासमेपमर्थं विधिज्ञमिवद्य १७।
तमद्भवमर्थयित्वा सत्कृत्य मङ्गलपाणाय दुर्याधनरहस्ता १८ अद्याक्षपिपुरोगम् १९ २२ यदुपतुग्रसेनवाक्यमर्थेस
हेअपसलमानीयसमर्थयित्विशिष्ठ २२ वीर्यप्रभाव शौर्यरत्नाह बलमत्वतरत्नद्रद्धं रत्नकपं आत्मन प्रोक्तः।
मअत्तैमप २३ दुर्याधनत्याहरत्नाशिरध्याहोत इछतिहीना अत्मानात्तापयती तत्प २४ अत्य वप्रपच तात इति चतुर्भि

साल्वपित्वानुत्तानरामः समभ्यान्तहितपुंगवान् नैष्ठल्कुरूणांतस्मीनां कलिकलिमलापहः
जगामहास्तिनपुरं रम्यनाभिरमवर्चसा आप्रश्नोकुलसाद्ध्वक्षक्षवंसाद्रकुदुंवगृहे २५ गत्वाताज्ञा
हृयरामोवाप्यापवनमाश्रितः उद्धवं प्रेषयामासधृतराष्ट्रं बुभुत्सया २६ सोभिवंद्या विकासुत्रभी
ष्मद्रोणं सवाल्हिकं दुर्योधनं चविधिवद्रामभागतमब्रवीत् २७ तेतिप्रीतास्तमाकर्ण्यप्राप्तं रामं
सुहृत्तमतमचयित्वाभिययुः सर्वेमंगलपाणाय १८ तंसंगम्ययथान्यायंगामर्घ्यं चन्यवेदयन्
तेषांयेतत्प्रभावज्ञाःप्रणेमुःशिरसावलं १९ बंधून्कुशलिनः श्रुत्वापृष्ट्वाशिवमनामयं पर
स्परमथोरामोवभाषेविक्लवंवचः २० उग्रसेनः क्षितीशेशोयद्वआज्ञापयत्प्रभुः तदव्यग्र
धियः श्रुत्वाकुरुध्वमाविलंविनं २१ यद्यूयं बहवस्त्वेकं जित्वाधर्मेणधार्मिकं अवधीनीथ
तन्मृष्येवंधूनामैक्यकामया २२ वीर्यशौर्यबलोन्नद्धमात्मशक्तिसमंवचः कुरवोबलदेवस्य
निशम्यचुक्रुधुःकुपिता २३ अहोमहच्चित्रमिदंकालगत्यादुरत्यया आरुरुक्षत्युपानद्वैशिरोमु
कुटसेवितं एतेयोनेनसंबद्धाः सहशय्यासनाशनाः वृष्णयस्तुल्यतांनीता अस्मद्दत्तनृपासनाः
२५ चामरव्यजनेशंखमातपत्रंचपांडुरं किरीटमासनंशय्यांभुंजंत्यस्मदुपेक्षया २६ अलंय
दूनांनरदेवलांछनैर्दातुःप्रतीपैःफणिनामिवामृतं येनःप्रसादोपचिताहियादवाआज्ञापयं
त्यद्यगतत्रपावत २७ कथमिंद्रोपिकुरुभिर्भीष्मद्रोणार्जुनादिभिः अदत्तमवरुंधीतसिंहग्रस्त

मिवोरणः

यो नेनष्यापापाविवाहे म २५ किच चामरव्यजनेइति मुजंति उपभुंजतेस्मचर्थे अस्मदुपेक्षया अस्माकमनास्थे
हेग्ण अलमिति अत परमतो न्य पह वैश्यामहस्मर्थ २७ अवरुं धीतप्रीकुर्यात् उरगाः मेष। २८ ॥

५८

जन्मनावंधुभिश्चापल्लिताभिषात्रुत्लहड्डत्ल. टोमदोमेघातेदुर्वी चपद्मवाक्यसमाद्युर्जेना २८ नानामनाभिजनाभिर्मेदेन =
रुद्धा नबारडगनवशम प्रकर्षाणाशमयतीभिजयामपालकुट २३ ३१ दुर्भाषान्स्वाचशर्वान् ३३ दुर्भाषागामनुस्मातिषाडु नो॰
गुसेनशनिविशु स्वाताप्यधनुसमर्थ ३८ श्रहोमहा श्रोत्रसममद्यायिहितपतीमिक्रुपितश्राद सधर्मस्यादिभिस्त्रीम २९ मोसु
नेम. सोत्तिपुत्रत्र उनमोग उनेममालिभिरेवकुयाभिताननोयोनिर्ययोभिभि नेषामर्पितोर्यपद्दाउपासितसर्वे सेविनतीयगगान

श्रीशुकउवाच जन्मबंधुश्रियोन्नद्धमदास्तेभरतर्षभ आभ्यां भुरामदुर्वीचमसभ्या ऽपुरमाविशन् २९ हस्त्याकुररागादो. शीलसंभ्रत्वावाच्यानिचाच्युतः श्रवोच्चत्कोपसरब्धोदु ऽप्रेक्ष्यः प्रहसन्नुक नन नानामदोन्नद्धा ऽशान्तिनेच्छन्त्यसाधव. तेषां हि प्रशमोदडः पशूनां लकुटो यथा ३१ अहोयदून् सरब्धान्कृत्स्नं चकुपितं शनैः शान्तयित्वाहमेतेषां शममिच्छन्निहागत ३२ त इमे मन्दमतय ऽकलहाभिरताः खला. तं मामवज्ञाय मुहुर्दुर्भाषान्मानिनाब्रुवन् ३३ नोग्रसेनः किल विभुर्भोजवृष्ण्यंधकेश्वरः शक्रादयोलोकपालायस्यादेशानुवर्तिन. ३४ सुधर्माक्रम्यते येन पारिजातोमराङ्घ्रिप आनीयभुज्यते सोसौ न किलाध्यासनार्हणः ३५ यस्य पादयुगं साक्षाच्छ्रीरुपास्तेखिलेश्वरी स नार्हति किल श्रीशो नरदेवपरिच्छदान् ३६ यस्यांघ्रिपंकजरजोखिललोकपालैर्मौल्युत्तमैर्धृत मुपासिततीर्थतीर्थं ब्रह्माभवोहमपियस्यकलाः कलायाः श्रीश्चोद्वहेमचिरमस्य नृपासनं क्व ३७ भुंजतेकुरुभिर्दत्तं भूखंडं वृष्णयः किल उपानहः किलवयंस्वयं तु कुरवः शिरः ३८ अहो ऐश्वर्यमत्तानां मत्तानामिवमानिनां असंबद्धा गिरो रुक्षाः कः सहेतानुशासिता ३९ अद्यनि कौरवीं पृथ्वीं करिष्यामीत्यमर्षित. गृहीत्वा हलमुत्तस्थौ दहन्निव जगत्त्रयं ४०॥

स्पतीर्थत्वन्निमितं

॥किबद्दाभव श्रीश्चाहमपिउद्वहेमकपंनरतानवंयस्यकलायाः अशस्यकला अशा ३८ मत्तानामि वमद्यादिनारुत्वायरक्षा अनुशासिताश्यरउधब सन ३९ लांगलाग्रेणनगर मुद्विदार्य प्राकारमन्तेनि

श्री॰भा॰
द॰ उ॰
५०

४२ जिजीविषवः स्वस्वराधिकं सोढव्यं ४३ ४४ शोषेशयनकरोषि शेषपर्यंके परिशिष्यमाणोप-सचन्द्रमेव निवा ४६ अस्मासुकोपकृतमायम् चिनोवेसाउ कोपतः इति स्थितपालनेनतस्मर तामर्षवानकोपं यानानरेम

लोगलाग्रेणानगरमुद्दिश्यर्थगजाह्वयं विचकर्षसंगंगायांप्रहरिष्यन्नमर्षितः ४२ जलपानमिवाघ रांगिगायांनगरंपतत् स्याक्रम्यमाणमालोक्यकौरवाजातसंभ्रमा ४२ तमेवशरणंजग्मु सकुटुंबजिजीविषः सलक्ष्मणंपुरस्कृत्यसांबंप्रांजलयःप्रभुं ४३ रामरामाखिलाधारप्रभावंनाविदामते मूढानांन:कुबुद्धीनांक्षंतुमर्हस्यतिक्रमं ४४ स्थित्युत्पत्त्यप्ययानांत्वमेकोहेतुर्निराश्रयः लोकान्क्रीडनकानीशक्रीडतस्तेवदंतिहि ४५ त्वमेवमूर्ध्नीदमनंतलीलयाभूमंडलंबिभर्षिसहस्रमूर्धन् अंतेचयःस्वात्मनिरुद्धविश्वःशेषेद्वितीयःपरिशिष्यमाणः ४६ कोपस्तेखलशिक्षार्थंनद्वेषान्नचमत्सरात् बिभ्रतोभगवन्सत्त्वंस्थितिपालनतत्परः ४७ नमस्तेसर्वभूतात्मन्सर्वशक्तिधराव्यय विश्वकर्मन्नमस्तेस्तुत्वांवयंशरणंगताः ४८ श्रीशुकउवाच एवंप्रपन्नैःसंविग्नैर्वेपमानायनैर्बलः प्रसादितःसुप्रसन्नोमाभैष्टेत्यभयंददौ ४९ दुर्योधनःपारिबर्हंकुंजरान्षष्टिहायनान् ददौचद्वादशशतान्ययुतानितुरंगमान् ५० रथानांषट्सहस्राणिरौक्माणांसूर्यवर्चसां दासीनांनिष्ककंठीनांसहस्रंदुहितृवत्सलः ५१ प्रतिगृह्यतुतत्सर्वंभगवान्सात्वतर्षभः ससुतःसस्नुषःप्रायात्सुहृद्भिरभिनंदितः ५२ ततःप्रविष्टःस्वपुरंहलायुधःसमेत्यबंधूननुरक्तचेतसः शशंससर्वंयदुपुंगवानांमध्येसभायांकुरुषुस्वचेष्टितं ५३ अद्यापिचपुरंह्येतत्सूचयद्रामविक्रमं समुन्नतंदक्षिणतोगंगायामनुदृश्यते ५४ इतिश्रीभा॰म॰दशमस्कंधेबलभद्रविजयोनामाष्टषष्टितमोध्यायः ६८

बोधनं ४१ विश्वाकर्मेकसंयुग्मसन्नतिमितिसंबोधनं ४८ वेपमानमयनंग्रपेषांते ४९ तुरंगमांश्चहारिदशगुणतानि ५० ५२ सुहृद्भिःकौरवैः ५४ मध्येसभायांसभामध्ये ५३ इतिश्रीमद्ग॰ष्टषष्टितमः ६८ ॥

राम
५०

एकोनसप्ततितमेगार्हस्थ्यप्रदिमन्दिरक मस्यनारदो हृष्टा विस्मितो गतवत् स्तुवन् १ दिदृक्षमभिनेष्नाह चित्रमिति द्य्र्ष साह सद्यष्टसहस्राणां उदावहत् यः शीतवान् २ ताहारवती सनवगोयति सा दृष्टयस्मा पुष्पितैः पुष्पितरु पवनेषुस्वरासम उद्यान गुच हित्रा नामलीनाच कुलाभिनेदिता ३ स्फटिकेषु माम्पेषु ४ महामरकते प्रख्यापते प्रकाशनःशतिमपाते स्वर्णरत्नमु या परिच्छदा परिष्करायसुने ५ यतस्य प्रवलस्य पताकायसुर्भ जैवाविनस्मात पायस्यां ता ६ तस्यां सर्वर्धि सम्पयेलीकपाल

श्रीशुक उवाच नरकं निहतं श्रुत्वा तथोद्वाहं च योषिताम् कृष्णेनैकेन बह्वीनां तद्दिदृक्षुः स्म नारदः १ चित्रं बतैतदेकेन वपुषा युगपत्पृथक् गृहेषु द्व्यष्टसाहस्रं स्त्रिय एक उदावहत् २ इत्युत्सुको द्वारवतीं देवर्षिर्द्रष्टुमागमत् पुष्पितोपवनारामद्विजालिकुलनादिताम् ३ उत्फुल्लेन्दीवराम्भोजकह्लारकुमुदोत्पलैः छुरितेषु सरःसूच्चैः कूजितां हंससारसैः ४ प्रासादलक्षैर्नवभिर्जुष्टां स्फाटिकराजतैः महामरकतप्रख्यैः स्वर्णरत्नपरिच्छदैः ५ विभक्तरथ्यापथचत्वरापणैः शालासभाभी रुचिरां सुरालयैः संसिक्तमार्गाङ्गनवीथिदेहलीं पतत्पताकाध्वजवारितातपाम् ६ तस्यामन्तःपुरं श्रीमदर्चितं सर्वधिष्ण्यपैः हरेः स्वकौशलं यत्र त्वष्ट्रा कार्त्स्न्येन दर्शितम् ७ तत्र षोडशभिः सद्मसहस्रैः समलङ्कृतम् विवेशैकतमं शौरेः पत्नीनां भवनं महत् ८ विष्टब्धं विद्रुमस्तम्भैर्वैदूर्यफलकोत्तमैः इन्द्रनीलमयैः कुड्यैर्जगत्या चाहतत्विषा ९ वितानैर्निर्मितैस्त्वष्ट्रा मुक्तादामविलम्बिभिः दान्तैरासनपर्यङ्कैर्मण्युत्तमपरिष्कृतैः १० दासीभिर्निष्ककण्ठीभिः सुवासोभिरलङ्कृतम् पुम्भिः सकञ्चुकोष्णीषसुवस्त्रमणिकुण्ड

र्चितं ७ षोडशभि सद्मसहस्रैः समलङ्कृतं हरेरन्तःपुरं विवेश तत्र च तस्य शौरेः पत्नीनां भवनेषु एकतमं विवेश तस्य यत्र कौशलं त्वष्ट्रा दर्शितमित्यत परमभवनमोर्विशेषणं ८ तदनुवर्णयति चतुर्भिः विष्टब्धमिति विद्रुमस्तम्भैः विष्टब्धं विभतं वैदूर्यमयानि फलकानि तैः उत्तमानि स्तम्भाग्रमाच्छादनानीति इन्द्रनीलमयैः कुड्यादिभिः द्योपलादि तेजगत्या भूमिकया च इन्द्रनीलमण्या आहता अनिवार्या त्विट् यस्याः सा ९ मुक्तादामाविलम्बाः विविधा निलम्बनाः निविद्य

श्रीभा० १० उ० टी० ५१

ईद्द्वारका मौस्पष्टं यन्नो मे ... ये मिति वृद्धिर्येषां ते १२ अनुसवं सर्वकालं आत्मना समाना निगुणा रूपवयसि सुवेषो येषां लेकारश्च
यस्य मे नरा ... सहस्रैर्युताः ... १३ श्रिया रुक्मिण्या पर्यङ्कतः ... विज्ञान ... पूर्वं शयाना ... १४ अविनत
... विलोक्य ... चरणौ ... शौचं ... अशेषतीर्थं ...
... जगद्गुरु ... ब्रह्मण्य ...
... १५ अभिभाष्य ... प्रियमुक्त्वा भग-
... मनसि ... सादित्यमैत्रीन ।

रत्नप्रदीपनिकरद्युतिभिर्निरस्तध्वान्तं विचित्रवलभीषु शिखण्डिनोऽङ्ग । नृत्यन्ति यत्र विहितागुरु-
धूपमक्षैर्निर्यान्तमीक्ष्य घनबुद्धय उन्नदन्तः ॥ १२ ॥ तस्मिन् समानगुणरूपवयःसुवेषदासीसहस्रयु-
तयानुसवं गृहिण्या । विप्रो ददर्श चमरव्यजनेन रुक्मदण्डेन सात्वतपतिं परिवीजयन्त्या ॥ १३ ॥ तं स-
न्निरीक्ष्य भगवान् सहसोत्थितः श्रीपर्यङ्कतः सकलधर्मभृतां वरिष्ठः । आनम्य पादयुगलं शिर-
सा किरीटजुष्टेन साञ्जलिरवीविशदासने स्वे ॥ १४ ॥ तस्यावनिज्य चरणौ तदपः स्वमूर्ध्ना बिभ्रज्ज-
गद्गुरुतरोऽपि सतां पतिर्हि । ब्रह्मण्यदेव इति यद्गुणनाम युक्तं तस्यैव यच्चरणशौचमशेषतीर्थम् ॥ १५ ॥
सम्पूज्य देवऋषिवर्यमृषिः पुराणो नारायणो नरसखो विधिनोदितेन । वाण्याभिभाष्य मितयामृ-
तमिष्टया तं प्राह प्रभो भगवते करवाम हे किम् ॥ १६ ॥ नारद उवाच । नैवाद्भुतं त्वयि विभोऽखिललोक-
नाथे मैत्री जनेषु सकलेषु दमः खलानाम् । निःश्रेयसाय हि जगत्स्थितिरक्षणाभ्यां स्वैरावतार उ-
रुगाय विदाम सुष्ठु ॥ १७ ॥ दृष्टं तवाङ्घ्रियुगलं जनतापवर्गं ब्रह्मादिभिर्हृदि विचिन्त्यमगाधबोधैः ।
संसारकूपपतितोत्तरणावलम्बं ध्यायंश्चराम्यनुगृहाण यथा स्मृतिः स्यात् ॥ १८ ॥

... नाद्भुतमिति ... जगत ... स्थिति ... पालनता ... निःश्रेयसाय ... अवतार इति ... सम्यगिव
... खलदम ... युक्तमिति भाव १७ ... कर्ताहमिति ... भक्तजनता ...
पवर्गरूप किंच ... ब्रह्मादिभिर्योगिभिर्हृदि विचिन्त्य ... संसारकूप ... अवलम्बनम्

राम
५१

अवतीर्णं भगवंतमित्यादौ हद्दर्शितिरवात्तम २३ वितानाग्नीनाहवनीयादीन् अग्निहोत्रेण पंचभिर्मखैर्महायज्ञैः २४ ३०
३१ कालेत्तत्त्वसमयविधिना उपयापनं प्रापणं विवाहमित्यर्थः कल्पयंतं घटयंतं विभूतिभिः विभवैः ३२ प्रस्थापनं दुहितॄ

श्रीशुक उवाच तत्तोन्यदाविशद्गेहं कृष्णपत्न्याः स नारदः योगेश्वरेश्वरस्यांग योगमायाविवित्सया १९ दीव्यंतमक्षैस्तत्रापि प्रियया चोद्धवेन च पूजितः परया भक्त्या प्रत्युत्थानासनादिभिः २० पृष्टश्चाविदुषेवासौ कदायातो भवानिति क्रियते किं नु पूर्णानामपूर्णैरस्मदादिभिः २१ अथापि ब्रूहि नो ब्रह्मन् जन्मैतच्छोभनं कुरु स तु विस्मित उत्थाय तूष्णीमन्यदगाद्गृहं २२ तत्राप्यचष्ट गोविंदं लालयंतं सुतान् शिशून् ततोन्यस्मिन् गृहेपश्यन्मज्जनाय कृतोद्यमम् २३ जुह्वंतं च वितानाग्नीन्यजंतं पंचभिर्मखैः भोजयंतं द्विजान्क्वापि भुंजानमवशेषितं २४ क्वापि संध्यामुपासीनं जपंतं ब्रह्म वाग्यतं एकत्र चासिचर्मभ्यां चरंतमसिवर्त्मसु २५ अश्वैर्गजै रथैः क्वापि विचरंतं गदाग्रजं क्वचिच्छयानं पर्यंके स्तूयमानं च वंदिभिः २६ मंत्रयंतं च कस्मिंश्चिन्मंत्रिभिश्चोद्धवादिभिः जलक्रीडारतं क्वापि वारमुख्याबलावृतं २७ कुत्रचिद्द्विजमुख्येभ्यो ददतं गाः स्वलंकृताः इतिहासपुराणानि शृण्वंतं मंगलानि च २८ हसंतं हासकथया कदाचित्प्रियया गृहे क्वापि धर्मं सेवमानमर्थकामौ च कुत्रचि त् २९ ध्यायंतमेकमात्मानं पुरुषं प्रकृतेः परं शुश्रूषंतं गुरून्क्वापि कामैर्भोगैः सपर्यया ३० कुर्वंतं विग्रहं कैश्चित्संधिं चान्यत्र केशवं कुत्रापि सह रामेण चिंतयंतं सतां शिवं ३१ पुत्राणां दुहितॄणां च काले विध्युपयापनं दारैर्वरैस्तत्सदृशैः कल्पयंतं विभूतिभिः ३२ प्रस्थापनोपानयनैरपत्यानां महोत्सवान् वीक्ष्य योगेश्वरेशस्य येषां लोका विसिस्मिरे ३३ यजंतं सकलान्देवान्क्वापि क्रतुभिरूर्जितैः पूर्तयंतं क्वचिद्धर्मं कूर्पारामम ठादिभिः ३४ चरंतं मृगयां क्वापि हयमारुह्य सैंधवं घ्नंतं तत्र पशून्मेध्यान्परीतं यदुपुंगवैः ३५ अव्यक्तलिंगं प्रकृतिष्वंतःपुरगृहादिषु क्वचिच्चरंतं योगेशं

जामात्रादीनां स्वगृहान्नेतुं गृहप्रतिगमनं उपानयनं तद्गृहात् पुनरानयनं तैर्महोत्सवान् कल्पयंतं योगेश्वरेशस्य येषां

व ...
॥ ३८ ॥

अन्यकलिंगवेषांतरेणाच्छिन्न ३२ हे योगेश्वर आत्मन आत्मनि मम मनसि तवस्वरूपेवा निभीला अतीला स्तवयोगमायाकेवले
यद्यामविज्ञ ननु त्वत्परमात्मानिभावः ३९ त्वन्मानुषनाटोन मुह्यामि अतो मायश्याप्यायेत्याह अनुजानीहि अत ३९ ततस्मा
द्धाकोत्तिर्यानिम धर्ममात्मस्पन ननु तत्वतं अत्रहेपुत्र मां विस्मोहमासापुहीमि ६० इति एवमनुज्ञाहीन ल्पमे क्रमेवशात दर्शी
नि ५१ मुहुर्मुहुर्हृष्ट्वा जातकौतुको मुनिर्विस्मितोऽभूदिति ६२ यद्यपि अन्दपुक्तं आत्मा अपात ने ६३ नारद ह्रष्टात्मा क्रे
लीलां निगमयति एवमिति आवित्यस्य मायदुद्धायमहीता शक्तीनामात्मश्यमस्य सर्वोज्ञं च नन्दो इह दच नन्दिश्वाण

अथोवाच हृषीकेशं नारदः प्रहसन्निव योगमायोदयं वीक्ष्य मानुषीमीयुषो गतिं ३७ विदाम योग
मायास्ते दुर्दर्शा अपि मायिनां योगेश्वरात्मन्निर्भाता भवत्पादनिषेवया ३८ अनुजानीहि मां देवलोका
स्ते यशसाप्लुतान् पर्यटामि तवोद्गायन् लीला भुवनपावनीः ३९ श्रीभगवानुवाच ब्रह्मन्धर्मस्य वक्ता
हं कर्ता तदनुमोदिता तच्छिक्षयँल्लोकमिममास्थितः पुत्र मा खिदः ४० श्रीशुक उवाच इत्याचरन्तं स
द्धर्मान्पावनान्गृहमेधिनां तमेव सर्वगेहेषु सन्तमेकं ददर्श ह ४१ कृष्णस्यानन्तवीर्यस्य योगमायाम
होदयं मुहुर्दृष्ट्वा ऋषिरभूद्विस्मितो जातकौतुकः ४२ इत्यर्थकामधर्मेषु कृष्णेन श्रद्धितात्मना
सम्यक्सभाजितः प्रीतस्तमेवानुस्मरन्ययौ ४३ एवं मनुष्यपदवीमनुवर्तमानो नारायणोऽखिलभ
वाय गृहीतशक्तिः रेमेऽङ्ग षोडशसहस्रवराङ्गनानां सव्रीडसौहृदनिरीक्षणहासजुष्टः ४४ यानीह वि
श्वविलयोद्भववृत्तिहेतुः कर्माण्यनन्यविषयाणि हरिश्चकार यस्त्वङ्ग गायति शृणोत्यनुमोदते
वा भक्तिर्भवेद्भगवति ह्यपवर्गमार्गे ४५ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६९
श्रीशुक उवाच अथोषस्युपवृत्तायां कुक्कुटान्कूजतोऽशपन् गृहीतकण्ठ्यः पतिभिर्माधव्यो विर

हासक्षमाः ७४ अनन्यविषयाणि असाधारणानि अपवर्गमार्गे मोक्षपदे ७५ इतिदशमेएकोनसप्ततितमः ६९।
अनन्तरसप्ततितमे ऽस्मिन्नाह्निक कर्माणि दूतनारदयोः कार्यं कार्यमन्त्रविचारणा जरासन्धगतेनेति वार्ताश्चमाह्निकजगरोधिनः १।
नारदेन च चिन्तितं च कृष्णाहमधावनम् धर्मकामयुक्तं ... अहितौ ... अस्तुतस्य श्रीकृष्णस्याह्निकस्या
धिकारोऽयं शब्दः उपवृत्तायां आसन्नायां पतिभिः श्रीकृष्णे माधवस्य भार्याः १ ॥ ॥

नंदिन स्वगोकमंबोधयति सविवधा सिवलिगोरू रूवन्न आतिशयेनाकुजनमंदारवनवायुभिर्गायन्तस्त्वलिम्वनिरूगीत
गोसि २ वदभीसुपलनायमवमाविकस्वमाल पधीलाः ३ अ एक स्वलुतत्रहेतुः आनमनिरू पाधि आलाव आम्रोपनि
लात्वपश्रीनिवहतु निल्पनिव तक लाषआविद्यायस्मीनउपलल्दाना नाह आलीनिविश्वस्य नहिलक्ष्मासोभावक्ष्मासोनि
र्ध्रु निश्चनाव सन्नानिर्दे निरानर नपाहिगुणलाभावसर्वमलामात्रेय सर्वतुमीमर स्वग आसीद्द्रिलादिक्को तेसणवानद
आविज्ञानुमानरामिमर्पा ५ आस्त्रुलाप्रालम्भापाद्ध्यगमतुपासन आदियिष्याभवतिलपाक्रियाकलापचकारकालतो
दरयान्स्वमेवद्दतानस्तः ब्रह्मगायत्रीजजाप ६ कला आशानदेवाः आधानाद्दमस्त्वलयीप्रत्ता ७ घण्टानाप्रपमश्व

वयांस्यरूरूवक्कामंबोधयंतीववंदिनः गायन्त्वलिम्बनिरूगीमंदारवनवायुभिः २ मुहूर्तंतंतवे
दमीनीमम घ्यादंनिशीगतं परिरंभ लविक्लिष्टात्प्रियबाहुतरंगता ३ ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थायवायुपस्य
श्यमाधवः दध्यौ प्रसन्नकरणआत्मानंतमसःपरं ४ एकंस्वयंज्योतिरनन्यमव्ययंस्वसंस्थया
नित्यनिरस्तकल्मषं ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिः स्वशक्तिभिर्लक्षितभावनिर्वृतिं ५ अ
थाप्लुतोम्भस्यमलेयथाविधिक्रियाकलापंपरिधायवाससी चकारसंध्योपगमादिसत्त
मोहुतानलोब्रह्मजजापवाग्यतः ६ उपस्थायार्कमुद्यन्तंतर्पयित्वात्मनःकलाः देवानृषीं
न्पितॄन्वृद्धान्विप्रानभ्यर्च्य चात्मवान् ७ धेनूनांरुक्मशृंगीणांसाध्वीनांमौक्तिकस्रजां प
यस्विनीनांगृष्टीनांसवत्सानांसुवाससां ८ ददौरूप्यखुराग्राणांक्षौमाजिनतिलैःसह
अलंकृतेभ्योविप्रेभ्योबद्वंबद्वंदिनेदिने गोविप्रदेवतावृद्धगुरून्भूतानिसर्वशः नमस्कृत्या
त्मसंभूतीर्मंगलानिसमस्पृशत् १०॥

मलाना ८ बद्व मितिहिरण्येनपरिवृतान मुक्तानिमुक्तर
तोम्भसान मन्यारे भरतोरदाक तं बद्वानिसम चेति कमुक्तानसन्नीत्तर शतबद्वात्मकी कमलमुद्वरो गोचतुर्दश
लक्षं वेन गोनिनानि यपोक्त मत्तमेवाधिक मनवमस्क पेमगान् ... कस्मान्सुवर्णानवमिस्तकतान्
मरान् आगोमध्यारेनिपुनानिचतुर्दशनि तन... कस्मान्लोकेनसमागच्छतेचतुर्दशानालक्षगणासहा
धिक शताग्राका बद्व चतुरशीतिसहस्राणात्रयोदशीतिदिनेदिन प्रतिगृह्वेचेतिदे आत्मसंभूतीः स्वविभूती

विष्णुजिनिषिक्ति ९० कस्मान्

श्री०भा०
१०उ
टी०
५३

नरलोकस्य विभवान् समानानं स्त्रीयं पीता नुकौसलु भाष्टिमि ११ कामान् भिल्लभित्ताने यौन १२ विप्रारीनस्तु
माहिम सुभित्तप्रोत्से सौनिदस्त्रिमष्य उपायुक्त सामापामग्रहीत १३ पाणौ कन्याजलस्य हीत्वा १४ सुत्रीउपमवीत्सिय
ते इस्तिनः हस्तिस्थित नाभिरवबीत्सेन कन्याद्विमक्षाद्विमरगाहोन १६ एवंसमर्गः तेम्य पृथक् निगम्य मत्तरए
कनवसन सुधर्मामावेशन मान्तिविद्यानायत्र प्रविष्टानो १७ नमिह स्तुष्टो १८ उपभुक्त्वा परिहासकाः ५

त्मात्मानं स्वयमासनस्लोक विभवाणो वासोभिर्भषणेः स्त्रीयैर्दिव्यस्त्रगनुलेपनैः ११
अवत्स्वयोजस्त्यत्र गोभिविप्रद्विजदेवताः कामैश्च मानवान्मानपौनपान्तःपुरचारिणः १२ सुहृदः
कामैः प्रतोष्य प्रसन्नेदत्त सविभज्य विन्नेविप्रान्तज्जैः कल्यानुलेपने १३ सुहृदः प्रकृतीः दारानुपायु
ज्य ततः स्वयम वस्त्रदुपानीय प्रसन्नमवारुह्य सुग्रीवाद्यैर्हयैर्युक्तं प्रणामसांबविमानावृतं १४ उ
द्धैर्लापाणिनापाणीसारथेस्तमधारुहत् सात्यकिरुद्धवसंयुक्तः पूर्वाद्रिमिव भास्करः १५ ईक्षितोऽत:पु
रस्त्रीणां सव्रीडप्रेमवीक्षितैः कृच्छ्राद्विसृष्टो निरगाज्जातहासोहरन्मनः १६ सुधर्मां कौमुप्रमसर्वैः
स्त्रीमिः परिवारितः प्रविवेशयाम्निविष्टानो न सन्त्यङ्गषडूर्मयः १७ तत्रोपविष्टः परमासने विभुर्बभौ
स्वभासा ककुभोऽवभासयन् वृतो नृसिंहैर्यदुभिर्यदूत्तमो यथोडुराजो दिवि तारकागणैः १८ तत्रोप
मंत्रिणो राजन्नानाहास्यरसैर्विभुं उपतस्थुर्नटाचार्या नर्तक्यस्ताण्डवैः पृथक् १९ मृदङ्गवीणामुरज
वेणुतालदरस्वनैः ननृतुर्जगुस्तुष्टुवुश्च सूतमागधवन्दिनः २० तत्राहुर्ब्राह्मणाः केचिदासीना
ब्रह्मवादिनः पूर्वेषां पुण्ययशसां राज्ञां चाकथयन्कथाः २१ तत्रैकः पुरुषो राजन्नागतोऽपूर्वदर्शि
नः विज्ञापितो भगवते प्रतीहारैः प्रवेशितः २२ स नमस्कृत्य कृष्णाय परेशाय कृताञ्जलिः राज्ञामावेद
यद्दुःखं जरासन्धनिरोधजं २३ ये च दिग्विजये तस्य सन्नतिं न ययुर्नृपाः प्रसह्य रुद्धास्तेनासन्नयुते द्वे गि
रिव्रजे २४ कृष्ण कृष्णाप्रमेयात्मन्प्रपन्नभयभंजन वयं त्वां शरणं यामो भवभीताः पृथग्धियः २५

पृथक् स्वात्मसमृद्ध्यै १९ नमोऽरगास्य प्रसिद्धा २२ श्वाव स्तुमास्य तुष्टुवु ३० ब्राह्मणा ब्रह्मविदमद् मन्त्रान्याचनाते सर्वे
वादिनो वदन्ति तुरा २३ गिरिव्रजे तत्सन्निकेर्गृहिरु आसन्नेम्यो चतु:स्वमावेश्य परिसन्नय २४ कृष्ण कृष्णे तिमूर्धश्लोकी

दशम०
५३

ऽप्यकरदर्शितोऽलोकस्यभवभयंविद्रावतोनमतिलोकः अविकर्मनिष्ठिंकाम्यंचनस्मिनितरोरत स्वकुशलेधर्मेभवतो चिन्तेत्वया उदितेउतेऽपचरात्रेसामान्यतेज्ञगीतासु यत्करोषियदश्नासियज्जुहोषिददासियत् यत्तपस्यसिकौन्तेयतत्कुरु ष्वमदर्पणमितिप्रमतोनवहितोयावदयंलोकः तावदेवास्यलोकस्यम सद्योजीवितोशोच्छिन्नोनितस्मनुष्यमनिमिषाय कालात्मनेनमइति २८ सयल्लोकस्यगति वयंतुत्वदुक्तश्नोस्माकंकुतइवद स्वमापन्नामिन्याकर्षणाद लोकइति लोईशजगत ईन ईश्वर त्वयिशद्वरणार्थमवतीर्णोपिचेदस्माकंदु खस्यातर्हिकिमन्य कश्चिज्जनासधोदिस्त्वदान्य मपिनाघयनिकिंचत्वमारहामाराणापिजन स्वकर्मजंदु खप्राप्तोस्येवेतिमविघ्न नचेनदुभयमपियुक्तमितिभाव २७।

लोकोविकर्मनिरत कुशलेप्रमत्त कर्मण्ययंत्वदुदितेभवदर्चनेस्वे यस्तावदस्यबलवानिहजीविता शांसद्य छिनत्यनिमिषायनमोस्तुतस्मै २६ लोकेसवानजगदीन कलयावतीर्ण सद्दुहणायखल निग्रहणायचान्य कश्चित्वदीयमतियातिनिदेशमीशकिंवाजनः स्वकृतमृच्छतितन्नविद्मः २७ स्वप्नायितेन पशुखंवरतंत्रमीशशश्वद्भयेनमृतकेनधुरंवहाम हित्वात्मदारमनिशुखत्वदनीह लभ्यन्ति प्रयामहेतिक्रपणासंवमाखेह २८ तुल्योभवान्प्रणतशोकहराङ्घ्रिपुष्मो बद्धाङ्ग्रिमुच्स्वम गधाहूयकर्मपाशात् योभूभुजोयुतमतंगजवीर्यमेकोविभ्रद्रुरोधभवनेमगधाधिपोवो २९ ॥

किंदुःखंनराह स्वप्नायितमितिस्वप्नजातनृपसुखन्योचिन्तसुखयन परतंत्रेविषयसाध्यकिंचसप्रतिशश्वद्भयं यस्मिनतेनमृतकतुल्येनशरीरेणधुरंपुत्रदारादिचिन्ताकेवलंवहाम स्वहोकष्टं न येवयमितःपूर्वमेवानि कामा सत त्वात्मीया इत्याह हित्वेतित्वत्प्रतं यदनीहे नि कामेनलभ्यमात्मनिस्वन सिद्धसुखनाद्दुत्वात्मक्रिपणम् २८ त्वन्मा यात कर्मबध्यत्वमेवनिवर्तयेति प्रार्थयन्ते तन्नइति विश्व त्वमोचयमगधोजरासंधः तस्मात्कात्कर्मपाशाद्भव द्विरेवविक्रमतेतोनसमर्थतामितिवदनस्त्राहयइति यएकवायुतमतंगजानांवीर्यविभ्रत्सन्स्वभवनेस्मभुजस्मा स्मान् रुरोधमिहीमृषीरिव २९ राम राम राम

श्री०मी० किंचमुमदीपावयं मिलस्मान धिकत्ताधतंस्त्याह्यदिति हेतुदानवकउद्यतमुदर्शनयोर्वेहिनवक्रत्वः अथा दश
२०३० वारानंतपात्मस्म धेवतेमीनोतंत्रमपुरस्यात्वस्त्वं त्वयात्वस्तुभग्न पराजितः पश्चादनेन वीर्यमथितः लोके निरंतरं
टी०५४ शरीरविनोदं भगवन्त साक्षात् जाता उद्धरेय आसन गर्वः पूषान्मन्यान हजानिपीडयतितस्य पतद्रुकात्मीहेधेहीमपि ३० दूतआहद
दीति ३२ ३४ मेपान्महान गुरोलाभात् ग्रामस्माकमन. सर्वलोकत्वत्तानंतानिमिमि ३५ ईश्वर. कर्तुमिपामेसु ३६ विकारस्वभावस्य
लक्षिमायिनोमोहकस्पतेस्त्वस्थितिमिविद्या हिमि भतेसंतत्रामितयावस्तो वर्तमानस्य यद्यह भतेसुवर्तनीहिभतानिकिअमनपश्य

योवैत्वया हिनवक्रस्त्वउदात चक्रभग्नोमयेवलुसवंतमनंतवीर्यं जित्वान् लोक निरंतसक दृष्टदर्पो यु
कमत्रजाम ज्ञानिनो जितनानिहि ३० दूत उवाच इति मागहसंस्थामवइशानकोविदाः अपश्यन् पौरसस्त
नेदीनानाशंविधीयतां ३१ राजाहं तेतुक्तेवदेवांधेः परमद्युतिः विभासितमञटा भीरषुसासीत्यथार
विः ३२ नंदन्महामगवान्कस्य सर्वलोकेश्वरेश्वरः वदंदुत्थित श्रीमान्सभ्याः सानुगोमुदा ३३ समा
ज्ञाय विधिवत्कृत्वासनंस्मरंतं वभाषेमुनिं वैवोत्रह्यानयमुनि ३४ आपश्चिरस्थलीका
नात्रयाणामकुलोमय नेतुभस्या स्मवतीलीकानपमन्तोत्रायामान्३५ नहि तेविदितं किंचित् लोके
श्वीश्वरकर्तृषु अपश्च्यान्महेशुरमानपातुवानांचिकीर्षितं ३६ श्रीमान्सर्वतं ३० दृष्टमयातेवह्मणोदुर
त्यया मायाविमोविश्वस्त्तजगत्मायिनः भतेवस्वमंश्वरस्तः स्वदर्शितस्मिनवेहू रिवछन्नरज्ञानमेव्हन
३७ नवेहितं कोर्हति साधुवेदितुं स्वमायपेदं स जनोनियच्छति यदिश्यमानो भतयावभा सतेतस्मिन्नम
नोस्वविलरात्मानं ३८ ॥

ति वह्निविवत्सन्त्रत्वःश्नितथशक्तिमिरेवशत्मोरकअ कायोयस्पत्तनस्व अनत्व
देवप्रत्यासिनमेद्भुतं ३९ इदंनगत्कर्थव्रतंत्रसदेवतवेमायया विद्यमानास्न नया अवभासते तन्नगत्कृत जनः किं
तु केवलंतनुभ्यनमेनमेवशाकामिस्याह तमीनमः इति कुतः स्वेनरूपेणास्वविनोविलस्मणात्माने अचिन्त्याये स्वर्थ न
न्वेतस्यकिमायाचेष्टितेरित्यत आह जीवस्यैति ३८ ॥ रामः रामः

अविद्यातमसावृतत्वेन अनर्थमापकात् शरीरात् संसरतः तेनैव च तमसान्तमस्या अच्छशरीरादिमोहोपायमजानतः । प्राज्वालयत्
दीपितवान् स्वस्य यशः प्रकाशकं लीलावतारैर्वा ... ३९ अथाप्याज्ञाय्य ... नरलोकविडम्बनम् ... नरस्सन् ...
पक्षे हि ... एषनरमात्मकस्य लोकानुकारिणः ... ४० न केवलमनुमोदनमात्रं किन्तु ...
निर्मितं ४२ तत्रागमनं च सर्वेषां ... ४२ अतएव ...
मर्त्यं ... ४३ ...

जीवस्य यः संसरतो विमोक्षणं न जानतो नर्थवहाच्छरीरतः । लीलावतारैः स्वयशः प्रदीपकं प्राज्वाल-
यत्वा तमहं प्रपद्ये ३९ अथाप्याज्ञाय वेदेश आस्थाय नरलोकविडम्बनं । राज्ञः पैतृष्वस्रीयस्य भक्तस्य च चि-
कीर्षितं ४० यक्ष्यति त्वां मखेन्द्रेण राजसूयेन पाण्डवः । पारमेष्ठ्यकामो नृपतिस्तद्भवाननुमोदतां ४१ तस्मि-
न्देव क्रतुवरे भवन्तं वै सुरादयः । दिदृक्षवः समेष्यन्ति राजानश्च यशस्विनः ४२ श्रवणात्कीर्तनाद्ध्यानात्
पूयन्तेन्तेवसायिनः । तव ब्रह्ममयस्येश किमुतेक्षाभिमर्शिनः ४३ यस्यामलं दिवि यशः प्रथितं रसा-
यां भूमौ च ते भुवनमंगल दिग्वितानं । मंदाकिनीति दिवि भोगवतीति चाधो गंगेति चेह चरणांबु पुनाति
विश्वं ४४ श्रीशुक उवाच तत्र तेष्वात्मपक्षेष्ववगृणत्सु विजिगीषया । वाचः पेशैः स्मयन्भृत्यमुद्धवं प्राह
केशवः । श्रीभगवानुवाच त्वं हि नः परमं चक्षुः सुहृन्मंत्रार्थतत्त्ववित् । अथात्र ब्रूह्यनुष्ठेयं श्रद्दध्मः क-
रवाम तत् ४६ श्रीशुक उवाच इत्युपामंत्रितो भर्त्रा सर्वज्ञेनापि मुग्धवत् । निदेशं शिरसाधाय उद्धवः प्रत्य-
भाषत ४७ इति श्रीभा॰ म॰ दशमस्कंधे उत्तरार्धे सप्ततितमोऽध्यायः ७० ॥

स्थितं यस्य यशो विश्वं पुनातिक थं प्रथितं ।
दिवि ... भोगवतीं वितानवद्दलंकारं तथा चरणांबु च प्रथितं पुनाति कथमस्य ... दिवि मंदाकिनीति त्व
धश्च भोगवतीति इह भूमौ च गंगेति तस्य अवागमनात् सर्वमंगलपवित्रं भविष्यतीति भावः मन्यमानेषु वाच पेशैः
पेशलवाग्भिः स्मयन् ४५ चक्षुर्हेतुः मंत्राणामत्र साध्यानां तत्त्ववित् परिपाकवेदिता ४६ इति श्री द॰
म॰ टीकायां सप्ततितमोऽध्यायः ७० ॥ राम राम

न्यैकमत्यं प्रतीतमेव ६ स्वपक्षमंत्रेत ।ऽ३ अत्र सभ्यानां कृष्णस्य पार्थानां परमो मतः १ राजसूयमिषं कृत्वा भीमद्वारा धना-दि
षु कलिषु सत्सु राजस्य द्वारा भारमहरत्स्त्वम् : २ दे वर्षे मे राजसूय गमनमध्यानं मंत्र राजरक्षा कृष्ण स्पष्टं भय २ यष्टव्यत :
यागकर्तव्यत. पैतृष्वस्रेयस्य पितृष्वसुः पुत्रस्य साचिव्यसाहाय्यं तच्च कार्यं मंतव्यं शरणागतानां राज्ञां रक्षा च कार्या २
तत्र प्रथमं राजसूयार्थं गंतव्यं ततो राजरक्षा कर्तव्येत्याह यष्टव्यमिति सार्धैः अतो दिग्विजयमहतो : उभयार्थः शरणा
गतरक्षार्थः क्रतुश्च ३ अस्माकं च एतेनैव वधेन बंधुजरासंधेहंतुमिष्ट्वा यावदुद्धवाल स्याह सवादिति अन्येषां नतैव लिनामपि
यद्यपि समबलत्वं भीमस्य तथापि विना भीमादैवत स्य मल्लविहित : विभाव: ५ ननु स्वबलं साम्यैपि सेना बलेन स्या

श्रीशुक उवाच इत्युदीरितमाकर्ण्य देवर्षेरुद्धवोब्रवीत् सभ्यानां मतमाज्ञाय कृष्णस्य च
महामतेः १ श्रीउद्धव उवाच यदुक्तमृषिणा देव साचिव्यं यक्ष्यतस्त्वया कार्यं पैतृष्वस्रेयस्य
रक्षा च शरणैषिणां २ यष्टव्यं राजसूयेन दिक्चक्रजयिना विभो अतो जरासुतजय उभया
र्थो मतो मम ३ अस्माकं च महानर्थो ह्येतेनैव भविष्यति यशश्च तव गोविंद राज्ञो बद्धान्
विमुंचतः ४ स वै दुर्विषहो राजा नागायुतसमो बले बलिनामपि चान्येषां भीमं समबलं विना
५ द्वैरथे स तु जेतव्यो मा शताक्षौहिणीयुतः ब्रह्मण्योभ्यर्थितो विप्रैर्न प्रत्याख्याति कर्हिचित्
६ ब्रह्मवेषधरो गत्वा तं भिक्षेत वृकोदरः हनिष्यति न संदेहो द्वैरथे तव सन्निधौ ७ निमित्तं
परमीशस्य विश्वसर्गनिरोधयोः हिरण्यगर्भः शर्वश्च कालस्यारूपिणस्तव ८ ॥

धिकमिति चेदत आह द्वैरथ इति द्वंद्वयुद्धे
शतेनाक्षौहिणीभिर्युतो मा नजेतव्यः स्पर्धा. ननु अस्मै स्वसैन्य मेव युद्धाय निर्युंजीत कुतस्तेन द्वैरथमित्यत आह ब्रह्मण्य
इति न प्रत्याख्याति न निराकरोति ६ भिक्षेत द्वंद्वयुद्धं याचेत तथापि समबलत्वात्साम्यमेव स्यादत आह तवसन्निधाविति
ति ७ ननु अकिंचित्कर्तुर्मम सन्निधाने किं स्यादत आह निमित्तमिति अथ सर्गे. यथा तथा रूपस्य कालात्मनो
विश्वसर्गे निमित्तं केवलं हिरण्यगर्भः तथा संहर्ता निरोधे तथात्र तवैव सन्निधिमात्रेण हंता भीमो निमि
त्तमात्रमिति ८ ॥ ॥ ॥

अतो नैतेनोपायेन त्वयास्मद्दीक्षा ग्रहणं न्याय्यमित्याशयेनाह गायंतीति जरासंधवधे नानाराज्ञां देश्य पत्युः. तेविशदं कर्म स्वगृहे सुबालक
लास्ता रोगायंति किं तत्कर्म स्वशत्रोर्जरासंधस्य वधं आत्मनां च मोचनं विमोक्षणं तथा वत्सहरणे गोप्यः जरासंधवधहत्वा
पितरौ मोचयिष्यतीति एवं कर्म कथनीति अत्र हष्टांताः गोप्यश्चेत्यादयः यथा गोप्यः शंखचूडवधं स्वमोक्षं च गायंति अवतारगा
नं च कुंजरपतेर्जनकात्मजायाश्च रावणवधं पित्रोश्च कंसवधं स्वमोक्षं अत एव मुनयो नानासा कृपया तथैव कर्तव्यमिति
भाव ९ किं च जरासंधवधः सर्वथा एव शिशुपालवधाश्च योगिसुखसाध्य भविष्यतीति भाव एतच्च सर्वं भविष्यस्वेति
भावयन्नाह प्रायः इति पूर्वेस्ततविपाक कर्मतस्य विपाक फलं तेन राज्ञां पुण्यविपाकेन जरासंधादीनां पापविपाकेनेति या

गायंतिते विशदकर्मगृहे सुदेव्यो राज्ञां स्वशत्रुवधमात्मविमोक्षणं च गोप्यश्च कुंजरपतेर्जनकात्मजायाः पित्रोश्च लब्धशरणा मुनयो वयं च ९ जरासंधवधः कृष्णभूर्य्यपायोपकल्पते प्रायः पापविपाकेन तव चाभिमतः क्रतुः १० श्रीशुक उवाच इत्युद्धववचो राजन्सर्वतोभद्रमच्युतं देवर्षिर्यदुवृद्धाश्च कृष्णश्च प्रत्यपूजयन् ११ अथादिशत्प्रयाणाय भगवान्देवकीसुतः भृत्यान्दारुकजैत्रादीननुज्ञाप्य गुरून्विभुः १२ निर्गमय्यावरोधान्स्वान्ससुतान्सपरिच्छदान् संकर्षणमनुज्ञाप्य यदुराजं च शत्रुहन् सूतोपनीतं स्वरथमारुहद्गरुडध्वजं १३ ततो रथद्विपभटसादिनायकैः करालया परिवृत आत्मसेनया मृदंगभेर्यानकशंखगोमुखैः प्रघोषघोषितककुभो

ततो जरासंधस्य पापविपाकेनेति तेनायं क्रतुस्तवाभिप्रेत तत्र गते त्वयि सर्वं भविष्यतीत्यर्थः १० अच्युतं उपयस्ता
द्भूयदुः [illegible] तिनदत्तानि [illegible] तस्मै चितं ११ अनुज्ञाप्य अनुज्ञां प्रार्थ्य गुरून् वसुदेवादीन् १२
अवरोधान् स्वान् दारान् निर्गमय्य प्रयाणं कारयित्वा १३ भटाः पदातयः सादिनः अश्वारोहाः रथादीनां नायकैः करा
लया अतीव भयया परिवृतः तो निराक्रमत् निरगात् कुजन सकाशात् मृदंगादिभिर्वाद्यैः प्रघोषेण घोषिता याः ककुभो १४

श्री०त्रि०
६०३०
५६

नत्वाजीनिनश्चयाने. अथैव कांचनशिबिकाभिरुत्थायच्युतेंद्रपतिमनुप्रययुः सुव्रतोपतिव्रता वरांबरादीनिधायसाना १५।
नरोत्क्षिप्ताभिः शिबिकाभिः अश्वतरीगर्दभ्यामश्वाजातास्तेन शकटकरेणुभिर्जीवपरिजनयोषितो वारयोषितस्तकटकुटयःपु।
शीराश्रितानिर्मितगृहा कंबलावरास्पृष्टोपस्करा कुड्यादिरूपा पाता अधिकृत्य बालिवदीश्चितानुपस्करा नद
दसनत्य १६ रवेरशुभिश्चलत्तइलदिवाबभौकपभ्रततुमुलरवं श्रीकुलस्वनत्तुभिर्निर्मितो मिभोगितलिने उर्मिभिः १७ मु।

नत्वाजिकांचनशिबिकाभिरच्युतेंद्रसहानुजाः पतिमनुप्रव्रज्यायप्रयुः वरांबराभरणविलेपनस्र
जः सुसंस्कृताः स्त्रीभिरसिचर्मधारिणीभिः १५ नरोत्क्षिप्तगोमहिषखराश्वतरीभिः करेणुभिः परिज्ञ।
नवारयोषितः स्वलंकृताः कंचुकिकवंशास्त्रधारिपुरःसराः प्रययुः सर्वतः १६ वलक्षच्छत्रध
जापटच्छत्रचामरैर्वेषशुद्धाभरणकिरीटवर्मभिः दिव्यांशुभिस्तुमुलरवैर्भेरीरवैर्वेणुभावादिः सुभितादि
शिखिलोमिभिः १७ अच्युतमुनिसुव्रतस्य स्वामिना सभाजितः प्रणम्य तं हर्षादि विद्धा दिव्यहायसा निष्क्रम्य तद्भाव
सितमाहृता हर्षेणोत्सुकं दर्शनानिर्वृतेंद्रियः १८ राजर्षितमुवाचेदं भगवान्सीतायमिति माभैषीः
कृतमद्य वाग्धामालिप्यमानाभिमाभिनं १९ इत्युक्तः प्रथितोद्धृतो यथावरस्वदेशं यान् तेपिसंदर्शनेशो
रे: प्रत्येत्तत्र मतममुत्तवः २० आनंदसोवीरमरुःस्थलीविनशनंहारे: गिरीभ्नदीरतोमायपुर
आमक्षंजाकरान् ततोहृष्टहृतीतीत्वामुकुंदोयसरस्वती पंचालानथमत्स्यान्शकप्रस्थम्।
याजमतः २२ तमुपागतमाकर्ण्य श्रीतीर्थदर्शनेन्द्रण अजानशत्रुर्निरगात्सोपाध्यायःसुहृद्वृतः
२३ गीतवादित्रघोषैश्च सन्ध्यायगाम्भेयसा अभ्यपात्सुहृद्भोकेशशरणं प्राणमिवाहतः २४
हृदयंविक्लिन्नेहृदयःकदमसेहिनपोडवः चिराहृष्टशिश्यतमसंस्कृजेप्यपुनः पुनः २५ ॥

तिनीशस्तोविहायसाप्यविनिशेष १९ माभैष्टमिवहत्वं राज्ञानिष्ठापेण १६ प्रत्येत्तत्रप्रत्येत्तत्र पस्मात्समुत्तवः २०
आनर्तावयोमार्गेस्पृष्टदेशः तानतीत्वा अतिक्रम्य निवसनकेरत्वेत्र अतोयाम अतिक्रम्यपथा २१ शक्रप्रस्थइद्र
प्रस्थं २२ प्राणाद्भैद्वितीयाधिप्राणाःमुखंप्राणामिव २४ सखजेपरिरेभे २५ ॥ ॥।

राम
५६

२मायाश्च मलेनिर्दिष्टमालयविभ्रमैनोलोकप्रवहारोयेन स. २७ सर्वैनेनसमत्वात्परिष्वक्तएवकेवलेनपारेणनमस्कुर्वन्नरर्जुनः कृते
भुजाभ्यां अनेनिमोव समाभ्यामभिवादितञ्जलि २८ ३१ छत्रध्वजादिभिर्विराजमान ३२ प्रतिसमुद्य उदीप्त दीपवलिभिः पुष्पाणिप्रकारे
श्च जुष्ट जालेश्चोगवाक्षैर्यानिर्गतै धूपैश्चिरं विलसत्यः पताकायस्मिन्नतत्र ३ स्याः स हैमवा हेमकलशायेषांतैःरजतमयानि

हेमंपरिष्वज्यसमामलालयंमुकुंदस्तत्र पतिर्हतापम लेभेपरांनिर्वृतिमश्रुलोचनोहृष्यत्त
नुर्विस्मृतलोकविभ्रमः २६ तेमातुलेयंपरिरभ्यनिर्वृतोभीमः स्मयन्प्रेमजलाकुलेन्द्रियः यमौकि
रीटीचसुहृत्तमंमुदाप्रवृद्धबाष्पापरिरेभिरेच्युतं २७ अर्जुनेनपरिष्वक्तोयमाभ्यामभिवादितः ब्राह्म
णेभ्योनमस्कृत्यवृद्धेभ्यश्चयथार्हतः २८ मानितोमानयामाससकुरुसृंजयकेकयान् सूतमागधगं
धर्वावंदिनश्चोपमंत्रिणः २९ मृदंगशंखपटहवीणापणवगोमुखैः ब्राह्मणाश्चारविंदाक्षंतुष्टु
वुर्ननृतुर्जगुः ३० एवंसुहृद्भिःपर्यस्तःपुण्यश्लोकशिखामणिः संस्तूयमानोभगवान्विवेशा
लंकृतंपुरं ३१ संसिक्तवर्त्मकरिणांमदगंधतोयैश्चित्रध्वजैःकनकतोरणपूर्णकुंभैः मृष्टा
त्मभिर्नवदुकूलविभूषणस्रग्गंधैर्नृभिर्युवतिभिश्चविराजमानं ३२ उद्दीप्तदीपबलिभिःप्रतिस
द्मजालनिर्यातधूपरुचिरंविलसत्पताकं मूर्धन्यहेमकलशैरजतोरुशृंगैर्जुष्टंददर्शभवनैःकु
रुराजधाम ३३ प्राप्तंनिशम्यनरलोचनपानपात्रमौत्सुक्यविश्लथितकेशदुकूलबंधाः सद्योवि
सृज्यगृहकर्मपतींश्चतल्पेद्रष्टुंययुर्युवतयःस्मनरेंद्रमार्गे ३४ तस्मिन्सुसंकुलइभाश्वरथद्विप
द्भिःकृष्णंसभार्यमुपलभ्यगृहाधिरूढाः नार्योविकीर्यकुसुमैर्मनसोपगुह्यसुस्वागतंविदधुरु
त्स्मयवीक्षितेन ३५ ऊचुःस्त्रियःपथिनिरीक्ष्यमुकुंदपत्नीस्तारायथोडुपसहाःकिमकार्यमूभिः
यच्चक्षुषांपुरुषमौलिरुदारहासलीलावलोककलयोत्सवमातनोति ३६ ॥

॥ लाविकृताःक्रिकालशाधारतनम्रृश्रिकायेषांतैर्भर्वनैर्जुष्टं कुरुराजस्यधामपुरंददर्शनराणांलोचनानांतृष्णापानस्य
सोदरवीक्षणस्यपात्रंविषयमौत्सुक्येननीरीणामिसर्य ३४ सुष्टुस्वागतंतत्रप्रश्नादिकंप्रियउत्स्मयवीक्षितेनविद

[illegible] नकशिरोपराजीविनो सधालेसुमुखोभव ३७ अभ्युपेतः अभिगमनेन सत्कृतः ३९ ससुषा द्रौपद्या सहिता ३९ कृष्णे [illegible]
प्रकारशेषप्रमोदेनोपहतो [illegible] ४० [illegible] ४१ आनर्च अर्चितवती ४२ [illegible]
या [illegible] ४३ [illegible] ४४ [illegible]
फाल्गुनेन संयुतः [illegible] मोचयित्वा [illegible]

तत्र तत्रोपसंगम्य पौरा मंगलपाणयः चक्रुः सपत्नीकाय [illegible] ३७ अंतःपुरजनैः प्रीत्या मुकुंदः फुल्ललोचनैः ससंभ्रमैरभ्युपेतः प्राविशद्राजमंदिरं ३८ पृथा विलोक्य भ्रात्रेयं कृष्णं त्रिभुवनेश्वरं प्रीतात्मोत्थाय पर्यंकात्सस्नुषा परिषस्वजे ३९ गोविंदं गृहमानीय देवदेवेशमादृतः पूजायां नाविदत्कृत्यं प्रमोदोपहतो नृपः ४० पितृस्वसुर्गुरुस्त्रीणां कृष्णश्चक्रेभिवादनं स्वयं च कृष्णया राजन्भगिन्या चाभिवंदितः ४१ श्वश्र्वा संचोदिता कृष्णा कृष्णपत्नीश्च सर्वशः आनर्च रुक्मिणीं सत्यां भद्रां जांबवतीं तथा ४२ कालिंदीं मित्रविंदां च शैब्यां नाग्नजितीं सतीं अन्याश्चाभ्यागता यास्तु वासःस्रग्मंडनादिभिः ४३ सुखं निवासयामास धर्मराजो जनार्दनं ससैन्यं सानुगामात्यं सभार्यं च नवं नवं ४४ तर्पयित्वा खांडवेन वह्निं फाल्गुनसंयुतः मोचयित्वा मयं येन राज्ञे दिव्या सभा कृता ४५ उवास कतिचिन्मासान्राज्ञः प्रियचिकीर्षया विहरन्रथमारुह्य फाल्गुनेन भटैर्वृतः ४६ इति श्रीभा० म० दश० एकसप्ततितमोऽध्यायः ७१ श्रीशुक उवाच एकदा तु सभामध्ये आस्थितो मुनिभिर्वृतः ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैर्भ्रातृभिश्च युधिष्ठिरः आचार्यैः कुलवृद्धैश्च ज्ञातिसंबंधिबांधवैः शृण्वतामेव चैतेषामाभाष्येदमुवाच ह २ युधिष्ठिर उवाच क्रतुराजेन गोविंद राजसूयेन पावनीः यक्ष्ये विभूतीर्भवतस्तत्संपादय नः प्रभो ३ ॥

(एवमासभाकृता तत्र श्रीजनार्दनेनेनराज्ञः कृतो
पकारानुस्मरणेन [illegible] सभायां [illegible] दर्शितं ७१ [illegible] १२ [illegible]
[illegible] २ आस्थितः [illegible]
[illegible]

एवंचक्रवर्तिनो मनोरथ कथनत्वात्यक्तिमतः निवेदनं अत आह त्वत्पादके इति विपरीये चरंतीति यच्छ्रव्य ध्यानमार्गे यः परिचरति देहेन ध्या यंति मनसा अभद्रस्य नशने नाशके उत्त्वा तिवाचावे अनुस्मापवर्गमोक्षविंदंति यद्यपि प्रामते तर्हि आशिषोपि त एव विदंति नान्य चक्रवर्ति नोपि ध्रुवाद्वतो भक्तपरत्वात यथाशिष्कारवसमाहित देवदेवेति तत्र न पशपतु माहात्म एवति किंतु पियकर्मादि प्रधाना. केचित्तु रसज्ञ माः भगवद्भक्तिनं बहुमन्यंते मेषां मोहनिवृत्तये ये त्वां भजंति यदि वा न भजंति तेषां मुभयेषां निष्ठां स्थितिं प्रदर्शय ५ ममुरागादि रहिते मयि कथमिदं वैषम्यं स्यात् त्राह नेति द्व परं तेमे रमति हि वनस्पते वकृत ब्रह्मणो निरुपाधेः किं च सर्व सात्मनः अत समदृशः।

त्वत्पादुके अविरतं परि ये चरंति ध्यायंत्यभद्रनशने शुचयो गृणंति विंदंति ते कमलनाभ भवापवर्ग माशासते यदि त आशिष ईश नान्ये ५ तद्वद्देव भक्त सारणा रविंदं सेवानुभावमिह पश्यतु लोक एष: येत्वां भजंति न भजंत्युत नो विभयो निष्ठां प्रदर्शय विमोकुरसं जयानां ५ न ब्रह्मणः स्वपरभेद मतिस्तव स्यात्सर्वात्मनः समदृशः स्वसुखानुभूतेः संसेवतां सुरतरोरिव ते प्रसादः सेवानुरूपमुदयो न विपर्ययोत्र श्रीभगवानुवाच सम्यग्व्यवसिता राजन् भवता शत्रुकर्शन कल्पाशीः पनंतकोर्निलो कानुनुभविष्यति ७ अथ त्रीणां यिनः देवानां सुहृदामयिनः प्रभो सर्वेषाममपि भूतानामीप्सितः क्रतुरा ड्यं ८ विजित्य नृपतीन्सर्वान्कृत्वा च जगतीं वशे संभृत्य सर्वसंभारानाहरस्व महाक्रतुं ९ ॥

किं च स्वसुखानुभूतेः आत्मारामत्वादिति भाव. तथापि संसेवमानानामेव तस्य प्रसादो नान्येषां तत्रापि सेवानुरूपमुद यः फलं न तु त्र विपर्ययोन्यथाभाव यथा कल्पद्रुमस्य रागादिराहित्येपि सेवके एव फलजनकत्वं नान्येषु ६ सम्यमद्भक्त्या नामेवेके वल्याद्विनान्यकामित्यनुमोदमान आह सम्यगिति शत्रुकर्शनेति संबोधयन् सर्वराजविजयशक्तिं सूचयति अनुभविष्यतिद्रक्ष्यति सर्वलोकत्याग्रामविष्यतीत्यर्थः ७ किमत्र ममान्येन वा संवादेनोपतव सुकरएव राजसूय इत्याह विजित्येति जगतीं सर्वां पृथिवीं संभार यज्ञोपस्करान् संभृत्य संपाद्य आहरस्व आहर अनुतिष्ठ त्य र्थः ९ ॥ ॥ ॥

नकुलपति विजयादिकं ... स्मात् तस्मात् इति किंच आत्मवता जितेन्द्रियेण त्वया अहं च जितोऽस्मि वशीकृतोऽस्मि १०। अश्वोऽत्र तावदेव ... तस्य तव ... कोऽपि नास्मि भवितुं प्रभवतीत्याह नकश्चिदिति तेजसा प्र... मावितो ... सेनया ... ११ अयुक्तं ... हितान् ... निति सन्धिराधे १२ नकुलादीनां ... सहायेन ... १३ ... ग्रो... होहरिः ... १४ ... १५ ... १६ ... मयाचेव सम्यक् ... १७ नन्विदं काम्यया महदिति ... विधिनोसु ... स

एतैर्मे भ्रातरो राजन् लोकपालांशसंभवाः । जितो मया त्वं बलिना हेतुर्जयो मे ... ॥ १० ॥ न
कश्चिन्मत्समो लोके तेजसा यशसापि वा । ... भवेद् ... ॥ ११ ॥ [illegible]
कृतवान् निशम्य भगवद्वीर्यं प्रान्तः पुत्रस्य स्वभुजः ... विस्मृते जोपदं हिताद्
१२ सहस्रेषु ... सहस्र जये ... पुरी ... सा
... ते विजितान् ... समा ... श्वास्तश्च
... १३ ... जित ... धर्म ... हरिः ... म
बाहुं ... चरहं १४ भीमसेनोऽर्जुनः ... जगत्
... १५ ... १६ ... राजन्
... १७ राजन् ... सुधाप ...
मयामेह १८ किं दुर्मेधसं ... किमकार्यमसाधुभिः किं न देयं ... नाकः परः समर्द ...

ह सकृपदेय । तथा राजमंडन किरीटादीन् ... किं दुर्मेध ... किमकार्य ... नामकार्यं नास्ति ... दुर्मेध ... सहनास्ति ... समदृशि ... किं विशेषयति ... ॥ १८ ॥

किंचधी [illegible] नेधीरेण मुक्त्वा दिव [illegible] स्वपिनवचनी [illegible] येनाह पोनिस्ये नेतिना चिमोतिन संपादयति सवाच्य. सं
निष्ठ २० विप्राभिः त्रापान्न [illegible] भामीत्स नादि सर्वं [illegible] चाउता [illegible] निर्वित. सहा [illegible]
ने. स्वर्गगत रंतिदेवः सकृदेवोऽप्य चत्वारि शरहान्सल [illegible] पिकथ [illegible] स्वलोकं गत.
उंछवृत्तिर्मुद्गल [illegible] सकृदेवोप्याति [illegible] स्वलोकं गत शिबिः शरणागतकपोतरक्षणाय स्वमांसं [illegible]
यद्वादिवं गत [illegible] सर्वसंग्रा [illegible] न यथा [illegible] कपोतज्ञाति [illegible] सहाल

योऽनिष्टेन शरीरेण सततं गेयशोभवं नाचिनोमि स्वयं कल्पः स वाच्यः शोच्य एव सः २० इति श्रि
ष्टोरंतिदेव उंछवृत्तिः शिबिर्बलिः व्याधः कपोतो बहवो द्यां फलेन भवेगताः २१ श्रीप्रभुकेउषा
च सर्वेरा [illegible] मिस्तासु प्रकोष्ठे ज्याहतेऽपि राजन्यबंधून् विज्ञायरक्ष एवीनाचितयत २२ रा
जन्यबंधवो [illegible] लिंगानि विभ्रति [illegible] मसाभमपि दुस्त्यजं २३ बलेन तु
[illegible] यते कोऽनिर्विण्णात्देह कल्मषा [illegible] विप्रध्याजेन विष्णुना २४ क्रियं जिही
र्षितं दृश्य [illegible] जानन्नपि महीं प्रादात् [illegible] २५ जीवता [illegible] पी
यकोऽन्वर्थः [illegible] देहेन पतमानेन नेहता विपुलं यशः २६ इत्युदारमतिः प्राह कृष्णार्जुन
कोदराव हे विप्राः व्रियतां कामो ददाम्यात्मशिरोऽपि वः २७॥

मांसं दत्त्वा विमानेन दिवं गत. व्याधस्तयोः स

त्वंबी [illegible] निर्विण्णो महाप्रस्थानेव नाग्निदग्धदेहो नि. कल्माषो [illegible] वमस्यैव बहवोध्रुवेण शरीरेण
भ [illegible] लोकं गता इति २१ ज्याहते. [illegible] किं ते [illegible] द्रौपदी स्वयंवरा [illegible] २२. २३ इंद्रस्य क्रियं जिही
र्षिता विप्रध्याजेन विष्णुना [illegible] विष्णुरिति जानन्नपि २४ पतमानेन पतताऽवश्यं नश्वरेण देहेन
ब्राह्मणार्थाय विपुलं यशो नेहमानेन [illegible] नकोऽपि स्यात्. २६ एवं निश्चित्य प्राह हे
विप्रा इति २७ ॥ ॥ ॥

श्री॰भा॰
द॰उ॰
शा॰५६

२६ राजन्यनामेव पुपंचयतिपसाविति ३० प्रतोमाद्वैपासमुद्रेशरगोगत ३१ वयसानुल्य नातिमत्व ऋनतिवलुन्न नचदेहेनमया समः ऋतोमर्क्षुनोपेप्राणनभवेत भीमस्तु भवेत मतोममतुल्यवलः ३२ प्राप्तायदर्लेत्यर्थ. ३३ समेसलेयु द्वागतो ३४ मदल्लानिग दसुह गतिभेदानसव्यदक्षिणं चयया भवनिमन्याशिर्गतिगमगसन्ययोः ३५ योनिनेतिनिर्भयत्वेनोपमा ३६ चट चटे तिगदयोः प

श्रीमद्भागवतनुवाच युद्धं नो देहि राजेन्द्र द्वंद्वशो यदि मन्यसे युद्धार्थिनो वयं प्राप्ता राजन्या नान्नकांक्षिणः २८ असौ वृकोदरः पार्थस्तस्य भ्राताऽर्जुनो ह्ययं अनयोर्मातुलेयं मां कृष्णं जानीहि ते रिपुं २९ एवमावेदितो राजा जहासोच्चैः स्म मागधः आह चामर्षितो मंदा युद्धं तर्हि ददामि वः नत्वया भीरुणा योत्स्ये युधि विक्लवचेतसा मथुरां स्वपुरीं त्यक्त्वा समुद्रं शरणं गतः ३१ अयं तु वयसा तुल्यो नातिसत्वो न मे समः अर्जुनो न भवेद्योद्धा भीमस्तुल्यबलो मम ३२ इत्युक्त्वा भीमसेनाय प्रादाय महतीं गदां द्वितीयां स्वयमादाय निर्जगाम पुराद्बहिः ३३ ततः समेखले वीरौ संयुक्तावितरेतरौ जघ्नतुर्वज्रकल्पाभ्यां गदाभ्यां रणदुर्मदौ ३४ मंडलानि विचित्राणि सव्यं दक्षिणमेव च चरतोः शुशुभे युद्धं नटयोरिव रंगिणोः ३५ ततश्चटचटाशब्दो वज्रनिष्पेषसन्निभः गदयोः क्षिप्तयो राजन्दंतयोरिव दंतिनोः ३६ ते वै गदे भुजजवेन निपात्यमाने अन्योन्यतोंसकटिपादकरोरुजत्रुं चूर्णीबभूवतुरुपेत्य यथार्कशाखे संयुध्यतोर्द्विरदयोरिव दीप्तमन्व्वोः ३७ इत्थं तयोः प्रहतयोर्गदयोर्नृवीरौ क्रुद्धौ स्वमुष्टिभिरयःस्परशैरपिष्टां शब्दस्तयोः प्रहरतोरिभयोरिवासीन्निर्घातवज्रपरुषस्तलताडनोत्थः ३८ तयोरेवं प्रहरतोः समशिक्षाबलौजसोः निर्विशेषमभूद्युद्धमक्षीणजवयोर्नृप ३९ एवं तयोर्महाराज युध्यतोः सप्तविंशतिः दिनानि निरगंस्तत्र सुहृद्वन्निशि तिष्ठतोः

रसाराप्राण[illegible]नुकम्पसंवत्यास्पनिर्भयः पातः [illegible]तस्सहस्रःयुध्यतो इति नोर्दमाघात शब्दः इवमुक्तः ३८ अंसा कट्यादी नुपेत्य दोर्ण्णामन्यु मुष्टिभिस्सर्यो द्विरदयो राजयोरर्कशाखाभ्यां समयुध्यतोर्नैयपातः सीमवनस्तहत्त ३७ अर्थिभ्यां[illegible] र्णी चक्रतुः ३८ शिक्षा आभ्यासः वलं मनः ओजः इन्द्रियाणि समानि नानिययोस्तयो ३९ ४०॥

रामः

५९

३१ जन्मशाकलरूपं स्मृतिः पुनः शाकलीभाव नेविदा‌न्‌जानन्‌जरानामराक्षसीतल कृतजन्माचिनपक्षपाससौ शाकलीभवेदिति ३२ विटपशाखा कराभिविटपम्‌ हीनाहरिभीमस्यपाहविटपपाटपाभिनयात्वमीनपाटयेति सज्ञामासंकेतेन अरिवधोपायदर्शयामासेत्यर्थः ३३ एकैक पादोद्वियोस्तेशाकले ३५ वृष्णत्वादसीहत नराज्ञाभिस्त्रमिखशोणितदर्शीघन्नाहसहदेव

एकस्मात्कुलेयेवैप्राहराजन्यकोऽपरः नशक्तोहंजरासंधंनिर्जेतुंयुधिमाधव ३१ शत्रोर्जन्ममृती विद्वाञ्जीवितंचजराकृतं पार्थमाप्याययन्स्वेनतेजसाचिन्तयद्धरिः ३२ संचिन्त्यारिवधोपायंभीमस्या मोघदर्शनः दर्शयामासविटपंपाटयन्निवसंज्ञया ३३ तद्विज्ञायमहासत्वोभीमःप्रहरतांवरः गृहीत्वापा दयोःशत्रुंपातयामासभूतले ३४ एकंपादंपदाक्रम्यदोर्भ्यामन्यंप्रगृह्यसः गुदतःपाटयामासशाखमि वमहागजः ३५ एकपादोरुवृषणकटिपृष्ठस्तनांसके एकबाह्वक्षिभ्रूकर्णेशकलेददृशुःप्रजाः ३६ हाहाकारोमहानासीन्निहतेमगधेश्वरे पूजयामासतुर्भीमंपरिरभ्यजयाच्युतौ ३७ सहदेवंतत्त नयंभगवान्भूतभावनः अभ्यषिंचदमेयात्मामगधानांपतिंप्रभुः ३८ मोचयामासराजन्यान्संरुद्धा मागधेनये इतिश्रीभागवतेमहापु०दशमस्कंधेजरासंधवधोनामद्विसप्ततितमोध्यायः ७२ श्रीशुक उवाच अयुतेद्वेशतान्यष्टौलीलयायुधिनिर्जिताः तेनिर्गतागिरिद्रोण्यांमलिनामलवाससः १ क्षुत्क्षामाःशुष्कवदनाःसंरोधपरिकर्शिताः ददृशुस्तेघनश्याममपीतकौशेयवाससं २ श्रीवत्सांकं चतुर्बाहुंपद्मगर्भारुणेक्षणं चारुप्रसन्नवदनंस्फुरन्मकरकुंडलं ३ पद्महस्तंगदाशंखरथांगै रुपलक्षितं किरीटहारकटककटिसूत्रांगदांचितं भ्राजद्वरमणिग्रीवंनिवीतंवनमालया पिबंतइवचक्षु

मिति ३८ इतिजरासंधवधोनामद्विसप्ततितमोध्यायः ७२ तत्रत्रिसप्ततितमेमोचयित्वात्र्यपान्हरिः राजार्हभोजैःस्नानेशा न्सस्थाप्यपुरमागमत १ अयुतेद्वेजरासंधवधात्पूर्वं संपतीमार्गेमोचकयपाकप्रोमिजरपमदर्शयेत २ येनिर्जि ताजरासंधेनतेरुद्धा गिरिद्रोण्यांलेनतेनिर्गता संरोधनश्यामदर्शक्षुरित्सुतेरणाम्वय १ क्षुधाक्षामाः केशासंरो धेनपरिकर्शिताः कर्शिताः २ भ्राजत्भ्राजमानोवरमणीः कौस्तुभोयस्यासाग्रीवायस्यतंनिवीतंकंठलंबितया

कृमत परित्रमाणाय ६ श्रीकृष्णस्पर्शेनाक्कारेनध्वस्त संरोधनक्रमो येषां ते ७ सरोषानुदितान् सशान्नबोधाय संस्थेतेर पिपासे मोचयः ८ मनुभवतोऽजरामृधारूपाविष्टा इहामुत्र भोगाम् काणकम्पसंसत्तेमौ चनीयाः स्पाणकासंग्रजितवय तपाभजाः स्याहुः नवमित्यष्टभिः हेनाथ वयम् एनेन नानुपसंयामः ऋमुदाथ हस्नानयशाम कुलहृत्त आह अनुग्रहः ति यत् ९ एनेसवम्पतिरेके प्रापपादयंति राज्ये स्त्रैयंतिराज्ये प्रपाभ्याम दत्तेनान्नहु ३ छुरवसोनित्या अचलाः मसंपदो

जितंत्रवना साभ्योरंभ्रेत २ खवाप्तुभिः प्रणोमुहेनयन्नाक्लेशनष्टभिः पादयोर्ददे ः ६ कृष्णं संदर्श नाद्वाररध्वसासंरोधनक्रमाः प्रशशंसुर्हृषीकेशं गीर्भिः प्राञ्जलयो नृपाः ७ राजान ऊचुः नमस्ते देवदेवेश प्रपन्नार्तिहराव्यय प्रपन्नान्पाहि नः कृष्ण निर्विण्णान्घोरसंसृतेः ८ नेनंनाथा नुसूयामोमामधुमथुसूदन अनुग्रहो यद्भवतो राज्ञां राज्यच्युतिर्विभो ९ राज्येश्वर्यमदो न्नद्धोन श्रेयो विंदते नृपः त्वन्मायामोहितोऽनित्या मन्यते संपदोऽचलाः १० मृगतृष्णांयथा बाला मन्यंत उदकाशयं एवं वैकारिकीं मायामयुक्ता वस्तु चक्षते ११ वयं पुरा श्रीमदनष्ट दृष्टयो जिगीषयास्या इतरेतरस्पृधः घ्नंतः प्रजाः स्वा अतिनिर्घृणाः प्रभो मृत्युं पुरस्त्वाविग णय्य दुर्मदाः १२ तएव कृष्णाद्य गभीररंहसा दुरंतवीर्येण विचालिताः श्रियः कालेन तन्वा भवतोऽनुकंपया विनष्टदर्पाश्चरणौ स्मरामते १३ ॥

मन्यते यद्वा अनित्याः सतीः अचलाः शाश्वती मन्यते १० किंच अवस्तुत एवायथार्थं तिष्ठत्याह मृगतृष्णामिति वैकारिकीं सर्वादिविकाररूपां अयुक्ता अविवे किनः ११ राज्यस्य भोगवियोगयोर्नरकपीडेव हेतुत्वमस्मासु वेवस्थमित्याहुः वयमिति द्वाभ्यां श्रीमदेन नष्टा दृष्टिर्येषां ते अस्याः क्षितेः इतरेतरस्पृधः परस्परं स्पर्धमानाः पुरः पुरस्तात् स्थितं मृत्युमविगणय्य पुरा मेदिनीमदा वयं १२ हेकृष्ण तएव वयमद्य विनष्टदर्पाश्चरणौ स्मरामस्त्वच्चरणौ स्मराम ... भवतः स्त्वद्रूपस्य कालेन श्रियो विचालि ताः विभ्रंशिता अतो राज्यच्युतिर्भवदनुग्रह एवेत्यर्थः १३ ॥ ॥ ॥

अथ यत्र श्रुतो अनन्तरम् गच्छ॰ मिरपद्दत्तो राज्ञः शीघ्रवत्ता प्रतिलब्धो पमानो नत पादरजो रोगगणाभ्यां न जनमन्त्रेत्रेगादेहे तनुपानि तस्य मे मनसा महेति प्रेमपरस्तोकचक्रि पाकफलस्य सांखि शोभयतु पा मिलन्यसम्य हयाम हे कथं तत्कर्मणो ॥ शेच नरु चिजनक माऽत्र तत्र गतस्य सुहृदा जनपगमेन मुरवा भावि ॥ तस्य ॥ १४ यत्पाद भजना पतां हि मम चरणौ स्मरतां नन्दनः नासे नमुक्ति मे हि प्रतीति किमस्य त्यावेते चेरतत्राहु तन्न शक्तं चरणोऽस्य निरपेक्षस्य मा हेफलमेवेत्यर्थः १५ १६ हे भूपा महे जनमेव तेष्वपि निमवादुद्धेनगोन सकलेन विश्वाभवे भवदु न चसत्यमेवेत्याह भवेत इति श्रीकृष्णा च्येचेता

अथो वनराजं समागत्य मिरपित्रं देहेन गच्छन्सततो रुजोभवा । उपासितं यस्य हृपामहे विभो क्रियाफलं यस्य चकार मोचनं १७ तस्मैः समाहिशोपायेन ते चरणाम्बुयोः स्य. तिर्यग्यानावि रमेरपि संसरतामिह १८ कस्मायवासुदेवाय हरये परमात्मने प्रणतक्लेशनाशाय गोवि दायनमो नमः श्रीशुक उवाच संस्तूयमानो भगवान् राज्ञा मैथिलेन वै धनैः तानाह करुणासि तशरणः स्मितया गिरा श्रीभगवानुवाच अद्यप्रभृति वो भूपा मय्यस्त्वखिलेश्वरे सुरदुर्लभा भक्तिर्भवती दास्ये शितं यया १९ विद्याभवति भूपा भवेत जनभाषिताः क्रि यत्कर्मसदा मह्यं पश्यतु मा रकेन ॥ १९ हे हयो नरदेवो नारायणो नरको परे श्रीमदा लं शीताः स्यानात् देवरस्पनरेश्वराः २० भवतः एतहि ज्ञात्मैरहाद्युत्सायमसवत्र मोऽज्ञनो । ध्वरे मुक्ताः प्रजाधर्मेणारक्षथ २१ ॥ आमहस्तेनो न्यारउहं धनस्थैर चार्मिन्यर्थी पशुपपशपामिहरं नदेवाह हे हयइति हैहय कर्तवीर्यः कृतवीर्यो नरेश्वर पितुकाम धेनु हरणात् परशुरामेण सगुणो हतः नरको देवस्त्वा प्राप्नः उ न्नत शचीसगायन्नास्त्राणान् शिबिकावाहमनेते रवतत्तो न्यरशीतो जरत्वमेवापवेनोयुन्नतोऽप्रस्नणान् अधित्विय स्तेरवङ्कतहत रावणोराक्षसेश्वर सीताम भिलयन् राघवेणाहत. नरको देवोश्वरोऽदितिकुण्डलाद्या हरणान्न ॥ येवहत अपरेऽपि श्रीमदान् स्या दुःशिता २० यदुस्माद्येदेहा सितस्त्वतत् एवं विज्ञायमुक्ता अप्रमत्ता रक्षस्वनेत्यर्थः २१

श्री॰भा॰
द॰उ॰
टी॰ ६१

प्रजातेन सन्तुष्टा दिष्टं तद्यी॰ प्राप्तं प्राप्तं स्वत्वेन सेवमाना २२ मोक्षं ब्रह्म यास्यथ २३ स्त्रियः स्नातेषां मज्जनकर्मणि अभ्यंगस्ना॰
नादौ न्ययुंक्त २४ २५ सुस्नातान् समलंकृतान् भोगैश्च युक्तान् वरान्नेन भोजयित्वा पूजयित्वा सपर्यां सहदेवेन कारयामास

सेतन्वंतः प्रजातेन न सुखं दुःखं भवाभवौ प्राप्तं प्राप्तं च सेवंतो मच्चित्ता विचरिष्यथ २२ उदासी
नाश्च देहादावात्मारामा धृतव्रताः मय्यावेश्य मनः सम्यक् मामंते ब्रह्म यास्यथ २३ इत्यादिश्याथ राजन्यान् भगवान् भुवनेश्वरः तेषां न्ययुंक्त पुरुषान् स्त्रियो मज्जनकर्मणि २४ सपर्यां कारयामास सहदेवेन भारत नरदेवोचितैर्वस्त्रैर्भूषणैः स्रग्विलेपनैः २५ भोजयित्वा वरान्नेन सुस्नातान् समलंकृतान् भोगैश्च विविधैर्युक्तांस्तांबूलाद्यैर्नृपोचितैः २६ ते पूजिता मुकुंदेन राजानो मृष्टकुंडलाः विरेजुर्मोचिताः क्लेशात्प्रावृडंते यथा ग्रहाः २७ रथान्सदश्वानारोप्य मणिकांचनभूषितान् प्रीणय्य सूनृतैर्वाक्यैः स्वदेशान्प्रत्ययापयत् २८ त एवं मोचिताः कृच्छ्रात्कृष्णेन सुमहात्मना ययुस्तमेव ध्यायंतः कृतानि च जगत्पतेः २९ जगदुः प्रकृतिभ्यस्ते महापुरुषचेष्टितं यथान्वशासद्भगवांस्तथा चक्रुरतंद्रिताः ३० शुक उवाच जरासंधं घातयित्वा भीमसेनेन केशवः पार्थाभ्यां संयुतः प्रायात्सहदेवेन पूजितः ३१ गत्वा ते खांडवप्रस्थं शंखान्दध्मुर्जितारयः हर्षयंतः स्वसुहृदो दुर्हृदां चासुखावहाः ३२ तच्छ्रुत्वा प्रीतमनस इंद्रप्रस्थनिवासिनः मेनिरे मागधं शांतं राजा चाप्तमनोरथः ३३ अभिवंद्याथ राजानं भीमार्जुनजनार्दनाः सर्वमाश्रावयांचक्रुरात्मना यदनुष्ठितं ३४ निशम्य धर्मराजस्तत्केशवेनानुकंपितं आनंदाश्रुकलां मुंचन्प्रेम्णा नोवाच किंचन ३५ इति श्रीभा॰ म॰ द॰ त्रिसप्तति
तमोऽध्यायः ७३

स॰ २६ ग्रहा मेघेभ्यो निर्गता यथा २७ प्रीणय्य नंदयित्वा २८ जगदुः कथितवंतः ३० खांडवप्रस्थं इंद्रप्रस्थं ३२
शांतं मृतं आप्तमनोरथो बभूव ३३ ३५ इति दशमे त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३ रामायनमः ॥

राम
६१

चतुर्थस्कन्धसप्तमेऽस्मिन्नध्याये राजसूयक्रियाऽभिहिता अग्रपूजा प्रसङ्गेन चैद्यघातादि वर्ण्यते २ राजसूयमुखे हत्वा चैद्यं स धृतसन्ततेः चैद्यत्
देहेऽवर्तितं चैद्यमानं कस्मिन्निवायतनं २ कृष्णस्य चानुभावमिति च कारो ... स्पष्टं ... तदाह ये स्युरिति ये त्रै
लोक्यस्य गुरवः स्युः सनकादयः सर्वे च लोकाः लोकपालाः ... शिरसैव ... अनुशासनं वहन्ति दुर्लभं लब्ध्वा ... मानिनां
... नित्यं २ स भवान् परमेश्वरो ... अस्माकमनुशासनं धत्ते ... विडम्बनं ... तेजो ... [illegible]
... ३ ... अथवा ... परमात्मनः ... [illegible] ... रवेः ...
... इति ... [illegible] ...

श्रीशुक उवाच एवं युधिष्ठिरो राजा जरासंधवधं विभो कृष्णस्य चानुभावं तं श्रुत्वा प्रीतस्तम
ब्रवीत् युधिष्ठिर उवाच ये स्युस्त्रैलोक्यगुरवः सर्वे लोकमहेश्वराः वहन्ति दुर्लभं लब्ध्वा शिरसैवा
नुशासनं २ स भवानरविन्दाक्षो दीनानामीशमानिनां धत्तेऽनुशासनं भूमंस्तदत्यन्तविडम्बनं ३ न
ह्येकस्याद्वितीयस्य ब्रह्मणः परमात्मनः कर्मभिर्वर्द्धते तेजो ह्रसते च यथा रवेः ४ न वै तेऽजित भक्ता
नां ममाहमिति माधव त्वं तवेति च नानाधीः पशूनामिव वैकृता ५ श्रीशुक० इत्युक्त्वा यज्ञिये
काले वव्रे युक्तान् स ऋत्विजः कृष्णानुमोदितः पार्थो ब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः ६ द्वैपायनो भ
रद्वाजः सुमन्तुर्गोतमोऽसितः वशिष्ठश्च्यवनः कण्वो मैत्रेयः कवषस्त्रितः ७ विश्वामित्रो वाम
देवः सुमतिर्जैमिनिः क्रतुः पैलः पराशरो गर्गो वैशम्पायन एव च ८ ॥

न परानुग्रहार्थं ते कर्म
भिस्तव तेजो न वर्द्धते न च ह्रसति एवं सिद्धेऽस्माकं मादिकर्मभिरित्यर्थः तथा च श्रुतिः न कर्मणा वर्द्धते नो कनीयानि
ति ४ ननु एवमप्यहं परमेश्वरः ममैते नीचकर्मयोग्या इति मनसि कल्पनं भवेदित्यत आह न वै त इति हे अजित तव
भक्तानामेव तावदियं नानाधीर्भेदमतिर्नास्ति यथा पशूनामज्ञानां वैकृता शरीरविषया तव तु नास्तीति किं पुन
र्वक्तव्यमित्यर्थः ५ यज्ञियं यज्ञोचितं वसन्तादिकालं युक्तान् अभियुक्तान् स युधिष्ठिरः ऋत्विजो होतृप्रभृ
तीन्वव्रे वृतवान् ६ नानाह द्वैपायन इति त्रिभिः ७८ ॥ ॥

अकृतव्रणो नामैतन्नाम ऋषिः विशुपक्षस्थाने देवनर्षे ९ अन्ये चोपहूता यज्ञादिदृक्षवस्तत्रेयुरित्यन्वयः । १० ११ देवयजनं यज्ञभूमिं स्वर्णलाङ्गलैः कृष्ट्वा दीक्षयाञ्चक्रिरे दीक्षासंस्कारयुक्तं चक्रुर्वन् १२ उपकरणान्युपस्कराः वरुणस्य राजसूय इव पात्राणि हैमानि बभूवुः किंच इन्द्रादय इति ये इन्द्रादयो देवगणाः १३ १४ ये च राजानः पादपः समाहूताः सत्र समीयुः स्मेति सर्वे कृष्णभ

अथर्वा कश्यपो धौम्यो रामो भार्गव आसुरिः । वीतिहोत्रो मधुच्छन्दो वीरसेनोऽकृतव्रणः ९ उपहूतास्तथा चान्ये द्रोणभीष्मकृपादयः । धृतराष्ट्रः सहसुतो विदुरश्च महामतिः १० ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा यज्ञदिदृक्षवः । तत्रेयुः सर्वराजानो राज्ञां प्रकृतयो नृप ११ ततस्ते देवयजनं ब्राह्मणाः स्वर्णलाङ्गलैः । कृष्ट्वा तत्र यथाम्नायं दीक्षयाञ्चक्रिरे नृपं १२ हैमाः किलोपकरणा वरुणस्य यथा पुरा । इन्द्रादयो लोकपाला विरिञ्चिभवसंयुताः १३ सगणाः सिद्धगन्धर्वा विद्याधरमहोरगाः । मुनयो यक्षरक्षांसि खगकिन्नरचारणाः १४ राजानश्च समाहूता राजपत्न्यश्च सर्वशः । राजसूयं समीयुः स्म राज्ञः पाण्डुसुतस्य वै १५ मेनिरे कृष्णभक्तस्य सूपपन्नमविस्मिताः । अयाजयन्महाराजं याजका देववर्चसः १६ राजसूयेन विधिवत्प्राचेतसमिवामराः । सूत्येऽहन्यवनीपालो याजकान्सदसस्पतीन् । अपूजयन्महाभागान्यथावत्सुसमाहितः १७ सदस्याग्र्यार्हणार्हं वै विमृशन्तः सभासदः । नाध्यगच्छन्ननैकान्त्यात्सहदेवस्तदाब्रवीत् १८ अर्हति ह्यच्युतः श्रैष्ठ्यं भगवान्सात्वतां पतिः । एष वै देवताः सर्वा देशकालधनादयः १९ यदात्मकमिदं विश्वं क्रतवश्च यदात्मकाः । अग्निराहुतयो मन्त्राः सांख्यं योगश्च यत्परः २०

कृष्णभक्तस्य सुतस्य राज्ञो राजसूयमविस्मिताः सन्तः सूपपन्नं मेनिरे इत्यन्वयः १५ याजका ऋत्विजः १६ सूत्येऽहनि सोमाभिषवदिने १७ अग्र्यार्हणा अग्रपूजा तस्यार्हं योग्यं अनैकान्त्यात् बहुत्वेन कस्यचिन्निश्चयाभावात् १८ सात्वतां ज्ञानयोगादुपासना २० ॥ ॥

एकदा कश्चिद्योगी वै तत्राजगाम सिद्धकाननं सा तामालोक्य तपःसंभार समन्वितं महत्स्वयं २१ विधिवत्पूजितस्तत्र तया योगी समाहितः पुत्रमाप्स्यसि कल्याणि धर्मात्मानं न संशयः २२ तस्मात्सुता समहत्तेजोयुता परमा हि सा भगिनी तस्य धीमतः स्नेहभावेन सुव्रता २३ स वै कृतात्मा तपसा पापनाशनः सर्वथा गुणवान्नाम्नापि लोकविश्रुतः २४ स पुत्रं कन्यकां चैव ददर्श तत्र वै मुनिः तस्मात्क्षमानुभावेन तु सम्प्राप्तवान्वरं ध्रुवं सर्वे साधुसभासमागमाः २५ श्रुत्वा हि जनमेजय राजा जगाम स्वाहाशं सभासदो मनुर्यतश्च सर्वे के शप्रीताः पुण्यविह्वलाः २६ तस्मादाविश्वनिजम् आपः शिरसा लोकपावनीः सर्वाणि सानुगामात्याः सकुटुम्बो बहन्मुदा २७ तासां भिः पीतकौशेयैः स्नात्वा महाधनैः अर्हयित्वा प्रणम्यैनाः शकलं समवेत्य तु २८ इत्यस्य माजितवांस्तस्य वै पाजलयो जनाः नमो नमो जयेति ते मनुं स्तुत्वा निवेद्य वै कृताञ्जलयः २९ इत्येवं निशम्य मन्त्रघोषमुत्तमं स्वधर्मेण तुष्टाव भक्त्या गुणवर्णनं ज्ञानमन्यत् उत्तमं तस्य मानुषं महत्स्वयं संपन्नस्य भगवत्परसाधुप्रीतः ३० ईशो हृष्टमनाः कालस्य नियमस्य तीर्थस्य तेन दानानि मदिष्टु द्विजेभ्यो लब्धवैभवेभ्यो विशेषतः ३१

श्री·भा·
उ·
टी·
६३

हे सदसस्पतय. सर्वेवा लक्ष्य भाषितमात्मन्य धर्ममाज्ञानीतमाग ही नकितन यत यत कुशंमार्हणोऽसमत नत ३२ अस्येव कृत्स्नवोध्य पर्वतवद्धन्यप गोपालैः निवेदयेत्पियाभिदपाल्लकः स्यपि कालेनवेदाद्भविरीतलपामीति कुलपा पापत्ताल्ला न अस्ततेसमाधाता गोमीतितपासः अकाक. कचत्र कवकाके सुसक्त खेमनविद्यानेय स्पस अकाकः सपकासः सर्थ सपपा आपकामीरस्वयोमके बलपेराखाणमान्येनी हीति अपितुस बन्त्वमपि नपापश्रीाकामर्थाश्चज्ञात्वापिहोजसपपा मीत्रकथमर्हतीति कित्वात्मसमर्थापाभयपर्हतीत्यर्थः ३४ वर्णाश्रमकुलेभ्योपि नोच्चसत्वात आनामगोत्राभिनिष्कृते। अनएवानधिकारित्वात् सर्वैर्धर्मैः बहिः कृत स्वैरवर्तीपरमेश्वरवीत ज्ञानादि निर्गुणाः समस्ताविरहितः एवंभूतो जीवा नामोभ्युत्थानसपर्यामात्रं कथमर्हतीत्यर्थः ३५ अपिच कथंवर्णानामीमाहशेषापद्मनामाहमायस्ताद्धा कुल। यथातिनाशयमपि बहिर्वहिः कृते अपितु श्रेष्ठसाधन किंच असमर्चादिकुलविनि [illegible] अपिर्वानी।

एवं पात्रविरोधेन ब्राह्मणं वा लभाषिते सत्सस्पनयः सर्वे कुलोपसंमतो हि यो ३२
तपोविद्यादिसंपन्नान् ज्ञानविज्ञानतत्परान् परमर्षीन्ब्रह्मनिष्ठान्लोकपालैश्च पू-
जितान् ३३ सत्सम्पन्नानतिक्रम्य यो पालः कुलपांसनः यथा काकः पुरोडाशं सपापी
कथमर्हति ३४ वर्णाश्रमकुलाचारः सर्वधर्मबहिः कृतः स्वैरवर्ती गुणहीनः स पापी
कथमर्हति ३५ यथातिनवाहिकुलेशम्सर्दुर्बहिः कृत वच्यापानरतप्रेम्नवस्यपयोक-
थमर्हति ३६ अग्रार्थसेवितान्देशान्हि त्वेनं ब्रह्मवर्चसं समुद्रदुर्गमाश्रित्य वाधते स्यवः

नियतान्वारविस्यर्थः अहोयदूनामेवतावदीश गोमाहात्म्यं पदुकुलव समयमातेशापोन प्राभूदित्यादि अपयुक्तानीदीश र. अतः सपर्यामात्रं कथमर्हतीत्यर्थः. ३६ किंचयेन जानीदुष्टानुचोरमेतिमर्यकीकदादिदेशान् [illegible] ब्र। षिसेविता [illegible] नमर्थः बेत्स्तदथाभियोगान्ब्रह्मवर्चसंतादृशं मन्त्र ब्रह्मवर्चसं समुद्र मुद्रा श्रालिंगत्त्वस्थिहितसमुद्र वद विरु. लिंगधारणमान्डीमस्यर्थ. नहि [illegible] मत्स्वाजपित्वावाधते दहप्रतिकथमनदुर्ग धर्मवत्सातिति धर्मतयाद्दुर्गो यमित्यर्थः तथाहस्पवः दस्सलिपिजावेषेणावर्तमानदउपनि अनीषदुर्मोऽन्य कोनाम धार्मिकोऽस्तीतियार

राम
६३

शिवापेरु तस्मा र तक्ष्कन्यामप्याश्रितो न किंचित कृतेन हृत् ४० ४१ तावदन्यापेत्य मया प्रभिप्राय एवमस्मा बिदो मम लग्नवल
सर्वोनेनात्म कृत्यान मतोनृपेवशी ग्रतमद्द्ध तितन तत्र भवान्या प्रभारो जहारेति ४४ नम्मेर्दे भिदक स्पक प वा मुद्देव प्रवेशः
तत्रार गजन्मये तिजन्मनेप अनुगुणा नमनुवर्तित यद्द्दरतेनत्वस्वामी त्याविश्य मा तस्य मतो मन्त्र पत्नी माता पुन पार्थरो

एवमादीन्यभद्राणि वभाषे मम मंगलः नोवाच किंचिद्भगवान् यथासिंहः शिवस्ततेऽद्रुः
भगवान्निरनंतकत्वाद्रुः सहेतस्मा मासदः कराणि धायनिजेऽगुः ग्रुपत क्ष्मैदिपरुषी ४० नि
रीभगवतः प्र एवंतस्य रक्षनस्य च ततो नापितप्रः सोपि प्रत्यपधः सुतक्त तत्र सुतः ४१ ततः पांडु
सुताः कृष्णमुख्यके केन्यसक्रमाः दुखमुखाः समुत्थस्थुः शिष्याल्लजिता सवेः ४२ ततश्वेदोस्तु
संध्योनाजगच्छेर वृद्धचमौ मालीयनांक्षिप्य दीपोन राजः सदसि मारत ४३ तावत्तस्याग्रमग्रे
वास्वात्मवा प्रियस्वचरवा गौरः दुरातत्व कृत्य गजन्ना हारा पतन्ती रिपोः ४४ शादरः कोल्लाहलो
प्याासीत् शिशुपालेहंते महान् तस्यान्तपापिनोऽभ्र पादुद्वुर्जी विनेपिशाः ४५ चेद्य
देहोत्थितं ज्योतिर्वासुदेवमथाविशत् पश्यतां सर्वभूतानां उल्केव भुवि खाच्च्युता जन्म
त्रयानुगुणितवैरसंरब्धया धिया ध्यायंस्तन्मयतां यातो भावोहि भवकारणं ४७ ऋत्विग्भ्यः
ससदस्येभ्यो दक्षिणां विपुलामदात् सर्वान्संपूज्य विधिवत् चक्रेऽवभृथमेकराट् ४८ साधयि
त्वाक्रतुं राज्ञः कृष्णो योगेश्वरेश्वरः उवास कतिचिन्मासान् सुहृद्भिरभियाचितः ४९ ततोनुज्ञाप्य
राजानमनिच्छन्तमपीश्वरः ययौ सभार्यः सामात्यः स्वपुरं देवकीसुतः ५० वर्णितं तदुपाख्यानं मयाते
अतिविस्तरं वैकुण्ठवासिनोर्जन्म विप्रशापात्पुनः पुनः ५१ राजसूयावभृथ्येन स्नातो राजा युधिष्ठि
रः ब्रह्मक्षत्रसभामध्ये शुशुभे सुरराडिव ५२ राज्ञा सभाजिताः सर्वे सुरमानवखेचराः कृष्णं क्रतुं
च शंसंतः स्वधामानि ययुर्मुदा ५३ दुर्योधनमृतेपापं कलिं कुरुकुलामयं योन सेहे श्रियं स्फीतां दृष्ट्वा

अभवेत्वर्थ अत्रहेतुर्भावो हीति भावो भावना अनुआनं भवस्य ऐषा कारजन्मन कारणोपेश स्का ग्रियानेन की दादोत पा

वितानं ममोच ५५ इति दशमे चतुःसप्ततितम ७४ पच युक्त सप्ततितमे मुक्ताः ७५ पालेऽस्मिन् सुयोधन स्य ... मानं गतो द्विजमा
न २ दुर्योधनस्य वह ... विकारं ... भृत्य मनुवर्तिनं अजातशत्रोरिति १ मिरुक्तस्तत्व ... देवानि २ दुर्योधनस्य ... सहन कारणमिन
... सेवन ... पुन ... विवाहितेन निरू ... पितामहस्य ... एकरोत ... प्रीतिः ... प्रेम बन्धनाः ३

यदवः कीर्तयेयुर्हि श्रो : कर्म चैद्यवधादिकं राजमोक्षं वितानं च सर्वपापैः प्रमुच्यते ५५ इति श्रीभागवते
महापु० दशमस्कंधे शिशुपालवधो नाम सप्ततितमोऽध्यायः ७४ राजोवाच अजातशत्रोस्तं दृष्ट्वा रा
जसूयमहोदयं सर्वे मुमुदिरे ब्रह्मन्नृदेवा ये समागताः १ दुर्योधनं वर्जयित्वा राजानः सर्षयः सु
राः इति श्रुतं नो भगवंस्तत्र कारणमुच्यतां २ ऋषिरुवाच पितामहस्य ते यज्ञे राजसूये महा
त्मनः बांधवाः परिचर्यायां तस्यासन्प्रेमबंधनाः ३ भीमो महानसाध्यक्षो धनाध्यक्षः सुयोध
नः सहदेवस्तु पूजायां नकुलो द्रव्यसाधने ४ गुरुशुश्रूषणे जिष्णुः कृष्णः पादावनेजने प
रिवेषणे द्रुपदजा कर्णो दाने महामनाः ५ युयुधानो विकर्णश्च हार्दिक्यो विदुरादयः बाह्ली
कपुत्रा भूर्याद्या ये च संतर्दनादयः ६ निरूपिता महायज्ञे नानाकर्मसु ते तदा प्रवर्तंते स्म
राजेंद्र राज्ञः प्रियचिकीर्षवः ७ ऋत्विक्सदस्यबहुवित्सु सुहृत्तमेषु स्विष्टेषु सूनृतसमर्ह
णदक्षिणाभिः चैद्ये च सात्वतपतेश्चरणं प्रविष्टे चक्रुस्ततस्त्ववभृथस्नपनं द्युनद्यां ८
मृदंगशंखपणवधुंधुर्यानकगोमुखाः वादित्राणि विचित्राणि नेदुरावभृथोत्सवे ९ न
र्तक्यो ननृतुर्हृष्टा गायका यूथशो जगुः वीणावेणुतलोन्नादस्तेषां स दिवमस्पृशत् १०

मवं धना ... प्रेमपेशला: ३ ... समानेन द्रव्यसाधने ... संपादते ४ गुरु शुश्रूषणे ... पादौ ४६ निरू पि
ताः नियुक्ताः ... नानाकर्मसु प्रवर्तंते स्म ७ ऋत्विजः ... सदस्याः ... सभासदः ... बहुवित् ... सुहृत्तमेषु ... सम्यक् पू
जितेषु ... प्रियवाक् समर्हणं मंगलालंकारादि ... दक्षिणा ... प्रसिद्धा ... द्युनद्यां गंगायां ८ १०

विचित्राणि ध्वजपताकाश्चाग्रोपरि चैत्ये भेर्ये सप्तदैर्ग्यं ऊर्ध्वैर्विरच्यते भेरी चतुरंगे सर्वैर्निर्घोष ११ मजमानोपुष्पिचि रः पुरःस
चोपि वीनं १२ सदस्याञ्जलिजां स्पृशं चतुर्भुजकरं किं निर्घोषु १३ किं च गधारिभि स्वलंकृता नरा नागरिकाश्च पाविजह १४ रसा नेता
हरनेलनि किंचमाई कुंकुमोदिभि पुष्पमालि प्रारतान प्रलिपत्या वारपोषिन ज्ञावितुर्द १५ निभिर्ग्रनारथार्द पानेर्न्नदेव्याराज

विचित्रध्वजपताकादेवोत्सेरुसंपदनावकृभिः स्वलंकृते भेर्यै देवे भेर्याभिर्निर्घोषकृत कनमालिनः ११ पद
स जयकावोजकुरवैकेयकोशलाः केकयनतो भुवसमर्पयंजमानपुरःसराः १२ सदस्यार्त्विकब्र
ज ब्रह्मवावस्यायोहगाभयस्य देवाद्वैजेगोधुधोनृक्तुमुखबुःपुण्यवचिन्नः १३ स्वलंकृता नरा नारी
पोजधरस्य वस्वयोगावरैः विलिप्तस्या विजहुवीरपाषिता १४ विविधैः रसैः १५ तैलगोरसग
धारदहरिद्रासांद्रकुंकुमैः पुंभिर्लिप्ताः प्रलिपत्या विजहुवीरयोषितः १५ गुप्ता नृभिर्निरगम
न्नुपलधूमत्तदेव्यां यद्यापादिविविमानवरेनदेव्याः तामानुलेयसखिभिः पोरिषिश्रमानाः स
श्रीजहास विकसद्वदना विरेजुः १६ तांदेवरानुगतसखीन सिषिचुर्दृतीभिः स्निग्धेनाद्भवारिवध
नगात्रकुचोरुमध्याः श्रीतुरुकपहृतकवराञ्चवमानमाल्या तो भद्रधुमेलखिषाराचिरे
विहारैः १७ सस्राङ्गुष्टमारूढः सदश्वं रुक्ममालिनं विरोचिन स्वपत्नीभिः क्रियाभिःके
तुराडिव १८ पत्नीसंयाजावभृथ्यैश्चरित्वाततस्ते त्विजः आचांतस्नापयाचक्रुर्गंगायांस
ह कृष्णया १९ देवदुन्दुभयोनेदुर्नरदुन्दुभिभिः सम मुमुचुः पुष्पवर्षाणि देवर्षिपितृमानवाः २०
सस्नुस्तत्रतः सर्वे वर्णाश्रमयुता नराः महापातक्यपियतः सद्यो मुच्येत किल्बिषात् २१ अ
थ राजा हतेक्षौमे परिधाय स्वलंकृतः ऋत्विक्सदस्यविप्रादीनानर्चाभरणांबरैः २२
पत्नोनिरममन्निरगुः ... विमानवर्त्मैरथोपयातहर्षमातुलेये स्वविभिन्नपदैन सिंचमाना सत्रीडेनहा
सेन विकसितवदनानिर्माप्रासीता १६ देवराजपतिभ्रातृहन्नाजनसर्वानपिहृतीभि उदकसेचनेचर्मयन्त्रैः सेचनपात्र
श्चमसेधियाकामिनी १७ क्रियाभि अंगक्रियाभि ऋतुराड्सपत्नीशरीरोराजसूयेदेव पत्नीसंयाजोयागविं

ग्रं० नं०
२०३०
डी० ६५

वं धुज्ञास्तिन पान्मित्रगुह दोन्या स्नसवंशः अभी स्तोप्र जयामा मनोरमा गुणफतोन ५: २३ सर्वेन
नाः सुरस्वोमणी कुंडलस्वग्रुहीघ्रकं चक्रदकू लमहाघरी हाराः नाभिप्रक कुंडलयुगोलक
वंदज्जुष वक्र ऋषिः कनककमलमालाविरेजुः २४ [illegible] महाश्रीलाः सरस्याद्र स्रावीदिन
स्यसूस्वमिथविदकृडमाजानोपसेमामलाः २५ देवार्हषिर कृजा निलोकपालाः सहानुगाः
एजिनाप्तमनुज्ञा प्रस्वधामानि प्रयुः नृप २६ हसिदासस्य राजर्षे राजास्य परमार्हतः नेपाल पन
मशोपेतः विद्यमानोभूत्स्वयंप्रभा २७ नत्वाप्रसिद्धिकेरोराजा सुहृत्संवे भिर्बोधवान् प्रमाणनिवास
यामासरूपकृ मीच्चरण्यागकृ तरः २८ भगवानपितत्रागत्य वालमिलत्रियकरः प्रस्पाप्यसुंद वीरं
स्मसावारीकुश पल्लिना २९ स्यराजामागवनो मनोरथमहार्णव सदुस्पारसमुत्तीर्ण पि के सोना
सीद्भुतश्वरः ३० [illegible]
[illegible]

पद्मचरित्र [illegible]

राम'
६५

नजस्यले च स्थानमभ्रमद्भ्रान्त्याकुञ्चितवासनं कृतवान् तस्मिन् स्थले गत्वा स्फाटिकजलमत्वा जले च स्थपतनं कृतं स्थलबुद्ध्या
३७ ३८ युधिष्ठिरो हि शुभैरेव शिवः सह पादिनेन कलहवीजेन कुरूणां संहारकरिष्यामीति मनसा इति किंच प्रसादशा हृद्य सा
ओणाद्दुर्योधनो भ्रमतिस्म भ्रान्तमय मायामानुनिर्मितमायाः सभाः मारहवशावीजेहुर्योधनभ्रममभीमादिहासेनचतस्य परा
भवं विधायतं स्मितमा हितं दिव्यसिद्धि ३९ इति दुर्योधन पञ्चसप्ततितम ७५ तन बदुरजाननमेव किंप्राल्पमहोमध्ये युधिष्ठिरा

स्थले भ्रमं गत्वा हस्तौ तेजलेभुत्वा स्थलेपतनं जले स्थलबुद्ध्या सभमयमाया विमोहितः ३७
महासभी मत्स्वपहङ्गु हिनवपानं पतयापर निवाहं माया अग्र्यारातेकं स्मानुमोहिताः ३८
मखिज्ञितो वासवरनीरमाज्वलनं निष्कुमला त्सोग्र्य पयोगजा हृष हाहेनि शङ्कः सुमहान
भत्स्वात्माम जातशत्रुर्विमनाः वाभवत् वभवतं सोनगावा भुवोभरं समुज्जितेहाशु भ्रमतिस्म
पहृष्टा ३९ एवं तेनैरभिहितराजनयत्स्यहाहमिहत्व या सुमाधनेस्वरीराणां स्वराजमखमहाक्रतौ
४० इति श्रीमा० स० द० दुर्योधनसन्तापेनभोगोनाम पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ७५ श्रीशुक उवाच
अथापरेद्युः मायासभासमाप्तौ ताककमानुगृहं पक्रीडानरश्शरीरस्य यथापासोमपतिर्हितः १ श्रीकृ
पालसर्ववाणगोरक्षिणिपुहाट स्माथनः पद्मुनिर्जितः सहमीजनासंधावस्यतपा २ श्री
त्वः प्रतिज्ञामकरोत् त्रुणावनीसर्वभमृजा अग्रावरवीस्मा कभिक्षेपो समसमयपृथ्न ३ इति मरे
प्रतिज्ञाय देवपभुपतिप्रभुं स्वराधयामासन्यपासुमुखि सजरूसन ४ संवत्सरान्तेभगवानाशु
तोषउमापतिः वरस्तोऽस्यस्तनात्वश्चरणमागत ५ देवासुरमनुष्याणां गमवीरगराक्ष
सां अभेद्यं कामगं यूनं दिवानश्शिवमीयरा ६ नचोनिनिगिरिशृङ्गारेद्दोमभःपरपूरंजयः पुरानर्भो
यशा त्वाप्यमराहान्सोमयमसंघ ७ ॥
प्रहारे पारमान्युत्मलनिर्गम १ समाप्तधर्मराजराजसूयमहोत्सवेनिहस
सोमयज्ञादीनपीपारमदं चापुत ३ अनेमहसकजगत्सालसुमुखिमेकाग्रसमभवन् ४ संवत्सरान्त इति श्राप्य तोषोपि भग
वानुमापति श्रीकृष्णविहितवैशाल्वश्च सोपेकल्पमलमामोनशील प्रादुरभूत् तस्पातिनिर्वन्धमालक्ष्यसंवत्सरान्ते
रेणाच्छादयामास ६ सौ कामितवान् वरदः शौचिव्यसुपाचस्य ६ तपार्थप्रतिज्ञायगिरिशृङ्गे नादिम स्यपमर्यलोह

मयपुत्र सोमसंतो लिलविषिलामागात् ७ ॥

[illegible]

सलक्ष्या कामगं यानं तमो धाम सुरासदं । ययौ द्वारवतीं शाल्वो वैरं वृष्णिकृतं स्मरन् ॥ ८ निरुध्य
सेनया शाल्वो महत्या भरतर्षभ । पुरीं बभंजोपवनान्युद्यानानि च सर्वशः ॥ ९ स गोपुराणि द्वाराणि
प्रासादाट्टालतोलिकाः । विहारान्स विमानाग्र्यान्निपेतुः शस्त्रवृष्टयः ॥ १० शिलाद्रुमाश्चाश
नयः सर्पा आसारशर्कराः । प्रचंडश्चक्रवातोऽभूद्रजसाच्छादिता दिशः ॥ ११ इत्यर्द्यमाना सौभेन
कृष्णस्य नगरी भृशं । नाभ्यपद्यत शं राजंस्त्रिपुरेण यथा मही ॥ १२ प्रद्युम्नो भगवान्वीक्ष्य बाध्यमा
ना निजाः प्रजाः । माभैष्टेत्यभ्यधाद्वीरो रथारूढो महायशाः ॥ १३ सात्यकिश्चारुदेष्णश्च साम्बोऽक्रू
रः सहानुजः । हार्दिक्यो भानुविन्दश्च गदश्च शुकसारणौ ॥ १४ अपरे च महेष्वासा रथयूथप
यूथपाः । निर्ययुर्दंशिता गुप्ता रथेभाश्वपदातिभिः ॥ १५ ततः प्रववृते युद्धं शाल्वानां यदुभिः स
ह । यथासुराणां विबुधैस्तुमुलं लोमहर्षणं ॥ १६ ताश्च सौभपतेर्माया दिव्यास्त्रै रुक्मिणीसुतः । क्ष
णेन नाशयामास नैशं तम इवोष्णगुः ॥ १७ विव्याध पंचविंशत्या स्वर्णपुंखैरयोमुखैः । शाल्व
स्य ध्वजिनीपालं शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ १८ शतेनाताडयच्छाल्वमेकैकेनास्य सैनिकान् । दश
भिर्दशभिर्नेतॄन्वाहनानि त्रिभिस्त्रिभिः ॥ १९ तदद्भुतं महत्कर्म प्रद्युम्नस्य महात्मनः । दृष्ट्वा
तं पूजयामासुः सर्वे स्वपरसैनिकाः ॥ २० बहुरूपैकरूपं तद्दृश्यते न च दृश्यते । मायामयं मय
कृतं दुर्विभाव्यं परैरभूत् ॥ २१ क्वचिद्भूमौ क्वचिद्व्योम्नि गिरिमूर्ध्नि जले क्वचित् । अलातचक्रवद्भ्रा
म्यत्सौभं तद्दुरवस्थितं ॥ २२ यत्र यत्रोपलक्ष्येत ससौभः सहसैनिकः । शाल्वस्ततस्ततोऽमुंचं

[illegible]

अग्निवद्दाहक अर्कवद्युगपत्सर्वत्र प्रकाशेन शोषकत्वात् आशीविषवदेकदेशस्पर्शमात्रेण मारकत्वात् दुरासदं दुःसहं पीड्यमाने
इत्यभिप्रायः प्रत्यक्षेण अर्चयन् पर्यंचं तु शिरोऽपतन्निमुक्ते २४ शा मिता आपित्स्वरूपस्य सायं कृत्वा ते २५ मोक्षकामोऽपि समाश्रितः व्याहरन्
२६ अपो वा हरत्प्रातिमात्र २१ २७ मन्यमानो विना लोकं तं चित्तं यस्यैव तस्मात् कृतेन २८ विनतो रामकृष्णा यामि संगामानात्मानं
खलानां भावेऽपि स्वयंपाकिनु वत्समेति ३० भान जामयो भ्रात सापा। आकर्णयितेन तत्त्वकं धर्मं धर्मं ...नाम नुक

शरीरं गमयंश्चोरं प्राणैर्वा शिविषदुरासदैः पीड्यमानपुरानीकः शाल्वो मुत्पन्नपरेरितैः २४ शा
ल्वानीकपशस्त्रौघैः शिबीरांश्च शारितैः नेता मजं तु गां स्वयं ल्लोकं हृन्मजिगीषवः २५
शाल्वामात्यो द्युमान्नाम प्रद्युम्नं प्राक् प्रपीडितः आसाद्य गदया मौर्व्या व्याहत्य व्यनदद्बली
२६ प्रद्युम्नं गदया शीर्णवक्षःस्थलमरिंदमं अपोवाह रणात्सूतो धर्मविद्दारुकात्मजः २७ लब्ध
संज्ञो मुहूर्तेन कार्ष्णिः सारथिमब्रवीत् अहो असाध्विदं सूत यद्रणान्मेऽपसर्पणं २८ न यदूनां
कुले जातः श्रूयते रणविच्युतः विना मत्क्लीबचित्तेन सूतेन प्राप्तकिल्बिषात् २९ किं
नु वक्ष्येऽभिसंगम्य पितरौ रामकेशवौ युद्धात्सम्यगपक्रान्तः पृष्टस्तत्रात्मनः क्षमं ३० व्यक्तं मे क
थयिष्यन्ति हसन्त्यो भ्रातृजामयः क्लैब्यं कथं कथं वीर तवान्यैः कथ्यतां मृधे ३१ सारथिरुवाच
धर्मं विजानतायुष्मन् कृतमेतन्मया विभो सूतः कृच्छ्रगतं रक्षेद्रथिनं सारथिं रथी ३२ एतद्विदि
त्वा तु भवान्मयापोवाहितो रणात् उपसृष्टः परेणेति मूर्च्छितो गदया हतः ३३ इति श्रीमद्भा०
दशमस्कन्धे उत्तरार्धे सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७६ श्रीशुक उवाच स उपस्पृश्य सलिलं दंशितो धृतकार्मुकः नय
मां द्युमतः पार्श्वं वीरस्येत्याह सारथिं १ विधमन्तं स्वसैन्यानि द्युमन्तं रुक्मिणीसुतः प्रतिहत्य
प्रत्यविध्यन्नाराचैरष्टभिः स्मयन् २

तिकथयिष्यन्तीति ३१ विभो हे समर्थ एतत् अपसर्पणं धर्मं आह सूत इति
३२ अपोवाहित अपनीत उपसृष्ट उपसर्गो पीडां प्राप्त इति कृत्वा मत परेणाघातेन मूर्च्छितोऽसि इति संज्ञा
नाशनोऽभवानिति ३३ इति दशमे टीकायां सप्तसप्ततितमः ७६ स उपस्पृश्य सलिलं विनाना मायाविचक्षणः कल्लोलनागमप्राप्य शाल्व

श्री·भा·
८०३०
टी०६१

[illegible] चतुर्भिः [illegible] सोमेन [illegible] नवरात्र [illegible] समाहारः [illegible]
[illegible]
[illegible] सहितः [illegible]
[illegible] तेनयो १०

चतुर्भिः [illegible] ३ [illegible]
[illegible] ४ [illegible]
[illegible] ५ [illegible] ६ [illegible]
[illegible] राजसूय [illegible] ६ [illegible]
[illegible] ७ [illegible]

वलभद्र

[illegible] ८ [illegible]
[illegible] ९ [illegible]

राम

[illegible] १० [illegible]
[illegible] १० [illegible]

गरुड

[illegible] ११ [illegible]
[illegible] १२ [illegible]
[illegible] १३ [illegible]
[illegible] १४

[illegible] ११ [illegible]
[illegible] १२ १३ [illegible]
[illegible] इति १४

रामः
६१

रोवोर्ई १५ १६ सख्यु शिशुपालस्य ईक्षताम् अस्माकम् प्रमत्त अनवहित व्यापादित निहत १७ अपराजितोऽहमिति मानवन्तम् अपुनरावृत्तिं यमः स्तुति
ई. स्वाश्रिम १८ २५ जनिता जन्मयिता ईशश्चेत् शक्तश्चेत् २६ स्वबोध स्वतःसिद्धज्ञान बालिश स्वजनस्नेहेन प्रकृतौ मानुषस्वभावे उपप्लुत

शाल्वः शौरेस्तु दोः सव्यं सशार्ङ्गं शार्ङ्गधन्वनः बिभेद न्यपतद्धस्तात् शार्ङ्गमासीत्तदद्भुतं १५ हाहाकारो महानासीद्भूतानां तत्र पश्यतां विनद्य सौभराडुच्चैरिदमाह जनार्दनं १६ यत्त्वया मूढ नः सख्युर्भ्रातुर्भार्या हृतेक्षतां प्रमत्तः स सभामध्ये त्वया व्यापादितः सखा १७ तं त्वाद्य निशितैर्बाणैरपराजितमानिनं नयाम्यपुनरावृत्तिं यदि तिष्ठेर्ममाग्रतः १८ श्रीभगवानुवाच वृथा त्वं कत्थसे मन्द न पश्यस्यन्तिकेऽन्तकं पौरुषं दर्शयन्ति स्म शूरा न बहुभाषिणः १९ इत्युक्त्वा भगवान् शाल्वं गदया भीमवेगया तताड जत्रौ संरब्धः स चकम्पे वमन्नसृक् २० गदायां सन्निवृत्तायां शाल्वस्त्वन्तरधीयत ततो मुहूर्त्त आगत्य पुरुषः शिरसाच्युतं देवक्या प्रहितोऽस्मीति नत्वा प्राह वचो रुदन् २१ कृष्ण कृष्ण महाबाहो पिता ते पितृवत्सल बद्ध्वापनीतः शाल्वेन सौनिकेन यथा पशुः २२ निशम्य विप्रियं कृष्णो मानुषीं प्रकृतिं गतः विमनस्को घृणी स्नेहाद्बभाषे प्राकृतो यथा २३ कथं राममसम्भ्रान्तं जित्वाजेयं सुरासुरैः शाल्वेनाल्पीयसा नीतः पिता मे बलवान्विधिः २४ इति ब्रुवाणे गोविन्दे सौभराट् प्रत्युपस्थितः वसुदेवमिवानीय कृष्णं चेदमुवाच सः २५ एवं निर्भर्त्स्य मायावी खड्गेनानकदुन्दुभेः उत्कृत्य शिर आदाय खस्थं सौभं समाविशत् २७ ततो ह्येष ते जनिता तातो यदर्थमिह जीवसि वधिष्ये वीक्षतस्तेऽमुमीशश्चेत्पाहि बालिश २६ ततो मुहूर्त्तं प्रकृतावुपप्लुतः स्वबोध आस्ते स्वजनानुषङ्गतः महानुभावस्तदबुध्यदासुरीं मायां स शाल्वप्रसृतां मयोदितां २८ न तत्र दूतं न पितुः कलेवरं प्रबुद्ध आजौ समपश्यदच्युतः स्वाप्नं यथा चाम्बरचारिणं रिपुं सौभस्थमालोक्य निहन्तुमुद्यतः २९ ॥

निमग्न आस्ते अविद्य ततः तत्र सर्वां मायामासुरीं मायामयेन मायेयमिति ज्ञातवान् २८ स्वाप्नं स्वप्नप्रपंचं यथा २९ ॥

एवं परमतमुत्थाप्य स्वयं निराकरोति एवमिति केचनेति केचनानन्विता पूर्वापरानुसंधानरहिता तदाह यत्स्ववाचेति तत्रानुस्मरन्तीत्यर्थः अयमभिप्रायः मायाबलात् असुराः पराभिमुखगत शोकमोहक्लेशानुभूतिः सर्वमुक्तत्वात् ३० अर्थमाविष्करोति कशोकमोहाविति भयं वा ... हेतुः कृष्णयदुरकृत्स्नवाचि ... तत्र विज्ञानं स्वरूपं विषयज्ञानं वा ... ३१ किं च यत्पादसेवया ...

एवं वदन्ति राजर्षे ऋषयः केच नान्विताः यत्स्ववाचो विरुध्येत नूनं ते न स्मरन्त्युत ३० क्व शोकमोहौ स्नेहो वा भयं वा येऽज्ञसंभवाः क्व चाखण्डितविज्ञानज्ञानैश्वर्यस्त्वखण्डितः ३१ यत्पादसेवोर्जितयात्मविद्यया हिन्वन्त्यनाद्यात्मविपर्ययग्रहं लभन्त आत्मीयमनन्तमैश्वरं कुतो नु मोहः परमस्य सद्गतेः ३२ तं शस्त्रपूगैः प्रहरन्तमोजसा शाल्वं शरैः शौरिरमोघविक्रमः विद्ध्वाच्छिनद्वर्म धनुः शिरोमणिं सौभं च शत्रोर्गदया रुरोज ह ३३ तत्कृष्णहस्तेरितया विचूर्णितं पपात तोये गदया सहस्रधा विसृज्य तद्भूतलमास्थितो गदामुद्यम्य शाल्वोऽच्युतमभ्यगाद्द्रुतं ३४ आधावतः सगदं तस्य बाहुं भल्लेन छित्त्वाथ रथाङ्गमद्भुतं वधाय शाल्वस्य लयार्कसन्निभं बिभ्रद्बभौ सार्क इवोदयाचलः ३५ जहार तेनैव शिरः सकुण्डलं किरीटयुक्तं पुरुमायिनो हरिः वज्रेण वृत्रस्य यथा पुरंदरो बभूव हाहेति वचस्तदा नृणां ३६ तस्मिन्निपतिते पापे सौभे च गदया हते नेदुर्दुन्दुभयो राजन् दिवि देवगणेरिताः सखीनामपचितिं कुर्वन्दन्तवक्त्रो रुषाभ्यगात् ३७ इति श्रीभा॰ म॰ द॰ सौभवधो नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७

त्मविद्यया अनादिरात्मनो विपर्ययग्रहस्तमहंकारं ... सखीदुःखी मा ... तर्हि न्वन्ति नाशयन्ति सतः ... ऐश्वर्यं पदं च तस्य सतां गतेः कुतो नु मोहः इति ... नेतद्वचनं सत्यमित्यर्थः ३२ किं तर्हि सत्यं तदाह तं शस्त्रपूगैरिति वर्मकवचं रुरोज बभञ्ज ३३ ३४ लयार्कसन्निभं प्रलयकालीनसूर्यसदृशं ३५ देवगणेरीरिताः किं च सखीनामिति ३६ ३७ इति दशमे सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७ ॥

ततो यः सम्मतिनमे दत्तवक्रविदूरथोत्साहरि प्रेरेमेराम स्ततस्ततो वधीत् सर्वीनामपि विश्वितिकुर्वन्ति स्मुलं नदेवाह शिशुपा
लस्येति पारोत्पत्तेस्ते हृदयरोद्रेकरणिप्रमुत तकस्य १ २ प्रत्यघात शनिरुरोधः ३ मुकुदः प्राह दुर्मदः इत्यादि संधिलेपपरतास्त दैत्य
स्मार्थस्तुदुर्मदः गतमद प्राह मुकुन्दस्तीयकोणमनिमाक्रदानाथमागत सर्वेयति जन्मत्र यन्निशमायोगस्य घत्रस्तशाधावमाने
भवान्मम स्वामी दृष्टिः पथगतः प्राप्त एतद्दिक्षादित्यः भद्रम इत्यत्र निहर्षवीशाप ४ किंच हे कृ. त्वतमस्माकं मातुलेयो बंधुः
एवमपि मित्रधुक् मित्राणि घातितवान् मोचनिघांससि अस्माकं त्वतो मत्स्य. सनकाद्यनुग्रहाशापोन्मत्तदुर्वीरः अमत्स्याने

श्रीकृष्ण उवाच शिशुपालस्य शाल्वस्य पौण्ड्रकस्यापि दुर्मतिः परलोकगमानां चक्र वीर पारोत्पत्तेस्ते हृदं १ एकः पदाति संक्रुद्धो गदामादाय सत्वरः प्रकंपयन् पद्भ्यामिमाम् हा राजन्महासत्वो वह्नि प्रयन् २ तं तथायान्तमालोक्य गदामादाय सत्वरः अवप्लुत्य रथात् कृष्णः सिंधुर्वेलेव प्रत्यधात् ३ गदामुद्यम्य कारूषो मुकुन्दं प्राह दुर्मदः दिष्ट्या दिष्ट्या भवानद्य मम दृष्टिपथं गतः ४ त्वं मातुलेयो नः कृष्ण मित्रध्रुक् मां जिघांससि अतस्त्वां गदया मंदह निष्ये वज्रकल्पया ५ तर्ह्यानृण्यमुपैम्यज्ञ मित्राणां मित्रवत्सलः बंधुरूपमरिं हत्वा व्याधिं देहचरं यथा ६ एवं रूक्षैस्तुदन्वाक्यैः कृष्णं तोत्रैरिव द्विपम् गदयाताडयन्मूर्ध्नि सिंहवद्व्यनदच्च सः ७ गदयाभिहतोप्याजौ न चचाल यदूद्वहः कृष्णोपि तमहन्गुर्व्या कौमोदक्या स्तनान्तरे ८ गदानिर्भिन्नहृदय उद्वमन्रुधिरं मुखात् प्रसार्य केशबाह्वंघ्रीन्धरण्यां न्यपतद्व्यसुः ९ ततः सूक्ष्मतरं ज्योतिः कृष्णमाविशदद्भुतं पश्यतां सर्वभूतानां यथा चैद्यवधे नृप १० विदूरथस्तु तद्भ्राता भ्रातृशोकपरिप्लुतः आगच्छदसिचर्मभ्यामुच्छ्वसंस्तज्जिघांसया ११ ॥ तावन्मात्र महे याचे किं तदाह हेत्वं

मम सर्वहन समर्थः त्वत्र धर्म एतेविनु गदयात्वाह निष्ये प्रहरिष्यामि तामेकवारं सहस्वेति मनु तत्तु तुल्यात्वद्दाको वा सहते नेव मि
त्राह आवक्र के त्वं मा माला वरतिकामनलमितर्यो ५ तर्ह्येहह ते नैक स्ववध य धा पि स्तमाह संहोति अत्र न विद्यते तोयस्मात् हेसर्वेश
ये बंधाधीत स्वामिने एतदेहमवधे न वधः रूपं अनेनशापेन तुशत्रुत्वेन प्रतीतत्वाद त्वमित्राणामानृण्यमुपैम्यामि विशेषण अ

श्री भा०
२०३०
१४०६

[illegible] तत्पुत्रः ... विनिर्वेदमवाप्य ... [illegible]
कोपेश्वर भगवान् जगदीश्वर इति १६ विद्वुत्पौलस्त्यमथ तेन तु ... [illegible] ...
रामहे ... प्रतिलोमेन प्रतिलोमे १८ ... [illegible] ... १९ ... [illegible]

तस्य चापततः क्रुद्धः चक्रेणात्तुस्नेमिना शिरो जहार राजेन्द्र सकिरीटं सकुण्डलं १२ एवं सो
भ्यं च शाल्वं च दन्तवक्त्रं सहानुजं हत्वा दुर्विषहानन्यैरीडितः सुरमानवैः १३ मुनिभिः सि
द्धगन्धर्वैर्विद्याधरमहोरगैः अप्सरोभिः पितृगणैर्यक्षैः किन्नरचारणैः १४ उपगीयमा
नविजयः कुसुमैरभिवर्षितः वृतश्च वृष्णिप्रवरैर्विवेशालंकृतां पुरीं १५ एवं योगेश्व
रः कृष्णो भगवान् जगदीश्वरः ईयते पशुदृष्टीनां निर्जितो जयतीति सः १६ श्रुत्वा युद्धो
द्यममं कुरूणां सह पाण्डवैः तीर्थाभिषेकव्याजेन मध्यस्थः प्रययौ किल १७ स्नात्वा
प्रभासे संतर्प्य देवर्षिपितृमानवान् सरस्वतीं प्रतिस्रोतं ययौ ब्राह्मणसंवृतः १८ पृथूद
कं बिन्दुसरस्त्रितकूपं सुदर्शनं विशालं ब्रह्मतीर्थं च चक्रं प्राचीं सरस्वतीं १९ यमुनामनु
यान्येव गंगामनु च भारत जगाम नैमिषं यत्र ऋषयः सत्रमासते २० तमागतमभिप्रेत्य
मुनयो दीर्घसत्रिणः अभिनन्द्य यथान्यायं प्रणम्योत्थाय चार्चयन् २१ सोर्चितः सपरिवा
रः कृतासनपरिग्रहः रोमहर्षणमासीनं महर्षेः शिष्यमैक्षत २२ अप्रत्युत्थायिनं सूतम
कृतप्रह्वाञ्जलिं अध्यासीनं च तान् विप्रांश्चुकोपोद्वीक्ष्य माधवः २३ कस्मादसाविमान् विप्रा
नध्यास्ते प्रतिलोमजः धर्मपालांस्तथैवास्मान्वधमर्हति दुर्मतिः २४ ऋषेर्भगवतो भूत्वा
शिष्योधीत्य बहूनि च सेतिहासपुराणानि धर्मशास्त्राणि सर्वशः २५ अदान्तस्याविनीतस्य
वृथा पण्डितमानिनः न गुणाय भवन्ति स्म नटस्येवाजितात्मनः २६ ॥ [illegible] ... २७ ... [illegible]

[illegible] ... २८ ... प्रतिलोमे ... अध्यासीनं च तान् ... [illegible]

राम.

१४१

विप्रान् धार्मिकान् अस्मदादिकं किंचित्करोतु किं तेनेति चेत् अत आह एतदर्थ इति धर्मध्वजिनः उक्तलिंगधारिणः २७ भावित्वादिति हि भवितव्यके नापि परिहर्तुं शक्यत्वात् अहनत् अहनत् २८ तेऽस्य आधार्मिकप्रतिलोमजवधः कोऽयमधर्म इति चेत्तत्राह अस्येति गुरुणा प्रवचनाय आसनं आत्मनः शरीरस्यानातिक्लमो यस्मिंस्तदा पृच्छनं दत्तमिति ३० ब्रह्मवधो विकिं ममेश्वरस्येति चेत् सत्यमेव तथापि प्रायश्चित्तं कर्तुमर्हसि प्रायश्चित्तनाह. योगेश्वरस्येति सोऽपि न आम्नायोऽपि आम्नायोऽपि नहत वध्यः स्यादित्यलक्षणः तथापि तस्य ब्रह्मवधस्य यः पावनः प्रायश्चित्तं हे लोकपावन अनन्यचोदितः स्वयमेव भवान् यदि करिष्यति तर्हि लोकसंग्रहो भविष्यति नान्यथेति ३१ वधस्य निर्वेशः प्रायश्चित्तं प्रथमे कल्पे मुख्यकल्पे विधीयतां उपदि

एतदर्थो हि लोकेऽस्मिन्नवतारो मया कृतः। वध्या मे धर्मध्वजिनस्ते हि पातकिनोऽधिकाः॥२७॥ एतावदुक्त्वा भगवान्निवृत्तोऽसद्वधादपि। भावित्वात्तं कुशाग्रेण करस्थेनाहरत्प्रभुः॥२८॥ हाहेति वादिनः सर्वे मुनयः खिन्नमानसाः। ऊचुः संकर्षणं देवमधर्मस्ते कृतः प्रभो॥२९॥ अस्य ब्रह्मासनं दत्तमस्माभिर्यदुनन्दन। आयुश्चात्माक्लमं तावद्यावत्सत्रं समाप्यते॥३०॥ अजानतैवाचरितस्त्वया ब्रह्मवधो यथा। योगेश्वरस्य भवतो नाम्नायोऽपि नियामकः॥ यद्येतद्ब्रह्महत्यायाः पावनं लोकपावन। चरिष्यति भवाँल्लोकसंग्रहोऽनन्यचोदितः॥३१॥ श्रीभगवानुवाच। करिष्ये वधनिर्वेशं लोकानुग्रहकाम्यया। नियमः प्रथमे कल्पे यावान्स तु विधीयताम्॥३२॥ दीर्घमायुर्बतैतस्य सत्त्वमिन्द्रियमेव च। आशासितं यत्तद्ब्रूत साधये योगमायया॥३३॥ ऋषय ऊचुः। अस्त्रस्य तव वीर्यस्य मृत्योरस्माकमेव च। यथा भवेद्वचः सत्यं तथा राम विधीयताम्॥३४॥ श्रीभगवानुवाच। आत्मा वै पुत्र उत्पन्न इति वेदानुशासनम्। तस्मादस्य भवेद्वक्ता आयुरिन्द्रियसत्त्ववान्॥३५॥

श्यतां ३२ किं च बतहे मुनय. एतस्य दीर्घमायुः सत्त्वं बलं इन्द्रियं तत्पाटवं अन्यच्च यद्युष्माभिराशासितमपेक्षितं तत्तत् कृतमर्थ ३३ अस्त्रादीनां सत्यता यथा भवेत् अस्माकं वचः सत्यं यथा भवेत्तथा विधीयतामित्यर्थः ३४ तयोः सत्यत्वमाह अंगादंगात्संभवसि हृदयादधिजायसे आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतमित्यादि. वेदानुशासनं वेदवचनं तस्मादस्य रोमहर्षणस्य पुत्र उग्रश्रवाः भवतां पुराणप्रवक्ता भवेत् स च आयुरादिमांश्च भवेत्. अतः सात्वादजीवनादस्त्रस्य मृत्योश्च सत्यता पुत्ररूपेण चायुरादि सि

श्रीमद्भागवतटीकायां दशमस्कन्धे ... ३४ ॥

प्रथमं ताक्ष्र्यपेदितकथयस्वहकरिष्यामीत्याह किंचकामःतिकिंविषयोक कामोवार्ताते ननुकृतेति आपानानरं ब्रह्मदंडगन्धीत्वात्र यार्चितिनि. क्रिमजानतोमेहेवुधाः यथावञ्चिंत्यतामप्यचितिरिति २६ २७ प्रथमलाबवेपेति कर्तव्यकथयति ऽस्त्वलस्येतिद्वाभ्यां २५ प्राय श्चित्तमाह ततइतिपरीत्यप्रदक्षिणीकृत्यसुसमाधाहितगुणविशेषोवेदोक्तमात्रमुक्तमनर्थविरोध सुसमाहितः कामक्रोधादिरहितः चरि त्वाक्रमुणि २९ इतिदशमेस्कंधेसप्ततितमोध्यायः ७९ ऊनाशीतितमेरामोबल्वलंहत्वातीर्थाययौ निहत्यतीर्थस्नानादि सत्संगस्यामपात्रे

किंवःकामोमुनिश्रेष्ठाब्रूताहंकरवाण्यथ अज्ञानतस्त्वपचितिं यथा मे चिंत्यतांबुधाः ३६ ऋ षयऊचुः इल्वलस्यसुतोघोरोबल्वलोनामदानवः सदूषयतिनःसत्रमेत्यपर्वणिपर्वणि ३७ तं पापंजहिदाशार्ह तन्नःशुश्रूषणंपरं पूयशोणितविण्मूत्रसुरामांसाभिवर्षिणं ३८ ततश्चभारते वर्षपरीत्यसुसमाहितः चरित्वाद्वादशमासांस्तीर्थस्नायीविशुध्यसे ३९ इतिश्रीभागवतेमहापु० द० बलदेवतीर्थयात्रानिरूपणंनामैकोनाशीतितमोध्यायः ७८ श्रीशुकउवाच ततःपर्वण्युपावृत्ते प्रचंडःपां शुवर्षणः भीमोवायुरभूद्राजन्पूयगंधस्तुसर्वशः १ ततोमेध्यमयंवर्षंबल्वलेन विनि र्मितं अभवद्यज्ञशालायांसोन्वदृश्यतशूलधृक् २ तंविलोक्यबृहत्कायंभिन्नांजनचयोपमं तप्तताम्रशिखाश्मश्रुंदंष्ट्रोग्रभ्रुकुटीमुखं ३ सस्मारमुशलंरामःपरसैन्यविदारणं हलंचदैत्य दमनंतेतूर्णमुपतस्थतुः ४ तमाकृष्यहलाग्रेणबल्वलंगगनेचरं मुशलेनाहनत्क्रुद्धोमूर्ध्नि ब्रह्मद्रुहंबलः ५ सोपतद्भुविनिर्भिन्नललाटोसृगुत्सृजन् मुंचन्नार्तस्वरंशैलोयथावज्रह तोरुणः ६ संस्तुत्यमुनयोरामंप्रयुज्यावितथाशिषः अभ्यषिंचन्महाभागावृत्रघ्नंविबुधायथा ७ वैजयंतींददुर्मालांश्रीधामाम्लानपंकजां रामायवाससीदिव्येदिव्यान्याभरणानिच ८ अथतैरभ्यनु ज्ञातःकौशिकीमेत्यब्राह्मणैः स्नात्वासरोवरमगाद्यतःसरयूरास्रवत् ९ ॥

न १ उपावृत्तेप्राप्ते १ २ भि न्नोविदीर्णोंजनचयःउपमायस्यतं अतिकृष्णमित्यर्थः तप्तताम्रवत्शिखाश्मश्रूचयस्यतत् ३ हलंचदैत्यदमनं ४ आकृष्यकुटीयुतमूर्ध्नि ब्रह्मद्रुहम् ५ अशृगुत्सृजन् रुधिरंवर्षन् शैलोधातुभिः ६ ७ श्रियोधामानि अम्लानानिपंकजानियस्यांताम् ८ किंनत्सर. यतःसरयूःआस्रवत्

अनुस्रोतेन आनुलोम्येन पुलहाश्रमं हरिक्षेत्रं १० गोमत्याद्या नद्यः विपाशायां च स्नात्वा शोणे च आप्लुत ११ स्कंदं स्वामिकार्तिकं १२ श्रीशैलं श्री
पर्वत १३ कांचीपुरी १४ दक्षिणां मथुरां १७ फाल्गुनं अनंतशयनं पंचाप्सरसाख्यं सरः अयुतशतं १८ केरलादीन् देशान् १९ द्वैपायनी

अनुस्रोतेन सरस्वत्याः प्रयागमुपगम्य सः । स्नात्वा संतर्प्य देवादीन् जगाम पुलहाश्रमं १० गोमतीं गं
डकीं स्नात्वा विपाशां शोण आप्लुतः । गयां गत्वा पितॄन् इष्ट्वा गंगासागरसंगमे ११ उपस्पृश्य म
हेंद्राद्रौ रामं दृष्ट्वाभिवाद्य च । सप्तगोदावरीं वेणां पंपां भीमरथीं ततः १२ स्कंदं दृष्ट्वा ययौ रामः श्री
शैलं गिरिशालयं । द्रविडेषु महापुण्यं दृष्ट्वाद्रिं वेंकटं प्रभुः १३ कामकोष्णीं पुरीं कांचीं कावेरीं च
सरिद्वरां । श्रीरंगाख्यं महापुण्यं यत्र संनिहितो हरिः १४ ऋषभाद्रिं हरेः क्षेत्रं दक्षिणां मथुरां तथा
सामुद्रं सेतुमगमत् महापातकनाशनं १५ तत्रायुतमदाद्धेनूर्ब्राह्मणेभ्यो हलायुधः । कृतमालां ताम्र
पर्णीं मलयं च कुलाचलं । तत्रागस्त्यं समासीनं नमस्कृत्याभिवाद्य च । योजितस्तेन चाशीर्भिरनुज्ञातो
गतोर्णवं १७ दक्षिणं तत्र कन्याख्यां दुर्गां देवीं ददर्श सः । ततः फाल्गुनमासाद्य पंचाप्सरसमुत्तमं १८
विष्णुः संनिहितो यत्र स्नात्वा स्पर्शद्गवायुतं ततोभिव्रज्य भगवान् केरलांस्तु त्रिगर्तकान् १९ गोक
र्णाख्यं शिवक्षेत्रं सांनिध्यं यत्र धूर्जटेः । आर्यां द्वैपायनीं दृष्ट्वा शूर्पारकमगाद्बलः । तापीं पयोष्णीं नि
र्विंध्यामुपस्पृश्याथ दंडकं २० प्रविश्य रेवामगमत् यत्र माहिष्मती पुरी मनुतीर्थमुपस्पृश्य प्रभा
सं पुनरागमत् २१ श्रुत्वा द्विजैः कथ्यमानं कुरुपांडवसंयुगे सर्वराजन्यनिधनं भारं मेने हृतं भुवः २२
स भीमदुर्योधनयोर्गदाभ्यां युध्यतोर्मृधे वारयिष्यन् विनशनं जगाम यदुनंदनः २३ युधिष्ठिरस्तु तं दृ
ष्ट्वा यमौ कृष्णार्जुनावपि अभिवाद्याभवंस्तूष्णीं किं विवक्षुरिहागतः २४ गदापाणी उभौ दृष्ट्वा संरब्धौ
विजयैषिणौ मंडलानि विचित्राणि चरंतौ इदमब्रवीत् २५ युवां तुल्यबलौ वीरौ हे राजन् हे वृकोदर
एकं प्राणाधिकं मन्ये उतैकं शिक्षयाधिकं २६ ॥

नयस्थाला २२ विनशनं कुरुक्षेत्रं विवक्षुः किं वक्तुमिच्छुः किं वदिष्यतीति भियात् तूष्णीमासन्निति २४ २५ २६ राम

श्री०भा०
उ०द०
टी० ९१

[illegible] सप्ताप्ते २७ [illegible] प्राचीन [illegible] २८ [illegible] २९ [illegible] ३० [illegible]
[illegible]
[illegible]

तस्मादेकतरस्येह पुत्रयोः समवीर्ययोः [illegible] २१ [illegible]
[illegible]
[illegible] २९ [illegible]
[illegible] ३० [illegible]
[illegible] ३१ [illegible]
[illegible] ३२ [illegible] ३३ [illegible]
[illegible] ३४ इति श्रीभा० [illegible]
[illegible] राजोवाच भगवन् [illegible]
[illegible] १ [illegible]
[illegible] २ [illegible]
[illegible] ३ [illegible]
[illegible] श्रीशुक उवाच [illegible]
[illegible] ५ [illegible]
[illegible] ६ ॥

[illegible] रामचरितानि [illegible]
इति हे भगवन् [illegible] १ [illegible]
[illegible] २ [illegible]
[illegible] ३ [illegible]
[illegible] ४ ५ ६ रामायनम ॥

राम
९१

तथा विधा कुचैला किंवल्तन्त्वामापन्न किंचित्संपन्नो ऽन्नेनतस्मै परिविप्यस्य पंचु धाजीर्णा ७ स्ना यता क्षुत्क्षामा सीदमाना भर्तुर्भोगसं
पाद्रनाशक्ता व्यावहारदरिद्रं वेपमाना भयेन कंपमाना ८ ९ भोजवृष्ण्यंधकेश्वरः इति ततस्ती कारमात्रेणसर्वं तेदास्यतीति भाव नात्यभी
ष्टान्नुपभ्रियाक विरसत्वात् ११ अप्यस्ति किमस्तीतिप्रश्न १३ सद्यो मम १४ ग़ुल्मानिरत्ताधं सस्य स्पाभिकक्षा प्रतोली । अगतीयाय स
ति क्रमय्यगाम स्यद्विज द्विजेसहित ततश्च ऽगम्या दुर्गमा घ पंकादश स्वम श्रेवेशोत हे घु १७ तथा हरे दीश सह स्राणां महिषी

यदृच्छयोपपन्नेन वर्तमानो गृहाश्रमी तस्य भार्या कुचैलस्य क्षुत्क्षामा च तथा विधा ७ पतिव्रताप।
तिं प्राह म्लायता वदनेन सा दरिद्रं सीदमाना सा वेपमानाभिगम्य च ८ ननु ब्रह्मन् भगवतः सखा सा।
क्षाच्छ्रियः पतिः ब्रह्मण्यश्च शरण्यश्च भगवान् सात्वतर्षभः ९ तमुपैहि महाभाग साधूनां च पराय
णं दास्यति द्रविणं भूरि सीदते ते कुटुंबिने १० आस्तेधुना द्वारवत्यां भोजवृष्ण्यंधकेश्वरः स्मरतः
पादकमलमात्मानमपि यच्छति किं न्वर्थकामान् भजतो नात्यभीष्टान् जगद्गुरुः ११ स एवं भार्यया
विप्रो बहुशः प्रार्थितो मुहुः अयं हि परमो लाभ उत्तमश्लोकदर्शनं १२ इति संचिंत्य मनसा गमना
य मतिं दधे अप्यस्त्युपायनं किंचिद् गृहे कल्याणि दीयतां १३ याचित्वा चतुरो मुष्टीन् विप्रान्
पृथुकतंडुलान् चैलखंडेन तान् बद्ध्वा भर्त्रे प्रादादुपायनं १४ स तानादाय विप्राग्र्यः प्रययौ द्वारकां किल
कृष्णसंदर्शनं मह्यं कथं स्यादिति चिंतयन् १५ त्रीणि गुल्मान्यतीयाय तिस्रः कक्षाश्च सद्विजः विप्रो
ऽगम्यांधकवृष्णीनां गृहेष्वच्युतधर्मिणां १६ गृहं द्व्यष्टसहस्राणां महिषीणां हरेर्द्विजः विवेशैकत
मं श्रीमद् ब्रह्मानंदं गतो यथा १७ तं विलोक्याच्युतो दूरात् प्रियापर्यंकमास्थितः सहसोत्थाय चाभ्ये
त्य दोर्भ्यां पर्यग्रहीन्मुदा १८ सख्युः प्रियस्य विप्रर्षेरंगसंगातिनिर्वृतः प्रीतो व्यमुंचदब्बिंदून् नेत्राभ्यां पु
ष्करेक्षणः १९ अथोपवेश्य पर्यंके स्वयं सख्युः समर्हणं उपहृत्यावनिज्यास्य पादौ पादावनेजनीः २०

एकाचमेगृहास्तेषुमध्येश्रीमत एकतमगृहं विवेश ब्रह्मानंदगतो ब्रह्मानंदं गतो योगी यथा तथा विवेशेति शेष १७ पर्यग्रहीत् पर्यरं
भत १८ अब्बिंदून् अश्रुबिंदून् १९ समर्हणं उपायनं उपहृत्य समर्प्य पादावनेजनीरपः २० ॥ ॥

श्रीभा०
१०.८०
टी.७२

धृमलिन्मि शिरसा ... संततमव्यांश्च २३ ... तेमसनीन २४ विस्मये माह किमनेनेति ... २५ समान समानित २६ ततो विसतो ... हे त्वा २७ भार्या ... लिंग दर्शनात् भोगादर्शनात् ... २८ ... मनस्तत्वाह ... ... कामविहितकर्मणा ... विस्मय ... २९ कामहेतत्वाभावे किं ... ईश्वरमामर चिन्ता ... विषयवासना ...

गृहीत शिरसा राजन् भगवान् लोकपावनः । आलिंप्य दिव्यगंधेन चंदनागुरुकुंकुमैः ॥ २१ ॥ धूपैः सुरभिभिर्दिव्यैर्दीपावलिभिर्मुदा । अर्चित्वावेद्य ताम्बूलं गां च स्वागतमब्रवीत् ॥ २२ ॥ कुचैलं मलिनं क्षामं द्विजं धमनिसंततम् । देवी पर्यचरत् साक्षाच्चामरव्यजनेन वै ॥ २३ ॥ अंतःपुरजनो दृष्ट्वा कृष्णेनामलकीर्तिना । विस्मितो ऽभूदतिप्रीत्या अवधूतं सभाजितम् ॥ २४ ॥ किमनेन कृतं पुण्यमवधूतेन भिक्षुणा । श्रिया हीनेन लोके ऽस्मिन् गर्हितेनाधमेन च ॥ २५ ॥ यो ऽसौ त्रिलोकगुरुणा श्रीनिवासेन संभृतः । पर्यंकस्थां श्रियं हित्वा परिष्वक्तो ऽग्रजो यथा ॥ २६ ॥ कथयां चक्रतुर्गाथाः पूर्वा गुरुकुले सतोः । आत्मनो ललिता राजन् करौ गृह्य परस्परम् ॥ २७ ॥ श्रीभगवानुवाच । अपि ब्रह्मन् गुरुकुलाद्भवता लब्धदक्षिणात् । समावृत्तेन धर्मज्ञ भार्योढा सदृशी न वा ॥ २८ ॥ प्रायो गृहेषु ते चित्तमकामविहितं तथा । नैवातिप्रीयसे विद्वन् धनेषु विदितं हि मे ॥ २९ ॥ केचित् कुर्वंति कर्माणि कामैरहतचेतसः । त्यजंतः प्रकृतीर्दैवीर्यथाहं लोकसंग्रहम् ॥ ३० ॥ कच्चिद्गुरुकुले वासं ब्रह्मन् स्मरसि नौ यतः । द्विजो विज्ञाय विज्ञेयं तमसः पारमश्नुते ॥ ३१ ॥ स वै सत्कर्मणां साक्षाद्द्विजातेरिह संभवः । आद्यो ऽंग यत्राश्रमिणां यथाहं ज्ञानदो गुरुः ॥ ३२ ॥

कामैरनाहतचेतसामपि कर्मकरणे हेतुः यथाहमिति लोकसंग्रहं लोकस्य संग्रहो ग्रहणं यथा भवति तथा अहमीश्वरो ऽपि कर्माणि यथा करोमि तद्वत् ३० नौ आवयोः यतो गुरोः विज्ञेयं परमात्मानं ... तमसः संसारस्य ३१ ... गुरुमाह स वा इति ... यत्र ... उपनीय वेदाध्यापकः ... ज्ञानदो गुरुः यथाहमीश्वरः ... इति ... ब्रह्मविद्याप्रदगुरुमाह आद्यो ऽंग ...

पान
७२

अमोहानय दगुरुरूपमाज्ञित्वपेमसारतरं तिनिबुद्धिमते इत्याह नत्विति हे ब्रह्मन् तेन नु वर्णाश्रमवतामुपेर्षकोविदा इहमनुष्यजन्मनि नित्यापि वर्णाश्रमत्वसूचिं प्रेमया गुरुणा गुरुः प्रेम्णा वक्ता वाचा उपदेशमात्रेणाज्ञ मुक्तेनैव भवाणि वभरतीति ३२ आनन्दहेतोरधिक सेवनाभावत्वमुक्तं अतएव तद्धजनाद् धिको धर्मज्ञानो हास्याहनाहमिति इत्याहहम्यधर्म प्रजाति प्रकृष्टजन्मादेः पवनयजनेन वर्णाश्रमाचारि धर्मउपलस्तेनाप्यानयानपसा वनस्यधर्मगाउपशमेन यानि धर्मेण वा अहं परमेश्वरः तथा नतुष्येयं यथा सर्वभूतात्मा पितृगुरुशुश्रू षयेति ३४ किंच अस्माकं गुरुकुलवासा किमपि देवादेव संपन्नं तत्किं त्वया स्मर्यते इत्याह अपिन इति गुरौ निवसतामस्माकं यत्कि

ननु वर्धको विरागस्त्वं त्यागञ्च मम वल्लभः प्रेमया गुरुणा वाचा तरं भवेऽ जो भवाणि वम् ३२ नाहमि ज्याप्रजातिभ्यां तपसोपशमेन वै तुष्येयं सर्वभूतात्मा गुरुशुश्रूषया यथा ३४ अपि नः स्मर्यते ब्रह्मन् वृत्तं निवसतां गुरौ गुरुदारैश्चोदितानामिन्धनानयने क्वचित् ३५ प्रविष्टानां महारण्यम् पत्वर्त्तौ सुमहद् द्विज वातवर्षमभूत्तीव्रं निष्ठुराः स्तनयित्नवः ३६ सूर्यश्चास्तं गतस्तावत्तमसा चावृ ता दिशः निम्नं कूलं जलमयं न प्राज्ञायत किंचन ३७ वयं भृशं तत्र महानिलाम्बुभिर्निहन्यमाना मुहुरम्बुसंप्लवे दिशोऽविदन्तोऽथ परस्परं वने गृहीतहस्ताः परिबभ्रिमातुराः ३८ एतद्विदित्वा उदिते रवौ सान्दीपनिर्गुरुः अन्वेषमाणो नः शिष्यानाचार्योऽपश्यदातुरान् ३९ अहो हे पुत्रका यूय मस्मदर्थेऽतिदुःखिताः आत्मा वै प्राणिनां प्रेष्ठस्तमनादृत्य मत्पराः ४० एतदेव हि सच्छिष्यैः कर्तव्यं गुरुनिष्कृतम् यद्वै विशुद्धभावेन सर्वार्थात्मार्पणं गुरौ ४१ तुष्टोऽहं भो द्विजश्रेष्ठाः सत्याः सन्तु मनोरथाः छन्दांस्ययातयामानि भवन्त्विह परत्र च ४२॥ अपि स्मर्यते तत्किं चित्कदाचित् ३५ अपवर्त्ते अपगते अस्तो अकालः स्पर्थावा नञ्जलवर्षं च तयोः समाहारः स्तनयित्नवो गर्जिता निघाभवन् ३६ निम्नं कूलं नतमुन्नतं च स्थानं ३७ महता सम्प्लवे व्याप्तिभ्रमणपरित्रस्ताः अकेतसिम्न्दनेस्पर्धे परिबभ्रिम भ्रमणं कृतवन्तः ३८ एतदिति अहो अपि अहिते केवल दृष्टागमः छान्दसः भारान् धृतवन्तः स्थ ३९ सेद्वाच तमाह अहो इति ओहेह ४० गुरोर्निष्कृतं प्रत्युपकारः सर्वेश्च यर्थपापात्मा आत्मा देहः तस्य सर्वस्य गुरौ विनियोगः ४१ अयातयामानि यातो यामो यस्य क. स्यान्नस्यतद्गुतसारं भवति तद्गुदनन्द

श्री·भा०
द०उ०
टी० ९२

इत्थंविधान्यनेकानि वसतां गुरोर्गृहे अनेकानि वृत्तानि किं त्वया स्मर्यन्ते इति शेषः फलितमुपसंहरति गुरोरिति ४४ अस्माभिः किमनिर्वृत्तं न स्यात् सर्वं येषामस्माकं भवता सह वासो गुरौ ४४ भवता तु सर्वमेतदिदं विडम्बनमात्रमित्याह यस्येति छन्दोमयं वेदात्मकं ब्रह्मन् तत्परस्य पारमात्मनस्तदुद्भवस्थानं देहो मूर्तिर्यस्य तस्यैव ४५ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे टीकायामशीतितमोऽध्यायः ८० एकाशीतितमे सख्युर्जीर्णवासपृथुकतण्डुलान् प्रियं निर्भिन्ननिजं दुर्लभं तु नरावधामे १ स कथयन् गुरुगेहवृत्तान्तं कुर्वन् सर्वभूतानां मनसो ऽभिज्ञः भरपूर्यपृथुकानानीय दातुं लज्जते

उग्रसेनाख्यानम्

इत्थंविधान्यनेकानि वसतां गुरुवेश्मसु गुरोरनुग्रहेणैव पुमान्पूर्णः प्रशान्तये ४४ ब्राह्मण उवाच किमस्माभिरनिर्वृत्तं देवदेव जगद्गुरो भवता सत्यकामेन येषां वासो गुरावभूत् ४५ यस्य छन्दोमयं ब्रह्म देह आवपनं विभो श्रेयसां तस्य गुरुषु वासोऽत्यन्तविडम्बनम् ४६ इति श्रीभा० म० द० अशीतितमोऽध्यायः ८० श्रीशुक उवाच स इत्थं द्विजमुख्येन सह संकथयन्हरिः सर्वभूतमनोभिज्ञः स्मयमान उवाच तम् १ ब्रह्मण्यो ब्राह्मणं कृष्णो भगवान्प्रहसन्प्रियं प्रेम्णा निरीक्षणेनैव प्रेक्षन्खलु सतां गतिः २ श्रीभगवानुवाच किमुपायनमानीतं ब्रह्मन्मे भवता गृहात् अण्वप्युपाहृतं भक्तैः प्रेम्णा भूर्येव मे भवेत् भूर्यप्यभक्तोपहृतं न मे तोषाय कल्पते ३ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ४ इत्युक्तोऽपि द्विजस्तस्मै व्रीडितः पतये श्रियः पृथुकप्रसृतिं राजन्न प्रायच्छदवाङ्मुखः ५ सर्वभूतात्मदृक्साक्षात्तस्यागमनकारणं विज्ञायाचिन्तयन्नायं श्रीकामो माभजत्पुरा ६ पत्न्याः पतिव्रतायास्तु सखा प्रियचिकीर्षया प्राप्तो मामस्य दास्यामि संपदोऽमर्त्यदुर्लभाः ७ इत्थं विचिन्त्य वसनाच्चीरबद्धान्द्विजन्मनः स्वयं जहार किमिदमिति पृथुकतण्डुलान् ८ नन्वेतदुपनीतं मे परमप्रीणनं सखे तर्पयन्त्यङ्ग मां विश्वमेते पृथुकतण्डुलाः ९ ॥

इति ज्ञानमिश्रयाथी १ प्रहसन् स्वेलीकुर्वन् २ लज्जया पृथुकपयतल्लाभपानु इत्याह अण्वपीति द्वाभ्यां ३ ४ ५ सर्वभूतानामात्मनां दृक् साक्षी अन्तःकरणवासी ६ अयं श्रीकामो नो माभजत् पिदुर्लभाः ७ अतिजीर्णत्वाद्वसनस्य पुनस्तन्मध्ये चीरेण बद्धान् ८ अङ्ग हे सखे मां विश्वं विश्वात्मानं मा ९ ॥

राम
९२

इति वस्त्रैकमुष्टिं जग्ध्वा तत्परेति अयमाव एता बता पुरस्सृष्टा [illegible] विलासमूर्तानां सर्वसंपदां [illegible] परद्वितीय
[illegible] १० [illegible] कारणं [illegible] तथा सर्वसंपत्समृद्धये [illegible]
[illegible] ११ स्वर्गतं स्वर्गवासिनं १२ श्वोभूते [illegible] विश्वभावेन [illegible]
[illegible] १३ व्रीडित [illegible] महत [illegible]
[illegible] १४ [illegible] चतुर्भिः [illegible] १५ पापीयानिव १६ १७ [illegible]

इति मुष्टिं सकृज्जग्ध्वा द्वितीयां जग्धुमादरे । तावच्छ्रीर्जगृहे हस्तं तत्परा परमेष्ठिनः ॥ १० ॥ एतावतालं विश्वात्मन् सर्वसंपत्समृद्धये । अस्मिन् लोकेऽथवामुष्मिन् पुंसस्त्वत्तोषकारणम् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणस्तां तु रजनीमुषित्वाच्युतमन्दिरे । भुक्त्वा पीत्वा सुखं मेने आत्मानं स्वर्गतं यथा ॥ १२ ॥ श्वोभूते विश्वभावेन स्वसुखेनाभिवन्दितः । जगाम स्वालयं तात पथ्यनुव्रज्य नन्दितः ॥ १३ ॥ स चालब्ध्वा धनं कृष्णान्न तु याचितवान् स्वयम् । स्वगृहान् व्रीडितोऽगच्छन्महद्दर्शननिर्वृतः ॥ १४ ॥ अहो ब्रह्मण्यदेवस्य दृष्टा ब्रह्मण्यता मया । यद्दरिद्रतमो लक्ष्मीमाश्लिष्टो बिभ्रतोरसि ॥ १५ ॥ क्वाहं दरिद्रः पापीयान् क्व कृष्णः श्रीनिकेतनः । ब्रह्मबन्धुरिति स्माहं बाहुभ्यां परिरम्भितः ॥ १६ ॥ निवासितः प्रियाजुष्टे पर्यङ्के भ्रातरो यथा । महिष्या वीजितः श्रान्तो बालव्यजनहस्तया ॥ १७ ॥ शुश्रूषया परमया पादसंवाहनादिभिः । पूजितो देवदेवेन विप्रदेवेन देववत् ॥ १८ ॥ स्वर्गापवर्गयोः पुंसां रसायां भुवि संपदाम् । सर्वासामपि सिद्धीनां मूलं तच्चरणार्चनम् ॥ १९ ॥ अधनोऽयं धनं प्राप्य माद्यन्नुच्चैर्न मां स्मरेत् । इति कारुणिको नूनं धनं मेऽभूरि नाददात् ॥ २० ॥ इति तच्चिन्तयन्नन्तः प्राप्तो निजगृहान्तिकम् । सूर्यानलेन्दुसंकाशैर्विमानैः सर्वतो वृतम् ॥ २१ ॥ विचित्रोपवनोद्यानैः कूजद्द्विजकुलाकुलैः । प्रोत्फुल्लकुमुदाम्भोजकह्लारोत्पलवारिभिः ॥ २२ ॥

१८ ॥ [illegible] धनस्य दाने कारणं कल्पयति स्वर्गापवर्गयोरिति द्वाभ्यां १९ स्वर्गादीनां यद्यपि तस्य चरणार्चनमेव कारणं न पापि कारुणिकत्वात् धनं [illegible] नाददात् २० निज गृहस्यान्तिकं [illegible] सर्वतो वृतं इति २१ विचित्रोपवनोद्यानैः [illegible] कूजद्भिर्द्विजकुलैः [illegible] निवारीणि [illegible] २२ ॥

श्री०भा०
१०३०
१४

किं वक्तव्यमिति किं तर्कितवान् तदाह किमिदमिति प्रथमतेजःपुंजं दृष्ट्वा किमिदमिति वक्ता हिमाना निर्दृष्टा कस्य चेति स्थानवृत्तीयमिति ज्ञात्वा कथमिदं स्थानमिति तत्र देहरूपमरेदृतात २३ अमरप्रभा तत्तुल्यकान्तयः प्रसंग [illegible] उपाय नादि [illegible] शहदेवेन २४ उद्भूतो हर्षो [illegible] सा अजितमधुरमयाः [illegible] ताम्रा [illegible] कमलेब माल रूपधा [illegible] श्रीशिवत्वं [illegible] स्वत्र भगवता श्रीनीतत्वात् [illegible] तथा । रूपवत् वेतिसाथ २५ सुधा [illegible] द्वितिनिष्फेनमनसामकलेन २६ २८ यत्र मदिरं पय फेनाभिभा शय्या [illegible] मादि

जुष्टं स्वर्लोकतैः पुंभिः स्त्रीभिश्चाहृदिव्यावृतिभिः किमिदं कस्य वा स्थानं कथं तदिदमित्यभूत् २३
एवं मीमांसमाने तु नरा नार्योऽमरप्रभाः प्रत्यगृह्णन् महाभागं गीतवाद्येन भूयसा २४ पतिमागत
मा कर्णौ पत्न्युरुत्सवा निमन्त्रमा निजश्रक्ताम्य [illegible] हाल [illegible] श्रीरिवालयात् २५ पतिव्र
ता पतिं दृष्ट्वा प्रेमोत्कण्ठाश्रुलोचना मीलिताक्षी नमद्धिया मनसा परिषस्वजे २६ पत्नीं वीक्ष्य
वीस्फुरन्तीं देवीं वैमानिकीमिव दासीनां निष्ककण्ठीनां मध्ये भान्तीं स विस्मितः २७ प्रीतः स्वयं
तया युक्तः प्रविष्टो निजमन्दिरं मणिस्तम्भशतोपेतं महेन्द्रभवनं यथा २८ पयःफेननिभाः शय्या
दान्ता रुक्मपरिच्छदाः पर्यङ्का हेमदण्डानि चामरव्यजनानि च २९ आसनानि च हैमानि मृदू
पस्तरणानि च मुक्तादामविलम्बीनि वितानानि द्युमन्ति च ३० स्वच्छस्फटिककुड्येषु महामारक
तेषु च रत्नदीपा भ्राजमाना ललनारत्नसंयुताः ३१ विलोक्य ब्राह्मणस्तत्र समृद्धीः सर्वसंपदां
तर्कयामास निर्व्यग्रः स्वसमृद्धिमहैतुकीं ३२ नूनं बतैतन्मम दुर्भगस्य शश्वद्दरिद्रस्य सम
द्धिहेतुः महाविभूतेरवलोकतोऽन्यो नैवोपपद्येत यदूत्तमस्य ३३ ॥

संपदां समृद्धीर्विलोक्य तर्कयामासेति
चतुर्थेनान्वयः तत्र वदान्ता गजदन्तमयाः पर्यङ्काः २९ यत्र आसनानि च मृदून्युपस्तरणानि तल्पादीनि मणिमयानि येषु
ता निमित्त चमत्कारा दामविलम्बीनि द्युमन्ति च वितानानि ३० ३१ निर्व्यग्रः संस्थिरः सन् अहैतुकीं भाक त्रिकीं स्वस्य समृद्धिं तर्क
यामास कुत इत्यत आह समृद्धिरागतेति ३२ निरन्तरं नि [illegible] न्नमेति तथा चासौ वहनिचन्द्रस्य तन्नमहतो विभूतेर्यस्य त
स्यावलोकादन्यत् ३३ ॥ ॥ ॥

दशम
१४

ननु चेदं लोकमात्रेण महदैश्वर्यं दत्तवान् तर्हि दृष्टमपरतमिति किं नाके चरत आह नन्विति ननु मे सखा समस्तं मनोरथं न वर्णयामि विस्मये यत्
चकार याचितमिति किं दिशते ददाति अब्रुवाण एव परिभोज स्वपतिं पर्जन्यवदीक्षमाणः इति अयमर्थः स्वयमेव बुद्धि भोज आप्तकामत्वात् लुब्धो
पतिरप्यर्थी याचको यथार्थे वा यदा स्वपति पूरकोऽतिवदान्यः पर्जन्यः कदाचिदर्हं पि वर्षमल्पमेव मन्यमानो लज्जयेव सम्यक् वर्षयन् रात्रौ
निद्राणे कर्षके ततः क्षेत्रं माल्यवयति एवं श्रीकृष्णो पि स्वभोगाय च्युताहं यमिद्रादिपदमपि तुच्छमन्यान् तस्य वचनं जनं बहु मन्यमानं
सम्यक् मनुवाणस्य ददामीति ३४ ततो वाह किंचिदिति उरु बहुपि स्वदत्तं यत् किंचित्करोति मन्यते सुहृत्कृतं फल्गु अल्पमपि बहु इति
पि भूरिकारी बहुमन्यमानः स्वयं अतएव मयोपनीतं पृथुकैकमुष्टिं प्रीतियुतः स्वयमेव प्रतिगृहीतवान् ३५ श्रीकृष्णस्य भक्तवात्सल्यं दृष्ट्वा

नन्वब्रुवाणो दिशते समस्तं याचिष्णवे भूर्यपि भूरिभोजः पर्जन्यवत्तत्स्वयमीक्षमाणो दाशार्हकाणामृषभः सखा मे ३४ किंचित्करोत्युर्वपि यत्स्वदत्तं सुहृत्कृतं फल्ग्वपि भूरिकारी मयोपनीतं पृथुकैकमुष्टिं प्रत्यग्रहीत्प्रीतियुतो महात्मा ३५ तस्यैव मे सौहृदसख्यमैत्रीदास्यं पुनर्जन्मनि जन्मनि स्यात् महानुभावेन गुणालयेन विषज्जतस्तत्पुरुषप्रसंगः ३६ भक्ताय चित्रा भगवान्हि संपदो राज्यं विभूतीर्न समर्थयत्यजः अदीर्घबोधाय विचक्षणः स्वयं पश्यन्निपातं धनिनां मदोद्भवं ३७ इत्थं व्यवसितो बुद्ध्या भक्तोऽतीव जनार्दने विषयान्जायया त्यक्ष्यन्बुभुजे नातिलंपटः ३८ तस्य वै देवदेवस्य हरेर्यज्ञपतेः प्रभोः ब्राह्मणाः प्रभवो दैवं न तेभ्यो विद्यते परं ३९

तद्भक्तिं प्रार्थयति तस्येति सौहृदं प्रेम च सख्यं हिताशंसनं च मैत्री उपकारकत्वं च तत्समाहारैकवचनात्तस्य तत्संबंधिनो मेम
मस्यात् नन्वीश्वरेण ते किं महानुभावेन तेन तु विषयजातेन विशेषेण संगं प्राप्नुवत तत्तद्भक्तेषु प्रसंग सङ्ग स्यादिति ३६ ननु भक्ते
फलं सपदं प्राप्य पुनर्भक्तिं मिति प्रार्थयसे अतआह भक्ताय इति सपद को प्रादीन राज्यमैश्वर्यं विभूती कलत्रपुत्रादी
नन समर्थयति न ददाति अपितु दृढभक्तिमेव कुरुते अदीर्घबोधाय अविवेकेनो ममनुमत्तभावादेवजातं अतस्तद्भक्ति
रेवास्यादिति भाव ३७ एतत्तु शनैः शनैः त्यागमभ्यस्यन् जायया सह बुभुजे ३८ श्रीकृष्णस्यैव ब्रह्मण्यतानाम
चित्रमित्याह तस्येति ३९ ॥ ॥ ॥

शल्य० भा० ८० टी० १५

ऋषेरजितमितिस्वर्गस्थे ५ दशजितदृष्टात्मस्य ध्यानेनास्य वेगं सोढुं चित्तमालवं धनमहत्कारोत्पन्न गतिमित्याविष्ट लिंग धामविशेषाणाम् तावज्ज्ञविद्याप्राप्तमित्यर्थः ६० एतत्पृथूकोपाख्यानं [illegible] ब्रह्मणापताविशेषत [illegible] ८१ [illegible] ८२ [illegible] तमश्रागत्यकुरुक्षेत्रविग्रहे [illegible] ॥ श्रीरामसुहृदित्याम [illegible] नदादिषु दानदीकुरुक्षेत्रजगामस '' कल्पस्थयथासर्वग्रासः [illegible] १ जो [illegible] कथ्यमानमादौ [illegible] कुरुक्षेत्र

एवं स विप्रो भगवत्सुहृत्तदा हृष्टात्मा स्वर्गलोकं जितं पराजितं सहसा नवेगो हृष्यता लब्धवान्महासत्त्व ह्यामलेभे चिरतः सतां गति ७९ एतत्पृथूदकं देव सप्तकस्त्वाच्छ्रेयस्तमनरः लब्धमभीगवोति कर्मवेधाहि मुच्यते ८१ इति श्रीमहाभा० शल्य० गदाप० पृथूकोपाख्याने भग० श्री हृष्टप्यस्त्रदश को षष्टितमोऽध्यायः ८२ श्री शुक उ० अपौकदाक्षर कामीवसत्तोमामकं आयोः स दीपपराः सुमहानासीत्कल्पसंपेक्ष्य २ तंचाश्राम सुजाराजन्यस्य [illegible] स्पमनयचकक्षेत्रम् यथाप्रसैविधिवत्सया निःस्त्रियामही कुर्वन्न सामः शास्त्रस्य तावरः ३ यात्रासधिराधात्र चैत्रमहाहैदान् ३ इदंचभगवान्समीपत्वास्य चैत्रपि [illegible] स्य तत्त्वहृयन्तीस्माय पात्मायापन्तेय ४ महत्सुतीर्थे पापात्मतात्राग्नभारतीः प्रजाः ५ तस्य महात्मनं याकुरवस् देवाड़कादृशः ५ यथाश्चरतत्प्लेवत्प्रमशयति [illegible] गदश्रुसंप्रत्ताः सुचैद्यकेसा रणाः ६ प्राप्तेनिरुह्येरस्त्रांपक्तवामा चयपपाः तेरपोर्देव विस्त्वेमाभेहेमे पक्वतरतलद्वे ७ ग जेत्रदेवर्षि [illegible] विद्याधराद्युभिः ७ व्यशानतमहातेजाः पश्विकांचनमालिनः देवासकव त्वसनाहः कलत्रिःखेचरा इव ८ तत्रस्नात्वा महाभागाद्दुपोष्य सुसमाहिताः व्रास्मणेभ्योददुर्धनम् ।

२ सत्रकस्पस्तत्रियवधस्थानत्वेन परशुरामस्य पापनुत्तिस्थानत्वेनचहेतुत्रह्य पापनिधिमकल्पमाहत्रि क्षत्रियामितिद्वाभ्या ३ अस्यो विद्याश्रयप्या ७ श्रागतु श्राजग्मु भारती भारतस्य ५ सुचक्रकेशरणाः सुचक्रं सुदर्शनचक्रं तदस्ति येषां शस्त्रान्तरेणाकर्तव्यमाचक्षपातपतिसेना नी ६ दैवपि [illegible] विमानसकटोमरनामकं [illegible] विद्याधरयुतिविद्याधराणामिवद्युतिर्येषां ७ महातेजाः म

रामः

राम १५

पुनरमेष्ठ आत्मन्यप्रदत्तमिन्येराहविशिर्षक स्नानकृत्वा १ स्निग्धापीतलाग्रामामेयामध्रिपाणाते मामुग्रिष्ठमत्लेषु ११ १२ श्रीकृते लह
कृसरोरहं श्रीधीमामेघाते १४ अतिमोहदेनमत प्रिततेन अमला अपांगेहदेशोदद्यमामात्ता मिथ' सर्वास्पदाभि रमिरेमिरे आलिंग
नकृतवस्य १५ १६ सकपयामिप सप्रेमगोष्पा १७ तामेनवसुदेव पप्रथा सकथासाह आर्मसाहिचतुर्भिः अक्रूताग्निमअपर्शमनोरप १८

दामहृद्देयुविधिवत्पुनशाज्ञत्सवत्समयः ददौ स्वन्नं हि ज्ञा येभ्यः कृष्णेनो भक्तिरस्त्विति १० स्वयंचत
दनुज्ञातावत्समयः कृसदेवताः भुक्तोपविविक्षुः कामेस्निग्धच्छायो प्रियांघ्रिषु ११ तत्रोगतान्सुहृद्भ्युः
सुहृत्स्वत्रधिनोऽन्नपान मन्त्रोशीनरकोशस्याविदर्भकुरुसृंजयान् १२ कांबोजकेकयान्मद्रांन्कुंती
नावंतिकेरलान् अन्यांश्चैवात्मपक्षीयान्परांश्च शतशोन्नृप नंदादीन्सुहृदो गोपान्गोपीश्च
त्कंठितांश्चिर १३ अन्योन्यसंदर्शनहर्षरंहसा प्रोत्फुल्लहृद्वक्त्रसरोरुहश्रियः आश्लिष्यगाढ
नयनैः स्रवज्जलाहृष्यत्त्वचोरुद्धगिरोययुर्मुदं १४ स्त्रियश्चसंवीक्ष्यमिथोतिसौहृदस्मितामलापां
गदृशोभिरेभिरे स्तनैःस्तनान्कुंकुमपंकरूषिताम्निहत्यदोर्भिः प्रणयाश्रुलोचनाः १५ ततोभिवा
द्यतेवृद्धान् यविष्ठैरभिवादिताः स्वागतंकुशलंपृष्ट्वाचक्रुः कृष्णकथामिथः १६ पृथाभ्रातॄन्
स्वसॄर्वीक्ष्यतत्पुत्रान्पितरावपि भ्रातृपत्नीर्मुकुंदंचजहौसंकथयाशुचं १७ कुंत्युवाच आर्यभ्रा
तरहंमन्ये आत्मानमकृताशिषं यद्वाआपत्सुमद्वार्ताम्नानुस्मरथसत्तमाः १८ सुहृदोज्ञातयःपुत्रा
भ्रातरः पितरावपि नानुस्मरंतिस्वजनं यस्यदैवमदक्षिणं १९ वसुदेवउवाच अंबमास्मानसूयथा
देवक्रीडनकान्नरान् ईशस्यहिवशेलोकः कुरुतेकार्यतेऽथवा २० कंसप्रतापिताः सर्वेवयंयाता
दिशंदिशं एतर्ह्येवपुनःस्थानंदैवेनासादिताःस्वसः २१ श्रीशुकउवाच वसुदेवोग्रसेनाद्यैर्यदुभिस्तेर्चि
तान्नृपाः आसन्नच्युतसंदर्शपरमानंदनिर्वृताः २२ भीष्मद्रोणोंबिकापुत्रोगांधारीससुतातथा स
दाराः पांडवाः कुंती संजयो विदुरः कृपः २३ यस्यदेवमदक्षिणमननुकूलंतस्यजनमपिसतसुहृदादयोनानुस्म
रंति अतोममदैवप्रतिकूलंयुष्माकंकोपराधइत्यर्थः १९ २० शावशात्वमेवाहं कंसप्रतापितादिति रे स्वस एतर्ह्येवसमुत्सेव

युधिष्ठिरमेनुव्रताः लेशाः ॥ २७ जन्मभाजः सफलजन्मानः २८ किंच न केवलं दर्शनमेव अपि त्वन्यदप्यलभमपरिष्ठ फ
कृष्णाकस्वन सबन्धमित्याह यद्विश्रुतिरिति श्रुत्या श्रुतिनुता [illegible] विश्रुतिः कीर्तिः अलं नितान्तं इदं विश्वमलमत्यर्थं पुनाति यस्य
पादावनेजनपयो गंगा वाक् च शास्त्रं च वेदः [illegible] कालेन भर्जित भगा महात्म्यं यस्याः सा तथापि यस्य
[illegible] स्पर्शेनोत्था शक्तिर्यस्याः सा नोऽस्माकं अखिलान्यर्थान्‌ अभिवर्षति २९ दर्शनं च स्पर्शनं च अनुपथं अनुग
मनं प्रजल्पो गोष्ठी च शय्या आसनं च अशनं च सयौनसंबंध विवाहसंबंध सपिण्डबंध देहिकसंबंध तेन सह दर्शनादयुपल

कुंतिभोजो विराटश्च भीष्मको नग्नजिन्महान्‌ पुरुजिद्द्रुपदः शल्यो धृष्टकेतुः स काशिराट्‌
२५ दमघोषो विशालाक्षो मैथिलो मद्रकेकयौ युधामन्युः सुशर्मा च ससुता बाह्लिकादयः २६
राजानो ये च राजेंद्र युधिष्ठिरमनुव्रताः श्रीनिकेतं वपुः शौरेः सस्त्रीकं वीक्ष्य विस्मिताः अथ
ते रामकृष्णाभ्यां सम्यक्प्राप्तसमर्हणाः प्रशशंसुर्मुदा युक्ता वृष्णीन्कृष्णपरिग्रहान्‌ २७ अ
हो भोजपते यूयं जन्मभाजो नृणामिह यत्पश्यथासकृत्कृष्णं दुर्दर्शमपि योगिनां २८ यद्विश्रुतिः
श्रुतिनुतेदमलं पुनाति पादावनेजनपयश्च वचश्च शास्त्रं भूः कालभर्जितभगापि यदंघ्रिपद्म
स्पर्शोत्थशक्तिरभिवर्षति नोऽखिलार्थान्‌ २९ तद्दर्शनस्पर्शनानुपथप्रजल्पशय्यासनाशनसयौन
सपिंडबंधः येषां गृहे निरयवर्त्मनि वर्ततां वः स्वर्गापवर्गविरमः स्वयमास विष्णुः श्रीशुक उवाच
नंदस्तत्र यदून्प्राप्तान्ज्ञात्वा कृष्णपुरोगमान्‌ तत्रागमद्वृतो गोपैरनस्थार्थैर्दिदृक्षया ३१ तं दृष्ट्वा
वृष्णयो हृष्टास्तन्वः प्राणमिवोत्थिताः परिषस्वजिरे गाढं चिरदर्शनकातराः ३२ वसुदेवः परिष्व
ज्य संप्रीतः प्रेमविह्वलः स्मरन्कंसकृतान्क्लेशान्पुत्रन्यासं च गोकुले ३३ कृष्णरामौ परिष्व
ज्य पितरावभिवाद्य च न किंचनोचतुः प्रेम्णा साश्रुकंठौ कुरूद्वह ३४ ॥

लक्षित सयौन सपिण्डबंधो येषां वो
[illegible] विष्णुः स्वयमास आविर्भूतः नि[illegible] निरयवर्त्मनि प्रवृत्तिमार्गे वर्तमानानां स्वर्गापवर्गयोर्विरमयति [illegible] कर्मासीत्
तथा स [illegible] इति यद्वा [illegible] निर्देश [illegible] स विष्णुः स्वयं येषां वो निरयवर्त्मनि संसारकारणे गृहे वर्तमा
नानामपि [illegible] बंधः स्वर्गापवर्गविरमः आसमरमे सुखप्रदो बभूवेत्यर्थः ३० अनस्था

तौ सुतौ परिरभ्य नेत्रयोः शोकादा च विरहशोकान्विजहतुः महाभाग च ... विजहतुः मुमुचतुरित्यर्थः ३५ व्रजेश्वरीं यशोदां ३६ अनिवृ-
त्तां नित्यां निकारलेशमसत्यपि अन्यथावृत्तं मैत्रीं नाऽऽगच्छंति ऐंद्रमैश्वर्यं प्राप्यापि यस्याः प्रतिक्रिया प्रत्युपकारो न संभवति ३७ एतावत्कालं मैत्रीमाह हे अंग एतावद्दिनपर्यंतं अदृष्टौ
पितरौ याभ्यां तौ वसुदेवदेवकीजन्मत्वादेवादृष्टपितरौ हे युवयोः पित्रोः अस्माकं संप्रीणनादीनि प्राप्य अकुतश्चन भयौ कांचिद्दोषमपरिहितौ।
अक्ष्णोः पक्ष्म यद्वत् रक्षकं कथं भूतयोः अक्ष्णोः नेत्रयोः रक्षकं पक्ष्म यद्वत् पालकं तथा युवयोः पालकावित्यर्थः सतां परः स्वः इति नास्ति वा।
सर्वं ३८ अभीष्टं नित्यं प्रेक्षणे प्रेक्षणकाले दृशिषु नेत्रेषु पक्ष्मविधायकं पक्ष्मकृतं विधातारं शपंति हृदि निमेषकृतं द्वारं हृदीकृतं

तावात्मानमारोप्य बाहुभ्यां परिरभ्य च यशोदा च महाभागा सुतौ विजहतुः शुचः ३५ रोहिणी
देवकी चापि परिष्वज्य व्रजेश्वरीं स्मरंत्यौ तत्कृतां मैत्रीं बाष्पकंठौ समूचतुः ३६ का विस्मरेत वां मै
त्रीमनिवृत्तां व्रजेश्वरि अवाप्याप्यैंद्रमैश्वर्यं यस्या नेह प्रतिक्रिया ३७ एतावदृष्टपितरौ युवयोः
स्म पित्रोः संप्रीणनाभ्युदयपोषणपालनानि प्राप्योषतुर्भवति पक्ष्म ह यद्वदक्ष्णोर्न्यस्तावकुत्र च भ
यौ न सतां परः स्वः ३८ श्रीशुक उवाच गोप्यश्च कृष्णमुपलभ्य चिरादभीष्टं यत्प्रेक्षणे दृशिषु पक्ष्म
कृतं शपंति दृग्भिर्हृदीकृतमलं परिरभ्य सर्वास्तद्भावमापुरपि नित्ययुजां दुरापं ३९ भगवांस्ता
स्तथाभूता विविक्त उपसंगतः आश्लिष्यानामयं पृष्ट्वा प्रहसन्निदमब्रवीत् ४० अपि स्मरथ नः
सख्यः स्वानामर्थचिकीर्षया गतांश्चिरायिताञ्छत्रुपक्षक्षपणचेतसः ४१ अप्यवध्यायथास्मान्स्वि
दकृतज्ञाविशंकया नूनं भूतानि भगवान्युनक्ति वियुनक्ति च ४२ वायुर्यथा घनानी
कं तृणं तूलं रजांसि च संयोज्याक्षिपते भूयस्तथा भूतानि भूतकृत् ४३॥

दृग्भिर्हृदीकृतं परिरभ्य तद्भावं तादात्म्यं आपुः अपि नित्ययुजां आरूढयोगिनामपि दुरापं ३९ ४० चिरायितान् विलंबितान् अत्र
हेतुः शत्रुपक्षस्य क्षपणे चेतो येषां तान् ४१ अपि स्वित् अस्मान् अवध्यायथ अवजानीथ अकृतज्ञा एत
इत्याविशंकया इदं च छलकथा शोकमात्रनिवृत्तये वस्तुतः परित्यज्य गतत्वादिति चेत् अत आह नूनमिति ४२ एतत्सदृ
ष्टांतमाह वायुरिति आक्षिपते पृथक्करोति ४३ ॥ ॥

श्री०भा०
द०उ०
टी० ११

अपि च अतिभक्तिर्मयि इदं यद्भवतीनां मद्वियोगेन मत्कोऽमातिशयो जातः स्यात् मायीति मयि भक्तिमात्रमेव मावदमृतत्वाय कल्पते पुनर्भवतीनां मत्स्नेहः आसीत् इति अभिनंदनम् मदापनं मत्प्रापकमिति ४४ कीदृशोऽहं येन प्राप्त्या मत्स्वरूपमाह अहं हीति हे अंगना भौतिकानां शरावस्थवादीनां यथा आकाशादिकं एवमहं भूतानां आद्यन्तौ बहिरन्तश्चास्मि ४५ एवं सर्वभूतानां जरायुजादीनां अहमेव व्यापकमामरंत्यम् आप्त एवेति ४५ ननु चतुर्विधभूतग्रामाणां तद्व्यतिरिक्ताऽन्तरादिरूप तमिमरूढं सर्वव्यापकं सर्वभूतानिवर्तत इति कृतं तत्स्वात्मिकस्ती कमितनरसन्त्रान्यवहीनं प्रमयं यथा शरावादीनां भौतिकानामहं भूतान्यावृतरूपाणि एवमवेतानि च तद्विधानि भूतान्यपि भौतिकत्वात् आत्मकारणेऽव्यवर्तते ननु भोक्तापोक्ता नित्याः आत्मानुत युष्मात्मना भोक्तृरूपेणान्तः।

मयि भक्तिर्हि भूतानाममृतत्वाय कल्पते दिष्ट्या यदासीन्मत्स्नेहो भवतीनां मदापनः ४४ अहं हि सर्वभूतानामादिरंतोंऽतरं बहिः भौतिकानां यथा खं वार्भूर्वायुर्ज्योतिरंगनाः ४५ एवं ह्येतानि भूतानि भूतेष्वात्मात्मनाततः उभयं मय्यथ परे पश्यताभातमक्षरे ४६ श्रीशुक उवाच अध्यात्मशिक्षया गोप्य एवं कृष्णेन शिक्षिताः तदनुस्मरणध्वस्तजीवकोशास्तमध्यगन् ४७ आहुश्च ते नलिननाभ पदारविंदं योगेश्वरैर्हृदि विचिंत्यमगाधबोधैः संसारकूपपतितोत्तरणावलंबं गेहंजुषामपि मनस्युदियात्सदा नः ४८ इति श्रीभा० म० द० उ० यात्रायां कुरुसंगमो नाम द्व्यशीतितमोऽध्यायः ८२ श्रीशुक उवाच तथानुगृह्य भगवान्गोपीनां स गुरुर्गतिः युधिष्ठिरमथापृच्छत्सर्वांश्च सुहृदोऽव्ययं १॥

व्याख्या नकारं त्यक्त्वेन अप्यनद्भुतमयं भूतानि भौतिकरूपयोग्यं चभोक्तारं चात्मानं मय्यरे परिपश्यत आत्मानमेवं पश्यतेति ४६ अध्यात्मशिक्षया स्वरूपोपदेशेन शिक्षिता बोधिताः तस्यानुस्मरणेन ध्वस्तो जीवकोशो लिंगोपाधिर्यासां ताः तमेवाध्यगन् प्रापुः ४७ एवं प्राप्तापि कृष्णं पुनर्भक्त्यासंगेन मायया पातितेति तत्स्मरणं स्मरणं प्रार्थयामासुरित्याह आहुश्चेति हे नलिननाभ ते पदारविंदं गेहंजुषामपि नोऽस्माकं मनसि सदा उदियात् आविर्भवेत् ४८ इति दशमे द्व्यशीतितमोऽध्यायः ८२ त्र्यशीतितमे वंचसत्त्रीणां कृष्णकथोत्सवं द्रौपदीकृष्णभार्याभिरुक्तं स्वस्वकरग्रहं अध्यायक्रमाले १ तत्पादेह्याह्तमतोयशाेति।

रामः

मनसोमनसः सकाशान्मुखद्वारतो निःसृतं किं चिदेहधारिणां देहकृद्वासनायास्तिरस्कारविद्यालक्षिन्नतीति तस्यात्देहकर्तृत्वस्य स्मृतिं छिनत्तीति तथा देहमयोत्वच्चरणाम्बुजासवकर्णपुटैर्अलं पिबंति ते शान्ति दुर्जनशास्तु कालरूपात्कुतोऽशिवमशिवमित्यन्वय कथं तमहात्मनोव्यासादीमुखनिःसृतं किं चित् कदाचित् पिब्यासादिवाक्यैस्तात्मात्मनित्येन ज्ञानं तेनानंदु खभवतीत्यर्थः नन्वीश्वरस्यात्म त्वमेवक पुनराह देहं तद्देहं मनोजीवा त्वत्कृतस्तत्त्वेनतु छः संततिजीवति कोदेवात्मन्युक्त आत्मा यदेकआकाश आ नंदीनस्यादिति कृते अपवास्त्वत्सुखनिःसृतं त्वच्चरणाम्बुजासवं पिबंतितेषा महात्मनो कुतोऽशिवमित्यन्वय तत्कोऽहं भगवन्न मस्कारकरणाय देहं तद्देहकृदस्मृतिच्छिदं ३ हित्वेति यद्वद्यत्वात्त्वां हि एवलोमेवनताः स्मेत्यर्थः कथंभूतं आत्मधाम्नात्व

त एवं लोकनाथेन परिपृष्टाः सुसत्कृताः प्रत्यूचुर्हृष्टमनसस्तत्पादेक्षाहतांहसः २ कुतोऽशिवं त्वच्चरणाम्बुजासवं महन्मनस्तो मुखनिःसृतं क्वचित् पिबंति ये कर्णपुटैरलं प्रभो देहंभृतां देहकृदस्मृतिच्छिदं ३ हित्वात्मधामविधुतात्मकृतत्र्यवस्थमानंदसंप्लवमखंडमकुंठबोधं कालोपसृष्टनिगमावन आत्तयोगमायाकृतिं परमहंसगतिं नताः स्म श्रीशुक उवाच इत्युत्तमश्लोकशिखामणिं जनेष्वभिष्टुवत्स्वंधककौरवस्त्रियः समेत्य गोविंदकथा मिथोऽगृणंस्त्रिलोकगीताः शृणु वर्णयामि ते ५ द्रौपद्युवाच हे वैदर्भ्यच्युतो भद्रे हे जांबवति कौशले हे सत्यभामे कालिंदि शैब्ये रोहिणि लक्ष्मणे ६ हे कृष्णपत्न्य एतन्नो ब्रूत वो भगवान्स्वयं उपयेमे यथा लोकमनुकुर्वन्स्वमायया ७॥

स्वप्रकाशेन विधुता निरस्ता आत्मकृता बुद्धिनिमित्ता जाग्रदाद्यवस्था यस्मिन् तत् आनंदसंप्लवं सर्वानंदकंदं तदखंडं परिच्छिन्नं यत्र नकुंठितो बोधः तं प्राप्तिः तेषां तन्नित्यरूपता श्रीकृष्णस्य कृतोऽस्मदादिवदेवप्रतीते अतआह कालोपसृष्टेति कालेन तु उपसृष्टा विलुप्ता ये निग मास्तेषामवने रक्षायै आत्ता योगमायया आकृतिर्येन तं निराकाराणां निर्गुणानां परमहंसानां गतिरित्यान्तःस्वरूपत्वात् स्मोकचत्व स्मायया लक्ष्यते यद्यप्यात्मात्मवनताः स्मेति यद्वा त्वामितिप्रकरणात् ज्ञानरूपत्वा नताः किं कृत्वा हित्वा किं आत्मधाम आत्माश रीरधाम देहं तच्चदेहदैहिकसंगापरित्यज्येत्यर्थः समानमन्यत् ५ श्रीशुक लोकेषु गीताः ५ ८ कौशले हे सत्ये शैब्ये मित्रविंदे रोहिणी नामकाचित्षोडशसहस्राणाम् तुल्या हे आप्या श्रीकृष्णस्य पत्न्यः ७

श्रीरा॰भा॰
२०३०
टी॰९२

मामा अपि पितुः पादं पितु राजसु जरामभादि मुद्यत्कार्मुके सुमत्स्य अजेयाय महामेघश्रोत्व रिता सुकुद्वल्कता अपि पिएवो येन तेषाम् डि॥ परदर्पसंघ. तत्पक्षीनिके तत्सकौ ममा चेनाप्सु च सताभे नाचिवधे मसिंहक तेनानमहद्युम्न तेन मेन तेन लिखाम मिशाप कृपश अथ मार्यपतिहन्तुश्शिरा जितावलस्य मनक मुपाजहारक्वाणीतवान अथ अनतर मस्विजव लभ्मदी मेन मीत समापिता प्रमवे श्रीक स्मायमामादि प्राणदो दत्ता अथ कुराधिप अतिक्रतार्दि मर्मी त्यर्थ ९ देहमल मेपिता अथ श्रीक मनिजं नाथ स्वामिने देवमी श्वरं सीताप तिप्राज्ञायत्र विजात्वर्णं त्रिभुवनपतिं हानि त्रिनवाहा निहत्य छदी त्वां मेनतस्य विशति सिता स्य मुनाः प्युधनत पश्चि चित सजाताप रीता पस्य सपरीक्षितः तमाद्या तसीतापति रेवासाक्षित्ता त्वा पादौ प्रणत्य मणि नासहमामर्हणा मुपहरन अहं ता नपासमर्पितवान अहो ताहिं त्वमति श्रेष्ठा सिनत्याह अ

श्रीरविनयपूर्वकं वच चेद्यायमार्यपितुर्मुद्यत्कार्मुके सुराज स्वजेयभट श्रोत्व रितां गिरेणुः नियेम गैर्दृश्यमा गमजा विष्णु पात्र श्रीनके तवरणो मम माहेना य ८ सत्यभामा उवाच यो मे सनाभिवधन महा दानतेन लिखा मिशाय मयमा हि मुपाजहार जित्वा सुराजमथ स्व मदा सते न मीतः पित्रादिश नमो भवे पिदत्ताम ९ जाम्बवत्युवाच प्रान्ताय देह कदमु निजमा पाद्वे सीतापति त्रिनवहान्मु मुना प्युधत् ज्ञात्वा परीक्षितम उपाहरद्दे हि त्वमथाद्रौ प्रणम्य मणिनाहमम् भ्यहासी १० कालिन्द्युवाच तपश्चरन्तीमाज्ञाय स्वपादस्पर्शनाशया सख्योपेत्याग्रहीत्पाणिं योहं तद्गृहमार्जनी ११ मित्रविन्दोवाच यो मां स्वयंवर उपेत्य विजित्य भूपान् निन्ये श्वयूथगमिवात्मबलिं द्विपारिः भ्रातॄंश्च मेऽपकुरुतः स्वपुरं श्रियौक स्तस्यास्तु मेऽनुभवमङ्घ्र्यवनेजनत्वम् १२ सत्योवाच सप्तोक्षणोऽतिबलवीर्यसुतीक्ष्णशृङ्गान् पित्रा कृतान् क्षितिपवीर्यपरीक्षणाय तान् वीरदुर्मदहनस्तरसा निगृह्य क्रीडन्बबन्ध ह यथा शिशवः

सुषमाहं दासीति २० सख्या जैनेन तस्यमा हमार्जनक त्री ११ अनायूपगत स्वबलि द्विपारि सिंह इवेति मे भ्रातॄन् अपकुरुत अपकार कुर्वतो विजित्य श्रियौकसं लक्ष्मीनिवास तस्य पादावनेजनत्वं परस्पर लनके ह स्व अनुभवं प्रतिजन्म मे स्तु १२ सप्त उक्षणा वृषभा न बलं च वीर्यं प्रभाव अतीता अङ्गानि च अतिशयिता निये ता नि पित्रा कृतान् संपादितान् बलीयसे मा दातुं क्षितिपानां बल स्य परीक्षणाय एतान् प्रतिहन्तुं वीराणां दुर्मदघ्न तियेनानन्तरसा शीघ्रमेव निगृह्य दमयित्वा क्रीडन्नाम्या सेने ववन्ध अजीतो कान् अजापत्यानिति १३ ॥ ॥ ॥

राम
९८

वीर्यमेव भुजक्ष्मे यस्मा बलादासीमि सहचतुरंगिणीं राजन्यान् हिंसेनायुक्तान् प्रनिन्ये १४ कस्मिंश्चिदे परिहन् मित्रविंदा यस्मात्मा महावीर्यासेन मासहसस्वीजने मासह एवं येन पार सम्पदीन आत्मानो मनसोऽवलम्बस्य योभवेत् यद्वा येन कारणेन आत्मनो जीवस्पतनं च्छय सहबुद्ध्या
यद्भितिश्च राज्ञिर्हे होपरि यथामित्रविंदाया तथा ममापि चित्तमुकुंदविषयमासीत् तु समस्प समुचितपरिचायि पर कष्टसत्त्व्याभिमाचेते किन्तु नापि
मम चित्तं श्रीमुकुंदे आसीति १५ तत्र श्रीकृष्ण मामाना वशीकरत्वाद्यामास १८ यथा राज्ञि तद्वत्य वरोपाधिस्य सप्तास्तु भिक्षुवाकृतं तथा
मत्स्यकादितवान् पाण्डातेरे पार्थ समुद्रगामाकृत । तर्हि इमपि अर्जुन एव किं नाविधत्त आह अपरतितिमत्स्यवाहि रेवाधोनाल अते

यद्यस्य वीर्यभुजक्ष्मो मां दासीमिच्छन्तरं गिरीशं पश्चिनिर्जित्य सुराजन्यान्निन्ये तदास्य मस्तु ते १४
मित्रविंदोवाच यो मामात्मसेव्याय पत्युमाह यदेवं तवान् कस्मिन् क्रमप्यत विना मद्वीर्यहिस्पर्शसवी
जनैः १५ अस्यमेपादसंस्पर्शो भवे जन्मनि जन्मनि कर्मभिर्भ्राम्यमाणायायेन तच्छ्रेय आत्मनः १६ लक्ष्म
णोवाच ममापि राज्ञ्यच्युत जन्मकर्म च श्रुत्वा मुहुर्नारदगीतमास ह चित्तं मुकुंदे किल तत्पद्महस्तया
वृतः सुसंमृश्य विहाय लोकपान् १७ ज्ञात्वा मम मतं साध्वि पिता दुहितृवत्सलः बृहत्सेन इति ख्यातस्तत्रो
पायमचीकरत १८ यथा स्वयंवरे राज्ञि मत्स्यः पार्थेप्सया कृतः अयं तु बहिराच्छन्नो दृश्यते स जले परं १९
श्रुत्वैतत्सर्वतो भूपा आययुर्मत्पितुः पुरं सर्वास्त्रशस्त्रतत्त्वज्ञाः सोपाध्यायाः सहस्रशः २० पित्रा संपू
जिताः सर्वे यथावीर्यं यथावयः आददुः सशरं चापं वेद्धुं पर्षदि मद्धियः २१ आदाय व्यसृजन् केचित्स
ज्यं कर्तुमनीश्वराः आकोष्ठं ज्यां समुत्कृष्य पेतुरेकेऽमुनाहताः २२ सज्यं कृत्वापरे वीरा मागधांबष्ठ
चेदिपाः भीमो दुर्योधनः कर्णो नाविदंस्तदवस्थितिं २३ मत्स्याभासं जले वीक्ष्य ज्ञात्वा च तदवस्थितिं
पार्थो यत्तोऽसृजद्बाणं नाच्छिनत्पस्पृशे परं २४ ॥ स्वेन संलग्नमपि दृष्ट्वा संलक्ष्यते अयं तु नत पाकिं तु संमुखले
निहितकलशजले केवलं दृश्यते अतो दृष्टिरधस्तादुपरि चलसमिति श्रीकृष्णस्य वितरेकाणि नकस्यापि भवद्धृतिभाव १९ २०
मत्स्यवेद्धुं पर्षदि सदसि मद्धियः मय्येव धीर्यासामिति अन्य विज्ञानवेद्धुं शक्ताइतिभाव २१ तदेवाह आदायेति असमनां चापं न २२
नाविदंस्तदवस्थिति मागधादीनां त्रि पाण्डा कुरेवन तु सत्यामि स्तस्यापि २३ यत्तो मत्तवान् असृजन्मुमोच सर्वाग्रिमस्य
नाच्छिनत् परं केवलं पस्पर्श ज्ञानवानप्यर्जुनो वेलनाप एव तस्य ग्रं २४ ॥ ॥

श्री०भी०
२०३०
टी०५१

२५ अभिजिति सर्वार्थसाधके मुहूर्ते २६ २७ भगवन्तामिहर्षनिर्भरत्वान्नमेवानवर्णयन्नाह द्वाभ्यां तदा गामितितत्तदाकल्लोक त्वनोप
रो यथा स्ताभ्यां चपरागप्रविशकनके नोज्ज्वलानिवीषप्राच्चन्यपरिधायन्नीवीवधेन कौशिकाभ्युदनमकौशेयवस्त्रंसमीदोहास्ता
यस्मिस्त्वाहदनमस्या साकपर्यधिनता स्रुजोयथासा २८ उरव कुतलायस्मिन कुडलयोस्त्विषोयस्तिगडस्थलेयस्मिन्तुदे वलचशिशि
र. संतापहरोहासोयस्मुतें कटाक्षमोक्षेग्रपाङ्गवीक्षा विलासे अनुरक्त हृदय यस्याः सा २९ ३० हे पाक्षनिवृद्वा पदिक्मोक्षं सेहि।
मयाव्लेसतिस्पर्द्धत स्पर्द्धमानी अन्वेव परमेश्वर्यदर्पवतां कुत स्पर्द्धी वसेरस्तत्राह हृष्ठयानुशद्विषच्छयेन कोमनानुरा. विवि

राजन्येषु निरुन्धेषु भग्नमानेषु मानिषु भगवान्धनुरादाय सज्यं कृत्वाथ लीलया २५ तस्मिन्संधाय विशि
खैर्मत्स्यं वीक्ष्य सकृज्जले छित्त्वेषुणापातयत्तं सूर्ये चाभिजिति स्थिते २६ दिवि दुन्दुभयो नेदुर्जयश
ब्दयुता भुवि देवाश्च कुसुमासारान्मुमुचुर्हर्षविह्वलाः २७ तद्रंगमाविशमहं कलनूपुराभ्यां पद्भ्यां
प्रगृह्य कनकोज्ज्वलरत्नमालां नूत्ने निवीयपरिधाय च कौशिकाग्र्ये सव्रीडहासवदना कवरी
धृतस्रक् २८ उन्नीय वक्त्रमुरुकुन्तलकुण्डलत्विड्गण्डस्थलं शिशिरहाससकटाक्षमोक्षैः राज्ञो नि
रीक्ष्य परितः शनकैर्मुरारेरंसेऽनुरक्तहृदया निदधे स्वमालां २९ तावन्मृदङ्गपटहाः शङ्खभेर्यानका
दयः निनेदुर्नटनर्तक्यो ननृतुर्गायका जगुः ३० एवं वृते भगवति मयेशे नृपयूथपाः न सेहिरे
याज्ञसेनि स्पर्द्धन्तो हृच्छयातुराः ३१ मां तावद्रथमारोप्य हयरत्नचतुष्टयं शार्ङ्गमुद्यम्य संनद्ध
स्तस्थावाजौ चतुर्भुजः ३२ दारुकश्चोदयामास काञ्चनोपस्करं रथं मिषतां भूभुजां राज्ञि मृगा
णां मृगराडिव ३३ तेऽन्वसज्जन्त राजन्या निषेद्धुं पथि केचन संयत्ता उद्धृतेष्वासा ग्रामसिंहा यथा
हरिं ३४ ते शार्ङ्गच्युतबाणौघैः कृत्तबाह्वङ्घ्रिकन्धराः निपेतुः प्रधने केचिदेके संत्यज्य दुद्रुवुः ३५

श्री. कामविनिं जितान्स्पर्द्धे जिभाव. ३१ हयरत्नानां चतुष्टयं यस्मिन्न तरथं द्वाभ्यां मामा लिम्पद्वाभ्याधनुर्वीयोः ३२ हीत्वाचतुर्भु
जस्तस्थौ ३२ म्सा राणां मिषतामगराडिव नदाहरि जंगामेति शेषो ज्ञातव्यः दारुकस्येवबानगराजाभणा ३३ अन्वसज्जन्त अन्वधावन्त
सक्ताबुत्सके निषेद्धुं प्रतिबधकर्तुं केचन खलपुरलोगत्वा पथि समवाचभङ्गवु हिस्यथे. ३४ तेष्वासा उद्धीकृतचापाग्रामसिंहाः श्वा.

राम
७८

रविच्छदः पत्री तैरविच्छदाः ध्वजेषु पटाः यस्यां चित्राणि तोरणानि यस्यां सैव सा च ता कुशस्थलीं पुरीं यदुपतिः समाविशत् स्वकेतनं गृहं
अस्ताचलं वा ३६ महार्हैर्वासः प्रभृतिभिः सुहृदादीन् पूजयामास ३७ दासाः इति सह आयुधानि पूर्णाय प्रादात् ॥ ३८ ॥ इमा अष्टौ वयमेव
सर्वसंगनिवृत्त्या तपसा धर्मेण च अद्धा साक्षात् तस्य गृहदासिकाः बभूविम ३९ क्षितिजये क्षितिजस्य भौमस्य जये राजकन्याः अस्माकं
रुद्धाः ज्ञात्वा ततो निर्मुच्य संसृतेर्विमोक्षो यस्मात्तत्पादाम्बुजमनुस्मरन्तीः न परिणिनाय परिणीतवान् आप्तकामोऽपि ४० न वयमिति साम्राज्यादि
न कामयामहे किंतु एतस्य श्रीमत्पादरजः कामयामहे एतत्सर्वं वेदस्य कामयामहे इति यद्वा वहुवचनात् ऐश्वर्यं सर्वं सम्पदाज किमेव कामयते अत आह
ॐ हे साध्वि साम्राज्यं सार्वभौमपदं स्वाराज्यं ऐन्द्रं भौज्यं तदुभयभोगभोज्यं विविधराजेन्द्रादि विराट् तस्य भावो वैराज्यं आणिमादिरिति

ततः पुरीं यदुपतिरत्यलंकृतां रविच्छदध्वजपटचित्रतोरणां कुशस्थलीं दिवि भुवि चाभिसं
स्तुतां समाविशत्तरणिरिव स्वकेतनं ३६ पिता मे पूजयामास सुहृत्संबन्धिबान्धवान् महार्हवा
सोऽलंकारैः शय्यासनपरिच्छदैः दासीभिः सर्वसंपद्भिर्भटेभरथवाजिभिः आयुधानि महार्हाणि
ददौ पूर्णस्य भक्तितः ३७ आत्मारामस्य तस्येमा वयं वै गृहदासिकाः सर्वसंगनिवृत्त्याद्धा तपसा च
बभूविम ३८ महिष्य ऊचुः भौमं निहत्य सगणं युधि तेन रुद्धा ज्ञात्वाथ नः क्षितिजये जितराज
कन्याः निर्मुच्य संसृतिविमोक्षमनुस्मरन्तीः पादाम्बुजं परिणिनाय य आप्तकामः ४० न वयं सा
ध्वि साम्राज्यं स्वाराज्यं भौज्यमप्युत वैराज्यं पारमेष्ठ्यं च आनन्त्यं वा हरेः पदं ४१ कामयामह एतस्य
श्रीमत्पादरजः श्रियः कुचकुंकुमगन्धाढ्यं मूर्ध्ना वोढुं गदाभृतः ४२ व्रजस्त्रियो यद्वाञ्छन्ति पुलि
न्द्यस्तृणवीरुधः गावश्चारयतो गोपाः पादस्पर्शं महात्मनः ४३ इति श्रीभागवते महापु० दशमे० त्र्यशीतितमो

ऋद्धिः आकल्पमित्यर्थः पारमेष्ठ्यं ब्रह्मपदं आनन्त्यं मोक्षो हरेः पदं तत्सामीप्यं लोकादि न तु कामयामहे इति यद्वा वहुवचनात् ऐश्वर्याष्टकं क्रमेण
प्राणादिदिक्कुत्पाद्याधिपत्यानि साम्राज्यभोज्यस्वाराज्यवैराज्यानि अत्र योग्यानि ४१ तर्हि किं तत्पादरजः एव कामयते अत आह श्रि
यः कुचकुंकुमगन्धाढ्यमिति तत्र आरितं यत्पादरजः यापि मे वितत्यादि निभाव ४२ ननु तर्हि अतिदुर्लभत्वात् किं तत्र कथमत आह
दु व्रजस्त्रिय इति यत्स्पर्शं गावः महात्मनो गोपाः चारयत पादस्पर्शं च गोपा यं पादं वाञ्छन्ति तत्र तत्परा सुलभमिति
भाव ४३ इति श्रीभागवते दशमे त्र्यशीतितमे ८३ रामायनम ॥ ॥

चतुर्भिर्विशिनष्टि काश्चीनितमेभ्य निमामासमेवस्वरे ममस्योसाह बंधुमस्यापनादिक। सुबलपुत्री गान्धारी माधवी सुभद्रा क्षितिपानां पत्न्य स्वगोप्य कृष्णं मकागोप्य विसम्यु विस्मयं चक्रुः ३।४।५।६ ५६ आनर्चु अर्चितवन्त ७ धर्मगोपीतनु र्यस्य स धर्मगुप्तनु यताः नियता वाचो यस्य सदसः ८ जन्मभृतः सफलजन्मानः तत्फलं जन्मफलं किं तत् परमो योगेश्वर दर्शनं ९ किं च युष्माकं दर्शनमेव तावद्देवानामपि दुष्प्राप अस्माकं तु स्पर्शनादिकमपि कस्मादनुग्रहेण इति विस्मयेनाह किमिति स्वल्पतपसां तीर्थस्नानादि मात्रेण योग्यानां येषां तान्पाचार्यप्रति

श्रीशुकउवाच श्रुत्वा पृथा सुबलपुत्र्यथ याज्ञसेनी माधव्यथ क्षितिपपत्न्युत स्वगोप्यः कृ
ष्णेऽखिलात्मनि हरौ प्रणयानुबंधं सर्वा विसिस्म्युरलमश्रुकलाकुलाक्ष्यः १ इति संभाषमाणासु
स्त्रीभिः स्त्रीषु नृभिर्नृषु आययुर्मुनयस्तत्र कृष्णरामदिदृक्षया २ द्वैपायनो नारदश्च्यवनो देवलो
ऽसितः। विश्वामित्रः शतानंदो भारद्वाजोऽथ गौतमः ३ रामः सशिष्यो भगवान् वसिष्ठो गालवो
भृगुः पुलस्त्यः कश्यपोऽत्रिश्च मार्कंडेयो बृहस्पतिः ४ द्वितस्त्रितश्चैकतश्च ब्रह्मपुत्रास्तथांगि
राः अगस्त्यो याज्ञवल्क्यश्च वामदेवादयोऽपरे ५ तान्दृष्ट्वा सहसोत्थाय प्रागासीना नृपादयः पांड
वाः कृष्णरामौ च प्रणेमुर्विश्ववंदितान् ६ तानानर्चुर्यथा सर्वे सहरामोऽच्युतोऽर्चयत् स्वागतासन
पाद्यार्घ्यमाल्यधूपानुलेपनैः ७ उवाच सुखमासीनान्भगवान्धर्मगुप्तनुः सदसस्तस्य महतो य
तवाचोऽनुशृण्वतः ८ श्रीभगवानुवाच अहो वयं जन्मभृतो लब्धं कार्त्स्न्येन तत्फलं देवानाम
पि दुःप्रापं यद्योगेश्वरदर्शनं ९ किं स्वल्पतपसां नृणामर्चायां देवचक्षुषां दर्शनस्पर्शनप्रश्नप्र
ह्वपादार्चनादिकं १० न ह्यम्मयानि तीर्थानि न देवा मृच्छिलामयाः ते पुनंत्युरुकालेन दर्शनादेव सा
धवः ११ नाग्निर्न सूर्यो न च चंद्रतारका न भूर्जलं खं श्वसनोऽथ वाङ्मनः उपासिता भेदकृतो हरं
त्यघं विपश्चितो घ्नंति मुहूर्तसेवया १२ ॥

मायामित्यनेन च सुदृढं दिवोपाहो यो योगेश्वर स्पर्शनादिकमिदं किमसंभावित
मित्यर्थः १० एतत्प्रपंचयति नह्यम्मयानीति त्रिभिः ११ वाङ्मनसी पीर सुपासना विमपत्य मोवा चंद्र सुपासितो मनो ब्रह्मेतुपा
स्यश्रुतिसुति अघं तत्सत्यमज्ञानं हरंति अत्र हेतु भेदकृत भेदकत्वात् यद्वा भेदबुद्धिं कुर्वतः उस विपश्चितो निरस्तभेदो तेन
मुहूर्तमात्र सेवयैवाघं घ्नंतीति १२ ॥ ॥ ॥

अत साधून् विहायान्यत्रात्मादिबुद्ध्या सज्जमानो ऽतिमन्द इत्याह आत्मबुद्धिरहमितिबुद्धिः अपोधातवो वातपित्तश्लेष्माणः प्रकृतयो
यस्य तस्मिन् कुणपे शरीरे स्वधीः स्वीयाः इति बुद्धिः भौमे भूविकारे इज्यधीः देवताबुद्धिः यत्तीर्थबुद्धिः जलेतीर्थमितिबुद्धिः अभिज्ञे
तत्त्वविद्भ्यस्तां बुद्धिमनसनिरतवभोक्तुपितरः ... स एव गोखरः इति १३ दुरन्वयमनन्त
रूपश्रमतो अनवसितागाधीबुद्धयो यांश्च १४ ईशितव्यता अनीश्वरता कर्माधिकारिता जनसंग्रहमात्रमनतिस्पृष्ट स्मयन्त इसन्त १५ अ
नेन्त्वपविद्भगवन् आह यो माययेति तत्त्वविदुत्तमा अपि वयं कामो माया भया विमोहिता इति तामाह यदिति यत्तस्मात् इह
मानर चेष्टितेन गूढ सन् ईशितव्या पति अनीश्वरवदाचरति एवमन्त्यमीश्वरचेष्टितम् इत्येवमाचरयत तत्राह अहो भगवत्सत्ते

यस्यात्मबुद्धिः कुणपे त्रिधातुके स्वधीः कलत्रादिषु भौम इज्यधीः । यत्तीर्थबुद्धिः सलिले न कर्हिचिज्जनेष्वभिज्ञेषु स एव गोखरः १३ श्रीशुक उवाच निशम्येत्थं भगवतः कृष्णस्याकुण्ठमेधसः वचो दुरन्वयं विप्रास्तूष्णीमासन्भ्रमद्धियः १४ चिरं विमृश्य मुनय ईश्वरस्येशितव्यताम् जनसंग्रह इत्यूचुः स्मयन्तस्तं जगद्गुरुम् १५ मुनय ऊचुः यन्मायया तत्त्वविदुत्तमा वयं विमोहिता विश्वसृजामधीश्वराः यदीशितव्यायति गूढ ईहया अहो विचित्रं भगवद्विचेष्टितम् १६ अनीह एतद्बहुधैक आत्मना सृजत्यवत्यत्ति न बध्यते यथा भौमैर्हि भूमिर्बहुनामरूपिणी अहो विभूम्नश्चरितं विडम्बनम् १७ अथापि काले स्वजनाभिगुप्तये बिभर्षि सत्त्वं खलनिग्रहाय च स्वलीलया वेदपथं सनातनं वर्णाश्रमात्मा पुरुषः परो भवान् १८ ब्रह्म ते हृदयं शुक्लं तपःस्वाध्यायसंयमैः यत्रोपलब्धं सद्व्यक्तमव्यक्तं च ततः परं १९ ॥

बविचेष्टितं विचित्रं अतर्क्यं १६ भगवत्त्वमेवाह अनीह इति अनीहः ।
अक्रिय एव आत्मना स्वरूपमात्रेण बहुधा एतत् यथा भौमैरिति भौमैर्घटादिविकारैः ... विको
रो नाम ... ननु कथमहं जगत्कर्तादि ... वसुदेवपुत्रादिरिति तत्राह अहो इति विभूम्न
परिपूर्णस्य तव ... जन्मादिचरितं विडम्बनमनुकरणमात्रं ... १७ जनसंग्रहमाह अथापीति त्रिभिः सत्त्व
शुद्धसत्त्वात्मकरूपं बिभर्षि स्वलीलया आचारेण वेदपथं च बिभर्षि १८ अत एव ब्राह्मणेषु बहुमानमपि करोषी
त्याह ब्रह्मेति ब्रह्म वेदाख्यं ते ... हृदयं ... मतेति यत्र ब्रह्मणि ... कार्यम

श्री·भा०
१०·३०
टी०८१

तस्माद्धृदहृदयस्था तुर्वेद प्रवर्तक ब्राह्मणकुलशास्त्रयोनेर्वेदरूपात्मकस्य स्वसद्धाम श्रेष्ठमपलादिस्थानम भाजयसि सप्रजयसि ता।
तस्मादेवकारणात्त्वं ब्रह्मण्यानामग्रणीमुख्यः तत्प्रवर्तक सत्कर्माचरतीमर्थः २० तस्मादीश्वरस्य तदेव जनस्य हमात्रं वपतुतवा।
सेगस्याकृतान्वीद्यादु ऋचेतिषाड्ड सतागत्यात्वयाप्तस्य समसत्प्राप्यमल्प यस्मात्त्वं श्रेयसायपरो वधि २१ २२ एकस्मिन्नेव स्थाने न्या
हानमेघेष्वात्मेऽपिकालेन स्वप्नादिकार एतौ स्वरनियतार २३ एतत्सर्वद्वैतमाह पथितिरूपानल्पमात्मरूपन् गुणानां त्वदृके न्यन विष
येषु त्वदृष्टिः नामेमात्रं मिदिस्थेलम्पतसो ह्याभातमिह व्याधादिरूपमात्मानं वेरतद्दर्हित देवदत्तादिरूपमात्मानं वेदयथा २४ एवस्त्वा

तस्माद्भूस्मकुलेभ्रश्नन्दशास्त्रयोनेस्त्वमात्मनः स्वभाजयसि सद्धामनद्भुतएपामग्रणीर्भवान् २० अ
द्यानोजन्मसाफल्यं विद्यायाश्च तपसो दृशः त्वया संगम्य सद्गत्या यदन्तः श्रेयसां परः २१ नमस्तस्मै
भगवते कृष्णायाकुण्ठमेधसे स्वयोगमायया छन्नमहिम्ने परमात्मने २२ नयं विदन्त्यमी भूपा एका
रामाश्च वृष्णयः मायाजवनिकाच्छन्नमात्मानं कालमीश्वरं २३ यथाशयानः पुरुष आत्मानं गु
णतत्त्वदृक् नाममात्रेन्द्रियाभातं न वेद रहितं परं २४ एवं त्वा नाममात्रेषु विषयेष्विन्द्रियेहया माय
या विभ्रमच्चित्तो न वेद स्मृत्युपप्लवात् २५ तस्याद्यतेऽहदृशाम्प्रिमघौघमर्षतीर्थास्पदं हृदि
कृतं सुविपक्वयोगैः उत्सिक्तभक्त्युपहताशयजीवकोशा आपुर्भवद्गतिमथोऽनुगृहाण भक्तान्
२६ श्रीशुक उवाच इत्यनुज्ञाप्य दाशार्हं धृतराष्ट्रं युधिष्ठिरं राजर्षे स्वाश्रमान् गन्तुं मुनयो द
धिरे मनः २७ तद्वीक्ष्य तानुपव्रज्य वसुदेवो महायशाः प्रणम्य चोपसंगृह्य बभाषेदं सुयन्त्रितः २८

त्वा नाममात्रेषु त्वमादिनु त्वं विषयेषु इन्द्रियेषु यो ईहा चेष्टा तया मेवमायया विभ्रमच्चितो न वेद स्मृतेर्विवेकस्योपप्लवाद्भ्रा
शात् २५ अतो अघस्य सर्वनाशकरानितीर्थमतो गंगायास्तीर्थं तस्यास्पदं मात्रपतं प्रिमुपक्वयोगैरपि हृदि कृतं केवलं न तु
दृष्टं तस्यांघ्रिद्वदृशिमद्दश वताववद्भ हि, पुनः, अतो भक्तान् अनुगृहाण भक्ता त्वद्भवाननुग्रहं कांक्षन्ति
तनु किं भक्ता पुण्याप्त वैमयतावन्तु हाकिनित्याह उत्सिक्ता उद्रिक्ता भक्ति त्वमापहता आशयलक्षणो जीव
कोशो पेषां तादृशाः भगवद्गतिमापुरित्यन्वय इति २६ उपसंगृह्य चरणौ पाणिभ्यां धृत्वा वभाषे दं मिति सवधि राव

५
८
दाम.
८१

सर्वदेवेभ्यस्तेभ्य यावतीर्वै देवतास्ताः सर्वा वेदविदि ब्राह्मणे वसन्तीति श्रुतेः येन कर्मणा येषा स्यात्तेन वा कर्मणा निर्हारो निःशेषो भवति तदु
च्यतां २८ श्रीकृष्णमहिमानमजानन्तं वसुदेवं विहसन्नाह नारद नातीति बुभुत्सया बोद्धुमिच्छया ३० तत्र गङ्गातीरवासी ३१ श्रीकृष्णमे
कस्य मन्यमानो [illegible] कालेन [illegible] कफलवत्त्वस्य
[illegible] गुणतः [illegible] पूर्वरूपादिना देहादिवत् ३२ तमेव।
कृ[illegible] तत्र कैः
प्राणागार [illegible] स्वकार्यं स्वरूप

श्रीपद्मकेश उवाच नमीव. सर्वदेवेभ्यः ऋषयः श्रोतुमर्हथ कर्मणा कर्मनिर्हारो येषयास्यान्मस्तदुच्य
ते २९ श्रीनारद उवाच नाति चित्रमिदं विप्रा वसुदेवो बुभुत्सया कृष्णं मत्वार्भकं यन्नः पृच्छति श्रेय
आत्मनः ३० सन्निकर्षोऽत्र मर्त्यानामनादरणकारणं गाङ्गं हित्वा यथान्याम्भस्तत्रत्यो याति शुद्धये ३१
यस्यानुभूतिः कालेन लयोत्पत्त्यादिकास्य वै स्वतोऽन्यस्माच्च गुणतो नकुतश्चन रिष्यति ३२ तं क्लेश
कर्मपरिपाकगुणप्रवाहैरव्याहतानुभवमीश्वरमद्वितीयं प्राणादिभिः स्वविभवैरुपगूढमन्यो मन्येत सू
र्यमिव मेघहिमोपरागैः ३३ अथोचुर्मुनयो राजन्नाभाष्यानकदुन्दुभिं सर्वेषां शृण्वतां राज्ञां तथैवाच्यु
तरामयोः कर्मणा कर्मनिर्हार एष साधुनिरूपितः यच्छ्रद्धया यजेद्विष्णुं सर्वयज्ञेश्वरं मखैः ३५ चित्त
स्योपशमोऽयं वै कविभिः शास्त्रचक्षुषा दर्शितः सुगमो योगो धर्म आत्ममुदावहः ३६ अयं स्वस्त्ययनः प
न्था द्विजातेर्गृहमेधिनः यच्छ्रद्धयाप्तवित्तेन शुक्लेनेज्येत पूरुषः ३७॥

घात मेघहिमोपरागैः अनुसारराद्भि
स्वविभवैः स्वर्यमिवेति ३३ ३४ चित्तस्योपशम उपशमहेतुः योगो मोक्षोपायः [illegible] आत्ममुदावहः तीति तथा [illegible]
[illegible] धर्म [illegible] विहिताकरणेन [illegible] ३६ ननु [illegible] त्यागेनैकेन
[illegible] विहित [illegible] कर्म [illegible]
[illegible] कामनया [illegible]
[illegible] नियत एव पन्था ३७ ॥ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
१०.३०
टी०८२

स्वस्य पुनः प्राह विशेषणमिति विशेषफलम्भवतेयेनेदं दीनेश्च विशेषणां विशेषावि सर्जितएमेहे गृहे हो चित्तेमीगेदीरसुतेषणाविसर्जितस स्तुभवेने भक्तरामनुवन्धितते देहे स्तुतेश्चात्मन स्वर्गादि लोकेषणां च कालेन सत्यानुसंधानेन मविसर्जित देवहेवसुदेव यदा देवका लेन देवानामपि समनुस्मृत्य हेतुभवेतेनेत्यर्थः अत्र श्रवणादि चारोत्रमाणां प्रविश्यामधिते ३१ किंच अलौकिमिति घोत्पत्ति जायमानो वेश्म श्रामोऽह्नि मि ऋ गोऽह्नं मावान जापते ब्रह्मचर्येण ऋषिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः प्रजया पितृभ्य इत्यादि तानि विशेषणान्यन्यानि

विशेषणां प्रहृष्टात्मा हेदीरसुतेषणाम् आत्मलोके यशां देवकालेन विसर्जितः ध्रुवः आत्मस्वके यथा: सर्वेयमुधीरास्तथैव ने ३८ अन्तो हि मिर्हि जो जातो देवविधिपितृणां प्रभो यज्ञाध्ययनपुत्रैस्तान्यनिस्तीर्यत्यजन्पतेत्स ३९ त्वं त्वद्य मुक्तोऽह्रां द्वाभ्यां वै अनृषि पित्रोर्महामते यज्ञेर्देवर्णमनृणं चनिर्भयो शरणो भव वसुदेवभवान्नरं नमस्कार परमपाहरे जगतामीश्वरं शान्तं सपद्यां प्रजगतः ४२ श्रीशुक उवाच इति तद्वचनं श्रुत्वा वसुदेवो महामनाः तानृषीनृत्विजो वव्रे मूर्ध्नानम्य प्रसाद्य च ४२ त एनमृषयो राजन्वृतां धर्मेण धार्मिकं तस्मिन्नयाजयन्क्षेत्रे मखैरुत्तमकल्पकैः ४३ तद्दीक्षायां प्रवृत्तायां वृष्णयः पुष्करस्रजः स्नाताः सुवाससो राजन्राजानः सुष्ठ्वलंकृताः ४४ तन्महिष्यश्च मुदिता निष्ककंठ्यः सुवाससः दीक्षाशालामुपाजग्मुर्लिप्ताः वस्तुपाणयः ४५ नेदुर्मृदंगपटहशंख भेर्यानकादयः ननृतुर्नटनर्तक्यस्तुष्टुवुः सूतमागधाः जगुः सुकंठ्यो गंधर्व्यः संगीतं सहभर्तृकाः [illegible] तमभ्यषिंचन्विधिवदक्तमभ्यक्तमृत्विजः पत्नीभिरष्टादशभिः सोमराजमिवोडुभिः ४७ ताभिर्दुकूलवलयैर्हारनूपुरकुंडलैः स्वलंकृताभिर्विबभौ दीक्षितोऽजिनसंवृतः तस्यर्त्विजो महाराज रत्नकौशेयवाससः ससदस्या विरेजुस्ते यथा वृत्रहणोऽध्वरे ४८ तदा रामश्च कृष्णश्च स्वैः स्वैर्बंधुभिरन्वितौ रेजतुः स्वसुतैर्दारैर्जीवेशौ स्वविभूतिभिः

कृत्स्नस्य चमनु अन्तःस्थानिश्री एपपाक स्थानेमोदिनिवेशपेत आनयाक्रस्तुमोक्ततुमेवमानो अजात्यध ४९ निर्बंध निर्मुक्त आत्मनः अमरहोमवेश्महात प्रव्रज ४० किंच अवृत्तचैतानामपक्रम स्वतुक्कतीर्थ एव स्याद् वसुदेवे तिप्राचे आर्चितवान् महोत्साहतवापुर्वयो ४१ ४४ आलिप्ताककुमादिभिः वस्तुपाणयः गन्धहीताहेणकृस्तः ४५ आत्मनेत्रयोरजनेनआमक्ते सर्वांगेषुनवनीतेन ४७ ताभिः पत्नीभिः सहितो दीक्षितो विरेजे ४८ जीवेशो सर्वजीवानामीशौ ५० ॥ ॥

रामः
८२

अनुयज्ञमिति ... [illegible] ... वैकृता ... आदय ते सर्वे ... क्रियाकर्मेत्याभीश्वर ५१ ५२ सस्नु स्नानं चक्रुः ५३ ... न पूजयेत् ... पूजयत ५४ ... तेषां सर्वेषां ५५ ... [illegible] ... धृतराष्ट्रानुजो विदुरः पार्था युधिष्ठिर भीमार्जुना यमौ नकुलसहदेवौ ५७ सौहृदेनार्द्रीकृतानि चित्तानि येषां ॥

ईजेनुयज्ञं विधिना अग्निहोत्रादिलक्षणैः प्राकृतैर्वैकृतैर्यज्ञैर्द्रव्यज्ञानक्रियेश्वरं ५१ अथर्त्विग्भ्योऽददात्काले यथाम्नातं स दक्षिणाः स्वलंकृतेभ्योऽलंकृत्य गोभूकन्या महाधनाः ५२ पत्नीसंयाजावभृथ्यैश्चरित्वा ते महर्षयः सस्नू रामह्रदे विप्रा यजमानपुरःसराः ५३ स्नातोऽलंकारवासांसि वंदिभ्योऽदात्तथा स्त्रियः ततः स्वलंकृतो वर्णानाश्वभ्योऽन्नेन पूजयत् बंधून्सदारान्ससुतान्पारिबर्हेण भूयसा विदर्भकोशलकुरून्काशिकेकयसृंजयान् ५५ सदस्यर्त्विक्सुरगणान्नृभूतपितृचारणान् श्रीनिकेतमनुज्ञाप्य शंसंतः प्रययुः क्रतुं ५६ धृतराष्ट्रोनुजः पार्था भीष्मो द्रोणः पृथा यमौ नारदो भगवान्व्यासः सुहृत्संबंधिबांधवाः ५७ बंधून्परिष्वज्य यदून्सौहृदाक्लिन्नचेतसः ययुर्विरहकृच्छ्रेण स्वदेशांश्चापरे जनाः ५८ नंदस्तु सह गोपालैर्बृहत्या पूजयार्चितः कृष्णरामोग्रसेनाद्यैर्न्यवात्सीद्बंधुवत्सलः ५९ वसुदेवोंजसोत्तीर्य मनोरथमहार्णवं सुहृद्वृतः प्रीतमना नंदमाह करे स्पृशन् ६० श्रीवसुदेव उवाच भ्रातरीशकृतः पाशो नृणां यः स्नेहसंज्ञितः तं दुस्त्यजमहं मन्ये शूराणामपि योगिनां ६१ अस्मास्वप्रतिकल्पेयं यत्कृताज्ञेषु सत्तमैः मैत्र्यर्पिताफला चापि न निवर्तेत कर्हिचित् ६२ प्रागकल्पाच्च कुशलं भ्रातर्वो नाचराम हि अधुना श्रीमदांधाक्षा न पश्यामः पुरः सतः ६३ मा राज्यश्रीरभूत्पुंसः श्रेयस्कामस्य मानद स्वजनानुत बंधून्वा न पश्यति ययांधदृक् ६४ एवं सौहृदशैथिल्यचित्त आनकदुंदुभिः रुरोद तत्कृतां मैत्रीं स्मरन्नश्रुविलोचनः ६५॥

ते ५८ मनोरथाः ... ६० ... योगिनां ... ६१ ... अस्मासु ... प्रतिकल्पा ... ६२ ... अफलापि ... अप्रतिकारत्वं ... न निवर्तेत तस्माद् ... पाशोपमं ... अफलत्वमेवाह ... ॥

श्रीभागवते ... ८४ ...

... ८४

अद्य श्व इति प्रातर्निर्गमिष्ये वा परश्वो गमिष्यामि इति अपराह्णे निर्गमिष्ये वा गमिष्यामि इति पुनः पुनर्मानितः ६६ पाणि ... ६८ ७० यदुदेवस्य वसुदेवस्य महोत्सवं यज्ञादि ... सुहृत्संदर्शनादिकं चेति ७१ इति दशमे चतुरशीतितम ... पितरौ सुतौ ... विकाराः ... नेश्वरत्वं ... कारकत्वं पमन

नंदस्तु सख्युः प्रियकृत्प्रेम्णा गोविंदरामयोः अद्य श्व इति मासांस्त्रीन् यदुभिर्मानितोवसत् ६६ ततः कामैः पूर्यमाणः सव्रजः सहबांधवः परार्ध्याभरणक्षौमनानानर्घ्यपरिच्छदैः ६७ वसुदेवोग्रसेनाभ्यां कृष्णोद्धवबलादिभिः दत्तमादाय पारिबर्हं यापितो यदुभिर्ययौ ६८ नंदो गोपाश्च गोप्यश्च गोविंदचरणांबुजे मनः क्षिप्तं पुनर्हर्तुमनीशा मथुरां ययुः ६९ बंधुषु प्रतियातेषु वृष्णयः कृष्णदेवताः वीक्ष्य प्रावृषमासन्नाद्ययुर्द्वारवतीं पुनः ७० जनेभ्यः कथयां चक्रुर्यदुदेवमहोत्सवं यदासीत्तीर्थयात्रायां सुहृत्संदर्शनादिकं ७१ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे चतुरशीतितमोध्यायः ८४ श्रीशुक उवाच अथैकदात्मजौ प्राप्तौ कृतपादाभिवंदनौ वसुदेवोभिनंद्याह प्रीत्या संकर्षणाच्युतौ १ मुनीनां स वचः श्रुत्वा पुत्रयोर्धामसूचकं तद्वीर्यैर्जातविश्रंभः परिभाष्याभ्यभाषत २ कृष्ण कृष्ण महायोगिन्संकर्षण सनातन जाने वामस्य यत्साक्षात्प्रधानपुरुषौ परौ ३ यत्र येन यतो यस्य यस्मै यद्यद्यथा यदा स्यादिदं भगवान्साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरः ४ ॥

तत्र तावद्योक्तं तत्कारणत्वेनेश्वरत्वं तन्नाह यत्रेति यत्राधिकरणे येन कर्त्रा ... प्रकारकत्वं ... कर्मकारक ... करणे ... अपादान ... इति ... कारणे भवद्रूपता विधत्ते इदं सर्वं

किंच धारणपोषणकर्त्तापि त्वमेवेत्याह एतदिति हे आत्मन् प्राणः क्रियाशक्तिः जीवो ज्ञानशक्तिश्च सन् त्वमेव बिभर्षि ५ ननु प्राणादीनां
विचित्रशक्तीनां कारणत्वावगमात्कथं परमेश्वरस्यैव कारणत्वेन सर्वात्मकत्वमुच्यत इत्याशंक्य प्राणादिशक्तयोऽपि तस्यैवेत्याह।
प्राणादीनामिति प्राणा सत्त्वमहदादीनां विश्वसृजां विश्वकारणानां याः शक्तयः ताः परस्य परमकारणस्येश्वरस्यैव कुतः पारतंत्र्या
त् यथा वेगशक्तिर्न्न बाणस्य अपितु पुरुषस्य तद्वदित्यर्थः ननु भगवन् प्राणादिवर्गस्य चस्मात्तन्त्र्यमेव किं न स्यात् अत आह वैशा
दृश्यात् द्वयोरिति चेतनाचेतनत्वेन विसदृशत्वात् द्वयोश्चेतनप्राणादिवर्गस्य चेतनपारतंत्र्यमेव युक्तमित्यर्थः यद्वा प्राणादिषु द्व
द्वयोरवलाविहसदृशत्वे विरुद्धक्रियाकारित्वात् किंपुनर्बहूनां तस्मादेकेन सर्वेश्वरेण सर्वशक्तिनाधिष्ठितानामेव विशिष्टकार्यारम्भकत्व
मुक्तेन स्वतन्त्राणामिति तथा चोक्तं न यदेतत्सहतानां भावात् तद्वियमनोगुणानां परानर्निमित्तेन शक्नुवन्ति समस्तानां चान्योन्यं।

एतन्नानाविधं विश्वमात्मसृष्टमधोक्षज आत्मनानुप्रविश्यात्मन्प्राणो जीवो बिभर्ष्यजः ५ प्राणादीनां विश्वसृजां शक्तयो याः परस्य ताः पारतंत्र्याद्वैसादृश्याद्द्वयोश्चेष्टैव चेष्टतां ६ कान्तिस्तेजः प्रभा सत्ता चन्द्राग्न्यर्कर्क्षविद्युतां यत्स्थैर्यं भूभृतां भूमेर्वृत्तिर्गन्धोऽर्थतो भवान् ७ तर्पणं प्राणनमपां देव त्वं ताश्च तद्रसः ओजः सहो बलं चेष्टा गतिर्वायोस्तवेश्वर ८ ॥

भगवच्छक्तिश्चोदिता सदसत्त्वमुपादाय चोभयं ससर्ज्ज वुर्ज्ज्योरिति तथा नानात्वात्किं पानीया. प्रोचु प्रोजल्पो विभुमित्यादिनं प्राणा
दीनांचक्रपाकान्तत्वशक्तमावेकत स्यादत आह चेष्टैव चेष्टमानानामेषां चेष्टैव शक्तिः यथा वायोः प्राणात् णादीनां चान्यथा चपु
रुषस्य शक्त्याशरीराणां वेग इति ६ पारतंत्र्यमेव प्रपंचयति कांतिरिति पंचभिः चंद्रस्य कांतिः अग्नेस्तेजः अर्कस्य प्रभा ऋक्षाणां विद्युतां सत्तास्फु
रणमात्रं सत्वं अर्थतो वस्तुतो भगवान् तथा चोक्तं न तत्र सूर्यो भाति न चन्द्रतारकं नेमा विद्युतो भान्ति कुतोऽयमग्निः तमेव भान्तमनु
भाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभातीति स्मृतिश्च यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलं यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि माम
कमिति च भूभृतां पर्वतानां स्थैर्यं भूमेः आधारत्वेन वृत्तिर्गन्धश्च भवान् तवैव शक्तिरित्यर्थः ७ किं च हे देव अपां तर्पणं प्रीण
नकत्वं प्राणनं जीवनहेतुत्वं ताः आपश्च तासां रसश्च त्वमेव किं च वायोरोजः सहादि तवैव शक्तिः ८ ॥ ॥

श्री०भा०
द०उ०
२८४

दिशामुपाधिकृताकाशप्रदेशानामवकाशः दिशश्च त्वं खं च सामान्याकाशं तदाश्रय स्फोटश्च ... नादः प श्यन्ती ओंकारः मध्यमा वर्णोश्च स्याकृतीनां पदार्थानां पृथक्कृतिः पृथक्करणमभिधानं ... ९ इन्द्रियाणामिन्द्रियं विषयप्रकाशनशक्तिः देवाश्चेन्द्रियाधिष्ठातारः तदनुग्रहस्तेषामधिष्ठानशक्तिः ... अवबोधोध्यवसायशक्तिः ... अनुस्मृतिरभिसंधानशक्तिः १० भूतानां कारणं भूतादिस्तामसोहंकारस्त्वमसि इन्द्रियाणां तैजसोहंकारः ... वैकारिकः सात्त्विकोहंकारश्च त्वं ... प्रधानं त्वं ११ अपि च नश्वरेषु नाशशीलेषु भावेषु ... यथा ... द्रव्यविकारेषु घटकुण्डलादिषु नश्वरेषु द्रव्यमात्रम्

दिशां त्वमवकाशोसि दिशः खं स्फोट आश्रयः नादो वर्णस्त्वमोंकार आकृतीनां पृथक्कृतिः ९ इंद्रियं त्विन्द्रियाणां त्वं देवाश्च तदनुग्रहः अवबोधो भवान्बुद्धेर्जीवस्यानुस्मृतिः सती १० भूतानामसि भूतादिरिंद्रियाणां च तैजसः वैकारिको विकल्पानां प्रधानमनुशायिनां ११ नश्वरेष्विह भावेषु तदसि त्वमनश्वरं यथा द्रव्यविकारेषु द्रव्यमात्रं निरूपितं १२ सत्वं रजस्तम इति गुणास्तद्वृत्तयश्च याः त्वय्यद्धा ब्रह्मणि परे कल्पिता योगमायया १३ तस्मान्न संत्यमी भावा यर्हि त्वयि विकल्पिताः त्वं चामीषु विकारेषु ह्यन्यदा व्यावहारिकः १४ गुणप्रवाह एतस्मिन्नबुधास्त्वखिलात्मनः गतिं सूक्ष्मामबोधेन संसरंतीह कर्मभिः १५ यदृच्छया नृतां प्राप्य सुकल्पामिह दुर्लभां स्वार्थे प्रमत्तस्य वयो गतं त्वन्माययेश्वर १६ ॥

... अनश्वरं यथा तद्वत् १२ ... त्रिगुणात्मकं कार्यरूपोपि त्वमसीत्याह सत्त्वमिति ... योगमायया १३ तस्मान्न संति ... यर्हि ... व्यावहारिकः ... १४ ... संसारः ... गुणप्रवाहः ... अबुधा ... १५ ... यदृच्छया ... मनुष्यतां सुकल्पां ... १६ ॥

राम
२८

अहो किमिति ममतेतिस्नेहपाशैर्निबद्धास्तिष्ठाह असावहमिति देहे अस्य देहस्यान्वयादिषु च ममैवेत इति १७ अहो त्वत्तु त्वयोरावयोः किमिदमारोपसे अत आह युवामिति भूभारक्षत्रक्षपणार्थमवतीर्णाविति यथाह भविष्यति अस्य कश्यपमिश्र १८ तत्तस्मादेवाणूरं शरणं यन्नानासंसृतिभयमपहर्तारं तदिति तव पादतलं त्वमामुपसीद यतिं किं निर्विद्य स अत आह एतावतेति इन्द्रियलालसेन इन्द्रियार्थलालसेन मर्त्यशरीरे आत्मदृक् आत्मबुद्धिरहत्वयि च परे परमेश्वरे अपत्यबुद्धिरस्मिते तादृशमपीति १९ ननु कुतो एतत्तत्र अहमेव इति ब्रवीत आह सूतीगृहे इति अनुयुगं प्रतियुगं मानी आवयोर्यदा पुत्रता इति अहंमिति युगं यदा चक्रं इत्यादि निर्भवति युगं अधुना

असावहं ममैवैते देहे चास्यान्वयादिषु स्नेहपाशैर्निबध्नाति भवान्सर्वमिदं जगत् १७ युवां न नः सुतौ साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरौ भूभारक्षत्रक्षपणा अवतीर्णौ तथात्थ ह १८ ते ते गता स्म्यरणमद्य पदारविंदमापन्नसंसृतिभयापहमार्त्तबंधो एतावतालमलमिंद्रियलालसेन मर्त्यात्मदृक् त्वयि परे यदपत्यबुद्धिः १९ सूतीगृहे ननु जगाद भवानजो नौ संजज्ञ इत्यनुयुगं निजधर्मगुप्त्यै नानातनूर्गगनवद्विदधज्जहासि को वेद भूम्न उरुगाय विभूतिमायां २० श्रीशुक उवाच आकर्ण्येत्थं पितुर्वाक्यं भगवान्सात्वतर्षभः प्रत्याह प्रश्रयानम्रः प्रहसन् श्लक्ष्णया गिरा २१ श्रीभगवानुवाच वचो वः समवेतार्थं तातैतदुपमन्महे यन्नः पुत्रान्समुद्दिश्य तत्त्वग्राम उदाहृतः २२ अहं यूयमसावार्य इमे च द्वारकौकसः सर्वेऽप्येवं यदुश्रेष्ठ विमृग्याः सचराचरं २३

च वसुदेवो देवकी युगं एव हि प्रतियुगं अजा एवाहं संजज्ञे अवतीर्ण इति भगवान् ननु जगाद ननु नासौ चतुर्भुजो देव इति तत्राह नानातनूरिति गगनवद् संगत एव त्वं भूम्नः सर्वगतस्य विभूतिरूपां मायां २० उपमन्महे उपमन्यामहे समुद्दिश्य विषयीकृत्य तत्त्वग्रामस्तत्त्वसमूहः उदाहृतः सम्यक् निरूपित २२ इमामेव दृष्टिं सर्वत्र विधेयत्वेनाह अहमिति एवं विमृग्या ब्रह्मत्वेनैवान्वेषणीया किं च सचराचरं जगदपि २३ रामायनम ॥

मनु नानाविकारवत्ता कुतो ... [illegible] ... बहुधा प्रतीते ... आत्मा हि ... [illegible]
... तत्कृतेषु ... [illegible] ... बहुधा ... [illegible]
... [illegible] ... नानात्वं ... [illegible]
... [illegible] ... २५ सुविस्मितं ... २७ ... २८ ... भूमेर्भारायमाणानां ... [illegible]

आत्मा ह्येकः स्वयंज्योतिर्नित्योन्यो निर्गुणो गुणैः। आत्मसृष्टैस्तत्कृतेषु भूतेषु बहुधेयते २४
खं वायुर्ज्योतिरापो भूस्तत्कृतेषु यथाशयं आविस्तिरोल्पभूर्येको नानात्वं यात्यसावपि २५
शुक उवाच एवं भगवता राजन्वसुदेव उदाहृतः श्रुत्वा विनष्टनानाधीस्तूष्णीं प्रीतमना अ-
भूत् २६ अथ तत्र कुरुश्रेष्ठ देवकी सर्वदेवता श्रुत्वानीतं गुरोः पुत्रमात्मजाभ्यां सुविस्मिता २७
कृष्णरामौ समाश्राव्य पुत्रान्कंसविहिंसितान् स्मरंती कृपणं प्राह वैक्लव्यादश्रुलोचना २८
देवक्युवाच राम रामाप्रमेयात्मन्कृष्ण योगेश्वरेश्वर वेदाहं वां विश्वसृजामीश्वरावादिपुरु-
षौ २९ कालविध्वस्तसत्वानां राज्ञामुच्छास्त्रवर्तिनां भूमेर्भारायमाणानामवतीर्णौ किलाद्य मे
३० यस्यांशांशांशभागेन विश्वोत्पत्तिलयोदयाः भवंति किल विश्वात्मंस्तं त्वाद्याहं गतिं ग-
ता ३१ चिरान्मृतसुतादाने गुरुणा किल चोदितौ आनिन्यथुः पितृस्थानाद्गुरवे गुरुदक्षिणां
३२ तथा मे कुरुतं कामं युवां योगेश्वरेश्वरौ भोजराजहतान्पुत्रान्कामये द्रष्टुमाहृतान् ३३ ऋ-
षिरुवाच एवं संचोदितौ मात्रा रामः कृष्णश्च भारत सुतलं संविविशतुर्योगमायामुपाश्रितौ ३४
तस्मिन्प्रविष्टावुपलभ्य दैत्यराड् विश्वात्मदैवं सुतरां तथात्मनः तद्दर्शनाह्लादपरिप्लुताशयः स-

भो किलावतीर्णौ ... [illegible] ... ३० यस्यांश ... [illegible] ... लेशेन विश्वोत्पत्त्यादयो भ-
वंति तं त्वां ... [illegible] ... ३१ ... आनीतवंतौ पितृस्थानात् ... ३२ ... ३४ दैत्यराड्बलिः ... [illegible]
... [illegible] ... ३५ ॥

[illegible]

यः समानीयवरानन्तमुत्तानिविष्टयोस्तत्र महात्मनोस्तयोः इत्थं रूपावनिज्ञाततत्त्वोस
ते इत्याच्च स्वपुनाद्यद्देवह ३६ समहृयामासस्तोविभ लोमिर्महाहवस्याभरणानुलेपनैः तोवलैरी
पामतमहाराण्णिभिः स्वसोभिताम्मसमर्पयेनच ३७ सं ३ सनो भगवत्पदाम्बुजो विभ्रन्मुहुः प्रेमविभि
न्नया धिया उवाचेहानेरजलाकुलेक्षणः प्रहृष्टरोमानघगाद्गदाक्षरः ३८ बलिरुवाच नमोनन्ता
याब्रहेतनमः कृष्णाय वेधसे सांख्ययोगवितानाय ब्रह्मणे परमात्मने ३९ दर्शनंवो हि भूतानां
दुःप्रापं चाप्यदुर्लभं रजस्तमःस्वभावानां यन्नः प्राप्तो यदृच्छया ४० दैत्यदानवगन्धर्वाः सिद्धविद्या
ध्रचारणाः यक्षरक्षःपिशाचाश्च भूतप्रमथनायकाः ४१ विशुद्धसत्त्वधाम्न्यद्धा त्वयि शास्त्रशरी
रिणि नित्यं निबद्धवैरास्ते वयं चान्ये च तादृशाः ४२ केचनोद्बद्धवैरेण भक्त्या केचन कामतः न तथा
सत्त्वसंरब्धाः सन्निकृष्टाः सुरादयः ४३ इदमित्थमिति प्रायस्तव योगेश्वरेश्वरः न विदुस्त्वपि योगेशा
योगमायां कुतो वयं ४४ तन्नः प्रसीद निरपेक्षविमृग्ययुष्मत्पादारविन्दधिषणान्यगृहान्धकूपात्
निष्क्रम्य विश्वशरणाङ्घ्र्युपलब्धवृत्तिः शान्तो यथैक उत सर्वसखैश्चरामि ४५

[illegible]

कथमलवृ एषा नासिवंभाव सम्भवति इति चेन्नहि यथन्नहृदेवेन यास्मान नुशिक्षये सा कृपा धीतिहि प्रभो ईशितव्या सर्वजीवास्तेषा मीशायत्त वा नुशासन श्रा तिष्ठन् आ श्रयन् चोदनाया विधिनिषेधलक्षणायाः सकाशात् मुच्यते न त्वेतत्त्वमीशको विधिकिंकर स्याशितिभाव ४६ तदुक्तं सर्वमनुमोद्य स्वागमनकारणं सप्रपंचमाह आसन्निति पंचभि ऊर्णायां भार्यायां प्रथमान्तरे स्वायंभुव मन्वन्तरे तेरवा सुतां वाचं यभितुं मैथुनेन रंतुं पितुरुद्यतं उद्युक्तं कं प्रजापतिं जहसुः उपहसितवंत ४७ तेनावद्यकर्मणा पापेन

साध्वस्मानीशितव्येशानिः पापान्कुरुनः प्रभो पुमान्यच्छ्रद्धयातिष्ठंश्चोदनाया विमुच्यते ४६

श्रीभगवानुवाच आसन्मरीचेः षट्पुत्रा ऊर्णायां प्रथमान्तरे देवाः कं जहसुर्वीक्ष्य सुतां यभितुमुद्यतं ४७ तेनासुरीमगन्योनिमधुनावद्यकर्मणा हिरण्यकशिपोर्जाता नीतास्ते योगमायया ४८ देवक्या उदरे जाता राजन्कंसविहिंसिताः सा तान्शोचत्यात्मजान्स्वांस्त इमेऽध्यासतेऽन्तिके ४९ इत एतान्प्रणेष्यामो मातृशोकापनुत्तये ततः शापाद्विनिर्मुक्ता लोकं यास्यन्ति विज्वराः ५० स्मरोद्गीथः परिष्वंगः पतंगः क्षुद्रभृद्घृणी षडिमे मत्प्रसादेन पुनर्यास्यन्ति सद्गति ५१ इत्युक्त्वा तान्समादाय इन्द्रसेनेन पूजितौ पुनर्द्वारवतीमेत्य मातुः पुत्रानयच्छतां ५२ तान्दृष्ट्वा बालकान्देवी पुत्रस्नेहस्नुतस्तनी परिष्वज्यांकमारोप्य मूर्ध्न्यजिघ्रदभीक्ष्णशः ५३ अपाययत्स्तनं प्रीता सुतस्पर्शपरिस्नुतं मोहिता मायया विष्णोर्यया सृष्टिः प्रवर्तते ५४ पीत्वामृतं पयस्तस्याः पीतशेषं गदाभृतः नारायणांगसंस्पर्शप्रतिलब्धात्मदर्शनाः ते नमस्कृत्य गोविंदं देवकीं पितरं बलं मिषतां सर्वभूतानां ययुर्धाम दिवौकसां ५६॥

सुरीं योनिमगन् आगमन् अधुना तत्क्षणमेव हिरण्यकशिपोर्जाताः अथ ते च योगमायया नीता संत ४८ देवक्या उदरे जाता हे राजन् बलेन चक्रे सेन च हिंसिता सा च तानात्म जान्स्वान् शोचतीति इमे तु तवान्तिके ध्यासते ४९ लोकं देवलोकं ५० स्मरोद्गीथ उद्गीथः सद्गतिमीक्षमास्पदं वकेतीर्मानिति नामश्रुत कीर्तिमिति प्रथमजकसायानक दुंदुभिरर्पयामास तत्युक्त ५१ अम इत्यर्पयामासतु ५२ अमत स्नेहेन गरा

म त्ता नामागमननिर्गमनं च स्त्रीक्ष स्वमाया मेने तेन नेवापत्यादि रूपेण रचिता ५१ ... तकीर्तिर्यस्य तस्य व्यासपुत्रेति विरुद्ध वचन ए ...
पंजगत अष्टमिनलीनिन यातन ... लनिशाश्वय याभवतिनयानक ... दिवादि निनेदेवमो दाहेतुत्व पापस्य रतेनत्व चोक तद्द्रक्तानामु ...
... परमसुखावहकरणाभरणामिति स्वपसुरूपता माह किमन्म ... नविप्रात विनयेन सत्यामा लातस्य ... कालादि म ... हित ।
लोकयानीति इति श्रीमपचार्षीनितम ५५ ... श्रीतिनेम दभान्सु ... जनो हरत ... गत्वाचार्मि ... प्रविशावनदयत १

ते दृष्ट्वा रैवतकीं देवीं मत्ता गमननिर्गमे । मेने सुविस्मितामायोक्षस्वस्य रचितां नृप ५१ एवंविधानस्य
इत्वानिक्षस्वस्य परमात्मन । बीर्यो हस्मनेन तवीर्यस्य संस्पर्शनात्तानिभारत ५२ सूत उवाच इत्येवमनुजश्रेष्ठ
निशम्य वैपद्यामुनरारेण्यभितमम्तकीर्तेर्वै धीमान्व्यासपुत्रः जगाद धर्मि ... लतद्दृक्तस्वल ... ष्टर भगव
निक्षक्त चितोपानिन स्वेम धाम ५३ इति श्री भा० म० २० ... न्तागजानन यन्नेन पचाशीतितमोध्यायः ८५
राजोवाच ब्रह्मन्नो हिंतुमिच्छामिः स्वसारं रामकृष्णयोः यथोपयेमेविजयोयामम सोस्मितामही १
श्रीशुक उवाच अर्जुनस्तीर्थयात्रायांपर्यटन्नवनीं प्रभुः गतः प्रभासमशृणोन्मातुलेयीं स
आत्मवान् दुर्योधनायरामस्तां दास्यतीति नचापरे तल्लिप्सुः सयतिर्भूत्वा त्रिदण्डी द्वारकामगात् ३
तत्रवैवार्षिकान्मासानवात्सीत्स्वार्थसाधकः पौरैः सभाजितोभीक्ष्णं रामेणाजानता च सः ४ एक
दागृहमानीय आतिथ्येन निमन्त्र्य तं श्रद्धयोपहृतंभैक्ष्यं बलेन बुभुजे किल ५ सोपश्यत्तत्र
महतीं कन्यां वीरमनोहरां प्रीत्युत्फुल्लेक्षणस्तस्यां भावक्षुब्धं मनो दधे ६ सापि तं चकमे वीक्ष्य नारी
णां हृदयंगमं हसन्ती व्रीडितापाङ्गी तन्न्यस्तहृदयेक्षणा ७ ॥ पित्रोः सुज्ञानमादिश्य सुभद्रां फाल्गुनाय च जगाम मि

थिलां कश्च स्वभक्तप्रियकृन्नन २ देवकार्यं तपस्त्वलाभवत् अर्जुनस्य सुभद्रालाभोपि रामप्रतिकूलत्वात् दुर्घट इति मन्यमान प्रसंग
नत्व च्छ मिच्छामिति कृष्णमस्रो ... १ दुर्योधनायेति अपरे वसुदेवादयो न दास्यन्तीति तल्लिप्सुः तस्यामातुलेयी लिप्सुः कामवच्च
पितुः स्वजनमन्त्रिदेवं ... विधायगेतः स्वात ... सयतिरिति २ स्वार्थसाधक कन्यप्रेप्सु ७ नमालीच्य न तिमञ्ज ... हमानो यवलेन
यच्छ्रद्धयोपहृतं परिविष्टं तद्भैक्ष्यं किलार्जुनो बुभुजे इत्यन्वय ५ भावेन रत्या भि प्रायेणाक्षुभित मनो दधे ६ व्रीडितापाङ्गी मन्त्रीडक

श्रीभागवतटीका सटिप्पणी ... खण्ड ...

श्री० भा०
१० उ०
टी०
८१

अन्तरं हर्तुमवसरं प्रेप्सुः प्राप्तुमिच्छुः कामेनाक्रान्तचित्तस्य [illegible] आसमन्ताद्धुथत आवरणं कुर्वते १० पारिबर्हा
णि वरवध्वोः प्रीतिदेयानि १२ अनीहया अकृतोद्यमेन आगतं यदाहार्यं भोज्यं तेन निर्वर्तिता निजाः क्रिया यस्य १४ यात्रामात्रं शरीरनिर्वा
हमात्रं भोज्यमुपनमति प्राप्नोति १५ मिथिलस्य जनकस्य वंश्यो मैथिलः प्रभुर्वदान्यविदेहान् शान्तरथेषु १६ कृष्णो व्यासः रामो भा

नोपरे समनुध्याप्यन्तरं प्रेप्सुरर्जुनः । न लेभे शं भ्रमच्चित्तः कामेनातिबलीयसा ८ महत्यां देवया
त्रायां रथस्थां दुर्गनिर्गतां जहारानुमतः पित्रोः कृष्णस्य च महारथः रथस्थो धनुरादाय शूरांश्चारुन्ध
तो भटान् विद्राव्य क्रोशतां स्वानां स्वभागं मृगराडिव तच्छ्रुत्वा क्षुभितो रामः पर्वणीव महार्णवः गृहीत
पादः कृष्णेन सुहृद्भिश्चानुसान्त्वितः ११ प्राहिणोत्पारिबर्हाणि वरवध्वोर्मुदा बलः महाधनोपस्क
रेभरथाश्वनरयोषितः १२ श्रीशुक उवाच कृष्णस्यासीद्द्विजश्रेष्ठः श्रुतदेव इति श्रुतः कृष्णैक
भक्त्या पूर्णार्थः शान्तः कविरलंपटः १३ स उवास विदेहेषु मिथिलायां गृहाश्रमी अनीहयागता
हार्यनिर्वर्तितनिजक्रियः १४ यात्रामात्रं त्वहरहर्दैवादुपनमत्युत नाधिकं तावता तुष्टः क्रिया
चक्रे यथोचिताः १५ तथा तद्राष्ट्रपालोऽङ्ग बहुलाश्व इति श्रुतः मैथिलो निरहंमान उभावप्यच्युत
प्रियौ १६ तयोः प्रसन्नो भगवान् दारुकेणाहृतं रथं आरुह्य साकं मुनिभिर्विदेहान्प्रययौ प्रभुः १७ ना
रदो वामदेवोऽत्रिः कृष्णो रामोऽसितोऽरुणिः अहं बृहस्पतिः कण्वो मैत्रेयश्च्यवनादयः १८ तत्र तत्र
तमायान्तं पौरा जानपदा नृप उपतस्थुः सार्घ्यहस्ता ग्रहैः सूर्यमिवोदितं १९ आनर्तधन्वकुरुजा
ङ्गलकङ्कमत्स्यपाञ्चालकुन्तिमधुकेकयकोशलार्णाः अन्ये च तन्मुखसरोजमुदारहाससस्निग्ध
वीक्षणं नृप पपुर्दृशा नॄणां नार्यः २० तेभ्यः स्ववीक्षणविनष्टतमिस्रदृग्भ्यः क्षेमं त्रिलोकगुरुरर्थदृशं
च यच्छन् शृण्वन् दिगन्तधवलं स्वयशोऽशुभघ्नं गीतं सुरैर्नृभिरगाच्छनकैर्विदेहान् २१ तेऽच्युतं प्रा
प्तमाकर्ण्य पौरा जानपदा नृप अभीयुर्मुदितास्तस्मै गृहीतार्हणपाणयः २२

शि० अहं शुकः। ११

मादिषि सर २४ आनर्ता [illegible] पञ्चालादि [illegible] नरैर्नृभिः [illegible]
नष्टं [illegible] २१ अभीयुः [illegible]

राम

८१

श्रीमत्फुल्लानि प्रसन्नानि आननानि आशयाश्च अत करणानि च येषां ते: शिरोभि २३ २४ तदभिप्रेत्य श्रीकृष्णस्तयोरुभाभ्यामविज्ञातो मद्गृहा
वन्नुपागत इति मन्यमानलक्षित अविदित तदा उभाभ्यामप्यन्योन्यालक्षित ताभ्यामलक्षित: २६ उद्धर्ष उद्गतहर्षं हृदयं यस्य अस्राविलेक्षण:
२८ ईश्वरान् ईश्वरं तत्तुल्यांश्च तान्मुनीन् २९ श्रीणन् प्रीणयन् सस्पृशन्नमर्दयन् ३० आत्मा चेतयिता साक्षी

दृष्ट्वा तेऽत्र मश्लोकं प्रीत्युत्फुल्लाननाशया: कैर्धृतांजलिभिर्नेमु: श्रुतपूर्वांस्तथा मुनीन्
२३ स्वानुग्रहाय संप्राप्तं मन्वानौ तं जगद्गुरुं मैथिल: श्रुतदेवश्च पादयो: पेततु: प्रभो: २४ न्यमंत्र
येतां दाशार्हमातिथ्येन सह द्विजै: मैथिल: श्रुतदेवश्च युगपत्संहतांजली २५ भगवांस्तदभिप्रेत्य द्वयो:
प्रियचिकीर्षया उभयोराविशद्गेहमुभाभ्यां तदलक्षित: २६ श्रोतुमप्यसतां दूरान् जनक: स्वगृहागता
न् आनीतेष्वासनाग्र्येषु सुखासीनान्महामना: २७ प्रवृद्धभक्त्या उद्धर्षहृदयास्राविलेक्षण: नत्वा त
दंघ्रीन्प्रक्षाल्य तदपो लोकपावनी: २८ सकुटुंबो वहन्मूर्ध्ना पूजयांचक्र ईश्वरान् गंधमाल्यांबराक
ल्पधूपदीपार्घ्यगोवृषै: वाचा मधुरया प्रीणन्निदमाहान्नतर्पितान् पादावंकगतौ विष्णो: संस्पृशञ्छ
नकैर्मुदा ३० राजोवाच भवान्हि सर्वभूतानामात्मा साक्षी स्वदृग्विभो अथ नस्त्वत्पदांभोजं स्मरतां
दर्शनं गत: ३१ स्ववचस्तदृतं कर्तुमस्मद्दृग्गोचरो भवान् यदात्थैकांतभक्तान्मे नानंत: श्रीरज: प्रिय:
३२ को नु त्वच्चरणांभोजमेवंविद्विसृजेत्पुमान् निष्किंचनानां शांतानां मुनीनां यस्त्वमात्मद: ३३
योऽवतीर्य यदोर्वंशे नृणां संसरतामिह यशो वितेने तच्छांत्यै त्रैलोक्यवृजिनापहं नमस्तुभ्यं भगवते कृ
ष्णायाकुंठमेधसे नारायणाय ऋषये सुशांतं तप ईयुषे दिनानि कतिचिद्भूमन् गृहान्नो निवस द्विजै:
समेत: पादरजसा पुनीहीदं निमे: कुलं ३६ इत्युपामंत्रितो राज्ञा भगवाँल्लोकभावन: उवास कुर्वन्कल्याणं मि
थिलानरयोषितां ३७ श्रुतदेवोऽच्युतं प्राप्तं स्वगृहाञ्जनको यथा नत्वा मुनीन्सुसंहृष्टो धुन्वन्वासो ननर्त ह
३८ तृणपीठबृसीष्वेतानानीतेषूपवेश्य स: स्वागतेनाभिनंद्यांघ्रीन्सभार्योऽवनिजे मुदा

प्रकाशक स्वदृक् प्रकाशक अथ अत कारणात् ३१ अनंतो वधुर्विश्वीर्भार्यापि आज पुत्रोपि ३२ न ह्यात्मसमर्पणं
गृह्णाति गृहीतवान् ३७ धुन्वन् परिभ्रमयन् ३८ अवनिजे अवनिनिजे प्रक्षालितवान् ३९ ॥ ॥

श्री॰भा॰
३०३०
१०२८

[illegible]

तदेभसामहाभाग आत्मानेसम्‌हान्वये स्वापयांचक्रउद्वीलप्यसर्वमनोरथः ६० फलादि
रोगशीरशिवामंतावुभिःमहासुरान्तुलसीकुशांकुजे: आराधयामासयथोयथन्यायासपर्यया
सत्वाविवर्द्धनायसा ६२ सतर्कयामासकुलोसमान्वमत्वस्यकूपपतितस्यसंगमः मःसर्वतीर्थ
स्पदपादरेणुभिः कसेनचास्याज्ञानिकेतनस्सुरैः ६३ सयविष्ठन्त्कलातिथ्यानक्तदेवउपा
स्थितः स्वभार्यस्वजनायस्वतवाचाधाभिमर्शनः स्कतेरवतथाच नात्मनोदर्शनमामः परपरम
पुरुषः यहींदृशाक्तिभिःस्पृष्टाप्रविष्टोन्ताःससतमा ६३ यथाशयानःपुरुषामनसैवात्ममाय
या सृष्ट्वालोकंपरंस्वाप्नमनुविश्यावभासते ६५ तथावतागरहोपश्यद्‌चेतावामिवस्ता न
गणसेवस्तामनंदहिदिभास्यमलात्मनो ६६ हरिस्याख्यातिद्रष्टस्यःकर्मविध्विणेचेतसा आत्मश
क्तिभिस्याद्यस्युपेतगुणात्मनो ६७ नमास्तुतेध्यात्मविदांपरात्मनेत्यनात्मनेस्वात्मविभक्त
मत्यवे सकारणाकारणलिंगमीयुषेस्वमायया संवृत्तरुद्धदृष्टये ६८ ॥

[illegible]

राम
८८

एतद्देवपश्येच मन्नमस्पनि नमो स्त्विति तेतुभ्यं नमोस्तु अध्यात्मविद्यानिधये देहाद्यहंकाराणां परमात्मत्वे परात्मत्वेन प्रकाशमानाय मोक्ष
प्रदायस्वधि आत्मात्मने देहाद्यभिमानिने जीवाय परत्वेन प्रकाशमानत्वात् स्वात्मन सकाशात् विभक्त समर्पितात्मस्तु संसारोच्छेदनस्मै
कुलाय ब्रह्म सकारणाम हदादिकार्य स्वकारणा प्रकृतिं तदुभयं लिंगमुपाधिमिपश्यन् पार्श्व पुष्टो आसेवेन अन्त अमयमियन्तु स्वस्मात्
काशात् दुमं पश्य शपाय जीवाय विभक्तस्य स्वस्थ्यं नियन्तृ नियम्य विकारणो बहन्नाह हेस्वमायया सेव नेति अतो नु शेषवर्येत्वा
निय तेनु भवनम किं चरद्दव येमायाविलादेव सम्पादा स्वकालादेःपि पनतं सम्यग्दासमा प्रमा स्वस्मात् अनुभवाचरणादि
ध्येननसिइत्येकपद ४९ सगवेन्त परमञ्चरत्वेनो मनात्स्वभक्तान् शाधि अनुशिक्षय ४८ ५० स्वभिन्नादर्शनलोक वोऽसि

सत्वेशाधिसभक्तान्नः किंदेवकरवामते एतद्देवानाथानां क्लेशोपद्रवानगोचरः ४९
श्रीशुक उवाच तदुक्तमित्युपाकर्ण्य भगवान्प्रणतार्त्तिहा गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रहस्त
स्तमुवाच ह ५० श्रीभगवा० ब्रह्मंस्तेनुग्रहार्थाय संप्राप्तान्विद्ध्यमून्मुनीन् संचरंति मया
लोकान्पुनंतः पादरेणुभिः ५१ देवाः क्षेत्राणि तीर्थानि दर्शनस्पर्शनार्चनैः शनैः पुनंति का
लेन तदप्यर्हत्तमेक्षया ब्राह्मणो जन्मना श्रेयान्सर्वेषां प्राणिनामिह तपसा विद्यया तुष्ट्या कि
मु मत्कलया युतः ५३ न ब्राह्मणान्मे दयितं रूपमेतच्चतुर्भुजं सर्ववेदमयो विप्रः सर्वदेवमयो
ह्यहे ५४ दुःप्रज्ञा अविदित्वैवमवजानंत्यसूयवः गुरुं मां विप्रमात्मानमर्चादाविज्यदृष्टयः ५५
चराचरमिदं विश्वं भावा ये चास्य हेतवः मद्रूपाणीति चेतस्याधत्ते विप्रो मद्दृष्टया ५६ ॥

तायुमस्मिभान् स्वलोक संग्रह परो भवान् मनोपिन्नाम्न एषुपुष्पातिरिक्तं कु विं त्वेवमनुशाधि ब्रह्मन्निति समभि मया
हरस्मेन ५१ देवाः रभोपि चास्मान् श्रेष्ठा इत्याह देवाइति दर्शने पुनन्ति पतेतु मद्य किं चरेद्वादेः नियम्यनेति तदप्यर्हत्तमानामीक्ष
या ५२ ममस कलोप रिक्तत्वेन मुपास्ति तयायुत ५३ किं च ब्राह्मणाराधनमेव श्रेष्ठ इत्याह नेति हेतुमाह सर्ववेद
मयो विप्र इति प्रमाणाधीनत्वात् सर्वदेव रमयो विप्रो देवमयात् रस्मान्मे दृष्टा स्व ५४ इत्यर्थ अत्य पर्वो दादृष्टये इत्याह
ष्टय पुज्यबुद्धय ५५ अस्य विश्वस्य हेतवो भावा महदादय मदीयो पामेव सर्वत्रेत्यया ५६ ॥ रामे

श्री०भा०
द०उ०
८१

सन्मार्गं सतांवेदानां त्रिकांडविषयाणां प्रवृत्तिप्रकारमादिश्य ५९ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे टीकायां षडशीतितमोऽध्यायः ८६ सप्ताशीतितमे नारायणनारदसंवादे वेदैः स्तुतिर्निर्गुणात्मविषयार्पिता १ ज्ञानमेव भगवतो वसुदेवाय वागीशाय स्वबेदनेन व्यसार्थस्य स्तुतिं ऋषयः सप्तपूर्वं हृदयेष्वविभिन्नं स्मितम् सम्प्रदायविभक्त्या प्रदर्शिताः प्रतिसर्गं निर्मितयात्राधिकं विद्यासिद्ध्या भगवतिश्रीमद्भागवतेप्येवं स्मरन् सनिर्धारितं मयानुतन्तु स्यात् सुष्ठितं मापि बोधितं सर्वाभ्यायते एवं स्वभक्तयो राजन्भगवान्भक्तभक्तिमान् उषित्वादिश्य सन्मार्गं पुनर्द्वारवतीमगादित्यत्र सन्मार्गं सतां स्वतः प्रमाणभूतानाम् ब्राह्मणप्रकारं ततो हितानां वेदानामार्गं परब्रह्मपरत्वमुपदिश्य भगवान् गतिरित्युक्तं तत्र वेदानां ब्रह्मपरत्वमघटमानं मन्वान ५ इति ब्रह्मन्निति त्रितावन्मुख्यवृत्त्या गुणभेदेन निर्देशाद्यति मुख्यावृत्तिर्हि योगभेदेन द्विधा तद्रूपेणाजात्या गुणेन क्रियया वेशादिवस्तु निःसङ्गत्वात् सन्निवेशकेन तेन प्रवर्तते यथा द्विजपञ्चमो शुक्लः इति लक्षणा चेतनेनवसकेनतनाभिहितात्य सर्वथा नि

तस्माद्ब्रह्मर्षीनेतान्ब्रह्मन्मच्छ्रद्धयार्चय एवं चेदर्चितो विद्वान्नान्यथा भूरिभूतिभिः ५७ श्रीशुक उ० स इत्थं प्रभुणादिष्टः सहकृष्णान्द्विजोत्तमान् आराध्यैकात्मभावेन मैथिलश्चाप सद्गतिम् ५८ एवं स्वभक्तयो राजन्भगवान्भक्तभक्तिमान् उषित्वादिश्य सन्मार्गं पुनर्द्वारवतीमगात् ५९ इति श्रीभा० महापुराणे दशमस्कन्धे उ० षडशीतितमोऽध्यायः ८६ परीक्षिदुवाच ब्रह्मन्ब्रह्मण्यनिर्देश्ये निर्गुणे गुणवृत्तयः कथं चरन्ति श्रुतयः साक्षात्सदसतः परे १

ते गुणा यस्मिन् सोपि निर्गुणस्तस्मिन् अभिहिताः श्रुतयः तस्य शब्दस्य वाच्यत्वादिति पाठः अभिधेयाभिधानं लक्षणया गुणेन लक्षितं ब्रह्मणि निर्गुणे योगे शक्तेः तिर्योगवृत्तिस्तु श्रुतिविधिवृत्तिः प्रतिपाद्यो प्रकृतिप्रत्ययार्थयोर्योगे न यथा पाचकं पाचकः स्थापितं तत्र ब्रह्मणि निर्गुणे सम्भवतीत्याह साक्षात् कथं चरन्ति निर्गुणे न अनिर्देश्ये अनिर्देश्यत्वाद्विशेषणं गुणतः क्रियातो निर्गुणो गुणवृत्तयः इति गुणो विशेषणं अपि निर्गुणे कथं चरन्ति स्पर्शतः निर्गुणत्वे चरेत्तु वरम् लक्षणया समवायनिरूपणासति परे इति कार्यकारणाभ्यां परमन्त्वसङ्गे केनचिदपि सम्बन्धाभावात् लक्षणायोगाच्च समवर्तनस्पर्शः एवं परार्थत्वायोगात् परार्थस्य च वाक्यार्थत्वायोगान्न कोपि गोचरत्वं ब्रह्मणि स्यादित्याशय १ ॥

राम
८१

उत्तरमाह बुद्धीन्द्रियेति बुद्ध्यादीनुपाधीन् जनानामसृजत् प्रभुरीश्वरो यः स जनमीयते इति मात्रा विषया तद
र्थं भवो जन्म लक्षणा लोकान्तरगमनं तदर्थं मतिकल्पकरणार्थमित्यर्थः जनाना आत्मनेनलोकान्तरगामिने आत्मनस्तन्त्रलोक भोगार्थं
च अकल्पनापकल्पनानिवृत्तये मुक्तये इत्यर्थः अर्थ धर्मकाममोक्षार्थमिति जनेनापदर्चनुग्रहः स्पष्ट जनानामिति बद्ध
जीवानामीश्वरस्य स ह्यादि सृष्टत्वं निरिति निरंशोपनिषत् प्रभुरिती श्वरस्य उपाधिवत्त्वपनोभावेन नित्यमुक्तत्वं दर्शयति अयमभि
प्राय सगुणमेव गुणेश्वरं नभि इन्द्र सर्वज्ञः सर्वशक्तिः सर्वेश्वरः सर्वनियन्ता सर्वोपास्यः सर्वकर्मफलप्रदाता समस्तकल्याणगु
णानिलयः साक्षिद्वदानन्द भगवनेकत्तमप मानपादयन्ति य सर्वज्ञ सर्वविद्यस्य ज्ञानमयं तपः सर्वस्य वशी सर्वस्येशान इ० प्र०
भिद्ध्यानि ते ष्टतन्त्वात् प्रियाद्यन्त सोऽकामयत बहुस्यां प्रजायेयेति सोऽत्र तेन तेजोऽसृजत जनसमस्तानामनन्तब्रह्म स्यात्
प्राकृते श्वरतानावकाशात् इति जीवस्य तन्निर्जनपेत स्वयमसी त्यादिवाक्यानि बोधयन्ति तत्त्वचन्त्वेषु पद्यो सामानाधिकरण्येन प्र
तीयते न च प्रकारान्तरेणापि घटमानमुद्गो यो परम्यवसानगमयमिति याहि न तावद्देश्वदेव्याभिदेशिनवद् ब्रह्म योरैका यं भिधानेन सा

श्रीशुक उवाच बुद्धीन्द्रियमनःप्राणान् जनानामसृजत्प्रभुः मात्रा
र्थं च भवार्थं च आत्मनेऽकल्पनाय च २ रमायनमः ॥

मानाधिकरण्यं यथोक्तं आभिद्द्यां देवता युक्तां वरस्यैव यत्तद्धितं आभिल्लाप रसस्निधानस्यैव विषयार्पणामिति कृत मि
नाधित्वात् न चाजहल्स्वार्थपो निरूढलक्षणापा विशेषणविशेष्यभावेन नीलमुत्पलमितिवत् यथोक्त स्वतुल्या रूपेण यन वि
शेष्यत्वहि शेषणाभिसार्थिकृत विरुद्धार्थत्वेन तदयोगात् न च जहल्स्वार्थत्वेन सबाधिलक्षणापा कुसुमितद्रुमाग्रेऽपि बत कुत
एकार्थत्व स्वविवक्षितत्वा अतो जहदजहल्स्वार्थलक्षणापासोऽपदेवदत्त इति वहिरङ्गशब्दयोगेनानुगताऽचेदशनेकार्थत्वेन सामा
नाधिकरण्येन निर्गुणपर्यवसानं अस्थूलादिवाक्यानानुसाक्षादुपाधिनिषेधेन तया चात्रैवोपक्रमेत्व सत्यं मिदमग्र
येत्यादिना विशिष्टमोलम्बनेवसाति अतेच कृतयत्स्वार्थाहि फलमतन्निरस्तेन भवन्निधनादस्तुपसहरिष्य।
ति उपासनादिवाक्यानानुक्रियार्थ प्रम तस्पष्टा हसवलम्बने नज्ञान साधन विधानेन तस्परत्वमित्येषादिक् २

श्री॰भा॰
द॰३०
१८०

[illegible]

[illegible]

[illegible]

निहास ६ ब्रह्मसत्रमिति [illegible] समानाः [illegible]

[illegible] ब्रह्मसत्र [illegible]

सेयं ह्युपनिषद्ब्राह्मी पूर्वेषां पूर्वजैर्धृता । श्रद्धया धारयेद्यस्तां क्षेमं गच्छेदकिंचनः ३ य
त्तेवर्णाधिष्ठानं [illegible] नारायणान्नवलं । नारदेनस्वचसे वाद [illegible] नारायणमस्य च ४ एकदा
नारदो लोकान् [illegible] सनातनम् [illegible] नारायणाश्रमे ५ यो वै भारत व
र्षेस्मिन् [illegible] धर्मज्ञान [illegible] ६ तत्रोपविष्टम् [illegible]
भिः कलाप [illegible] परीतः [illegible] ७ नमस्यायोचद्भगवान् [illegible]
[illegible] ८ श्रीभगवानुवाच [illegible]
[illegible] जनलोके भवत्पुरा तत्र स्थानां मानस [illegible] मुनीनाम् [illegible] ९ [illegible]
[illegible] श्वेतद्वीपं गतवति त्वयि
[illegible] शेरते [illegible]
[illegible] ११
[illegible] उवाच [illegible]
परं २१ [illegible] २३

[illegible] ननु सर्वं [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

१८०

जयजयेति सो ऽजितजयजयउत्कर्षमाविष्कुरु आदरे वीप्सा केनव्यापारेण अगजगदोकसां अगानिस्थावराणि जंगमानि च ओकांसिशरीराणियेषां जीवानां तेषामजामविद्यां जहि नाशय किंभूतां गृभीतगुणां दोषाय आनन्दावरणायगृहीतागुणायया ताम् ॥ सा हि मायाकार्यं ... निगमः ... इति भावः ...

अतएवउचुः जयजयजह्यजामजितदोषगृभीतगुणांत्वमसियदात्मनासमवरुद्धसमस्तभगः अगजगदोकसामखिलशक्त्यवबोधकतेक्वचिदजयात्मनाच चरतोनुचरेन्निगमः १४ बृहदुपलब्धमेतदवयन्त्यवशेषतयायतउदयास्तमयौविकृतेर्मृदिवाविकृतात् अतऋषयोदधुस्त्वयिमनोवचनाचरितंकथमयथाभवन्ति भुविदत्तपदानिनृणाम् १५

अजयामायया चरतः क्रीडतः ... ज्ञानानि तानि जायते ... पूर्वं ... सर्वं ... प्रतिपादयतीत्यर्थः १४ जयजयाजितेत्यादिना ... ननु कथमात्मैव प्रतिपादयति ... यतो जगतः स्य अवसितस्य स्थावरस्य च ... प्रतिपाद्यते तथा ... बृहदुपलब्धमेतदिति ... एतदुपलब्धं ... सर्वं ... अवशेषतया ...

श्री०भा०
१०उ०
टी०८१

कुत यतोऽवहत. सर्वस्योदयात्मयोऽत्पत्तिलयौ सर्वोपादानत्वात् नर्हि किं विकारित्वं हत. न अविकृतात् विवर्त्तोधिष्ठान त्वेनाविकारादित्यर्थः. नाशरदउपमार्थः. यथाघटादिर्विकृतेऽपि दिउदयात्मयोऽतहेतु वाचारंभणं विकारो नाम धेयमृत्ति केत्येवसत्यं सर्वं खल्विदं ब्रह्मेत्यादि भिस्तथा श्रीनिवारनादित्यर्थः अतःकारणाद्धयोमत्राःस्तद्द्वारो वा त्वय्येव मनोव चनाचरितं तद्धुःमनसा आचरितं तात्पर्यं वचनाचरितमभिधानं च धत्तवत नपश्यन्विकारेष्वित्यर्थः अत्रनिदर्श नेकृष्यमयस्योति न्नपा भूचराणां मत्र कुत्रापि दत्तानि निक्षिप्तानि पदानि भुवि कृष्यमयस्याम वति अस्तानि भवंति। अतोऽयथा भूस्याघ्राणोद्यंकादिषु दत्तानि पदानि भुवेन व्यभिचरति तथा यद्यपि अपिविकारजातं वदंतो वेदास्त्वामेव सर्वकारणं परमार्थभूतं प्रतिपादयंतीत्यर्थः. १५ दुहिणवह्नि रवीन्द्रमुखा मरा जगदिदं न भवेत्पृथगुत्थितं बहुमु खैरपि मंत्रगणैरजस्त्वमुरुमूर्तिरतो विनिगद्यसे २ त्वमेवसर्वनिगमगोचर इति सतां प्रवृत्याद्दृष्टयति इतिनवे ति त्वमेव सर्वकारणत्वेन परमार्थ इतिकृत्वाभो अधिपते त्रिगुणामायामयी नानकत्व इयो विवेकिनो स्तवाखिलली

इतिनवस्य रयस्य अधिपते खिललोकमलक्षपणकथामृताब्धिमवगाह्यतपां
सिजहुः किमुतपुनः स्वधामविधुताशयकालगुणाः परमभजंति ये पदमजस्रसुखं

कमलक्षपणकथामृताब्धिं सकलजनकृजिननिरसनहेतुकीर्तिसुधासिंधुमवगाह्यमि येयमतपस्त्वीनितपास्यपापानिदुःखा निवाजहुः सकवत्त्व तरीयकथामात्रेणापदापापत्यागस्तदाकिं वक्तव्ययेपुन स्वधामविधुताशयकालगुणाः स्वधाम्ना स्वरूपसुखेनैव विधुतानिरस्ता आशय गुणा अंतःकरणधर्मा रागादयः कालगुणा जरादयश्च यैस्ते तथा हेपरमत वाजस्त्रसुखानुभव अखंडामरानुभवं परं स्वरूपं भजंति सेवंते तया भूता दुःखानि स्पजंतीति किं न यथा पुष्करप त्राश्रमापो न श्लिष्यंत एवमेवंविदि पापकर्म न श्लिष्यते नकर्मणा लिप्यते पापकेनेतन्तुकृतं दुःकृते विधु नुते एतं ह वाव न तपति किमहं साधु नाकरवं किमहं पापमकरवमित्यादि श्रुतेरित्यर्थः १६ सकलवेद गणेरितसद्गुणस्त्वमिति सर्वमनीषिजनारताः त्वयिसुभद्रगुणश्रवणादिभिस्तवपदस्मरणेनगतक्ल माः ३

राम

८१

असत्या नामते लोका अंधेनतमसावृताः। तांस्ते प्रेत्याभिगच्छन्ति ये केचात्महनो जनाः। तथापि चेद्वेदेहीमहती विनष्टिरित्याद्याः। अ-
तथ पूर्वश्लोकोक्तोमयविधमजनन्ही नास्तीत्याह दृतय इवेति असुभृतो नराः यदि ते अनुविधा अनुविदधतीत्यनुविधा अ-
नुवर्तिनो भक्ताः इति यावत् तर्हि श्वसति जीवति सफलजीवना भवति इतरथा दृतय इव भस्त्रा इव तथाभ्यासार्थ्यः। ननु
भक्तोनामपि का मादृशकलमस्येव नकाये कारणानुग्राहकत्वेन जीवनहेतोस्तवो भजनेन कृतघ्नानां नदपिनास्तीत्यत्र दृष्टा
श्यं महदहमादय इति महानहंकारश्च आदिर्येषां ते यदनुग्रहत यस्यानुप्रवेशेन लब्धसामर्थ्याः संतः अण्डदेहस-
मष्टिव्यष्टिरूपमसृजंत तत्रच पंचापि कोशान् अन्नमयादीनाविश्य तत्तदाकारसन् यः चेतयते सत्त्वं तदाह पुरुषविध-
इति पुरुषस्यान्नमयादेर्विधेव विधा आकारो यस्य स तथा तत्तद्देकरसस्यकल्पितत्तदाकारता अतएवाह अन्व-

दृतय इव श्वसन्त्यसुभृतो यदि तेनुविधा महदहमादयोण्डमसृजन् यदनुग्रहतः॥
पुरुषविधोन्वयोत्र चरमोन्नमयादिषु यः सदसतः परंत्वमथ यदेष्ववशेषम ॥

योत्रेति अत्र एष्वन्नमयादिष्वन्वेतीत्यन्वयः अनुस्यूततदाकारत्वेनेति एवं तर्हि तस्य त्वमसंगत्वं च कथं तत्राह चरमो।
न्नमयादिषु यः इति अन्नमयादिषु परिदृश्यमानेषु यश्चरमो ब्रह्मपुच्छं प्रतिष्ठेति पुच्छत्वेनोक्तः स त्वमिति संबंधः ननु
तथापि अन्नमयादिष्वन्वितत्वेन संगत्वमाह तिरेवत आह सदसतः परं त्वमथ यदेष्ववशेषमृतमिति सदसत स्थूल
सूक्ष्मादन्नमयादेः परं व्यतिरिक्तं तत्साक्षि भूतं अवशेषं अशिष्यत इत्यवशेषमवाध्यं अतएवऋतं सत्यं तर्हि।
किमर्थं तेष्वन्वयउक्तः शाखाचंद्रस्य वत् सूक्ष्मस्वरूपलक्षणार्थं तथा हि स वा एष पुरुषोन्नरसमय तस्येदमेव शिर
इत्यादिनास्थूलसूक्ष्मक्रमेण पंचकोशानुपदिश्य तस्य पुरुषविधतामन्वयं पुरुषविध इति पुनः तस्य तद-
न्वितत्वेनालक्ष्यब्रह्मपुच्छं प्रतिष्ठेति सर्वसाक्षिशुद्धस्वरूपनिरूपणमित्यनवद्यं १७ नरवपुः प्रतिपद्य
यदि त्वयि श्रवणवर्णनसस्मरणादिभिः नरहरे नः भजंति नृणामिदं दृतिवद्वृच्छ्वसितं विफलं ततः ८

श्रीभा०
२०३०
टी०८२

एवान्तावस्नवीनके परमेश्वरे सर्वं कृतिमसमन्वयेन सहज्ञानी यत्सुकं अभक्त निरयाचनदेवद्दीकृतेपदानीमवनगा न्यमहिमनि प्रथमे तावदुपाध्यात्मवनमुपासनमुदरं ब्रह्मनिशार्करास्या उपासते हृदयं पत्रं ब्रह्मादारुणयो व्रह्माहेवलाद तिऊर्ध्वत्वे चोदरस्यैतच्छिरो यतस्या द्याः कृतपोभिः धतीत्याह उदरं उपासत इति ऋषिवर्त्मसु कूर्पदृशः सत्र दायमार्गेष्वपि ये कूर्पदृशः स्ते उदरालेवनमणिपूरकस्थं ब्रह्मोपासते ध्यायन्ति शार्कराक्षाइति कृतिपदस्य प्रतिपा दकूर्पदृशः इति कूर्प शार्करजोविद्यते दृष्टु ऋषिमेयातेत पारुज्ञ पिहिनद्दृष्ट्य स्थूलदृष्टयः इतिपावल उदरस्य हृदयोपेस्तेयास्य तत्वात् यद्वा कूर्पसूक्ष्मसूक्ष्मदृशः द्वयं तदा हृदयस्थं सूक्ष्ममेवाल्पत्वन्नवेशा य प्रथमुदरस्थमुपासत इति भावः आरुणयः साक्षाद्धृदयस्थ दहरं सूक्ष्ममेवोपासते हृदयविशेषणाय

उदरमुपासते य ऋषिवर्त्मसु कूर्पदृशः परिसरपद्धतिं हृदयमारुणयो दहरं ततउदगादनंततवधामशिरः परमंपुनरिहयत्समेत्य न पतंति कृतां तमुखे १८ ॥

रिसरपद्धतिमितिपरितः सरंतिप्रसर्पन्तीतिपरिसरानाड्यः तासांपद्धतिंमार्गप्रसरणस्थानमित्यर्थः विशेषणस्य फलमाह ततइति ततोहृदयात् भोअनंत तव धाम उपलब्धिस्थानं सुषुम्णाख्यं परमं श्रेष्ठं ज्योतिर्मयं शिरः मूर्द्धानं प्रति उदगात् उदसर्पत् मूलाधाराद्रंध्रपर्यंतं ध्यात्वा ब्रह्मरंध्रं प्रत्युद्गतमित्यर्थः कथंभूतं धामयं त्समेत्य प्राप्य पुनरिह कृतांतमुखं मृत्युमुखे संसारे न पतंति तथा चश्रुतिः शतंचैका च हृदयस्य नाड्यस्ता सां मूर्द्धानमभिनिःसृतैका तयोर्द्ध्वमायन्नमृतत्वमेति विष्वक्ङन्या उत्क्रमणे भवंतीति १८ उदरादिषु ये पुंसां चिंतिता मुनिवर्त्मभिः हंति मृत्युभयं देवो हृद्गतं तमुपास्महे ५ ॥ ॥

नन्वीश्वरस्यापि तर्हि जीववत् उच्चावचयोनिषु सर्वेषु तत्तदनुप्रविष्टस्य च तारतम्ये सति केन विशेषेणोपास्यत्वमित्याशङ्क्याह परिहरति एकोदेवः सर्वभूतेषु गूढः सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरात्मा कर्माध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता केवलो निर्गुणश्चेत्यादि श्रुत्यर्थं स्तुवन्त्याह स्वकृतविचित्रयोनिषु स्वाभिः सृष्टासु देवतिर्यगादियोनिषु प्रविष्टस्य आत्मनः कार्योपाधिषु देहादिषु हेतुतया प्रवेशादेवं विद्वान् सन्मुख्य प्रवेशासंभवात् इह शक्तिवत्तेन तरतमतश्चकास्सि नाधिकभावेन च कासि दृष्टान्तः अनलवत् स्वकृतानुकृतिः अनलो यथा काष्ठानुसारेण तथा तथा प्रकाशते तद्वत् अथ अतो वितथासु अमूषु योनिषु अवितथं सत्यं समं विशेषशून्यं तव धाम स्वरूपं विरजधियो निर्मलमतयः अन्वयन्ति ज्ञाननिष्ठाः अभिविपण्यवः इति अभितो विगतव्यवहाराः एवं व्यवहारस्यासत्यत्वमनुसृत्य ऐहिकामुष्मिकफलकर्मरहिता इत्यर्थः अविशेषत्वादेव एकरसं तस्माज्ज्ञानवतो नाधिकृततारतम्याभावात्

स्वकृतविचित्रयोनिषु विशन्निव हेतुतया तरतमतश्चकास्स्यनलवत्स्वकृतानुकृतिः । अथ वितथास्वमूष्ववितथं तव धाम समं विरजधियोऽन्वयन्त्यभिविपण्यव एकरसम् ॥ १९ ॥ स्वकृतपुरेष्वमीष्वबहिरन्तरसंवरणं तव पुरुषं वदन्त्यखिलशक्तिधृतोंऽशकृतम् । इति नृगतिं विविच्य कवयो निगमावपनं भवत उपासतेऽङ्घ्रिमभवं भुवि विश्वसिताः ॥ २० ॥

तेष्वपि सोपास्यत्वमिति भावः

॥ १९ ॥ स्वनिर्मितेषु कार्येषु तारतम्यविवर्जितं सर्वानुस्यूतं सन्मात्रं भगवन्तं भजामहे ॥ अपि च कृतोऽपि यमाद्यकाशात् भगवतो देहाद्युपाधिकृतदोषप्रसंगइत्यतो विद्यो कामकर्मभिः संसरतो जीवस्यापि भगवदंशत्वात् तस्य बोधमतस्तदीय निषेधयन्ति स्वकर्माणि पुरुषे प्रयासादेनेत्यत आह तन्नमसीत्यादि श्रुत्यर्थं नरकृता यस्यानेन स्तुतीरयमीश्वरत्वेन नुत सेश्वरत्वबोधनेन तदुपासनं तत्र यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ तस्यैते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते महात्मन इत्यादि श्रुत्यर्थं कृतावतारस्य भगवतश्चरणभजनमुपायं वदन्ती स्तुवन्त्याह स्वकृतपुरेष्विति स्वकर्मोपार्जितेषु पुरेषु देहेषु नराश्चिन्मतेषु तत्त्वतस्तेन वर्तमानं पुरुषं जीवं अखिलशक्तिधृतः सर्वशक्त्याश्रयस्य परमात्मनस्तवांशकृतं वदन्ति अंशत्वं अंशोऽनेकानेक नानाव्यपदेशादित्यादि कृतं चकृतं स्वरूपं वदन्तीत्यर्थः

श्री०भा०
१०.उ०
८३

ननु कार्यकारणसंघातस्येव तस्य कुतस्तव भजनेनात्र तत्रत्याह स्वकृतेषु इति । यदि कार्यमनं कारणं वस्तुतस्तदा वर । राज्यस्य विवेकेनरसत्वादिरूपं । इति तत्वज्ञानं तु जीवस्य नाशितत्वंविशेषश्चाविशेषकर्तृत्वम् । अन्यथा वेदनाप्राप्तेः तज्ज्ञानतः नि गमावगम विगमो ... कर्मणा वपन कुसमन्तात्तु युष्यते ... वपनं ... सर्वकर्मापैणा विषयमित्यर्थः । यत्राविनाशि कर्मणां मुक्तिफल फलमिति भगवतोऽपि भवतं भवनिवर्तकं विश्वसिता । कृतवित्स्वास्ता इत्याश्रितेः चैनवद्नादिभिः सेवितेभवेतीति मस्य लोकः इत्यसौ चित्तमितिरपि इति २० । तदेवं शस्त्रममेवशास्त्र नन्तस्याधाकृतनव धनं तवेदं धियः सर्वामीरि ... परानिर्विक्तोम ७ भक्तिरत्नसाधनमिति वचनमनुचितमिति मन्वानो भक्तिं गुरू करोति दुरवगमेति । भो ईश्वर दुर्बोध यदात्मतत्वं तस्य निगमाय ज्ञापनाय तव आत्ततनोः रवि. कृतमूर्तेः । चरितमहामृताब्धिपरिवर्तपरिश्रमणाः

दुरवगमात्मतत्त्वनिगमाय तवात्ततनोश्चरितमहामृताब्धिपरिवर्तपरिश्रमणाः ।
न परिलषन्ति केचिदपवर्गमपीश्वर ते चरणसरोजहंसकुलसंगविसृष्टगृहाः ॥ २१ ॥

चरितमेव महानमृताब्धिस्तस्मिन्परिवर्तो विगाहस्तेन परिश्रमणाः । परिवर्तनार्थं श्रमणं श्रम गतश्रमाः । स्वर्गं अपवर्गमपि केचिन्न परिलषन्ति न कुर्वन्ति ... इति आदरेऽके चित्ति ... दर्शामक्तिरसिका विरला इति दर्शयति न केवलममन्येष्टि ... अर्जुनेन सुखेन मृगो मन्त ... एवं सिद्धं गृहादिसुखमप्युपेक्षितं स्यादित्याह तव चरणसरोजहंसकुलसंगविसृष्टगृहा इति तव चरणसरोजे हंसाः परमभागवताः भक्ताः तेषां कुलं तेन संगस्तेन विसृष्टा गृहा यैस्ते तथा । अनेन श्रवणकीर्तनेदर्शितेष्ट तिष्ठन्मुक्तेरप्यादिकं भक्तेदर्शयति यथाहु ये सर्वैदेवानमति मुमुक्षवो ब्रह्मवादिनः श्रोति व्याख्यानं चेत्सर्वज्ञो भीष्मः कचित् मुक्ताः अपि लीलाविग्रहं कृत्वा भजन्ते इति २१ स्वस्य आस्रतया यत्नो विहरन्तो महामुदा कुर्वन्ति कृतिनः केचिच्चतुर्वर्गं तृणोपमम् ८ रामायणेम ॥

राम
८३

आत्मसमस्य प्रथमिनं तेप श्रयंतिकस्मात् नतविराध्यस्माजनानांमुक्षाकें समतरवस्त्वनीहारेण प्राव्रतां जस्थावासुदेव
कत्वासामस्त्वरलीलाया क्रतेय अनुकम्पया मामग्रहाय त्वतो न्यदेव तिसुखहि प्रात्मनो स्वाह त्वदनुपपत्ति त्वदनुवर्तित्वं वोपपि
कमिदं कुलायं कोलीयतइति कुलायं शरीरं आत्मसुहृत्प्रियवत् आत्मानं च मुहूर्त प्रियपुत्रतदूतं चाहं तिस्माधीनत्वं चनेतदूरस्था
तथापि त्वाम् अनुस्मृत्य विहिते प्रिये आत्मनि च अपि चकार एवं भूते सुखे सोपि त्वयि विचन अहो कष्टं नरमेति तेन सख्या हिना मर्त्ये न अ
सदुपासनयाद् इहात्युवलात्तेन आत्महन् प्रमादिन कुले यस्तु प्राप्य मानसदुपासनापायं अनुप्राप्य वासनापायेन कुशरी
रं भूतं समन इह भये संसारे भ्रमति परिवर्तते अतः आत्महन इति भाव २२ त्वयात्मनि जगन्नाथे मन्मनो रमतामिहः कदा ममेदृ
शं जन्म मानुषं संभविष्यति ८ इदानी मा आत्मावेदयन् अनन्यो मनो निर्विण्णं इत्यादि । कन्तयोधान मजत्वेनोपादि

त्वं देव नुपपंकुलायमिदमात्मसहृत्प्रियवच्चरति तथोन्मुखे त्वयि हिते प्रिय आत्मनि च न
वतरमत्यहो असदुपासनयात्महनो यत्र नु प्राप्य भ्रमत्युरुभये कुशरीरभृतः २२ निरस्तमरुन्म
नो हृदट योगयुजो हृदि यन्मुनय उपासते तदरयोपि ययुः स्मरणात् स्त्रिय उरगेन्द्रभोगभुजदं
डविषक्तधियो वयमपि ते समाः समदृशोङ्घ्रिसरोजसुधाः २३ क इह नु वेद वतावरजन्मल
योग्रसरं यत उदगात् ऋषिर्यमनु देवगणा उभये

शतीत्याह निरस्तमरुन्मनो हृदट योगयुज इति मरुता
ण मनश्च अक्षाणीन्द्रियाणि च निरस्तानि नियमितानि येस्ते च ते हृद्योगयुज्जनीति हृद्योगयुज्जेस्ते तथाभूता मुनयो हृदि
यत्तत्वमुपासते तत्तदेवाऽरयोपि तव स्मरणाद्ययुः आपु स्त्रियोपि कामेन उरगेन्द्रभोगभुजदण्डविषक्तधियः अहो इदं हि सह
शयो भुजदण्डयोर्वितताधीयोषिता परिच्छिन्नदृष्टयः समदृशः समम परिच्छिन्नत्वात् प्रपत्नात्स्वय्यतः सभि मानिनो दे
वता अपि ते समानातव किं पात्र विषमते यातमा अघ्रिसरोजमधुधा अङ्घ्रिसरोजसुधाधारयेन अयमभावः इत्यम्भूतत्वस्मि
रणानुभाव येपोगिन स्त्वाहृदयालब्वनेनुपासते याश्च वयं त्वा समपश्याम याश्च स्त्रियः कामेन वरिच्छिन्नं ध्यायति
ये च द्वेषेण सर्वानेव ते मानत्वामेव प्राप्नुवन्तीति २३ चरणस्मरणं प्रेम्णा तव देव सुदुर्लभं यथा कथंचिन्नृहरे मम
भूयादहर्निशं १० यतो वाचो निवर्तन्ते अप्राप्य मनसा सह को अद्धा वेद कः इह प्रावोचत कुत आयाता कुत इयं वि
सृष्टिः अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनेनाथ को

वेदपतत्रावन्त्व अनेजदेकं मनसो जवीयो नैनद्देवा आप्नुवन्पूर्वमर्षत् तद्धावतो ऽन्यानत्येति तिष्ठत् अस्मिन्नपो मातरिश्वा दधातीत्याद्या। अतएव भगवत्तत्वदुर्ज्ञेयत्वे हेतोर्भक्ति एवावरोधकं ज्ञेयं सोहं कस्त्वनुवेदेमि वन अहो भगवन् इह जगति अप्रसरः एवं सिद्धत्वा अवरजन्मलभ्य आवीचीनोत्पत्तिविनाशवान् कोनु पुमान्वेदज्ञानाति ईश्वरस्य पर्वसिद्धावनस्य अर्वाचीनत्वे प्रमाणवदने ज्ञानकारणाभावमाह यतउदगादृषिपतत्वत ऋषिवर्गस्यादुत्पन्नः एवं ह्याणमनुउभयञ्च धात्रादिकाधिदेवकदेवगणाउत्पन्नाः तनोप्यर्वाचीना सर्वपरानुभवान्सर्वमवकृत्य उपसंहृत्य शयीतनार्हि तदा अनुशयिनो जीवानां ज्ञानसाधननास्तिमत तदा च सत्स्य सलक्षणं कालशक्तिर्न चासन्न सन्महदादिन चउभयमदसदूपा मारब्धशरीरेन च कालजव तन्निमित्तभवकालवेगस्यावसरत्वात्तदा नकिमपि इत्यत्र प्रमाणमाह यद्यपि न च शास्त्रकं। शास्त्रमपि अयमभिप्रायः अर्वाक्सृष्टिगतानां देहाद्युपाधिकानां कालत्वेन चमलिनसत्वानां तत्त्व भगवतत्वज्ञानसामर्थ्यं तथा च श्रुतिः नतं विदाथ य इमा जजानान्यद्युष्माकमन्तरं बभूव नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति यदाह प्रलयसमयेन

तर्हि न सन्न चासदुभयं न च कालजवः किमपि न तत्र शास्त्रमवकृष्य शयीत यदा
२४ अनिमिषतः सतो मतिमुतोलनि येचमिदोविपरा अनन्तसमरेत्युपदिशंति तत्र
रूपिताः

वृत्तत्वात्तस्मात्तत्र साधनाभावान्न भगवत्तत्वज्ञानं यत तस्मादेकशरणतया त्वद्गुणकीर्तनादिभक्ति रे व सुकरेति २४ कांहेतुत्वादिसिद्धं कचभ मन्महत्सर्वदीनवधोदयासिंधोमकिं मे नन्हरेरिश ११ इती यिनत्ता नसु शकेतु परिशिला मपि भ्रमवादुत्यादि स्वाह जनिमसत इति असतो जगतो जनिमुत्पत्तिमेके वैशेषिका वैभाषिका दन्ति अस्य नसुश्चेतु परिशिलामपि ... सतएवैकविंशतिप्रकारस्य दुःखस्य नाशो मोक्षं वदन्ति येना यिका उतके न एव बुद्ध्यन्तस्यात्मनि ये च प्रातंजलीय सत एव केविंशति... विपाककर्मफलाध्यवहारमन्तरसंस्मरति वदन्ति ममसर्वे आरूपिता ये च सत्वाद्य आत्मनि मिदान्ते येच मीमांसका विपाककर्मफलं व्यवहारमन्तरं स्मरति वदन्ति सर्वे आत्मनि पितु... दाधिपते ये मे रवीपरिशति न ते त्वदहृमासवसोपेस्मगम आलीन ब्रह्मवसनब्रह्मप्पतितत्रतीयाधिशा शेषचिनसु थ्यमान अविद्यापामतरे वर्तमाना स्वयं धीराः पंडितं मन्यमानाः जघन्यमाना ऽपि यथा धेनैव नीयमाना यथान्धाः एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म एकधा बहुधा चैव दृश्यते इत्यादि श्रुतिविरोधात्

किंचवस्तुत पुरुषस्य त्रिगुणात्मकत्वेन भेदः इदं सगुणत्वमनुत्तरस्तो न स्यादित्याह त्रिगुणमयेति पुमानिति भिदा यदवोधकृता त्वयि निर्गु
णात्मनः पुमानिति सतेन हेतुना या भिदा उपलक्षणात्मनि दुरासा यस्मात्त्वयि विषये अवोधकृता त्वं हि सदा ज्ञानविज्ञानमिता तर्हि
किमज्ञानमस्ति यस्तत्र पुमसि नेदं स्यादेतत अवोधात्परत्र परे आत्मनि अवबोधरसे ज्ञानघने न अवोधोनस्त्वेतत्र संभ
वतीत्यर्थः २५ आत्मानं कथं तुकर्षेण शोधनमहाकार्यं धकार मात्मनः स्तैर्मेदैर्मनसात्मनि ज्ञानवतो मुक्तः ७ शोमहा
मनमाधवत्रिनयन श्रीशंकर श्रीपते गोविंदमुक्तावहमधुपतेमुक्त करदस्याम हो १२ ननु पदार्थस्यात्मनोनेय
दिव्ये त्रिगुणात्मक पुरुषोऽनभवति तर्हि इदं प्रपंचजातं तु कस्य स्यात् एकत्वात्मकं स्यादित्यत्राह सन्मनसो नित्यतया
हे सदिव मनः त्रिवृत् मनोमात्रविलसितमिदं त्रिवृत् त्रिगुणात्मकं प्रपंचजातमसदेवसदिव विभाति कथमिति चेत्तत्री
हत्वयी तित्वयाधिष्ठाने अधिष्ठानसत्तया सदेत्येतीयते इत्यर्थः न केवलमिह कारास्पदं किंतु आमनुजात मनुज पुरुष

त्रिगुणमयः पुमानिति भिदा यदबोधकृता त्वयि न ततः परत्र स भवेदवबोधरसे २५.१२
सदिव मनस्त्रिवृत्त्वयि विभात्यसदामनुजात्सदभिमृशन्त्यशेषमिदमात्मतयात्मविदः
न हि विकृतिं त्यजन्ति कनकस्य तदात्मतया स्वकृतमनुप्रविष्टमिदमात्मतयावसितं २६.१३

आभिविधावाकारः पुरुष मभिव्याप्येति पुरुषस्यापि अपि च स्वात्मत्वप्रतीतिर्मनोमात्रविलसितेत्यर्थः तथाच श्रुतिः
आत्मतो विमनोऽसृजत मन प्रजापतिमसृजत प्रजापतिः प्रजा असृजतेति तदा इदमसद्वपरमप्रतिष्ठं तथापि इदं किंचे
तिनत्वात्मविदाम भिविश्वमसदेवाप्युक्तं अत कथमसत्स्यात् अत आह सदभिमृशन्तीति आत्मविदस्त्वदर्शो भिमिदं
भोक्तृभोग्यात्मकं विश्वमात्मतया सदभिमृशंतीति सदिति ज्ञानमिति आत्मकार्यत्वात्कारणत्वादित्यर्थः तथाहि मृदु
पादानकं पत्नकार्यं भवति तत्तेनेव रूपेण प्रतीयत उपादीयते लोकाचारेण दृश्यते नहि विकृतिमिति कनक
स्य विकृतिं कुंडलादिकं कनकार्थिनो नहि त्यजंति अत्र हेतु तदात्मतया कनकरूपेणेत्यर्थः अत स्वकृतमि
दं विश्वमनुप्रविष्टं च परस्वरूपात्मतयैवावसितं निश्चितं २६ यस्तत्त्व सदाभातिजगदेतत्स तत्त्वतः सदा
भासमसत्यस्मिन् भगवंतं भजामतं १३ ॥

ननु सत्यज्ञानमनंतंब्रह्मनेहनानास्तिकिंचनमत्वौ सम्यगुपासीति यद्रूहन्नानेव पश्यतिर्स्यादि श्रुतिभिरेव मत तस्य भगवत प्रतिपादनात्कस्तानसुकरमेवेतिकृत अत्यन्तमसत्यमाह तवपरिये चरंतीति तवैकान्तसेवया परं ब्रह्म छिन्दा
सीत्यवहितात्मना निरस्तं भवधानमदोषः केन रूपेणाखिलसत्वानिकेततया अखिलसत्वानि निकेतो यस्य
तथा तत्स्वभाव तज्ज्ञानतया सर्वभूतात्मत्वान्सनस्यति एतएव अविगणय्य निरस्त एवं तएव निर्ऋतेर्मृत्यो शिरः मूर्ध्नि
परार्धादेन आक्रमंति मृत्योर्मूर्ध्नि पदं दधतीत्यर्थः ये पुनर्विमुखास्ते भक्ता ज्ञानिनस्तावाचा पशून् निव वि
बुधानपि परिवयसे एव भगवति कृतसौहृदाः कृतसौहृदं प्रेम येषां ते खलु निर्विशेषपदविशेषाः
ज्ञानेन ध्यानादि त्रिषु नेत रे च तथा च श्रुतिः तस्य वाक्तंतिर्नामानि दामानि तस्येदं वाचा नाम्ना दामभि
सर्वं सितमिति अयमभिप्रायः सत्यमेव ब्रह्म नाना नास्ति तथापि प्रतिपाद्यमिति तत्र च यद्यपि वस्तुतो परोक्षत्वात् परोक्षं
तज्ज्ञानमुत्पद्यते तथापि असंभावना विपरीत भावनानिरस्ता तत्त्वावलीनचित्तेषु परोक्षमिव भवतीति ना परोक्षं सं

तवपरि ये चरंत्यखिलसत्वनिकेततया त उत पदाक्रमंत्यविगणय्य शिरो निर्ऋतेः
परिवयसे पशूनिव गिरा विबुधानपि तांस्त्वयि कृतसौहृदाः खलु पुनंति न ये विमुखाः॥
२३ १४ त्वमकरणः स्वराडखिलकारकशक्तिधरस्तव बलिमुद्वहंति समदंत्यजयानिमिषाः॥

स्वरूपमविद्यया तिरस्कृतं भगवत्स्वरूपं च तर्ककुशल्यागमलब्धं चिन्तनीयं तत्र भेदेन स्थापरोक्षं ज्ञानं नाम तत्कथमित्यत आह करकलितो भो
इति तथा च तया देहादेर्व परं ब्रह्म साक्षात्कर्तव्यं चेतिकृपमेवेत्याह मतेन तत्सत्यं यस्यदेवे परा भक्तिरित्यादेः २३ तपस्तेनापि
प्रपन्नेनु पर्वतानाम् अत्रस्तु तीर्थानि पवनं वागमान यज्ञपुण्यगीर्वा विधिसुधागेहेदे विना तेन मितमेति १४ तस्युपरि अखिलसत्व
निकेतत्वेन भगवतः सर्वात्मत्वमुक्तं तत्र हि तज्ज्ञानं करणं सर्वथा न केवलं सकल संसार साक्षित्वमाहात्म्यं वस्तुतस्त्वमिति चेन्नहि ज्ञानाभा
सोपलक्षणत्वमिति कृत्वा निरूपण तेनत्व सर्वकर्त्वमिति मायाशक्त्या पमेहरत्व आपणिनाद्वादशवनोगृहीतापसप्तप्रपंचः
स पञ्चगुणात्मक रूपं सर्वेतिविश्वं तत्र तस्याधिष्ठानमात्रं वर्गगुणप्रदर्शनपुराणानि इत्यादौ कृतत्वमस्तु सत्यादित्वमकर
णः इतिकरणसंबंधरहितस्वाखिलकारकशक्तिधर अखिलानां प्राणिनां यानि कारकाणि इंद्रियाणि तेषां श
क्तिं धारयति अवतत्सलमिति त्वपाकृत स्वराड्यत स्वेनैव राजसे दीप्यसे न हि स्वतः सिद्धज्ञानशक्ते इंद्रियापेक्षेत्यर्थः

न्नतस्तवलिमुद्वहन्निष्पजोकुर्वन्ति न्नजपान्नविद्यासहितासपावतास्त्यर्थः न्नमिभिषादेवाद्यादय तस्तजोविश्वसृजात्र
ह्माद्योपिमपासन्नीकारवकिंकरा स्वामिनसेवन्तेतथाविद्यायुक्तादेवादयस्त्वामेवतिलोकोकि समर्हतिचयतमनु थेर्देत्त्वह
यकपालिदत्तत्पोवलिमत्त्वमेति न्नत्रदृष्टान्त वर्षभुजोऽखिलक्षितिपतेरिवेतियथावर्षभुज खण्डमण्डलपतयोऽखिलक्षिति
पतेर्महाराजस्याज्ञाप्रकारवलिमुजोवलिमुद्वहन्तिसदारविदधतिपत्रयेत्वधिकृताभवतश्चकिताः निलनोभीताः सतो
यस्मिन्कर्मणिपत्रनियुक्ताः तेतत्तत्कुर्वन्तित्वदाज्ञापालनमेववलेरुद्वहनमित्यर्थः तथाचश्रुतिः भीषास्माद्वातः पवते।
भीषोदेतिसूर्यः भीषास्मादग्निश्चेन्द्रश्चमृत्युर्धावतिपञ्चमइति २८ न्नविद्यधिष्ठादेव सर्वकारकशक्तिप्रदः सर्वज्ञः सर्व
कर्मसाक्षसर्वेसमासमिनः १५ तदेवकरणप्रवर्तकत्वेनकरणपरस्यात्मनो जीवस्यकेनकेनचिद्भिर्देवकारणानि
उत्पन्नत्वेनाधिष्ठितस्वरतत्वाहि इतिवदन्तिसतपोते विद्याविष्टलिमायुक्तेनितरमेवात्मानं सर्वशरणं सर्वलोकाः स
र्वदेवाः सर्वाणिभूतानिसर्वएत आत्मानोव्युच्चरन्तीत्यादिश्रुतयः स्थिरचरजातयःशोत द्विमुक्तमित्यमुक्तेत्युदितवञ्च

वर्षभुजो विलसितानि पतेरिव विश्वसृजो विदधाति यत्र येत्वधिकृता भवतश्चकिताः २८ १५
स्थिरचरजातयः स्युरजयोत्थनिमित्तयुजो विहर उदीक्षया यदि परस्य विमुक्त ततः न हि परमस्य
कश्चिदपरो न परश्च भवेद्वियत इवापदस्य तव शून्यतुलां दधतः २९

अपामायया विहर विहार क्रीडाभुव
नितदास्थिरचराजातय स्थिराचराश्चजातय जात्यालिङ्गितादेहायेषान्तेजीवाः स्युः भवेयु कथंभूतस्यमतो अजान परस्यदृष्ट
वर्तमानस्यासङ्गस्येत्यर्थः कथंविहार उदीक्षयाईक्षणलेशेनननुमपिलीनानांजीवानांकथंजन्मास्यात्तत्राह उत्थनिमित्त
युजः इतिद्वन्द्वपैवउत्थितानि न्नाविर्भूतानिनिमित्तानिकर्माणियुक्तानिलिङ्गशरीराणितैर्युज्यन्त इतितत्तथानतुकिं निमि
त्तात्पानेनमदीत्पोवभवतुनतुवैषम्याभावाद्धियमस्य जयोगादित्याह परमस्यनिरतिशयकमस्युत्तमस्यपरमकारणीकस्य।
विपतःस्वस्त्राकाशसदृशस्यासमस्येत्यर्थः कश्चिदपर स्वीय परो स्वीयश्चनभवेत्सनसंभवतीत्यर्थः न्नसहादरमस्यात्त्रा
सीत्तनोवसदजापतेत्यादिश्रुतेस्तत्कृत्स्न पूर्णत्वमिवप्रतीयतेनरयपुनर्विरोधोऽवधिः शून्यतुलांदधतः शून्यसाम्यमज
न तदेवदर्शयितुपुनर्विशिनष्टि अपदस्येतिनपद्यतेऽस्यपद सस्याविऽस्मनसमोऽस्यआचरस्येत्यर्थः २९ त्वदी
स्यमायाशोसमसमायावोधितकर्मभि जानन्संसरन् विज्ञानन्चरेयाहिन पित २६ ॥ रामायनम

गवतत्वस्य माक्षान सकाशाद्विद्याकृतकार्याणि धर्मादेशाएजीवाज्जाना संसारेणि मज्जेमी नुक्तेऽत्र यदिकाः विद्यातस्तर्जीवस्यामि कन्वात्तेकमुक्तेष सर्वमुक्ति प्रसंगः अथ पुनरविद्यो न्तर्हि तस्यविद्याकार्येण संसारोनपगमात्रनिमोक्षः स्याद्यादिनैकेव लेनैव स्वत्वनाविद्यानात्मान. तत्र च तेषां मायात्वेदेहव्यापि चैतन्येनस्यात् देहपरिमाणत्वे च मध्यमपरिमाणानां सावयवत्वेना नित्यत्वस्यात्. अतः सर्वगतानित्याश्चाणिकेचन मन्यन्ते तत्र ननु वृक्षरोषप्रसंगः अविद्याभेदेन नतच्छीकि भेदेनवा बद्धमुक्तव्यवस्थासम्भवात् ईश्वरस्य तु नकेनापि प्रशासनसंसारो सके. सूक्तं. मेव प्रसिद्धवादिकं पसर्वज्ञविमुक्ति चेम पक्षमं तदपि मिथ्या प्रमाणापि नसहतेऽस्याह अपरिमिताः नित्यास्तनवश्चाविनाशिनो वा दीन्नेवभूतत्वानि मियत्या सर्वगता ब्रह्मतनुभृतो जीवायदिस्युस्तर्हि तेषां समत्वात् शास्यशासनव्यवस्था इति ध्रुव नाहे ध्रुव नियमो नियमनं त्वयानस्यात् इतरथा नियन्तृत्वेन कथय कार्यं उपाधि ना यदि कार्यस्य मध्ये वा स्यात् अजनि जातं तत्र सत्स्वत्व विकारस्य नियन्तृ नियामकं भवेत् अविमुच्य कारणतया अपरित्यज्य किंतत्सममनुजानतां तेन नु किं मतं यदमतं दृष्टं ज्ञानं तदेव ति अत आह अनुजानतां परमतमिति जानि

अपरिमिता ध्रुवास्तनुभृतो यदि सर्वगतास्तर्हि न शास्यतेति नियमो ध्रुव नेतरथा
अजनि च यन्मयं तदविमुच्य नियन्तृ भवेत् सममनुजानतां यदमतं मतदुष्टतया ३०॥

मदपि वस्तोयद्मनमविज्ञातंप्रायं अविषयत्वात् तथा च श्रुतिः यस्यामतं तस्य मतं मतं यस्य न वेद सः अविज्ञातं विजानतां विज्ञातमविजानतामित्य वचनेनैव प्रोवाच सदिति श्रीनंद वेत्यादि किंच मतस्य ज्ञातस्य दुष्टतया दोषात्मत्रव णात तथा च श्रुतिः यदि मन्यसे सुवेदेति दहरमेवापि नूनं त्वं वेत्थ ब्रह्मणो रूपं यदस्य देवेषु वेदेषु इत्यादि तस्मान्मतद्रष्टत्वात् ब्रह्म तदेव किमपि सर्वोन स्फुरन्त्येन समं नियन्तृ भवेदित्यर्थः ३० अन्तर्यामी सर्वलोकस्य गीत. कृष्णो भगवाने वमेवावशेष. यः सर्वज्ञः सर्वशक्तिः मे सिद्धः श्रीभगवांश्चैव सेवाबलेन २१ ननु च यदि परमात्मनो जीवाजातं तदविनियन्तृ नियम्यभावश्च तेन तथास्ति जीवानाम नियत्व प्रसंगेन प्राविदिन कृतनाशाकृताभ्यागमप्रसंगः स्यात् किंच तदा मोक्षो नाम जीवस्य स्वरूपहानिरेवस्यात् न चेतद्युक्तं स्वप्रकाशानंदात्मनो विद्याकृता नपि निवृत्तिमात्रस्य मोक्षत्वाभ्युपगमादित्याशंक्यौपाधिजन्मनैव जन्मजीवानां मुच्यते न स्वतो यद्धमादित्याह

न घटत इति तत्र किं प्रकृतेर्जीवस्य वोद्भवः स्यात् पुरुषस्य वा उभयोर्वा आद्ये जीवानां जडत्वापत्तिः द्वितीये पुरुषस्य विकारि
त्वप्रसक्तिः। अत एव अलीयइत्याद्ये नोक्तं प्रकृतिपुरुषयोः द्वयोः न घटत इति भाव्य अजत्वप्रतिपादनादपि तथा अ
जयोरिति तथा च श्रुतिः अजामेकां लोहितशुक्लकृष्णां बह्वीः प्रजाः जनयन्तीं सरूपाः अजो ह्येको जुषमाणोऽनुशेते जहा
त्येनां भुक्तभोगामजोऽन्य इति उभययुजा तु भवन्ति उभयपक्ष युज्यते इति युक्तं सर्वं परस्पराधीनत्वमिति भावेन आह उभयेति प्राणयुक्ता
धयो जीवा जायन्त इत्यर्थः जलबुद्बुदवदिति यथा केवलेनानिलेन वा जलेन वा जलबुद्बुदो न भवति किं तु मिलिताभ्यां तत्तत्र
च यथानिलो निमित्तं जलमुपादानं एवमत्रापि प्रकृतिर्निमित्तं पुरुष उपादानं तस्माद्वा एतस्मादात्मन आकाशः संभूतः सोऽकामयत
बहु स्यां प्रजायेयेति यथाग्नेः क्षुद्रा विस्फुलिङ्गा व्युच्चरन्त्येवमेवास्मादात्मनः सर्वे प्राणाः सर्वे लोकाः सर्वे देवाः सर्वाणि भूतानि सर्व
एव आत्मानो व्युच्चरन्तीत्यादि श्रुतिषु चेतनाचेतनप्रपञ्चस्य परमात्मोपादानत्वश्रवणात् न च विकारित्वपरिणामानङ्गीकारात् के
चित्तु न परिणाममङ्गीकृतवन्तो विकारमिथ्याविवर्तनमित्याद्याराम भावमिच्छन्ति सर्वप्राणावयवं रूपं निगुरुषं वदतीति सिद्धं न

न घटत उद्भवः प्रकृतिपुरुषयोरजयोरुभययुजा भवन्त्यसुभृतो जलबुद्बुदवत् । त्व
यि त इमे ततो विविधनामगुणैः परमे सरित इवार्णवे मधुनि लिल्युरशेषरसाः ॥ ३१ ॥ १९

दे कमेवाद्वितीयं ब्रह्म आत्मा एकः अविनाशी वा अरे ऽयमात्मेत्यादि श्रुतिबलात् उत्पत्तिश्रवणाच्च जीवानामौपाधिकमेव जन्म
न वस्तुतः स्वरूपं उपाधिलये न परमात्मनि पुनर्लयश्रवणादपि न वास्तवं जन्मेत्याह त्वयीति इति त्वत्कारणकाः तत इमे जीवा न तु श्रुति
मतोऽवास्तवं जन्म तस्माद्धि विविधनामगुणैरनेकप्रकारैरुपाधिभिः सह लिल्युः लीना बभूवुः तत्र सुषुप्तिप्रलययोर्मधुन्यशेषरसाश्च
लीयन्ते यथा मधुनि सकलकुसुमरसा विशेषतो अनुपलभ्यमाना अपि ताभ्यामेवोपलभ्यन्ते एवं स्वपादौ विशेषमात्रलयात्
कारणस्य विद्यमानत्वात् आत्मा न निवर्तन्ते मुक्तौ तु कारणस्यापि लयात् स्वपिपरमे निरुपाधौ सरित इवार्णवे लीयन्त इति विवेक
तथा च श्रुतयः यथा सोम्य मधु मधुकृतो निस्तिष्ठन्ति नानारूपाणां वृक्षाणां रसान् समवहारमेकतां गमयन्ति ते यथा तत्र न विवे
कं लभन्ते अमुष्याहं वृक्षस्य रसोऽस्मीत्येवमेव खलु सोम्येमाः सर्वाः प्रजाः सति संपद्य न विदुः सति संपद्यामह इति यथा नद्यः स्य
न्दमानाः समुद्रेऽस्तं गच्छन्ति नामरूपे विहाय तथा विद्वान्नामरूपाद्विमुक्तः परात्परं पुरुषमुपैति दिव्यमित्याद्याः ३१ यस्मिन्
द्वित्विलयमपि यत्रास्मि विश्वलयादौ जीवो यतश्च कारणपाके वलात्मा अबाधे अत्यन्ताज्ञानं सह मासिद्धुवन्ति धु
मध्ये मध्ये चिन्तितत्रिभुवनगुरुभावयेतन्निषिद्धं १८

श्री·भी·
२०३०
३१०८१

[illegible]

न्यस्तं वमायमाभ्रसममीस्ववगत्स्य शंत्वयि सुधियो भवेद्धतिमावमनुप्रभवम् क
पमनुवर्त्ततां भवमपेतवमद्गुकुटिःस ज्ञातिमुद्गात्वयोमिरभवच्छरणोपगमयम् ३२ विजि
तहमाक्रबायुभिरहो तमनस्तुरगंप्रदहयतेति यतुमति लोलमुपायधिरद्रः यसनशत
न्विताः समवहायगुरो प्सरणं बाणिजः बाजसेसकृतकर्णधराजलधौ ३३ ॥

[illegible]

तिर

राम
७१

परीक्ष्यलोकान्कर्मचितान्ब्राह्मणो निर्वेदमायान्नास्त्यकृतः कृतेन तस्मात्परात्मेवैंश्रमुच्यते कामोपेक्ष्यस्तदर्थ ज्ञात्वा अपमर्त्येभ्य। तो भवन्त्यत्रसुतसमञ्जसतदृष्टाद्यौ वैराग्यमनविरुद्धौ तमाह स्वजनसुतेति आत्मा इह धामस्त्र पुत्र प्राण स्वजनादिभिः किं सर्वरसेसर्वे रस। सुखत्वाभिव्यक्तवत्सिन्त्वं अभिपरमात्मनि रतस्याप्तकामस्य ममाज्ञातसमुपजीवितानित्यन्तात्तु श्रयत स्वात्मसमानुपस्त। आत्मनिसाविन गुणादेवेति किंकउपयोग इति सदवजानतां परमात्मसुखमजानतां अत एव मिथुनतः स्त्रीपुंसमिथुनीभूय रतप्रेमासा सुखाभिचरतां प्रवर्तमानानां कर्मणां सदा अज्ञानतश्चरतः पुरुषानुकोनुष्यपि सुखयति ज्ञानस्थानेन कोपि तस्यपि इह ससारेक घसतेस्वविहतस्वतत्त्वनश्वरस्वतनिरस्तभगोस्वतत्त्ववगतसारे वावालुरे को निस्सस्पतं हि शोभुष्यत्दृष्यत्स्वतत्त्वं ज्ञानमेवोचित। मितष्य। ३८ भजतोहि भवान्नात्मात्मत्वमानं विदुन आत्मैव किमन्त्र कल्पनमुचितस्तोहि भि। २९ एवंरूपंदेशान्तर मवगम्यसारासारविवेकेन च सर्वतो निर्विघ्न देवम् इत्यंगनोपपत्तिमि सम्यगवधारयितुं तीर्थसदनानि भुवि यद्यपि तेतानि ता नभमत व्यस्त्राद्य कस्तुपमाह भुविपुरुपुण्यतीर्थसदनानि तिते ते कलसाना भयोविमदा निरहंकारा येतेभवत्पदाम्बुजे

स्वजनसुतात्मदारधनधामधरासुरथैस्त्वयि सति किंनृणांश्रयत आत्मनि सर्वरसे इ तिसदज्ञानतांमिथुनतोरतयेचरतां सुखयति कोन्विह स्वविहते स्वनिरस्तभगे ३८ भुविपु रुपुण्यतीर्थसदनान्यृषयो विमदास्त उत भवत्पदाम्बुजहृदोघभिदङ्घ्रिजला। दधति सकृन्म नस्त्वयि य आत्मनि नित्यसुखे न पुनरुपासते पुरुषसारहरावसथान् ३९

हृदि येषां ते अत एव मपवन्त्र

घमिदङ्घ्रिजलं येषां ते उत अपि तत्या विधा अपि पुरुपुण्यानि बहूनि चतीर्थानि सदनानि देवालयस्तान्येव धामन्ते आपस्तत्रैव सेवन्ते भवन्ति ते अपिच पुरु अधिक भगवद्भजन लक्षण पुण्ययत्तानि चतानि नितीर्थानि च गृह एव महात्मस्तर्थ्य तेषां सदनानि आश्रि मानं यथाह मनसि हे निपानागमयो तीर्थस्त्र वित्त जलेषु राधितीनपुन पुरुषसारहरावसथानुपासते पुरुषाणां सारवि वेकस्यैर्य धैर्यं समाश्रातिक्रमसुखहरतीति तमुपाचीत आवसथा गृहा तांस्तु चते नाग्यहा हि भवकुलिसतसुखापि हो न्याहदध ति सकृन्मनस्त्वयि य आत्मनि नित्यसुख इति सकृदपि त्वयि मनो दधति तेषां गृहाद्यासक्ता न भवति किं पुनरेवं भक्ता इत्य र्थः ३९ मुचन्नेगतदङ्गसङ्गमनिशं स्वामेव संचिन्तयन्संत सन्तिपतीर्गतमद्यालाना श्रमाना वसन् नित्यं तन्मुखपक जाद्विगलितत्वत्कथा गायामृतस्त्रोत संप्लावसंलेनो नरहरे न स्पामहं देहभृत् २२ राम ॥

अ॰ सि॰
द्वि॰ प॰
टी॰ ९८

न त्वाप्राप्तस्य क्रियमाणत्वासंभवात् निष्पाद्यत्वमतस्तदीयानन्दरूपतामाक्रियमाणत्वं न संभवतीति चेन्निवर्तनीयत्वेऽपि क्रियापरत्वाभिधानादुपनि
षदामपि तदेव युक्तं प्रयोजनं तत्र वार्त्तिककृता प्रतिपादितं तत्र एकत्वं कर्तृप्रतिपादनेनोपनिषदां नैष्फल्यं स्यादिति निरस्तं क्रमेणाहितो
यत्र स्वविज्ञानेन प्रमाणेन तद्भावः ... तत्र मोक्षो विद्योदयानन्तरं ... प्राप्तौ प्रमाणस्य कर्मणोऽयं परमुपपन्न
नन्वेवं तत्त्वज्ञानानन्तरं कथमेव देहादिविज्ञानसंस्कारस्य नाशानुपपत्तेः परोक्षज्ञानाविद्यानाशादर्शनेऽपि बाधितानुवृत्तिरिति नैवं तत्
एवं सत्यपि मोक्षस्य सुखरूपत्वेऽपि देहादि तन्त्र इति तस्य सत्यत्वं भवेदित्यनेन सुखरूपमेव तदिति प्रत्यगात्मस्वरूपमनभिव्यक्तं सत्
त्वादेव धारणाप्रकाशमाह सतत्त्वम् इत्यादिना ... धर्मिसत्त्वे तु ... सत्त्वात् ... कार्यवत्त्व
यथा कनकादुत्पन्नं कुण्डलादि ... न तत्र भेदः साध्यते ... निर्देशेन भेदप्रतीतेर्विरुद्धो हेतुरि
त्याह नन्वित्यादिना ... साधयामः किन्तु तदुत्पन्नत्वं ...
यथाकाशे कालिकत्वेन ... धूमस्याग्न्यभावे ... नन्वित्यन्वये

सतत्त्वमुपस्थितं सदिति चेन्न नु तर्कहतं व्यभिचरति कचकुचघटनत्वोभयपृक् अबद्धत
येविकल्पः श्वसितोऽधपरंपरया प्रमयति भारती तु रञ्जितिमिरं कुजाताम् ३६

नामत्वं ... तत्त्वं ... नित्यं व्याप्यं ... गुणत्वं किं
मिथ्यात्वं ... प्रसङ्गात् ... मिथ्यात्वमेवेति भावः नन्वत्र ...
किन्तु ... मिथ्यात्वमिथ्यात्वं ...
ची॰ ... तस्य ... स्फुटम् ...
नन्वसाध्यत्वेन हेतुना ... साधयामः तथाहि ...
नित्यजातमिति ...
दित्यादिना ... प्रसिद्धम् ...
द्वैतसिद्धिः उक्तं च मदीयैः अध्यस्येत्यत्र

रामः
९८

प्रथमक्षण स्वरूपमध्यस्तमिष्यतः तिगुणसत्ताकस्य ध्यानेयत्नवानवेतिनेत्याह-अथ परस्परेति-अपरस्परयापि विकल्पः स्वभ्यः अ
भिमा नु. संस्कारजन्मा भ्रम संस्कारस्य स्वरूपस्य प्रतीतिमात्रमपेक्षते न वस्तुसत्त्वं प्रतीतौ सत्यां वस्तुसत्त्वाभावेन भ्रमव्यतिरेकादर्शना
त-अतोऽनादित्वात् पूर्वपूर्वभ्रमस्योत्तरोत्तरआरोपो भविष्यतिअधपरपरमापेक्षतेन चव्यवहारः सत्स्वप्नोऽपराजानां हेतुरिति न
न्वस्त्यवे चानुमानमपेक्षित सुकृतं भवति-अपाम सोममभृता अभूमेत्यादिश्रुतिः कर्मफलस्यानित्यत्वप्रतिपादनादसत्त्वं न घटते नहि
निष्पन्नस्य अमृतत्वमिति तस्मात् दृष्टिनेयादित्यानादेतम स्वेत्याशंक्याह-अमयमीतिहे भगवन् नेतत्व भारतीवत्सलराकु ऊरुः क्षिमि
वहीमिगीतासलक्षणात्मिति दृष्ट्वानं कर्मजं भवति क्षीणमात्रमतीतं भ्रमयतिमोहयति तेयं भाव वोहित्वरः कर्मफलनित्यमभि
प्रायेण किंतु लक्षणया आपातमात्र विधेयकवाक्यत्वात् अन्यथा क्षयमेव प्रसंगात् तद्यथेह कर्मजितो लोकः क्षीयते एवमेवामुत्र पु
ण्यजितो लोकः क्षीयत इत्यपौपायवहितत्वेकृत्स्नराविरोधाच्च अत कर्मजडानामिदममृतमात्रमिति एतेनैव तत्पदार्थस्य आत्मन
आकाशः संभूत इत्यादीनामप्यभ्युपगमस्य दर्शितो भवति ३६ उद्भूतसंभवत. सोऽपि भुवनेसमेवसर्गस्त्रज कुविषकाश्यमयीह

नयद्विरुद्धमसमञ्जसनं भविष्यंतो नेधमार्दनुभिन्न मैतराख्याधिविभातिमैवैकरसे अनतउयमी
मेतद्विकाल्यानाविकल्पयेपीवितथमनोविलासमैतमिस्त्वबधुत्सबुधाः ३७

कुटकनकेवेदोपिनैव पर. अद्वैतेन वस्तु अनुपरमात्मवेदं वदंतमुदाहरेत् रमिदं शान्तहरे मामुचमामातत २३ तदेवं प्रपञ्च
स्य सत्त्वसाधकनास्तीत्युक्त इदानीमसत्त्वसाधकप्रमाणमतिमानाचाइमानि अनाति जायतेस्याद्यानन्त्वं चानुमानप्रमाणभि
त्याह नयदिति नियत प्रमाणइदविरुद्धमसंस्कृ पूर्वं न आसीत आसीन आत्मावाइदमेक एवाग्र आसीत्यादिश्रुते. नचानि धेना
न वलयात अनु अनन्तरमविष्यति भविष्यति नासदासीत्रासदासीत्तदानीमित्यादिश्रुतेः अत कारणात् असमञ्जसमधेपिएक
रसेकेवलेत्वयिमित्थामिथ्यारूपमेवविभातीति तिमितनिश्चितं यतः एव अत श्रुत्या इविज्ञाविकल्पयेपि इविराजातोनादृश्यमात्राण्य
मोहकार्यमित्यर्थः रूपाणां विकल्पाभेदापद्मकुडलादयो नेपापप्यानो माणी. प्रकारा नेरूपमीयतेसहेशत्वयानिरूपतेतथा
तत्रकार्याकारणं नामधेयमात्रता कारणेमृत्तादौ वस्तु सत्ये तद्याचाप्याकाशादीनां नाममात्रता अस्तैवसत्यं तथा च श्रुतिः
वाचारम्भणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यं यथा सोम्यैकेन मृत्पिण्डेन विज्ञातेन सर्वं मृन्मयं विज्ञातं भवति यथा एकेन
लोहमणिना सर्वं लोहमयं विज्ञातं स्यात् यथा एकेन नखनिकृन्तनेन सर्वं कार्ष्णायसं विज्ञातं स्यादिति तस्मादस्य सत्त्वे प्रमाणाभावा
दसत्त्वे प्रमाणस्य विद्यमानत्वात् वितथमनोविलासं अनृतमस्यमिति येऽवयमिजानंति ते अबुधा अ

त्वात्पर्य। अत्रैव प्रयोगः विवादः प्रासितेन सत् आदांत योरविद्यमानत्वान् विकारित्वाद् दृश्यत्वात् भुक्तिरजतादिवत् आत्मवं ते ति ३७ मुकुटकुण्डलकंकणादिकं च परिणतं कनकं परमार्थेत महदहंकारित्व प्रभृत्वत्वया नरहरेन परं परमार्थेत। २८ न नु च परि प्रथ्यैवानामन्यास्वेन च सत्येतेन चैतन्यस्य सर्वं भगवो पिनहिं विभमराद् जीवेनयत अयं मसर्वतिकि वाव्युपमस्यैत स्य मतेनिः समुक्त। किंविषयचसदा कर्मकाङ् मित्यपेत्ता पीजी विश्वरविरोध हात्मुत्पानां मुपुजास खी मा ससामीक्ष्य परिवेजाते नेपोरस्य। विप्राल स्वाहत्वन स्य च अदृष्ट्या आमि चाक भीति आजामे कालो हितसु च कृत्येमिस्या विद्वतीत्याह सयद जोपि भितुजीव यत्र यस्मा द् जेयामायस्य अजा श्री वशी मनुशायी ते आलिङ्गेतत् गुणा प्रवहेत्यादी नेत्यु मान आत्मतेयाप्य स्यात् ततनूत रमतर सात्वनाद् हमयो गत्वजुष्पन अयैव भगः पिद्दितानवादिग्गुणा सन् मद्य सुलसाः भजाते तद्मीत्रितद्विषयं मेव च कर्मकाण्डमितिभाव। त्वमुत त्व तु जहासितामायामानुसामय्यवात्लिकं यतस्याह आहिरितवन्त्व चामिति अमभाव यस्याभुजग। स्वात स्मपिकं चुकं गुणा।

सयदजयोस्त्वं जामनुशायीत गुणांगमनुपल्भ भजतिसरूपतोतरर्नु मत्सुमेपेत भगः त्वमुतज
हासितामहिरिव त्वचमात्तभगो महसिमहीयसे ऽष्टगुणितेऽपरिमेयभगः ३८ ॥

बुद्ध्यात्मा निसस्यते तत्पात्मजान हि निरंतराहाविततविसामयेत्तुक्त पतेरजपाक्तपुमितितामुपेत्ता सङ्कृतरतत्तरसाह आत्मभ गदनित्य पाजेश्वर्य महसिपरमैश्वर्ये अष्टगुणिते अणिमाद्यष्टविध निमितिमहीयसे राजसे विराजसे कपमत अपरिमेयभ अपरिमितैश्वर्य मल्यन्यापिविदेशकालादिपरिच्छिन्नत्वात् अष्टगुणितेमैश्वर्ये अपितु परि प्रासात्स्वरूपानुवन्धित्वादपरिमितमि त्यर्थः ३८ नत्वन्तेनवकीर्तरगणं गरागता कालस्व गाप्रादिसिभो प्राप्तस्वास्त जस्ते मोराणन मानुभीलपमीत्तुस्तु मामाकुप यतासिरस्यामिसरसंमर्दयत्या तुरमापानिहारमणी तस्मि हरेनीमेवत्त्वंवाय २५

हाबलात्वहुल्सापनक स्वेन ये भगवंतं भजंति ते म् न्यूनरंति इत रे संसरंतीत्युक्तं इदानीमेवहि। संगपरित्यज्य भगवन्ता जैमक्का आपि कथं चिरं न वविशानः कामानमुचाति तेन भगवंतमाप्नुवंति तं चेहसुखलभते केवलं कर्पोनीरवप्राप्नु वंति इति तान् शोचन्कामान् यकामपतेमन्यमानः सकर्मभिर्जीयतेतत्र तत्रेत्यादि कमस्यर्थमाह

पदिनसमुद्धरंतीतिहेभगवन्येयतय हृदिस्थिता कामजटा सत्तानिवासना यदिनसमुद्धरंतिनोत्पाटयंतितेषामसतामवा
न् हृदिगतोपिदुरधिगम दुःप्राप कंठ अस्मृतकंठमणिर्विस्मृतकंठमणिस्तत्तुल्य समयाकंठेवर्त्तमानोप्यस्मृतत्वेर
प्राप्तएवभवतितर्हिशितनकेवलमेतावत्किंतुअसुतृपयोगिनामिंद्रियतर्पणपराणांयोगच्छद्मनामुभयतोप्यसुखंइहा
मुत्रचदुखमेवतदाह अनपगतांतकात्‌ अनिवृत्तात्मत्पो लोकाराधनधनार्जनादिक्लेशात् भोगवैभवशोकधामयोर्व
हृतावद्दुखमेवतईश्वरादपिदुखंकथमनुतात्‌ अनधिरूढपदात्‌ अनधिरूढपदंस्वरूपमस्यतस्मात्स्वस्वरूपशाप्यमा
नादविद्यावहिष्ययत्वेनप्राप्तनिजधर्मातिक्रमनिवंधनत्वद्दंडरूपनरकप्राप्तेर मुत्राप्यसुखमित्यर्थः ३९ देवमन्यासमिथे
णोवचितजनंभोगैकचित्तानुरंसंमुष्यत्त महिनिशंविरचितोद्योगकर्मेराकुलं आत्मानंधिनमहामहत्तजनतासन्म
ननासन्मदर्शनानापदयानिधानपरमानंदप्रभोपाहिमां २६ नमुमतेनेकिमपिकृत्यमस्तिप्रारब्धभोगसुखोपभो

पदिनसमुद्धरंतियतयोहृदिकामजटादुरधिगमोऽसतोहृदिगतोऽस्मृतकंठमणिः अ
सुतृपयोगिनामुभयतोप्यसुखंभगवन्ननपगतांतकादनधिरूढपदाद्भवतः ३९
२६ त्वदवगमीनवेत्तिभवदुत्थशुभाशुभयोर्गुणविगुणान्वयांस्तर्हिदेहभृतांचगिरः अनुयु
गमन्वहंसगुणगीतपरंपरयाश्रवणभृतोयतस्त्वमपवर्गगतिर्मनुजैः ४० २७

येनोपदिश्यते अत किमितिवृथाशाश्यते उभयतोप्यसुखमितिश्रूयते चशब्दनिस्पामहिमाशास्त्रशासनकर्मणावद्धते
नोकनीयानित्याहित्याह त्वदवगमीतिहेसगुणषड्गुणैश्वर्य मुक्तत्वदवगमीत्वत् ज्ञानवान् भवदुत्थशुभाशुभयोर्भव
त कर्मफलदातुरीश्वराद्धेतो उत्पयोर्विहितयो शुभाशुभयो प्राचीनपुण्यापुण्यकर्मणो फलभूतान् गुणविगु
णान्वयान् सुखदुखसंबंधान् नवेत्तिनानुसंधत्तेतर्हितदानीचदेहभृतोदेहाभिमानिनाप्रवृत्तिनिवृत्तीकरीगिरः
विधिनिषेधलक्षणानवेत्ति विगतदेहाभिमानतयाकार्याकार्यविधाभावान्ननियुज्यतइत्यर्थ मुक्तंचैतत् यत का
रणानवेत्ति विगतदेहावि रणान्मनुजैः अन्वहंश्रवणभृत अनुदिनश्रवणेनचेतसिधृत त्वंतेषामपवर्गगति अप
वर्गरूपागतिर्भवसि कथंश्रवणभृत अनुयुगंप्रतियुगंयागीतपरंपरातद्उपदेशसंततिः तयासुसंप्रदायानुसारेणेत्यर्थ

तेषां कर्माधिकारशास्त्रविधेर्धानबरतत्वकण्ठाश्रवणादि निषत्तेषामष्पासमस्मबत्परानोमविधिनिषधबाध । इतरेषां तु पोगा
इवर्जनिर्दिष्टत्लात्तनत्वात्स्वनानामुभयतोप्यसुखबाधित १० स्वगतत्वमहिशमाधवस्फुरतियन्नसुखामुखसंगम भावणाव ।
णामभाव भया थिवानाहि मकामियपापाविधिकिकर. २१ त्वदेवगमीनवेतिसुखदु खेनाचविधिनिषेधाविन्मुक्तेतत्रमनुकप
मेवगतेतु शकांदुरवगमत्वहेयाक्तत्वादि त्वमेवमाशक्यस त्वमेवमनवगात्वमहिम्नोवाङ्मनसागोचरत्वात् विषयत्वेनैव ज्ञानमिति
दर्शयन् यदूर्ध्वगार्गि दिवो पदवीक पृथिव्यायदेन्तरायावाप्यधीदं पदुत्वभवच्च भविष्यच्चेत्याचक्षते तिष्ठति याहितमथर्वनितम
हिमानमाह श्रुयतय एवेति हेभगवन्नते अन्तंनुपतय. स्वर्गादिलोकपतयोब्रह्मादयोपि न यातु. न प्राप्नु. नन्तु ननुः यदतव हस्तुत
त्लिकमपित्वं नभवसि आत्मानुपतयो न यपुर्भिति यत् यस्मात्त्वमपि आत्मनोमनयासि तु न त्वहि सर्वज्ञता सर्वशक्तिता वा अन्त
माह अन्तनयात्मतीभाव न नहि शशविषाणज्ञानं साविषतद्प्राप्तिशक्तिवैमर्थविहीन अनन्तत्वमेवाह यदन्तरेपिम
स्यतवत्वंतराम अन्तः अहोरात्रावरणावहि इत्तरोत्तरं दशगुणसप्तावरणपुक्ता अण्डनिचयायत्रत्वं ऊसमहा वातिपाराश्मनितमम

श्रुतयः एवतेनमयुर्तमनेनतयात्वमपिपदंतरांडनिचयानमुसावरणाः त्वद्यवरजासिवो
ति वयसासहयश्रुतयस्त्वयिहिफलंत्यतन्निरसनेनभवन्निधनाः ७२

कालचक्रेणाखेरजांसीवसहएकदैवननु पपीस्तेनाहि यस्मादेवं अत अन्तयस्त्वयि फलंतिनात्पर्येण त्यायमर्थस्त्वयि
ननु साक्षादिति अपमेनावानिति सगुणास्यगुणानन्मात् निर्गुणस्यवाङ्गोचरत्वात् कथंतत्परत्वं तात्पर्यमिति तत्रविधि
मुखवाक्यं भवेदयं नियमः यदापर्यवसानात्वमिति निषेधमुखेनु तात्पर्यं निपुणः इत्याह अतन्निरसनेनेति अन्यदेवत
द्विदितादथो अविदितात् अन्यत्रधर्मादन्यत्राधर्मात् अस्थूलमनणु इत्यादि प्रकारेणलक्षणया त्वन्नत्वमसीत्या
दयः पर्यवसानेन वाच्ये निषेधे. अस्त्येवेत्युपलब्धव्य इति यतो भावब्रह्मनिधनाः भवति त्वयि निधनं समाप्तिर्यासां तास्त
थानहिनिरवधिनिषेधः संभवति अतो नावधिः त्वं त्वयि फलतीत्यर्थः ७२ श्रुतयोविदुरेतमनतंतेन चभवा
न् शिरः अनमोलय त्वयिफलंतिय तोनमदत्यतोजयजयेतिमजेनवतत्यदं २८

४२ इत्यशेषसमाम्नायपुराणोपनिषद्रसः सर्वेषां निगुरासरस्यान्तानां सर्वेषामित्यर्थः ४३ ब्रह्मदायादेति ब्रह्मदायाद हे ब्रह्मपुत्र अप्रपन्नप्रायं अनिसे
वलं इति पाठे सपुत्रो निवा ४४ एवं तत्कैरूपे कलधर ... नमस्येमनमिधारयन्विरक्तेन नैष्ठिक. ४५ नमस्तस्मै कृष्णायाबनारतत्पानाद्
यः अनुसमस्मिति इतो अन्यैवाशक. ... पुरु कस्मै तु भगवान् ... ४६ साक्षात्पितुरिति पो निद्यवधानेन विना ज्ञानकस्य आधिनमयत्नावस
रेकपूर्विदररोतिरल. ... ४७ ४८ समस्तैवरक्षः ... नुस्मारयति ...
ह्रीक. इतिमा अस्याभिव्यक्तस्योत्तेक. एवमिदमनुशासितामस्मद्गुरु ... प्रपन्नाम्प्रधाणोपमितलोवकरूपेण अ

श्रीभगवानुवाच इत्येतद्ब्रह्मणः पुत्रा आश्रित्यात्मानुशासनं सनंदनमथानर्चुः सिद्धा ज्ञात्वात्मनो
गतिं ४२ इत्यशेषसमाम्नायपुराणोपनिषद्रसः समुद्धृतः पूर्वजातैर्व्योमयानैर्महात्मभिः ४३ त्वं चै
तद्ब्रह्मदायाद श्रद्धयात्मानुशासनं धारयंश्चर गां काममकामानां भर्जनं नृणां ४४ श्रीशुक उवाच
एवं स ऋषिणादिष्टं गृहीत्वा श्रद्धयात्मवान् पूर्णः श्रुतधरो राजन्नाह वीरव्रतो मुनिः ४५ नारद उ०
नमस्तस्मै भगवते कृष्णायामलकीर्त्तये यो धत्ते सर्वभूतानामभवायोशतीः कलाः ४६ इत्याद्यमृषिमा
नम्य तच्छिष्यांश्च महात्मनः ततोगादाश्रमं साक्षात्पितुर्द्वैपायनस्य मे ४७ सभाजितो भगवता कृता
सनपरिग्रहः तस्मै तद्वर्णयामास नारायणमुखाच्छ्रुतं ४८ इत्येतद्वर्णितं राजन् यन्नः प्रश्नः कृतस्त्व
या यथा ब्रह्मण्यनिर्देश्ये निर्गुणेपि मनश्चरेत् ४९ योस्योत्प्रेक्षक आदिमध्यनिधने योव्यक्तजीवेश्व
रो यः सृष्ट्वेदमनुप्रविश्य ऋषिणा चक्रे पुरः शास्ति ताः यं संपद्य जहात्यजामनुशयी सुप्तः कुलायं य
थां तं कैवल्यनिरस्तयोनिमभयं ध्यायेदजस्रं हरिं ५० इति श्री०भा०म०द०सप्ताशीतितमोध्यायः ८७

नेन विभिन्नत्वमुक्तं समालोच्य अस्य आदिमध्यनिधनेष्वादिर्जन्म मध्यपालनं निधनं लयः एतेषु कर्मसु यो वर्त्तते अनेनोपादानत्वमुक्तं
मनुष्यकामिश्च अयमीरणात्मा नानिमित्तत्वं प्रसिद्धं सम्यक्तया ... यो जीवेश्वर इति प्रवेशनियमने
दर्शयति पूर्वोक्तप्रकारेण ... तेन ... कार्यं ... निर्दिशेनाह ऋषिजीव तेन सहानुप्रविश्य पुरः शरीरा
णि तस्य भोगायतनानि चक्रे ता पुरः शास्ति ... बालमति ... सकस्य च कैवल्यरूपो भवतीत्याह यं संपद्येति यं संप
द्य प्राप्यानुशयी अव्यक्तमुद्धव ... मण्डलेशो न इति तत्याप्तजीव अजां कार्यकारणलक्षणां अविद्यां

ऽजनितमुद्र स्यसपन्नस्यविजीवनस्तस्तवधोद्गृणेते अतस्मात् सुप्त कुलायमयेति स्वपभावं यथा सुप्तशरीरवृक्षमन्येषु पक्षिसतुनात्मानन पो पश्यतितद्वजीवन्मुक्तःमथ्यैव देहोपरिपश्यतिसमुनानैकोपेत्य पश्यतीतिनहरिः अजन्तेः अनवरतं ध्यायेत्किमिन्यत्स्मात् अभयमनयं पय स्थानभयं निवर्तकमित्यर्थः कुतःतत्रैकरस्यात्निरस्तयोनिकेवलेन अमृतस्वरूपावस्थानेन निरस्तानिरस्तसायोनिः मृत्युनिकरणानि मायी येनतं सर्वकुः तिशरीरस्तनो राजितपरा बुजोऽभोगायोगदेवदेव माधवेवकं भितत्यो ५० इतिदशमेसप्तशीतितमः ८७ अथाष्टाशीति मेविष्णुमुक्तः केवलस्य भजनं ते मनोविविक्तः देवभक्तस्तुचिरं विभिन्निविवरणं हरिभजनं मुक्तिरहस्यत्कथनं ध्यायेदहरवेदविभिन्नितत्र शोकं नेदेवासुरेति शिवः अवधीरितभोगा भोजाः भोगिनः लक्ष्म्याः पतिःसर्वभोगयुक्तः १ २ अत्यासोपमर्दनमशेषे विद्यात्रिलिंगः त्रिलिंगत्व माह वैकारिकइतिअहं अहंकारः ३ विकारामनःइंद्रियभूतरूपाःषोडशैतेः इंद्रियदेवानाममेदविवक्षयाकिंचनेतियल्किंचिदि कारोपाधिकं भजनमुपाध्यमुरूपां तांविभूतीनां स्वरूपप्राप्नोतीति ४ उपद्रष्टा साक्षी सन्मतं सर्वदृक्सर्वप्रकाशकः नं प्र

राजोवाच देवासुरमनुष्येषु येभजंत्यशिवंशिवं प्रायस्तेधनिनोभोजानतुलक्ष्म्याःपतिं हरिं १ एतद्वेदितुमिच्छामः संदेहोत्र महान्हिनः विरुद्धशीलयोःप्रभ्वोर्विरुद्धाभजतांगतिः २ शुकउवाच शिवःशक्तियुतःशश्वत्त्रिलिंगोगुणसंवृतः वैकारिकस्तैजसश्चतामसश्चेत्यहं त्रिधा ३ ततोविकाराअभवन्षोडशामीषुकिंचन उपाधावन्विभूतीनांसर्वासामश्नुतेगतिं ४ हरिर्हिनिर्गुणःसाक्षात्पुरुषःप्रकृतेःपरः ससर्वदृगुपद्रष्टातंभजन्निर्गुणोभवेत् ५

कृतेःपर इति अत्रेदंतत्त्वं वस्तुनो गुणासंबंधेरूपद्वयमिहोच्यते तत्रगुणयोगयोगाभ्यां बिंबवत् प्रतिबिंबवत्गुणाः सत्वादयः शो नेयार्स्मत्ताः स्वभावेनःब्रह्मादिस्तुशिवानां च गुणाप्रत्निविम्बरूपेण नातिभेदोभवेत् भेदोगुणाद्येर्मे हि हाशनःसत्वस्वभावानानाजा गुविमोविलयम् रजस्तमोगुणाभ्यां तु भवनोत्रहरादयो गुणोपमर्देनोभयपक्षरक्षानोपिभिन्नताः अत्र सुमपसत्वस्यापि मोर्मेत्राकरीमति अशांतोऽक्लिष्टेतु अलप्यानेदमपीस्वतः अशान्तस्यात्तमपन्नस्तस्यरुद्रादिसेविनोविरुद्धाभवत्येवधानि मोत्साप्यनशमःइदमेवाभिप्रेत्यतत्त्वतोव्यत्रियं पांसितत्त्वरवलसत्वतत्रांशस्यशितत्पासत्वमस्य - प्रियास्तिमिति नयामत्वं तत्तत्त्री यसाधनमितितया त्रयाणामिकमाबानांयोनयप्रथमिवेभिदोमिति तथानतेमध्यूचुनेयेचभिदाम - पि चद्वानाःप्यादिगवसतिनकिंचिदस्मंजसंततद्वृक्षानातुकस्तेहोमोहमाभ्रमिति ५ ॥ ॥

इ यस्मादहमनुगृह्णामीति सयमर्थो मोविद्यमानपरिजिहीर्षुरपि कथंचिद्विद्यमानेषु सत्त्वेनेति अपनिविषयापहार एवानुग्रह इ
निपपात्कर्तव्य [illegible] वादीनामैश्वर्यविरोधात् अपवर्गप्रथमविरक्ति कामनामनुस्पादस्वार्जने विषयभोगासक्तानपनि
दसुत्याद्यहमिच्छामि परानुग्रहं कर्तुमिति तदुक्तं भगवतैतनवमध्यायेवेति निधि [illegible] काम कामापकल्पितेषु खलु [illegible]
इ स्वावनुपुनर्यु स्वीतमिव प्रतीयमानमिसर्थे ५ स पुमर्थं [illegible] हेणा वधहपाप [illegible] तोपिमदनुग्रहेणापदानि फलो
द्यमोनिर्विण्णस्यात्सामदनुग्रह मितिसमाप्याधारणामनुग्रह ६ तमेवाह तत्प्रश्नेति अत पश्चादपि मोक्षमेराचपत अ

निर्विन्नेसकामेभ्यो धर्मराजात्मजान्वितामहः ७ एवं भगवतो धर्मान् अपृच्छदिदमच्युते ८
स आह भगवांस्तस्मै प्रीतः शृण्वत्सु सर्वधर्मसु । [illegible] निःश्रेयसायापगोधितो गदितः कुले ९ श्री
भगवानुवाच यस्याहमनुगृह्णामि हरिष्ये तद्धनं शनैः ततो धनं त्यजन्त्यस्य स्वजना दुःखदुःखितं १०
स यदा वितथोद्योगो निर्विण्णः स्याद्धनेहया मत्परैः कृतमैत्रस्य करिष्ये मदनुग्रहं ११ तद्ब्रह्म परमं
सूक्ष्मं चिन्मात्रं सदनन्तकं अतो मां सुदुराराध्यं हित्वान्यान् भजते जनः १२ ततस्त आशुतोषेभ्यो
लब्धराज्यश्रियोद्धताः मत्ताः प्रमत्ता वरदान् विस्मरन्त्यवजानते १३ [illegible] शापप्र
सादयो[illegible] ब्रह्मविष्णुशिवादयः सद्यः शापप्रसादोङ्ग शिवो ब्रह्मा न चाच्युतः १४ अत्रैवोदा
हरन्तीममितिहासं पुरातनं वृकासुराय गिरिशो वरं दत्वाप संकटं १५ वृको नामासुरः पुत्रः श
कुनेः पथि नारदं दृष्ट्वाशुतोषं पप्रच्छ देवेषु त्रिषु दुर्मतिः १६ स आह देवं गिरिशमुपाधावाशु सिध्यति
योल्पाभ्यां गुणदोषाभ्यामाशु तुष्यति कुप्यति १७ दशास्य बाणयोस्तुष्टः स्तुवतोर्वन्दिनोरिव ऐश्वर्यमतु
लं दत्वा ततः आप सुसंकटं १८ इत्यादिष्टस्तमसुर उपाधावत्स्वगात्रतः केदार आत्मक्रव्येण जुह्वा
नोग्निमुखं हरं १९ देवोपलब्धिमप्राप्य निर्वेदात्सप्तमेहनि शिरो वृश्चत् [illegible] धितिना तत्तीर्थ [illegible]

[illegible] जनश्रयणी १०-११ एतदेवेतिहासेन स्पष्टयितुमाह शापप्रसादयोरिति ब्रह्मा चेत्यन्वयः १२ १३ शकु
नेः पुत्र १४ सुसंकटमापके लाससोत्पीडनदुष्प्राप्तनेन च १६ स्वगात्रत उपाधावत कथंजाम क्रव्येण स्वमांस

नृसिंहपुराणटी० २ का ७ [illegible] ९८

स्त्रीमानग्निरिवदेदीप्यमानं वपुः शुभ्रं नाय पाकचित् तु दिव्यकामैर्वा रमामः तदविति सचरपरंस्कृता कतिः पर्भि हरी देहो भर्वतन्यवारयत् १९ एवमाहमतीचना भिभजता पोत स्पासन्त्वमाणुदेहोऽस्यापोदतः इति २० दातुमनर्हमपि दत्तवान् स धापदीर मिव २२ तु पेरह्व अनुगत सर्वउदगात अन्वधावत् उदक तरत २४ वैकुण्ठ चाहोप २५ तव कोसुरतथा व्यसनेताहकव्यसनयस्तं कजिनार्दनः तु स्वहेतां दूरत (वहद्) २७ भ्रष्टलादिभिरपलदितः अनुद्दियानसम्प्रस्व माद्य।

तदा महाकारुणिकः सधूर्जटिः पिपावयंचाभिनिगवोस्थितो मरूपान् निगद्यदोर्भ्यां भुजगपोरविवा रपन्नस्पर्शनाद्दूधं उपस्कृत्ताकृतिः १९ तमाह चागोस्त्वमलेन गोक्ष्येमयथाभिकामं विनशमिनेव रंशीघ्रपतो धनम भोग्यरम्यस्मामहं त्वया समा शमर्दीतेव्यया २० देवेसवक्षेयायीवान् वरं मत्तमयावहं यस्य यस्य करं शीर्ष्णि धास्येस प्रियतामि २१ तच्छ्रुत्वा भगवान् रुद्रो दुर्मनाइव भारत ओमितिप्रहसं स्तस्मै प्रादाहेरमृतं यथा २२ सतु रूःसासुरोनूनं गौरीहरणलालसः सतद्वरपरीक्षार्थं शंभोर्मूर्ध्नि किलासुरः स्वहस्तं धातुमारेभे सोबिभ्यत्स्वकृताच्छिवः २३ तेनोपसृष्टः संत्रस्तः पराधावत्सवेपथुः यावदन्तं दिवो भूमेः काष्ठानामुदगादुदक् २४ अजानन्तः प्रतिविधिं तूष्णीमासन्सुरेश्वराः ततो वैकुण्ठमगमद्भास्वरं तमसः परं २५ यत्र नारायणः साक्षान्न्यासिनां परमो गतिः शान्तानां न्यस्तदंडानां यतो नावर्तते गतः २६ तं तथा व्यसनं दृष्ट्वा भगवान् वृजिनार्दनः दूरात्प्रत्युदियाद्भूत्वा बटुको योगमायया मेखलाजिनदण्डाक्षैस्तेजसाग्निरिव ज्वलन् अभिवादयामास च तं कुशपाणिर्विनीतवत् २८ श्रीभगवानुवाच शाकुनेय भवान् व्यक्तं श्रान्तः किं दूरमागतः क्षणं विश्रम्यतां पुंस आत्मायं सर्वकामधुक् २९ यदि नः श्रवणायालं युष्मद्व्यवसितं विभो भण्यतां प्रायशः पुम्भिर्धृतैः स्वार्थान्समीहते ३० श्रीशुक उवाच एवं भगवता पृष्टो वचसामृतवर्षिणा गतक्लमोऽब्रवीत्तस्मै यथापूर्वमनुष्ठितं ३१ श्रीभगवानुवाच एवं चेत्तर्हि तद्वाक्यं न वयं श्रद्दधीमहि यो दक्षशापात्पैशाच्यं प्राप्तः प्रेत

त २८ शाकुनेय किं किमर्थमागतोऽसि स्वार्थं साधयितु अतो मा पीडयेति २९ प्रायशः पुम्भिर्धृतैर्भवान्स्वार्थान्समीहते साधयितुमिच्छति अन्यथा जन पुम्भि सहायैः स्वकार्यमिच्छासाधयति अतोनकथ्यतामिति ३० पैशाच्यं पिशाचानामधिपत्वं तिर३२

भाग
१०
१०

मनुमयावक्तावक्ष्यति ३४ चैनेर्भामके सुपेशले न्यातिर्भिन्नधी अभितमिति ३५ ३८ किमुवक्तम्बचिन्वेसत्वषिकलागा कलापराधइति ३७ अयोकलशकुदन्वत वाग्मिनसागोचरशक्तिमुद्रस्पगिरिन्द्रमोत्रिविमोचनरूपंचमिन्द्रमभिर्मिलानारूपं सवारे ७०९ तिदशमिन्द्रप्रह्मशीतिनमोभाय ८८ नवाक्षितितमेदेव कोमहानितिसशमे परीक्षावेस्मार स्कर्ष सुमित्यावरी मद्गुउ

मदिवसतत्रविकंप्रमोरानवेद्रजगद्गुरो तत्र्यैगाभ्रुस्वशिरसिहस्तेन्यस्यप्रणीयतां ३३ मद्यस त्यवचःशोभोःकथंविहानवर्षम नेदेनेजस्यसहाचेनयद्कालतेपुनः ३४ इत्यंभगवतांक्रिदे वेद्योमिःसमुपशले भिन्नधीर्विस्मृतःश्रीर्मिस्वरस्तकुमतिर्विधान ३५ अथापतत्तिलोशरावस्त हतस्वहपाल जपशद्वोनमःशब्द साधुशब्दोभवहिवि ३६ मुमुचुःपुष्पवर्षागाहतेपापेरुका सुरेश्वर्षिपितगंधर्वामोचनःसकदोह्रवः ३७ मुक्तोगिरिशमभ्याहभगवाननुकंपयोत्तमः अहोर वमहारेवपापोयेस्मिमपापभला ३८ हत कोनुमहस्वीशजेतुःवेकतविभ्रिवि सोमास्यालिनिमु विच्वशेककलागकोजगद्गुरो ३९ मदवममव्याकलतशालपुरन्वतः वरस्पसाद्दास्वरमात्मनो हरेः गिरित्रमोत्तेकपथेनकुगोनिवाविमुच्यतेसससिमिलपापेभिः ४० इतिश्रीमा०दं०स्कं धेरुद्रमोक्षणनामषडशीतितमोध्यायः ८८ श्रीशुक० सरस्वत्यास्तटेराजन्नृषयःसत्रमास ते वितर्कःसमभूतेषांत्रिष्वधीशेषुकोमहान् १ तस्यजिज्ञासयातेवैभृगुंब्रह्मसुतंनृप तज्ज्ञ प्त्येषयामासु सोभ्यगाद्ब्रह्मणःसभाम् २ नतस्मैप्रहणंस्तोत्रंचक्रेसत्वपरीक्षया तस्मैचुक्रोधभ गवान्प्रज्वलन्स्वेनतेजसा ३ सआत्मन्युत्थितंमन्युमात्मजायात्मनाप्रभुः अशीशमद्यथावह्निस्व योन्यावारिणाप्रभुः ४ ततःकैलासमगमत्सतंदेवोमहेश्वरः परिरब्धुंसमारेभेउत्थायभ्रातरंमुदा ५ नै च्छत्त्वमस्युत्पथगइतिदेवश्चुकोपह ५ शूलमुद्यम्यतंहंतुमारेभेतिग्मलोचनः पतित्वापादयोर्देवीसा न्त्वयामासतंगिरा ६ अथोजगामवैकुंठंयत्रदेवोजनार्दनः शयानंश्रियउत्संगेपदावक्षस्यताडयत् ७

इतिप्रसादतरमाहसरस्वत्याः तिर २ ३ स्वयोन्याः स्वस्यैवरूपान्तरेणाभिव्यक्तिस्थानेनकार्येणोत्पर्थे तेनमयपाकृत्रिहर्षिश्राम मतितथा स्वकार्येणनिर्मितेनक्रोधशमयामासेत्यर्थः ॥ ॥

श्री०भा०
द०उ०
१०२.३

१० तीर्थकाविरतीतीर्थत्वनिमित्तेन ११ तस्यमहमागभीरस्यानिर्दिष्टतत्त्व श्रीवत्सं वेतिशोध्य १२ अस्मिन्नपराधानिवेके पि निर्विकारत्वेन
स्यासहस्रधु महत्तेमनिश्चितवत परस्मिन् १५ वैराग्यं चचतुर्विधमितियदि तत्रात्रविधमेवद्रष्टव्यमित्ययानसङ्कमेण स्फुरतीत्यस
मानेष्वात्मागोनामाद्यो वैराग्यलतीविषयामध्ये साक्षात्तदिन्द्रियैर्विके नापि विकारितौ तीयमध्यात्मसाक्षीपिमनमिरागौशी पित्सनवा त्यादि
मेरैव विमसैविनतः सामतत्त्वामोहासीन्मचतुर्थतन्ताह वैराग्यमाद्यंवतमानसंज्ञकञ्चिह्नरागोव्यतिरेकसंज्ञं एकेन्द्रियांव्यङ्गदिश

तत उत्थाय भगवान्सह तैस्तस्य सत्तो गतिः स्वतल्पाद्वेव हस्ताभ्यां मुनिनाम शिरसा मुनिं ८ आह
ते स्वागतं वत्स निविशिरात्रासने तस्य अज्ञानमता गतान्वः संतुमहेशिनः शमो ९ अतीव कोम
लौ स्नातचरणौ तेन महामुने स्पृष्ट्वा विप्रचरणौ मर्दयेत्तेन माणिना १० पुनीहि सदसं लोकं मां स्त्री
कृपालोपशमेद्भुतानं पादोदकेन भवतस्तीर्थानां तीर्थकारिणा ११ अथाह भगवांस्तस्य श्री
समेक्तान भाजन वत्स्यपुरीं समभं निर्भयस्यादहतां हसः १२ श्रीशुक उवाच एवं श्रावयितुं
देभगुरुस्तस्मैवस्त्र्यागिरा निर्वृतस्तत्पितमत्स्यभक्त्युत्कोकलोचनः १३ पुनस्तत्त्व सत्त्वमीश्वरं मुनी
नां च स्वागतं वादिनां तस्यानुभवमेशो ये गाराजन्यगुरवर्णायनः १४ तन्निशम्याथ मुनयो विस्मितामु
क्तसंशयाः भूयांसं श्रद्धयैविस्मयतः शान्तियितो भयं १५ धर्मः साक्षाद्यतो ज्ञानं वैराग्यं च तदन्वितं
ऐश्वर्यं चाष्टधायस्माद्यशश्चात्ममलापहं १६ मुनीनां न्यस्तदण्डानां शान्तानां समचेतसां अकिंचना
नां साधूनां यमाहुः परमां गतिं १७ सत्त्वं यस्य प्रिया मूर्तिर्ब्राह्मणास्त्विष्टदेवताः भजन्त्यनाशिषः
शान्ता यं वा निपुणबुद्धयः १८ त्रिविधाकृतयस्तस्य राक्षसा असुराः सुराः गुणिन्यामायया सृष्टाः स
त्त्वं तत्तीर्थसाधनं १९ श्रीशुक उ० एवं सारस्वता विप्रा नृणां संशयनुत्तये पुरुषस्य पदाम्भोजसेवया तद्
गतिं गताः २० सू० उ० इत्येतन्मुनितनयास्यपद्मगन्धपीयूषं भवभयभित्परस्य पुंसः सुश्लोकं श्रव
णपुटैः पिबत्यभीक्ष्णं पान्थोऽध्वभ्रमणपरिश्रमं जहाति २१ ॥

गसीत्स्यतप्यायमावस्तुवशीकृतात्मनिमिति ९७य।

त्यभगवानएव २८ यद्यपि त्रिविधामायाकृतम तत्रासुसत्त्वमेवतीर्थसाधनं पुरुषार्थहेतु १९ इत्यमिकिल्यसरस्वतीतीरवासि
नो विप्राहरिसेवया मुक्तिं प्रापुरिति २० व्यासनंदनस्य मुखपद्मजातं तद्गन्धयुक्तपीयूषममृतं तस्य हरेः प्रशंसां यशो यस्य सुश्लोकं सेवते

राम
१०३

सह्यते तत्तत्लोमगवान्कुमा एवं विनिरशीयितुमाख्यानतत्र माह एकदेति २२ ब्रह्मद्विषइत्यादि कानां गाथा वाक्यमपि न कश्चिद्दोषः शठो राजद्रो
घेरो न मत्पुत्रामियत इति वारंवारं च क्रोशितम् २३ ब्रह्मन्किंस्विदिति कर्मशौच पारीदि ध्रियत इत्त्वन्निवासे धनुर्धर मात्रो राजन्यबंधुरपि
नास्ति ब्रह्माण्एषनुकावार्ता एते मत्रयोगे इत्याशयः स्मृतिमविन महेतीत्यर्थः २९ तदेवाह धनदारात्मजामुक्ताइतिधनादिभिर्विष्टु

श्रीशुकउवाच एकदा द्वारवत्यां तु विप्रपत्न्याः कुमारकः जातमात्रो भुवं स्पृष्ट्वा ममार किल भारत २२
विप्रो गृहीत्वा मृतकं राजद्वार्युपधाय सः इदं प्रोवाच विलपन्नातुरो दीनमानसः २३ ब्रह्मद्विषः शठ
धियो लुब्धस्य विषयात्मनः क्षत्रबंधोः कर्मदोषात्पंचत्वं मे गतोऽर्भकः २४ हिंसाविहारं नृपतिं दुःशी
लमजितेंद्रियं प्रजा भजंत्यः सीदंति दरिद्रा नित्यदुःखिताः २५ एवं द्वितीयं विप्रर्षिस्तृतीयं त्वेवमेव च
विसृज्य स नृपद्वारि तां गाथां समगायत २६ तामर्जुन उपश्रुत्य कर्हिचित्केशवांतिके परेते नवमे बा
ले ब्राह्मणं समभाषत २७ किंस्विद्ब्रह्मंस्त्वन्निवासे इह नास्ति धनुर्धरः राजन्यबंधुरेते वै ब्राह्मणाः
सत्रमासते २८ धनदारात्मजापृक्ता यत्र शोचंति ब्राह्मणाः ते वै राजन्यवेषेण नटा जीवंत्यसुं
भराः २९ अहं प्रजां वां भगवन्रक्षिष्ये दीनयोरिह अनिस्तीर्णप्रतिज्ञोऽग्निं प्रवेक्ष्ये हतकल्म
षः ३० ब्राह्मणउवाच संकर्षणो वासुदेवः प्रद्युम्नो धन्विनां वरः अनिरुद्धोऽप्रतिरथो न त्रातुं शक्नु
वंति यत् ३१ तत्कथं नु भवान्कर्म दुष्करं जगदीश्वरैः चिकीर्षसि त्वं बालिश्यात्तन्न श्रद्दध्महे वयं ३२
अर्जुनउवाच नाहं संकर्षणो ब्रह्मन्न कृष्णः कार्ष्णिरेव च अहं वा अर्जुनो नाम गांडीवं यस्य वै धनुः
३३ मावमंस्था मम ब्रह्मन्वीर्यं त्र्यंबकतोषणं मृत्युं विजित्य प्रधने आनेष्ये ते प्रजां प्रभो एवं विश्रं
भितो विप्रः फाल्गुनेन परंतप जगाम स्वगृहं प्रीतः पार्थवीर्यं निशामयन् ३५ प्रसूतिकाल आ
सन्ने भार्याया द्विजसत्तमः पाहि पाहि प्रजां मृत्योरित्याहार्जुनमातुरः स उपस्पृश्य शुच्यंभो नमस्कृ
त्य महेश्वरं दिव्यान्यस्त्राणि संस्मृत्य सज्यं गांडीवमाददे ३७

का यत्र येषु जीवंत्सु शोचंति ते जीवंति केवलं जीवि
कासंपादयंति २९ हतकल्मष इति अग्निप्रवेशेन ब्राह्मणविलापश्रवणपापनिकालनप्रतीमवेयमितस्यर्थः अहतकल्मषइतिवा
३० न श्रद्दध्मह इति न सप्रतीमः ३२ एवं प्रीतिवादैर्विश्रंभित विश्वासं प्रापितः निशामयन् स्मरन् ३५ ब्राह्मणोपेक्षकस्य नरकलो

तं४ =

भा॰ द॰ टी॰ अ॰ ८९ ३९

त्वरगात्स्वश्च नवाम्नस्त्वाह निर्ममे इति ३८ अदर्शनमापेदे देहोऽपि नाविशिष्टः स्पर्थ ३९ पश्यप्रजातनं तत्र ४१ प्रद्युम्नो वा न ... रित उपयानि नि प्रतिषेधक कृष्णेन ४४ मावज्ञा आत्मना विज्ञानीहि यतो नित्यत एव मनुष्या नः कीर्तिं स्थापयिष्यन्ति निर्मलां लोके ... दिशं निमग्ना तरं तत्त्वरो भगवान् मोदात् तुक इति ४६ सप्त सप्त संख्याभिर्याम सुद्वीपेषु तान ४८ ५० कृत मिति प्रकृतिगुणमरूप

-नरत्नस्य तिकागारं शरैर्नानास्त्रयोजितैः निर्ममे इषुभिः पार्थः शरपंजरं ३८ ततः कुमारः संजातो विप्रपत्न्या रुदन्मुहुः सद्योऽदर्शनमापेदे सशरीरो विहायसा ३९ तदाह विप्रो विजयं विनिंदन् कृष्णसन्निधौ मौढ्यं पश्यत मे योऽहं श्रद्धे क्लीबकत्थनं ४० न प्रद्युम्नो नानिरुद्धो न रामो न च केशवः यस्य शेकुः परित्रातुं कोऽन्यस्तदवितेश्वरः ४१ धिगर्जुनं मृषावादं धिगात्मश्लाघिनो धनुः दैवोपसृष्टं यो मौढ्यादानिनीषति दुर्मतिः ४२ एवं शपति विप्रर्षौ विद्यामास्थाय फाल्गुनः ययौ संयमनीमाशु यत्रास्ते भगवान्यमः विप्रापत्यमचक्षाणस्तत ऐन्द्रीमगात्पुरीं आग्नेयीं नैरृतीं सौम्यां वायव्यां वारुणीमथ ४४ रसातलं नाकपृष्ठं धिष्ण्यान्यन्यान्युदायुधः ततोऽलब्धद्विजसुतो ह्यनिस्तीर्णप्रतिश्रुतः अग्निं विविक्षुः कृष्णेन प्रत्युक्तः प्रतिषेधता ४५ दर्शये द्विजसूनूंस्ते मावज्ञात्मानमात्मना ये ते नः कीर्तिं विमलां मनुष्याः स्थापयिष्यन्ति इति संभाष्य भगवानर्जुनेन सहेश्वरः दिव्यं स्वरथमास्थाय प्रतीचीं दिशमाविशत् ४७ सप्तद्वीपान्ससिंधूंश्च सप्त सप्त गिरीनथ लोकालोकं तथातीत्य विवेश सुमहत्तमः ४८ तत्राश्वाः शैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकाः तमसि भ्रष्टगतयो बभूवुर्भरतर्षभ ४९ तान्दृष्ट्वा भगवान्कृष्णो महायोगेश्वरेश्वरः सहस्रादित्यसंकाशं स्वचक्रं प्राहिणोत्पुरः ५० तमः सुघोरं गहनं कृतं महद्विदारयद्भूरितरेण रोचिषा मनोजवं निर्विविशे सुदर्शनं गुणच्युतो रामशरो यथा चमूः ५१ द्वारेण चक्रानुपथेन तत्तमः परं परं ज्योतिरनंतपारं समश्नुवानं प्रसमीक्ष्य फाल्गुनः प्रताडिताक्षोऽपिदधेऽक्षिणी उभे ५२ ततः प्रविष्टः सलिलं नभस्वता बलीयसैजद्बृहदूर्मिभूषणं तत्राद्भुतं वै भवनं द्युमत्तमं भ्राजन्मणिस्तंभसहस्रशोभितं ५३

नालीका भावमात्र ५१ चक्रानुपथेन चक्रमनुगतेन द्वारे तत्तम परतस्तमसः परं द्वे वर्तमानं परं ज्योतिर्भागवतं ज्योतिः समश्नुवानं व्याप्नुवत् प्रसमीक्ष्य प्रताडिताक्षो नेत्रे ज्योतिषा ५२ ... उद्वेलत ... महान् ... सलिलं ... लवणगुरु ... ५३ ॥

सहस्रं मूर्द्धभवाः फणा तासु मणयः तेषां द्युतिभिः द्विगुणैः स्वनेत्रैः उल्वणं भीषणं सितस्फटिकगिरिसदृशं शितिकंठाः श्यामा जिह्वा यस्य तं नगशीलाः केट जिह्वाः यस्य तं ५४ तद्भोगसुखासनं तस्मिन् भोगे सुखं यथा तथा आसीनं ५५ महामणीनां व्राताः पंक्तयो येषु ते किरीटकुंडले तत्प्रभाभिः परिक्षिप्ताः सर्वतः स्फुरंतः सहस्रं कुंतला यस्य तं ५६ कीर्तिर्जया कीर्ति ऋद्धिस्तथा अजया अखिलाः ऋद्धयः सिद्धयः

तस्मिन्महाभीममनंतमद्भुतं सहस्रमूर्द्धन्यफणामणिद्युभिः विभ्राजमानं द्विगुणोल्बणेक्षणं सिता चलाभं शितिकंठजिह्वं ५४ ददर्श तद्भोगसुखासनं विभुं महानुभावं पुरुषोत्तमोत्तमं सांद्रांबुदाभं सुपिशंगवाससं प्रसन्नवक्त्रं रुचिरायतेक्षणं ५५ महामणिव्रातकिरीटकुंडलप्रभापरिक्षिप्तसहस्रकुंतलं प्रलंबचार्वष्टभुजं सकौस्तुभं श्रीवत्सलक्ष्मं वनमालयावृतं ५६ सुनंदनंदप्रमुखैः स्वपार्षदैश्चक्रादिभिर्मूर्तिधरैर्निजायुधैः पुष्ट्या श्रिया कीर्त्यजयाखिलर्द्धिभिर्निषेव्यमाणं परमेष्ठिनां पतिं ५७ ववंद आत्मानमनंतमच्युतो जिष्णुश्च तद्दर्शनजातसाध्वसः तावाह भूमा परमेष्ठिनां प्रभुर्बद्धांजली सस्मितमूर्जया गिरा ५८ द्विजात्मजा मे युवयोर्दिदृक्षुणा मयोपनीता भुवि धर्मगुप्तये कलावतीर्णाववनेर्भरासुरान् हत्वेह भूयस्त्वरयेतमंति मे ५९ पूर्णकामावपि युवां नरनारायणावृषी धर्ममाचरतां स्थित्यै ऋषभौ लोकसंग्रहं ६० इत्यादिष्टौ भगवता तौ कृष्णौ परमेष्ठिना ॐ इत्यानम्य भूमानमादाय द्विजदारकान् ६१ न्यवर्ततां स्वकं धाम संप्रहृष्टौ यथागतं विप्राय ददतुः पुत्रान् यथारूपं यथावयः ६२ निशाम्य वैष्णवं धाम पार्थः परमविस्मितः यत्किंचित्पौरुषं पुंसां मेने कृष्णानुकंपितं ६३ इतीदृशान्यनेकानि वीर्याणीह प्रदर्शयन् बुभुजे विषयान्ग्राम्यानीजे चात्यूर्जितैर्मखैः ६४ प्रववर्षाखिलान्कामान्प्रजासु ब्राह्मणादिषु यथाकालं यथैवेंद्रो भगवान् श्रैष्ठ्यमास्थितः ६५ हत्वा नृपानधर्मिष्ठान्घातयित्वार्जुनादिभिः अंजसा वर्तयामास धर्मं धर्मसुतादिभिः ६६ इति श्रीभा० म० द० श्रीकृष्णकुमारहरणं नाम नवाशीतितमोऽध्यायः ८९ ॥

गिरा मूर्तिधरास्ति ५७ ऊर्जितया गिरा ५८ मे कोलाहलं नीताः विनिमयो धनश्री धर्मे अस्मिन्काले इत आगच्छतं ५९ आचरतां आचरत इत्थं भारत युद्धात्पूर्वमेव कृतमपि श्रैष्ठ्यकथनप्रस्तावे नात्रोक्तं ६० इति दशमे नवाशीतितमोऽध्यायः ८९ रामाय नमः ॥ ॥

श्री०भा०
द० उ०
टी० १०५

चरमे तु पुनः प्रोक्ताः स्वलीलासमासतः ... चमत्कारः ... स्त्रीक्रीडाविहारसमासेन दर्शयति सुपुर्यां
स्थितः सर्वसंपदादिविशिष्टायां १ ४ श्रियः पतिः षोडशसहस्रपत्नीनामेकवल्लभः समन्तात् गेहेषु रमते स्म ५ गृहविशेषणानि
स्त्रीणां च श्लोकेनाह २ तथा हृदिनीषु ... विजहार महोदयः ... योषितां कुचकुङ्कुमलिप्ताङ्गः यतस्ताभिः

श्रीशुक उवाच सुखं स्वपुर्यां निवसन् द्वारकायां श्रियः पतिः। सर्वसंपत्समृद्धायां जुष्टायां वृष्णिपुं
गवैः। स्त्रीभिश्चोत्तमवेषाभिर्नवयौवनकान्तिभिः। कन्दुकादिभिर्हर्म्येषु क्रीडन्तीभिस्तडिद्द्युभिः २
नित्यं संकुलमार्गायां मदच्युद्भिर्मतंगजैः। स्वलंकृतैर्भटैरश्वै रथैश्च कनकोज्ज्वलैः ३ उद्यानोप
वनाढ्यायां पुष्पितद्रुमराजिषु। निर्विशद्भृंगविहगैर्नादितायां समन्ततः ४ रेमे षोडशसाहस्रपत्नीना
मेकवल्लभः। तावद्विचित्ररूपोऽसौ तद्गेहेषु महर्द्धिषु ५ प्रोत्फुल्लोत्पलकह्लारकुमुदाम्भोजरेणुभिः। वा
सितामलतोयेषु कूजद्द्विजकुलेषु च ६ विजहार विगाह्याम्भो ह्रदिनीषु महोदयः। कुचकुंकुमलिप्ता
गः परिरब्धश्च योषिताम् ७ उपगीयमानो गंधर्वैर्मृदंगपणवानकान्। वादयद्भिर्मुदा वीणां सूतमा
गधवंदिभिः ८ सिच्यमानोऽच्युतस्ताभिर्हसंतीभिः स्म रेचकैः। प्रतिषिंचन्विचिक्रीडे यक्षीभिर्यक्षरा
डिव ९ ताः क्लिन्नवस्त्रविवृतोरुकुचप्रदेशाः सिंचंत्य उद्धृतबृहत्कवरप्रसूनाः। कान्तं स्म रेचकजि
हीर्षयोपगुह्य जातस्मरोत्स्मयलसद्वदना विरेजुः १० कृष्णस्तु तत्स्तनविषज्जितकुंकुमस्रक्क्रीडा
भिषंगधुतकुंतलवृन्दबंधः। सिंचन्मुहुर्युवतिभिः प्रतिषिच्यमानो रेमे करेणुभिरिवेभपतिः परीतः ११
नटानां नर्तकीनां च गीतवाद्योपजीविनाम्। क्रीडालंकारवासांसि कृष्णोऽदात्तस्य च स्त्रियः १२ कृ
ष्णस्यैवं विहरतो गत्यालापेक्षितस्मितैः। नर्मक्ष्वेलिपरिष्वंगैः स्त्रीणां किल हृता धियः १३

परिरब्धः ७ सूतमागधवंदिभिरुपगीयमानः ८ ता ... क्लिन्नवस्त्राः अत एव विवृतोरुकुचप्रदेशाः उद्धृतानि विस्रस्तानि बृहत्
कबरेभ्यः प्रसूनानि यासां ताः ... जातेन स्मरेण उत्स्मयेन लसन्ति वदनानि यासां ताः १० तासां स्तनेभ्यो विषज्जिता कुंकुमाक्ता स्रग्यस्य
स क्रीडायामभिषंगेण अभिनिवेशेन धुतः कंपितः कुन्तलवृन्दस्य बन्धो यस्य सः ११ १२ १३ ॥ रास० १०५

मुकुंदैकधियः अस्माकं गिरः स्मृत्वा पुनस्तमेव ध्यायंतो जडवत् भवनिलयाः यानि वाक्यानि ऊचुस्तानि मे मुनी गदत शृणुत ॥ १४ ॥ कुरर कुररि त्वं स्वपिति त्वं अगणितेव विलपसि न शेषे स्वपिषि तद्वत् त्वमपि अच्युतवाणी व्याप्ता नाद्य नलि
ननयन स्मितहासेन अस्मिन् उदार पद्मलोचन सहितेन नकाचिद्गाढनिर्भिन्नचेताः सा त्वमपि ॥ १५ ॥ नक्तं रात्रौ अदृष्टबंधुः सतीशे ... किं त्वं नेत्रे
अपि तु वयमिव स्पृहयसे ॥ १६ ॥ अलब्धनिद्रः सदा निष्टनसे सक्रोशसि किं वा अस्मानि प्राप्तदशा त्वमपि गतोसि अहो कष्टं यथा वयं संभोगेन
कदापहृतकुचकुंकुमादि लांछना तथा त्वमपि पतिः अपहृत श्रीकौस्तुभादि लांछनो लक्ष्यसे ॥ १७ ॥ कुरु गदितानि हृष्यानि विस्मृत्य नः स्वक

ऊरुर्मुकुंदैकधियो गिरमुन्मत्तवज्जडं चिंतयंत्योऽरविंदाक्षं तानि मे गदतः शृणु ॥ १४ ॥ महिष्य ऊचुः
कुररि विलपसि त्वं वीतनिद्रा न शेषे स्वपिति जगति रात्र्यामीश्वरो गुप्तबोधः वयमिव सखि कच्चिद्गा
ढनिर्भिन्नचेता नलिननयनहासोदारलीलेक्षितेन ॥ १५ ॥ नेत्रे निमीलयसि नक्तमदृष्टबंधुस्त्वं रोर
वीषि करुणं बत चक्रवाकि दास्यं गता वयमिवाच्युतपादजुष्टां किं वा स्रजं स्पृहयसे कवरेण वोढुं
॥ १६ ॥ भो भोः सदा निष्टनसे उदन्वन्नलब्धनिद्रोऽधिगतप्रजागरः किं वा मुकुंदापहृतात्मलांछनः प्रा
प्तां दशां त्वं च गतो दुरत्ययां ॥ १७ ॥ त्वं यक्ष्मणा बलवतासि गृहीत इंदो क्षीणस्तमो न निजदीधितिभिः
क्षिणोषि कच्चिन्मुकुंदगदितानि यथा वयं त्वं विस्मृत्य भोः स्थगितगीरुपलक्ष्यसे नः ॥ १८ ॥ किं वाचरित
मस्माभिर्मलयानिल तेऽप्रियं गोविंदापांगनिर्भिन्ने हृदीरयसि नः स्मरं ॥ १९ ॥ मेघ श्रीमंस्त्वमसि दयितो
यादवेंद्रस्य नूनं श्रीवत्सांकं वयमिव भवान्ध्यायति प्रेमबद्धः अत्युत्कंठः शबलहृदयोऽस्मद्विधो बा
ष्पधाराः स्मृत्वा स्मृत्वा विसृजसि मुहुर्दुःखदस्तत्प्रसंगः ॥ २० ॥ प्रियरावपदानि भाषसे मृतसंजीवि
कयानया गिरा करवाणि किमद्य ते प्रियं वद मे वल्गितकंठ कोकिल ॥ २१ ॥

चित्तपाकं विलपंती तां विस्मृ
तिवस्य गतिं गीतानुवाक हे इंदो न स्मरथैवोपलक्ष्यसे ॥ १८ ॥ अप्रियाचरणं विना अस्मदीरीरतो न स्मरपाजनेमन मलयानिल वानुचि
तमिति यं मे घेति श्रीमान् पांडे हरणादि सामान्यान् त्वमादावेव इस्मन् नेत्यपि सखामि श्रीतो भवान् सत्यं ध्यायति ध्यानेन जानाति
अत्युत्कंठ इत्यादि अहो किं मिलितस्य तेन स्मरणेन यतो दुःखदः स्मरतस्य संगः इति ॥ २० ॥ हे कोकिल प्रियरावस्य प्रियस्य श्रीकृ
ष्णस्य पदानि वदानि प्रियवाक्यानि भाषसे मृतसंजीवनीतितया अनया कोमलया गिरा वल्गितकंठ स्मर्णीयकंठ
लि

हेक्षितिधर त्वं न वदसि चलसि अलोनं महांतमर्थं चिंतयसे वत हि अपि किं यथास्तनैर्विधर्तुं वयं कामयामहे तथा त्वमपि तुले
भगवंत इं कामयसे अनेन मिलितं चेत् हि वनं जायते तत्रैव दृष्टोभवि… २२ शुष्यद्ध्रदाः महा… संप्रति सिन्धुपत्न्यो… अपेत
… अपगतकमलश्रीर्या… मधुपते… …
… २३ … हंस स्वागतं … किं वा चलसौहृदः स्मरति …
… कामार्थं … आहु …

न चलसि न वदस्युदारबुद्धे क्षितिधर चिंतयसे महांतमर्थं अपि वत वसुदेवनंदनांघ्रीं वयमिव
यमिव कामयसे स्तनैर्विधर्तुम् २२ शुष्यद्ध्रदाः कर्शिता वत सिंधुपत्न्यः संप्रत्यपेतकमलश्रिय
इष्टभर्तुः यद्वद्वयं मधुपतेः प्रणयावलोकमप्राप्य मुष्टहृदयाः पुरुकर्शिताः स्म २३ हंस स्वागतमा
स्यतां पिव पयो ब्रूह्यंग शौरेः कथां दूतं त्वां नु विदाम कच्चिदजितः स्वस्त्यास्त उक्तं पुरा किं वा नश्चल
सौहृदः स्मरति तं कस्माद्भजामो वयं क्षौद्रालापय कामदं श्रियमृते सैवैकनिष्ठा स्त्रियां २४ इतीदृ
शेन भावेन कृष्णे योगेश्वरेश्वरे क्रियमाणेन माधव्यो लेभिरे परमां गतिं २५ श्रुतमात्रोपि यः
स्त्रीणां प्रसह्याकर्षते मनः उरुगायोरुगीतो वा पश्यंतीनां कुतः पुनः २६ याः संपर्यचरन्प्रेम्णा
पादसंवाहनादिभिः जगद्गुरुं भर्तृबुद्ध्या तासां किं वर्ण्यते तपः २७ एवं वेदोदितं धर्ममनुतिष्ठन्स
तां गतिः गृहं धर्मार्थकामानां मुहुश्चादर्शयत्पदम् २८

यदा आकारप्रश्नोमिलितं गच्छतमिव तं पुनरप्याह यस्मान्व
चयित्वा एकाकिनीरमते नोस्त्रियम्… तेनैवालापयसि तदेकनिष्ठाकं … चेत् हृत्या कानमिति वेदन आह स्त्रियां जाताविक्ता
वचनेन अस्मासु स्त्रीषु मध्ये किं सैवैकनिष्ठा न तु वयमित्यर्थः यातामरेनु … मधु … रालापमात्र … कामदं श्रियमृते
… किंतु अस्माद्रे नाथ … पुन सैव भजतु … प्रयोमानित्य स्त्रियामेकनिष्ठा एकने
… निष्ठा यासामिति २४ तासां कृष्णे एवं भूतेभावेनातिविचित्रमित्याहु श्रुतमात्रोपीति उरुभिर्गायैर्गीत उ
रुधा गीतो वा यस्मिन्स्वयंगीते यथा कथंचिद्विशीलो … २७ पदं स्थानं २८

राम

याः रुक्मिणीप्रमुखा अष्टौ उदाहृता. प्राक् ३० एवमष्टोत्तरशताधिकषोडशसहस्रमहिषीणां पुत्रा लक्षमेकमशीतिसहस्रैकषष्टिसहस्राणि च भवति ३१ अनिरुद्धस्येति अन्ये पुत्राणामष्टसहस्रं शेषैः अपत्यानि रुद्धनामापि कश्चित्पुत्र आसीत् ३३ सहस्राणां

आस्थितस्य परं धर्मं कृष्णस्य गृहमेधिनो आसन्षोडशसाहस्रं महिष्यश्च शताधिकं २९ तासां स्त्रीरत्नभूतानामष्टौ याः प्रागुदाहृताः रुक्मिणीप्रमुखा राजंस्तत्पुत्राश्चानुपूर्वशः ३० एकैकस्यां दश दश कृष्णोऽजीजनदात्मजान् यावत्य आत्मनो भार्या अमोघगतिरीश्वरः ३१ तेषामुद्दामवीर्याणामष्टादश महारथाः आसन्नुदारयशसस्तेषां नामानि मे शृणु ३२ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च दीप्तिमान्भानुरेव च साम्बो मधुर्बृहद्भानुश्चित्रभानुर्वृकोऽरुणः ३३ पुष्करो वेदबाहुश्च श्रुतदेवः सुनन्दनः प्रद्युम्न आसीत्प्रथमः पितृवद्रुक्मिणीसुतः चित्रबाहुर्विरूपश्च कविर्न्यग्रोध एव च ३४ एतेषामपि राजेन्द्र तनुजानां मधुद्विषः प्रद्युम्न आसीत्प्रथमः पितृवद्रुक्मिणीसुतः ३५ स रुक्मिणो दुहितरमुपयेमे महारथः तस्मात्सुतोऽनिरुद्धोऽभून्नागायुतबलान्वितः ३६ स चापि रुक्मिणः पौत्रीं दौहित्रो जगृहे ततः वज्रस्तस्याभवद्यस्तु मौशलादवशेषितः ३७ प्रतिबाहुरभूत्तस्मात्सुबाहुस्तस्य चात्मजः सुबाहोः शान्तसेनोऽभूच्छतसेनस्तु तत्सुतः ३८ न ह्येतस्मिन्कुले जाता अधना अबहुप्रजाः अल्पायुषोऽल्पवीर्याश्च अब्रह्मण्याश्च जज्ञिरे यदुवंशप्रसूतानां पुंसां विख्यातकर्मणां संख्या न शक्यते कर्तुमपि वर्षायुतैर्नृप ४० तिस्रः कोट्यः सहस्राणामष्टाशीतिशतानि च आसन्यदुकुलाचार्याः कुमाराणामिति श्रुतिः ४१

श्री॰भा॰
द॰उ॰
टी॰१०१

यदा प्रत्येकं बहवः अध्यापकास्तदा आचार्याणामियं संख्या सदपि एकनमात्रेण नानुसम्यक् ज्ञायेत तदा कुमाराणामेव संख्यानेन कर्तुं शक्यते कुतः पुनः सर्वेषामिति ४२ तेषां तन्मात्रोत्पत्तिः प्रत्येकं बहवो रूपे ४३ एवमेव यदुकुले पितरो देवा इति तथा चोक्तं सहस्रं सम्भूता देवा यदुकुले यथामिति ४४ तस्मात्कृष्णः कीर्त्यते सर्वतो यो न मन्यते समस्य च सर्वे देवो न मन्यते चित्रमिति आह तीर्थं चक्रे इति द्व॰ ए॰ वैस्वः सरिद्वस्वर्गो धिक् तीर्थमित्याशीत इदानीं तु पदशुद्धमज्ञानि जातं तीर्थं श्रीकृष्णकीर्तिरूपं एतस्य सरिद्वयं पादशौचं तीर्थं ऊनं मत्स्य चक्रे स्वयमेव सर्वतो तीर्थपरिचिन्तिततः स्वर्धि श्रीकृष्णस्य विहितः स्निग्धा च तस्तारूप्यमयुरित्यादिना चित्रतस्य

संख्यानं यादवानां कः करिष्यति महात्मनां यत्रायुतानामयुतलक्षेणास्ते स आहुकः ४२ देवासुराहवहता दैतेया ये सुदारुणाः ते चोत्पन्ना मनुष्येषु प्रजा दृप्ता बबाधिरे ४३ तन्निग्रहाय हरिणा प्रोक्ता देवा यदोः कुले अवतीर्णाः कुलशतं तेषामेकाधिकं नृप ४४ तेषां प्रमाणं भगवान्प्रभुत्वेनाभवद्धरिः ये चानुवर्तिनस्तस्य ववृधुः सर्वयादवाः ४५ शय्यासनाटनालापक्रीडास्नानाशनादिषु न विदुः सन्तमात्मानं वृष्णयः कृष्णचेतसः ४६ तीर्थं चक्रे नृपोनं यदजनि यदुषु स्वःसरित्पादशौचं विद्विट्स्निग्धाः स्वरूपं ययुरजितपरा श्रीर्यदर्थेऽन्ययत्नः यन्नामामङ्गलघ्नं श्रुतमथ गदितं यत्कृतो गोत्रधर्मः कृष्णस्यैतन्न चित्रं क्षितिभरहरणं कालचक्रायुधस्य ४७

रमकारुणिकत्वात् तथैवं च न चित्रं किं तत् अजितपरा अजिके श्रियस्य प्रा प्रायः परा सर्वतः परिस्फुरणं श्रीः कृष्णस्यैव नान्यस्येति तदेवाह यदर्थे अन्येषां ब्रह्मादीनां यत्नः तेन गुणिमय चेतनत्वं च लक्ष्मीः कृतः तिचि त्र्यमेवेति चेत् न हि परमं मङ्गलं नामधेयं तच्चास्यैवेत्याह यन्नामेति तत्त्विना यो मरणाय तु मित्याह कृतमथ गदितं समितिं सर्वं धर्मान्प्रवलात्यपीत्याह यत्कृतो गोत्रधर्म इति गोत्रेषु तत्तद्विशेषधर्मो यत् कृतः येन प्रवर्तितः तस्य भारहरणमेव चि त्रमित्याह कृष्णस्यैतदिति कालचक्रायुधस्येति सर्वसंहारककालस्यैव विशेषतो दुरत[illegible]चक्रायुधस्य कियदेतदिति

पं॰ ८० ॥ ॥ ॥

राम
१०१

श्री·भा०
द०उ०
टी०१०८

यस्यैवं भूतः श्रीकृष्णः नमः सर्वेषां सर्वोत्कर्षेण इत्याह जयतीति जनानां निवासः आश्रयः तेषु वा निवसति अन्तर्यामितया इति भाव कस्मोज
यतिर्देवक्यां जन्मेति वादमात्रं यस्य सः यदुवराः पार्षदाः सेवकरूपा यस्य इच्छामात्रेण निरसनसमर्थोऽपि क्रीडार्थं दोर्भिरेवाधर्ममस्यन् क्षिप
न् स्थिरचराणां वृजिनघ्नः अधिकारिविशेषानपेक्ष्य एव वृन्दावनगमनादिलीलया संसारदुःखहन्ता तदिदं सर्वं दृष्ट्वा नयेष्ट व्रजवनिता
नां पुरवनितानां च सुस्मितेन श्रीमता मुखेन च कामदेवं वर्द्धयन् कामक्रोधादिव्यतिविजिगीषतिस्म साक्षान्मिमिदे वल्लभो गह्वरामीत्यप्र
मित्यर्थः ४८ तत्तत्कार्यविशेषे लीलातनोस्तस्य कृष्णस्य नामानि चरितानि च श्रोतव्यानीत्याह इत्थमिति परस्य तदनुरूपानुकारीणि कर्मकषणानि

जयति जननिवासो देवकीजन्मवादो यदुवरपर्षत्स्वैर्दोर्भिरस्यन्नधर्मं स्थिरचरवृजिनघ्नः सुस्मितश्रीमुखेन व्रजपुरवनितानां वर्द्धयन् कामदेवं ४८ इत्थं परस्य निजवर्त्मरिरक्षयात्तली लातनोस्तदनुरूपविडंबनानि कर्माणि कर्मकषणानि यदूत्तमस्य श्रूयादमुष्य पदयोरनुवृत्ति मिच्छन् ४९ मर्त्यस्तयानुसवमेधितया मुकुन्दश्रीमत्कथाश्रवणकीर्तनचिन्तयैति तद्धाम दुस्त रकृतान्तजवापवर्गं ग्रामाद्वनं क्षितिभुजोपि ययुर्यदर्थाः ५० इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कं धे श्रीकृष्णलीलाचरितानुवर्णनं नवतितमोध्यायः ९०

कर्माणि चरितानि शृणुयात् ४९ ~~वर्द्धितया नुवृत्त्या~~
शृणुयादित्यर्थः ४९ अनुश्रवणफलमाह मर्त्य इति श्रीमत्याः कथायाः श्रवणकीर्तनयुक्तया चिन्तया सवर्द्धितयानुवृत्त्या तद्धाम निश्चित्ये
तस्य धाम लोकमेति त्रिलोकस्थविकालानां कृतान्तमिस्याह दुस्तरेति दुर्लभमपवर्गमाह ग्रामादिति ५० इति श्रीभागवते महापुरा
णे भावार्थदीपिकायां विरचितायां दशमटीकायां श्रीभागवतभावार्थदीपिकायां नवतितमोध्याय ९०

मंगलं लेखकानां च पाठकानां च मंगलं मंगलं सर्वलोके सुखं भोपर्थितमंगलं शुभमस्तु राम
लिखितं मल्लचंदेन देसणमध्ये संवत् १९१७ मिति आश्विनवदि ६ वार वृहस्पति. समाप्त.
१०८

उत्तरार्द्ध पत्रसंख्या १०८

दशम स्कन्ध पूर्वार्द्धे

ॐ श्रीगणेशाय नमः॥ विश्वसर्गविसर्गादिनवलक्षणलक्षितं श्रीकृष्णाख्यं परं धाम जगद्धाम नमामि तत् १ दशमे दशमं लक्ष्यमाश्रिताश्रयवि-
ग्रहं क्रीडद्यदुकुलाम्भोधौ परानन्दमुदीर्यते २ दशमे कृष्णसत्कीर्तिवितानायानुवर्ण्यते धर्मग्लानिनिमित्तस्तु निरोधो दुष्टभूभुजा ३ [illegible]
निरोध सनुवर्ण्यते [illegible] ७ [illegible] श्रीकृष्णलीलाकीर्तये [illegible]
[illegible] ६ गोकुले [illegible]

ॐ राजोवाच॥ कथितो वंशविस्तारो भवता सोमसूर्ययोः॥ राज्ञां चोभयवंश्यानां
चरितं परमाद्भुतं १ यदोश्च धर्मशीलस्य नितरां मुनिसत्तम॥ तत्रांशेनावती-
र्णस्य विष्णोर्वीर्याणि शंस नः॥२॥ अवतीर्य यदोर्वंशे भगवान्भूतभावनः॥ कृ-
तवान्यानि विश्वात्मा तानि नो वद विस्तरात् ३॥

विंशत्याध्यायैर्वृन्दावनादि गोकुले वसतो लीला वर्ण्यते सुरदुष्करा ९ [illegible]
[illegible] विंशत्या कथा [illegible]
[illegible] १० [illegible]
[illegible] ११ कथितो वंशविस्तार इति १ [illegible] २ [illegible]
[illegible] ३॥ रामाय नमो नमः [illegible]

अत्र लोके त्रिविधा जना मुक्ता मुमुक्षवो विषयिणश्च तेषां मध्ये कस्तत्कथायाः प्रत्यलं स्यादित्याह निवृत्ततर्षैरिति गततर्षैर्मुक्तैरुपी-
यमाना मुमुक्षूणां भवौषधात् संसाररोगौषधादिति विषयिणां परमो विषयः परमेवेत्याह श्रोत्रमनोभिरामादिति अपगतमुक्तय
स्मात्तमोत्तमश्लोकगुणानुवादात् तस्मात्पशुघ्नात् इति ४ किंचास्मत्कुलस्य तत्कथा श्रवणमवश्यं कर्तव्यमित्याह पितामहाशयेनो
२ पितामहा इति अमरान् जयन्ति यैस्तै देवव्रतादिभिः नराधीशैर्नितरां तिमिङ्गिलतुल्यैर्दुरत्ययं कौरवसैन्यसागरं कृत्वा वत्सपदमिव अत्यल्पं कृत्वानुष्ठाता
नातरन्यस्य कृष्णस्य चरणद्वयं प्लवं नौका तेन तरणं तस्य कथायां नान्वयः ५ नकेवलं पाण्डवानेवारक्षत् इदं मम शरीरम्

निवृत्ततर्षैरुपगीयमानाद्भवौषधाच्छ्रोत्रमनोभिरामात् क उत्तमश्लोकगुणानुवादात्पुमान्विरज्येत विना पशुघ्नात् ४ पितामहा मे समरेऽमरंजयैर्देवव्रताद्यातिरथैस्तिमिंगिलैः दुरत्ययं कौरवसैन्यसागरं कृत्वातरन्वत्सपदं स्म यत्प्लवाः ५ द्रौण्यस्त्रविप्लुष्टमिदं मदंगं संतानबीजं कुरुपांडवानां जुगोप कुक्षिं गत आत्तचक्रो मातुश्च मे यः शरणं गतायाः ६ वीर्याणि तस्याखिलदेहभाजामंतर्बहिः पूरुषकालरूपैः प्रयच्छतो मृत्युमुतामृतं च मायामनुष्यस्य वदस्व विद्वन् ७॥

किंचारक्षितवानित्याह द्रौण्यस्त्रविप्लुष्टमिति द्रौ
णेरस्त्रस्याग्निना दग्धमिदं मच्छरीरं कुरूणां पाण्डवानां च संतानस्य निदानं मम मातुः कुक्षौ प्रविष्टो यो नश्चक्रेण जु
गोपेति ६ अखिलदेहभाजां सर्वप्राणिनाम् अन्तर्बहिश्च पुरुषरूपेण कालरूपेण च अज्ञानिनां प्रायशो बहुवचनं मृत्युं संसारम्
अपि अमृतं मोक्षं प्रयच्छतो विष्णोर्वीर्याणि वदस्व हि अप्रभाव अन्तर्यामिरूपेण ज्ञानदृष्टीनां मुक्तिं बहिर्दृष्टीनां
च कालरूपेण मृत्युं ददाति यत् अतोऽहं तस्य वीर्याण्येव श्रोतव्यानीति ७ ॥ ॥ ॥

निमवलेगवस्यारण्यचद्दुमेरविपुलफ वसुदेवमुरोहिण्यां कलादीनुत्पादयदितिरोहिण्यास्तनयो राम प्रोक्तः वसुदेवात्देवकाम
हीयन्त्रामजोजनत कौतिमतस्तुवेणाचमरसेनमुदारधी मरसमदेन भद्रसकम्यग महीश्वर आह मन्नुतनयोरासीत्स्वयमेवहरि
किं लिलिपर्दैवक्यागर्भसंबंधस्तत्संबोल सकुतोघटत इत्याशेष ८ तस्मादितिभगवत कंसभयशोकासंभवादिर्त्यर्थ दे

रोहिण्यास्तनयः प्रोक्तो रामः संकर्षणस्त्वया। देवक्या गर्भसंबंधः कुतो देहांतरं विना ८
तस्मान्मुकुंदो भगवान् पितुर्गेहाद्व्रजं गतः। क्व वासं ज्ञातिभिः सार्द्धं कृतवान्सात्वतांपतिः
९ व्रजे वसन्किमकरोन्मधुपुर्यां च केशवः। भ्रातरं चावधीत्कंसं मातुरद्धातदर्हणं १० दे
हं मानुष्यमाश्रित्य कति वर्षाणि वृष्णिभिः। यदुपुर्यां सहावात्सीत्पत्न्यः कत्यभवन्प्रभोः
११ एतदन्यच्च सर्वं मे मुने कृष्णविचेष्टितं। वक्तुमर्हसि सर्वज्ञ श्रद्दधानाय विस्तृतं। १२ नै
षातिदुःसहा क्षुन्मां त्यक्तोदमपि बाधते। पिबंतं त्वन्मुखांभोजच्युतं हरिकथामृतं। १३
सूत उवाच। एवं निशम्य भृगुनंदन साधुवादं वैयासकिः स भगवानथ विष्णुरातं। प्र
त्यर्च्य कृष्णचरितं कलिकल्मषघ्नं व्याहर्तुमारभत भागवतप्रधानः। १४ श्रीशुक उवाच। स
म्यग्व्यवसिता बुद्धिस्तव राजर्षिसत्तम। वासुदेवकथायां ते यज्जाता नैष्ठिकी रतिः। १५ वा
सुदेवकथाप्रश्नः पुरुषांस्त्रीन्पुनाति हि। वक्तारं पृच्छकं श्रोतॄंस्तत्पादसलिलं यथा। १६

मातुभ्रातरं कंसं तस्माद्धातार्हं स्वयशासात्क स्वात्वधीत् १० ११ १२ ननुतुत्क्षुत्पीडितस्यापि तवकथं श्रवणावकाशस्तत्राह
नैषातिदुःसहा क्षुत्कस्यापि मज्जीवनहरिकथामृतानिपिबंतदुपरमेसत्यामेवजीवितनस्यादित्यर्थः १३ एवसाधुवादसमीचीनप्रश्नं
भागवतप्रधानः भागवतेषुश्रेष्ठः १४ व्यवसिताकृतनिश्चया यत् यतो बुद्धे १५ ॥ १६ ॥ राम

नोदृप्तनृपव्याज [illegible] भूमिरित्यादि [illegible] दैत्यानीक [illegible]
[illegible] विभोरिति [illegible] ॥१८ २०॥ [illegible]

भूमिर्दृप्तनृपव्याजदैत्यानीकशतायुतैः आक्रान्ता भूरिभारेण ब्रह्माणं शरणं
ययौ ॥१७॥ गौर्भूत्वाश्रुमुखी खिन्ना क्रन्दन्ती करुणं विभोः उपस्थितान्तिके तस्मै
व्यसनं स्वमवोचत ॥१८॥ ब्रह्मा तदुपधार्याथ सह देवैस्तया सह जगाम स-
त्रिनयनस्तीरं क्षीरपयोनिधेः ॥१९॥ तत्र गत्वा जगन्नाथं देवदेवं वृषाक-
पिं पुरुषं पुरुषसूक्तेन उपतस्थे समाहितः ॥२०॥ गिरं समाधौ गगने समी-
रितां निशम्य वेधास्त्रिदशानुवाच ह गां पौरुषीं मे शृणुतामराः पुनर्वि-
धीयतामाशु तथैव मा चिरं ॥२१॥ पुरैव पुंसावधृतो धराज्वरो भवद्भि-
रंशैर्यदुषूपजन्यतां स यावदुर्व्या भरमीश्वरेश्वरः स्वकालशक्त्या क्षपयंश्चरेद्भुवि ॥२२॥
वसुदेवगृहे साक्षाद्भगवान्पुरुषः परः जनिष्यते तत्
प्रियार्थं सम्भवन्तु सुरस्त्रियः ॥२३॥ विष्णोर्माया भगवती यया संमोहितं
जगत् आदिष्टा प्रभुणांशेन कार्यार्थे सम्भविष्यति ॥२५॥ श्रीशुक उवाच इत्या-
दिश्यामरगणान्प्रजापतिपतिर्विभुः आश्वास्य च महीं गीर्भिः स्वधाम परमं ययौ

मा चिरं अविलम्बितं [illegible] विधीयतामिति ॥२१॥ [illegible] ज्वरस्ताप ॥२२ २३ २४॥ देवकी
गर्भसंकर्षणाद्यशोदा [illegible] योगमाया [illegible] सम्भविष्यति ॥२५ २६॥

यः ॥२४॥ वासुदेवकलानन्तः सहस्रवदनः स्वराट् अग्रतो भविता देवो हरेः प्रियचिकीर्षया

श्री०मा०
२० दू०
टी०
३

ऋरसेनो मदुपतिर्मधुरामावसन् पुरीमापुरान् ऋरसेनान्भुक्त्विषयान् कन्जे
पुण्ये राजेधानीनतेःसा मक्त्सर्वे यादवभूभुजौ नमपा मुज्यान् पत्नीनस्त
स्तनिधिनोः२० तस्यां तकदेवित्यौदिमुदेवस्तो वसुदेव श्रपा
दस्यिवामाहुक्षुपायोरपमाहू २८ ३ अवैनस्मृतः केस स्वसु प्रिय
चिकीर्षयारश्मीन्ह्यानाजग्राह रौक्मैःरथेपरैवृतः ३ चैतःशतमाहि
पर्हजानां हेममालिनां अश्वानामयुतं साध्रं रथानां त्रिपट्टशतं ३१
दासीनां सुकुमारीणां द्वेशते समलंकृते दुहित्रे देवकः प्रादात्याने दु
हितृवत्सलः ३२ शंखतूर्यमृदंगानि नेदुर्दुंदभयः समं प्रयाणप्रक्रमे
तावद्वरवध्वोः सुमंगलं ३३ पथिप्रग्रहिणंकंसमाभाष्याहाशरीर
वाक् अस्यास्त्वामष्टमो गर्भो हंता यां वहसे बुधः ३४ इत्युक्तः स खलः पापो
भोजानां कुलपांसनः भगिनीं हंतुमारब्धः खड्गपाणिः कचेग्रहीत् ३५

... राम राम ७ राम राम

राम
३

सा मवेद्या स्यात् सबोधयन् तत्स सामपचविधभेदाह विधेनस्तुतेः संबध सामोपक्रतिस्यमेदो गुणकीर्तनसामपचविधमेदोह ... मयविचर्यतिस्त्या घमी घगणाइति गुणकीर्तन नमितिनिमित्ति सबधकं यानुग्रिक्रोयमेस्तमेवस्यति हम्मोदिति ततव यनिद्धम्या मृत्योरत्र शायति उहान पर्वणीनिसतामव स्त्री वकारस्त्रीयति ३६ ३७ मृत्यो नमनेतमीति चेत्तयापि मरणमपायमि हवनीयसाह सोन स्याव्रयेभावि स्वात्रत्राथि चमोगप्रेमास्पदत्वादीनामविशेषात् इयेन पापाचरणमयुक्तमिति भाविशेषात् मृत्युर्जन्मवतामित्यादि

तं जुगुप्सितकर्माणं नृशंसं निरपत्रपम् वसुदेवो महाभाग उवाच परिसांत्वयन्

वसुदेव उवाच श्लाघनीयगुणः शूरैर्भवान् भोजयशस्करः स कथं भगिनीं हन्या

स्त्रियमुद्वाहपर्वणि ३७ मृत्युर्जन्मवतां वीर देहेन सह जायते अद्य वाब्दश

तांते वा मृत्युर्वै प्राणिनां ध्रुवः ३८ देहे पंचत्वमापन्ने देही कर्मानुगोऽव

शः देहांतरमनुप्राप्य प्राक्तनं त्यजते वपुः ३९॥

देहेन सहेति विधात्रा ललाटे लिखितत्वादिति तत्र पापिकाल विलंबोऽर्थं हन्मीति चेत्तत्राह अद्य वेति अवश्यं भावि निमरणे विलंबमात्रं यथा पापाचरणमयुक्तमिति भाव ३८ किंच अस्मिन्देहे गते यदि देहान्तरं स्यात्तदा मृत्यो पापेनापि तत्पालनमनुरुक्तं स्यात्तदाह देहे पंचत्वमापन्ने इति आपन्नप्रायं तत्कर्मवशात् अयत्नत एव प्रथमं देहांतरं प्राप्य पश्चात्पूर्वं वपुस्त्यजति ३९ ॥ ॥ रामायन

श्री०भा०
११स्कं०
९

अत्र दृष्टान्तः व्रजन्निति । एकेन अग्रतो निहितेन पदा तिष्ठन् [illegible]

[illegible]

व्रजंस्तिष्ठन्पदैकेन यथैवैकेन गच्छति यथा तृणजलौकैवं देही कर्मगतिं गतः ॥६०॥ स्वप्ने यथा पश्यति देहमीदृशं मनोरथेनाभिनिविष्टचेतनः । दृष्टश्रुताभ्यां मनसानुचिंतयन् प्रपद्यते तत्किमपि ह्यपस्मृतिः ॥६१॥ यतो यतो धावति दैवचोदितं मनो विकारात्मकमाप पंचसु गुणेषु मायारचितेषु देह्यसौ प्रपद्यमानः सह तेन जायते ॥६२॥

स्व० ति. [illegible] सर्वभावेन [illegible]

[illegible]

[illegible] प्रपद्यमान इति तद्देहवासमिति प्रपद्यमानः सह तेन जायत इति ॥६२॥ रामायनमः

राम:
९

कुसुमस्य मधुविषयस्यैव किं मधिदेदुत्पादि ... [illegible] ... स्यादि ... [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ज्योतिष्पथे वोढकयापि वेल्लद्. समीरवेगानुगतं विभाव्यते ... [illegible]
मापार ... [illegible] ... ॥७॥ तस्याः
कस्याश्चिद् ... [illegible] ... ॥
वैदर्भी ... [illegible] ...
... [illegible] ... सलये ... [illegible] ॥
... [illegible] ... ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

श्रीगो०
द० सू०
।५४।

[illegible]

निर्बंधे तस्य न शाला विचित्वा न कंदुकैः । प्राय कालन्न निर्व्यो कु मिदं न त्राद्
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
धा- शरीरसंकोचवियोगहेतः ॥ २ ॥ राम

[illegible]

राम:
५

यावदात्मनिदर्शनं स्वप्रज्ञाबुद्धि विचार्य ५२ तस्य विश्वासाय विकसितमुखांभोजः सन्नब्रवीत ५३ यत् यस्याः शरीरिणी वा
गाहतवाहि निश्चित अस्मा सकाशा त्वेभयं नास्तियतो भयं पुत्रेभ्यस्ते भयमुत्थितं अथ मोहहेतुस्त्वके: तोस्यायस्या सुर्वीयस्मा नुवे
अपि पुत्रतेनास्या ५४ न समर्थ्यितिं पृथीनिवृत्ते तद्वाक्यसारं उपपत्तिं तद्विद्वान ५५ स तिकाले प्राप्ते सर्व सर्वोत्ता भगवाने
नदेवसायस्यामानयासर्वदेवतामयीनिवाभगवदात्र्यपत्ता ५६ ५७ तस्य वसुकंपामर्थत्वाश्चानित्यपेत्तामाह किं दुःसहमि

एवंविमृश्यतंपापंयावदात्मनिदर्शनं पूजयामासवैशौरिर्बहुमानपुरःसरं ५२
प्रसन्नवदनांभोजोनृशंसंनिरपत्रपं मनसादूयमानेनविहसन्निदमब्रवीत्
५३ वसुदेवउवाच नत्वस्यास्तेभयंसौम्ययद्वैसाहाशरीरवाक् पुत्रान्समर्पयि
ष्येस्यायतस्तेभयमुत्थितं श्रीशुकउवाच स्वसुर्वधान्निववृतेकंसस्तद्वाक्यसा
रवित् वसुदेवोपितंप्रीतःप्रशस्यप्राविशद्गृहं ५५ अथकालउपावृत्तेदेवकीसर्व
देवता पुत्रान्प्रसुषुवेचाष्टौकन्यांचैवानुवत्सरं ५६ कीर्तिमंतंप्रथमजंकंसायान
कदुंदुभिः अर्पयामासकृच्छ्रेणसोनृतादतिविह्वलः ५७ किंदुःसहंनुसाधूनांवि
दुषांकिमपेक्षितं किमकार्यंकदर्याणांदुस्त्यजंकिंधृतात्मनां ५८ ॥

ति साधूनां सत्यसाधनां पुत्रत्यागेन सुखोपेक्षा कथं स्यादिति अत आह विदुषामिति भगवानेव तत्त्वं नान्यदिति ज्ञानवतां
मिथ्यार्थे ननु स्वयमनीतेस्तिक सोवात्मनहन्यात इति सत्यानीत किंनस्यादितिनेत्याह किमकार्यमिति ननु स्वकीक
पुत्रत्यागोत्यत आह दुस्त्यजमिति धृतात्मनां धैर्यवतां ५८ रामायनमः ॥

श्री०भा०
द० स्क०
टी०
१६

५४

५९ ६० ६१ कंसस्य शान्तिर्देवक्या पीनगणना नुभवतीति नारदस्य प्रश्नस्य स्थाने तदाह नंदाद्या इत्यादि त्रयेण ६२ उभयोर्वसुदेवनंदकुलयोः ६३ वधोद्यमं देवकृतमिति शेषः ६४ ६५ निगडैः ६६ आत्मानं विष्णुहतं कंसः ६७ ६८

दृष्ट्वा समत्वं तच्छौरेः सत्ये चैव व्यवस्थितेः कंसस्तुष्टमना राजन्प्रहसन्निदमब्रवीत् ५९ प्रतियातु कुमारोयं न ह्यस्मादस्ति मे भयं अष्टमाद्युवयोर्गर्भान्मृत्युर्मे विहितः किल ६० तथेति सुतमादाय ययावानकदुंदुभिः नाभ्यनंदत तद्वाक्यमसतोऽविजितात्मनः ६१ नंदाद्या ये व्रजे गोपा याश्चामीषां च योषितः वृष्णयो वसुदेवाद्या देवक्याद्या यदुस्त्रियः ६२ सर्वे वै देवताप्राया उभयोरपि भारत ज्ञातयो बंधुसुहृदो ये च कंसमनुव्रताः ६३ एतत्कंसाय भगवान् शशंसाभ्येत्य नारदः भूमेर्भारायमाणानां दैत्यानां च वधोद्यमं ६४ ऋषेर्विनिर्गमे कंसो यदून्मत्वा सुरानिति देवक्या गर्भसंभूतं विष्णुं च स्ववधं प्रति ६५ देवकीं वसुदेवं च निगृह्य निगडैर्गृहे जातं जातमहन्पुत्रं तयोरजनशंकया ६६ मातरं पितरं भ्रातॄन् सर्वांश्च सुहृदस्तथा घ्नंति ह्यसुतृपो लुब्धा राजानः प्रायशो भुवि ६७ आत्मानमिह संजातं जानन्प्राग्विष्णुना हतं महासुरं कालनेमिं यदुभिः स व्यरुध्यत ६८ उग्रसेनं च पितरं यदुभोजांधकाधिपं स्वयं निगृह्य बुभुजे शूरसेनान्महाबलः ६९ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे कंसप्रावसुदेवभूभारायक्रमे

१

इति श्रीपरमहंससेविश्रीधरस्वामीविरचितायां भावार्थदीपिकायां प्रथमोऽध्यायः १ ॥ रामायनमः

रामः
६

द्वितीयेकंसभयात्ताय देवकीगर्भगेहरिः। ब्रह्माद्यैरभिष्टुतः साक्षात्सांत्वितेति निरूप्यते २ यदुभिः सबलैः धर्मे तत्कुलतमेव विरोध
प्रवर्त्तमानित्वरयादेवकीगर्भस्थानमात्मसंचारेणानुभूतं प्रवेशवकुलसंस्थेप्यादिसाक्षात्ब्रह्मादिमहाशनैः घासुरः २१३
गुरुधाना अनुवर्त्तमाना ६ धामकलानदेवसप्तमीगर्भविभ्रवकित्तद्वीमत्या तत्राह यमनंतमितिहर्षशोकविवर्द्ध

श्रीशुकउवाच। प्रलंबबकचाणूरतृणावर्तमहाशनैः मुष्टिकारिष्टद्विविद
पूतनाकेशिधेनुकैः १ अन्यैश्चासुरभूपालैर्बाणभौमादिभिर्युतः यदूनांकदनं
चक्रे बलीमागधसंश्रयः २ तेपीडितानिविविशुः कुरुपंचालकेकयान् शाल्वान्वि
दर्भान्निषधान्विदेहान्कोशलानपि ३ एकेतमनुरुंधानाः ज्ञातयः पर्युपासते हतेषुषट्सु
तं॰ बालेषु देवक्या औग्रसेनिना ४ सप्तमोवैष्णवंधामयमनंतंप्रचक्षते गर्भोबभूवदेवक्याहर्षशोकविवर्द्धनः ५ भगवा
नपिविश्वात्माविदित्वाकंसजंभयं यदूनांनिजनाथानांयोगमायांसमादिशत् ६
गच्छदेविव्रजंभद्रेगोपगोभिरलंकृतं रोहिणीवसुदेवस्यभार्यास्तेनंदगोकुले अन्या
श्चकंससंविग्नाविवरेषुवसंतिहि देवक्याजठरेगर्भंशेषाख्यंधाममामकं ७

नः आनंदरूपस्यावतीर्णस्याहर्षं एवंगर्भसाधारण्यात्स्याच्छोकः इति ५ । ६ नसुराःगोकुलेकिमित्यासीतत्राह अन्याश्च
नोक्तिनकेवलंसैव अन्यापीतिविवरेषु अदर्शनस्थानेषु नवरे संततमनुगर्भं आकर्षमाण. कथंजीवत्वादित्यत आह मामकं
धामेतितत्त. ७ ॥ ॥ रामायनम. ॥

श्री०भा० द० स्क० टी० ७

किमर्थमेवं कार्यमित्यत आह अथेति अनन्तरमेवेत्यर्थः अंशभागेनेति अंशो शक्तिभिर्जाते अधिष्ठिते सर्वांशः ... सर्वपूर्णतानित्वंशभागस्तेन परिपूर्णेन रूपेणेत्यर्थः यद्वा अंशो ज्ञानैश्वर्यबलादिभिर्भागः ... यद्वा अंशेन पूर्णरूपेण मायायाभागो ... यद्वा अंशेन माययासंगता ... अंशा एवमस्य कृष्णादिरूपा भजनीया ... तेन यद्वा अंशामहराश्य 'नेयाभाग' ... इति विवक्षितं ॥

तत्संनिकृष्य रोहिण्या उदरे संनिवेशय। अथाहमंशभागेन देवक्याः पुत्रतां शुभे। प्राप्स्यामि त्वं यशोदायां नन्दपत्न्यां भविष्यसि ९ अर्चिष्यन्ति मनुष्यास्त्वां सर्वकामवरेश्वरीं। धूपोपहारबलिभिः सर्वकामवरप्रदां १० नामधेयानि कुर्वन्ति स्थानानि च नरा भुवि दुर्गेति भद्रकालीति विजया वैष्णवीति च ११ कुमुदा चण्डिका कृष्णा माधवी कन्यकेति च मायानारायणीशानी शारदेत्यम्बिकेति च १२ गर्भसंकर्षणात्तं वै प्राहुः संकर्षणं भुवि रामेति लोकरमणाद्बलभद्रं बलोच्छ्रयात् १३ संदिष्टैवं भगवता तथेत्योमिति तद्वचः प्रतिगृह्य परिक्रम्य गां गता तत्तथाकरोत् १४ गर्भे प्रणीते देवक्या रोहिणीं योगनिद्रया अहो विस्रंसितो गर्भ इति पौरा विचुक्रुशुः १५ भगवानपि विश्वात्मा भक्तानामभयंकरः आविवेशांशभागेन मन आनकदुन्दुभेः १६॥

... अथ भगवान् ... इति ... १०।११।१२ ... गर्भसंकर्षणादिना रामेति च ... लोकरमणात् ... १३ ... १४ ...

२

राम० ७

[illegible]

विसविमृत्यौस्वंधाम राजमानोयथारवि॥ कुशमदोनिदुर्वौमस्तानांसंवर
वरुणश्चतोजगसंगलमश्चतोयंसमाह्निनदूरस्तुनेनदेवा दधारसर्वात्मा।
कमालिनतेकाध्यायपानंदकेरमनस्त॥१८॥सादेवकीसर्वजगन्निवासा।
निवास भूतासमरानरोजे भोजैद्युनेदेश्विपि रविवस्वसरस्वतीज्ञानव
लेयपासतीश्९॥तौबीत्वयकेस धनयाऽजितेनरोविरोचयंतीमवनेभ्यः।
विसितौ मुखस्वैयमेवाप्तस्वरोमरिंशुहौध्रुव भ्रितोयमनकुरेयमी॥२०॥
किमघतसिंकेरणीयमामुमेयदर्पतञ्चोनमिरितीवि॥ कंसे स्त्रिया स्वय
गुरुनमस्यावध्योयपशाश्रियदेत्यनकालमायु २१ राम राम ० राम

[illegible]

[illegible]

मत्तापजीवनवलसवरेतो व ह्नेत यो ऽस्य नन्दंसितेन देहम तेतं मनुजा॰ पा
पेतिजनानमो ऽध्यैन नुमानिनो धूर्त २२ इति चोरतेमा ह्वावात्सनिवन्तः स्व
पं पुमं स्वास्तिवनी दं स्तऽज्ञानमदरे वैरान्ववधकेत २३ स्वासीन संवि
पास्तिय स्तुज्ञानः अर्थ्यंतस्मादि वित्तपानो ऽस्त्री केशानवएव नत्वपं
जगन्त २४ कुलाभव सतत्रैव्य मूर्तिभि रो रदायिभि देवैः सानन्द
ैसा केमाभि वंपना मे ऽपर २५ सत्यव्रतं सत्यपरं त्रिसत्यं सत्यस्य
योनिं निहितं च सत्ये सत्यस्य सत्यमृतसत्यनेत्रं सत्यात्मकं त्वा शरणं प्र

[illegible]

अत्र भवतो परलोके पराभगवत स्यागव क्रितिनिमाराय राणुव पस्स नेन नाव्यत्वमेके वृ सर्वेश्वर सर्वेस्वरसाधि
कारणत्वात्‌ वयत्व्येधकारणराव लोकादिस्य पृ तेन सर्वे लक्षतिरेकेणनासी तिवक्षे देवर्ष्वं वदाद्येसा पञ्च२
निस्य पचनिराकापनः इतिसूसीपूर्वव्याप्यव्यवहरन इति कन समक्षिच्चवि देहस्य कपुष्ठत राकायनए
का वृत्तिर्पनमानु वोमृत्यस हेसव हेवकालेमस्यस नवोऽपराणस्वलाज्ञिनस्यसि धर्मी धिकामनो नान्य
त्वात्सेरसामस्यस नवेधुमारिति विधात्रतावृकाममस्यस कलयिपासल्लोकसोऽदोऽराम सवरणा वदसमय कोणु
वास्रामान प्रभावाय स्यस लक्ष्मास्वधिररसा पुष्पकाशिप मज्जाभ्याम तत्र पंचमस्वानि मनोऽहं प्रकाशेन सोऽपि

एकायनोसोऽपि कलव्रिमलक्ष्यतु रसः पंचविधः षड्गलासयल्लगसव
विप्रवोनवादौ ध्यावद्दीप्ति खगोह्यापि दिवद्या २७ त्वमेकरावास्वसतः
प्रस्तिस्त्वसंभिधानत्वमनुगमस्व सिलव्वत्नापचासंयत्तच्चेनसस्त्वा पा।
एवं तिनानानविधप्रितोयः २८ रामः रामः ० राम ०

एपाणस्या विस्तारस्यस्यस नवद्वाराणि अक्षाः छिद्राणि यस्यस प्राणापानसमानोदानव्यानुनागकृकल
देवदत्तधनंजयाः दशप्राणाः यस्य छिद्रा पत्राणि विद्यन्ते यस्यस द्वे पक्षे जीवेश्वरौ खगो पक्षिरूपो यस्मिन्
सह्विरखग २७ एवमस्य स्यस्यसत्ता एव दोष सत्तेकार्यस्य त्वमेकाएव प्रसूतिः एककार्यराणसत्तिर्जन्मयस्या
त्वं कारणानित्यर्थः त्वमेव संनिधानसमक्षे निधीयते स्मिन्‌ लयस्थान त्वमेवानुग्रहः ...
मालक इत्यनुग्रहः सूत्रधारत्वमनुग्रहसिद्धा कपमहः प्रितिसिद्धनत्वादेः त्वन्मायया तिसव्याघिरेतान्ये
तोज्ञानये धातेत्यामेव नानापश्यति येन विमप्रितो विद्वांस तेत्यपानमपश्यति २८ राम राम

श्री०भा०
र० सू०
टी०
८

नन्वहं देवकीपुत्ररूपमेव धारयामीति चेत्तत्राहुः विभर्षीति अवबोधैक आत्मा स्वरूपं यस्य स त्वं ... विभर्षि धत्से न तु त्वं कस्यापि पुत्रः त्वयि ... सत्त्वोपपन्नानि ... सुखदानि खलानामभद्राणि अशुभानि २९ न केवलमेतावत् भक्तानामात्मार्थमपीत्याहुः त्वयीति त्वयि समाधिना आवेशितचेतसा निमित्तेन त्वत्पादपोतेन ... महद्भिः कृतेन सेवितेन ... यद्वा पदं ... मायामयमित्यर्थः ... गोवत्सपदमिव ... तेन वहमतेनेत्यर्थः भवाब्धिं गोवत्सपदं कुर्वंति अनायासेनैव भजनानुसारिणी तेषां मुक्तिरित्यर्थः ३० ननु तेन व्याजेन च ...

विभर्षिरूपाण्यवबोधआत्मा क्षेमायलोकस्यचराचरस्य सत्त्वोपपन्नानि सुखावहानि सतामभद्राणि मुहुः खलानां २९ त्वय्यंबुजाक्षाखिलसत्त्वधाम्नि समाधिनाऽऽवेशितचेतसैके त्वत्पादपोतेन महत्कृतेन कुर्वंति गोवत्सपदं भवाब्धिं ३० स्वयं समुत्तीर्य सुदुस्तरं द्युमन् भवार्णवं भीममदभ्रसौहृदाः भवत्पदांभोरुहनावमत्र ते निधाय याताः सदनुग्रहो भवान् ३१ ॥

ये गतास्तर्हि इदानीं तान्मातरः का गतिस्तत्राहुः स्वयमिति अयमर्थः हे द्युमन् स्वप्रकाश त्वत्सादृश्यान्नभ्रमात्रेण भवांबुधौ ... स्वयमेवान्ये ... भीमं सुदुस्तरमपि भवार्णवं समुत्तीर्य भवत्पदांभोरुहरूपां नावं अत्रैव निधाय ... याताः ... किंपुनः ... अदभ्रसौहृदाः सर्वे भूतेष्वपि प्रीतियुक्ताः अतस्तेषां ... अत उक्तं भवान् सदनुग्रहः सतां भक्तानामनुग्रहीतेति ३१ ॥ ॥ ॥

राम:॥
८

ननु विवेकिनां किं मद्भजनेन मुक्ता एव हि ते तत्राह येन्ये इति विमुक्तमानिनं मुक्ता वयमिति मन्यमाना स्त्वयि अस्तो निरस्तो अत एवास
तयो भाव नमस्कृतेन भाववित्वत्वं न विशुद्धा बुद्धिर्येषां ते तथा यद्यपि त्वयि अस्तभावा इति वेद अस्तमलप वार्तस्येव विशुद्धबुद्धय कृ
छ्रेण बहुजन्मतपसा परं पदं मोक्षसंनिहितं सत्कुलं तप रूपं तत् प्राप्य पतंति विघ्नैरभिभूयंते अनादृतो युष्मदंघ्रिर्यैस्ते
स्तदीयास्तु न कदाचिदपि पतंतीत्याह तथेति विनायका विघ्नहेतवः तेषामनीकानि तेषामनीकपाः तेषां मूर्द्धसु विचरंति प्रान्

येन्येरविंदाक्ष विमुक्तमानिनस्त्वय्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः आरुह्य कृच्छ्रेण परं पदं
ततः पतंत्यधोनादृतयुष्मदंघ्रयः ३२ तथा न ते माधव तावकाः क्वचिद्भ्रश्यंति मा
र्गात्त्वयि बद्धसौहृदाः त्वयाभिगुप्ता विचरंति निर्भया विनायकानीकपमूर्द्धसु प्र
भो ३३ सत्त्वं विशु॰, द्धं श्रयते भवान् स्थितौ शरीरिणां श्रेयउपायनं वपुः वेद
क्रियायोगतपःसमाधिभिस्तवार्हणं येन जनः समीहते ३४ ॥

जयंतीत्यर्थः ३३ सतां सुखावहानि रूपाणि धारयसीत्युक्तं विनिर्दिष्ट रूपाणीति तत्केन प्रकारेण सुखावहत्वमित्यपेक्षायामा
माह सत्त्वं विशुद्धमिति सत्त्वं वपु श्रयते स्वीकरोषि श्रेयउपायनं कर्मफलदानात् कथम् येन वपुषा जनस्तवार्हणं पूजां भी
हते करोतीति केः वेदः कर्मकांडं क्रियायोगः पूजनं तपः समाधिः अन्यथा तमोमय वपुषो न सन्ति अन्यथा तमोरूपे न संभवात्
न कर्मफलसिद्धिः स्यादिति ३४ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
१० पू०
टी०
१०

त्वय्यबुगासेऽपि दिव्या श्लोकत्रयेण न वयं केवलं ज्ञानमेव मोक्षोपायं ब्रूमः किंतु तत्र कर्मफलं भक्तिं विना मानं न्मोक्षस्तु स्तानेकसाध्यत्वा
त्किं भक्त्येति मामशयात्राह. सत्त्वं न चेदिति हे धातः इदं सत्त्वं निजं तव वपु न भवेच्चेत्तर्हि विज्ञानं विशिष्टमपरोक्षज्ञानं न भवे
दित्यनुषंगः कथंभूतं अज्ञानभिदापमार्जनं अज्ञानं च तत्कार्यं भिदा च तयोरपमार्जनं निवर्तकं यद्वा अज्ञानं भिनत्तीत्यज्ञा
नभित्तस्य विज्ञानमपमार्जनं नाशनं त्वाप प्राममेवेति न तु जडानां बुद्ध्यादीनामत प्रकाशत्वं तु हेतोर्लीनं न वेदेवं न गुणप्रकाशै गु
णावच्छिन्नैः प्रकाशैः भवान सर्वसाक्षीरूपः केवलमनुमीयते कल्पतं न तु साक्षात्क्रियते त स्पष्ट अनुमानप्रकारमाह.
प्रकाशते यस्य च येन वा गुणः यस्य संबंधी अयं बुद्ध्यादिर्गुणः प्रकाशते यो गुणो गुणसाक्षी येन वा येन वा बुद्ध्या स्फुटं न प्रमात्रेय

सत्त्वं न चेद्धातरिदं निजं भवेद्विज्ञानमज्ञानभिदापमार्जनं गुणप्रकाशै
रनुमीयते भवान्प्रकाशते यस्य च येन वा गुणः ३५ न नामरूपे गुणजन्म
कर्मभिर्निरूपितव्ये तव तस्य साक्षिणः मनोवचोभ्यामनुमेयवर्त्मनो दे
व क्रियायां प्रतियंत्यथापि हि ३६॥

इत्यादि श्रुत्यानि भिन्नेन वा गुणो गुणप्रकाशतः अनुमीयतः इत्यर्थः गुरुत्वात्त्वद्गुणस्त्वद्विशेषमानेनुनदाकारेत करणस्य
सोऽन्तसाक्षात्कारो भवेत् इति भाव ३५ एवं नावद्ज्ञानाभ्युदयापवर्गोपयोगिकभक्तियुक्तमोन्यापि भजनीयानि केवलं ननु
श्रवणेन नत्वादसंख्यानमनोवचमो गोचरत्यात्रिक्याह नामरूपेति गुणाजन्मानि चकर्माणि चैनैर्निरूपितव्ये निरू
पणाई न भवत कुत अनुमेयवर्त्ममार्गो यस्य न वेति तत्रापि हेतु तस्य साक्षिणः इति महि साक्षिणस्तत्त्वमनोवचो गोचरत्व
र्थः हे देव वदुपाद्योनमान अथापि क्रियायां उपासनादिलक्षणायां भक्ताः प्रतियन्त्युपासकाः साक्षात्कुर्वन्ति हि प्रसिद्धं ३६

राम
१०

तस्माद्भक्त एव मोक्षस्तु पश्यहरति अस्माकं निवृत्तिः अस्मान्यपि तस्मात्पदक्रियासु रं वा श्रवणादिकर्मसु ७७ विशेषत श्रीकृष्णाव
तारमभिनंदति दिष्ट्येति भवतः पादस्थानाया दिवः स्पर्शेन जन्मना भारोऽपनीत एव किंच त्वत्पदकैः कोमले पादे
सुशोभनैर्वज्रांकुशादिभूषणैरंकिता गां पृथ्वीं द्यां स्वर्गं च तवानुकंपितां ७८ तव जन्मना भारोऽपनीत इत्युक्तो समा
धिः किं जीवकर्मसापेक्षं नहि नहीत्याह नेति न तव हे ईश अभवस्य संसाररहितस्य जन्मनः कारणं क्रीडां विना नतर्कयाम किं

शृण्वन्गृणन्संस्मरयंश्च चिन्तयन्नामानि रूपाणि च मंगलानि ते क्रियासु
यस्त्वच्चरणारविंदयोराविष्टचित्तो न भवाय कल्पते ७७ दिष्ट्या हरेऽस्या भवतः प
दो भुवो भारोऽपनीतस्तव जन्मनेशितुः दिष्ट्यांकितां त्वत्पदकैः सुशोभनैर्द्रक्ष्याम गां द्यां
च तवानुकंपितां ७८ न तेऽभवस्येश भवस्य कारणं विना विनोदं बत तर्कयामहे
भवो निरोधः स्थितिरप्यविद्यया कृता यतस्त्वय्यभयाश्रयात्मनि ७९ मत्स्याश्व
कच्छपनृसिंहवराहहंसराजन्यविप्रविबुधेषु कृतावतारः त्वं पासि नस्त्रिभुवनं च यथा
धुनेश भारं भुवो हर यदूत्तम वंदनं ते ८० दिष्ट्याम्ब ते कुक्षिगतः परः पुमानंशेन सा
क्षाद्भगवान्भवाय नः माभूद्भयं भोजपतेर्मुमूर्षोर्गोप्ता यदूनां भविता तवात्मजः ८१

चेदेवं भयपात्रं पतन भयत्राणं पश्यति तथापि तत्त्वबोधनं देहि नित्यमुक्तेः स्वयं तव जन्मकारणं नास्तीति किंच तव व्यपेतो जीवा
त्मन्यपि भवादयः स्वयमेव यथाविद्यातया कृता नान्यथा ७९ प्रस्तुतमर्थं प्रार्थयन्तेऽवतारांतराणि अस्मान् त्रिभुवनं च
दायथाधुनाहीनि वदन्तः निवदन्त सर्वेशिरोभिः प्रणमति ८० देवकीमप्याह दिष्ट्येति नोऽस्माकं भवा
य उद्भवाय साक्षात्स्वपर पुमान् कुक्षिगतः ८१ ॥ ॥ रामायणम् ॥

श्री०भा०
द० पू०
टी० ११

यद्रूपमनिदं सर्वप्रपञ्चविलक्षणं तथा यथावत् अस्मान् अंश्च यित्वा एतानि हि रूपाण्यतः प्रतिसर्वमाना ब्रह्मेशानौ पुरोधाय पुरतः कृ-
त्वा प्रतियुर्दिवं ४२ इति दशमे द्वितीयोऽध्यायः २ ततो मे निजरूपेण संभूतस्तु हरिः स्वयं । पित्रोर्भासस्तृतीयेन पित्राभीतिन
शोकलं १ अथेति मंगलार्थं यर्हि सर्वगुणोपेतः कालो बभूव तदा देवकी विष्णुराविरासीदित्यष्टमश्लोकगतेनान्वयः
परमशोभनस्तमेवाह यर्हि अजनो जन्मरहितो ब्रह्मा जातं नक्षत्रं यस्य प्रजापते नक्षत्रं रोहिणी नक्षत्रं कथं ग्रहाः तथा

श्रीशुकउवाच इत्यभिष्टूयपुरुषंयद्रूपमनिदंयथा ब्रह्मेशानौपुरोधायदेवाः
प्रतिययुर्दिवं ४२ इतिश्रीभा०महापुराणेदशमस्कंधेगर्भगतविष्णोःकृतस्तु
तिर्द्वितीयोऽध्यायः २ श्रीशुकउवाच अथसर्वगुणोपेतःकालःपरमशोभनः यर्ह्ये
वाजनजन्मर्क्षंशांतर्क्षग्रहतारकं १ दिशःप्रसेदुर्गगनंनिर्मलोडुगणोदयं मही
मंगलभूयिष्ठपुरग्रामव्रजाकरा २ नद्यःप्रसन्नसलिलाह्रदाजलरुहश्रियः द्वि
जालिकुलसंनादस्तवकावनराजयः ३ ववौवायुःसुखस्पर्शःपुण्यगंधवहःशु
चिः अग्नयश्चद्विजातीनांशांतास्तत्रसमिंधत ४ मनांस्यासन्प्रसन्नानिसाधू
नामसुरद्रुहां जायमानेजनेतस्मिन्नेदुर्दुंदुभयोदिवि ५ जगुःकिंनरगंधर्वास्तु
ष्टुवुःसिद्धचारणाः विद्याधर्यश्चननृतुरप्सरोभिःसमंतदा ६॥

तिनिर्मलानां अभिसारीति
गृहीष्यन्ताः कालस्य यस्मिन्नेव यर्हीति सर्वत्रानुषज्यते १ निर्मलानामुडुगणानामुदयो यस्मिन् तत् पापमंगलभूयिष्ठा पुरादयो यस्याः
सा २ जलरुहं श्रीर्यासां ते ह्रदा द्विजालिकुलानां संनादाः येषु ते स्तबकाः यासां ता । ३ समिन्धत अग्नयो दीप्तमभवन् समं एधतस
मन्दं नाव सुखस्पर्शं ४ असुरद्रुहां आदित्यादिकालानां सर्वप्राणिनां देवानां चेति अजने जायमाने आसन् प्रसन्नानि यस्मि
२

राम
१२

१ तमसा दुत्ते घनतमसि निशीथे ८ यथा प्राच्यां दिशि ... तमद्भुतं बालकं वसुदेव ऐक्षतेति द्वितीयश्लोकेनान्वयः ...

दा१

मुमुचुर्मुनयो देवाः सुमनांसि मुदान्विताः मंदंमंदं जलधरा जगर्जुरनुसागरं ७ निशीथे
तमउद्भूते जायमाने जनार्दने देवक्यां देवरूपिण्यां विष्णुः सर्वगुहाशयः आविरासी
द्यथा प्राच्यां दिशींदुरिव पुष्कलः ८ तमद्भुतं बालकमंबुजेक्षणं चतुर्भुजं शंखगदाद्युदायु
धं श्रीवत्सलक्ष्मं गलशोभिकौस्तुभं पीतांबरं सांद्रपयोदसौभगं १० महार्हवैडूर्यकि
रीटकुंडलत्विषा परिष्वक्तसहस्रकुंतलं उद्दामकांच्यंगदकंकणादिभिर्विरोचमा
नं वसुदेव ऐक्षत ११ स विस्मयोत्फुल्लविलोचनो हरिं सुतं विलोक्यानकदुंदुभिस्तदा
कृष्णावतारोत्सवसंभ्रमोऽस्पृशन्मुदा द्विजेभ्योऽयुतमाप्लुतो गवां १२ अथैनमस्तौदवधा
र्य पुरुषं परं नतांगः कृतधीः कृतांजलिः स्वरोचिषा भारत सूतिकागृहं विरोचयंतं गतभीः
प्रभाववित् १३ वसुदेव उ० विदितोऽसि भवान्साक्षात्पुरुषः प्रकृतेः परः केवलानुभवानंद

कृतधी शुद्धबुद्धी १३ ... वसुदेव ... विदितोऽसि भवान् ... केवलानुभवानंद ... किंच सर्वबुद्धिदृक् ...
... १४ ॥

श्री० भा०
द० स्क०
टी०
१२

न तु देवकीजठरे प्रविष्टः स्यां किमिति मामितिस्तुतिः, किंमते अत आह सएवेति स एव त्वं स्वरूपएव त्वं न देवकीजठरे प्रविष्टः इत्यर्थः. ननु वि
श्वस्य प्रदानानुप्रविष्टः स्यां किमतत्रह अत आह स्वप्रकृत्येति त्वं मायया इदं सृष्ट्वा तदनु त्वमप्रविष्ट एवेति ननु कथं तर्हि सृष्टौ तत्र चैत
न्यस्य प्रतितत्स्वाहनुप्रविशादिति अत आह प्रविष्ट इवेति भाव्यसे निरूप्यसे सत्यहो भ्रासदृष्ट्या प्रविष्ट इव लक्ष्यसे १५ अत्र दृ
ष्टान्तं यथेति इमे अविकृता भावा महदादयो यथा तथैव ते विकृतैः सह नानावीर्याः पृथग्भूताः विराजं ज
नयन्ति सन्निपातेन हेतु. विश्व पृथग्भूताः सन्तः नानावीर्याः विविधकार्यसमर्था न भवन्ति १६ अत सन्निपत्येति एवं समु
त्पाद्यानुगता प्रविष्टा इव दृश्यन्ते न पुनः प्रविष्टाः कुतः इत्यत प्रागेव कारणतया विद्यमानत्वात् न तेषामिह संभवः कार्य्य
पश्चात्संभव प्रवेशः इति १७ दार्ष्टान्तिके निर्दिशति एवं भवानिति न च यद्यहं मेव स्वरूपतया कारणतया कार्य्ये भवितो हि ते

स एव स्वप्रकृत्येदं सृष्ट्वाग्रे त्रिगुणात्मकं तदनु त्वं ह्यप्रविष्टः प्रविष्ट इव भाव्यसे
१५ यथेमेऽविकृता भावास्तथा ते विकृतैः सह नानावीर्याः पृथग्भूता विराजं ज
नयन्ति हि १६ सन्निपत्य समुत्पाद्य दृश्यन्तेऽनुगता इव प्रागेव विद्यमानत्वान्न तेषामिह सं
भवः १७ एवं भवान्बुद्ध्यनुमेयलक्षणैर्ग्राह्यैर्गुणैः सन्नपि तद्गुणाग्रहः ॥

न्द्रियैर्ग्राह्या गुणेषु मनस्य ग्रहणं किं नास्तिनत्र आह बुद्ध्यानुमेयलक्षणैरिति बुद्ध्या स्यादि ज्ञानेन वानुमेयलक्षणं स्वरूपं येषां
तैर्ग्राह्यैरपि गुणैः सह सन्नपि तद्गुणाग्रहः तैर्गुणैः. सहत्वमत्रास्ति अर्थ नाम नहि ग्राह्यैः सहभावमात्रं ग्रहणकारणं किंति
ग्राहकशक्तिः च कार्य्यैकसमधिगम्या यथा कार्यमेव कल्प्यते अतो यथा चक्षुरादेरूपस्य ग्रहणे रसादिग्रहणं नास्ति
एवं विषयग्रहणे तत्त्वग्रहणं भविष्यति अविषयत्वेन च ग्रहणानर्हत्वमुक्तमेव सर्वबुद्धिदृगित्यत्र एवं तावत्प्रागेव वि
द्यमानत्वात्प्रवेशो नास्तीत्युक्तं किं च परिच्छिन्नस्य नीडे प्रवेशो भवेत् ॥ रामायनमः ॥

राम:
१२

तत्त्वनाद्‌ तत्त्वाद्यपरिच्छिन्नत्वेन बहिरन्तरभेदो नास्ति कुतः प्रवेशः स्यात्‌ अनावृतत्वादिति आत्मवस्तुनः तत्वेदेहनात्‌ सर्वस्येतिनदि
सर्वस्वरूपस्यान्तर्द्वावरक भक्तिस्सर्वात्मन नदीकुनावृतोन्नस्याभावेन आत्मनोवस्तुनश्च निद्रेशः अतसान्तरागमनःस्यो
त् अतति व्याप्नोति स्यात्मानंक्रियापक स्यावरणाघटतेन यावत्स्तुत परमार्थस्य वस्तुआवरणानघटतस्वर्थः तस्मान्नवीतव्याभि
नयापावेशोनक्वापि कुतस्तरागर्भे प्रवेशः अत केवलानुभवानन्दस्वरूप एवत्वं विदितोसीत्याध्यर्थमन नास्माभिस्यर्थः १८
नत्वेन हेतुवतस्य प्रपञ्चस्यांऽवस्तुत्वं घटेत तत्तु नसम्भवति सत्यत्वेन प्रतीतेरित्याशङ्क्याह यइति आत्मनो दृश्ययुगुणेषु देहादिषु स्व
व्यतिरेकेन आत्माव्यतिरेकेणाध्यकसन्नयं देहादिरिति व्यवस्यते निश्चिनोतिस प्रमान्सोबुधः अविद्वान्यतिरेकादर्शना

अनावृतत्वाद्बहिरन्तरं न ते सर्वस्य सर्वात्मन आत्मवस्तुनः १८ य आत्मनो दृश्यगुणे
षु सन्निति व्यवस्यते स्वव्यतिरेकतोऽबुधः विनानुवादं न च तन्मनीषितं सम्यग्यतस्त्यक्त
मुपाददत्पुमान् १८ त्वत्तोऽस्य जन्मस्थितिसंयमान्विभो वदन्त्यनीहादगुणादविक्रियात्
त्वयीश्वरे ब्रह्मणि नो विरुध्यते त्वदाश्रयत्वादुपचर्यते गुणैः १८॥

न किंच मनीषितं मनसा विचारितं सत्तद्देहादि सर्वं यतः विनानुवादं वाचारम्भणमात्रं विना न सम्यग्भवति अतो अवस्तु
तेन त्यक्तवाधितमेव वस्तु बुद्ध्या उपादेयं स्वीकुर्वन् अबुधः १९ एवं परमेश्वरदृश्यस्य तद्व्यतिरेकेणासत्वमुक्तं परमेश्व
रोपादानत्वादपि तदव्यतिरेकेणासत्वमित्याह त्वत्तोस्येति नचैवं सत्यपि विकारित्वमित्याह अनीहादिति अगुणत्वादनीहत्व
ततोऽविकारित्वमित्यर्थः नन्वीहत्वकर्तृत्वं कर्तृत्वं वाकुतोऽविकारित्वं तत्राह त्वयीश्वर इति ब्रह्मत्वादविकारि
त्वमीश्वरत्वाच्चैककर्तृत्वमिति नन्वेतदपि विरुद्धमेवेत्याह तदाश्रयत्वादिति गुणैः कुर्वद्भिः स्वधिस्थैरादिकर्तृत्व
मुपचर्यते गुणाश्रयत्वान्न यथाभृत्यकृतैराजनीति १९॥ गमायनम रान.

भा०द०
पू०टी०
२३

...त्वमेव तत्र पाविष्टः स्थितिसर्गलयार्थं शुक्लादिवर्णान् गुणानाश्रितः ... त्वमप्युक्तार्थमनर्थमिति तत्र भिन्नाह सत्वमिति श्लोकद्व
येन २० गिरिदिशु मिश्चु रक्षतीर्णोसि ... साधूनां रक्षार्थं राजन्यसंज्ञासुरकोटि ... हा मोनाः
तस्ततन्निर्व्यूह्यमाना चमूः सेना निहनिष्यसि संहरिष्यसि २१ किं च तथाप्रमेतेन स्वपाना ... आह अयं त्विति असभ्य खलः
समर्पितं कथितं २२ उपाधावत् आसीत् २३ ... भयशङ्केव तावन्नास्ति इति श्लोकचतुष्टयेनाह देवकी किं चिह्नं ...
नु रूपमिति यत्तत् ... अव्यक्तमाद्यं हेतु अव्यक्तकारणं किं परमाणवः न ब्रह्म ... ह किं
प्रधानं नेत्याह ... चेतनकिंवैशेषिकाणामिव ... निर्गुणं किं मीमांसकानामिव ज्ञानपरिणामि न निर्विकारं किं पुष्कर॥

सत्वं त्रिलोकस्थितये स्वमायया बिभर्षि शुक्लं खलु वर्णमात्मनः सर्गाय रक्तं रजसोपबृं
हितं कृष्णं च वर्णं तमसा जनात्यये २० त्वमस्य लोकस्य विभो रिरक्षिषुर्गृहेवतीर्णोसि ममा
खिलेश्वरः राजन्यसंज्ञासुरकोटियूथपैर्निर्व्यूह्यमाना निहनिष्यसे चमूः २१ अयं त्व
सभ्यस्तव जन्म नौ गृहे श्रुत्वाग्रजांस्ते न्यवधीत्सुरेश्वर स तेवतारं पुरुषैः समर्पितं श्रु
त्वाधुनैवाभिसरत्युदायुधः २२ शुक उवाच अथैनमात्मजं वीक्ष्य महापुरुषलक्षणं देव
की तमुपाधावत्कंसाद्भीता शुचिस्मिता २३ देवक्युवाच रूपं यत्तत्प्राहुरव्यक्तमाद्यं ब्रह्म ज्योतिर्नि
र्गुणं निर्विकारं सत्तामात्रं निर्विशेषं निरीहं स त्वं साक्षाद्विष्णुरध्यात्मदीपः २४॥

...दीनामिव शक्तिविक्षेपेण परिणामि ... सत्तामात्रं नहि किं सामान्यं न निर्विशेषं नहि किं कारणत्वात् तर्हि सांख्यानामिव ईश्वर सन्निधान
मात्रेण कारणं न ... तर्हि किं माध्यमिकानामिव शून्यं ... अध्यात्मदीप इति बुद्ध्यादिकारणमथा
न प्रकाशकः स्वयं अथवा अव्यक्तं ... अपि सर्वस्य ... अनादि ... अथवा ब्रह्म ...
... निर्गुणं निर्विकारमिति ... निराकरोति तथा सत्तामात्रमिति ... विशेषेण
निर्विशेषेण निर्विशेषं ... निरीहमिति ... निराकरोति ... यशकोटि

राम.
१३

किं च महाप्रलयेऽप्यवशिष्यमाणस्त्वं नान्य इत्याह नष्टे लोके ऽनिचरा चरे लोके महाभूतेषु लीनेष्वव्यादिभूतं तत्त्वं प्रविष्टेषु पुनस्मिन्नपि व्यक्ते अव्यक्तं प्रधानं प्राप्ते अशेषात्मके प्रधाने सत्ता मात्रमप्यवशिष्यते मपि लीनं नेमितपक्षादेवं सुबोधनीयमिति स अशेषसंज्ञस्तिरा २५ किं चाव प्रलये हेतुर्यो यं कालः ... अव्यक्तबन्धो प्रकृतेः प्रवर्तकस्य प्रलया वधि ... तत्स्यते तव चेष्टालीलां चेष्टते विश्वं परिवर्तते पुनर्वत्सरान्तः ... महीयान् ... यस्य चेष्टामाहु तं त्वां क्षेमधाम अभयस्थानं प्रपद्ये

नष्टे लोके द्विपरार्द्धावसाने महाभूतेष्वादिभूतं गतेषु व्यक्ते ऽव्यक्तं कालवेगेन याते भवानेकः शिष्यते ऽशेषसंज्ञः २५ यो ऽयं कालस्तस्य ते ऽव्यक्तबन्धो चेष्टामाहुश्चेष्टते येन विश्वं निमेषादिर्वत्सरान्तो महीयान्तं त्वेशानं क्षेमधाम प्रपद्ये २६ मर्त्यो मृत्युव्यालभीतः पलायन्लोकान्सर्वान्निर्भयं नाध्यगच्छत् त्वत्पादाब्जं प्राप्य यदृच्छयाद्य स्वस्थः शेते मृत्युरस्मादपैति २७ स त्वं घोरादुग्रसेनात्मजान्नः पाहि त्रस्तान्भृत्यवित्रासहासि रूपं चेदं पौरुषं ध्यानधिष्ण्यं मा प्रत्यक्षं मांसदृशां कृषीष्ठाः २८ जन्म ते मय्यसौ पापो मा विद्यान्मधुसूदन समुद्विजे भवद्धेतोः कंसादहमधीरधीः २९ उपसंहर विश्वात्मन्नदो रूपमलौकिकं शङ्खचक्रगदापद्मश्रिया जुष्टं चतुर्भुजं ३०

... २६ क्षेमधामत्वमाह मर्त्य इति लोकान्प्रति यदृच्छया केनापि भाग्योदयेन ते ... २७ ... भृत्यवित्रासहा ... पौरुषं ऐश्वरं ध्यानधिष्ण्यं ध्यानास्पदं मांसदृशां चर्मचक्षुषां ... मा कृथाः २८ भवतः भवद्धेतोः निमित्तभूतात्कंसात्समुद्विजे बिभेमि यतः अधीरचित्ता २९ ॥ ३० ॥

किंभिन्नपक्षेणैवंचएवंतेनमयावृत्रामरतीत्यादिलाघास्यादित्यत आह विश्वमिति निशांते प्रलयावसाने यथावकाशमसं कोचेन अप्रमाणविनत्वादुपहास्यतेवस्यादित्यर्थः ३१ चतुर्भुजरूपेणाविर्भावे कारणंतावदाह त्वमेवेत्यादि चतुर्भिः पूर्वस र्गे प्रथमजन्मनि अत्र आसीः पृश्निर्नाम स्वायंभुवे मन्वंतरे अयं वसुदेवः ३२ तेपाथे तपः कृतवंतौ ३३ ३४ ३५

विश्वंयदेतत्स्वतनौनिशांतेयथावकाशंपुरुषःपरोभवान् बिभर्त्तिसोयंमम गर्भगोभूदहोनृलोकस्यविडंबिनंहितत् ३१ श्रीभगवानुवाच त्वमेवपूर्वसर्गे भूःपृश्निःस्वायंभुवेसति तदायंसुतपानामप्रजापतिरकल्मषः ३२ युवांवैब्रह्म णादिष्टौप्रजासर्गेयदाततः संनियम्येंद्रियग्रामंतेपाथेपरमंतपः ३३ वर्षवात तपहिमघर्म्मकालगुणाननु सहमानौश्वासरोधविनिर्द्धूतमनोमलौ ३४ शीर्ण पर्णानिलाहारावुपशांतेनचेतसा मत्तःकामानभीप्संतौमदाराधनमीहतुः ३५ एवं वांतप्यतोस्तीव्रंतपःपरमदुष्करं दिव्यवर्षसहस्राणिद्वादशेयुर्मदात्मनोः ३६ त दावांपरितुष्टोहममुनावपुषानघे तपसाश्रद्धयानित्यंभक्त्याचहृदिभावितः ३७ प्रा दुरासंवरदराड्युवयोःकामदित्सया व्रियतांवरइत्युक्तेमादृशोवांवृतःसुतः ३८ अजुष्टग्राम्यविषयावनपत्यौचदंपती नववाथेऽपवर्गंमेमोहितौदेवमायया ३९ गतेमयियुवांलब्ध्वावरंमत्सदृशंसुतं ग्राम्यान्भोगानभुंजाथांयुवांप्राप्तमनोरथौ ४०

तप्यतोस्तप आचारतोर्द्वादशनिमदात्मनो मच्चित्तयोः ३६ अमुना वपुषा ३७ प्रादुर्भूतोस्मि वरदराट् वरदेषु श्रेष्ठः ३८ अर्थः तेवसके हृदेण नववायवारमोविर्भावकारणमुक्तं मोहितेनामयासदृश कामसंपदितस्यादातुमिच्छया ३९ मेम

(Vertical right margin:) ... ३२ ...

रामः
१८

४१ अदित्या कश्यपात् वामन आसमिति युक्तं तदपि तद्रूपमेव रहमेव पुनरासमित्यर्थः ४२ ४३ प्राक्प्रथमतावरेन तद्रूपं मे जन्मेति स्मरणाय मन्नाय दर्शितं मद्भवं मद्विषयं ज्ञानं नरत्वेन छायावाल्लोपि भविष्यामीति भाव ४४ नतु त्वयि प्रसन्ने पि कथमाश्रयो पुनः पुनर्जन्मेति अत एव न भविष्यतीत्याह युवामिति ४५ ४६ पश्चिम साह्विमध्यि नाहिं मागोकुलं नय यशोदायाः कन्या मन्मायामानयेति प्रथममेव भगवानाप्रचोदितो वसुदेव यदा गन्तुमैच्छत् तदैव अजा योगमाया मायामानरजा याया निमित्त मात्रम् तया अजनि जा

लो॰ १ अदृष्ट्वान्यतमं लोके शीलौदार्यगुणैः समं अहं सुतो वामभवं पृश्निगर्भ इति श्रुतः ४१
तयोर्वां पुनरेवाहमदित्यामास कश्यपात् उपेन्द्र इति विख्यातो वामनत्वाच्च वामनः ४२
तृतीयेऽस्मिन्भवेऽहं वै तेनैव वपुषाथ वां जातो भूयस्तयोरेव सत्यं मे व्याहृतं सति ४३ एतद्वां
दर्शितं रूपं प्राग्जन्मस्मरणाय मे नान्यथा मद्भवं ज्ञानं मर्त्यलिङ्गेन जायते ४४ युवां मां
पुत्रभावेन ब्रह्मभावेन चासकृत् चिन्तयन्तौ कृतस्नेहौ यास्येथे मद्गतिं परां ४५ श्रुक उ॰
इत्युक्त्वासीद्धरिस्तूष्णीं भगवानात्ममायया पित्रोः संपश्यतोः सद्यो बभूव प्राकृतः शिशुः ४६
ततश्च शौरिर्भगवत्प्रचोदितः सुतं समादाय स सूतिकागृहात् यदा बहिर्गन्तुमियेष तर्ह्यजा
या योगमायाजनि नन्दजायया ४७ तया हृतप्रत्ययसर्ववृत्तिषु द्वाःस्थेषु पौरेष्वपि शायितेष्वथ
द्वारश्च सर्वाः पिहिता दुरत्यया बृहत्कपाटायसकीलशृङ्खलैः ४८ ताः कृष्णवाहे वसुदेव
आगते स्वयं व्यवर्यन्त यथा तमो रवेः ववर्ष पर्जन्य उपांशुगर्जितः शेषोऽन्वगाद्वारि नि

ता ४७ हृतप्रत्ययार्थो सर्वासु तयोपायेषु अथाहृतप्रत्ययार्थी सर्वासु तयोपायेषु अथा हृता प्रत्यया अस्या सर्वासु तयोपायेषु
जाग्रतामपि तथा भूतेषु द्वारपालेषु सत्सु बृहत्सु कपाटेषु लोहकीलकेषु च शृङ्खलेषु दृढ कपाटादिभिर्दुरत्यया इति वा ४८
स्वयमेव व्यवर्यन्त विवृता इत्यर्थः [illegible] स्वर्निर्मितात्

गंभीरेषु स्तोयौघस्य जवेन वेगेन ऊर्मिभिः फेनिला फेनवती भयानकैरावर्तशतैः आकुलापि सिंधुरिव पतेः सीतापतेः ५० निद्रया । उत्सृज्य । ५१ प्रतिमुच्य बध्वा पदोः पादयोर्लोहं निगडं आस्ते स्म । ५२ जातं किंचिदिति केवलमबुध्यत न तु पुत्रः कन्या वेति योगनिद्रया च मोहितेति ५३ इति दशमे तृतीयोध्यायः ३ चतुर्थे चंडिकावाक्यमाकर्ण्याति भयाकुलः कंसो त्रिभिर्मंत्रि

मघोनि वर्षत्यसकृद्यमानुजा गंभीरतोयौघजवोर्मिफेनिला भयानकावर्तशताकुला नदी मार्गं ददौ सिंधुरिव श्रियः पतेः ५० नंदव्रजं शौरिरुपेत्य तत्र तान् गोपान् प्रसुप्तानुपलभ्य निद्रया सुतं यशोदाशयने निधाय तत्सुतामुपादाय पुनर्गृहानगात् ५१ देवक्याः शयने न्यस्य वसुदेवोथ दारिकां प्रतिमुच्य पदोर्लोहमास्ते पूर्ववदावृतः ५२ यशोदा नंदपत्नी च जातं परमबुध्यत न तल्लिंगं परिश्रांता निद्रयापगतस्मृतिः ५३ इति श्रीभागवते म० दशमे तृतीयोध्यायः ३ श्रीशुक उ० बहिरंतःपुरद्वारः सर्वाः पूर्ववदावृताः ततो बालध्वनिं श्रुत्वा गृहपालाः समुत्थिताः १ ते तु तूर्णमुपव्रज्य देवक्या गर्भजन्म तत् आचख्युर्भोजराजाय यदुद्विग्नः प्रतीक्षते २ स तल्पात्तूर्णमुत्थाय कालोयमिति विह्वलः सूतीगृहमगात्तूर्णं प्रस्खलन्मुक्तमूर्द्धजः ३ तमाह भ्रातरं देवी कृपणा करुणं सती स्नुषेयं तव कल्याण स्त्रियं मा हंतुमर्हसि ४ बहवो हिंसिता भ्रातः शिशवः पावकोपमाः त्वया दैवनिसृष्टेन पुत्रिकैका प्रदीयतां ५ नन्वहं ते ह्यवरजा दीना हतसुता प्रभो दातुमर्हसि मंदाया अंगेमां चरमां प्रजां ६ श्रीशुक उ० उपगुह्यात्मजामेवं रुदत्या दीनदीनवत्

तमेनेकं सोवाद्यादिहिंसन् १ मत् आद्यमजन्म २ कालोयम् ३।४।५ अंगे हे भ्रातः ६ दीनदीनवत् दीना हि पि दीनवत् नतु तथा पुत्रः स्यान्यत्रनीतत्वात्साधयोगमायेति ज्ञानत्वात् सोचितोपि आचिच्छेदे आकृष्य जग्राह ७ ॥ ॥

आपोथयत बलेनाचिह्नेप ८ सद्यएवदेवी सत्वादे १. ११ कृपाणानिति अन्यान् शिप्रसहनिष्ठतीतित्वावाग्पतिमाहोंतरेतुमा माकृपणाकृष्या आहिसी. हिंसितवानसीति १२ वहूनामसुनिकेतु वारागाम्पादिश्या नेमुवडूनामदुर्गाकामादीत्यादि १३ परमवि स्मित कथंदेवीवागन्तोजातेति १४ हेमामभगिनीमतं धुरसादीमहत्सायप्या स्वामम्पमेवहिंसितदत्त १५ १६ १७ हे

तां गृहीत्वा चरणयोर्जातमात्रां स्वसुः सुतां आपोथयच्छिलायां स त्यापोऽन्तरिक्षे तिरोऽहद्दः ८ सा तद्दृस्ता तुलमनुजस्य सद्यो देव्यंवरं गता अदृश्यतानुजा विष्णोः सायुधाष्टमहाभुजा ९ दिव्यस्रगंवरालेपरत्नाभरणभूषिता धनुःशूलेषुचर्मासिशंखचक्रगदाधरा १० सिद्धचारणगंधर्वैरप्सरःकिन्नरोरगैः उपाहृतोरुवलिभिः स्तूयमानेदमब्रवीत् ११ किं मया हतया मंद जातः खलु तवांतकृत् यत्र क्वचापूर्वशत्रुर्मा हिंसीः कृपणान्वृथा १२ श्रीशुक उवाच इति प्रभाष्य तं देवी माया भागवती भुवि वहुनामनिकेतेषु वहुनामा वभूव ह १३ तयाभिहितमाकर्ण्य कंसः परमविस्मितः देवकीं वसुदेवं च विमुच्य प्रश्रितोऽब्रवीत् १४ अहो भगिन्यहो भाम मया वां वत पाप्मना पुरुषाद इवापत्यं वहवो हिंसिताः सुताः १५ स त्वहं त्यक्तकारुण्यस्त्यक्तज्ञातिसुहृत्खलः कान्लोकान्वै गमिष्यामि ब्रह्महेव मृतः श्वसन् १६ दैवमप्यनृतं वक्ति न मर्त्या एव केवलं यद्विश्रंभादहं पापः स्वसुर्निहतवान् शिशून् १७ मा शोचतं महाभागावात्मजान् स्वकृतंभुजः जंतवो न सदैकत्र दैवाधीनास्तदासते १८ ॥

महाभागौ स्वकृतभुज स्वारब्धकर्मभोक्तृन् किंच जंतव प्राणिन सह सदा नासते किंतु अल्पकालमेवतदा पितृक त्रनासते किंतु विप्रयुज्यंते यतो दैवाधीनाः १८ १८ १८ १८ राम

कृपणामिति व्या
तान स्म ५

मदीनानासतःस्वप्नेन यद्वत् जन्ममरणादि तद्वदपि देहादीनामेव नात्मनः स्यात् भुङ्क्तीति भक्तानि देहादीन्यपि ... चभवति नभवति चेत
यं यथा बुद्धिर्भोमानिग्रहादीनि तद्वत् ... देहादिस्तु जन्मादिभिर्विक्रियमाणेषु ... तथा प्रत्यभिज्ञायमानो नान्यत्र यातीति विप
र्ययनज्ञानमित ... तस्य मोमेषु विक्रियमाणेषु ... १८ तद्विस्तार्यमाणो ... आत्मनस्तु न
निवर्तते स्यात् यथोक्त यथा यथावत् अनेवंविद तदमज्ञानत आत्मविपर्यय देहात्मबुद्धिर्भवति यतो विपर्ययाद्भेदो भवति देहाह
कारेणात्मनोऽभिमानात् ... भवति यदाभेदात् ... देहयोगवियोगक्लेनत. संसृतिस्तु स्वस्मिया

भुविभोमानिभूतानि यथायांत्यपयांति च नात्मा त्यान्येतेषु विपर्य्यतिरूपेव भः
१९ यथानेवंविदो भेदो यतस्त्वात्मविपर्य्ययः देहयोगवियोगौ च संसृतिर्न निवर्त्त
ते २० तस्माद्दूरे स्वतनयान्भयाद्यापादितानपि मानुशोचमत्तः सर्वः स्वकृतविदंतः
वशः २१ यावद्धेतोस्मिहंतास्मीत्यात्मानं मन्यते स्वदृक् तावन्नदभिमान्यज्ञो बाध्यबाधक
तामियात् २२ समधसमेदोशत्त्यसाधवोदीनवत्सलाः स्मुक्ताः फकुस्वः पादौ स्पालः
स्वकोरप्याग्रहीत् २३॥

वस्त्रज्ञाननिवर्तनत्स्वर्पः २० एवमुक्तप्रकारेणाज्ञानेनवतन या अहत्वान्यघातितवान्
तथाप्यज्ञानत्वात्स्वतनयाद्याधादिनीह ... याद्यिदन् तद्वधस्य प्राय ... अज्ञानमत्तमेवेस्याह यतइति २२ के
तान्पिमानुशोचति स्वात्ययतिनमादति आत्मात्मायमेवकर्मीवाह्माह यतइति २१ कथतर्हि ... दिहन् तद्वधस्य प्राय
श्चित्तस्वरण अज्ञानमत्तमेवेस्याह यावदिति अस्वदृकदेहाभिमानीनदभिमानी तिनस्य देहस्य हननेनात्मनिज्ञोभिमन्य।
साध्यस्पर्धः २२ स्पालः कस कस्य स्पालो इति स्वस्पर्धानं द्विवचनानुपयस्याभिपून ... द्वाराभिपून ... स्वस्त
न्यायः अभिधाना ... समवायेन प्राणान्त तउपदधातीति ... देवकी वसुदेवयोः प्रत्यक पादमग्रहीदित्यर्थः कृपा।
नाम्रकेनवाकथंचिदसुखेवाभिधानं २३॥ ॥ ॥

त्मसौहृदं पितृव्यादिना दर्शयन् २४ २५ २६ स्वपरभेददर्शनेऽपि किं भवति तदाह शोकहर्षेति भावैर्देहनिमित्तैर्न्यैर्मिथो भावान् घ्नन्तम्
मीश्वरं एव न पश्यन्ति किन्त्वहमेव हन्ता हत इति मन्यन्त इत्यर्थः २७ विशुद्धं यथा भवति २८ २९ नातिकोविदा इत्यमात्रमतय ३०

मोचयामास निगडाद्विस्रब्धः कन्यकागिरा देवकीं वसुदेवं च दर्शयन्नात्मसौहृदं २४
भ्रातुः समनुतप्तस्य क्षान्तरोषा च देवकी व्यसृजद्वसुदेवश्च प्रहस्य तमुवाच ह २५ एवमेत
न्महाभाग यथा वदसि देहिनां अज्ञानप्रभवाहंधीः स्वपरेति भिदा यतः २६ शोकहर्षभय
द्वेषलोभमोहमदान्विताः मिथो घ्नन्तं न पश्यन्ति भावैर्भावं पृथग्दृशः २७ श्रीशुक उवाच कंस
एवं प्रसन्नाभ्यां विशुद्धं प्रतिभाषितः देवकीवसुदेवाभ्यामनुज्ञातोऽविशद्गृहं २८ तस्यां रात्र्यां
व्यतीतायां कंस आहूय मन्त्रिणः तेभ्य आचष्ट तत्सर्वं यदुक्तं योगनिद्रया २९ आकर्ण्य
भर्तुर्गदितं तमूचुर्देवशत्रवः देवान्प्रति कृतामर्षा दैतेया नातिकोविदाः ३० एवं चेत्तर्हि भो
जेन्द्र पुरग्रामव्रजादिषु अनिर्दशान्निर्दशांश्च हनिष्यामोऽद्य वै शिशून् ३१ किमुद्यमैः क
रिष्यन्ति देवाः समरभीरवः नित्यमुद्विग्नमनसो ज्याघोषैर्धनुषस्तव ३२ अस्यतस्ते शरव्रातै
र्हन्यमानाः समन्ततः जिजीविषव उत्सृज्य पलायनपरा ययुः ३३ केचित्प्राञ्जलयो दीना न्य
स्तशस्त्रा दिवौकसः मुक्तकच्छशिखाः केचिद्भीताः स्म इति वादिनः ३४ न त्वं विस्मृतशस्त्रास्त्रा
न विरथान्भयसंवृतान् हंस्यन्यासक्तविमुखान्भग्नचापानयुध्यतः ३५॥

अनिर्दशान् निर्दशदिनान् उत्पन्नान् अनिर्दशदिनान् अन्यांश्च ३१ ३२ अस्यत क्षिपत उत्सृज्य रणमित्यर्थः ३३ मुक्त
कच्छशिखा मुक्तदीपता ३४ अन्यासक्तान् विमुखान् अतिमहामि न हिनस्सि ३५ श्रीमायिनमः रामराम

श्री०भा०
द० पू०
१७

क्षेमेति अभयदेशे शूरैः संयुगादन्यत्र विकत्थनैः प्रौढिवादिभिः ... विभवाः कथं ... इति चेत्तत्राह रहोजुषेति सर्वस्याप्यते प्रविश्य ...
न कश्चिदपि विहरति ... ३६ यथामय इत्यादि ... समर्था

किं क्षेमशूरैर्विबुधैरसंयुगविकत्थनैः रहोजुषा किं हरिणा शंभुना वा वनौकसा ३६ किमिंद्रेणाल्पवीर्येण ब्रह्मणा वा तपस्यता तथापि देवाः सापत्न्यान्नोपेक्ष्या इति मन्महे ३७ ततस्तन्मूलखनने नियुंक्ष्वास्माननुव्रतान् ३७ यथामयोंगे समुपेक्षितो नृभिर्न शक्यते रूढपदश्चिकित्सितुं यथेंद्रियग्राम उपेक्षितस्तथा रिपुर्महान्बद्धबलो न चाल्यते ३८ मूलं हि विष्णुर्देवानां यत्र धर्मः सनातनः तस्य च ब्रह्म गोविप्रास्तपो यज्ञाः सदक्षिणाः ३९ तस्मात्सर्वात्मना राजन्ब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः तपस्विनो यज्ञशीलान्गाश्च हन्मो हविर्दुघाः ४० विप्रा गावश्च वेदाश्च तपः सत्यं दमः शमः श्रद्धा दया तितिक्षा च क्रतवश्च हरेस्तनुः ४१ स हि सर्वसुराध्यक्षो ह्यसुरद्विड्गुहाशयः तन्मूला देवताः सर्वाः सेश्वराः सचतुर्मुखाः ४२ अयं वै तद्वधोपायो यदृषीणां विहिंसनं श्रीशुक उवाच एवं दुर्मंत्रिभिः कंसः सह संमंत्र्य दुर्मतिः ब्रह्महिंसां हितं मेने कालपाशावृतोऽसुरः ४३ संदिश्य साधुलोकस्य कदने कदनप्रियान् कामरूपधरान्दिक्षु दानवान्गृहमाविशत् ४४ ते वै रजःप्रकृतयस्तमसा मूढचेतसः सतां विद्वेषमाचेरुरारादागतमृत्यवः ४५ ॥

सापत्न्यादिनोपेक्षितव्या इत्याह तथापीति ३७ ३८ ... ३८ देवानां मूलं विष्णुः स च यत्र धर्मः तत्रास्ति धर्मस्य मूलं वे...
दादय इति ३९ ४० ४१ किंच विप्रादयो हरेस्तनवोऽतस्तद्वधोपाय इत्याह अयमिति ४२ ४३ ४४ आगतसमीपमृ...

राम
१७

सतां विहितोयान स्नुमात्रेहेतु किंनुबहुनर्थकारीत्याह आयु श्रियमिति ४६ इति दशमे चतुर्थः ४॥ पञ्चमे जातकं नन्दः स्नातोऽलं
त्वा महोत्सव गत्वाथ मथुरां प्राप वसुदेवागमोत्सवं १ महामना उदारचित्त ॥१ नियुते द्वे लक्षे सप्त तिलपर्वतान् रत्नौघशातकुम्भ
तानि रत्नौघ रत्नसमूह शातकुम्भाम्बर सुवर्णवस्त्रैः रावृतान् ॥३ द्रव्याणां गोहिरण्यादीनां मध्ये केषांचिद्दानेन शुद्धि
येषांन प्राप्तदानादियुक्तः जातकर्मादिसंस्कारैः गर्भादिशुद्धिः निरिति पितृप्रीतनियतानि प्रोध कानि दृष्टानि स्थैनीदाहरति का

आयुः श्रियं यशो धर्मं लोकानाशिषएवच हंतिश्रेयांसि सर्वाणि पुंसो महद
तिक्रमः ४६ इति श्रीभागवते १० दशमस्कंधे चतुर्थोऽध्यायः ४ श्रीशुक उवाच
नंदस्त्वात्मज उत्पन्ने जाताह्लादो महामनाः आहूय विप्रान्वेदज्ञान्स्नातः शुचिरलंकृत
१ वाचयित्वा स्वस्त्ययनं जातकर्मात्मजस्य वै कारयामास विधिवत्पितृदेवार्चनं तथा
२ धेनूनां नियुते प्रादात् विप्रेभ्यः समलंकृते तिलाद्रीन्सप्त रत्नौघशातकौंभांब
रावृतान् ३ कालेन स्नानशौचाभ्यां संस्कारैस्तपसेज्यया शुध्यंति दानैः संतुष्ट्या द्र
व्याण्यात्मात्मविद्यया ४ सौमंगल्यगिरो विप्राः सूतमागधवंदिनः गायकाश्च ज
गुर्नेदुर्भेर्यो दुंदुभयो मुहुः ५ व्रजः संमृष्टसंसिक्तद्वाराजिरगृहांतरः चित्रध्वजपताका
स्रक्चैलपल्लवतोरणः ६॥

लौकिकालेन स्पर्शादिस्नानेन देहादिशौचेन ...संस्कारैर्गर्भादिदिनपसा
इंद्रियादिः इज्यया ...द्रव्याणि संतुष्ट्या मनः आत्मा आत्मविद्यया ५ सौमंगल्यगिरः स्वस्तिवाचकाविप्रादयोवर्तु ...
...सूता पौराणिकाः प्रोक्ता मागधा वंशशंसकाः वंदिनस्त्वमलप्रज्ञाः प्रस्तावसदृशोक्तयः ५ संमृष्टानि संसिक्तानि च द्वा
राणि अजिराणि अंगणानि गृहांतराणि ...यस्मिन्... चित्रध्वजैः पताकाभिः स्रग्भिः चैलपल्लवतोरणैः
निचितैर्भूषित ६

हरिद्रातैलरूषिताः स्निग्धाः विचित्रा धातवः बर्हस्रजः वस्त्राणि च काञ्चनमालाः अलङ्कारतया विद्यन्ते येषां ते तथा भूताः गावादयो ७ महार्हवस्त्राभरणकञ्चुकोष्णीषभूषिताः ८ आत्मानं स्वात्मानं अलङ्कारादेः नवकुङ्कुमकिञ्जल्कैः मुखपङ्कजेषु भूतिः शोभा यासां ताः १० सुमृष्टानि उज्ज्वलितानि मणीमयानि कुण्डलानि यासां निष्काः पदकानि कण्ठेषु यासां ताः पथि शिखाभ्यः च्युतानि माल्यानि वर्षन्ति यास्ताः ता

गावो वृषा वत्सतरा हरिद्रातैलरूषिताः विचित्रधातुबर्हस्रग्वस्त्रकाञ्चनमालिनः ७ महार्हवस्त्राभरणकञ्चुकोष्णीषभूषिताः गोपाः समाययू राजन्नानोपायनपाणयः ८ गोप्यश्चाकर्ण्य मुदिता यशोदायाः सुतोद्भवं आत्मानं भूषयाञ्चक्रुर्वस्त्राकल्पाञ्जनादिभिः ९ नवकुङ्कुमकिञ्जल्कमुखपङ्कजभूतयः बलिभिस्त्वरितं जग्मुः पृथुश्रोण्यश्चलत्कुचाः १० गोप्यः सुमृष्टमणिकुण्डलनिष्ककण्ठ्यश्चित्राम्बराः पथि शिखाच्युतमाल्यवर्षाः नन्दालयं सवलया व्रजतीर्विरेजुर्व्यालोलकुण्डलपयोधरहारशोभाः ११ ता आशिषः प्रयुञ्जानाश्चिरं पाहीति बालके हरिद्राचूर्णतैलाद्भिः सिञ्चन्त्योऽजनमुज्जगुः १२ अवाद्यन्त विचित्राणि वादित्राणि महोत्सवे कृष्णे विश्वेश्वरेऽनन्ते नन्दस्य व्रजमागते १३ गोपाः परस्परं हृष्टा दधिक्षीरघृताम्बुभिः आसिञ्चन्तो विलिम्पन्तो नवनीतैश्च चिक्षिपुः १४ नन्दो महामनास्तेभ्यो वासोऽलङ्कारगोधनं सूतमागधवन्दिभ्यो येऽन्ये विद्योपजीविनः १५ तैस्तैः कामैरदीनात्मा यथोचितमपूजयत् विष्णोराराधनार्थाय स्वपुत्रस्योदयाय च १६ रोहिणी च महाभागा नन्दगोपाभिनन्दिता व्यचरद्दिव्यवासःस्रक्कण्ठाभरणभूषिता

नन्दालयं व्रजन्ती व्रजन्त्यः पथि विरेजुः सवलयाः कङ्कणभूषिताः व्यालोलैः चञ्चलैः कुण्डलादिभिः शोभा यासां ताः ११ अजं नमस्कृत्य अजनमुज्जगुः इति वा १२ १३ १४ तेभ्यो गोपेभ्यः प्रदात् १५ यथोचितमन्यानपि अपूजयत् १६ । १७ ।

हरेर्निवासेन येऽस्यात्मनि गुणाः तैः रमायाः लक्ष्म्याः क्रीडाविहारस्थानं १८ वार्षिक्यं प्रतिवर्षं देयं १९ भ्रातरं सख्या पतद्वमोचनं तस्य वसति
स्थानं लक्ष्म्या २० २१ २२ २३ प्रजा भवेदिति अनेनाप्रजस्य इति तज्जन्मविशेषणं संसारचक्रे वर्त्तमानः पुनर्जन्मतः २४ दुर्लभत्वमेवाह नैकत्रेति प्रियजनानां
संवासः प्रियसंवासः २५ प्रियसंवासाभावे ओघेन नीयमानानां प्लवानां तृणादीनां यथा काष्ठादयश्चलंति यथा एक त्र अवस्थितिर्न २५ कच्चिदिति

तत आरभ्य नन्दस्य व्रजः सर्वसमृद्धिमान् । हरेर्निवासात्मगुणै रमाक्रीडमभून्नृप १८
गोपान्गोकुलरक्षायां निरूप्य मथुरां गतः । नन्दः कंसस्य वार्षिक्यं करं दातुं कुरूद्वह १९ वसु
देव उपश्रुत्य भ्रातरं नन्दमागतं । ज्ञात्वा दत्तकरं राज्ञे ययौ तदवमोचनं २० तं दृष्ट्वा सह
सोत्थाय देहः प्राणमिवागतं । प्रीतः प्रियतमं दोर्भ्यां सस्वजे प्रेमविह्वलः २१ पूजितः सु
खमासीनस्पृष्ट्वानामयमादृतः । प्रसक्तधीः स्वात्मजयोरिदमाह विशांपते २२ दिष्ट्या भ्रा
तः प्रवयस इदानीमप्रजस्य ते । प्रजाशाया निवृत्तस्य प्रजा यत्समपद्यत २३ दिष्ट्या संसार
चक्रेऽस्मिन्वर्त्तमानः पुनर्भवः । उपलब्धो भवानद्य दुर्लभं प्रियदर्शनं २४ नैकत्र प्रियसंवासः
सुहृदां चित्रकर्मणां । ओघेन व्यूह्यमानानां प्लवानां स्रोतसो यथा २५ कच्चित्पशव्यं निरु
जं भूर्य्यंबुतृणवीरुधं । बृहद्वनं तदधुना यत्रास्से त्वं सुहृद्वृतः २६ भ्रातर्मम सुतः कच्चिन्मा
त्रा सह भवद्व्रजे । तातं भवन्तं मन्वानो भवद्भ्यामुपलालितः २७ ॥

ति यथा प्लवादिरस्येतस्मिन्वने निर्दोषगोपुष्ट्यादि प्रभूतगोप्रिकास्तन्यादिना पुत्रस्य क्षेमविवक्षया च पृच्छति प्रसक्तधीः
स्वात्मजयोरित्युक्तत्वात् २६ भवद्भ्यामुपलालितः सन्कच्चिद्वर्त्तत इति शेषः २७ ॥ ॥

श्री०भा०
द०स्कं०
१९

पुत्रादर्शनजो शोकस्य संक्षिप्त सुहृद्बोधः अत्यनुभावितः सर्वा विनोपशिवर्गः सहि पुत्रोविहित युक्तः शास्त्रे प्रोक्तः नतस्मात्त्वर्ग
बसिन अतस्तेषु क्लिश्यमानेषु पुरुषायन भवतीत्यर्थः २८ नदो वसुदेवसान्त्वयन्नाह अहो इति कंसचारभयशंकमानो नन्दः कदाचि
लोपनर दृष्टान्यदेवाह २९ अदृष्ट एवनिष्ठा समाप्तिर्यस्य सः यः देवपुत्रादि सुखप्रदं अदृष्टहीयते नदेवकीपुत्रादयोन वतीत्यर्थः।
अदृष्टपरम तथा अदृष्टमेवपरमयस्य पद्यपि पुत्रादयो विपुक्तोऽस्यापि तान दृष्टमेवपुन सगम यतीत्यर्थः एवमदृष्टमात्मन

स एष वर्गो विहितः सुहृदो ह्यनुभावितः न तेषु क्लिश्यमानेषु त्रिवर्गोऽर्थाय कल्पते २८
नन्द उवाच अहो ते देवकीपुत्राः कंसेन बहवो हताः एकावशिष्टावरजा कन्या सापि
दिवं गता २९ नूनं ह्यदृष्टनिष्ठोऽयमदृष्टपरमो जनः अदृष्टमात्मनस्तत्त्वं यो वेद
न स मुह्यति ३० वसुदेव उवाच करो वै वार्षिको दत्तो राज्ञे दृष्टा वयं च वः नेह स्थेयं ब
हुतिथं सन्त्युत्पाताश्च गोकुले ३१ शुक उवाच इति नन्दादयो गोपाः प्रोक्तास्ते शौरिणा य
युः अनोभिरनडुद्युक्तैस्तमनुज्ञाप्य गोकुलं ३२ इति श्रीभागवते० वसुदेवनंदसं
गमो नाम पंचमोऽध्यायः ५ श्रीशुक उवाच नंदः पथि वचः शौरेर्न मृषेति विचिंतयन्
हरिं जगाम शरणमुत्पातागमशंकितः १ कंसेन प्रहिता घोरा पूतना बालघातिनी
शिशूंश्चचार निघ्नंती पुरग्रामव्रजादिषु २॥

स्तत्त्वं अनभिव्यक्तिकारणं सुखदु खयोर्यो वेद स न मुह्यति
नस्मादिदानीं त्वया न दुःखं भावनीयमस्तानामपि वियुक्तानामपि च कालान्तरे दर्शनयोगयो सम्भवात् अस्मदादि भिरपि कालान्तरे त
इदानीं। द्वियोगं संभवतीति न दुःखं देवीवाशेषाभाविन स्थिका ३० नात्र वस्तव्यं वसुदेवोऽह वयं स्थकानदमाहकरो वै इति व. युष्माभि ३१ अनोभिः श
कटैः ३२ इति दशमे पंचमः ५ षष्ठे सम्यग्भिः शनदो व्रजं गच्छन्नस्तानापि दुष्टातु राक्षसीत स्यामसंयुक्त ... शिलित ः १।२।२

राम
१९

न्नस्वविषये शाकमानराज्ञान प्रतिस्वविषये प्रवर्त्तसिवमरिष्यतीति निरस्वयन्नाह नयत्रेति यत्र भीकु सस्य श्रवणादीनि नसन्ति तत्रैव लासी या
ति। सा खात किंन्वेवसतिका खेकेतिभाव ३ योषित्वा वेषतो वरनारीमिव आत्मानं विधाय मनु निर्लज्जा निर्विशका च सतीक यथ स्वज्ञा निष
विद्धा अत आह कामचारिणीति नहि कामचारिणी क्वचिदपि विनिस्तपर्थ ४ तामविनत पदं तद्रूढ आगमा अतिरूपवती श्रियमिवगोप्यो मस
तेत्युत्तरश्लोकेनान्वयः। कीदृशां। व्यापी निविशेषणानि केशबंधव्यतिषक्तमल्लिकां धम्मिल्लग्रथितमल्लिकाकुसुमां बृहतानितंबेन स्तना
भ्यां च कृच्छ्रं [illegible] मध्यमं यस्याः [illegible] सुवाससं रमणीयवाससं [illegible] कर्णभूषणयोस्त्विषा उल्ल

नयत्र श्रवणादीनि रक्षोघ्नानि स्वकर्मसु कुर्वन्ति सात्वतां भर्तुर्यातुधान्यश्च तत्र हि ३ सा
खेचर्येकदोत्पत्य पूतना नंदगोकुलं योषित्वा मायया त्मानं प्राविशत्कामचारिणी ४ तां
केशबंधव्यतिषक्तमल्लिकां बृहन्नितंबस्तनकृच्छ्रमध्यमां सुवाससं कल्पितकर्णभूषण
त्विषोल्लसत्कुंतलमंडिताननां ५ वल्गुस्मितापांगविसर्गवीक्षितैर्मनो हरंतीं वनितां व्रजौ
कसां अमंसतांभोजकरेण रूपिणीं गोप्यः श्रियं द्रष्टुमिवागतां पतिं ६ बालग्रहस्तत्र वि
चिन्वती शिशून् यदृच्छया नंदगृहे सदंतकं बालं प्रतिच्छन्ननिजोरुतेजसं ददर्श तल्पेग्नि
मिवाहितं भसि ७ ॥

सद्भिः कुंतलैर्मंडितमाननं मुखं यस्यास्तां ५ वल्गुस्मितापांगविसर्गवीक्षितैः वल्गु रम्यं स्मितं येषु तैस्तथा
अपांगविसर्गोपेषु तैर्वीक्षितैः व्रजौकसां मनो हरंतीं अतो गोपा [illegible] वनितानामिवमरितवत [illegible] भवति गोप्यश्च श्रि
यमिव मत्वा [illegible] केनाप्यनिवारिता सती प्रविवेशेतिभाव ६ बालग्रहः [illegible] बालं ददर्श असतामंत
कं [illegible] प्रतिच्छन्ननिजोरुतेजसं [illegible] तेजो येन तं कमिव भस्म
न्याहितमग्निमिवेति ७ ॥ ॥ ॥

चराचरात्माऽपि बाला विबुध्य निर्मीलितेक्षणः। अनन्तमनन्तदृष्ट्योऽनामतकं सान्तकं मारोपयदं बालमत्वा यथा उरगं सुप्तं अबुद्धि रज्जुधीः रज्जुबुद्धिः प्रज्ञानतो रज्जुबुद्ध्या गृह्णाति यथा तद्वदिति ८ ननु यशोदारोहिण्योः कथं न निवारयामेतां तत्राह तामिति वामचेष्टां जनन्यौ स्वच्छंदं न पश्यतां तस्यावरस्त्रियः प्रभया धर्षिते हसेव अन्तरा अन्तर्मध्ये वीक्ष्य अन्तर्मध्ये क्षिपति तीक्ष्णं बहिः मार्दवं दृष्ट्वा केशपाशछदाशिवत् म च्छ चित्रचर्ममय कोश परिच्छद आवरणं यस्य असिः खड्गस्तद्वत् तत्प्रभया च धर्षिते अभिभूते अहमस्य जननी इत्येवं निश्चितमौ हिते चस्त

विबुध्य तां बालकमारिकाग्रहं चराचरात्मा स निमीलितेक्षणः। अनंतमारोपयदंकमंतकं यथोरगं सुप्तमबुद्धिरज्जुधीः ८ तां तीक्ष्णचित्तामतिवामचेष्टितां वीक्ष्यांतरा कोशपरिच्छदासिवत् वरस्त्रियं तत्प्रभया च धर्षिते निरीक्षमाणे जननी ह्यतिष्ठतां ९ तस्मिन्स्तनं दुर्जरवीर्यमुल्बणं घोरांकमादाय शिशोर्ददावथ गाढं कराभ्यां भगवान्प्रपीड्य तत्प्राणैः समं रोषसमन्वितोऽपिबत् १० सा मुंच मुंचालमिति प्रभाषिणी निष्पीड्यमानाखिलजीवमर्मणि। विवृत्य नेत्रे चरणौ भुजौ मुहुः प्रस्विन्नगात्रा क्षिपती रुरोद ह ११ तस्याः स्वनेनातिगभीररंहसा साद्रिर्मही द्यौश्च चचाल सग्रहा। रसा दिशश्च प्रतिनेदिरे जनाः पेतुः क्षितौ वज्रनिपातशंकया १२ निशाचरीत्थं व्यथितस्तना व्यसुर्व्यादाय केशांश्चरणौ भुजावपि प्रसार्य गोष्ठे निजरूपमास्थिता वज्राहतो वृत्र इवापतन्नृप १३॥

स्तौ जनन्यौ निरीक्षमाणे एव केवलमतिष्ठतां न तु निवारितवत्यौ ९ तस्मिन्स्थाने दुर्जरवीर्यं विषं यस्मिन् तत् स्तनं तस्याः क्रोधेन तमंकमारोपयत्। सैषा शिशवे ददौ। अथ अनन्तरमेव प्रपीड्य केवलं विषमपहाय प्राणैः सह स्तनं पपौ इति। प्राणैः सहापिबत् १० चरणौ भुजौ च मुहुर्मुहुः क्षिपती स्विन्नानि स्वेदयुक्तानि गात्राणि यस्याः सा ११ रसा रसातलानि च १२ व्यादाय मुखं विवृत्य निजरूपमास्थिता मरणसमये कपटमुक्त्वा मीतीव १३॥

पतन्नपि तस्या देहः षट्क्रोशमध्यवर्तिनो द्रुमान् चूर्णीचकार १४ ईषामात्रोग्रदंष्ट्रास्यं ईषा लांगलदण्डः तन्मात्रा उग्रा दंष्ट्रा यस्मिन् तत्तथाभूतं आस्यं यस्मिन् तत्तथा कलेवरं वीक्ष्य गोपा गोप्यश्च संतत्रसुः संत्रासं प्रापुः तत्र त्रासहेतुं स्वयं पुनरप्याह ईदृशविशिष्टं गिरिकन्दरवत् नासिके यस्मिन् तत् गंडशैलौ स्तनौ यस्मिन् तत् रौद्रं घोरं प्रकीर्णा अरुणा मूर्द्धजा यस्मिन् तत् १५ अन्धकूपवद्गंभीरे अक्षिणी यस्मिन् पुलिनारोहे भीषणं बद्धसेतुवत् भुजौ ऊरू अंघ्री च यस्मिन् शून्यतोयह्रदवदुदरं यस्मिंस्तदिति १६ पूर्वं तस्याः शब्देन भीताः पुनर्दर्शनेनातित्रस्ताः इत्याह पूर्वं त्विति तस्याः निःस्वनितशब्देन भिन्ना हृत्कर्णमस्त

पतमानोऽपि तद्देहस्त्रिगव्यूत्यंतरद्रुमान् चूर्णयामास राजेंद्र महदासीत्तदद्भुतं १४ ईषामात्रोग्रदंष्ट्रास्यं गिरिकंदरनासिकं गंडशैलस्तनं रौद्रं प्रकीर्णारुणमूर्द्धजं १५ अन्धकूपगंभीराक्षं पुलिनारोहभीषणं बद्धसेतुभुजोर्वंघ्रि शून्यतोयह्रदोदरं १६ संतत्रसुः स्म तद्वीक्ष्य गोपा गोप्यः कलेवरं पूर्वं तु तन्निःस्वनितभिन्नहृत्कर्णमस्तकाः १७ बालं च तस्या उरसि क्रीडंतमकुतोभयं गोप्यस्तूर्णं समभ्येत्य जगृहुर्जातसंभ्रमाः १८ यशोदारोहिणीभ्यां ताः समं बालस्य सर्वशः रक्षां विदधिरे सम्यग्गोपुच्छभ्रमणादिभिः १९ गोमूत्रेण स्नापयित्वा पुनर्गोरजसार्भकं रक्षां चक्रुश्च शकृता द्वादशांगेषु नामभिः २० गोप्यः संस्पृष्टसलिला अंगेषु करयोः पृथक् न्यस्यात्मन्यथ बालस्य बीजन्यासमकुर्वत २१ ॥

कानिचिद्घाते १७ १८ १९

द्वादशांगेषु ललाटादिषु केशवादिद्वादशनामभिः २० अनाचांता एव प्रथमं अतिसंभ्रमेण गोपरक्षां कृत्वा किंचित् लब्धस्वास्थ्याः पुनः स्वात्मन्येव बीजन्यासमकुर्वतेत्याह गोप्य इति संस्पृष्टसलिला आचांताः आत्मनि प्रथमं अंगेषु करयोश्च पृथक् अजाद्येकादशबीजानां मध्ये करन्यासे द्वौ द्वौ अंगन्यासे करयोः सप्त चत्वारि चत्वारि तथा अध्यायादौ विवेके कस्मिन्नंगेषु अजाद्येकैकं बीजं न्यस्य बालस्याप्यंगेषु तथैवाकुर्वत २१ ॥

रामायनमः ६म

श्री॰भा॰
१०.पू॰
२१

अपि अष्टौ जानुजानुनी अजभंजोकक्षिर २२ तथाहिहस्ताममकुर्वंत्विनाह चक्रमग्रतः तिचक्रसहितो हरिस्त्वाग्रतोह हिस्तवाग्रतोस्तु
सहगदो गदासहितो हरिस्तवपश्चाद स्तुत्वत्पार्श्वयो धनुरसी मधुहा अभिधरोजनश्च शार्ङ्गधरउरुगायश्चतुर्कोणेषुगुप्तो अपस्ता
त् २३ ।।व बहिरंतो कृत्वा अंतरंगामकुर्विन्निमाह इंद्रियाणीति २४ आत्मानमहंकार २५ २६ २७ २८ २९ सन्न्यवेशयत् शाययाम

अव्यादजोंघ्रिमणिमांस्तवजान्वथोरू यज्ञोच्युतः कटितटंजठरं हयास्यः हृत्केशवस्त्वदुरई
शइनस्तुकंठं विष्णुर्भुजंमुखमुरुक्रमईश्वरकं २२ चक्र्यग्रतः सहगदो हरिरस्तुपश्चात्त्वत्पार्श्व
योर्धनुरसीमधुहाजनश्च कोणेषुशंखउरुगायउपर्युपेंद्रस्तार्क्ष्यः क्षितौ हलधरः पुरुषः सम
तात् २३ इंद्रियाणिहृषीकेशः प्राणान्नारायणोवतु श्वेतद्वीपपतिश्चित्तंमनोयोगेश्वरोवतु
२४ पृश्निगर्भस्तुतेबुद्धिमात्मानंभगवान्परः क्रीडंतंपातुगोविंदः शयानंपातुमाधवः २५ व्र
जंतमव्याद्वैकुंठ आसीनंत्वांश्रियः पतिः भुंजानंयज्ञभुक्पातु सर्वग्रहभयंकरः २६ डाकिन्यो
यातुधान्यश्चकुष्मांडायेर्भकग्रहाः भूतप्रेतपिशाचाश्च यक्षरक्षोविनायकाः २७ कोटरा
रेवतीज्येष्ठापूतनामातृकादयः उन्मादायेह्यपस्मारादेहप्राणेंद्रियद्रुहः २८ स्वप्नदृष्टामहोत्पाता
वृद्धाबालग्रहाश्चये सर्वेनश्यंतुतेविष्णोर्नामग्रहणभीरवः २९ इतिप्रणयबद्धाभि
र्गोपीभिः कृतरक्षणं पाययित्वास्तनंमातासन्न्यवेशयदात्मजं ३० तावन्नंदादयोगोपामथु
रायाव्रजंगताः विलोक्यपूतनादेहंबभूवुरतिविस्मिताः ३१ नूनंबतर्षिःसंजातोयोगेशोवा
समासमः सएवदृष्टोह्युत्पातोयदाहानकदुंदुभिः ३२ कलेवरंपरशुभिःछित्वातत्तेव्रजौक
सः दूरेक्षिप्त्वावयवशोन्यदहन्काष्ठवेष्टितं ३३॥

स ३०। ३१ ३२ विस्मयमेवाह नूनमिति वतविस्मयेसौ
मेवाह नूनमिति वतविस्मयेसौ तत्सत्रप्रभवात् प्रभावात् योगेशोज्ञानीवासमसमागोऽभवत् सएवदृष्टइति ३२। ३३॥

राम
२१

विलसमातरमेवाह दह्यमानस्येति कृष्णेन निर्भुक्त अत एव सपद्याहत पाप्मा यस्य ३४ प्रसंगात्कैमुत्येन भक्तिवैभवमाह पूतनेति ३५
श्रद्धया भक्त्या किंतु न भक्त्या प्रेमार्द्रका श्रद्धया तन्मातरः स्नेहसारता ली तासामिव यथा बहुवचनं गोगोपिकानां मातरो भवन्तीति
३६।३७ ३८ अनुमातरः तस्या मोदः स्वीयैः अनेकचरितैः तत्र पूतनामोक्ष इति ४४ अनुवेदकथानीश पूतनाया शिशुघ्ना।

दह्यमानस्य देहस्य धूमश्चागुरुसौरभः। उत्थितः कृष्णनिर्भुक्त सपद्याहतपाप्मनः ३४ पूतना
लोकबालघ्नी राक्षसी रुधिराशना। जिघांसयापि हरये स्तनं दत्वाप सद्गतिं ३५ किं पुनः श्रद्धया
भक्त्या कृष्णाय परमात्मने यच्छन्प्रियतमं किंतु रक्तास्तन्मातरो यथा ३६ पद्भ्यां भक्तहृदिस्थाभ्यां वं
द्याभ्यां लोकवंदितैः अंगं यस्याः समाक्रम्य भगवानपि तत्स्तनं ३७ यातुधान्यपि सा स्वर्गमवापज
ननीगतिं कृष्णभुक्तस्तनक्षीराः किमु गावोऽनुमातरः ३८ पयांसि यासामपिबत्पुत्रस्नेहस्नुतान्यलं
भगवान्देवकीपुत्रः कैवल्याद्यखिलप्रदः ३९ तासामविरतं कृष्णे कुर्वतीनां सुतेक्षणं न पुनः
कल्पते राजन्संसारोऽज्ञानसंभवः ४० कटधूमस्य सौरभ्यमवघ्राय व्रजौकसः किमिदं कुत एवे
ति वदंतो व्रजमाययुः ४१ ते तत्र वर्णितं गोपैः पूतनागमनादिकं श्रुत्वा तन्निधनं स्वस्ति शिशो
श्चासन्सुविस्मिताः ४२ नंदः स्वपुत्रमादाय प्रेत्यागतमुदारधीः मूर्ध्न्युपाघ्राय परमां मुदं लेभे
कुरूद्वह ४३ य एतत्पूतनामोक्षं कृष्णस्यार्भकमद्भुतं शृणुयाच्छ्रद्धया मर्त्यो गोविंदे लभते रतिं ४४
इति श्रीभाग० पूतनामोक्षो नाम षष्ठोऽध्यायः ६ राजोवाच येन येनावतारेण भगवान्हरिरीश्वरः
करोति कर्णरम्याणि मनोज्ञानि च नः प्रभो १ ॥

न तस्या वोऽपि मानत प्राप्तो प्राणाहुतिमकल्पयत् १ इति दशमस्कंधे
षष्ठो ६ उत्थितमनुशाकटभंजनादिलीलावर्णनमथ विस्तरं दर्शयन्नित्यमास्ते चक्षुषा श्रीकृष्णेन सह क्रमा भक्तसुधासिंधुसंप्लवा
नदनिभरं स्वपदरसपद्म राजानोऽनुमिनोति २ येन येनेति येनयेन मत्स्याद्यवतारेणापि यानि यानि कर्माणि करोति तानि न क
र्णरम्याणि मनः प्रीतिकराणि निश्चमवसेव १ ॥ । ॥

तथापि यदा भवता गुरु गुरुसमाचरणमस्ति मनोज्ञानि तत्कर्णरसायनानि विविधानि च श्रवणे शृणु इति तथा सत्वं शुद्ध्यति हरिभक्ति दासमसख्या
निश्चयनवति न मे वेहारं हारं स्वरितमनो हरं वा वद मन्यसे चेत् अनुग्रहपक्षे तत्सीति २ अत्युत्तमकीर्तिं चरित्रं मनसि वानि अनुरुंधतो
ऽनुकुर्वत ३ मासादि सेदुत्थानिक प्रोत्सवपरिवर्तनतः तत्र करणीये कौतुकाप्लवे नुत्सवाभिषेके तथा तानि चाविनेजन्मर्क्षयोगे प्रा
निमही सर्वे समवेत योषितां मिलितयुत्त्री सूतैर्वादित्रादिभि ग्रामतमपि यचन यशोदा चकार ४ अन्नादिभि सुपूजितैर्विप्रैः कृतमंग
लं संजातनिद्रे अक्षिणी यस्य तं अशीशयत् शायितवती शनकैः स्याधस्तात् प्रदेशे ५ उदक्षिपत् उर्ध्वं चालितवत् ६ तदधःशयानस्य शिशोरल्पकं

यच्छृण्वतो ऽपैत्यरतिर्वितृष्णा सत्वं च शुद्ध्यत्यचिरेण पुंसः भक्तिर्हरौ तत्पुरुषे च सख्यं तदेव हारं व
द मन्यसे चेत् २ अथान्यदपि कृष्णस्य तोकाचरितमद्भुतं मानुषं लोकमासाद्य तज्जातिमनुरुंधतः ३
शुक उवाच कदाचिदौत्थानिककौतुकाप्लवे जन्मर्क्षयोगे समवेतयोषितां वादित्रगीतद्विजमंत्र
वाचकैश्चकार सूनोरभिषेचनं सती ४ नंदस्य पत्नी कृतमज्जनादिकं विप्रैः कृतस्वस्त्ययनं सु
पूजितैः अन्नाद्यवासःस्रगभीष्टधेनुभिः संजातनिद्राक्षमशीशयच्छनैः ५ औत्थानिकौ
त्सुक्यमना मनस्विनी समागतान्पूजयती व्रजौकसः नैवाशृणोद्वै रुदितं सुतस्य सा रुदन्स्तनार्थी
चरणावुदक्षिपत् ६ अधःशयानस्य शिशोरनोऽल्पकप्रवालमृद्वंघ्रिहतं व्यवर्तत विध्वस्तना
नारसकुप्यभाजनं व्यत्यस्तचक्राक्षविभिन्नकूबरं ७ दृष्ट्वा यशोदाप्रमुखा व्रजस्त्रियः औत्था
निके कर्मणि याः समागताः नंदादयश्चाद्भुतदर्शनाकुलाः कथं स्वयं वै शकटं विपर्यगात्

च२

यस्मिन्तत्र२ सोऽप्रवालवत् मृदुना अंघ्रिणा हतं अनः शकटं व्यवर्तत विपरीतमपतत् कथं विध्वस्तानि भिन्नानि नानारसवंति कुप्यभाजनानि
स्वर्णरजताभ्यामितरैः कांस्यादिमयानि यस्मिन् तथा चक्रे च अक्षश्च व्यत्यस्तौ चक्राक्षौ यस्मिन् विभिन्नं कूबरं युग
धरो यस्मिन् तत् तत्स्वयमेवाभवत् तथा व्यवर्ततेति ७ अद्भुतदर्शनेनाकुला बभूवुः तदेवाह कथमिति विपर्यगात् विपरीतमप
तदिति ८॥ गमायनम ॥

९ ननु दृधिरेति वाल्यस्य मञ्जरु उत अपि वालस्येतन्मनसं न वा मिलेनेतु वाला किं जानतीति १० रक्षोघ्नैः सूक्तैः कृत्वा ११ भगवन्प्रभावा
न भिज्ञा विप्रे वेछित वा दत्त प्रयाह पूर्ववदित्याहि दिया वलिभिः प्रोक्तैः यज्ञोक्तैः यद्वा स्नान विहितवलिभिः सहितं सपरिकरं येषां पद्मेष्वापि
न वि प्राः स्वाति भिरर्चयामासुः हुत्वा अग्निं होमं विधाय १२ अस्याशुर्गुणयुक्ताः वि करणाई स्यो अवधारित तेषामाशिषः कृता न ते अपु
लो नि फला न भवंति १३ इति एवमभिप्रेत्य साम ग्यजुरुपाकृत संस्कृत पवित्रा औषधयो ये युजलेषु तैः कृत्वा द्विजोत्तमैः कर्तृभिः

इति ब्रुवंतो तिविषादमोहिता जनाः समंतात्परिवव्रुरीश्वरं ऊचुरभ्यवसितमतीन्
गोपान् गोपी च बालकाः हृदंतानेन पादेन क्षिप्तमेतन्न संशयः ९ ननेभ्रहं धिरेगो
याः बालभावितमित्युत नमेवं बलेनस्य बालकस्य मनते विदुः १० हृदंतं सुतमादाय यशो
दाग्रहं शंकिता कृतस्वस्त्ययनं विप्रैः स्तनैः स्तनमपाययत् ११ पूर्ववत्तस्थापितो गोपैर्बलि
भिः सपरिच्छदं विप्रा हुत्वार्चयांचक्रुर्दध्यक्षतकुशांबुभिः १२ ये सत्यानृतदंभेर्ष्याहिं
सामानविवर्जिताः न तेषां सत्यशीलानामाशिषो विफलाः कृताः १३ इति बालकमानी
यसामर्ग्यजुरुपाकृतैः जलैः पवित्रौषधिभिरभिषिच्य द्विजोत्तमैः १४ वाचयित्वा स्वस्त्य
यनं नंदगोपः समाहितः हुत्वा चाग्निं द्विजातिभ्यः प्रादादन्नं महागुणं १५ गावः सर्वगुणो
पेता वासः स्रग्रुक्ममालिनीः आत्मजाभ्युदयार्थाय प्रादात्ते चान्वयुंजत १६ विप्रा मंत्रविदो
युक्तास्तैर्याः प्रोक्तास्तथाशिषः ता निष्फला भविष्यंति न कदाचिदपि स्फुटं १७ एकदारोह
मारूढं लालयंती सुतं सती गरिमाणं शिशोर्वोढुं न सेहे गिरिकूटवत् १८ ॥ वीजक्षिप्य अभिषिकं का

रयित्वा १४ हुत्वा वाहाचयित्वा १५ गावः प्रादात् अन्वयुंजत आशिषो प्रयुज्य १६ तान् स्वयेव वचस्तु दारि स्पष्ट १७ उत्संगम्
पादिनश्चोक्तस्याग्नि लीलया तमारोहं प्राप्त पीडा स्यात् भुज्यपानयदर्शनं अरोहमुत्संग १८ त्या वर्तीत्वं न सुपरिहारायकृष्णेन वा
लनेन उत्संगादुत्तरा मकृत्तनारमजानती ॥ ॥ यशोदा ॥

श्रीभा०
१०.७.
२३

इत्यानन्दीकण्ठे महाउरुषमादध्यौ फीह कलोपद्रवनिवृत्तिमाजगतामीरेणाधीडिताविस्मिता च सती महाजगतामासेक कर्मसु अभि सव स्व
नन्तुजगद्गुरवे देत्यर्थः २०. २१. ईरयन्निनादयन्नित्यर्थः २२. यत 'यत्र न्यस्तवती तस्मिन्स्थाने नापश्यत् २३. २४. खरपवनचक्रा
तपांशुवर्षे सति २५. २६. पारतं निवृ... पांशुवर्षवेगो यस्मिन्तथा... तपवनेसति तत्र तत्स्यास्थितं नन्दसूनुं निशम्य गोप्यो रुरुदुः २६. वात्या च कृष्णं

भूमौ निधाय तं गोपी विस्मिता भारपीडिता महापुरुषमादध्यौ जगतामास कर्मसु २०
दैत्यो नाम्ना तृणावर्तः कंसभृत्यः प्रचोदितः चक्रवातस्वरूपेण जहारासीनमर्भकं २१
गोकुलं सर्वमावृण्वन्मुष्णंश्चक्षूंषि रेणुभिः ईरयन्सुमहाघोरशब्देन प्रदिशो दिशः २२ मु
हूर्तमभवद्गोष्ठं रजसा तमसावृतं सुतं यशोदा नापश्यत्तस्मिन्न्यस्तवती यतः २३ नापश्यत्क
श्चनात्मानं परं चापि विमोहितः तृणावर्तनिसृष्टाभिः शर्कराभिरुपद्रुतः २४ इति खरपव
नचक्रपांशुवर्षे सुतपदवीमबलाऽविलक्ष्य माता अतिकरुणमनुस्मरन्त्यशोचद्भुवि प
तिता मृतवत्सका यथा गौः २५ रुदितमनुनिशम्य तत्र गोप्यो भृशमनुतप्तधियोऽश्रुपूर्णमु
ख्यः रुरुदुरनुपलभ्य नन्दसूनुं पवन उपारतपांशुवर्षवेगे २६ तृणावर्तः शान्तरयो वात्यारू
पधरो हरन् कृष्णं नभोगतो गन्तुं नाशक्नोद्भूरिभारभृत् २७ तमश्मानं मन्यमान आत्म
नो गुरुमत्तया गले गृहीत उत्स्रष्टुं नाशक्नोदद्भुतार्भकं २८ गलग्रहणनिश्चेष्टो दैत्यो नि
र्गतलोचनः अव्यक्तरावो न्यपतत्सहबालो व्यसुर्व्रजे २९ तमन्तरिक्षात्पतितं शिलायां विशी
र्णसर्वावयवं करालं पुरं यथा रुद्रशरेण विद्धं स्त्रियो रुदत्यो ददृशुः समेताः ३०॥

व:

न तद्रूपधरः कृष्णहरणेन शान्तस्य कथञ्चिन्नभोगत ततः परं गन्तुं नाशक्नोदित्यर्थः. २७ गुरुमत्तया न पातिगौरवेणात्त
प्यात्मानं मन्यमानस्तेनैव कृष्णेन गले गृहीतः सन् तु मिष्ठ... नाशक्नोदित्यर्थः २८।२९।३०

राम.
२३

तस्योरसिलंबमानं कृस्नमारायमात्रे भ्रतिहत्य समर्पितविस्मिताश्च तत्र वृत्तं यं विरामसागगनमानीतो पुरषादेन नीत तथापि स्वस्थ मुखान्मुक्तं पुन लब्ध्वा मोद प्रापुरिति ३१ परस्परं हर्षकथामाह अहो बतेति निवृत्तिं गमित मृत्युं प्रापित कोऽयं विस्मय · मुच्यते एवं तदितिविवेके चिराहु · हिंसाइति ३२ ३३ नं अस्माभि चीर्णं कृतं एतेन वापीकूपा ३४ [illegible] दिनि

पुरायमात्रे भ्रतिहत्य विस्मिताः कृस्नं च तस्योरसि लंबमानं तं स्वस्तिमंतं पुरुषादनीतं वि

हायसा मृत्युमुखात्प्रमुक्तं ३२ गोप्यश्च गोपाः किल नंदमुख्याः लब्ध्वा पुनः प्रापुरतीव मो

दं ॥ अहो बतात्यद्भुतमेष रक्षसा बालो निवृत्तिं गमितोऽभ्यगात्पुनः । हिंस्रः स्वपापेन विहिंसितः

खलः साधुः समत्वेन भयाद्विमुच्यते ३३ किं नस्तपश्चीर्णमधोक्षजार्चनं पूर्तेष्टदत्तमुत भूत

सौहृदं यत्संपरेतः पुनरेव बालको दिष्ट्या स्वबंधून्प्रणयन्नुपस्थितः ३४ दृष्ट्वाद्भुतानि बहुशो

नंदगोपो बृहद्वने वसुदेववचो भूयो मानयामास विस्मितः ३५ एकदार्भकमादाय स्वांकमारोप्य

भामिनी प्रस्नुतं पाययामास स्तनं स्नेहपरिस्नुता ३६ पीतप्रायस्य जननी सा तस्य रुचिरस्मितं मुखं

लालयती राजन् जृंभतो ददृशे इदं ३७ खं रोदसी ज्योतिरनीकमाशाः सूर्येंदुवह्निश्वसनांबुधी

श्च । द्वीपान्नगांस्तद्दुहितॄर्वनानि भूतानि यानि स्थिरजंगमानि ३८ सा वीक्ष्य विश्वं सहसा राज

न्संजातवेपथुः संमील्य मृगशावाक्षी नेत्रे आसीत्सुविस्मिता ३९ ७

मीलनं च पुनर्दर्शनं मा भूदिति [illegible] दिदृक्षा

दानपूर्त्तं स्मार्तं प्रत्याहं भूतसौहृदं प्रणयन्हर्षयन् ३४ ३५ तृणावर्तागमेदक्षोरुभावशाकिनी प्रसंगो वा पयसा पायामास · मोगा मुखं

जगत पीतप्रायस्य पीतं प्राय स्तनो येन तस्य ३८ नगान् गिरीन् तद्दुहितॄः नदीः ३९ इति दशमे सप्तमः ७ ॥ राम राम

अथ नामकरणं ... बालक्रीडाः ... इहेति ... विश्वरूपनिरूप्यते १ विश्वरूपमपि बालमविशेषाशंकितः पितृनाम
कृष्णेत्यर्थः ... तत्र महद्विचलनमिति महतां स्वाश्रमात् ...
...नन्दस्यार्थः किं तु ... महद्भ्योनान्यार्थ ... दीनचेतसां ... भगवन् ...
... ४ ... तस्य ज्योतिषामयनमिति ... यद्यतीन्द्रियं ज्ञानसा-
धनं तज्ज्योतिर्भास्करज्योतिःशास्त्रमित्यर्थः ... प्रणीतं येनाध्ययनेन पुमान् परावरं परकारणं पूर्वजन्मकृतं कर्म ...

श्रीशुक उवाच ॥ गर्गः पुरोहितो राजन् यदूनां सुमहातपाः । व्रजं जगाम नंदस्य वसुदेवप्रचोदितः १ तं दृष्ट्वा परमप्रीतः प्रत्युत्थाय कृतांजलिः । आनर्चाधोक्षजधिया प्रणिपातपुरःसरं २ सूपविष्टं कृतातिथ्यं गिरा सूनृतया मुनिं । नंदयित्वाब्रवीद्ब्रह्मन् पूर्णस्य करवाम किं ३ महद्विचलनं नॄणां गृहिणां दीनचेतसां । निःश्रेयसाय भगवन् कल्पते नान्यथा क्वचित् ४ ज्योतिषामयनं साक्षाद्यत्तज्ज्ञानमतीन्द्रियं । प्रणीतं भवता येन पुमान् वेद परावरं ५ त्वं हि ब्रह्मविदां श्रेष्ठः संस्कारान् कर्तुमर्हसि । बालयोरनयोर्नॄणां जन्मना ब्राह्मणो गुरुः ६ श्रीगर्ग उवाच ॥ यदूनामहमाचार्यः ख्यातश्च भुवि सर्वतः । सुतं मया संस्कृतं ते मन्यते देवकीसुतं ७ ॥

...कार्यं ... जन्मनि ... फलं ... जातके ... तस्य कर्मणा ... तत्
... ५ ... संस्कारान् कर्तुमर्हसीत्यर्थः ...
... ६ ... यदूनामिति ...
... इति ... किमत आह सुतमिति कंसो मन्येत कल्पयेदित्यर्थः ७ ॥

नतु यदुकुमारस्य निकपचिज्ञानानुतत्र वसुदेवस्य पुत्रस्तत्रापि देवक्यां जात इति कुतो जानीयात् तत्राह पापमतिरित्यादि ८ किं भयाह नयाम
इत्यादि देवकीकन्यावच अकस्यादेवक्या अष्टमो गर्भो न स्त्री भवितुमर्हतीति चिनिस्य संचिंतयन् सामान्येन कचित्स्त्रीलिंगत्वाद्गुर्वी अस्य
संचिंतयन्स्तद्देव देवकीति समाख्यमहास्त्रीरस्तिंगेन च अस्त्रागतो शंक आगताशंकाया अस्य अपि पिदिद्भुना हनिष्यमीति तर्हि नन्नो नो
अनर्थः स्यादिति ९ द्विजातिसंस्कारं द्विजातीनामवश्य कर्तव्यसंस्कारमात्रं केवलं स्वस्तिवाचनपूर्वकं कुर्विति १०।११ यदूनामपृथ
गभावात् कृतमिश्रीतो विप्रतिपद्यमानानाय इनामपृथग्भावात् मनोभवन तस्मात् अन्योन्यप्रियत्वया सर्वैकमत्यकरणादित्यर्थः सम्य

कंस पापमतिः सर्वं तव चानकदुंदुभेः देवक्या अष्टमो गर्भो न स्त्री भवितुमर्हति ८ इति संचिंतयन् छ्रुत्वा देवकीदारिकावचः अपि हंता गताशंकस्तर्हि तन्नोऽनयो भवेत् ९ नंद उवाच अलक्षितोऽस्मिन्नरहसि मामकैरपि गोव्रजे कुरु द्विजातिसंस्कारं स्वस्तिवाचनपूर्वकं १० श्रीशुक उवाच एवं संप्रार्थितो विप्रः स्वचिकीर्षितमेव तत् चकार नामकरणं गूढो रहसि बालयोः ११ अयं हि रोहिणीपुत्रो रमयन् सुहृदो गुणैः आख्यास्यते राम इति बलाधिक्याद्बलं विदुः १२ यदूनामपृथग्भावात्संकर्षणमुशंत्युत आसन्वर्णास्त्रयो ह्यस्य गृह्णतोऽनुयुगं तनूः शुक्लो रक्तस्तथा पीत इदानीं कृष्णतां गतः १३ प्रागयं वसुदेवस्य क्वचिज्जातस्तवात्मजः वासुदेव इति श्रीमानभिज्ञाः संप्रचक्षते १४ बहूनि संति नामानि रूपाणि च सुतस्य ते गुणकर्मानुरूपाणि तान्यहं वेद नो जनाः १५ ॥

कर्षतीति एकीकरोति संकर्षणमन्यंते वदंतीत्यर्थः गर्भसंकर्षणात् न प्रकाशयति १२ अस्य तव पुत्रस्य अत्र श्री
कृष्णस्येकनामभविष्यति १३ प्रागयमिति सामान्योक्ता क्वचिद्यजन्मांतरगतनामकं यमतीति ने द्वौ मन्यते स्म अतः एव वासु
देव इति संप्रचक्षते इति गुणानुरूपाणि ईश्वर सर्वज्ञत्वादीनि कर्मानुरूपाणि गोवर्धनोद्धरण इत्यादीनि सर्वाण्यहं
मपि नो वेद जना अपि न विदुरिति १५॥ नामायनम ॥

जातस्य फलमाह एवमिति अथ आस्यत् अध्यास्यति १६।१७ अनेन रक्ष्यमाणाः समेधिताश्च दस्यून् जिग्युरिति १८ एते प्रति बाला
न्प्रति समादिश्य आत्मानं कृतार्थं आशिषा आशीर्भिः २० बालक्रीडाचमत्कारं कृष्णरामयोराह ते पद्येन माधवं व्रजेन द
यशोदयोः सर्पतोः सद्दर्शयन्नाह कालेनेति २१ अनुकृष्य पुन रामकृष्णौ सरीसृपंतौ अतिशयेन चलंतौ कथं घोषाः क
टिघाटीप्रघोषाः किंकिण्यस्तेषां प्रघोषेण नादेन रुचिरं यथा तथा तेषां घोषाणां नादेन हृष्टमनसौ यो लोकः स्तनस्तेन गच्छं

एवं व्रजेप्यथाध्यात गोपगोकुलेश्वरः अनेन सर्वदुर्गाणि यूयं संतरिष्यथ १६ यु
यानेन व्रजभूपेन साधवो दस्युपीडिताः अराजके रक्ष्यमाणा जिग्युर्दस्यून् समेधिताः १७ य
एतस्मिन्महाभागाः प्रीतिं कुर्वन्ति मानवाः नारयोऽभिभवन्त्येतान् विष्णुपक्षानिवासुराः १८
तस्मान्नंदात्मजोऽयं ते नारायणसमो गुणैः श्रिया कीर्त्यानुभावेन गोपायस्व समाहितः १९ इत्या
त्मानं समादिश्य गर्गे च स्वगृहं गते नंदः प्रमुदितो मेने आत्मानं पूर्णमाशिषां २० कालेन व्र
जताल्पेन गोकुले रामकेशवौ जानुभ्यां सह पाणिभ्यां रिंगमाणौ विजह्रतुः २१ तावंघ्रियु
ग्ममनुकृष्य सरीसृपंतौ घोषप्रघोषरुचिरं व्रजकर्दमेषु तन्नादहृष्टमनसावनुसृत्य लो
कं मुग्धप्रभीतवदुपेयतुरंति मात्रोः २२ तन्मातरौ निजसुतौ घृणया स्नुवंत्यौ पंकांगराग
रुचिरावुपगुह्य दोर्भ्यां दत्वा स्तनं प्रपिबतोः स्म मुखं निरीक्ष्य मुग्धस्मिताल्पदशनं ययतुः प्रमोदं

तत्र अनुसृत्य विचरतः पश्चात् अनुगमनं कृत्वा मात्रोरंतिसमीपमुपेयतुर्जग्मतुः २२ तदा च तन्मातरौ निजसुतौ दोर्भ्यां
मुपगुह्य स्तनं दत्वा ययतुः कुपंकं ते घृणया कृपया स्नुवंत्यौ पंकः अंगरागो यथा तथा रुचिरौ सुंदरौ मुखं
निरीक्ष्य मुग्धं मंदस्मितं यस्मिन् अल्पा दशना यस्मिन् तत् २३ ॥ रामः ॥

यर्हि अंगनानां दर्शनीयौ कुमारलीलायां यौ तथा भूतौ अंतर्व्रजे तत्र समये वत्सपुच्छग्रहणेन जनानां तौ प्रेक्षमाणा वि-
स्मृतगृहकृत्या हसन्त्यो जहृषुः [illegible] कृष्यमाणौ [illegible] विनिवर्तितुमशक्ताः [illegible]
चपलौ [illegible] निषेद्धुं [illegible] गृह्याणि कर्माणि कर्तुं [illegible] शोकात् [illegible] मनसो [illegible]
[illegible] २५ २६ कृष्णश्च [illegible] समागत [illegible]

यर्ह्यंगनादर्शनीयकुमारलीलावंतर्व्रजे तदबलाः प्रगृहीतपुच्छैः वत्सैरितस्तत उभावनु-
कृष्यमाणौ प्रेक्षंत्य उज्झितगृहा जहृषुर्हसंत्यः २४ शृंग्यग्निदंष्ट्र्यसिजलद्विजकंटकेभ्यः
क्रीडापरावतिचलौ स्वसुतौ निषेद्धुं गृह्याणि कर्तुमपि यत्र न तज्जनन्यौ शेकात आपतुरलं
मनसोऽनवस्थां २५ कालेनाल्पेन राजर्षे रामः कृष्णश्च गोकुले अघृष्टजानुभिः पद्भिर्वि-
चक्रमतुरंजसा २६ ततस्तु भगवान्कृष्णो वयस्यैर्व्रजबालकैः सहरामो व्रजस्त्रीणां चिक्री-
डे जनयन्मुदं २७ कृष्णस्य गोप्यो रुचिरं वीक्ष्य कौमारचापलं शृण्वंत्याः किल तन्मातुरि-
ति होचुः समागताः २८ वत्सान्मुंचन्क्वचिदसमये क्रोशसंजातहासः स्तेयं स्वाद्वत्त्यथ द-
धिपयः कल्पितैः स्तेययोगैः मर्कान्भोक्ष्यन्विभजति स चेन्नात्ति भांडं भिनत्ति द्रव्याला-
भे सगृहकुपितो यात्युपक्रोश्य तोकान् २९॥

क्वकाले क्रोशे संजातहासः स्तेयं चौर्यं [illegible] स्वादु
नेतरत् दधि च यमन्य दधिपयः अत्ति किंच भोक्ष्यन् मर्कटान् प्रतिविभज्य ददाति तेषां मध्ये सत्वेन कोपि नात्ति चेत्तर्हि भांडं
भिनत्ति क्वचिद्द्रव्यस्यालाभे सति गृहान् [illegible] कुपितो याति यदा सगृहिणस्तेभ्यः कुपितस्तोकान् पर्यंका-
दिषु समानानुपक्रोश्य रोदयित्वा यातीति ३. २९ ॥

भा॰का॰
द॰ पू॰
टी॰
२६

क. लिपते. सयोगे शिशुकं प्रपंचयति हस्त्याश्वादि तुराशिकास्यभांडेषु सुतं निहतेद ध्वीदो चयुनं ज्ञानयस्यास शिखरं वरय तितलिहत शिखरं रचनाचित ध्वानयुक्ते गते वा पश्रीपरचयति विशाखलो धनमर्गाणांपहि यस्मिन् काले ३० रेखोर ध्याकुपत सनत् उशानिजाल्पिनमेवचोर अस्य हस्वामी त्याद् निधाय्यानिप्रागल्भानि अपवादशति भोकमनोपेपशोदे पहाड प्रातिवालोस्यो चेत गहे महनादीनि पुरीषोत्सर्गादी नि कुर्वते एव तं लपो पायपे विरचिताकृति. क. मेमपनस त्वत्तमीयसुप्रातक

हस्त्याश्वादिरचयति विधिं पीठकोल्लखलाद्यै स्थितं स्थितं निहतवपुनः शिक्याभांडेषु लब्धं ध्वानागारिध्वनमशिगणांस्तथा गर्भपश्रीपे कालेगोष्ठ्यो यस्मिन् कल्पेषु सुप्रत्यचिताः ३०॥ वेध्याश्चान्प्रशनिकुर्वते महनादीनि वासोत्सेवापायै विरचितकृतिः सुप्रतीकोय । यासे इस्यस्मभिः समयन पन प्रीमुखालो कि नीभि माख्याता या शहसित मुखानल्पु पालक्कमे छन् ३१ एकदाक्रीडमानास्तेरामाद्यागोपदारकाः कस्मादस्मभत्सितवानितिमा त्रम्यवेरयेन ३२ सागृहीत्वाकरे कंसमनुपालस्मिहिते विधि यशोदाभयसंभ्रांतप्रसवाद्य मभाषत ३३ कस्मान्तस्मदाताभूत् भवानभक्षितवान्त्रहः वदंतितावकाह्येते कुमारास्ति य जोप्ययं ३४ नाहं भक्षितवानंबसर्वे मिथ्याभिशंसिनः यदि सत्यगिरस्तर्हि समक्षं पश्य मेमुखं

साधुरिवास्ते सभयेनयतेनि यस्मिन् तस्तु ततस्त्रीयुक्ते मुखं नदालोकितीभि. व्याख्यातापी प्रख्यातजन्मफलाउपालब्धं आहमुनेछन ३१ कदाचिरयेराधानरे उपालभतमद्यं भक्ष्यम् प्रमदाप्रपंचिते कपपन्नाह एकदेति ३२ उपालभनि भक्षमपेनसभातमद्भ्यं चपलमितिरोजाले आस्थितोपमपत्ते ३३ अदीनाभक्षचपलगीर्त्रहरः एकोले ३४ नाहंभक्षितवानिति नहि वास्येकिंचिन्मयाभक्षितमलंकाक्षावादाबेवसेवेमत्तीति भावः समक्षं प्रत्यक्षं ३५ राम ॥

राम

२६

व्यादेहि मुखं प्रसारय इत्युक्तः प्रसारितवान् ३५ तत्र तस्मिन्मुखे विश्वं ददर्श तत्प्रपंचयति जगत् जंगमं स्थास्नु स्थावरं ख अन्तरिक्षं लोकं साद्रिद्वीपाब्धि भूगोलं पर्वतद्वीपसमुद्रसहितं भूलोकं वायु प्रवर अग्निरिन्दुश्चन्द्रस्तारकाश्च तत्सहितं ३६ ज्योतिश्चक्रं स्वर्लोकं वैकारिकाणि देवा मनः तैर्वैकारिकशब्देनाग्रहीतमपि पृथक्त्वेनोक्तं ३७ एवमेतद्धि विचित्रं विश्वं सहजीवकालस्वभावकर्माशयलिंगभेदं स्वभाव जन्महेतुः कर्मचकालस्य कार्य आशय ...लिंगानां चराचरशरीराणां भेदो यस्मिन् तत्तत्र व्रजं च सहात्मानं स्वं महितं चित्रं ... आत्मनो विदारि

यद्येवं तर्हि व्यादेहीत्युक्तः स भगवान्हरिः। व्यादत्ताऽव्याहतैश्वर्यः क्रीडामनुजबालकः ३५
सा तत्र ददृशे विश्वं जगत्स्थास्नु च खं दिशः। साद्रिद्वीपाब्धिभूगोलं सवाय्वग्नीन्दुतारकं ३६ ज्योतिश्चक्रं जलं तेजो नभस्वान्वियदेव च। वैकारिकाणीन्द्रियाणि मनो मात्रा गुणास्त्रयः। एतद्धि चित्रं सहजीवकालस्वभावकर्माशयलिंगभेदं। सूनोस्तनौ वीक्ष्य विदारितास्ये व्रजं सहात्मानमवाप शंकां ३८ किं स्वप्न एतदुत देवमाया किं वा मदीयो बत बुद्धिमोहः। अथो अमुष्यैव ममार्भकस्य यः कश्चनौत्पत्तिक आत्मयोगः ३९॥

तास्ये शंकामवाप ३८ तामाह किं स्वप्न इति पश्यन्तो विलोक्य इह नायं स्वप्नस्तर्हि किं देवस्य हरेर्माया तत्प्रपंचितं अन्यो किं न पश्यति तर्हि किं वा मदीय एव कश्चिद्बुद्धिमोहः विपर्यासः ... एवं तर्हि अयं कल्पोऽपि कल्प्यते। प्रतीयते अतः ... जगत्प्रतीयते तथापि ... इत्यादि ... अथवा अमुष्य अर्भकस्यापि सतः यः कश्चनाचिन्त्य आत्मयोगः स्वीयमैश्वर्यं। औत्पत्तिक आत्मयोगः स्वाभाविक ३९ राम राम

त्वरमपदमाक्षिप्य प्रथमोत्तरश्लोकमिति श्रियास्याह अथो यथावदिति चेतः चित्तं चित्ताद्यभिरन्वितर्क्गोचरं जगत् यदाश्रयं यदधिष्ठानं येन करणं
धियाप्यत बुद्धि स्यामि यत्कालं मन्त्विर मवितव्यं भवमृत्स्यद कोऽहं गन् आहदुर्विभाव्य इत्यस्तैनमनिस्यमिस्य ४० एवमपचमती
स्योन्नीतत्वं गुणर्जीव सहत् तिरेहतुमापामस्य तेनो न्यपनी स्याह अहमिति यशोदानामाह अस्तोममपति अमुष्य व्रजेश्वरस्याखि
लवित्तपा अखिलवित्ताधिपस्त्री अहसती जायाए पत्र कस्मिन्सुन गोपाद यज्ञ मरी यास्त्विस्य कुमति मा न्यायमास एव मेशा

अथो यथावन्नवितर्कगोचरं चेतोमनःकर्मवचोभिरञ्जसा यदाश्रयं येन यतः प्रतीयते सु
दुर्विभाव्यं प्रणतास्मि तत्पदं ४० अहं ममासौ पतिरेष मे सुतो व्रजेश्वरस्याखिलवित्तपा सती गो
प्यश्च गोपाः सह गोधनाश्च मे यन्माययेत्थं कुमतिः स मे गतिः ४१ इत्थं विदिततत्त्वायां गोपिकायां स ईश्
वरः वैष्णवीं व्यतनोन्मायां पुत्रस्नेहमयीं विभुः ४२ सद्यो नष्टस्मृतिर्गोपी सारोप्यारोहमात्मजं प्रवृद्धस्नेहकलिलहृदयासीद्यथा पुरा
४३ त्रय्या चोपनिषद्भिश्च सांख्ययोगैश्च सात्वतैः उपगीयमानमाहात्म्यं हरिं सामन्यतात्मजं ४४
राजोवाच नन्दः किमकरोद्ब्रह्मन् श्रेय एवं महोदयं यशोदा च महाभागा पपौ यस्याः स्तनं हरिः
४५ पितरौ नान्वविन्देतां कृष्णोदारार्भकेहितं गायन्त्यद्यापि कवयो यल्लोकशमलापहं ४६
श्रीशुक उवाच द्रोणो वसूनां प्रवरो धरया सह भार्यया करिष्यमाण आदेशान् ब्रह्मणस्तमुवा
चह ४७ जातयोर्नौ महादेवे भुवि विश्वेश्वरे हरौ भक्तिः स्यात्परमा लोके ययाञ्जो दुर्गतिं तरेत्

तामिति ४१ वैष्णवीं स्वीयां ४२ प्रवृद्धेन स्नेहेन कलिलं व्याप्तं हृदयं यस्याः सा पुरेवासीत् ४३ मायाबलोद्रेकमाह त्रय्येति त्र
य्या इन्द्रादिरूपेण उपनिषद्भिर्ब्रह्मत्वेन सांख्यैः पुरुषत्वेन योगैः परमात्मेति सात्वतैर्भगवानिति उपगीयमानमाहात्म्यं यस्य तं ४४ अ
तिविस्मयमानस्तदृच्छति महद् इति महोदयं महानुदयो यस्मात् तत् ४५ यथा प्रसन्नो बभूव तन्नोपितरावपि यन्नान्वविन्देतां न
प्राप्नुवतां कृष्णस्योदारं महत् अर्भके हितं बाललीलामृतं कवयो गायन्ति तत् यो विरस्ता किं श्रेयोऽकरोदिति ४६ ब्र
ह्मण आदेशान् गोपालत्वादिलक्षणान् ४७ ४८ ॥

स एव द्रोणो जज्ञे च नन्द इति ख्यातः सा च धरा यशोदाभवत् ४९ गोपगोपीनां पितृसुखभावात्स्नेहभक्तिरभूत् अन्तर्निर्गतमिति ५
स्वलीलया पश्चाद्भावानुकरणरूपया ५१ इति दशमे अष्टम ८ नवमे यशोदया उत्सिक्तं जगतामीशं पयसा बद्धं त्रैलोक्यं मातुर्भगवत्स्वरूपदर्शनम्
स्वबन्धनं १ तत्र दधिमन्थनविशेषस्थानविस्मितचेतसः बंधनेऽङ्गुलात्पूर्णाय शाखादामभ्रष्टदर्शनं २ स्वयंदधिमन्थने समयः १ तदा चागाय

अस्त्वित्युक्तः स भगवान्व्रजे द्रोणो महायशाः । जज्ञे नंद इति ख्यातो यशोदा सा धराभवत् ४९ ततो भक्तिर्भगवति पुत्रीभूते जनार्दने । दंपत्योर्नितरामासीद्गोपगोपीषु भारत ५० कृष्णो ब्रह्मण आदेशं सत्यं कर्तुं व्रजे विभुः । सहरामो वसंश्चक्रे तेषां प्रीतिं स्वलीलया ५१ इति श्रीभागवते महापु० विश्वरूपदर्शनो नामाष्टमोऽध्यायः ८ श्रीशुक उवाच एकदा गृहदासीषु यशोदा नन्दगेहिनी । कर्मान्तरनियुक्तासु निर्ममन्थ स्वयं दधि १ यानि यानीह गीतानि तद्बालचरितानि च । दधिनिर्मन्थने काले स्मरन्ती तान्यगायत २ क्षौमं वासः पृथुकटितटे बिभ्रती सूत्रनद्धं पुत्रस्नेहस्नुतकुचयुगं जातकंपं च सुभ्रूः । रज्ज्वाकर्षश्रमभुजचलत्कंकणौ कुंडले च स्विन्नं वक्त्रं कबरविगलन्मालती निर्ममंथ ३ तां स्तन्यकाम आसाद्य मथ्नन्तीं जननीं हरिः । गृहीत्वा दधिमन्थानं न्यषेधत्प्रीतिमावहन् ४ तमंकमारूढमपाययत्स्तनं स्नेहस्नुतं सस्मितमीक्षती मुखं । अतृप्तमुत्सृज्य जवेन सा ययावुत्सिच्यमाने पयसि त्वधिश्रिते ५ संजातकोपः स्फुरितारुणाधरं संदश्य दद्भिर्दधिमंथभाजनं । भित्त्वा मृषाश्रुर्दृषदश्मना रहो जघास हैयंगवमंतरंगतः ६ ॥ ॥

तैश्च कारणैर्यः स्वस्य
तत्र कांचीबद्धरज्ज्वौ राकर्षणश्रमो यस्याः भुजयोः तयोश्चलन्तौ कंकणौ च कुण्डले च यस्याः मालती यस्याः सा ३।४ अ-
भिज्ञे तु स्नेहो मातरि पितुः सिच्यमाने अभितापेनोद्गच्छमाने ५ दृषदश्मना शिलापुत्रेण अन्तरंग हैयंगवीनं रहः एकान्ते
नवनीतम् अघसत् ६॥

सुश्रुतमुत्तप्तं दधिमथनभाण्डं प्रविश्य भिन्नं संदृश्य दृष्ट्वा उलूखलाङ्घ्रेरुपरि व्यवस्थितस्योलूखलस्योपरि शिक्ये स्थितं चौर्येण विशङ्कितं चञ्चलमीक्षणं यस्य तं ८ तामात्तयष्टिं प्रसमीक्ष्य तपसेरितं मनः प्रवेष्टुं योगिनामपि न प्राप्य अन्वधावत् केवलं न त्वाप यतः योगिनां मनोऽपि प्रवेष्टुं न क्षममिति ९ अन्वञ्चमाना अनुधावन्ती बृहती चलन्ती या श्रोणी तस्या भरेणाक्रान्ता गतिर्यस्याः सा विस्रंसितान्केशबन्धाच्च्युतैः प्रसूनैरनुगतिरनुगमनं यस्याः सा परामृशत् तवती १० अञ्जनमषिणी अञ्जनीसहिते प्रसरन्तीमषी ययोः नेत्रे स्वपाणिना

उत्तार्य गोपी सुश्रृतं पयः पुनः प्रविश्य संदृश्य च दध्यमत्रकं भग्नं विलोक्य स्वसुतस्य कर्म तज्जहास तं चापि न तत्र पश्यती ७ उलूखलाङ्घ्रेरुपरि व्यवस्थितं मर्कांय कामं ददतं शिचि स्थितं हैयंगवं चौर्यविशंकितेक्षणं निरीक्ष्य पश्चात्सुतमागमच्छनैः ८ तामात्तयष्टिं प्रसमीक्ष्य सत्वरस्ततोऽवरुह्यापससार भीतवत् गोप्यन्वधावन्नयमाप योगिनां क्षमं प्रवेष्टुं तपसेरितं मनः ९ अन्वंचमाना जननी बृहच्चलच्छ्रोणीभराक्रांतगतिः सुमध्यमा जवेन विस्रंसितकेशबंधनच्युतप्रसूनानुगतिः परामृशत् १० कृतागसं तं प्ररुदंतमक्षिणी कषंतमंजन्मषिणी स्वपाणिना उद्वीक्षमाणं भयविह्वलेक्षणं हस्ते गृहीत्वा भिषयंत्यवागुरत् ११ त्यक्त्वा यष्टिं सुतं भीतं विज्ञायार्भकवत्सला इयेष किल तं बद्धुं दाम्नातद्वीर्यकोविदा १२ न चांतर्न बहिर्यस्य न पूर्वं नापि चापरं पूर्वापरं बहिश्चांतर्जगतो यो जगच्च यः १३

नाकर्षंतं संमर्दयंतं भिषयंती हस्तच्छा वशा भीषयंती भयमुत्पादयंती अवागुरत् अभर्त्सयत ११ इयेष ऐच्छत् अतद्वीर्यकोविदा तत्प्रभावानभिज्ञा अक्को विदस्त्वमाह न चान्तरिति बन्धनं हि बहिः परिवेष्टनेन दाम्नान्तरा तस्य भवति तथा पूर्वापरविभागेन नतो वस्तुन एवं तो राम पूर्वापरेण परिवेष्टनेन भवति न त्वेतदस्तीत्याह न चान्तरिति लोके च व्यापके न व्याप्यस्य बन्धो भवति तच्चाविपरीतमित्याह पूर्वापरमिति किंच तद्व्यतिरिक्तस्य चाभावात् न बन्ध इत्याह जगच्च य इति १३ ॥

र्मर्त्यलिंगमधोक्षजं बबंध १४ द्व्यंगुलोनं दाम्ना मगुलीभ्यां न्यूनं १५ १६ स्मितं कुर्वतीनां गोपीनां मध्ये स्वयमपि हसन्ती विस्मयं प्राप १७ १८ न चैवं स्वातंत्र्यभंग इत्याह एवमिति सेश्वरं ब्रह्मादिसहितं विश्वं यस्य वशे सोपि स्वाधीनो भक्तस्येति १९ अगणितमहिमायामाह नेममिति भक्तालम्बनं इदं त्वेति चित्र मिति सरोमांचित मार्ह नेममिति विरिंचः पुत्रोपि न भवः आत्मापि श्रीर्जायापि २० फलितमाह नायमिति देहिनां देहाभिमानिनां तापसादीनां न ज्ञानिनां चात्माभिमानिनां नायमिति २१ यशोदाया कृष्णबंधने प्रतिज्ञा अपमया बंधनीय एवेति कृष्णस्य बंधने निकृतौ प्रतिज्ञा यद्

तं मत्वात्मजमव्यक्तं मर्त्यलिंगमधोक्षजं गोपिकोलूखले दाम्ना बबंध प्राकृतं यथा १४ तद्दाम बध्यमानस्य स्वार्भकस्य कृतागसः द्व्यंगुलोनमभूत्तेन संदधेन्यच्च गोपिका १५ यदासीत्तदपि न्यूनं तेनान्यदपि संदधे तदपि द्व्यंगुलं न्यूनं यद्यदादत्त बंधनं १६ एवं स्वगेहदामानि यशोदा संदधत्यपि गोपीनां सुस्मयंतीनां स्मयंती विस्मिताभवत् १७ स्वमातुः स्विन्नगात्राया विस्रस्तकबरस्रजः दृष्ट्वा परिश्रमं कृष्णः कृपयासीत्स्वबंधने १८ एवं संदर्शिता ह्यंग हरिणा भृत्यवश्यता स्ववशेनापि कृष्णेन यस्येदं सेश्वरं वशे १९ नेमं विरिंचो न भवो न श्रीरप्यंगसंश्रया प्रसादं लेभिरे गोपी यत्तत्प्राप विमुक्तिदात् २० नायं सुखापो भगवान्देहिनां गोपिकासुतः ज्ञानिनां चात्मभूतानां यथा भक्तिमतामिह २१ कृष्णस्तु गृहकृत्येषु व्यग्रायां मातरि प्रभुः अद्राक्षीदर्जुनौ पूर्वं गुह्यकौ धनदात्मजौ २२ पुरा नारदशापेन वृक्षतां प्रापितौ मदात् नलकूवरमणिग्रीवाविति ख्यातौ श्रियान्वितौ २३ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे गोपीप्रसादो नाम नवमोध्यायः ९ ॥

तस्माद्दांतरंगतरत्वादपि किमनया बधुशंक्योति निवारक पतयेति विचारकपया अद्य न भक्ताधीनो स्वतंत्र एव हि जएव भक्तस्य कृतप्रपातां दूरि कुर्वन्महमुच्छितप्रपञ्चस्तुमोन तेस्पनिस्त्व बधर्म स्वीगोपीकृत्वान्येव गोपीप्रतिज्ञा त्वावलं ताह स्विन्नगात्रा इति भक्तो देहस्यापि मोक्षकत्वं वक्तुमाह कृष्णस्त्विति २२ इति श्री दशमे नवमः ९ रामायनमः ॥

दशमे धनदपुत्रयोर्नलकूबरमणिग्रीवयोर्नारदशापात् यमलार्जुनत्वं तयोः श्रीकृष्णानुग्रहेण मोक्षश्चोच्यते । १ यत्तद्विगर्हितं कर्म येन वा देवर्षेर्भगवतस्तमः कोपः । २ ३ ४ गङ्गायाम् मन्दाकिन्यामम्भोजवनराजिनि अम्भोजानां वनानि तेषां राजयः पङ्क्तयो यस्यां । ५ क्षीबाणौ मत्तौ समबुध्यत ज्ञातवान् । ६ ७ मदिरामत्तौ श्रीमदान्धौ । ८ जोष्यान्भोगाञ्जुषतो रजोगुणो यथा बुद्धिभ्रंशो नान्यः श्रीमदादिः ।

राजोवाच कथ्यतां भगवन्नेतत्तयोः शापस्य कारणम् । यत्तद्विगर्हितं कर्म येन वा देवर्षेस्तमः १ श्रीशुक उवाच रुद्रस्यानुचरौ भूत्वा सुदृप्तौ धनदात्मजौ । कैलासोपवने रम्ये मन्दाकिन्यां मदोत्कटौ २ वारुणीं मदिरां पीत्वा मदाघूर्णितलोचनौ । स्त्रीजनैरनुगायद्भिश्चेरतुः पुष्पिते वने ३ अन्तः प्रविश्य गङ्गायामम्भोजवनराजिनि । चिक्रीडतुर्युवतिभिर्गजाविव करेणुभिः ४ यदृच्छया च देवर्षिर्भगवांस्तत्र कौरव । अपश्यन्नारदो देवौ क्षीबाणौ समबुध्यत ५ तं दृष्ट्वा व्रीडिता देव्यो विवस्त्राः शापशङ्किताः । वासांसि पर्यधुः शीघ्रं विवस्त्रौ नैव गुह्यकौ ६ तौ दृष्ट्वा मदिरामत्तौ श्रीमदान्धौ सुरात्मजौ । तयोरनुग्रहार्थाय शापं दास्यन्निदं जगौ ७ नारद उवाच न ह्यन्यो जुषतो जोष्यान्बुद्धिभ्रंशो रजोगुणः । श्रीमदादाभिजात्यादिर्यत्र स्त्री द्यूतमासवः ८ हन्यन्ते पशवो यत्र निर्दयैरजितात्मभिः । मन्यमानैरिमं देहमजरामृत्यु नश्वरम् ९ देवसंज्ञितमप्यन्ते कृमिविड्भस्मसंज्ञितम् । भूतध्रुक्तत्कृते स्वार्थं किं वेद निरयो यतः १० ॥

नापि तथा रजोगुणः रजःकार्यं कुलाद्यभिमानो यथा बुद्धिभ्रंशको भवति तथा किंतु श्रीमदस्तथेति ८ तदाह यत्रेत्यादि चतुर्भिः यत्र श्रीमदे इमं नश्वरं देहमजरामृत्यु अजरममृत्यु च मन्यमानैः ९ नरदेवं देवसंज्ञितमपि अन्ते कृमिभिर्भक्षितं विट् संज्ञितं दग्धं भस्मसंज्ञितं अन्यदा कृमिसंज्ञितं तत्कृते तदर्थं यो भूतध्रुक् भूतद्रोही निरयो भवति स किं स्वार्थं वेद नैव वेदेत्यर्थः । १० ॥ ॥

इदानीं देहे ऽहंभावो न मयत स्याद् देह इति निषेक्तुः पितुर्मातुः पितुर्वा माता महस्य पुत्रिकाकरणे ११ अव्यक्तप्रभवाप्ययं अव्यक्ता प्रभवा लोहिन्येवाप्ययो यस्य तं आत्मसात् कृत्वा आत्मनि ममत्वाभ्यसत् १२ असतः दरिद्रस्य १२ एवं श्रीमदान्धस्य धनमदान्धस्य दरिद्रता कारणं निमित्तं विश्वसत इति परं श्रेयस्करं दारिद्र्यमेव केवलं मिथ्याभिमानं हन्ति अत आह आत्मौपम्येनेति ततो न दुःखीति भाव १३ सहृदयत्वमाह यथेति मुख्यकण्टकादिभिर्विद्धो

देहः किमन्नदातुः स्वंनिषेक्तुर्मातुरेववा मातुःपितुर्वाबलिनःक्रेतुरग्नेःशुनोपिवा ११ एवंसाधारणंदेहमव्यक्तप्रभवाप्ययं कोविद्वानात्मसात्कृत्वाहंतिजंतूनृतेसतः १२ असतःश्रीमदांधस्यदारिद्र्यंपरमंजनं आत्मौपम्येनभूतानिदरिद्रःपरमीक्षते १३ यथाकंटकविद्धांगोजंतोर्नेच्छतितांव्यथां जीवसाम्यंगतोलिंगैर्नतथाविद्धकंटकः १४ दरिद्रोनिरहंस्तंभोमुक्तःसर्वमदैरिह कृच्छ्रंयदृच्छयाप्नोतितद्धितस्यपरंतपः १५ नित्यंक्षुत्क्षामदेहस्यदरिद्रस्यान्नकांक्षिणः इंद्रियाण्यनुशुष्यंतिहिंसापिविनिवर्तते १६ दरिद्रस्यैवयुज्यंतेसाधवःसमदर्शिनः सद्भिःक्षिणोतितंतर्षंततआराद्विशुद्ध्यति १७ साधूनांसमचित्तानांमुकुंदचरणैषिणां उपेक्ष्यैःकिंधनस्तंभैरसद्भिरसदाश्रयैः १८ तदहंमत्तयोर्माध्व्यावारुण्याश्रीमदांधयोः तमोमदंहरिष्यामिस्त्रैणयोरजितात्मनोः १९ यदिमौलोकपालस्यपुत्रौभूत्वातमःप्लुतौ नविवाससमात्मानंविजानीतःसुदुर्मदौ २०॥

सर्वेषां जीवानां सुखदुःखे समे इति ज्ञात्वा न हिनस्ति १४ किंच दारिद्र्यमेव परमं तप इत्याह दरिद्र इति श्लोकचतुष्टयेन निरहं स्तंभ निर्गतो अहंकाररूपस्तंभो यस्मात् सः १५।१६ युज्यंते संगच्छंते तत एव सत्संगात् स्पृहा १७ ननु साधूनामपि धनिकरावधिय स्यात् न दरिद्र इति तत्राह साधूनामिति धनेन स्तंभो गर्वो येषां ते १८ तमोमदं अज्ञानकृतं मदं १९ नग्न प्लुतौ तमोव्याप्तौ २०

श्री०भा० द०पू० टी० ३०

शापति अतोर्हत इति अनुग्रहातिस्पातां नैव स्मित्यादिना मत्प्रसादेन स्मृतिः स्यात् २१ स्वर्लोकतां देवत्वं पुनर्लब्धा तस्मिन्नपि मदनुग्रहात् [illegible] ध्यम किं भविष्यत इति २२ २३ प्रकृतमाह ऋषेरिति २४ किं मितिसत्यं कर्तव्यं तत्राह देवर्षिरिति यत् यत् तेन तेन २५ यमयो यमलयोः सहजातयोरात्मन कृष्णस्य तेन धैर्यप्रवेशमात्रेण २२ अनु पश्चात् इति अन्वक् अत्र हेतुः दामोदरेणेति उत्कलित उत्पाटित अङ्घ्रि विधौ मूलबन्धौ ययोस्तौ परमस्य कृष्णस्य विक्रमितविक्रमसंज्ञातिवेप कम्पो ययोस्तौ स्कन्दप्रवालविटपा ययोस्तौ २७ ककुभः

अतोर्हतः स्थावरतां स्यातां नैवं यथा पुनः स्मृतिः स्यान्मत्प्रसादेन तत्रापि मदनुग्रहात् २१ वासुदेवस्य सान्निध्यं लब्ध्वा दिव्यशरच्छते वृत्ते स्वर्लोकतां भूयो लब्धभक्ती भविष्यतः २२ श्रीशुक उवाच एवमुक्त्वा स देवर्षिर्गतो नारायणाश्रमं नलकूवरमणिग्रीवावासतुर्यमलार्जुनौ २३ ऋषेर्भागवतमुख्यस्य सत्यं कर्तुं वचो हरिः जगाम शनकैस्तत्र यत्रास्तां यमलार्जुनौ २४ देवर्षिर्मे प्रियतमो यदिमौ धनदात्मजौ तत्तथा साधयिष्यामि यद्गीतं तन्महात्मना २५ इत्यन्तरेणार्जुनयोः कृष्णस्तु यमयोर्ययौ आत्मनिर्वेशमात्रेण तिर्यग्गतमुलूखलं २६ बालेन निःकर्षयतान्वगुलूखलं तद्दामोदरेण तरसोत्कलिताङ्घ्रिबन्धौ निपेततुः परमविक्रमितातिवेपस्कन्धप्रवालविटपौ कृतचण्डशब्दौ २७ तत्र श्रिया परमया ककुभः स्फुरन्तौ सिद्धावुपेत्य कुजयोरिव जातवेदाः कृष्णं प्रणम्य शिरसाखिललोकनाथं बद्धाञ्जली विरजसाविदमूचतुः स्म २८ कृष्ण कृष्ण महायोगिंस्त्वमाद्यः पुरुषः परः व्यक्ताव्यक्तमिदं विश्वं रूपं ते ब्राह्मणा विदुः २९ ॥

प्रतिसर्वतः स्फुरतां विसर्पा, यद्वा दिशः प्रकाशयन्तौ विविक्तुजयोर्वृक्षयोः स्थितो प्रज्वलितो पावकः स्तिमान् उपेतिति योपेत्य विरजसौ निर्मलौ २८ ननु गोपालमायुवादे लौकिकमिति ये एतां बिति चेत्तत्राहतुः हे कृष्ण कृष्ण महायोगिन् इति अचिन्त्यप्रभावस्त्वं न बालः किंतु पुनः पुरुषो यतः आद्यः कारणं च तत्रापि न मितिमात्रं किंतु उपादानमपि त्वमेवेत्याशयेनाहुः व्यक्ताव्यक्तमिदं

राम ३०

[illegible]

नियन्तापि त्वमेवेत्याह त्वमेक इति देह असव प्राणा आत्मा अहंकार इन्द्रियाणि च तेषामीश्वर ३० ननु स्वस्य कालो निमित्तं प्रकृतिरुपादानं प्रकृतेर्जातो महान् विश्वात्मतया परिणमते पुरुष कर्ता नियन्ता पर किमत्राह अत आहतुः त्वमेव काल इत्यादिना सार्धेन यतो भगवानीश्वरो विष्णुस्त्वं अत कालो नाम तव लीला प्रकृति शक्ति पुरुषांश महान् कार्य अतस्त्वमेव सर्वमित्यर्थ नन्वहमेव चेत्सर्वं घटादिज्ञाने ममत्वानां किं न भवति चेत्सर्वोपि अत्र विस्मादत आहतुः गृह्यमाणैरिति दृश्यत्वेन च बर्त्तमानैर्बुद्ध्यहंकारेन्द्रियादिभि दृश्यै

त्वमेकः सर्वभूतानां देहस्वात्मेंद्रियेश्वरः त्वमेव कालो भगवान्विष्णुरव्यय ईश्वरः ३० त्वं महान्प्रकृतिः सूक्ष्मा रजःसत्वतमोमयी त्वमेव पुरुषोध्यक्षः सर्वक्षेत्रविकारवित् ३१ गृह्यमाणैस्त्वमग्राह्यो विकारैः प्राकृतैर्गुणैः कोन्विहार्हति विज्ञातुं प्राकसिद्धं गुणसंवृतः ३२ तस्मै तुभ्यं भगवते वासुदेवाय वेधसे आत्मद्योतगुणैश्छन्नमहिम्ने ब्रह्मणे नमः ३३ यस्यावतारा ज्ञायंते शरीरेष्वशरीरिणः तैस्तैरतुल्यातिशयैर्वीर्यैर्देहिष्वसंगतैः ३४ स भवान्सर्वलोकस्य भवाय विभवाय च अवतीर्णोंशभागेन सांप्रतं पतिराशिषां ३५ नमः परमकल्याण नमः परममंगल वासुदेवाय शांताय यदूनां पतये नमः ३६ अनुजानीहि नौ भूमंस्तवानुचरकिंकरौ दर्शनं नौ भगवत ऋषेरासीदनुग्रहात् ३७ ॥

त्वमग्राह्यस्त इति भाव ननु तर्हि जीवो जानातु नेत्याहतुः कोन्विहेति जीवा ह्यस्मिन् प्रागेव स्वप्रकाशतया सिद्धं त्वां को जानाति गुणसंवृत देहाद्यावृत ३२ अतो दर्विज्ञेयत्वात्केवलं प्रणमतस्तस्मै तुभ्यमिति आत्मन स्वस्मात् द्योत प्रकाशो येषां तैर्गुणै छन्नो महिमा यस्य अन्येरित्यर्थ तस्मै ३३ अहो अहमीश्वर इत्येकोक्तौ ज्ञात तत्राहतुः यस्येति ३४ भवाय उद्भवाय विभवाय मुक्तये तौ भवायेति तस्मै केवलायेत्यर्थ ३५ ३६ नौ आवां नरकुबेरनारदाना तत्र्योंकिं करौ भगवतस्तव दर्शनं ३७ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
द० पू०
टी०
३१

तत्रगतयोरावयो एवंस्तुवतोर्मामे त्वि,तुवाणीगुणानुकथन इत्यादि नः इति अस्मदो द्विमोऽस्तीति द्विवचनस्याने बहुवचनं अस्मत्संगिनां सर्वेषामपीति बहुवचनं तव निवासभूतं यज्जगत्तस्य प्रणामे तव निवासभूतं इति वा दृष्टानेन जगत्प्रणामे शिरोस्त्वित्यर्थः भवत्तनूनां भक्तानां मूर्तीनां ३८ संकीर्तितः संस्तुतः ३९ वाग्भिर्मदांधतोज्जृंभितो निमित्तादिभिः श्री विभ्रंशः योनुग्रहः कृतः इति ४० युक्तमेवैतदित्याह साधूनां धर्मवर्तिनां समचित्तानां आत्मविदां सुतरां मत्कृतात्मनां मय्यर्पितचित्तानां तेषां कृपाविरेकात् सुतरां अभ्युदये शवितुर्दर्शनात् लोकयथा अंधो न भवेत् तद्वत् ४१ प्राधान्यादेकरी

वाणीगुणानुकथने श्रवणौ कथायां हस्तौ च कर्मसु मनस्तव पादयोर्नः स्मृत्यां शिरस्तव निवासजगत्प्रणामे दृष्टिः सतां दर्शनेस्तु भवत्तनूनां ३८ श्रीशुक उवाच इत्थं संकीर्तितस्ताभ्यां भगवान् गोकुलेश्वरः दाम्ना चोलूखले बद्धः प्रहसन्नाह गुह्यकौ ३९ श्रीभगवानुवाच ज्ञातं मम पुरैवैतदृषिणा करुणात्मना यच्छ्रीमदांधयोर्वाग्भिर्विभ्रंशोनुग्रहः कृतः ४० साधूनां समचित्तानां सुतरां मत्कृतात्मनां दर्शनान्नो भवेद्बंधः पुंसोऽक्ष्णोः सवितुर्यथा ४१ तद्गच्छतं मत्परमौ नलकूवरसादनं संजातो मयि भावो वामीप्सितः परमोऽभवः ४२ श्रीशुक उवाच इत्युक्तौ तौ परिक्रम्य प्रणम्य च पुनः पुनः बद्धोलूखलमामंत्र्य जग्मतुर्दिशमुत्तरां ४३ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे यमलार्जुनभंजनो नाम दशमोऽध्यायः १० श्रीशुक उवाच गोपा नंदादयः श्रुत्वा द्रुमयोः पततो रवं तत्राजग्मुः कुरुश्रेष्ठ निर्घातभयशंकिताः १ ॥

स्वबोधनहे नलकूवर युवां तत्सादनं गच्छतं मत्परमौ सन्तौ गच्छतं वां युवयो आयेप्सितो मयि प्रेमा जात एव अभव न भवो यस्मिन् स ४२ बद्धोलूखलं बद्धं उलूखलं यस्मिन् तं ४३ इति दशमस्कंधे टीकायां दशमः १० एकादशे समागत्य व्रजौकसः ... वत्सान् पालयता नेन हतौ वत्सबकासुरौ १ निर्घातो वज्रपात इति भयेन शंकिता १ ॥ रामायनेः

रा०म०
३१

तत्कालमस्पष्टं ... पतनकारणमविज्ञाय बभ्रमुः २ लक्ष्यं कारणं दर्शयति उलूखलमिति भ्रमप्रकारमाह कस्येदं
... कस्मात्कुतो वा कारणात् आश्चर्यमुत्पात इति कातराः भीताः सन्तो बभ्रमुरित्यर्थः ३ मध्यगेन ...
केवलमनेनैव ... निर्गतौ दिव्यौ पुरुषावप्यचक्ष्महि दृष्टवन्तो वयमिति ४ केवलं तावत्किं तान जगृहुः ...
... भगवन्मायामोहितास्तद्वचः ... उलूखलमिति ६ ...

भूम्यां निपतितौ तत्र ददृशुर्य्यमलार्जुनौ । बभ्रमुस्तदविज्ञाय लक्ष्यं पतनकारणं २ उलूखलं विकर्षंतं दाम्ना बद्धं च बालकं । कस्येदं कुत आश्चर्यमुत्पात इति कातराः ३ बाला ऊचुरनेनेति तिर्य्यग्गतमुलूखलं । विकर्षता मध्यगेन पुरुषावप्यचक्ष्महि ४ न ते तदुक्तं जगृहुर्न घटेतेति तस्य तत् । बालस्योत्पाटनं तर्वोः केचित्संदिग्धचेतसः ५ उलूखलं विकर्षंतं दाम्ना बद्धं स्वमात्मजं । विलोक्य नंदः प्रहसद्वदनो विमुमोच ह ६ गोपीभिः स्तोभितोऽनृत्यद्भगवान्बालवत्क्वचित् । उद्गायति क्वचिन्मुग्धस्तद्वशो दारुयंत्रवत् ७ बिभर्ति क्वचिदाज्ञप्तः पीठकोन्मानपादुकं । बाहुक्षेपं च कुरुते स्वानां च प्रीतिमावहन् ८ दर्शयंस्तद्विदां लोक आत्मनो भृत्यवश्यतां । व्रजस्योवाह वै हर्षं भगवान्बालचेष्टितैः ९ क्रीणीहि भोः फलानीति श्रुत्वा सत्वरमच्युतः । फलार्थी धान्यमादाय ययौ सर्वफलप्रदः १० फलविक्रयिणी तस्य च्युतधान्यकरद्वयं । फलैरपूरयद्रत्नैः फलभांडमपूरि च ११

तदाह गोपीभिरिति स्तोभित करतालादिना प्रोत्साहित ७ इदमानय इत्याज्ञप्त आनेतुमसमर्थ इव बिभर्ति के ... उन्मानं प्रस्थादि बाहुक्षेपं करताडनं ... चेति चकारस्यान्वयः ८ तत् ऐश्वर्यं विदंतीति तेषां एवं व्रजस्य हर्षमुवाहेति ९ १० ११ ॥

श्री०भा०
द०पू०
टी०
३२

२१ २० रतुकंसावनगतमत कस्मेनपत्रिता स्वतञाः१वुनेवाह्यामजमन्नजकार्ष्णेगोकुलस्पहितकृतं २१ २२ विपद्वीनोप
पत्तिनाद्विहारस्या मर्यादागतव्यतिव्यापरिछिन्नमित्यर्थः २५ अस्यममोवाकस्यबाल अच्युतेनेवत्ससमासीन २६

सरित्तीरगतंकृष्णं भग्नार्जुनमथाहूयत् जन्मर्क्षेमद्यमवतो विप्रेभ्यो देहिगाः शुचिः २२ पु
ष्यप्यश्यवयस्यां क्लीमात्मसाबान्ल्लकृतान् त्वचस्नातः कृताहारो विहरस्वस्वलंकृतः २३ नो
पेयातां यदाहूतो क्रीडासंगेन पुत्रकौ यशोदां प्रेषयामास रोहिणीं पुत्रवत्सला २४ क्रीड्यपशोदा त
मेशयप्रेमवरमत्ता सुतेस्नेहनिबद्धधीर्न्ऽप कृष्णकृष्णारविंदाक्ष तात एहि स्तनं पिब २५ अलं विहारैः क्षुत्क्षान्तः क्रीडाश्रान्तोऽसि पुत्रक (...) महा पुत्रा यशोदाः ज्ञोहवी स्नेहस्तुतिस्तनी २६ कृ
ष्णकृष्णारविंदाक्ष तात एहि स्तनंपिव अलोविहारैः क्षुत्क्षान्तः क्रीडाश्रान्तोऽसि पुत्रक २७ हेरामाग
च्छताताशु सानुजः कुलनन्दन प्रातरेवकृताहारस्तद्भवान्भोक्तुमर्हति प्रतीक्षतेत्वां दाशार्हभोक्ष्य
माणो व्रजाधिपः एह्यावयोः प्रियंधेहि स्वगृहान्यात बालकाः २८ इत्यामीयमहकृष्णयशोदा
मगत्ताहरो: अपभि(...)नुमुर्मापयशास्विनी २० भुक उवाच गोपवृद्धा महोत्पातान्
नुभूयबृहद्वने नन्दादयः समागम्य व्रजकार्यममन्त्रयन् तत्रोपनन्दनामाह गोपो ज्ञानवयोधिकः
देशकालार्थतत्त्वज्ञः प्रियकृद्रामकृष्णयोः २२ उत्थातव्यमितोऽस्माभिर्गोकुलस्य हितैषिभिः
आयांत्यत्र महोत्पाता बालानां नाशहेतवः २३ मुक्तः कथंचिद्राक्षस्या बालघ्न्या बालको ह्यसौ
हरेरनुग्रहान्नूनमनश्चोपरि नापतत् २४ चक्रवातेन नीतो ऽयं दैत्येन विपदं वियत् शिलायां प
तितस्तत्र परित्रातः सुरेश्वरैः २५ यन्न म्रियेत द्रुमयोरन्तरं प्राप्य बालकः असावन्यतमो वापि त
दप्यच्युतरक्षणं २६ यावदौत्पातिकोऽरिष्टो व्रजं नाभिभवेदितः तावद्बालानुपादाय यास्यामोऽन्य
त्रसानुगाः २७॥

कचित् अनर्थं कृत स्थानात् २७ ॥ राम औ२॥

राम.
३२

पशाः वृंदकप्रभृतिरितनवधिकालनानि क्वचनराणि विद्यते पश्चिमनतन २८ २९ एकविधं विश्वनिपतिरीतो व्रजानशाकटवत्स्थानम्
टा शाकटीराणि बीजपूरी पत्रे ३० मृत्ती कृतशमनो ३१ नन्दैः कुचेष्टाः कुङ्कुमे कालिपीसात्ता न नेष्ठकुचेषु पत्र कुङ्कुमनेनैका
लिपीसा मिलिता ३३ ३४ व्रजावासे गोकुलवसतिस्थान ३५ स्वकालेन तद्यापकालेन ३७ कोमारस्तीला लोकेऽपि यान्ति ग्वालि रदस्ता

वनेन वरावनं नाम पश्यावन्यं वनमानने गोपगोपीगणावासे वृन्दारण्ये हितप्राणिवीरुधं २८ तत्रात्र्यावे
वयास्याम: शाकटान्यां युक्तमाचिरं गोधनान्यग्रतोयातुभवन्तो यदिरोचते २९ तच्छ्रुत्वैकधिया
गोपा: साधुसाध्विति वादिन: व्रजान्स्वान्स्वान्समायुज्य ययु रूढपरिच्छदा: ३० वृद्धान्बालान्स्त्रियो
राजन्सर्वोपकरणानि च अनःस्वारोप्य गोपाला यत्ता आत्तशरासना: ३१ गोधनानि पुरस्कृत्य
शृंगाण्यापूर्य सर्वत: तूर्यघोषेण महता ययु: सहपुरोहिता: ३२ गोप्यो रूढरथा नूत्नकुचकुङ्कुमकान्तय:
कृष्णलीला जगु: प्रीता निष्ककण्ठ्य: सुवासस: ३३ तथा यशोदारोहिण्यावेकं शकटमास्थिते
रेजतु रामकृष्णाभ्यां तत्कथाश्रवणोत्सुके ३४ वृन्दावनं संप्रविश्य सर्वकालसुखावहं तत्र चक्रुर्व्रजा
वासं शकटैरर्धचन्द्रवत् ३५ वृन्दावनं गोवर्धनं यमुनापुलिनानि च वीक्ष्यासीदुत्तमा प्रीती राममाधवयोर्नृप
३६ एवं व्रजौकसां प्रीतिं यच्छन्तौ बालचेष्टितै: कलवाक्यै: स्वकालेन वत्सपालौ बभूवतु: ३७
अविदूरे व्रजभुव: सह गोपालदारकै: चारयामासतुर्वत्सान्नानाक्रीडापरिच्छदौ ३८ क्वचिद्वादयतो वे
णुं क्षेपणै: क्षिपत: क्वचित् क्वचित्पादै: किंकिणीभि: क्वचित्कृत्रिमगोवृषै: ३९ वृषायमाणौ नर्दन्तौ
युयुधाते परस्परं अनुकृत्य रुतैर्जन्तूंश्चेरतु: प्राकृतौ यथा ४० कदाचिद्यमुनातीरे वत्सांश्चारयतो:
स्वकै: वयस्यै: कृष्णबलयोर्जिघांसुर्दैत्य आगमत् ४१ ॥ क्षिपत: ३९ क्षेपणी विल्वामलकादि क्षि किंकिणीयुक्तै: पादै:
रक्षिपत: वत्सपालाद्विहितां कवलादिपिहितां स्वरूपमनुकुर्वन्तीति सह ३९ स्वयं गोपमध्ये वृषायमाणौ नर्दन्तौ तद्वत्कौ
शिशब्दान् कुर्वन्तौ युयुधाते इत्यर्थ: रुतै: शब्दै: जन्तून् मयूरादीन् ४० ४१ ॥ ॥

श्री॰मो॰
२०४०
टी॰
३३

मध्ये स्व अज्ञानमिव आसदत समीपमागमत ४२ अपरपादाभ्यासहल्लास लेपणा भवति तत्पाग्गृहीत्वा ४३ ४४ सर्वे यानीका
नामिकौ मुख्यौ पालकौ धनराशि पातनौ ज्ञामन्तेलम्हि तौ ४५ अभ्यास समीप ४६ ४७ रामभारि यि घातनतुराम ४८ हाइयेभ्यः

तं वत्सरूपिणां वीक्ष्य वत्सम् एत्य गतं हरिः दर्शयन्बलदेवाय शनैर्मुग्ध इवासदत् ४२ गृहीत्वापरपादा
भ्यां सहलांगूलमच्युतः भ्रामयित्वा कपित्थाग्रे प्राहिणोद्गतजीवितं ४३ स कपित्थैर्महाकायः पात्य
मानैः पपात ह तं वीक्ष्य विस्मिता बालाः शशंसुः साधु साध्विति ४४ देवाश्च परिसंतुष्टाः बभूवुः पुष्पव
र्षिणः तौ वत्सपालकौ भूत्वा सर्वलोकैकपालकौ सप्रातराशौ गोवत्सांश्चारयंतौ विचेरतुः ४५
स्वं स्वं वत्सकुलं सर्वे पाययिष्यंत एकदा गत्वा जलाशयाभ्यासं पाययित्वा पपुर्जलं ४६ ते तत्र ददृशु
र्बाला महासत्त्वमवस्थितं तत्रसुर्वज्रनिर्भिन्नं गिरेः शृंगमिव च्युतं ४७ स वै बको नाम महानसुरो बृ
करूपधृक् आगत्य सहसा कृष्णं तीक्ष्णतुंडोऽग्रसद्बली ४८ कृष्णं महाबकग्रस्तं दृष्ट्वा रामादयोऽर्भ
काः बभूवुरिंद्रियाणीव विना प्राणं विचेतसः ४९ तं तालुमूलं प्रदहंतमग्निवद्गोपालसूनुं पितरं जग
द्गुरोः चच्छर्द सद्योऽतिरुषाक्षतं बकस्तुंडेन हंतुं पुनरभ्यपद्यत ५० तमापतंतं स निगृह्य तुंडयोर्दोर्भ्यां
बकं कंससखं सतां पतिः पश्यत्सु बालेषु ददार लीलया मुदावहो वीरणवद्दिवौकसां ५१ तदा बका
रिं सुरलोकवासिनः समाकिरन्नंदनमल्लिकादिभिः समीडिरे चानकशंखसंस्तवैस्तद्वीक्ष्य गोपा
लसुता विसिस्मिरे ५२ मुक्तं बकास्यादुपलभ्य बालका रामादयः प्राणमिवेंद्रियो गणाः स्थानागतं तं परि
रभ्य निर्वृताः प्रणीय वत्सान्व्रजमेत्य तज्जगुः ५३॥

बीः वीरणवत् अत्यंतपिलत्वाविशीर्णवत् ५१ समीडिरे तुष्टु
वु आनकैः शंखैः अन्यैश्च संस्तवैः सह ५२ स्वस्थानमागतं प्राणमिव हृष्टवा प्रणीय एकीकृत्य ५३ रामायणम्

राम
३३

अतिप्रियेण प्रीत्या आदृता सादरा प्रेत्यागतमिव लोकांतरादागतमिव तत्सितानि तृषितानि पिबंतीव ईक्षणानि येषां ते ५४ अहो बते त्यादि श्लोकत्रयस्य अन्वयः [illegible] एषामेव [illegible] तेषां पूर्वं [illegible] कृतं ५५ अथ [illegible] घोरदर्शना अपि ना भवंति न धर्षयंति ५६ गर्गो यदाह [illegible] नारायणसमो गुणैरित्यादि ५७ ५८ [illegible] हत्वा [illegible] हरिः [illegible]

श्रुत्वा तद्विस्मिता गोपा गोप्यश्चातिप्रियादृताः प्रेत्यागतमिवोत्सुक्यादैक्षंत तृषितेक्षणाः ५४ अहो बतास्य बालस्य बहवो मृत्यवोऽभवन् अप्यासीद्विप्रियं तेषां कृतं पूर्वं यतो भयं ५५ अथाप्यभिभवंत्येनं नैव ते घोरदर्शनाः जिघांसयैनमासाद्य नश्यंत्यग्नौ पतंगवत् ५६ अहो ब्रह्मविदां वाचो नासत्याः संति कर्हिचित् गर्गो यदाह भगवानन्वभावि तथैव तत् ५७ इति नंदादयो गोपाः कृष्णरामकथां मुदा कुर्वंतो रममाणाश्च नाविंदन्भववेदनां ५८ एवं विहारैः कौमारैः कौमारं जहतुर्व्रजे निलायनैः सेतुबंधैर्मर्कटोत्प्लवनादिभिः ५९ इति श्रीभा० वत्सबकवधो नामैकादशोऽध्यायः ११ श्रीशुक उवाच क्वचिद्वनाशाय मनो दधद्व्रजात्प्रातः समुत्थाय वयस्यवत्सपान् प्रबोधयन्शृंगरवेण चारुणा विनिर्गतो वत्सपुरःसरो हरिः १ तेनैव साकं पृथुकाः सहस्रशः स्निग्धाः सुशिग्वेत्रविषाणवेणवः स्वकान्सहस्रोपरिसंख्ययान्वितान्वत्सान्पुरस्कृत्य विनिर्ययुर्मुदा २॥

गतं चाहं [illegible] इति श्रीदशमे एकादश ११ द्वादशे तु महासर्प्यं [illegible] वत्सपालं [illegible] हन्तीति वर्ण्यते १ महाबकगलक्रीडाकेवलस्पनकौतुकं [illegible] प्रविश हरिः २ क्वचित् [illegible] वनाशा यवन [illegible] मनोजनकर्तुं १ तेनैव [illegible] पृथुका बाला स्निग्धा स्नेहयुक्ता शिक् शिक्यं [illegible] शिक् वेत्रादयो येषां [illegible] सहस्राधिकसंख्यायुक्तान्वत्सान् २॥ ॥ राम ॥

श्री०भा०
द०पू०
टी०
३९

३ काचादिभिः स्वयं भूषिता अपि कल्यादिभिरात्मानमभूषयन्नित्यर्थः ४ मुष्णंतश्चोरयंत परिदूरंगत ५ परिदूरगतकश्चे भवति तर्हीति ६ ध्मांत वादयंत ७ अंगैः सह ७ विच्छायाभिः पक्षिच्छायाभिः कलापिभिर्मयूरैः ८ कीशबालान्मर्कटबालान्सुलुव मानानिवानरलांगूलान्याकर्षंत लांगूलानामुच्चतः ते सहद्रुमानारोहंत विकुर्वतः दंतदर्शनभ्रूविक्षेपादिभि तैः सहवि कारान्कुर्वंत पलाशिषु वृक्षेषु प्लवंत शाखायां शाखांतरमुत्पतंत ९ प्रतिच्छायाः प्रतिबिंबानि १० नानाविधिमत

कृष्णवत्सैरसंख्यातैर्यूथीकृत्य स्ववत्सकान् चारयंतोर्भलीलाभिर्विजह्रुस्तत्र तत्र ह ३
फलप्रबालस्तवकसुमनःपिछधातुभिः काचगुंजामणिस्वर्णभूषिता अप्यभूषयन् ४
मुष्णंतोन्योन्यशिक्यादीन् ज्ञातानाराच्च चिक्षिपुः तत्रत्याश्च पुनर्दूराद्धसंतश्च पुनर्ददुः ५
यदि दूरंगतः कृष्णो वनशोभेक्षणाय तं अहं पूर्वमहं पूर्वमिति संस्पृश्य रेमिरे ६ केचिद्वेणून्वा दयंतो ध्मांतः शृंगाणि केचन केचिद्भृंगैः प्रगायंतः कूजंतः कोकिलैः परे ७ विच्छायाभिः प्र धावंतो गच्छंतः साधुहंसकैः बकैरुपविशंतश्च नृत्यंतश्च कलापिभिः ८ विकर्षंतः कीश बालानारोहंतश्च तद्द्रुमान् विकुर्वंतश्च तैः साकं प्लवंतश्च पलाशिषु ९ साकं भेकैर्विलंघंतः सरितः स्रवसंप्लुताः हसंतश्च प्रतिच्छायाः शपंतश्च प्रतिस्वनान् १० इत्थं सतां ब्रह्मसुखानुभूत्या दास्यं गतानां परदैवतेन मायाश्रितानां नरदारकेण साकं विजह्रुः कृतपुण्यपुंजाः ११ ॥

१५४

एकदैवेनाभिनेदमि इत्थमितिसमाविशुद्धांतःस्तवतत्सुखं च स्वानुभवं नित्यतया स्वप्रकाशं परमात्मरूपेनेत्यर्थः भक्तानां परदेवतेन श्री मत्प्रदेननाथेन मायाश्रितानां नरदारकेण तथाप्रतीयमानेन सह विजह्रुः कृतानां पुण्यानां पुंजाः राशयो यैस्तेत्र स्वविदानंदानुभ वरूपं भक्तानां मनिमो स्वेच्छया प्राकृतजन एतेन तेन सह सख्येन विजह्रुः अहो भाग्यमितिभाव. ११ राम राम ॥

राम
३९

बहुभिर्जन्मभिः कृच्छ्राद्धृतात्मभिर्मनोयमैस्तैरपि १२ सुखक्रीडनवीक्षणेनाक्षमोऽसहमानः कथंभूत यस्य अन्तरंछिद्रं पीतामृतैरपि नित्यमाप्नुमीतैरमरैः प्रतीक्ष्यते कथमयं मरिष्यति कदा चैनं यद्वा कथंभूतं सुखक्रीडनं यदन्तर्हृदये अमरैः प्रतीक्ष्यते विचिन्त्यते पीतामृतैरपि पुनर्निजजीवितेप्सुभिः अयं भावः नामृतपानमात्रेण जीवनं सफलं भवति किंतु भगवत्क्रीडालीलास्मरणेनेति तत्र अयमाभवाल तदेव नित्यमत चिन्त्यते १३ कृष्णमुखानर्भकान्दृष्ट्वा स इति व्यवस्य निश्चित्य आजगरं वपुः धृत्वा व्यात्तगुहाननं ग्रसनाशया पथि व्यशेत ... लोक

यत्पादपांसुर्बहुजन्मकृच्छ्रतो धृतात्मभिर्योगिभिरप्यलभ्यः स एव यद्दृग्विषयः स्वयंस्थितः किंवर्ण्यतेदिष्टमतोव्रजौकसां १२ अथाघनामाभ्यपतन्महासुरस्तेषांसुखक्रीडनवीक्षणाक्षमः नित्यं यदन्तर्निजजीवितेप्सुभिः पीतामृतैरप्यमरैः प्रतीक्ष्यते १३ दृष्ट्वार्भकान्कृष्णमुखानघासुरः कंसानुशिष्टः सबकीबकानुजः अयंतुमेसोदरनाशकृत्तयोर्द्वयोर्ममैनं सबलंहनिष्ये १४ एतेयदामत्सुहृदोस्तिलापः कृतास्तदानष्टसमाव्रजौकसः प्राणेगते वर्ष्मसुकानुचिंताप्रजासवःप्राणभृतोहिते १५ इतिव्यवस्याजगरंबृहद्वपुः सयोजनायाममहाद्रिपीवरं धृत्वाद्भुतंव्यात्तगुहाननंतदापथिव्यशेतग्रसनाशयाखलः १६ ॥

नान्वय कंसेनानुशिष्टः प्रहितः बकीपूतना बकस्तयोरनुजः ... अयं ... तयोः सोदरयोः ... ममैनं ... हनिष्यामि १४ ननु तथापि व्रजस्यानु ... तेनाह एते इति तिलापः कृताः तिलोदकं तया कल्पिताः वर्ष्मसु देहेषु प्रजा एवासवो येषां ते तथा १५ सयोजनायामं योजनप्रमाणं दैर्घ्येण युक्तं च तन्महाद्रिवत्पीवरं च व्यात्तं प्रसारितं गुहातुल्यमाननं यस्मिन्तत् १६ ॥ ॥

रा०मा०
२०५०
टी०
३५

अद्भुतमिति यद् लोके एतद्दर्शयितुं मिश्रितमिति धराधाम धरोदेधो यस्य स जलदो येषां नरो देधो यस्य स दर्यामिव आनन यस्य तेन तेन स किं तीमस्य स भिरे कुंभगात्री वरष्ठा यस्य स ध्वांतवद्‌दंतास्य यस्य स विततो बुत्व जिह्वा यस्य स परम्परामिव सत्वं वत् श्वासो यस्य स दवं वदी त्वर्णो रूस रावदृष्टि विशिष्टं एरं यानि लश्वासमानो देवेषां येन तथा १७ बस्त ते। जगरमे वक्षा नत् [illegible] वशाव नामश्री। समदेवेति आस्यामस्त्रा विपरीत ध्याना जगर तदुसा दृश्यैनो औसित्तुवत १८ उन्नैनीमिव [illegible] मा मा इ॰ त्रि दोऽभि सत्वकूटसत्वाभासमिरवनां तत्रापि भरस्यतसंग्रसना यथा नविहारितयर स्थालतुंगतद्रा चरति वा नवा १९ किति

धराधरो धोजलदो नरोधोदर्यानना नीलोभिरिश्रृंगदंष्ट्रः ध्वांतोतरास्यो विततागधजि ह्वःपरम्परानिलश्वासदवेद्धरोमः १७ इक्षुत्तंतनीहृशसर्वेमल्वाडूरावनभिप्रियव्याना जगरतुंदेनरघुप्रवीदंतनेसमलीलया १८ ग्रहीतमिन्द्र्याभागदंतसत्वकूटपुरः स्थितं ग्रस्त संग्रसमवास्तव्यालतुंगापतेनवा १९ सत्यमर्ककरारक्तमुत्तराहनुवर्ह्नने अधराहनुवद्दो धस्तत्रालिच्छायया रुणा २० प्रतिस्पर्द्धेतेस्य किं भो सस्याः सच्चेन गोदेरे तुंगायुत्यात्यो तोल्सहे दृष्टाभिक्षयश्यते २१ आस्त्रनायाममार्गो यरसनाप्रतिगर्ज्जति हवामेत त्गतेध्वांतमेन दधंतरानने २२ हावोश्मरवरवातोयश्वासवद्दूतिदृश्यते नहृगंधसत्वकुंगधोधंतरामिवंगंध

ततत्पर्येवेत्याह सत्यमिति अर्ककरैरक्त घनमुत्तरोष्ठ वत्तस्य तत्तस्य घनस्य प्रतिच्छायायोग्या अरुणो सेधस्यत्वं अधरोष्ठ वत्सप्रस तिसवेग्रास्यमिति २० स्पर्द्धि मा श्रीर्दृष्टाविना भ्याप्रतिस्पर्द्धं तेतुल्पतया वर्त्तते नगोदरे गिरि दुर्यौ तस्य दृष्टाभि सार्द्धमाना २१ आस्त नायामार्गो विस्तृतो देव्यां वा मार्गे प्रतिगर्ज्जति प्रतिस्पर्द्धंते एवौ भं नारा अंतर्गत मध्यगतमधकार एतत् अंतरान नि आननमध्ये प्रतिगर्ज्जति २२ हावेनतुरुणा रवरो वातो यत्तेन रावाग्निना दग्धानीयो दुर्गंध सत्वसर्पस्य नर्गतामि व गंधवद्दूतिरिति २३ ॥ रामाय नमः ॥

राम
३५

:

एवमस्त्वमे बाजगरमन्य योनिर्भयायय किमसिता ग्रसिष्यति अनेन श्रीकृष्णेन हत्वा बकारेः शक्यमनीयमुरव २४ अस्मत्यावस्तुत स
श्वबद्गुरस्मदाद्यस्मत्पात्रे तानामस्मत्प्रसादः स्पृशो चरत्वेन प्रतीमत इति तान्निरोद्धुं भगवानाद्यभिमतानादधेता बकाविष्टः स्तेत्तरे सान्वय २५ प्र
विष्टा एवके बलनकुतेन गीर्णा गिलिता जीर्णाः इति पाठेऽपि न एवार्थः कथमन्तनहतया स्वकपीरत स्मरति तत्पाते नश्यत एव बकारेः श्री

अस्मान्किमत्र ग्रसितानि विघ्नानयं तथा चेद्बक वह्निर्नश्यति तस्मादनेनेति वकासुरेश =
न्मुखं वीक्ष्याद्भुतं समः करतालैर्ननर्तुः २४ इत्थं मिथोऽतथ्यमतज्ञभाषितं श्रुत्वाविचिन्त्येत्यमृषा ०/
म घायते रक्षो विदित्वा विलम्बतां त्वस्य यतः स्वामी निरोद्धुं भगवान्मनो दधे २५ तावत्
प्रविष्टास्त्वसुरोदरान्तरे परं न्यगीर्णाः शिशवः सवत्सकाः प्रतीक्ष्यमाणो नवकासुरेशं महत्
स्वकान्तकस्मरणो नरत्नमा २६ तान्वीक्ष्य हा हा सकलाभयप्रदो ह्यनन्यनाथान्स्वकरादव
च्युतान् दीनांश्च मृत्योर्जठराग्निघासान् दुःखार्हितो दिष्टकृतेन विस्मितः २७ कृत्यं किमत्रास्य
खलस्य जीवनं न वा अमीषां च सतां विहिंसनं द्वयं कथं स्यादिति संविचिन्त्य तज्ज्ञात्वा विश
त्तुङ्गमशेषदृग्घरिः २८ तदा घनच्छदा देवा भयाद्धा हेति चुक्रुशुः जहृषुर्ये च कंसाद्याः कौण
पास्त्वघबान्धवाः २९ तच्छ्रुत्वा भगवान्कृष्णस्त्वव्ययः सार्भवत्सकं चूर्णीचिकीर्षोरात्मानं

कस्य प्रवेशप्रतीक्षमाणोऽन २६ स्वकरादवच्युतान्विनि स्वानानविस्मित सनकृत्यं किमत्रेत्यादि विचिन्त्य तत्त्रोपायं ज्ञात्वा सयम
पि अविशदित्यन्वय २७ कथं विचिन्त्य अस्य जीवनममीषां च विहिंसनमिति द्वयं वा निश्चित कथं न स्यादिति २८ घनच्छ
दा मेघानरिता कौणपाः कुणपाशिनो राक्षसाः कुणपो निर्जीव शरीरं तदाशिन इति २९ चूर्णीकर्तुमिच्छोरस्य गले आत्मा
नं वर्धयन् अन्तर्हित ३० ॥ ॥ ॥

निरुद्धो मुखादीनां मार्गो येन कवो यस्यास्ति तस्य वृद्धौ गौरवे बहिर्निर्गतिलोचनस्य अन्तर्कोष्ठे हमघो पूर्णो परिभत महद्भिर्महद्भिः न्तिरुद्धस्य धानिभिः शरीरनिर्गतः इति ३१ प्राणैः पूर्वैः स्थितैः तस्य अन्तर्वहिः गर्भादिद्वारेण ३२ अहो देहे स्थितमङ्गल सर्वमयन्ते गते निर्गत देवस्थितनामिन्द्रोऽभिविवेश ३३ स्वकृत स्वकार्यकृत पौरुषमस्य अहो नामकृत स्वर्गमेकुर्वन् मुहुः धावनीति सुगाराधवीरय ३४ किं यथा तेषा पान्द्रतः स्तोत्राणीति नैकोनत्वात् अनेकोऽत्सवोऽपि मङ्गलस्वनो लोकः स्वधामोऽस्ति सोमेण शुभ्राः जीव स्यान्मन्यन्ते राजन् दृष्ट्वा यत्कस्य मोह महिमा न दृष्टा विस्मयं प्रापेति ३५ बहुलिप्य बहुकालस्मा कीडन् हरकीडार्थं महाबिल ३६ अन्यानीति विवृतं

ततोऽतिकायस्य निरुद्धमार्गिणो ह्युद्गीर्णदृष्टेर्भ्रमतस्त्वितस्ततः। पूर्णोऽन्तरङ्गे पवनो निरुद्धो मूर्द्धन् विनिःपाट्य विनिर्गतो बहिः ॥ ३१ ॥ तेनैव सर्वेषु बहिर्गतेषु प्राणेषु वत्सान् सुहृदः परेतान्। दृष्ट्वा स्वयोत्थाय तदन्वितः पुनर्वक्त्रान्मुकुन्दो भगवान् विनिर्ययौ ॥ ३२ ॥ पीनाहिभोगोत्थितमद्भुतं महज्ज्योतिः स्वधाम्ना ज्वलयद्दिशो दश। प्रतीक्ष्य खेऽवस्थितमीशनिर्गमं विवेश तस्मिन्मिषतां दिवौकसाम् ॥ ३३ ॥ ततोऽतिहृष्टाः स्वकृतोऽकृतार्हणं पुष्पैः सुरा अप्सरसश्च नर्तनैः। गीतैः सुगा वाद्यधराश्च वाद्यकैः स्तवैश्च विप्रा जयनिःस्वनैर्गणाः ॥ ३४ ॥ तदद्भुतस्तोत्रसुवाद्यगीतिकाजयादिनैकोत्सवमङ्गलस्वनान्। श्रुत्वा स्वधाम्नोऽन्त्यज आगतोऽचिराद्दृष्ट्वा महीशस्य जगाम विस्मयम् ॥ ३५ ॥ राजन्नाजगरं चर्म शुष्कं वृन्दावनेऽद्भुतम्। व्रजौकसां बहुतिथं बभूवाक्रीडगह्वरम् ॥ ३६ ॥ एतत्कौमारजं कर्म हरेरात्माहिमोक्षणम्। मृत्योः पौगण्डके बाला दृष्ट्वोचुर्विस्मिता व्रजे ॥ ३७ ॥

मित्याह एतदिति कौमारं पञ्चमाब्दान्तं पौगण्डं दशमाब्दपर्यन्तं कैशोरं पञ्चदशाब्दावधि तत्र पञ्चमे वर्षे कौमारजं पञ्चमाब्दकृतं कर्म तदेव षष्ठे पौगण्डके एव स्थित्वा बाला व्रजे ऊचुः किं तत्कर्म मृत्योः सकाशात् आत्मनां मोक्षणं आत्मनां मोक्षणं अहेस्तु स्वशाब्दं तत्कालं यथा असुरस्य मोक्षः। कौमारं कृत्वा पौगण्डे बाला कथितवन्त इत्यर्थः ॥ ३७ ॥

नैतद्विचित्रं मनुजार्भमायिनः परावराणां परमस्य वेधसः । [illegible] अघोऽपीति आत्मसाम्यं [illegible] ३८ यस्य [illegible] [illegible] भागवतीं गतिं ददौ [illegible] [illegible] किंपुनः [illegible] ३९ [illegible]

नैतद्विचित्रं मनुजार्भमायिनः परावराणां परमस्य वेधसः । अघोऽपि यत्स्पर्शनधौतपातकः प्रापात्मसाम्यं त्वसतां सुदुर्लभं ३८ सकृद्यदङ्गप्रतिमान्तराहिता मनोमयी भागवतीं ददौ गतिं स एव नित्यात्मसुखानुभूत्यभिव्युदस्तमायोऽन्तर्गतो हि किंपुनः ३९ सूत उवाच इत्थं द्विजा यादवदेवदत्तः श्रुत्वा स्वरातुश्चरितं विचित्रं पप्रच्छ भूयोऽपि तदेव पुण्यं वैयासकिं यन्निगृहीतचेताः ४० राजोवाच ब्रह्मन्कालान्तरकृतं तत्कालीनं कथं भवेत् यत्कौमारे हरिकृतं जगुः पौगण्डकेऽर्भकाः ४१ तद्ब्रूहि मे महायोगिन्परं कौतूहलं गुरो नूनमेतद्धरेरेव माया भवति नान्यथा ४२ वयं धन्यतमा लोके गुरोऽपि क्षत्रबन्धवः वयं पिबामो मुहुस्त्वत्तः पुण्यं कृष्णकथामृतं ४३ सूत उवाच इत्थं स्म पृष्टः स तु बादरायणिस्तत्स्मारितानन्तहृताखिलेन्द्रियः कृच्छ्रात्पुनर्लब्धबहिर्दृशिः शनैः प्रत्याह तं भागवतोत्तमोत्तम ४४ इति श्रीभागवते महापु० दश० अघासुरवधो नाम द्वादशोऽध्यायः १२ शुक उवाच साधु पृष्टं महाभाग त्वया भागवतोत्तम यन्नूतनयसीशस्य शृण्वन्नपि कथां मुहुः १

[illegible] ४० कालान्तरे कौमारे कृतं पौगण्डके कथं [illegible] ४२ ४३ [illegible] [illegible] ४४ इति दशमे द्वादशोऽध्यायः १२ त्रयोदशे हरे [illegible] [illegible] [illegible] १ [illegible] १ [illegible]

तथापि सारभृतां सारग्राहिणामयमेव सर्गः स्वभावः कोसौ अच्युतस्य वार्ता प्रतिक्षणं साधु नव्यवद्भवतीत्ययम् [illegible] विटानां।
[illegible] काभिस्त्रीवार्त्तेव कथम् [illegible] यथाम्भोरुह [illegible] नित्यतस्मिन् [illegible]
[illegible] कोपि [illegible]
[illegible] तेन हत्वा [illegible] पति

सतामयं सारभृतां निसर्गो यदर्थवाणीश्रुतिचेतसामपि प्रतिक्षणं नव्यवदच्युतस्य यत्स्त्रिया विटानामिव साधुवार्ता २ शृणुष्वावहितो राजन्नपि गुह्यं वदामि ते ब्रूयुः स्निग्धस्य शिष्यस्य गुरवो गुह्यमप्युत ३ तथाघवदनान्मृत्यो रक्षित्वा वत्सबालकान् सरित्पुलिनमानीय भगवानिदमब्रवीत् ४ अहोतिरम्यं पुलिनं वयस्याः स्वकेलिसंपन्मृदुलाच्छबालुकं स्फुटत्सरोगंधहृतालिपत्रिकध्वनिप्रतिध्वानलसद्द्रुमाकुलं ५ अत्र भोक्तव्यमस्माभिर्दिवारूढं क्षुधार्दिताः वत्साः समीपेऽपः पीत्वा चरंतु शनकैस्तृणं ६ तथेति पाययित्वार्भा वत्सानारुध्य शाद्वले मुक्त्वा शिक्यानि बुभुजुः समं भगवता मुदा ७ कृष्णस्य विष्वक्पुरुराजिमंडलैरभ्याननाः फुल्लदृशो व्रजार्भकाः सहोपविष्टा विपिने विरेजुश्छदा यथांभोरुहकर्णिकायाः ८ केचित्पुष्पैर्दलैः केचित्पल्लवैरंकुरैः फलैः शिग्भिस्त्वग्भिर्दृषद्भिश्च बुभुजुः कृतभाजनाः ९ ॥

[illegible] तेषां [illegible] प्रतिध्वाना [illegible] द्रुमा [illegible] ५ दिवारूढं वेलातीतं [illegible]
[illegible] ६ [illegible] शाद्वले [illegible] ७ [illegible] विरेजुः कृष्णस्य विष्वक् [illegible] मंडलैः [illegible]
[illegible] कर्णिकायाः [illegible]
[illegible] ८ [illegible] कृतानि भाजनानि यैस्ते ९ [illegible] ॥

[illegible] विशेषं अभ्यवजह्रुः बुभुजिरे सहेश्वराः श्रीकृष्णसहिताः १० [illegible] बुभुजे बाललीलाभिः केलिः [illegible]
[illegible] वेणुं बिभ्रत् [illegible] शृंगवेत्रे च कक्षे वामे पाणौ [illegible] कवलं [illegible] फलानि [illegible]
[illegible] स्वपरितः सुहृदः [illegible] नर्मभिः [illegible] हासयन् [illegible] स्वर्गे लोके
[illegible] लोके जनानां [illegible] बुभुजे ११ १२ [illegible]

सर्वे मिथो दर्शयंतः स्वस्वभोज्यरुचिं पृथक् हसंतो हासयंतश्चा ऽभ्यवजह्रुः सहेश्वराः १० बिभ्रद्वेणुं जठरपटयोः शृंगवेत्रे च कक्षे वामे पाणौ मसृणकवलं तत्फलान्यंगुलीषु तिष्ठन्मध्ये स्वपरिसुहृदो हासयन्नर्मभिः स्वैः स्वर्गे लोके मिषति बुभुजे यज्ञभुग्बालकेलिः ११ भारतैवं वत्सपेषु भुंजानेष्वच्युतात्मसु वत्सास्त्वंतर्वने दूरं विविशुस्तृणलोभिताः १२ तान्दृष्ट्वा भयसंत्रस्तानूचे कृष्णोऽस्य भीभयं मित्राण्याशान्मा विरमतेहानेष्ये वत्सकानहं १३ इत्युक्त्वाद्रिदरीकुंजगह्वरेष्वात्मवत्सकान् विचिन्वन्भगवान्कृष्णः सपाणिकवलो ययौ १४ श्रीशुक उवाच अंभोजन्मजनिस्तदंतरगतो मायार्भकस्येशितुर्द्रष्टुं मंजु महित्वमन्यदपि तद्वत्सानितो वत्सपान् नीत्वान्यत्र कुरूद्वहांतरदधात्खेवस्थितो यः पुरा दृष्ट्वाघासुरमोक्षणं भगवतः प्राप्तः परं विस्मयं १५ ततो वत्सानदृष्ट्वैत्य पुलिनेपि च वत्सपान् उभावपि वने कृष्णो विचिकाय समंततः १६ ॥

[illegible] श्रीकृष्ण आशात् भोजनात् [illegible] १३ [illegible] दरी [illegible] गह्वरेषु [illegible]
[illegible] १४ अंभोजन्म [illegible] महित्वं महिमा
[illegible] वत्सान् [illegible] वत्सपान् [illegible] नीत्वा [illegible] श्रीकृष्णस्य १५ उभावपि वत्सान् वत्सपान्
[illegible] विचिकाय अन्वेषितवान् १६ ॥ ॥

श्री०भा०
द० पू०
टी०
१९

विधिकृतं ब्रह्मणा कृतं १७ उभयायितं वत्सवत्सपालरूपेण वर्तमानमित्यर्थः अयं भावः यदि वत्सान्मायासे तर्हि तन्मातॄणां विषाद स्या
त् परित्यागेन यथागमनमिति चेद् ब्रह्मणो मोहो न स्यादिति द्विधा भवनमिति यावच्च कस्य च १८ न केवलं रूपमात्रं यावदिति वत्सपाला वत्सकाश्च
चाल्पकवपुः प्रमाणं मन्दत्वं स्पष्टत्वं सुखस्पर्शित्वं [illegible] यावत्सर्वं [illegible] कृष्णो बभाविति उत्तरत्रापि सर्वं
विष्णुमयं जगदिति श्रुतिं सत्यामेव कर्तुं अजो भगवान् गोवत्सरूपेण बभावित्यर्थः १९ एवं सर्वात्मा नन्दव्रजं जगाम

क्वाप्यदृष्ट्वान्तर्विपिने वत्सान्पालांश्च विश्ववित् सर्वं विधिकृतं कृष्णः सहसावजगाम ह १७
ततः कृष्णो मुदं कर्तुं तन्मातॄणां च कस्य च उभयायितमात्मानं चक्रे विश्वकृदीश्वरः १८ या
वद्वत्सपवत्सकाल्पकवपुर्यावत्कराङ्घ्र्यादिकं यावद्यष्टिविषाणवेणुदलशिग्यावद्विभूषाम्ब
रं यावच्छीलगुणाभिधाकृतिवयो यावद्विहारादिकं सर्वं विष्णुमयं गिरोऽङ्गवदजः सर्वस्वरूपो
बभौ १९ स्वयमात्मात्मगोवत्सान्प्रतिवार्यात्मवत्सपैः क्रीडन्नात्मविहारैश्च सर्वात्मा प्राविशद्व्रजं
न७ २० तत्तद्वत्सान्पृथङ्नीत्वा तत्तद्गोष्ठे निवेश्य सः तत्तदात्माभवद्राजंस्तत्तत्सद्म प्रविष्टवान् २१
तन्मातरो वेणुरवत्वरोत्थिता उत्थाप्य दोर्भिः परिरभ्य निर्भरं स्नेहस्नुतस्तन्यपयःसुधासवं मत्वा
परं ब्रह्म सुतानपाययन् २२ ततो नृपोन्मर्दनमज्जलेपनालंकाररक्षातिलकाशनादिभिः सं
लालितः स्वाचरितैः प्रहर्षयन् सायं गतो यामयमेन माधवः २३ ॥

विशतः कस्यचिदपि मार्गेण तत्र गोजकस्यामस
का२ पानं गोवत्सानिति कर्मापि परस्मैपदं वत्सरूपं स्वरूपेण वत्सपैः प्रतिवार्य प्रयोज्य [illegible] तदा स्वेच्छया [illegible]
आत्मविहारैः आत्मरूपैः विहारैश्च २० तत्तद्वत्सान् तत्तद्गोपबालरूपः [illegible] भवत्तत्तत्सद्म प्रविष्टवान् २१ कोमलिकामोहनमाह तन्मातरः
वेणुरवत्वरोत्थिता उत्थिताः सत्यः सुतानपाययन् [illegible] सुधासवं [illegible]
आत्मजबुद्ध्या मत्वा २२ [illegible] नृपेति सम्बोधनं [illegible] सायं गतः प्राप्तः 'स्वाचरितैः' स्वकीयैश्चरितैः [illegible]
सन् 'प्रहर्षयन्' तत्रत्यान् [illegible] २३ ॥

राम.
३८

गवां गोपानां मोहनमाह गाव इति परिहूतान् आहूतान् अतएव संगतान् आगतान् २४ एतावतैव स्वकं स्वस्यापि कृष्णे प्रीत्याधिक्यमासीदित्याह गोगोपीनामि
ति गवां गोपीनां च अस्मिन् कृष्णे मातृता आसीत् पूर्वं स्नेहर्द्धिकां विना हरेः तोकता पुत्रता आसीत् किंतु स्नेहर्द्धिकां विना स्नेहाधिक्याद्विना नोचितेति यावत्
र्थः अत्रानुगोगोपीषु हरेस्तोकता चैतानिभावनानि पूर्ववदेवासीत् किंतु मायां विना ॥ तथापि ममतानाममस्याः पुत्रस्नेहाधिक्येन तस्य
२५ स्नेहर्द्धिमेव दर्शयति व्रजौकसामिति यथा कृष्णे एव पूर्वं स्नेहवल्ली वृवृधे तथा स्वतोकेषु बालरूपिणि कृष्णे इदानीं स्वतोके अपि तथे

गावस्ततोगोष्ठमुपेत्यसत्वरंहुंकारघोषैःपरिहूतसंगतान् स्वकान्स्वकान्वत्सतरानपाययन्मुहुर्लिहंत्यःस्रवदौधसंपयः २५ गोगोपीनांमातृतास्मिन्सर्वास्नेहर्द्धिकांविना पुरोवदास्वपिहरेस्तोकतामायया विना २६ व्रजौकसांस्वतोकेषुस्नेहवल्ल्याब्दमन्वहं शनैर्निःसीमववृधे यथाकृष्णेत्वपूर्ववत् २६ इत्थमात्मात्मनात्मानंवत्सपालमिषेणसः पालयन्वत्सपोवर्षंचिक्रीडेवनगोष्ठयोः २७ एकदाचारयन्वत्सान्सरामोवनमाविशत् पंचषासुत्रियामासुहायनापूरणीष्वजः २८ ततोविदूराच्चरतोगावोवत्सानुपव्रजे गोवर्द्धनाद्रिशिरसिचरंत्योददृशुस्तृणं २९ ॥

वर्द्धते स्मेत्यर्थः अपूर्ववत् यावद्वत्सहरणं तावत् निःसीमा यथा भवति २६ एवमात्मा श्रीकृष्णः वत्सपो भूत्वा तत्रापि वत्सानां पालानां च मि
षेण आत्मानमात्मना पालयन् क्रीडितवानित्यर्थः २७ एतावत्पर्यन्तं रामस्यापि मोह एवासीत् स वत्सरोऽतीत इत्यथ कथं ज्ञातवानित्या
ह त्रिदशीयप्रस्ताव एकदेति पंचषासु पंचसु षट्सु वा रात्रिषु हायनस्य पूरणीषु पूरकासु तथावशिष्टासु स्थितासु सत्सु २८ ततो
दूरत एव गोवर्द्धनशिखरे चरंत्यो गावो व्रजसमीपे चरतो वत्सान् ददृशुः २९ ॥ रामायनमः

श्रीभा॰ द॰ पू॰ टी॰ ३१९

तदेव स्पष्टयति ... तत्स्नेहवशो ... [illegible] ... आत्मानमेव ... [illegible] ... आत्मपा गोपाः ... [illegible] ... हुंकृतैः ... उदास्यपु॰ उन्नमितास्यपुच्छः ... [illegible] ... ३० तत्र विशेषतो ... [illegible] ... तमाह समेत्येति ... वत्सवत्यः पुनः प्रसूता अपि ३१ ... [illegible]

ष॰ १

दृष्ट्वाथ तत्स्नेहवशोऽस्मृतात्मा स गोव्रजोऽत्यात्मपदुर्गमार्गः। द्विपात्ककुद्ग्रीवउदास्यपुच्छोऽगाद्धुंकृतैरास्रुपया जवेन ३० समेत्य गावोऽधो वत्सान्वत्सवत्योऽप्यपाययन् गिलन्त्य इव चाङ्गानि लिहन्त्यः स्वौधसं पयः ३१ गोपास्तद्रोधनायासमौघ्यलज्जोरुमन्युना। दुर्गाध्वकृच्छ्रतोऽभ्येत्य गोवत्सैर्ददृशुः सुतान् ३२ तदीक्षणोत्प्रेमरसाप्लुताशया जातानुरागा गतमन्यवोऽर्भकान्। उदूह्य दोर्भिः परिरभ्य मूर्धनि घ्राणैरवापुः परमां मुदं ते ३३ ततः प्रवयसो गोपास्तोकाश्लेषसुनिर्वृताः। कृच्छ्राच्छनैरपगतास्तदनुस्मृत्युदश्रवः ३४

... [illegible] ... तासां गवां रोधने ... आयास ... मौघ्यं ... लज्जा ... मन्युना ... ददृशुः ३२ तदीक्षणेति ... [illegible] ... ३३ ततः ... [illegible] ... ३४ ... [illegible] ... ३५ ॥ ॥ ॥

राम॰ ३१९

प्रेमर्द्धेरौत्कंठ्यमनिशाप्रमुक्तस्तनेष्वप्यपत्येष्ववीक्ष्य हेतुमज्ञानन्नपि अचिंतयत् ३५ चिंतामेवाह हा आंकिमेतदिति वासुदेवेय थाश्चर्य
प्रेमत थावत्सलोके ष्वपि वृजस्य प्रेमवर्द्धते किमेतदद्भुतमिति किं च साक्षात् मत्तोहितत्सप्रेम स्य ममेतपु प्रेमकारणाक्षिप्ति किंच माच
३७ केयमायादेवानां वा नराणां वा कुतो वा कस्मात् आयाता न तावदन्या मायाधीनस्य भवति यतो ममापि मोहिनी प्रायेण मम भर्तुः मायामिति
कस्यांम्येव मायेय मत्विमिस्यावयाति ३७ सर्वस्य मम सर्वा न पिवयुनेन ज्ञानेन चक्षुषा वैकुंठ श्रीकृष्णमेवाचष्टे ३८ गवन्त
प्रयात्मा मायानीता ला कृष्ण प्र ट कृष्णमपदेशेन विशेष तो ज्ञात्वा निश्चयाह नैत इति न यमर्थं यात्मनाबाला ऋषयो ग मशा प

वृजस्य रामः प्रेमर्द्धेर्वीक्ष्यौत्कंठ्यमनुक्षणं मुक्तस्तनेष्वपत्येष्वप्यहेतुविदचिंतयत् ३५ कि
मेतदद्भुतमिव वासुदेवेखिलात्मनि वृजस्य सात्मनस्तोकेष्वपूर्वं प्रेम वर्द्धते ३६ केयं वा कुत आ
याता दैवी वा नार्युतासुरी प्रायो मायास्तु मे भर्तुर्नान्या मेपि विमोहिनी ३७ इति संचिंत्य दाशार्हो
वत्सान्सवयसानपि सर्वानाचष्ट वैकुंठं चक्षुषा वयुनेन सः ३८ नैते सुरेशा ऋषयो न चैते
त्वमेव भासीश भिदाश्रयेपि सर्वं पृथक्त्वं निगमात्कथं वदेत्युक्तेन वृत्तं प्रभुणा बलोऽवैत्
३९ तावदेत्यात्मभूरात्ममानेन त्रुट्यनेहसा पुरोवदाब्दं क्रीडंतं ददृशे सकलं हरिं ४० यावंतो
गोकुले बालाः सवत्साः सर्व एव हि मायाशये शयाना मे नाद्यापि पुनरुत्थिताः ४१ ॥

त्यामदेवानामशा इति तावदहं देवेंद्राद्दानीतं न तपाकिंतु अस्मिन्भिदाश्रयेपि त्वमेव भासि अतस्त्वं सर्वं पृथग्विविच्य क
थय इत्युक्तेनेति वदेत्युक्तेन प्रभुणा वत्सा भिज्ञमात्मसंरोपतोवाक्यबलवलो वेत्ति विदितवानित्यर्थः ३९ ततः किं वृत्तमित्यपेक्षा
यामाह तावदिति वर्षे जाते आत्मनो मानेन त्रुट्यनेहसा त्रुटिमात्रेण कालेन सकलेसानुचरं हरिं ददर्श ४० इक
त्र विचारयति याहृशो यावंतः इति मे मायाशये मम मायायां तल्पे ४१ ॥

श्री०भा०
द०स्कं०
टी०
५०

मन्मायया मोहितेभ्य इतरे कुत्रत्याः ४२ इति वितर्क्य पुनर्मन्यदपि आह एवमेतेष्विति एवमेतेषु भेदेषु चिरं ध्यात्वा स आत्मभूः सत्याः के कतरे नेति ४३
४४ न तु मायया कृतस्य स्वकृतो मोहः तस्मादिति महामायाविनि भगवति स्वमायाप्रयोगः स्वस्यैव विमोहाय एव अभवदित्याह
स्यात् तमिस्रायां रात्र्यां नैहारं हिमकृतं तम इव यथा खद्योतार्चिर्दिवा अहनि ... तथा ...
तत्तमो पदार्थानावरणानकरोतीति किन्तु तत्रैव लीयते ... एवं महतिपुरुषे
युञ्जत ... ४५ तावत्सर्वे वत्सपाला इत्यादि ...

इतरेतेऽत्र कुत्रस्था मन्मायामोहितेतरे तावन्त एव तत्राब्दं क्रीडन्तो विष्णुना समं ४२ एवमेतेषु भेदेषु चिरं ध्यात्वा स आत्मभूः सत्याः के कतरे नेति ज्ञातुं नेष्टे कथंचन ४३ एवं संमोहयन्विष्णुं विमोहं विश्वमोहनं स्वयैव माययाजोऽपि स्वयमेव विमोहितः ४४ तम्यां तमोवन्नैहारं खद्योतार्चिरिवाहनि महतीतरमायैश्यं निहन्त्यात्मनि युंजतः ४५ तावत्सर्वे वत्सपालाः पश्यतोऽजस्य तत्क्षणात् व्यदृश्यन्त घनश्यामाः पीतकौशेयवाससः ४६ चतुर्भुजाः शंखचक्रगदाराजीवपाणयः किरीटिनः कुंडलिनो हारिणो वनमालिनः ४७ श्रीवत्सांगददोरत्नकंबुकंकणपाणयः नूपुरैः कटकैर्भाताः कटिसूत्रांगुलीयकैः ४८ आंघ्रिमस्तकमापूर्णास्तुलसीनवदामभिः कोमलैः सर्वगात्रेषु भूरिपुण्यवदर्पितैः ४९ चंद्रिकाविशदस्मेरैः सारुणापांगवीक्षितैः स्वकार्थानामिव रजःसत्वाभ्यां स्रष्टृपालकाः ५०॥

वृद्धिनि वत्सपाला वत्सपालाश्च सर्वे ... ४६ ४७ श्रीवत्स ... ४८ ... आंघ्रिमस्तकमापूर्णा ...
... ४९ चंद्रिकावत् विशदस्मितयुक्तैः सारुणापांगवीक्षितैः ...
... स्वकार्थानां स्वभक्तमनोरथानां रजःसत्वाभ्यां स्रष्टृपालकाः ...
... ५० राम राम

राम
५०

आत्मात्ब्रह्मानदादिसत्वपंक्तैरनेकार्हैरनेकार्हतो ५१ आत्माद्याभिर्मायाअविद्यादिभिर्विभक्तिभिः शक्तिभिः महदादिभिः विभक्तिभिः [illegible] पृथक्विवरणाच्चतुर्विंशतितत्त्वैर्गतकारणी ५२ कालादिभिन्नतत्त्वहकारिभिन्नत्रस्वभाव परिणामहेतु संस्कारउद्बोधक समाहित समाहितः भगवन्महिमभगवन्महिम्नातिरस्कृतस्वतंत्र ५३ उक्तसर्वरूपाद्य सर्वेषां [illegible] विशेषमात्रतया [illegible] ज्ञानरूपानन्दानन्तात्म आनन्दरूपानन्तापितरेकत्वाच्चाविज्ञातीयसमेदरहिता तत्रापि [illegible] सदेकरूपा [illegible] सत्यज्ञानादि मात्रैकरसमद्वयतदेवमर्जितं [illegible] आत्मज्ञानमंकरूपक [illegible] सत्यमहिमाद्यानन्द

आत्मादिरूपवत्पंक्तिर्मे निमविद्यमाचरैः नित्याशीताद्यनेकार्हैः पृथक्पृथगुपासिताः ५१ अ
णिमाद्यैर्महिमभिर्जाड्याभिर्वृत्तिभिः चतुर्विंशतिभिस्तत्त्वैः परीतामहदादिभिः ५२ का
लतत्त्वावसंस्कारकामकर्मांगुणादिभिः समाहितत्वमहिमभिर्जितमद्गुरुपासिताः ५३ सत्य
ज्ञानानन्दमात्रैकारसमन्वितैः अस्य सन्निमास्याप्यपत्युपानंसदृशा ५४ एवं सुक
हदृशीजः परब्रह्मात्मनो स्थिता न यस्या सा सर्वमिदं विभाति सचराचरं ५५ सतो निकुलको
हेतुः स्तिमिते काव्यशोद्यः तद्व्याप्त्या मरुजः स सोऽपि [illegible] त्रिका ५६ ॥

[illegible] महिमाहात्म्य [illegible] सर्वं [illegible] इति ५४ [illegible] विशेष [illegible] ५५ निकुलकेन [illegible] छान्दसो लुक् [illegible] अनिका [illegible] केन [illegible] विपर्यास [illegible] सर्वं [illegible] चतुर्म
नीकृतकम् [illegible] ॥ ॥

श्री०भा०
२० ३०
टी०
६१

इतीरे शान केनैनिजमहिमनिरस्त प्रमितिके परात्जातो ऽनिरसनमुखब्रह्मकमितो
श्मनीशोपि दुष्टं किमिदमितिवा मुह्यतिसतिवञ्चादाजोत्सात्वा मदिपरमो ऽजोजवनिका
५७ ततोऽखीकं प्रतिलब्धाह. क: परेतवदुत्थित: कथारुन्नीत्वेवस्थोसाचेद्देसहास्मना
५८ सदेवोवामित: पश्यन्निशाचपतपुर: स्थित: । रावनंजनाजीयदुमार्कोसमाधिदं ५९
यच्चैनं सर्गदुर्वैरा: सहासन्न मगादय: । मित्रा गीतो ऽजिताभासद्दुनरत्नषिकादिके ६ तत्रो
इत्यश्रुपवर्णशिशुत्वनासंच्चह्याहयंपरमनेनतमगाधबोधं वत्सान्सदेवानिवपुरापरि
तोऽविचिन्वरेकं सदागाकवत्सपरमप्यच्छ. ६१ ॥

राम
६१

चा५

निजधोरणात् स्वयाहनात्त्वरेणावेगेनावतीर्य दंडवन्नत्वा चतुर्णां मुकुटानामग्रैरंघ्रियुग्मस्य स्पृष्टा मुदश्रुसुजलैरभिषेकमकरोदित्यर्थः ६२ चिरस्य चिरं पादयोः पतन्नास्ते ६३ सवेपथु सकंप गद्गदया स्खलन्त्या ऐलया वाचा ईलत ईडितवान् ६४
इति दशमे ब्रह्मविमोहे त्रयोदशः ॥ १३ ॥ चतुर्दशे तु तद्दृष्ट्वा ब्रह्मा गर्वापहं हरिम् । कृत्स्नमहिमानं प्रभुं सर्वात्मानं स्तुत्वा प्रसादयत् ॥ १ ॥
स्वकृतापराधेन भिया सकंपतया गद्गदनत्वा तत्प्रसादनमात्रपराः स्तौति नौमीति । हे ईड्य स्तुत्य ते तुभ्यं नौमि स्तौमि ... अभ्रवत्स्वरूपं वपुर्यस्य तस्मै तडिद्वदम्बरं पीतं वस्त्रं यस्य तस्मै...

दृष्ट्वा त्वरेण निजधोरणतोवतीर्य पृथ्व्यां वपुः कनकदंडमिवाभिपात्य स्पृष्ट्वा चतुर्मुकुटकोटिभिरंघ्रियुग्मं नत्वा मुदश्रुसुजलैरकृताभिषेकं ६२ उत्थायोत्थाय कृष्णस्य चिरस्य पादयोः पतन् आस्ते महित्वं प्राग्दृष्टं स्मृत्वा स्मृत्वा पुनः पुनः ६३ शनैरथोत्थाय विमृज्य लोचने मुकुंदमुद्वीक्ष्य विनम्रकंधरः कृतांजलिः प्रश्रयवान्समाहितः सवेपथुर्गद्गदयैलतेलया ६४ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे ब्रह्ममोहे त्रयोदशोऽध्यायः १३ ब्रह्मोवाच नौमीड्य तेऽभ्रवपुषे तडिदंबराय गुंजावतंसपरिपिच्छलसन्मुखाय वन्यस्रजे कवलवेत्रविषाणवेणुलक्ष्मश्रिये मृदुपदे पशुपांगजाय १ ॥

वाने बप्रयोजनमितिना दर्शयंश्च तुर्थी यद्वा तुभ्यं त्वामेव प्रसादयितुं त्वामेव स्तौ प्रसादयितुं त्वामेव स्तौमीत्यर्थः अभ्रवद्वपुर्यस्य तस्मै तडिद्वदंबरं यस्य तस्मै गुंजाभिरवतंसौ कर्णभूषणौ परितः पिच्छं बर्हं पीडं तैर्लसन्मुखं यस्य तस्मै वन्या स्रजो यस्य तस्मै कवलादिभिः श्रीः शोभा यस्य तस्मै मृदू पदे यस्य तस्मै पशुपस्य गोपस्यांगजाय पशुपोऽनेन तस्यांगजाय यद्वा पशवः पालयति पशुपो वसुदेवस्तस्यांगजाय यस्य तस्मै अपवा पशुपो जगत्पतिर्वसुदेवस्तस्यांगजाय अथवा पशुपानां मध्येऽंगजाय मुख्याय १ ॥ ॥ ॥

नतु मां मीति प्रतिज्ञाय किन्तु स्वानुवादमात्रं किं यते अत आह अस्यापीति भो देव अस्यापि सुलभत्वेन प्रकाशितस्यापि तव वपुषः अवतारस्य महिममहिमानं अवसितुं ज्ञातुं कोऽपि क ब्रह्मा अहमपि नेशे न शक्तोमि द्वौ क स्थिरत्वेन ईशे न समर्थः।
आसीन्नतु सुलभत्वाय विशेषणानि मदनुग्रहस्य मम अनुग्रहो यस्मात् मन्मदनुग्रहस्य किंच स्वेच्छामयस्य स्वीयानां भक्तानां यथा
यथेच्छा तथा तथा भवत नहि किमिति ज्ञानुं नेशा कुतो अत आह न तु भूतमयस्य अचिन्त्यरूपस्य त्वात्मक स्य यदा इत्येवं तदा कथं
भवेत् साक्षात्तव केवलस्य आत्मसुखानुभूतेरेव स्वसुखानुभवतो विरोधिगुणातीतस्य महिमानमन्तरेणाभि नियतेनापि मन
सा को वा ज्ञातुं समर्थो भवेत् अथवा भूतमयस्यापि विराड्रूपस्य तवैवास्य वपुषः महिमानं अवसितुं कोऽपि नेशे
ततो साक्षात्तवैवासाधारणस्य नियम्यनियन्तृ भेदरहितस्य उक्तलक्षणस्य महिमानं अवसितुं कोऽपि नेशोऽस्तीति किमुत वक्त

अस्यापि देव वपुषो मदनुग्रहस्य स्वेच्छामयस्य न तु भूतमयस्य कोऽपि नेशे महि त्ववसितुं
मनसान्तरेण साक्षात्तवैव किमुतात्मसुखानुभूतेः २ ज्ञाने प्रयासमुदपास्य नमन्त एव जीव
न्ति सन्मुखरितां भवदीयवार्ताम् स्थाने स्थिताः श्रुतिगतां तनुवाङ्मनोभिर्ये प्रायशोऽजित जि
तोऽप्यसि तैस्त्रिलोक्याम् ३ श्रेयःसृतिं भक्तिमुदस्य ते विभो क्लिश्यन्ति ये केवलबोधलब्धये
तेषामसौ क्लेशल एव शिष्यते नान्यद्यथा स्थूलतुषावघातिनाम् ४ ॥

व्याभिस्पर्यः २ नर्हि अज्ञाका

ऽयं समारं तरिष्यत आह ज्ञाने इति उदपास्य ईषदप्यकृत्वा सद्भिर्मुखरितां स्वतएव निरूपकाद्भवदीयां वार्तां स्वस्वस्था
ने एव स्थिताः न तु निरुद्यमा श्रोणस्वत एव श्रुतिगतां श्रवणप्राप्तां तनुवाङ्मनोभिर्नमन्त सत्कुर्वन्तो ये जीवन्ति केवलं मद्यपन
स्थितं कुर्वन्तीति प्रायश इति त्रिलोक्यां मध्ये अजितोऽपि त्वं जितो भवसीति किं ज्ञानप्रयासेनेत्यर्थः ३ भक्तिं विना तु ज्ञानं नैव सि
द्ध्यतीत्याह श्रेय इति निःश्रेयसस्याभ्युदयस्य वर्गो लक्षणानां सृतिः श्रवणादिकस्या सरन्त्स्वनिर्झराणां तां ते तव भक्तिं
मुदस्य क्लेशयन्ति सामागं भ्रंशमित्यर्थः क्लेशलः क्लेश एव शिष्यते अप्रभावः यथा स्थूलतुषावघातिनाम् अन्ये
अन्नं कणहीनान् स्थूलधान्याभासान् तुषानवघ्नतां न किंचित्फलं एवं भक्तिं तुच्छीकृत्य केवलबोधाय
श्रयतां तेषामपीति ४ ॥ ॥

[illegible]

[illegible] निजकर्मलब्धया [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ६

[illegible] २

[illegible] यद्वा महिमेति महिमानं कश्चिद्बोद्धुमर्हतीत्यर्थः कथं [illegible] कारणसाक्षात्कारात् [illegible]
[illegible] करणमपि सविकारमेव विषयीकरोति कथमात्माकारतां [illegible] आह अविक्रियादिति [illegible]
[illegible] करणसाक्षात्कारविषयत्वे [illegible] आह [illegible]
[illegible] विषयत्वमेवात्मनो न [illegible] कथं तर्हि [illegible]
[illegible] विषयत्वेनेत्यर्थः [illegible] अगुणस्य ते महिममहिमानं [illegible]
[illegible] तेन रूपेण विबोद्धुं किं महति नार्हत्येवेत्यर्थः कथं [illegible]
नाडकार्थमेवेतत् ६ ॥

श्री०भा० इ० ए० ८३

[illegible]

गुणात्मनस्तेऽपि गुणान्विमातुं हितावतीर्णस्य क ईशिरेऽस्य कालेन यैर्वा विमिताः सुकल्पै
र्भूपांसवः खे मिहिका द्युभासः ७ तत्तेऽनुकंपां सुसमीक्षमाणो भुंजान एवात्मकृतं विपाकं
हृद्वाग्वपुर्भिर्विदधन्नमस्ते जीवेत यो मुक्तिपदे स दायभाक् ८ पश्येश मेऽनार्यमनंत आ
द्ये परात्मनि त्वय्यपि मायिमायिनि मायां वितत्येक्षितुमात्मवैभवं ह्यहं कियानैच्छमिवार्चिरग्नौ ९
अतः क्षमस्वाच्युत मे रजोभुवो ह्यजानतस्त्वत्पृथगीशमानिनः अजावलेपांधतमोंऽधचक्षुष एषोऽनुकंप्यो मयि नाथवानिति १० ॥

क्षमापयति त्वापराधं निवेदयति पश्येति हे ईश मे अना[illegible] [illegible] रजोभुवः [illegible] अजानतः [illegible] पृथगीशमानिनः [illegible] १० ॥

८३ राम

नन्वब्रह्मा ऽविग्रहस्त्वमपि ईश्वर एवेति चेत्तत्राह क्वाहमिति तमः प्रकृतिः महान् महत्तत्त्वम् अहंकारः खम् आकाशं चरो वायुः अग्निर्वार्जलं भू
र्भूः सकलाविश्वधारिणी एते सप्तैः संवेष्टितो यो ऽण्डघटः तत्र सप्तवितस्तिकायो यस्य सोऽहं क्व च ते महित्वं क्व ईदृग्
विधानि यानि अविगणितानि अण्डानि तान्येव परमाणवः तेषां चर्या परिभ्रमणं तदर्थं वाताध्वानो गवाक्षाः रोमविवराणि यस्य तव
तो ऽनुचितं पद्यत्वात् त्वया नैकप्यो ऽहमिति ११ अपि च गर्भगतस्य शिशोः पादयोः उत्क्षेपणं मातुः किमपराधाय भवति लोके अस्तिना
व्यपदेशाभ्यां भावाभावशब्दाभ्यां भूषितं लक्षितं कार्यकारणात्मकं बीजं यत् तत् अभिहितं तेन सा शब्दानामभिधेयं यद्वस्तु तत्सर्वं

क्वाहं तमोमहदहंखचराग्निवार्भूसंवेष्टिताण्डघटसप्तवितस्तिकायः क्वेदृग्विधा वि
गणिताण्डपराणुचर्यावाताध्वरोमविवरस्य च ते महित्वं ११ उत्क्षेपणं गर्भगतस्य पाद
योः किं कल्पते मातुरधोक्षजागसे किमस्तिनास्तिव्यपदेशभूषितं तवास्ति कुक्षेः
कियदप्यनन्तः १२ जगत्त्रयान्तोदधिसंप्लवोदे नारायणस्योदरनाभिनालात् विनिर्गतो
ऽजस्त्विति वाङ् न वै मृषा किं त्वीश्वर त्वन्न विनिर्गतोऽस्मि १३ ॥

तिवा सर्वं वस्तित्यर्थः हे अधोक्षज तव कुक्षेः सकाशात् बहिः किं यदपि किञ्चिन्मात्रमपि किमस्ति न किञ्चिदस्तीत्यर्थः अतस्त
वैव सर्वं तत्कुक्षिगतत्वेन ममापि तव पालनीयत्वात् मत्कृतः परोधः सोढव्य इति भावः १२ किं च विशेषतो पि त्वत्तो मम जन्म प्रसिद्धमि
त्याह जगत्त्रयेति प्रलये जगत्त्रयस्यान्ते प्रलये यद्उदधीनां संप्लवः संश्लेषः तस्मिन्नुदके उदके नारायणस्योदरना
भिस्थपनालात् अजो निर्गत इति या वाक् सा न वै मृषा भवति वै निश्चितं तथापि तु हे ईश्वर त्वत्तः अहं किं न विनिर्गतः
नो त्वत्तो ऽस्मि अपि तु त्वत एवोत्पन्नो ऽस्मीत्यर्थः १३ ॥ ॥ ॥

तर्हि नारायणस्य पुत्रस्त्वं मम किं माभाततत्राह नारायणस्त्वमिति नहीतिकाक्वा त्वमेव नारायणः तस्य पारम्यं कुतो हे नारायण
इति चेदत आह सर्वदेहिनामात्मासि एवमपि किं नारायणोऽन्य भवसि नारजीवसमूहो अयनमाश्रयो यस्य स तथेति त्वमेव सर्वदेहि
नामात्मत्वान्नारायण इति भावः हे अधीश तु नारायणो न हीति पुनः काकुः अधीश प्रवर्तकः तत्र नारमयनं यस्य प्रव
र्तकत्वात्त्वमेव नारायणः अपि च त्वमखिललोकसाक्षी अखिललोकं साक्षात्पश्यसि अतो नारमयसे जा
नासीति त्वमेव नारायण इत्यर्थः नन्वेवं नारायणाय प्रसिद्धो नारायणो भवेदेव नत्वन्यथा असि तु मिन्ना इत्याह नारायणोऽङ्गमिति
नराद्भूतान्यपि तत्वानि तत्त्वानि नाराणि तान्ययनं यस्य नारायणः प्रसिद्धः सोऽपि तवैवाङ्गं मूर्तिः तथा
च समष्टितेनराज्ञातानि तत्वानि नाराणीति विद्धि तस्य नारायणस्य तेन नारायणस्य इति च सापि नारा इति

नारायणस्त्वं न हि सर्वदेहिनामात्मास्यधीशाखिललोकसाक्षी नारायणोऽङ्गं नरभूजलाय
नात्तच्चापि सत्यं न तवैव माया १४ तच्चेज्जलस्थं तव सज्जगद्वपुः किं मे न दृष्टं भगवंस्तदैव
किं वा सुदृष्टं हृदि मे तदैव किं नो सपद्येव पुनर्व्यदर्शि १५ अत्रैव मायाधमनावतारे ह्यस्य प्र
पंचस्य बहिः स्फुटस्य कृत्स्नस्य चान्तर्जठरे जनन्या मायात्वमेव प्रकटीकृतं ते १६ ॥

ननु नारायणो जलशायी प्रसिद्धः सत्यमित्याह तच्चेति तच्च जलस्थं सत्यं तर्हि तस्य पूर्वं तेन नारायणस्य तदित्यादि न तु मन्न तत्र पश्चिन्तितं तथा कुतो जलाश्रयत्वं
सत्यं तदा कथं न दृष्टम् तत्रापि सत्यमेवेति १४ नाभिपद्मे दृष्टमपि पारम्यं न तत्रैव इति जगदीश्वरस्य जलमध्ये जलस्वामिनः शरीरस्य सत्यत्व
स्य पश्चात् हृदि एवं कमलनालमार्गेण अन्तः प्रविश्य संवत्सरशतानि विचिन्त्यापि न यतो हे भगवन् वेद्यस्यैव तत्र कीमिति नोपलब्धं न च
वा सुदृष्टं सहसैव किं न अतः करणैः एतदा दृष्टापि किं मिति न च यदृष्टं न तदेव तत्र करणानन्तरं पञ्चादेव सुदृष्टं अस्ते
मायैव असत्त्वं तदर्शनविशेषपरिहारः सत्यो न भवतीत्यर्थः १५ अपि च परिच्छिन्नेऽपि अस्मिन् भवेत् सत्यः स्यात्तर्हि तेन तवापरि
च्छेदो भवेत् ननु सा माया विलोकितेति इति तथैव दर्शितं इत्याह श्लोकत्रयेण इह मायाधमनमायोपशमः अत्रैव
वतारे वहिः स्फुटस्यापि आलनोऽजठरमध्ये जनन्या प्रदर्शितेन १६ ॥ ॥ ॥

ननु त्वद्भिः सत्यावांतरे जठरे प्रतिबिंबो [illegible] सर्वं यथा [illegible] यस्य तव कुक्षौ सर्वमिदं यथा भाति तत्सर्वं [illegible]
[illegible] सर्वं ममापि मायया विना किं घटेत [illegible] मायामात्रं [illegible]
[illegible] सर्वेषां [illegible] १७ [illegible]
[illegible] एकोसीत्यादि [illegible]

यस्य कुक्षाविदं सर्वं सात्मं भाति यथा तथा तत्त्वय्यपीह तत्सर्वं किमिदं मायया विना १७ अद्यैव त्वदृतेस्य किं मम न ते मायात्वमादर्शितं एकोसि प्रथमं ततो व्रजसुहृद्वत्साः समस्ता अपि तावंतोसि चतुर्भुजास्तदखिलैः साकं मयोपासिता स्तावंत्येव जगंत्यभूस्तदमितं ब्रह्माद्वयं शिष्यते १८ अजानतां त्वत्पदवीमनात्मन्यात्मात्मना भासि वितत्य मायां सृष्टाविवाहं जगतो विधान इव त्वमेषोंत इव त्रिनेत्रः १९ सुरेष्वृषिष्वीश तथैव नृष्वपि तिर्यक्षु यादःस्वपि तेजनस्य जन्मासतां दुर्मदनिग्रहाय प्रभो विधातः सदनुग्रहाय २० ॥

अजा३

[illegible] अजानतामिति [illegible] १८ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] श्लोकद्वयेन अजानतामिति [illegible] स्थितः
[illegible] विधाने पालने [illegible]
[illegible] १९ सुरेष्विति [illegible] परमुरा [illegible] २० ॥ २

[illegible]

कौवेत्ति भः मन्नगवन्यरात्मन् योगिपुङ्गवरीतीर्भवतस्त्रीलो को काहो कथंवाकतिवाकेद तिविस्तारयन् किं उ सियोगमाया २१ तस्मादिदं जगदशेषमसत्स्वरूपं स्वप्नाभमस्तधिषणं पुरुदुःखदुः स्वयेवनिस्सुखवोधतनावनंतेमायातङ्ग्रदपियत्सदिवावभातिरर एकस्त्वमात्मा पुरुषः पुराणः सत्यः स्वयंज्योतिरनंत आद्यः नित्योऽक्षरोऽजस्रसुखो निरंजनः पूर्णोद्वयोमुक्त उपाधितोमृतः २३

[illegible]

तस्मादेवंभूतज्ञानान्मुक्तिं तस्याह एवंविधमिति त्वां ये विचक्षते सम्यक् पश्यन्ति कथं आत्मात्मतया एकात्मतया आत्मान्तर
स्य स्वरूपेणान चेतत्सुज्ञानं हि स्वीयश्रोतृणामित्याह सकलात्मनामपि स्वात्मानं केन गुरुरेवार्कस्तस्माल्लब्धा उपनिषत्सैव सुच
क्षुस्तेन भवरूपं अनृताम्बुधिं ते तरन्तीव २४ अत्र च स्वानेन तरन्ती तिनचतरन्तीवेति न च आत्मधर्मा न प्रामाणिकेन स्वपक्षे प्रतिसिद्धान्तत्वे।
एषो पपाद्यते नेत्र आत्मानमेवात्मतया स्वानेनेत्यादि केनज्ञानेन तरन्ती सुपपाद्यते अज्ञानस्यास्य विमतेनेन तरन्तीवेसन त्वाम मिस्यादिदृष्टान्तो कवि
मिन्नु आत्मतयैव स्वेन दुपपाद्यते न नुत्तानेन कथं भवन्तरती तितत्स्यात्तानस्त्रस्यात्सैत्याह आत्मानमेवेति तेनैवाज्ञानेन प्रपंचित
प्रपंच रज्ज्वामहेर्भोग भोगभवाभवाविति सर्पशरीरस्याभाव पवाहौ प यथा २५ मनुज्ञानेन न संसरन्ती स्व बंधिमिदं मिथ्या नैव तरन्ती वोता।

एवंविधं त्वां सकलात्मनामपि स्वात्मानमात्मात्मतया विचक्षते। गुर्वर्कलब्धोपनिषत्सुचक्षु
षा ये ते तरन्तीव भवानृताम्बुधिम् २४ आत्मानमेवात्मतयाऽविजानतां तेनैव जातं निखिलं प्र
पंचितं ज्ञानेन भूयोऽपि च तत्प्रलीयते रज्ज्वामहेर्भोगभवाभवौ यथा २५ अज्ञानसंज्ञौ भवबंध
मोक्षौ द्वौ नाम नान्यौ स्त ऋतज्ञभावात् अजस्रचित्यात्मनि केवले परे विचार्यमाणे तरणा
विवाहनी २६ त्वामात्मानं परं मत्वा परमात्मानमेव च आत्मा पुनर्बहिर्मृग्य अहो ऽज्ञजनताऽज्ञता

नत्याह अज्ञानसंज्ञाविति अज्ञानेनसंज्ञा ययो तौ भवबंधमोक्षौ भवे नष्ट धस्त नौ तौ ज्ञौ मौ तौ स्व न तत्त्वभावात् स्वरूपतो नस्त
योभाव तत्त्वमेवोल्लेख नकेवलमहनोऽत्रपलाप किमविचारादित्याह अजस्रेति अजस्रा अनुपरता चिद्यस्मिन्नात्मनि ज्ञाने
ज्ञानेन मोक्ष तरणौ सूर्ये अहनी इवेति २६ ननु परमात्मज्ञानात्स्वात्मज्ञानं कर्तव्यमिव वैते आत्मानमेव बुद्ध्यादिविनिर्मुक्तोप
माराह त्वामात्मानं परं ध्यात्वा आत्मानः परस्त्वाम अहं इत्येवं एतदपवादेन तत्त्वेव आत्मस्वरूपेण ज्ञातं मुक्तिमित्रं मविक्षिप्येनात्मनो ।
ऽन्विष्य त्वामिति त्वामात्मानं परं देहादिमस्या आत्मनि देहादिमध्यस्पतया परदेहादिमात्मानमेव देहादावात्मानमप्य
स्यात्र आत्मा च बहिर्मृग्य इति चित्रं नाहि गृहे न हि वने मृग्य इत्यर्थः २७ ॥ ॥

३१९

विवेकिनः स्वप्रत्यक्स्वरूपे एव परमात्मानं विचिन्वन्तीत्याह अन्तर्भव इति भवन्ती निभव चिज्जडात्मकशरीरं तन्मध्ये एव स्व मृगयन्ति अन्तर्जडे स्वजडत्वे अपवर्तत्त न तु सतो ज्ञानेनान्तः किमसतो पवादे नेत्याशङ्का अपि असतः सतः प्रवाहं किनाधि ष्ठानतत्त्वेन नामानं इति सतो व्यवहारे इत्याह असन्तमिति अन्तिमपि असन्तमप्यहिं मत्वेत्यान्तरेणाधिष्ठानं विनेत्यर्थः सन्तं गु णं सन्तं किमु यन्ति जानन्ति अतस्तत्तन्मध्यस्थं हृदि भवन्तमेव मृगयन्तीत्यर्थः तस्मादात्मानं वेदान्ता नाम्नुवन्ति भावः २८ नन्वेवं चान्येकस्मात्तु मोक्षः किं नेत्यत आह अथापीति पदाम्बुजद्वयसम्बन्धिप्रसादलेशानुगृहीत एव तत्त्वं पदे हे देव तु ज्ञद्वयप्रसादलेशानुगृहीत एव भगवतस्तव महिम्नस्तत्त्वं जानाति हे भगवन्महिम

अन्तर्भवेऽनन्त भवन्तमेव ह्यतत्त्यजन्तो मृगयन्ति सन्तः । असन्तमप्यन्त्यहिमन्तरेण सन्तं गुणं तं किमु यन्ति सन्तः २८ अथापि ते देव पदाम्बुजद्वयप्रसादलेशानुगृहीत एव हि । जानाति तत्त्वं भगवन्महिम्नो न चान्य एकोऽपि चिरं विचिन्वन् २९ तदस्तु मे नाथ स भूरिभागो भवेऽत्र वान्यत्र तु वा तिरश्चाम् । येनाहमेकोऽपि भवज्जनानां भूत्वा निषेवे तव पादपल्लवम् ३० अहोऽतिधन्या व्रजगोरमण्यः स्तन्यामृतं पीतमतीव ते मुदा । यासां विभो वत्सतरात्मजात्मना यत्तृप्तयेऽद्यापि न चालमध्वराः ३१ अहो भाग्यमहो भाग्यं नन्दगोपव्रजौकसाम् । यन्मित्रं परमानन्दं पूर्णं ब्रह्म सनातनम् ३२ ॥

स्वप्रमितिनिवारको पिकश्चिदपि विचिन्वन् अन्तर्दशापर्यावेदन विचारपरायणोऽपि २९ तत्तस्मात् हे भगवन् महद्भाग्यं अत्र भवे ब्रह्मजन्मनि तिर्यङ्मध्ये [illegible] तस्मिन्वा भ जन्मनि भवद्भक्तानां मध्ये एकोऽपि कश्चिदपि भूत्वा तव पादपल्लवं निषेवे अतस्तत्सेवेय ३० यदेवादिजन्मनो पि एवं कुत्र चित्तत्र किं मज्जन्मेत्यत आह अहो इत्यादि [illegible] नन्दादिः व्रजे [illegible] जोरमण्यः व्रजस्य गावो रमण्यश्च गोप्यश्च ते मुदा पीतं स्तन्यं [illegible] जानाति [illegible] यदर्थं पि मज्जाप्याय [illegible] न स्यात् [illegible] रूपधारणमिति ३१ । ३२ ॥

[illegible]

एषोनुमान्यमहिता मुलता वरास्तामेकादशैवहि वर्धवतस्म रिभागाः एतद्वचीकचषके
रसक्रमेपिवाम: सवीरघोमुरजमध्यमनामवने ३३ नद्धारिमाम्यमिहजन्मकिमर्थमाम ह्रोकु
स्येपकनमेपुरजामिषेके मत्रीविनमुनिरिवलेभेगवीनुकुलरत्नघापिपमस्दरजः भुक्तिमग्प
मेव ३४ एषोवाबमिवामिनामुतमवानिरेवचानेलिनप्रेतोविफलफलानफलेनचरवरकुचामणि
म्पनुम्पाले सद्द्याद्विचपलनामसकुलात्यामवदेवापिनामदामापिसुद्देशयानतनमसाणाथ

[illegible] ३५ ॥

श्रीभा० २०१० टी० ४१

ननु विज्ञ तव गा दि रोद्या मो स ना लिना प्रपि नमन परकि चिद् ति कु प भ्या म [illegible] ३५ आह तावदि ति दे क [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ३७ [illegible]
[illegible] ३८ [illegible]

तावद्गागार यत्तेनास्ता वक्ता [illegible] हं भावनो हीं [illegible] ३६
प्रपंचेति: प्रपंचो [illegible] ३७ जानेन [illegible]
वजानेनु [illegible] ३८ अनुजानीहि मो
[illegible] ३९ [illegible]
[illegible]
[illegible] नमस्ते ४० ॥

[illegible]
[illegible] ३९ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] भगवन् [illegible]
इति ४० ॥ ॥

राम ४१

[illegible] ७१ [illegible]
[illegible] ७२ [illegible] एकस्मिन्नपि [illegible]
[illegible] ७३ [illegible]

श्रीभगवानुवाच इत्थं भीष्मः परमात्मानं त्रिः परिक्रम्य पार्थयोः । नत्वा भीष्मं जगाद तां [illegible]
पद्यते ७१ ततोऽनुज्ञाप्य भगवान्स्वमुखे प्राग्वासयितान् । वत्सान्पुलिनमानिन्ये यथापूर्वसखं स्वकं ७२ एकस्मिन्नपि जातेऽब्दे प्राणेशं चान्तरात्मनः । कृष्णमायाहता राजन्क्षणार्धं मेनिरेऽर्भकाः ७३ किं किं न विस्मरन्तीह मायामोहितचेतसः । यन्मोहितं जगत्सर्वमभीक्ष्णं विस्मृतात्मकम् ७४ ऊचुश्च सुहृदः कृष्णं स्वागतं तेऽतिरंहसा । नैकोऽप्यभोजि कवल एहीतः साधु भुज्यताम् ७५ ततो हसन्हृषीकेशोऽभ्यवहृत्य सहार्भकैः । दर्शयंश्चर्माजगरं न्यवर्तत वनाद्व्रजम् ७६ बर्हप्रसूननवधातुविचित्रिताङ्गः प्रोद्दामवेणुदलशृङ्गरवोत्सवाढ्यः । वत्सान्गृणन्ननुगगीतपवित्रकीर्तिर्गोपीदृगुत्सवदृशिः प्रविवेश गोष्ठम् ७७ अद्यानेन महाव्यालो यशोदानन्दसूनुना । हतोऽविता वयं चास्माद्विति बाला व्रजे जगुः ७८॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ७८

व्रजौकसां स्वतोकेषु स्नेह वल्ल्याब्दमन्वहं शनैर्निःसीम ववृधे यथा कृष्णे त्वपूर्ववत् इत्यादिना स्वतोकेभ्योऽपि परपुत्रे कृष्णे प्रेमाधिक्यमुक्तं तत्रोपपत्तिं पृच्छति ब्रह्मन्निति ४९ श्रीकृष्णस्य साक्षादात्मत्वात्तस्मिन्नधिकः प्रेमेति प्रेमाधिक्यमुपपादयति सर्वेषामिति ५० कृष्ण आत्मा स्वरूपं तस्मादात्मनस्तेन प्रेमाधिक्यमित्युक्तं तत्र स्नेहः स्वात्मनि ... तस्मादेव कारणात् स्वस्वकात्मनि ... ५१ आत्मा ... देहात्मवादिनामपि ... यथा देहः प्रियतमस्तथा ... पुत्रादयस्तु न तथा

राजोवाच ब्रह्मन्परोद्भवे कृष्णे इयान्प्रेमा कथं भवेत् योऽभूतपूर्वस्तोकेषु स्वोद्भवेष्वपि कथ्यतां ४९ श्रीशुक उवाच सर्वेषामपि भूतानां नृप स्वात्मैव वल्लभः इतरेऽपत्यवित्ताद्यास्तद्वल्लभतयैव हि ५० तद्राजेंद्र यथा स्नेहः स्वस्वकात्मनि देहिनां न तथा ममतालंबि पुत्रवित्तगृहादिषु ५१ देहात्मवादिनां पुंसामपि राजन्यसत्तम यथा देहः प्रियतमस्तथा न ह्यनु ये च तं ५२ देहोपि ममताभाक्चेत्तर्ह्यसौ नात्मवत्प्रियः यज्जीर्यत्यपि देहेस्मिन् जीविताशा बलीयसी ५३ तस्मात्प्रियतमः स्वात्मा सर्वेषामपि देहिनां तदर्थमेव सकलं जगदेतच्चराचरं ५४ कृष्णमेनमवेहि त्वमात्मानमखिलात्मनां जगद्धिताय सोप्यत्र देहीवाभाति मायया ५५ वस्तुतो जानतामत्र कृष्णं स्थास्नु चरिष्णु च भगवद्रूपमखिलं नान्यद्वस्त्विह किंचन ५६ ॥

... ५२ यतः यस्मात् जीर्यत्यपि ... जीविताशा भवति ... न जीविष्यामीति निश्चितेऽपि देहे ... इति ... अथवा ... जीर्यत्यपि जीविताशा ... विवेकिनो ... ममताभाक् भवति ... ५३ तदर्थमेव ... ५४ ... कृष्णमेनं ... ५५ ... वस्तुत इति सर्वजगत्कारणमिति कृष्णं जानतां ... स्थावरं जंगमं च सर्वं भगवद्रूपं भगवानेव ... नान्यत् ५६ ॥ रामायनमः

कुत इत्यत आह सर्वेषामिति आचार्य परमार्थः भवति भवत परिणाम प्राप्नुवत कारणात्मना तस्यापि भवत कारणस्यापि भगवान्कृष्णो
भवत्कारणं अत किमेतत्कृष्णोऽन्यत्किमतद्वस्तुरूप्यतां ५७ तस्मात् श्रीकृष्णस्य सर्वस्वरूपत्वात् तदेकशरणानामपि परमं सुखं
मीरयन्नित्युपसंहरति समाश्रिता इति पुण्यं यशो यस्य सः सचासौ मुरारिश्च तस्य पदपल्लवमेव प्लवं तये ये समाश्रिताः
महत्पदं महतामास्पदं यद्वा महच्च तत्पदं चेति तेषां भवाम्बुधिर्वत्सपदमात्रं भवति किं च परं पदं श्रीवैकुण्ठाख्यं पदं स्थानं भवति विप

सर्वेषामपि वस्तूनां भावार्थो भवति स्थितः तस्यापि भगवान्कृष्णः किमतद्वस्तु रूप्यतां ५७
समाश्रिता ये पदपल्लवप्लवं महत्पदं पुण्ययशो मुरारेः भवाम्बुधिर्वत्सपदं परं पदं पदं पदं यद्
विपदां न तेषाम् ५८ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोऽहमिह त्वया यत्कौमारे हरिकृतं पौगं
डे परिकीर्तितं ५९ एतत्सुहृद्भिश्चरितं मुरारेरघार्दनं शाद्वलजेमनं च व्यक्तेतरद्रूपमजो
र्व्यभिष्टवं शृण्वन्गृणन्नेति नरोऽखिलार्थान् ६० एवं विहारैः कौमारैः कौमारं जहतुर्व्रजे
निलायनैः सेतुबन्धैर्मर्कटोत्प्लवनादिभिः ६१ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे ब्रह्म
स्तुतिर्नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४॥

परामृत्युविषयः तत्पुनः कदाचिदपि तेषां न भवति ननु तत पुनरावर्तितं
दं ५८ ५९ सुहृद्भिश्चरितं मुरारेरघार्दनं शाद्वले जेमनं च भोजनं व्यक्तेतरत् ततोऽन्यत्
प्रपञ्चादितरत् सत्त्वात्मकं वत्सपालरूपं यद्वाव्यक्तेतरत् चिद्विलासः तदेव रूपं तस्मिन् अजस्य ब्रह्मणोऽभिष्टवं
ब्रह्मकृतां स्तुतिं एतत् शृण्वन् गृणन्नरः सर्वपुरुषार्थान् प्राप्नोति ६०।६१ इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्य
श्रीधरस्वामीमिविरचितायां भावार्थदीपिकायां टीकायां दशमस्कन्धे चतुर्दशोऽध्यायः १४॥

श्री॰भा॰
१० पू॰
५८

तत्र पश्चदशोध्याये ... वेणुवादनं ... २ ...
... ३ ...
... ४ ...

श्रीशुक उवाच ततश्च पौगण्डवयःश्रितौ व्रजे बभूवतुस्तौ पशुपालसंमतौ गाश्चारयन्तौ सखिभिः समं पदैर्वृन्दावनं पुण्यमतीव चक्रतुः १ तन्माधवो वेणुमुदीरयन्वृतो गोपैर्गृणद्भिः स्वयशो बलान्वितः पशून्पुरस्कृत्य पशव्यमाविशद्विहर्तुकामः कुसुमाकरं वनं २ तन्मञ्जुघोषालिमृगद्विजाकुलं महन्मनःप्रख्यपयःसरस्वता वातेन जुष्टं शतपत्रगन्धिना निरीक्ष्य रन्तुं भगवान्मनो दधे ३ स तत्र तत्रारुणपल्लवश्रिया फलप्रसूनोरुभरेण पादयोः स्पृशच्छिखान्वीक्ष्य वनस्पतीन्मुदा स्मयन्निवाहाग्रजमादिपूरुषः ४ श्रीभगवानुवाच अहो अमी देववरामरार्चितं पादाम्बुजं ते सुमनःफलार्हणं नमन्त्युपादाय शिखाभिरात्मनस्तमोपहत्यै तरुजन्म यत्कृतं ५ एतेऽलिनस्तव यशोऽखिललोकतीर्थं गायन्त आदिपुरुषानुपदं भजन्ते प्रायो अमी मुनिगणा भवदीयमुख्या गूढं वनेऽपि न जहत्यनघात्मदैवं ६ ॥

... वातेनेति ...
... ३ ...
... ४ ...
... ५ ...
... ६ रामः

रामः
५८

[illegible] सनाभिसर्ग इति [illegible] ततस्तत्र समागता [illegible] ७ [illegible] नाभिमद्दा नले. [illegible] ८ [illegible] १० [illegible]

[illegible] कुर्वीत [illegible] कोकिल [illegible] निसर्गः ७ [illegible] गोः [illegible] ८ श्रीशुक उवाच एवं [illegible] श्रीमनसः [illegible] संचार [illegible] कुसा [illegible] ९ कचिद्गा [illegible] १० कचिच [illegible] ११ [illegible] कचित [illegible] १२ चकोर [illegible] १३ कचि [illegible] १४ [illegible] १५ कचि [illegible] गोपवर्हिणः १६ ॥

[illegible] हासयन् ११ १२ चकोरादीननुकरोति [illegible] वनिति १३ [illegible] करोति १४ [illegible] गोपान्प्रहासनु १५ १६ ॥

श्री०भा०
द० पू०
५०

[illegible] विविर्निर्मिते १७ १८ ईशचेष्टितः [illegible] विमिश्रयते [illegible] १९ [illegible] २० तालालिसंकुलं [illegible] २१ २२ विषूचीनः [illegible]

पादसंवाहनं चक्रुः केचित्तस्य महात्मनः अपरे हतपाप्मानो व्यजनैः समवीजयन् १७ अन्ये तदनुरूपाणि मनोज्ञानि महात्मनः गायन्ति स्म महाराज स्नेहक्लिन्नधियः शनैः १८ एवं निगूढात्मगतिः स्वमायया गोपात्मजत्वं चरितैर्विडम्बयन् रेमे रमालालितपादपल्लवो ग्राम्यैः समं ग्राम्यवदीशचेष्टितः १९ श्रीदामा नाम गोपालो रामकेशवयोः सखा सुबलस्तोककृष्णाद्या गोपाः प्रेम्णेदमब्रुवन् २० राम राम महाबाहो कृष्ण दुष्टनिबर्हण इतोऽविदूरे सुमहद्वनं तालालिसंकुलं २१ फलानि तत्र भूरीणि पतन्ति पतितानि च सन्ति किंत्ववरुद्धानि धेनुकेन दुरात्मना २२ सोऽतिवीर्योऽसुरो राम हे कृष्ण खररूपधृक् आत्मतुल्यबलैरन्यैर्ज्ञातिभिर्बहुभिर्वृतः २३ तस्मात्कृतनराहाराद्भीतैर्नृभिरमित्रहन् न सेव्यते पशुगणैः पक्षिसंघैर्विवर्जितम् २४ विद्यन्तेऽभुक्तपूर्वाणि फलानि सुरभीणि च एष वै सुरभिर्गन्धो विषूचीनोऽवगृह्यते २५ प्रयच्छ तानि नः कृष्ण गन्धलोभितचेतसां वाञ्छास्ति महती राम गम्यतां यदि रोचते २६ एवं सुहृद्वचः श्रुत्वा सुहृत्प्रियचिकीर्षया प्रहस्य जग्मतुर्गोपैर्वृतौ तालवनं प्रभू २७ बलः प्रविश्य बाहुभ्यां तालान्संपरिकम्पयन् फलानि पातयामास मतंगज इवौजसा २८ फलानां पततां शब्दं निशम्यासुररासभः अभ्यधावत्क्षितितलं सनगं परिकम्पयन् २९ समेत्य तरसा प्रत्यग्द्वाभ्यां पद्भ्यां बलं बली निहत्योरसि काशब्दं मुञ्चन्पर्यसरत्खलः ३० पुनरासाद्य संरब्ध उपक्रोष्टा पराक्स्थितः चरणावपरौ राजन्बलाय प्राक्षिपद्रुषा ३१ ॥

[illegible] २५ २६ [illegible]
२९ [illegible] काशब्दं [illegible] पर्यसरत् [illegible] ३० उपक्रोष्टा गर्दभः [illegible] ३१ ॥

राम ॥
५०

तु एगराजमाल ३२ ३३ उसद्येनसरदेहेनमेणाकूला। चकपिरे जकपमन् ३४ पक्षिमिर्मिद्विर्न्योत उर्द्ध नगुमद खग्गपितमीसमिर्मेन
नवेभुपक्कवरेमसप्पितलविर्तोम् स्तवनोनःउत्पथ ३५ ३७ मनेनेमःसगमवासेलरगजालतंत्र फलप्रकरसकौशिमिनिर्मेलदेहे समाल्गे

सतेग हित्वा प्रपरी भीम पिले वकपाणिना विदेयत्त एषाजाग्रे भामणन्यत्त कीविनम ३२ तेना
हतो महानासो वेपमानो महाभुजः पोर्वस्पोकेपथ भग्नः सचाप्यसो पिचापरं ३३ तत्तस्पती
लपो स्वच्छ त्वरदेहसमाहतो: सालाप्रकंपिरे सर्वे महाबाते निनाद् व ३४ ततस्विगंभुगबालिप्पोने
तेजगरी मरे मातशाल मिदं प्रसिन्लतेनुषागमपापरं ३५ ततः क्रमस्तु चरामचमानयाधेनुकस्य
ये कोष्टारोप्यद्वन्यवैसंरव्याहतवांधवा: ३६ तोस्तानापततः क्रमेरामक्ष्ममपसील्या ज
हीलपश्वसुरगाम्प्राहि होत्य ताराजमु ३७ फलप्रकरसकीर्णासिनरेहेगीतासुभिः रराजभूः स
नालाभेर्यनेरिवनमस्तले ३८ तयोस्तुसुमहत्कर्मानिशम्य विबुधादय: सुमुचुःपुष्पवर्षाणि
चक्रुश्चाख्यानिशुस्तुवु: ३९ अपोतासफलान्पारम्नांतुष्याजानसाधवः सा: तगवयशावर्षरहतथे
तकरकवने ४० क्रमः कमसलपत्राक्ष: पुण्यश्रवणकीर्तन: स्तूयमानोनुगैर्गोपैः साग्रजोत्रज
माव्रजत् ४१ तंगोरजश्छुरितकुंतलबद्धवर्हवन्यप्रसूनरुचिरेक्षणचारुहासं वेणुंक्कणंतमनु
गैरनुगीतकीर्तिं गोप्यो दिदृक्षितदृशोभ्यगमन्समेता: ४२॥

पंपा॰२

आसंकीर्णो मिमूर गाम्बेतनीलघनसाद्दमसुणा॥

वन ३५ ३६ सावनकामसमन ४० ४१ गोरजोभि शुरितेषु कुंतलेषु बद्धं बर्हेन्यापि प्रसूनानि च यस्य रुचिरमीक्ष
णं चारुहासश्च यस्य तं वदिदृक्षितदृश: दिदृक्षिताः दृशो नेत्राणि याभिस्ता गोप्य: ॥ ४२ ॥ ॥

केरुकुदरूपमुखपद्मगतंसारघंमधुअह्नियोविरह तस्माज्जातंतापंसच्चतास्तत्सत्कृतिं गोपांगनाभिःसत्कारंसंकर्ष्यवाहसोताःमा हसव्रीडंसस्मितंसविनयंयथाभवतितथापदेवत् किं अपांगमोक्षकटाक्षदर्शनंतपातासासत्कृतिप्राप्येति ४० सप्रतिसर्वदावड्ता प्राप्ताभ्याम् निर्धं तेसपती तस्व तय· मेदाभ्यक प्रतीक्ष्या प्राभ्यां निर्ध नेतयोः ५० ५२ इतिदशमेपंच

पीत्वा मुकुंदमुखसारघमक्षिभृंगैस्तापंजहुर्विरहजंव्रजयोषितोह्नि तत्सत्कृतिंसमधिगम्य विवेशगोष्ठंसव्रीडहासविनयंयदपांगमोक्षं ४३ तयोर्यशोदारोहिण्यौपुत्रयोःपुत्रवत्सले य थाकामंयथाकालंव्यधत्तांपरमाशिषः ४४ गताध्वानश्रमौतत्र मज्जनोन्मर्दनादिभिः नी वींवसित्वारुचिरांदिव्यस्रग्गंधमंडितौ ४५ जनन्युपहृतंप्राश्यस्वाद्वन्नमुपलालितौ संविश्य वरशय्यायांसुखंसुषुपतुर्व्रजे ४६ एवंसभगवान्कृष्णोवृंदावनचरःक्वचित् ययौराममृतेराज न्कालिंदींसखिभिर्वृतः ४७ अथगावश्चगोपाश्चनिदाघातपपीडिताः दुष्टंजलंपपुस्तस्या स्तृष्णार्ताविषदूषितं ४८ विषांभस्तदुपस्पृश्यदैवोपहतचेतसः पेतुर्व्यसवःसर्वेसलिलां तेकुरूद्वह ४९ वीक्ष्यतान्वैतथाभूतान्कृष्णोयोगेश्वरेश्वरः ईक्षयामृतवर्षिण्यास्वनाथान्समजी वयत् ५० तेसंप्रतीतस्मृतयःसमुत्थायजलांतिकात् आसन्सुविस्मिताःसर्वेवीक्षमाणाः परस्परं ५१ अन्वमंसततद्राजन्गोविंदानुग्रहेक्षितं पीत्वाविषंपरेतस्यपुनरुत्थानमात्म नः ५२ इतिश्रीभा·०द·धेनुकवधोनामपंचदशोध्यायः १५ श्रीशुकउवाच विलोक्यदू षितांकृष्णांकृष्णःकृष्णाहिनाविभुः तस्याविशुद्धिमन्विच्छन्सर्पंतमुदवासयत् १॥

स्तोध्यायः १५ षोडशेकालियस्यविनिग्रहोयमुनाह्रदे तस्यस्त्रीभिःस्तुतेनाथकृतेनानुग्रहः·धून २ हत्वारासमदेसेतेयान जगत्याताफलोत्पत्तौपीतोन्नत फणारंगेकालियस्यफलानिधि २ उदवासयत् नि· सरितवान् १ ।

न५

राम·
५१

[illegible]

राजोवाच कथमेतज्जीतेः गाधेन्य महाद्भगवानहिं सवेव दृपुगावासं यथासीद्दि प्रकथ्य
ताम् २ शुक उवाच भगवतस्तस्य महतः स्वच्छंदवर्तिनः सो पालो द्वारवतं कृत्वा ध्येतां स्तेजुधन ३
श्रीभगवानुवाच कालिंदी कालियस्यासीद्ध्रदः कश्चिद्विषाग्निना श्रप्यमाणपयो यस्मिन् प
तंत्युपरिगाः खगाः ४ विप्रुष्मता विषदोर्मिमारुतेनाभिमर्शिताः म्रियंते तीरगा यस्य प्राणि
नः स्थिरजंगमाः ५ तं चंडवेगविषवीर्यमवेक्ष्य तेन दुष्टां नदीं च खलसंयमनावतारः कृष्णः
कदंबमधिरुह्य ततोऽतितुंगमास्फोट्य गाढरशनो न्यपतद्विषोदे ६ सर्पह्रदः पुरुषसारनिपा
तवेगसंक्षोभितोरगविषोच्छ्वसिताम्बुराशिः पर्यक्प्लुतो विषकषायबिभीषणोर्मिर्धावन्धनुः
शतमनंतबलस्य किं तत् ७ तस्य ह्रदे विहरतो भुजदंडघूर्णवार्घोषमंगवरवारणविक्रमस्य
आश्रुत्य तत्स्वसदनाभिभवं निरीक्ष्य चक्षुःश्रवाः समसरत्तदमृष्यमाणः ८ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ॥

तं प्रेक्षणीय सुकुमार घनावदातं श्रीवत्स पीत वसनं स्मित सुन्दरास्यं [illegible] श्रीवत्सेन [illegible] [illegible] ९ ॥ [illegible] १० ॥ तानालक्ष्य [illegible]

तं प्रेक्षणीयसुकुमारघनावदातं श्रीवत्सपीतवसनं स्मितसुंदरास्यं क्रीडंतमप्रतिभयं कमलोदरांघ्रिं संदश्य मर्मसु रुषा भुजया चछाद ९ तं नागभोगपरिवीतमदृष्टचेष्टमालोक्य तत्प्रियसखाः पशुपा भृशार्त्ताः कृष्णेर्पितात्मसुहृदर्थकलत्रकामा दुःखानुशोकभयमूढधियो निपेतुः १० गावो वृषा वत्सतर्यः क्रंदमानाः सुदुःखिताः कृष्णेन्यस्तेक्षणा भीता रुदत्य इव तस्थिरे ११ अथ व्रजे महोत्पातास्त्रिविधा ह्यतिदारुणाः उत्पेतुर्भुवि दिव्यात्मन्यासन्नभयशंसिनः १२ तानालक्ष्य भयोद्विग्ना गोपा नंदपुरोगमाः विना रामेण गाः कृष्णं ज्ञात्वा चारयितुं गतं १३ तै र्दुर्निमित्तैर्निधनं मत्वा प्राप्तमतद्विदः तत्प्राणास्तन्मनस्कास्ते दुःखशोकभयातुराः १४ आबालवृद्धवनिताः सर्वेंग पशुवृत्तयः निर्जग्मुर्गोकुलाद्दीनाः कृष्णदर्शनलालसाः १५ तांस्तथा कातरान्वीक्ष्य भगवान्माधवो बलः प्रहस्य किंचिन्नोवाच प्रभावज्ञोनुजस्य सः १६ ते न्वेषमाणा दयितं कृष्णं सूचितया पदैः भगवल्लक्षणैर्जग्मुः पदव्या यमुनातटं १७ ते तत्र तत्राब्जयवांकुशाशनिध्वजोपपन्नानि पदानि विश्पतेः मार्गे गवामन्यपदांतरांतरे निरीक्षमाणा ययुरंग सत्वराः १८

[illegible] १३ [illegible] १४ [illegible] १५ [illegible] १६ भगवल्लक्षणैः [illegible] १७ पदे [illegible] विश्पतेः [illegible] १८ ॥

तत्र कृष्णमप्यशरीरं वेष्टितं कृष्णं दृष्ट्वा निरीक्ष्य गोपाः व्रजपर्यन्तं व्रजपालपर्यन्तं निरीक्ष्य आर्त्ताः पयमोहं गताः १९ प्रियेषु कृष्णेन विरहितं तेषां
लोकानां त्र्यम्बकम् २० २१ अनन्तमनन्तमानमिश्रनिरीक्ष्य व्रजसभासहिता स्वगोकुलमपि दुःखितमातागण उग्रवेगानुसृतिः ।
स्वन्वय २२ भस्मप्रायमौनेनवपुषा व्यवतानशयिनो भुजंग कृतलीलमनुत्यजन्ते श्रीकृष्णस्य कृपित स्वकसानुनर्मशमनं

ग्रस्तं तु दृष्ट्वा भुजगभोगपरीतमारात् कृष्णं निरीक्ष्यमुपलभ्य जलाशयान्ते गोपा व्रजस्य दधिपूर्णा
न्यपिताः पशवः स्वसंकटं ततः परमकृष्णमत्रमापुरार्ताः १९ गोपाश्च कृष्णमनसो भगवत्यनन्ते तस्मिन्
दृश्मितविलोकगिरः स्मरन्त्यः स्वचित्तेन प्रियतमे भृशदुःखतप्ताः शून्यं प्रियव्यतिहृतं ददृशु
स्त्रिलोकं २० ताः कृष्णमातरमपत्यमनुप्रविष्टां तुल्यव्यथाः समनुगृह्य शुचः स्रवन्त्यः तास्ता
व्रजप्रियकथाः कथयन्त्य आसन् कृष्णाननेऽर्पितदृशो मृतकप्रतीकाः २१ कृष्णप्राणान्नि
विशतो नन्दादीन्वीक्ष्य तं हृदे प्रत्यषेधत्स भगवान्रामः कृष्णानुभाववित् २२ इत्थं स्वगोकुलम
नन्यगतिं निरीक्ष्य सस्त्रीकुमारमतिदुःखितमात्महेतोः आज्ञाय मर्त्यपदवीमनुवर्तमानः स्थि
त्वा मुहूर्तमुदतिष्ठदुरङ्गबन्धात् २३ तत्प्रथ्यमानवपुषा व्यथितात्मभोगस्त्यक्त्वोन्नमय्य कुपितः
स्वफणान्भुजङ्गः तस्थौ श्वसञ्छ्वसनरन्ध्रविषाम्बरीषस्तब्धेक्षणोल्मुकमुखो हरिमीक्षमा
णः २४ तं जिह्मया द्विशिखया परिलेलिहानं द्वे सृक्किणी ह्यतिकरालविषाग्निदृष्टिम् क्रीड
न्नमुं परिससार यथा खगेन्द्रो बभ्राम सोऽप्यवसरं प्रसमीक्षमाणः २५ ॥

वल्मीकभागाः तस्योकथं स्त
व्यसनं प्रेमपुत्रास्ता विरहे दुःखितं यस्यस्त पाश्च नदीषो मेडकश्च कभाजन्तं तदसीनशा निश्वसन्तो नद्धतामि मिस्यत पाउल्मुक
निश्चक्षुमस्य सच स च २४ हरिमीक्षमाणः क्रीडन्तमनुसर्पति परिससार अतिकरालविषाग्निमुक्ता दृष्टिः ईक्ष्यते जिह्मया द्वि
शिखयेति प्रतिमुखं २५ ॥

श्री॰ सी॰
२० सू॰
५३ टी॰

एवं परिभ्रमे गौरवहतमौजो यस्य तं उन्नतांसं मौपस्यन्नतस्य मर्द्दसुपेरत्ननिकराः तेषां स्पर्शेण ... न्नपृथुशिरः समुन्नतं चाह अखिलकलानामादिगुरुः २६ २७ शतिकशीर्षम् ... शीर्षाणि ... स्तोत्रम् ... सः यद्यच्छिरोनमनं मतेस्तस्य ... नहीनतासावि वरं ... २८ पुनरपि ... ...नत्सपुन्नम ... नमयन्॥

एवं परिभ्रमहतौजसमुन्नतांसमानम्य नुन्नपृथुशिरः स्वधिरूढमाद्यः । तन्मरुद्रत्ननि
करस्पृशीतिनाम्ना प्रांशुजो खिलकलादिगुरुर्ननर्त्त २६ तन्मणिमुखं तमवेत्य तदानदीप
गंधर्वसिद्धसुरचारणदेववध्वः श्रीमान् रंगपणवानकवीनवाद्यपुष्पोपहारनुतिभिः स
हस्रोषसेदुः २७ यद्यच्छिरोननमनेन गुणेनकशीर्षमुन्नतमर्दे खलदुधरोध्रयातैः सीमा
मुनिर्भ्रमतिवरवणमास्यतोरकननीवमन्दवरमकुप्रमल्लमापनागः २८ तस्यामितिम्निर्ग
रत्नमुद्दमतः शिरःसुपद्यमस्मुन्नमतिनिःश्वसतोरुधोच्चैः नस्यापदानुनमयन्द्रमयाव
मङ्घ्रिपुष्पसुपजितश्चवेहनुमान्पुराणः २९ तच्चित्रतांडवविरंगणाफणानतयत्रोरकं वसु
देवसूनुममर्दनयमागमात्रः स्तत्वाचरावरगुरुं पुरुषं पुराणं नारायणं तमरणं मनसा जं
गाम ३० फणिस्य गर्भजगतो निभराघसन्नपार्श्वप्रहारपरिरुग्णफणातपत्रं दृष्ट्वाहि
मात्यमुपसद्गुरुमुख्यमार्तीः पत्न्यः प्रलपन्हसनमञ्जुघणोकशावधाः ३१ हासिनन्नवसवेदहे गंध

वीरिति शेषासन. पुराणः पुरुषस्य सपशोरानेत्न. पुष्पैः पूजितं यहांतरागंधर्वीरिति पुष्पैः सम्यक् जितोगोपेपुराणः पुमा
निव दृष्ट्वा इतिपहाण्डथ. पूजितस्ततुस्मसनो. सम्यक्तमयानम्रवाहितकृतवाणिस्यप्‌ः २९ अरणीशरणं ३० गर्भजगतिपुस्यत
स्य प्रतिमवेण. अवसन्नाः आक्रान्तपार्श्वैः पावत्कलाद्यमीक. सम्भ्रान्त्यंतपतिविश्वसमानावसना स्थीयमानाः ३१

राम॰
५३

ता शरणं प्रपन्ना स्वबलप्रभेषु सुविग्नमनस विह्वलचित्ता भुवीति भिन्नस्थाने स्वाद्धस्ता हानौ देवानमलस्य पापात्मनोऽपि भर्तुर्मो
चिस्य मर्त्यमलस्य यावत् तपनि प्राणिनाम् अस्य पति शरणार्थ प्राप्य ३२ प्रथमना वस्तु पितम् अवतरे ज्ञानुमोदने नौ धर्मप्रस्तु
वनिको वो होमि तत्र ज्ञानुमोदने यथा शुद्धं सविस्तरं नृति प्रार्थनया वाभिः श्लोकैः स्तनं यन्न मया पितान चानि यद्यानुग्रहं स्त्ते राजेयप्युते
कालीभ्याह अस्य रमणीनि सत्यशेषस्य आलोचयन् ३१ निग्रहो यानुग्रहो यथुक्त इत्यतो यमनुग्रहं णयनामिग्रह इत्याह अनुग्रह इति
न अस्मार्थस्य मार्गस्य मर्त्यं वहूद्भवते ध्यात्वा लो पापपिवर्गं कोऽद्य अनुग्रहं कोऽधर्म्य न प्रतीय मा मो पीत्वा यो ३४ महौषधय मह्य

तास्तं सुविग्नमनसो ऽपुपुरस्कलाभीः कार्येनिधाय मभुविभ्रत यतिं शरीरम् साध्व्यः कृतां ज
लिपुटाः शमलस्य भर्तुर्मोक्षेप्सवः शरणार्थ शरणं प्रपन्नाः ३२ नागपत्न्य ऊचुः न्याय्यो हि
दण्डः कृतकिल्बिषे ऽस्मिंस्तवावतारः खलनिग्रहाय रिपोः सुतानामपि तुल्यदृष्टेर्धत्से
दमं फलमेवानुशंसन् ३३ अनुग्रहोऽयं भवतः कृतो हि नो दण्डोऽसतां ते खलु कल्मषापहः
यद्दन्दशूकत्वममुष्य देहिनः क्रोधोऽपि तेऽनुग्रह एव संमतः ३४ तपः सुतप्तं किमनेन पूर्वं
निरस्तमानेन च मानदेन धर्मोऽथवा सर्वजनानुकम्पया यतो भवांस्तुष्यति सर्वजीवः ३५ कस्यानुभावोऽस्य न देव वि
द्महे तवाङ्घ्रिरेणुस्पर्शाधिकारः यद्वाञ्छया श्रीर्ललनाऽचरत्तपो विहाय कामान्सुचि
रं धृतव्रता ३६ ॥

यद्धनितस्य स्वबलप्रभेषु भिन्न रति तथा इति स्वयंमानं हितेन अस्ये सोऽभानदेन च सर्वजीव यथा तीति
सर्वजीव ३५ तत्र आह इति निमित्तान्तरं अस्य अभिलाषितं वक्त पादे भवति इत्याह श्लोकस्य पुण्यकस्यानुभाव इति नपञ्चा
विना प्रसादे पापि मस्य ... प्रसाद निष्ठा ति स्याश्री ललना पि श्रीरवलं लना ऽऽ ज्ञ मास्य श्री पिस्पल्वं अङ्घ्रिस्पर्शाधिक
रस्य वाञ्छया तप आह चरत् अल्प ... कि कृत इति को वेत्तीत्यर्थः ३६ ॥

सर्वविन्नरस
मानेन २

श्री०भा०
द० पू०
५८

[illegible] ३७ [illegible] ३८ नमस्तुभ्यं भगवते [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ज्ञानविज्ञाननिधये [illegible]
[illegible] अगुणाय अविकाराय [illegible]

न नाकपृष्ठं न च सार्वभौमं न पारमेष्ठ्यं न रसाधिपत्यं न योगसिद्धीरपुनर्भवं वा वाञ्छन्ति यत्पादरजःप्रपन्नाः ३७ तदेष नाथाप दुरापमन्यैस्तमोजनिः क्रोधवशोऽप्यहीशः संसारचक्रे भ्रमतः शरीरिणो यदिच्छतः स्याद्विभवः समक्षः ३८ नमस्तुभ्यं भगवते पुरुषाय महात्मने भूतावासाय भूताय पराय परमात्मने ३९ ज्ञानविज्ञाननिधये ब्रह्मणेऽनन्तशक्तये अगुणायाविकाराय नमस्ते प्राकृताय च ४० कालाय कालनाभाय कालावयवसाक्षिणे विश्वाय तदुपद्रष्ट्रे तत्कर्त्रे विश्वहेतवे ४१ ॥ राम:

[illegible] अनन्तशक्ति [illegible] ४० अनन्तशक्तित्वात् [illegible]
[illegible] कालाय [illegible]
[illegible] विश्वाय [illegible]
[illegible] ४१ ॥ ॥ ॥

५२

राम
५८

[illegible]

भूतमात्रेन्द्रियप्राणमनोबुद्ध्याशयात्मने त्रिगुणेनाभिमानेन गूढस्वात्मानुभूतये ९२ नमो नन्ताय सूक्ष्माय कूटस्थाय विपश्चिते नानावादानुरोधाय वाच्यवाचकशक्तये ९३ नमः प्रमाणमूलाय कवये शास्त्रयोनये प्रवृत्ताय निवृत्ताय निगमाय नमो नमः ९४ नमः कृष्णाय रामाय वसुदेवसुताय च प्रद्युम्नायानिरुद्धाय सात्वतां पतये नमः ९५ नमो गुणप्रदीपाय गुणात्मच्छादनाय च गुणवृत्त्युपलक्ष्याय गुणद्रष्ट्रे स्वसंविदे ९६ ॥

[illegible]

श्री०भा०
द० पू०
५५ टी०

[illegible]

[illegible]

नाश

अव्याकृतविहाराय सर्वव्याकृतसिद्धये हृषीकेश नमस्तेऽस्तु मुनये मौनशीलिने ४७ परावरगतिज्ञाय सर्वाध्यक्षाय ते नमः अविश्वाय च विश्वाय तद्द्रष्ट्रेऽस्य च हेतवे ४८ त्वं ह्यस्य जन्मस्थितिसंयमान्विभो गुणैरनीहोऽकृतकालशक्तिधृक् तत्तत्स्वभावान्प्रतिबोधयन्सतः समीक्षयामोघविहार ईहसे ४९ तस्यैव तेऽमूस्तनवस्त्रिलोक्यां शान्ता अशान्ता उत मूढयोनयः शान्ताः प्रियास्ते ह्यधुनावितुं सतां स्थातुश्च ते धर्मपरीप्सयेहतः ५० अपराधः सकृद्भर्त्रा सोढव्यः स्वप्रजाकृतः क्षन्तुमर्हसि शान्तात्मन्मूढस्य त्वामजानतः ५१ अनुगृह्णीष्व भगवन्प्राणांस्त्यजति पन्नगः स्त्रीणां नः साधुशोच्यानां पतिः प्राणः प्रदीयताम् ५२ विधेहि ते किंकरीणामनुष्ठेयं तवाज्ञया यच्छ्रद्धयानुतिष्ठन्वै मुच्यते सर्वतो भयात् ५३ ॥

[illegible]

[illegible]

राम
५५

५५ ... इति ... स्वभावो ... [illegible] ... ५८ ... [illegible] ... ५९ ...
[illegible] ... ५२ ... [illegible] ... ५९ ... [illegible]
[illegible] ... ५९ ... [illegible]

श्रीशुक उवाच इत्येवं सनकाद्यैस्तैर्मुनिभिर्भगवान्स्वयम् अभिष्टुतः स ... [illegible] ...
हृष्टः ५४ ... [illegible] ... कालिन्द्याः ... [illegible] ...
लिः ५५ कालिन्द्युवाच ... [illegible] ... ।
... ५६ ... [illegible] ... विसर्जने नानास्वभाव ... [illegible] ... ५७
... [illegible] ... ५८ ... [illegible] ...
... जगदीश्वरः ... [illegible] ... ५९ श्रीशुक उवाच इत्था-
... [illegible] ... ६० ...
... [illegible] ...
... [illegible] ... ६१ ... [illegible] ...
... [illegible] ... ६२ ... [illegible] ...
... ६३ ... [illegible] ...
... ६४ ... [illegible] ... ६५ ...
... [illegible] ...
... ६६ ... [illegible] ... ६७
... [illegible] ... ६८ ...
... [illegible] ... ६९ ...

... [illegible] ... ७० ...
... [illegible] ...

श्री०भा०
१०स्कं०
टी०
५६

[illegible]

राजोवाच । नागालयं रमणकं कस्मात्तत्याज कालियः । कृतं किं वा सुपर्णस्य तेनैकेनासमंजसं १ शुक उवाच । उपहार्यैः सर्पजनैर्मासि मासीह यो बलिः । वानस्पत्यो महाबाहो नागानां प्राङ्निरूपितः २ स्वं स्वं भागं प्रयच्छंति नागाः पर्वणि पर्वणि । गोपीथायात्मनः सर्वे सुपर्णाय महात्मने ३ विषवीर्यमदाविष्टः काद्रवेयस्तु कालियः । कदर्थीकृत्य गरुडं स्वयं तं बुभुजे बलिं ४ तच्छ्रुत्वा कुपितो राजन्भगवान्भगवत्प्रियः । विजिघांसुर्महावेगः कालियं समपाद्रवत् ५ तमापतंतं तरसा विषायुधः प्रत्यभ्ययादुच्छ्रितनैकमस्तकः । दद्भिः सुपर्णं व्यदशद्दायुधः करालजिह्वोच्छ्वसितोग्रलोचनः ६ तं तार्क्ष्यपुत्रः स निरस्य मन्युमान्प्रचंडवेगो मधुसूदनासनः । पक्षेण सव्येन हिरण्यरोचिषा जघान कद्रुसुतमुग्रविक्रमः ७ तत्रैकदा जलचरं गरुडो भक्ष्यमीप्सितं । निवारितः सौभरिणा प्रसह्य क्षुधितो हरत् ८ सुपर्णपक्षाभिहतः कालियोतीव विह्वलः । ह्रदं विवेश कालिंद्यास्तदगम्यं दुरासदं ९ मीनान्सुदुःखितान्दृष्ट्वा दीनान्मीनपतौ हते । कृपया सौभरिः प्राह तत्रत्यक्षेममाचरन् १० अत्र प्रविश्य गरुडो यदि मत्स्यान्स खादति । सद्यः प्राणैर्वियुज्येत सत्यमेतद्ब्रवीम्यहं ११

[illegible]

राम०
५६

लिहि सर्पः ... १२ जाम्बूनदसुवर्णतत्प्रचुरं १३ असवः इन्द्रियाणि प्रमोदनिभृतात्मानः ... १४ ...
... १५ ... १६ ... नष्टलब्धप्रजा ... २० २१ ... मायामनुजमीश्वरम् ...
... १७ ... १९ ... कालिन्द्या ... २० ...

तं कालियः परं वेद नान्यः कश्चन लेलिहः। अवात्सीद्गरुडाद्भीतः कृष्णेन च विवासितः ॥ १२ कृष्णं ह्रदाद्विनिष्क्रान्तं दिव्यस्रग्गन्धवाससं महामणिगणाकीर्णं जाम्बूनदपरिष्कृतं १३ उपलभ्योत्थिताः सर्वे लब्धप्राणा इवासवः प्रमोदनिभृतात्मानो गोपाः प्रीत्याभिरेभिरे १४ यशोदा रोहिणी नन्दो गोप्यो गोपाश्च कौरव कृष्णं समेत्य लब्धेहा आसन्लब्धमनोरथाः १५ रामश्चाच्युतमालिङ्ग्य जहासास्यानुभाववित् नगा गावो वृषा वत्सा लेभिरे परमां मुदं १६ नन्दं विप्राः समागत्य गुरवः सकलत्रकाः ऊचुस्ते कालिनग्रस्तो दिष्ट्या मुक्तस्तवात्मजः १७ देहि दानं द्विजातीनां कृष्णनिर्मुक्तिहेतवे नन्दः प्रीतमना राजन् गाः सुवर्णं तदादिशत् १८ यशोदापि महाभागा नष्टलब्धप्रजा सती परिष्वज्याङ्कमारोप्य मुमोचाश्रुकलां मुहुः १९ तां रात्रिं तत्र राजेन्द्र क्षुत्तृड्भ्यां श्रमकर्षिताः ऊषुर्व्रजौकसो गावः कालिन्द्या उपकूलतः २० तदा शुचिवनोद्भूतो दावाग्निः सर्वतो व्रजं सुप्तं निशीथ आवृत्य प्रदग्धुमुपचक्रमे २१ तत उत्थाय सम्भ्रान्ता दह्यमाना व्रजौकसः कृष्णं ययुस्ते शरणं मायामनुजमीश्वरं २२ कृष्ण कृष्ण महाभाग हे रामामितविक्रम एष घोरतमो वह्निस्तावकान्ग्रसते हि नः २३ सुदुस्तरान्नः स्वान्पाहि कालाग्नेः सुहृदः प्रभो न शक्नुमस्त्वच्चरणं सन्त्यक्तुमकुतोभयं २४ इत्थं स्वजनवैक्लव्यं निरीक्ष्य जगदीश्वरः तमग्निमपिबत्तीव्रमनन्तोऽनन्तशक्तिधृक् २५ इति श्रीभा० महापु० दशम० कालियदमनं नाम सप्तदशोऽध्यायः १७ ॥

दिशाद्रुः न शक्नुमः ... २४ । २५ विमोहित ... स्वशरणं गतान् गोपानपादनेको ... इति श्री
भागवते महापुराणे दशमे सप्तदशोऽध्यायः १७॥ रामायनमः रामायनमः ॥

श्री॰मा॰
२०५०
३१०
५१

[illegible] ॥ १ ॥ [illegible] ॥ २ ॥ ३ [illegible] ॥ ८ [illegible]

[illegible] कथा च अपोकस्य: प्रविश्य गोपालनिर्मितालयभिः अनुगीयमानोऽप्यविशद्गो
कुलमंडितं १ व्रजोऽथ कीदृशोऽभवद्गोपालकन्यासीयथा [illegible] नाम [illegible] भवन्ति प्रियान्श
शोभिता २ सचरतावनगुरोर्वसंतः [illegible] सहकेशवः ३
यत्र निर्झर [illegible] मंडितं ४ [illegible]
[illegible] ५ [illegible]
[illegible] ६ [illegible]
[illegible] ७ [illegible]
[illegible] ८ [illegible]
[illegible] ९ [illegible]
[illegible] १० [illegible]

[illegible]

१५३

राम
५१

स्व१

रुम३

भाममेयोऽङ्घ्रिघनैर्दर्पै रास्फोटनविकर्षणैः चिक्रीडतुर्नियुद्धेन काकपक्षधरौ क्वचित् १३ क्वचिन्नृत्यत्सु चान्येषु गायकौ वादकौ स्वयं शशंसतुर्महाराज साधु साध्विति वादिनौ १४ क्वचिद् बिल्वैः क्वचित्कुम्भैः क्वचामलकमुष्टिभिः अस्पृश्यनेत्रबन्धाद्यैः क्वचिन्मृगखगेहया क्वचिच्च दर्दुरप्लावैर्विविधैरुपहासकैः कदाचित्स्पन्दोलिकया कर्हिचिन्नृपचेष्टया १५ एवं तौ लोकसिद्धाभिः क्रीडाभिश्चेरतुर्वने नद्यद्रिद्रोणिकुञ्जेषु काननेषु सरःसु च १६ पशूंश्चारयतोर्गोपैस्तद्वने रामकृष्णयोः गोपरूपी प्रलम्बोऽगादसुरस्तज्जिहीर्षया १७ तं विद्वानपि दाशार्हो भगवान्सर्वदर्शनः अन्वमोदत तत्सख्यं वधं तस्य विचिन्तयन् १८ तत्रोपाहूय गोपालान्कृष्णः प्राह विहारवित् हे गोपा विहरिष्यामो द्वन्द्वीभूय यथायथम् १९ तत्र चक्रुः परिवृढौ गोपा रामजनार्दनौ कृष्णसङ्घट्टिनः केचिदासन्रामस्य चापरे २० आचेरुर्विविधाः क्रीडा वाह्यवाहकलक्षणाः यत्रारोहन्ति जेतारो वहन्ति च पराजिताः २१ वहन्तो वाह्यमानाश्च चारयन्तश्च गोधनम् भाण्डीरकं नाम वटं जग्मुः कृष्णपुरोगमाः २२ रामसङ्घट्टिनो यर्हि श्रीदामवृषभादयः क्रीडायां जयिनस्तांस्तानूहुः कृष्णादयो नृप २३ उवाह कृष्णो भगवान्श्रीदामानं पराजितः वृषभं भद्रसेनस्तु प्रलम्बो रोहिणीसुतम् २४ अविषह्यं मन्यमानः कृष्णं दानवपुङ्गवः वहन्द्रुततरं प्रागादवरोहणतः परम् २५ ॥

॥१

श्रीम०भा०
द० पू०
टी०
५८

धरणी धरे स्वल गोस्वंयस्य [illegible] निजं [illegible] सुरं वपुरास्थित. पुरस्परिच्छद. सुवर्णालंकार [illegible] विशुद्धि [illegible] लकारोप [illegible] [illegible] ह्यपरि [illegible] [illegible] २५ [illegible] २६ [illegible] सार्थ [illegible] नमस्य [illegible] २७ [illegible]

नमुहूर्तन धरणीधरे स्वगोस्वं महासुरो विगतरूपो निजं वपुः। सम्यक् स्थितः पुरस्परिच्छदो वभौ न [illegible] सुमानुषो [illegible] वायुदः २६ [illegible] लंबरे [illegible] हारं [illegible] कुण्डल [illegible] २७ [illegible] महासुरा [illegible] जीव हस्ता २८ सत्कारहतः स्पर्शविशीर्ण [illegible] महारवं [illegible] सुर [illegible] २९ [illegible] [illegible] सामुसाधिविनोदिनः ३० [illegible] ३१ [illegible] ३२ [illegible] विशत्यो वनाद्वने [illegible] २॥

[illegible] २८ [illegible] २९ [illegible] ३० [illegible] ३१ ३२ [illegible] ३३ [illegible]

मं२

१५

राम:

५८

कृष्णरामौ आदिर्येषां तेन तृणैः ३ ... गवां गोष्पदैः ... मार्गमन्वगमन् नष्टाजी-
व्याः गमनजीविकासाधनाः ४ मुञ्जाटव्यां ५ ६ गोपानां नाम्ना ... सर्वेऽपि ... १० ११ कृच्छ्रात् ...

ते पश्यन्तः पशून्गोपाः कृष्णरामादयस्तथा। जातानुतापा न विदुर्विचिन्वन्तो गवां गतिं ३ तृणै-
स्तत्खुरदच्छिन्नैर्गोष्पदैरङ्कितैर्गवां मार्गमन्वगमन्सर्वे नष्टाजीव्या विचेतसः ४ मुञ्जाटव्यां भ्रष्ट-
मार्गं क्रन्दमानं स्वगोधनं संप्राप्य तृषिताः श्रान्तास्ततस्ते संन्यवर्तयन् ५ ता आहूता भगवता मेघगम्भी-
रया गिरा स्वनाम्नां निनदं श्रुत्वा प्रतिनेदुः प्रहर्षिताः ६ ततः समन्ताद्दवधूमकेतुर्यदृच्छयाभूत्क्षयकृ-
द्वनौकसां समीरितः सारथिनोल्बणोल्मुकैर्विलेलिहानः स्थिरजङ्गमान्महान् ७ तमापतन्तं परितो
दवाग्निं गोपाश्च गावः प्रसमीक्ष्य भीताः ऊचुश्च कृष्णं सबलं प्रपन्ना यथा हरिं मृत्युभयार्दिता जनाः ८
कृष्ण कृष्ण महावीर हे रामामितविक्रम दावाग्निना दह्यमानान्प्रपन्नांस्त्रातुमर्हथः ९ नूनं त्व-
द्बान्धवाः कृष्ण न चार्हन्त्यवसीदितुं वयं हि सर्वधर्मज्ञ त्वन्नाथास्त्वत्परायणाः १० श्रीशुक उ० वचो
निशम्य कृपणं बन्धूनां भगवान्हरिः निमीलयत मा भैष्ट लोचनानीत्यभाषत ११ तथेति मीलिता-
क्षेषु भगवानग्निमुल्बणं पीत्वा मुखेन तान्कृच्छ्राद्योगाधीशो व्यमोचयत् १२ ततश्च तेऽक्षीण्युन्मील्य
पुनर्भाण्डीरमापिताः निशाम्य विस्मिता आसन्नात्मानं गाश्च मोचिताः १३ कृष्णस्य योगवीर्यं तद्योगमा-
यानुभावितं दावाग्नेरात्मनः क्षेमं वीक्ष्य ते मेनिरेऽमरं १४ गाः संनिवर्त्य सायाह्ने सह रामो जनार्दनः वे-
णुं विरणयन्गोष्ठमगाद्गोपैरभिष्टुतः १५ गोपीनां परमानन्द आसीद्गोविन्ददर्शने क्षणं युगशतमिव
यासां येन विनाभवत् १६ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे दावाग्निमोचनो नामैकोनविंशो० १९

... प्रवेशात् ... जनिताम् ततः ... भाण्डीरवनं ... मोचयत् ... १२ ... भाण्डीरं प्रापिताः ततश्च
... विस्मिताः १३ १४ १६ श्रीकृष्ण ... योगमायानुभावितं ... विरणयन् ... १६

[illegible] ... ३ सा[illegible] ... ४ [illegible] स० मि० [illegible] चितमस्य [illegible]

श्रीमत्कृपाच नयो सत्स्वद्भुतं कर्म दावाग्नेर्मोक्षमात्मनः। गोपाः स्त्रीभ्यः समाचख्युः प्रलंबवध
मेव च १ गोपवृद्धाश्च गोप्यश्च तदुपाकर्ण्य विस्मिताः। मेनिरे देवप्रवरौ कृष्णरामौ व्रजं गतौ २ त
तः प्रावर्तत प्रावृट् सर्वसत्त्वसमुद्भवा। विद्योतमानपरिधिर्विस्फूर्जितनभस्तला ३ सान्द्रनीलाम्बुदै
र्व्योम सविद्युत्स्तनयित्नुभिः। अस्पष्टज्योतिराच्छन्नं ब्रह्मेव सगुणं बभौ ४ अष्टौ मासान्निपीतं
यद्भूम्याश्चोदमयं वसु। स्वगोभिर्मोक्तुमारेभे पर्जन्यः काल आगते ५ तडित्वन्तो महामेघाश्चण्डश्व
सनवेपिताः। प्रीणनं जीवनं ह्यस्य मुमुचुः करुणा इव ६ तपः कृशा देवमीढा आसीद्वर्षीयसी म
ही। यथैव काम्यतपसस्तनुः संप्राप्य तत्फलम् ७ निशामुखेषु खद्योतास्तमसा भान्ति न ग्रहाः।
यथा पापेन पाखण्डा न हि वेदाः कलौ युगे ८ श्रुत्वा पर्जन्यनिनदं मण्डूका व्यसृजन्
गिरः। तूष्णीं शयानाः प्राग्यद्वद्ब्राह्मणा नियमात्यये ९ आसन्नुत्पथगामिन्यः क्षुद्र
नद्योऽनुशुष्यतीः। पुंसो यथाऽस्वतन्त्रस्य देहद्रविणसंपदः १० ॥

[illegible] प्रमाकरा [illegible] समये पुनर्
[illegible] ५ [illegible] ६ [illegible]
[illegible]
[illegible] ७ [illegible]
[illegible] १० [illegible]

हरिभिर्नीलैः शाद्वैर्बालतरौः नीलवर्णाः कुचिन्तक विविदुर्गोपे कीदृशि शैलेहिताम च तत्र उक्षित्ते ॥ कामाकोरः ह्रिके कामा यामान्‌ रामरत्ना श्रीसेनापवित्र २१ क्षेत्राणीति तदीहमं पुर विदेहलसन प्रियगवादयो मुदं ददाति विचित्रेषु स्थलोऽमृताय चिभि २२ अविभित्यभिसरः प्रयाऽशीभि विवचीति हरिसवाप्या प्रकर्णादि सर्वदेश भवति तत्पात्र परमेय मीला सरमधु स्वन्नाचन हरिमि २३ कामाकं कामवासनायुक्तं भ्रमितं व्यसनी [illegible] विषये युज्यत इति समितं संगतिसाम्यं २४ आधेय नये

हरिणा हरिभिः शाद्वैरिं दुर्गोपेश्वस्लोहिता उक्षिप्तैर्नीरकृतक्षापान्‌ रागोऽसीव भृशं भृत २१
क्षेत्राणीमस्य संपद्धिः कर्षकाणां मुदं ददुः धनिना मुपलायं वैदेश्या धीनमज्ञानतो २२ जलस्य
लोकः सर्वनस्रवारिभिर्वषया अविभ्रमं चरन्‌ रूपपथ्याः सिभिर्मधुवचया २३ सरिद्भिः संगमाः सि
धुश्चचुकं व्यसनोऽभिमान्‌ अपकर्मा विषस्य तत्कामा कं गुणानुयया २४ गाव यावपराचि
हन्यमानानुविथ्यगुः अभिभूयमाना व्यसने यथा धीस्तजनेत्तमः २५ मार्गा विभक्षुः संशयात्‌ सं
ग्रा[illegible] प्रकृताः नाभ्यस्यमानाः श्रुतयो द्विजैः कालहताइव २६ लोकबंधुषु मेघेषु विद्युत श्चल
सौहृदाः स्थैर्यं न चक्रुः कामिन्यः पुरुषेषु गुणीष्विव २७ धनुर्वियति माहेन्द्रं निर्गुणं च गुणिन्यभात्‌ व्य
क्ते गुणव्यतिकरेऽगुणवानुरुषो यथा २८ न रराजोडुपश्छन्नः स्वज्योत्स्ना राजितैर्घनैः अहमत्या
भासितया स्वभासा पुरुषो यथा २९ मेघागमोत्सवा हृष्टाः प्रत्यनन्दञ्छिखण्डिनः गृहेषु तप्ता निर्वि
ण्णा यथाच्युतजनागमे ३० पीत्वापः पादपाः पद्भिः आसन्नानात्ममूर्तयः प्राक्‌ क्षामास्तपसा श्रान्ता
यथा कामानुसेवया ३१ ॥ [illegible] २९ [illegible] नाभ्यस्यमाना [illegible]
[illegible] २६ यथा कामिन्यः [illegible] २७ [illegible] गुणिन्यभात्‌ [illegible]
[illegible] २८ [illegible] अहमत्या [illegible]
[illegible] २९ मेघागमे [illegible] ३० नानात्ममूर्तयः [illegible] ३१ ॥

श्री० भा० द० पू० २०

[illegible]

सरःस्वशांतरोधस्सु न्यूषुरंगापि सारसाः गृहेष्वशांतकृत्येषु ग्राम्या इव दुराशयाः २२ जलौघैर्निरभिद्यन्त सेतवो वर्षतीश्वरे पाषंडिनामसद्वादैर्वेदमार्गाः कलौ यथा २३ व्यमुंचन्वायुभिर्नुन्ना भूतेभ्योऽमृतमंबुदाः यथाशिषो विश्पतयः काले काले द्विजेरिताः २४ एवं वनं तद्वर्षिष्ठं पक्वखर्जूरजंबुमत् गोगोपालैर्वृतो रंतुं सबलः प्राविशद्धरिः २५ धेनवो मंदगामिन्य ऊधोभारेण भूयसा ययुर्भगवताहूता द्रुतं प्रीत्या स्नुतस्तनाः २६ वनौकसः प्रमुदिता वनराजीर्मधुच्युतः जलधारा गिरेर्नादादासन्ना ददृशे गुहाः २७ क्वचिद्वनस्पतिक्रोडे गुहायां चाभिवर्षति निर्विश्य भगवान्रेमे कंदमूलफलाशनः २८ दध्योदनं समानीतं शिलायां सलिलांतिके संभोजनीयैर्बुभुजे गोपैः संकर्षणान्वितः २९ शाद्वलोपरि संविश्य चर्वतो मीलितेक्षणान् तृप्तान्वृषान्वत्सतरान्गाश्च स्वोधोभरश्रमाः ३० प्रावृट्श्रियं च तां वीक्ष्य सर्वकालसुखावहां भगवान्पूजयां चक्रे आत्मशक्त्युपबृंहितां ३१ एवं निवसतोस्तस्मिन्रामकेशवयोर्व्रजे शरत्समभवद्व्यभ्रा स्वच्छांब्वपरुषानिला ३२ शरदा नीरजोत्पत्त्या नीराणि प्रकृतिं ययुः भ्रष्टानामिव चेतांसि पुनर्योगनिषेवया ३३

[illegible]

२६२

राम

६०

[illegible] इति [illegible] तथा हि [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ३४ [illegible] ३५ गिरय इति [illegible]

व्योम्नोऽब्भ्रं भूतशाबल्यं भुवः पंकमपां मलं शरज्जहाराश्रमिणां कृष्णे भक्तिर्यथाऽशुभं सर्वस्वं
जलदा हित्वा विरेजुः शुभ्रवर्चसः यथा त्यक्तैषणाः शान्ता मुनयो मुक्तकिल्बिषाः ३५ गिरयो मु
मुचुस्तोयं क्वचिन्न मुमुचुः शिवं यथा ज्ञानामृतं काले ज्ञानिनो ददते न वा ३६ नैवाविदन् क्षीयमाणं
जलं गाधजलेचराः यथायुरन्वहं क्षय्यं नरा मूढाः कुटुंबिनः ३७ गाधवारिचरास्तापमविन्दन्
शरदर्कजं यथा दरिद्रः कृपणः कुटुंब्यविजितेंद्रियः ३८ शनैः शनैर्जहुः पंकं स्थलान्यामं
च वीरुधः यथाहंममतां धीराः शरीरादिष्वनात्मसु ३९ निश्चलांबुरभूत्तूष्णीं समुद्रः शरद
आगमे आत्मन्युपरते सम्यङ् मुनिर्व्युपरतागमः ४० केदारेभ्यस्त्वपोऽगृह्णन् कर्षका दृढसेतुभिः
यथा प्राणैः स्रवज्ज्ञानं तन्निरोधेन योगिनः ४१ शरदर्कांशुजांस्तापान् भूतानामुडुपोऽह
रत् देहाभिमानजं बोधो मुकुंदो व्रजयोषितां ४२॥ [illegible]

[illegible] ३६ ३७ गाधजलेचरा इति तथा [illegible]
[illegible] ३८ शनैः शनैरिति [illegible] ३९ आत्मन्युपरते [illegible]
[illegible] ४० केदारेभ्य [illegible]
[illegible] ४१ देहाभिमानजं [illegible]
[illegible] ४२ ॥

श्रीभा. द० पू० टी० ६१

तपेऽस्यथाः ४५ [illegible] अन्वीयमानाः स्ववृषैः [illegible]

[illegible] ४३ ४४ [illegible]

[illegible]

[illegible] ४६ [illegible]

[illegible] ४७ [illegible]

खमशोभत निर्मेघं शरद्विमलतारकं सत्वयुक्तं यथा चित्तं शब्दब्रह्मार्थदर्शनं ४३ अखंडमंडलो व्योम्नि रराजोडुगणैः शशी यथा यदुपतिः कृष्णो वृष्णिचक्रावृतो भुवि ४४ आश्लिष्य समशीतोष्णं प्रसूनवनमारुतं जनास्तापं जहुर्गोप्यो न कृष्णहृतचेतसः ४५ गावो मृगाः खगा नार्यः पुष्पिण्यः शरदाभवन् अन्वीयमानाः स्ववृषैः फलैरीशक्रिया इव ४६ उदहृष्यन्वारिजानि सूर्योत्थाने कुमुद्विना राज्ञा तु निर्भया लोका यथा दस्यून्विना नृप ४७ पुरग्रामेष्वाग्रयणैरिन्द्रियैश्च महोत्सवैः बभौ भूः पक्वसस्याढ्या कलाभ्यां नितरां हरेः ४८ वणिङ्मुनिनृपस्नाता निर्गम्यार्थान्प्रपेदिरे वर्षरुद्धा यथा सिद्धाः स्वपिंडान्काल आगते ४९ इति श्रीभागवते महापु० दशमस्कन्धे [illegible] विंशोऽध्यायः २० श्रीशुक उवाच इत्थं शरत्स्वच्छजलं पद्माकरसुगंधिना न्यविशद्वायुना वातं सगोगोपालकोऽच्युतः १ ॥

[illegible] ४८ वणिजो [illegible] स्नातका [illegible] निर्गम्य [illegible] प्रपेदिरे [illegible] काले आगते स्वपिंडान् [illegible] ४९ इति [illegible] विंशोऽध्यायः २० [illegible] २ [illegible] शरदा स्वच्छानि जलानि यस्मिन् तत् वायुना वातं [illegible] २ ॥ ॥ ॥

राम
६१

तत्र कुसुमितवनराजिषु भ्रमितो भ्रमन् भृङ्गा [illegible] स्ताममुरारिमिति सुदर्शनात् मधुव्रतवनचारिणो [illegible] गात्र [illegible] मधुव्रतो [illegible] सह सम्भ्रान्त [illegible] त्याह [illegible] मुखलीला [illegible] मनस [illegible] जातमदन [illegible] वहिः [illegible] शिवार [illegible] [illegible] विशालक [illegible] वनेतरतिजनक [illegible] गीतकीर्ति [illegible] माधिका [illegible] [illegible]

कुसुमितवनराजिषु भ्रमितभृङ्गाहितकलरवयुक्तसरस्सरिन्महीध्रं मधुव्रतिस्वगात्यचारमन गाः सहप भुपालवलम्बुक जवेण ॥ २ ॥ तरुजन्हितिपरमा [illegible] त्ववेणुगीतमसरोरम्यं का [illegible] तक [illegible] समसरवीमध्ये [illegible] ॥ ३ ॥ तरुशीपयनुमारध्वा स्मरेत्यः [illegible] नाशकन्मरव रोनविविधि [illegible] मनसोन्मथ ॥ ४ ॥ वहीपीडनटवरवपुः कर्णयोः कर्णिकारं विभ्रद्वासः कनककपि शं वैजयन्तीं च मालां रन्ध्रान्वेणोरधरसुधया पूरयन्गोपवृन्दैर्वृन्दारण्यं स्वपदरमणं प्राविशद्गीतकीर्तिः ॥ ५ ॥ इति वेणुरवं राजन्सर्वभूतमनोहरम् । श्रुत्वा व्रजस्त्रियः सर्वा वर्णयन्त्योऽभि रेभिरे ॥ ६ ॥ गोप्य ऊचुः अक्षण्वतां फलमिदं न परं विदामः सख्यः पशूननुविवेशयतोर्वयस्यैः वक्त्रं व्रजेशसुतयोरनुवेणुजुष्टं यैर्वा निपीतमनुरक्तकटाक्षमोक्षम् ॥ ७ ॥

गीतवत् प्रसर्पितु महतीमि

च [illegible] अभिरेभिरे वर्णितवत्यः. पदे पदे परमानन्द [illegible] ६ अनुवर्णनमेवाह अक्षण्वतामिति [illegible] [illegible] नवितर्क्यमस्य [illegible] [illegible] सेवितं नान्यैरित्यर्थः. कथं भूतं वक्त्रं अनुवेणुमनु [illegible] त्या अनुरक्तकटाक्षमोक्षं [illegible] अपायान्निपीतं तयोर्वक्त्रं तैर्धिजुष्टं [illegible] अक्षणोः फ लमिति ७ ॥ ॥ ॥

[illegible]

चूतप्रवालबर्हस्तबकोत्पलाब्जमालानुपृक्तपरिधानविचित्रवेषौ । मध्ये विरेजतुरलं पशुपालगोष्ठ्यां रङ्गे यथा नटवरौ क्वच गायमानौ ८ गोप्यः किमाचरदयं कुशलं स्म वेणुर्दामोदराधरसुधामपि गोपिकानाम् । भुङ्क्ते स्वयं यदवशिष्टरसं ह्रदिन्यो हृष्यत्त्वचोऽश्रु मुमुचुस्तरवो यथार्याः ९ वृन्दावनं सखि भुवो वितनोति कीर्तिं यद्देवकीसुतपदाम्बुजलब्धलक्ष्मि । गोविन्दवेणुमनु मत्तमयूरनृत्यं प्रेक्ष्याद्रिसान्ववरतान्यसमस्तसत्त्वम् १० धन्याः स्म मूढमतयोऽपि हरिण्य एता या नन्दनन्दनमुपात्तविचित्रवेषम् । आकर्ण्य वेणुरणितं सहकृष्णसाराः पूजां दधुर्विरचितां प्रणयावलोकैः १२ ॥

[illegible]

अन्याकृष्य हे गोप्य ... तत्र भगिनीनामनुमतो ... तत्त्वी कृष्णं निरीक्ष्येति ... सेनिरनवाद्दिलयेशो ...
वेणुगीतं ... श्रुत्वा ... मुमुहुर्वि ... ॥
... ॥ १२ ॥ ... करपुटैः पिबन्त्यः ...
... गावः ... स्नुतस्तनपयः कवलाः ...
... ॥ १३ ॥ ... तत्राह प्रायो बतेति ...

कृष्णं निरीक्ष्य वनितोत्सवरूपशीलं श्रुत्वा च तत्क्वणितवेणुविचित्रगीतं देव्यो विमानगत-
यः स्मरनुन्नसारा भ्रश्यत्प्रसूनकबरा मुमुहुर्विनीव्यः १३ गावश्च कृष्णमुखनिर्गतवेणुगीत-
पीयूषमुत्तभितकर्णपुटैः पिबन्त्यः शावाः स्नुतस्तनपयःकवलाः स्म तस्थुर्गोविन्दमात्मनि दृशा-
श्रुकलाः स्पृशन्त्यः १३ प्रायो बताम्ब विहगा मुनयो वनेऽस्मिन्कृष्णेक्षितं तदुदितं कलवेणु-
गीतं आरुह्य ये द्रुमभुजान्रुचिरप्रवालान् शृण्वन्ति मीलितदृशो विगतान्यवाचः १४ ॥

... भवितुमर्हति ... कृष्णेक्षितं ... रुचिरप्रवालाः ...
... तेन ... कलवेणुगीतं ... मीलितदृशः ... उवाच ...
... आरुह्य ... रुचिरप्रवाला ...
... कृष्णसङ्गीतमेव शृण्वन्ति ... भवितुमर्हति इति भावः ...
भगवत् ... भवितुमर्हतीत्यर्थः १४ ॥ ॥ ॥

श्री०गी०
८०टी०
टी०
६३

आसंते चेतमामां कथानवोधि आवर्तैः परिभ्रमैर्लोलितैर्नक्षः चितेन मनोभवेन कामेन भग्नो वेगो यासां ता । आलिंगनेन स्मि ... [illegible] ... कमलोपहासः । कमलान्युपहसत्य मुरारेः पादयुग्मयन्त्र तिथार ... १५ तो
... [illegible] ...

न्यस्त यदा तदुपधाय्य मुकुंदगीतमावर्तितं मनोभवभग्नवेगाः । आलिंगनस्य गितम स्मि भुजे मुरारेर्नूक्षितारयुगलेकमलोपहासः १५ इत्थं तदा पेत्तु अयमनुस्मरहरा मजोयि । संचारयंतमनु वेणुमुरीरमंते प्रेमप्रवृद्धमुदितः कुसुमावलीभिः सख्युर्यथा ... [illegible] ... १६ ... [illegible] ... १७ हेताय ... [illegible] ... प्रमोदः ... [illegible] ... र्कदेमहस्तैः १८ ॥

... [illegible] ... १७ ... [illegible] ...
... [illegible] ... १८ ॥ ॥ ॥

राम:
६३

[illegible]

गा गोपकैरनुवनं नयतोरुदारवेणुस्वनैः कलपदैस्तनुभृत्सु सख्यः। अस्पन्दनं गतिमतां पुलकस्तरूणां निर्योगपाशकृतलक्षणयोर्विचित्रम् १९ एवंविधा भगवतो या वृन्दावनचारिणः। वर्णयन्त्यो मिथो गोप्यः क्रीडास्तन्मयतां ययुः २० इति श्रीभा० गोपिकागीतं नामैकविंशतितमोऽध्यायः २१ श्रीशुक उ० हेमन्ते प्रथमे मासि नन्दगोपकुमारिकाः। चेरुर्हविष्यं भुञ्जानाः कात्यायन्यर्चनव्रतं आप्लुत्याम्भसि कालिन्द्या जलान्ते चोदितेऽरुणे। कृत्वा प्रतिकृतिं देवीमानर्चुर्नृप सैकतीम् २ गन्धैर्माल्यैः सुरभिभिर्बलिभिर्धूपदीपकैः। उच्चावचैश्चोपहारैः प्रवालफलतण्डुलैः ३ कात्यायनि महामाये महायोगिन्यधीश्वरि। नन्दगोपसुतं देवि पतिं मे कुरु ते नमः ४ इति मन्त्रं जपन्त्यस्ताः पूजां चक्रुः कुमारिकाः ए[वं] मासं व्रतं चेरुः कुमार्यः कृष्णचेतसः। भद्रकालीं समानर्चुर्भूयान्नन्दसुतः पतिः ५ उषस्युत्थाय गोत्रैः स्वैरन्योन्याबद्धबाहवः। कृष्णमुच्चैर्जगुर्यान्त्यः कालिन्द्यां स्नातुमन्वहम् ६ नद्याः कदाचिदागत्य तीरे निक्षिप्य पूर्ववत्। वासांसि कृष्णं गायन्त्यो विजह्रुः सलिले मुदा ७ भगवांस्तदभिप्रेत्य कृष्णो योगेश्वरेश्वरः। वयस्यैरावृतस्तत्र गतस्तत्कर्मसिद्धये ८ तासां वासांस्युपादाय नीपमारुह्य सत्वरः। हसद्भिः प्रहसन्बालैः परिहासमुवाच ह ९॥

[illegible]

भा०प्री०
द०पू०
टी०
६४

[illegible] वलो नोलसौधरितम यस्मात् [illegible] १०० [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

अत्रागम्याबुल्लाः कामैस्तं स्वबाहाः प्रग. त्वतो सत्येबुवा [illegible] नमियद्य पंचतक शिताः १० म
मयोदित एवं वा [illegible] हिमे विदुः ऐकेकशः प्रतीष [illegible] धोत सुमध्यमाः ११ [illegible]
लिंगहया गोप्य [illegible] श्रेष्ठा [illegible] जातहासा न निर्बभु १२ एवं [illegible]
विदेन [illegible] श्रीमता [illegible] मधुवन् १३ [illegible]
मध्येप सुतेजिये [illegible] हिवासो विपिताः १४ [illegible] कर्वामत
वोढिव दे हिवासो [illegible] मह १५ [illegible] च [illegible] कंवा
क शिष्य [illegible] चिस्मिताः १६ ततो [illegible] सर्वाः द्वारिकाः श्री
तवेपिताः [illegible] शीतकंपिताः १७ भगवान् [illegible]
साहितः [illegible] १८ [illegible]
हने [illegible] १९ [illegible]
नाभिहिते [illegible] नत्स [illegible]
नेमुरव [illegible] २० मात्त्याबनतो [illegible] भगवान् [illegible] सितः [illegible] सिता [illegible]

[illegible]
[illegible]

सिप

नवनीतमु: घम सर्वांग [illegible] २०।२१ ॥
वी

राम
६४

दृढं प्रलब्धा वञ्चिताः ... त्रपया लज्जया च हापिताः ... प्रस्तोभिता उपहसिताः ... [illegible] २२ ... [illegible] २३ ... [illegible] २४ ... [illegible] २५

दृढं प्रलब्धास्त्रपया च हापिताः प्रस्तोभिताः क्रीडनवच्च कारिताः। वस्त्राणि चैवापहृतान्यथाप्यमुं ता नाभ्यसूयन् प्रियसङ्गनिर्वृताः २२ परिधाय स्ववासांसि प्रेष्ठसङ्गमसज्जिताः। गृहीतचित्ता नो चेलुस्तस्मिँल्लज्जायितेक्षणाः २३ तासां विज्ञाय भगवान् स्वपादस्पर्शकाम्यया। धृतव्रतानां सङ्कल्पमाह दामोदरोऽबलाः २४ सङ्कल्पो विदितः साध्व्यो भवतीनां मदर्चनं। मयानुमोदितः सोऽसौ सत्यो भवितुमर्हति २५ न मय्यावेशितधियां कामः कामाय कल्पते। भर्जिता क्वथिता धाना प्रायो बीजाय नेष्यते २६ याताबला व्रजं सिद्धा मयेमा रंस्यथा क्षपाः। यदुद्दिश्य व्रतमिदं चेरुरार्यार्चनं सतीः २७ श्रीशुक उवाच इत्यादिष्टा भगवता लब्धकामाः कुमारिकाः। ध्यायन्त्यस्तत्पदाम्भोजं कृच्छ्रान्निर्विविशुर्व्रजं २८ अथ गोपैः परिवृतो भगवान् देवकीसुतः। वृन्दावनाद्गतो दूरं चारयन् गाः सहाग्रजः २९ ॥

... [illegible] ... कामाय ... [illegible] २६ ... [illegible] २७ ... [illegible] २८ ... [illegible] २९ ॥ ॥ ॥

श्रीभा॰
द॰ पू॰
टी॰
६५

विश्वमार्गीया अनुग्रहाय पत्रशाखाकंठछन्न विशालाश्च हिमममिश्रेत्युते भोविदुमाः ... सितानामिभेन पतिचतुर्भिः ... वृषपेनामिहु व्रजाय
कृस्नादयागोपा, एतान् दुमान् पश्यत परार्थैव तरूका तेन जीवितं येषां तान् ... सहमाना ... वारयन्ति ३२
सर्वप्राण्युपजीवनं ... ३३ ... ३४ ... प्रवालस्तबकसमूहैः नम्रशाखाः।

... हे स्तोक
कृष्ण हे अंशो श्रीदामन् सुबलार्जुन विशाल वृषभौजस्विन् देवप्रस्थ वरूथप ३१ पश्यतैतान्
महाभागान् परार्थैकान्तजीवितान् वातवर्षातपहिमान् सहन्तो वारयन्ति नः ३२ अहो एषां वरं जन्म सर्व
प्राण्युपजीवनं सुजनस्येव येषां वै विमुखा यान्ति नार्थिनः ३३ पत्रपुष्पफलच्छायामूलवल्कल
दारुभिः गंधनिर्यासभस्मास्थितोक्मैः कामान् वितन्वते ३४ एतावज्जन्मसाफल्यं देहिनामिह
देहिषु प्राणैरर्थैर्धिया वाचा श्रेय आचरणं सदा ३५ इति प्रवालस्तबकफलपुष्पदलोत्करैः तरू
णां नम्रशाखानां मध्येन यमुनां गतः ३६ तत्र गाः पाययित्वापः सुमृष्टाः शीतलाः शिवाः
ततो नृप स्वयं गोपाः कामं स्वादु पपुर्जलं ३७ तस्या उपवने कामं चारयन्तः पशून्नृप कृष्णरामा
वुपागम्य क्षुधार्ता इदमब्रुवन् ३८ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे द्वाविंशोऽध्यायः २२ गोपा ऊचुः
राम राम महाबाहो कृष्ण दुष्टनिबर्हण एषा वै बाधते क्षुन्नस्तच्छांतिं कर्तुमर्हथः १ श्रीशुक उ॰
इति विज्ञापितो गोपैर्भगवान् देवकीसुतः भक्ताया विप्रभार्यायाः प्रसीदन्निदमब्रवीत् २ प्रयात देव
यजनं ब्राह्मणा ब्रह्मवादिनः सत्रमाङ्गिरसं नाम ह्यासते स्वर्गकाम्यया ३॥

मोतरूपा ... माहात्म्यं:
३१ ३२ कृष्णादिका ... पूर्वमेव ... इति ... ३८ इति ...
... भक्ताया ... २ ...
... २ ॥ ३ ॥ रामोपनम: राम: राम

ना॰

राम:
६५

[illegible]

तत्र गत्वोऽरनं गोपाभ्याचत्त स्मृहिसर्जिताः कीर्तयंतो भगवतन्त्रा[illegible] ४ इत्या
दि[illegible] भगवन्ता[illegible] [illegible] ५ [illegible]
[illegible]कारिणः [illegible] ६ [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] ७ [illegible] [illegible]
[illegible] ८ [illegible] [illegible]
[illegible] ९ [illegible] [illegible]
[illegible] १० [illegible]
[illegible] ११ [illegible]
१२ [illegible] [illegible] १३
[illegible] [illegible] १४

[illegible] १४

श्री०भा० द० पू० टी० ६६

१५ ... [illegible] ... १६ ... [illegible] ... १७ ... [illegible] ... १८ ... [illegible] ... १९ ... [illegible] ... २० ... [illegible] ... २१ ... [illegible]

गत्वाथ पत्नीशालायां दृष्ट्वासीनाः स्वलंकृताः नत्वा द्विजसतीर्गोपाः प्रश्रिता इदमब्रुवन् २५ नमो वो विप्रपत्नीभ्यो निबोधत वचांसि नः इतोऽविदूरे चरता कृष्णेनेहेषिता वयं २६ गाश्चारयन्स गोपालैः सरामो दूरमागतः बुभुक्षितस्य तस्यान्नं सानुगस्य प्रदीयतां २७ श्रुत्वाच्युतमुपायातं नित्यं तद्दर्शनोत्सुकाः तत्कथाक्षिप्तमनसो बभूवुर्जातसंभ्रमाः २८ चतुर्विधं बहुगुणमन्नमादाय भाजनैः अभिसस्रुः प्रियं सर्वाः समुद्रमिव निम्नगाः २९ निषिध्यमानाः पतिभिर्भ्रातृभिर्बंधुभिः सुतैः भगवत्युत्तमश्लोके दीर्घश्रुतधृताशयाः २० यमुनोपवनेऽशोकनवपल्लवमंडिते विचरंतं वृतं गोपैः साग्रजं ददृशुः स्त्रियः २१ श्यामं हिरण्यपरिधिं वनमाल्यबर्हधातुप्रवालनटवेषमनुव्रतांसे विन्यस्तहस्तमितरेण धुनानमब्जं कर्णोत्पलालककपोलमुखाब्जहासं २२ प्रायःश्रुतप्रियतमोदयकर्णपूरैर्यस्मिन्निमग्नमनसस्तमथाक्षिरंध्रैः अंतः प्रवेश्य सुचिरं परिरभ्य तापं प्राज्ञं यथाभिमतयो विजहुर्नरेंद्र २३ ॥

... [illegible] ... २२ ... [illegible] ... २३ ॥ राम राम

राम ६६

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तासामन्यतमः सर्वाश्च शोभाश्चालंकृतास्तथा । विज्ञाय विश्लथकृतं प्राह प्रहसिताननः ॥ २४ ॥ स्वागतं वो महाभागा आस्यतां करवाणि किं । यन्नो हि दृष्ट्वा यूयं प्राप्ता उपगम्य मामिदं हि वः ॥ २५ ॥ मन्ये हाम यिकुर्वं तिकुशलाः स्वापदर्शनाः । अहेतुकाव्यवहिता भक्तिः मात्मप्रियेषु वा ॥ २६ ॥ प्राणबुद्धिमनः स्वात्मदारापत्यधनादयः । यत्संपर्कात्प्रिया आसन् ततः को न्वपरः प्रियः ॥ २७ ॥ तस्मात्तत्सान्निध्ये भजने पतयो वो द्विजातयः । स्वसत्रं पारयिष्यन्ति युष्माभिर्गृहमेधिनः ॥ २८ ॥ पत्न्य ऊचुः । नैवं वचो हि तिभवान्नृशंसं सत्यं कुरु त्वं निगमं तव पादमूलं । प्राप्ता वयं तुलसिदाममपदावसृष्टं केशैर्निवोढुमतिलंघ्य समस्तबंधून् ॥ २९ ॥ गृह्णन्ति नो न पतयः पितरौ सुता वा न भ्रातृबंधुसुहृदः कुत एव चान्ये । तस्माद्भवत्प्रपदयोः पतितात्मनां नो नान्या भवेद्गतिररिंदम तद्विधेहि ॥ ३० ॥ श्रीभगवानुवाच । पतयो नाभ्यसूयेरन्पितृभ्रातृसुतादयः । लोकाश्च वो मयोपेता देवा अप्यनुमन्वते ॥ ३१ ॥

तेनउपकुरुतान्नेनया ॥ २७ ॥ [illegible] किं भिनियास्यामः इति चेत् अत आह [illegible] ॥ २८ ॥ [illegible] ॥ २९ ॥ [illegible] ॥ ३० ॥ [illegible] इति ॥ ३१ ॥

रामायनमः

राम

[illegible commentary lines]

नशीलयेनुरागाय संगसंगो न्न गामिह तन्मानो भविष्णुज्ञाना [illegible] मयाप्यथ: हस्वरा इ शीना ह्या
नान्मधिमावोनुकीर्त्तनात् मत्पा सान्निकर्षेणा प्रतिपातनेमोऽन्हान् श्रीशुक उवाच इत्युक्काय
स्वयं [illegible] ते वानस्पत्य स्वामिः [illegible] सत्रमपारयम ३३ तत्रैका [illegible]
श्री भगवन्तम् [illegible] हृदोपगृह्य विजहौ देहं कर्मानुबंधनं ३४ भगवानपि गोविंद स्तेनैवान्ने
नगोपकाम् चतुर्विधेनाशयित्वा स्वयं च भुजे प्रभुः ३५ तदैलीलानरवपुर्लोकमनुशीलयन्
रेमे गोगोपगोपीनां रमयन् रूप वाक्कृतैः ३६ अथानुस्मृत्य विप्रास्ते अन्वतप्यन् कृतागसः य
द्विश्वेश्वरयोर्याच्चामहन्म नृविडंबयोः ३७ दृष्ट्वा स्त्रीणां भगवति कृष्णे भक्तिमलौकिकीं आ
त्मानं च तया हीनमनुतप्ता व्यगर्हयन् ३८ धिग्जन्म नस्त्रिवृद्विद्यां धिग्व्रतं धिग्बहुज्ञतां धिक् कुलं
धिक् क्रियादाक्ष्यं विमुखा ये त्वधोक्षजे ३९ नूनं भगवतो माया योगिनामपि मोहिनी यद्वयं गुरवो नृणां
स्वार्थे मुह्यामहे द्विजाः ४० अहो पश्यत नारीणामपि कृष्णे जगद्गुरौ दुरन्तभावं योऽविध्यन्मृत्युपाशान्
गृहाभिधान् ४१ नासां द्विजाति संस्कारो न निवासो गुरावपि न तपो नात्ममीमांसा न शौचं न क्रि
याः शुभाः ४२ अथापि ह्युत्तमश्लोके कृष्णे योगेश्वरेश्वरे भक्तिर्दृढा न चास्माकं संस्कारादिमतामपि ४३

[illegible commentary lines]

५९ स्वात्मदोषापवर्गेण तद्याच्ञा जनमोहिनी ४६ ७२ त्वमवर्धयन्तः एवं तत्र कृष्णे नवनीतहृत पापीति ४८ भक्त्या चलत्त्वे पोर्दशनाय =
नमोऽस्तु ५० इति टीकायां २३ चतुर्विंशे महेन्द्रस्य मखयागस्य हेतुभिः कृष्णः प्रवर्तयामास गोवर्धनमहोत्सवं १ भस्मुरागी
क्रियायां गोवर्धनोत्सवस्य सुरेन्द्रयज्ञभङ्गेन गोपान्संवेशयन्महारयत कृष्णः स्वयमेकः साक्षाद्गा स्वामिमनस्या एव भगवत्समभजेन्
भगवानपि तत्रैव निवसन् इन्द्रयागकृतोद्यमान्गोपानपश्यदिति संबंधः १२ कथ्यतामिति संभ्रमो भवति मत्वोपमितिं चत एवं चे

ननु स्वार्थविमूढानां प्रमत्तानां गृहेहया ॥ अहो नः स्मारयामास गोपवाक्यैः सतां गतिः ४४ अ
न्यथा पूर्णकामस्य कैवल्याद्याशिषां पतेः ॥ ईशितव्यैः किमस्माभिरीशस्यैतद्विडंबनं ४५ हित्वान्या
न्भजते यं श्रीः पादस्पर्शाशयासकृत् ॥ स्वात्मदोषापवर्गेण तद्याच्ञा जनमोहिनी ४६ देशः कालः
पृथग्द्रव्यं मंत्रतंत्रर्त्विजोऽग्नयः ॥ देवता यजमानश्च क्रतुर्धर्मश्च यन्मयः ४७ स एव भगवान्साक्षा
द्विष्णुर्योगेश्वरेश्वरः ॥ जातो यदुष्वित्याशृण्म ह्यपि मूढा न विद्महे ४८ अहो वयं धन्यतमा येषां न
स्तादृशीः स्त्रियः ॥ भक्त्या यासां मतिर्जाता अस्माकं निश्चला हरौ ४९ नमस्तुभ्यं भगवते कृष्णायाकुंठमे
धसे ॥ यन्मायामोहितधियो भ्रमामः कर्मवर्त्मसु ५० स वै न आद्यः पुरुषः स्वमायामोहितात्मनां ॥ अ
विज्ञातानुभावानां क्षंतुमर्हत्यतिक्रमं ५१ इति स्वाघमनुस्मृत्य कृष्णे ते कृतहेलनाः ॥ दिदृक्षवो व्रजमथ अच्युत
योः कंसाद्भीता न चाचलन् ५२ इति श्रीभा० द० विप्रपत्न्युद्धरणं नाम त्रयोविंशतितमोऽध्यायः २३

श्रीशुक उवाच ॥ भगवानपि तत्रैव बलदेवेन संयुतः ॥ अपश्यन्निवसन्गोपानिंद्रयागकृतोद्यमान्
१ तदभिज्ञोऽपि भगवान्सर्वात्मा सर्वदर्शनः ॥ प्रश्रयावनतोऽपृच्छद्वृद्धान्नंदपुरोगमान् २ कथ्यतां मे पि
तः कोऽयं संभ्रमो व उपागतः ॥ किं फलं कस्य चोद्देशः केन वा साध्यते मखः ३ एतद्ब्रूहि महान्का
मो मह्यं शुश्रूषवे पितः ॥ न हि गोप्यं हि साधूनां कृत्यं सर्वात्मनामिह ४ ॥ न किमत्र फलं कारणं कोऽधिकारी
केन वा साधनेन साध्यते ३ एतद्ब्रूहि महान्कामो मम शुश्रूषोर्वर्तते यद्वा तव महान् कामो दृश्यत इति न गोप्यमिति १

[illegible]

अस्य स्वपरदृष्टीनां मित्रोदासीनविद्विषां उदासीनो निरहंकार आत्मवत्सुहृदुच्यते ५ ज्ञात्वा
ज्ञात्वा च कर्माणि जनोयमज्ञाति विदुषः कर्मसिद्धिः स्यान्नतथाविदुषो भवेत् ६ नमस्त
वल्लिकर्मणो नाभवसौकिकवाचिनः अपवासौकिकल्लोमशलः साधुभण्यते ७ नेरसवा
च पञ्जमो भगवान्निंद्रो मघास्तस्यालमर्त्तयः तेः निवर्त्तितमसानां प्राणानं जीवनं पयः ८ तेती
नवयमने चवामुंचापीनमीश्वरं दुमंल्लदेलसासिद्धं येजेते कृतुभिर्नराः ९ नचद्येना पर्जोवति
त्रिवर्गफलहेतवे पुंसां पुरुषकारासामपर्जन्यः फलभावनः १० यदनवसिस्तजोद्दुमेयारंवर्यागतेन
रः कामालोभाद्भयाद्द्वेषात्सवैनाप्नोतिशोभने ११ श्रीशुक उवाच वचो निशम्य नंदस्य तथान्येषां
व्रजौकसां इन्द्रायमन्युं जनयन्पितरं प्राह केशवः १२ भगवानुवाच कर्मणा जायते जंतुः कर्म
णैव विलीयते सुखं दुःखं भयं क्षेमं कर्मणैवाभिपद्यते १३ अस्ति चेदीश्वरः कश्चित्फलरूप्यन्य
कर्मणां कर्तारं भजते सोपि न ह्यकर्तुः प्रभुर्हि सः १४ ॥

[illegible]

अत्र कर्मैव फलसिद्धये फलदातृत्वेन आगमलालनं [illegible] तदेव नाक [illegible] किमिंद्रेणेति ननु कर्मणोऽपि [illegible] तुर्यमपि देवक-
[illegible] स्वभावेन प्राकृतसंस्कारेण [illegible] कर्म [illegible] अन्यथाकर्तुमनीशेन १५ ए तु
[illegible] स्वभावतंत्र इति [illegible] किमतः [illegible] १६ तस्मात्स्वभावतो [illegible] कर्मणा एव कारणत्वात्कर्मै-
व [illegible] देहानिति सार्द्धेन १७ संपूजयेत्सम्यगेव न तु देवतां [illegible] कर्मणा कथं देवानो विशिष्टो [illegible]
[illegible] मात्र देवतां [illegible] तदेवास्य [illegible] अंजसेति [illegible]
जीव [illegible] उपजीवति १९ [illegible] न तु [illegible] भेदमाह वर्त्तेतेति ब्रह्मणा [illegible] २० [illegible]

किमिंद्रेणेह भूतानां स्वस्वकर्मानुवर्त्तिनां । अनीशेनान्यथाकर्त्तुं स्वभावविहितं नृणां ॥ १५ स्वभावतं-
त्रो हि जनः स्वभावमनुवर्त्तते स्वभावस्थमिदं सर्वं सदेवासुरमानुषं १६ देहानुच्चावचान्जंतुः प्राप्योत्सृ-
जति कर्मणा शत्रुर्मित्रमुदासीनः कर्मैव गुरुरीश्वरः १७ तस्मात्संपूजयेत्कर्म स्वभावस्थः स्वकर्मकृत्
अंजसा येन वर्त्तेत तदेवास्य हि दैवतं १८ आजीव्यैकतरं भावं यस्त्वन्यमुपजीवति न तस्माद्विंदते क्षे-
मं जारान्नार्यसती यथा १९ वर्त्तेत ब्रह्मणा विप्रो राजन्यो रक्षया भुवः वैश्यस्तु वार्त्तया जीवेच्छूद्रस्तु
द्विजसेवया २० कृषिवाणिज्यगोरक्षाः कुसीदं तूर्यमुच्यते वार्त्ता चतुर्विधा तत्र वयं गोवृत्तयोनिशं २१
सत्वं रजस्तम इति स्थित्युत्पत्त्यंतहेतवः रजसोत्पद्यते विश्वमन्योन्यं विविधं जगत् २२ रजसा चोदिता
मेघा वर्षंत्यंबूनि सर्वतः प्रजास्तैरेव सिध्यंति महेंद्रः किं करिष्यति २३ न नः पुरो जनपदा न ग्रामा न गृ-
हा वयं वनौकसस्तात नित्यं वनशैलनिवासिनः २४ तस्माद्गवां ब्राह्मणानामद्रेश्चारभ्यतां मखः य
इंद्रयागसंभारास्तैरयं साध्यतां मखः २५ ॥ [illegible] कृषीति कृषिवाणिज्यगोरक्षा [illegible] तुर्यं कुसीदं [illegible]
[illegible] २१ ननु गवां [illegible] [illegible]
[illegible] २२ [illegible]
[illegible] ननः पुर इति [illegible] २४
[illegible] यइंद्रमखसंभाराः [illegible]

५९
दशम

श्रीमा०
२०४०
गी०
९२

सूत्युमीद्रूपायसंकेतेषपवित्रपकं संयावास्यगोध्रमादिविक्रिमा. कसमख्रस्यपाम्सायोप्रक्ष्त्वारोहस्यापिताम्येवोपावन २९ घा गशाभायंमद्यात्मादनायंचाहरूपत्तामितिधेनुरहिता धेनुसहिता. दक्षिणा ताएवबादक्षिणा व. पुरूषामि. ३० पदसत्. गो ३१ ३१ सर्वान्विशेर. क. पेनानुमोदयन्नाह गोभ्यः स्वर्ग्रीशाभिमितिमत्यममच ३२ तत इत्यो गोतेनमोहरूमरवस्वेणाशिरहिजान्त्रेविय पायपवलीमुपहृत्यस्वाआहृतो हाहरा ३३ अनुडुयुक्तानिडतमानडुग्युक्तानिसहिजाशीभिःसहिता ३४ गोपविन्नमणा

पचेतांविविधाःपाकाःसूपांतास्पायसादयः संयावापूपशष्कुल्यःसर्वदोहश्चगृह्यतां २९ हूयं तामग्नयःसम्यकब्राह्मणान्भोजयन्तांद्विजैः अन्नंबहुविधंतेभ्योदेयंवोधेनुदक्षिणाः ३० अन्येभ्यश्चाश्व चाण्डालपतितेभ्यश्चाहितैः यवसंचगवांदत्वागिरयेदीयतांबलिः ३१ स्वलंकृताभुक्तवंतःस्वनु लिप्ताःसुवाससः प्रदक्षिणांचकुरुतगोविप्रानलपर्वतान् ३२ एतन्ममतंतातक्रियतांयदिरोचते अयंगोब्राह्मणाद्रीणांमह्यंचदयितामखः ३३ श्रीशुक उवाच कालात्मनाभगवताशक्रदर्पजिघांस ता प्रोक्तंनिशम्यनंदाद्याःसाध्वगृह्णंततद्वचः ३४ तथाचव्यदधुःसर्वंयथाहमधुसूदनः वाचयित्वा स्वस्त्ययनंतद्द्रव्येणगिरिद्विजान् ३५ उपहृत्यबलीन्सर्वानादृतायवसंगवां गोधनानिपुरस्कृत्यगिरिं चक्रुःप्रदक्षिणं ३६ अनांस्यनडुद्युक्तानितेचारुह्यस्वलंकृताः गोप्यश्चकृष्णवीर्याणिगायन्त्यःसद्विजा शिषः ३७ कृष्णस्त्वन्यतमंरूपंगोपविश्रंभणंगतः शैलोस्मीतिब्रुवन्भूरिबलिमादद्बृहद्वपुः ३८ तस्मै नमोव्रजजनैःसहचक्रेऽऽत्मनात्मने अहोपश्यतशैलोसौरूपीनोनुग्रहंव्यधात् ३९ एषोवजा नतोमर्त्यान्कामरूपीवनौकसः हंतिह्यस्मैनमस्यामःशर्मणेआत्मनोगवां ४० इत्यद्रिगोद्विजम खंवासुदेवप्रणोदिताः यथाविधायतेगोपाःसहकृष्णाव्रजंययुः ४१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशम स्कंधेचतुर्विंशतितमोध्यायः २४॥

गोपानांविश्वासजनकरूपगतः प्रापुःसम्यक्तिमुपहारंआदत्त ३५ तस्मैआत्मने आ त्मनास्वपुत्रंजनैःसहनमश्चक्रे. अहोभक्तिप्रापितैःनोकुपंचन् ३६ कामरूपीसर्पादिरूपी. ३७ अस्मदनुग्रहाय ३८ ३९ कृष्णो गोवर्धनः. ४० ४१ इतिदशमेचतुर्विंशो।

९५

॥

गवां:
९२

[illegible]

श्रीगुरु[illegible] ८० ॥ [illegible] गोपेभ्यः ह. [illegible] को पदः १

[illegible] ॥ ह. ३ [illegible] २ [illegible]

[illegible] ह. [illegible] ३ [illegible]

[illegible] ४ [illegible]

ने ह. [illegible] ५ [illegible] ह. [illegible]

[illegible] ६ [illegible]

[illegible] ७ [illegible]

[illegible] ८ [illegible]

जलशर्करा: ८० ॥

[illegible] ॥ ॥

श्रीभा०
द०स०
टी०५०

[illegible]

स्पृष्टास्पृष्टस्याङ्गुलीयाग्रे चक्षूंषि मे स्वभीताया: जन्तोर्धैः [illegible]मानाः [illegible] १०
[illegible]सा[illegible]वातेन[illegible]जातवेपनाः गोपा गोप्यः [illegible] विरञ्चा[illegible] ११ शिर: सुतां[illegible]
कायेन [illegible] पीडिताः वेपमाना भगवतः पादमूलमुपाययुः १२ [illegible]
[illegible] जानुमर्ह[illegible]कुपिताद्[illegible] १३ शिलावर्षातिवातेन हन्यमानमचेतनं नि
रीक्ष्य भगवान्मेने कुपितेन्द्रकृतं हरिः १४ अपर्त्वत्युल्बणं वर्षमतिवातं शिलामयं स्वयागे निहतेऽस्मा
भिरिन्द्रो नाशाय वर्षति १५ तत्र प्रतिविधिं सम्यगात्मयोगेन साधये लोकेशमानिनो मौढ्याद्धरिष्ये
श्रीमदं तमः १६ न हि सद्भावयुक्तानां सुराणामीशविस्मयः मत्तोऽसतां मानभङ्गः प्रशमायोपकल्पते
१७ तस्मान्मच्छरणं गोष्ठं मन्नाथं मत्परिग्रहं गोपाये स्वात्मयोगेन सोऽयं मे व्रत आहितः १८ इ
त्युक्त्वैकेन हस्तेन कृत्वा गोवर्धनाचलं दधार लीलया कृष्णश्छत्राकमिव बालकः १९ अथाह
भगवान्गोपान्हेऽम्ब तात व्रजौकसः यथोपजोषं विशत गिरिगर्तं सगोधनाः २० न त्रास इह वः
कार्यो मद्धस्ताद्रिनिपातने वातवर्षभयेनालं तत्त्राणं विहितं हि वः २१ [illegible]

[illegible]

[illegible] २१ ॥

रास:
७०

[illegible]

६५

तथा निर्विविशुर्गर्तं कृष्णाद्भयमानसाः। यथा बकाशं सधनाः सपुत्राः सोपजीविनः २२ सुहृ-
द्वच्च यथा मृत्वा यो हि त्वा तेन व्रजवासिभिः। वीर्यमाणो [illegible] सदा [illegible] २३ कृष्णपोगा
गुमा [illegible] निशामेदुर्निविविशितः। निशां [illegible] समेतः [illegible] २४ [illegible]
त्य वातवर्षं च सार [illegible] निशाम्या [illegible] २५ निर्धा [illegible]
[illegible] उपारते वातवर्षे [illegible] २६ ततः [illegible]
[illegible] २७ भगवानपि [illegible]
[illegible] २८ [illegible]
[illegible] २९ [illegible]
[illegible] ३० दिवि देवगणाः साध्याः [illegible]
[illegible] ३१ [illegible]
३२ ततो [illegible] तथा विधान्यस्य कृतानि गोपिकाः [illegible]
[illegible] ३३ इति श्रीभागवते [illegible] स्कन्धे [illegible] ॥२४॥ श्रीशुक उ० एवंविधा-
नि कर्माणि गोपाः कृष्णस्य वीक्ष्य ते अतद्वीर्यविदः प्रोचुः समभ्येत्य सुविस्मिताः १॥ [illegible]

[illegible]

श्रीभा०
द० पू०
टी० ९१

न्दन्नुत्तराह बालकस्येतिमत्पश्चाद् इत्यादि कर्माणि तस्मात् ग्राम्येषु कस्य जन्माहेतिजुगुप्सितमात्मानमई २ अद्भुतानि कर्माणि [illegible] दर्शयति यः सप्तहायन इति कथं बिभर्ति [illegible] गजराट् महागजः [illegible] महावलाः [illegible] [illegible] कालेन [illegible] ४ [illegible] यस्य [illegible] लेन [illegible] कथमयं [illegible] ५ [illegible]

बालकस्य प्रदेशानि कर्माण्यद्भुतानि च । कथमर्हत्यसौ जन्म ग्राम्येष्वात्मजुगुप्सितं ॥ २ ॥ यः सप्तहा
यनो बालः करेणैकेन लीलया । कथं बिभ्रद्गिरिवरं पुष्करं गजराडिव ॥ ३ ॥ तोकेनामीलिताक्षेण पूत
नाया महौजसः । पीतः स्तनः सह प्राणैः कालेनेव वयस्तनोः ॥ ४ ॥ हिन्वतोऽधः शयानस्य मास्यस्य
चरणावुदक् । अनोऽपतद्विपर्यस्तं रुदतः प्रपदाहतं ॥ ५ ॥ एकहायन आसीनो ह्रियमाणो विहायसा । दैत्येन
यस्तृणावर्त्तमहन्कण्ठग्रहातुरं ॥ ६ ॥ क्वचिद्धैयंगवस्तैन्ये मात्रा बद्ध उलूखले । गच्छन्नर्जुनयोर्मध्ये बाहुभ्यां
तावपातयत् ॥ ७ ॥ वने संचारयन्वत्सान्सरामो बालकैर्वृतः । हन्तुकामं बकं दोर्भ्यां मुखतोऽरिमपाटयत् ॥
८ ॥ वत्सेषु वत्सरूपेण प्रविशन्तं जिघांसया । हत्वा न्यपातयत्तेन कपित्थानि च लीलया ॥ ९ ॥ हत्वा रासभदैते
यं तद्बन्धूंश्च बलान्वितः । चक्रे तालवनं क्षेमं परिपक्वफलान्वितं ॥ १० ॥ प्रलम्बं घातयित्वोग्रं बलेन बलशा
लिना । अमोचयद्व्रजपशून्गोपांश्चारण्यवह्नितः ॥ ११ ॥ आशीविषतमाहीन्द्रं दमित्वा विमदं ह्रदात् । प्रसह्यो
द्वास्य यमुनां चक्रेऽसौ निर्विषोदकां ॥ १२ ॥ दुस्त्यजश्चानुरागोऽस्मिन्सर्वेषां नो व्रजौकसां । नन्द ते तनयेऽस्मासु ते
नस्याप्यौत्पत्तिकः कथं ॥ १३ ॥ क्व सप्तहायनो बालः क्व महाद्रिविधारणं । ततो नो जायते शङ्का व्रजनाथ
तवात्मजे ॥ १४ ॥ [illegible] योगीश्वर [illegible] [illegible] कुमारस्य [illegible] गर्गो मे यदुवाच ह

[illegible] वीर्यं [illegible] ७ [illegible] [illegible] कथमयं ८ [illegible]
[illegible] औत्पत्तिक [illegible] शङ्का १३ [illegible]
[illegible] इति १४ [illegible]
[illegible] इति १५

राम०
७१

तस्मात्तत्कर्मसु विस्मयो नास्तीत्याह तस्मादिति । २२ ॥ इत्यद्धा साक्षात् संप्रति समादिश्य गर्गे स्वगृहं गते सति तदानीं तथा मन्ये [illegible] ॥ २३ ॥ २४ ॥ [illegible]

वर्णास्त्रयः किलास्यासन्गृह्णतोऽनुयुगं तनूः । शुक्लो रक्तस्तथा पीत इदानीं कृष्णतां गतः ॥ १६ ॥ प्रागयं वसुदेवस्य क्वचिज्जातस्तवात्मजः । वासुदेव इति श्रीमानभिज्ञाः संप्रचक्षते ॥ १७ ॥ बहूनि सन्ति नामानि रूपाणि च सुतस्य ते । गुणकर्मानुरूपाणि तान्यहं वेद नो जनाः ॥ १८ ॥ एष वः श्रेय आधास्यद्गोपगोकुलनन्दनः । अनेन सर्वदुर्गाणि यूयमञ्जस्तरिष्यथ ॥ १९ ॥ पुरानेन व्रजपते साधवो दस्युपीडिताः । अराजके रक्ष्यमाणा जिग्युर्दस्यून्समेधिताः ॥ २० ॥ य एतस्मिन्महाभागाः प्रीतिं कुर्वन्ति मानवाः । नारयोऽभिभवन्त्येतान्विष्णुपक्षानिवासुराः ॥ २१ ॥ तस्मान्नन्द कुमारोऽयं नारायणसमो गुणैः । श्रिया कीर्त्यानुभावेन तत्कर्मसु न विस्मयः ॥ २२ ॥ इत्यद्धा मां समादिश्य गर्गे च स्वगृहं गते । मन्ये नारायणस्यांशं कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ॥ इति नन्दवचः श्रुत्वा गर्गगीतं व्रजौकसः । मुदिता नन्दमानर्चुः कृष्णं च गतविस्मयाः ॥ २३ ॥ देवे वर्षति यज्ञविप्लवरुषा वज्राश्मवर्षानिलैः सीदत्पालपशुस्त्रि आत्मशरणं दृष्ट्वानुकम्प्युत्स्मयन् । उत्पाट्यैककरेण शैलमबलो लीलोच्छिलीन्ध्रं यथा बिभ्रद्गोष्ठमपान्महेन्द्रमदभित्प्रीयान्न इन्द्रो गवाम् ॥ २४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥

[illegible] इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे [illegible] षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥

श्री०भा०
द० पू०
टी० ३२

सप्तविंशे तु ... [illegible] ... गोवर्धने धृते शैले ... [illegible] ... विविक्त उपसंगम्य ... [illegible] ... दृष्ट श्रुतानुभावः ... [illegible] ... विशुद्धसत्त्वमिति ... [illegible]

श्रीशुक उवाच गोवर्द्धने धृते शैले आसाराद्रक्षिते व्रजे। गोलोकादाव्रजत्कृष्णं सुरभिः शक्र एव च १ विविक्त उपसंगम्य व्रीडितः कृतहेलनः। पस्पर्श पादयोरेनं किरीटेनार्कवर्चसा २ दृष्टश्रुतानुभावोस्य कृष्णस्यामिततेजसः। नष्टत्रिलोकेशमद इदमाह कृताञ्जलिः ३ इंद्र उवाच विशुद्धसत्त्वं तव धाम शांतं तपोमयं ध्वस्तरजस्तमस्कं। मायामयोयं गुणसंप्रवाहो न विद्यते तेग्रहणानुबंधः ४ कुतो नु तद्धेतव ईश तत्कृता लोभादयो ये बुधलिंगभावाः। तथापि दंडं भगवान् बिभर्ति धर्मस्य गुप्त्यै खलनिग्रहाय ५

... [illegible] ... मायाकार्यरूप गुणसंप्रवाहः ... [illegible] ... कुतो न्विति ... [illegible] ... तथापीति ५ ॥

रामापन

राम
३२

नशुत्वत्स्दे ममगोपयुत्स्यकाशक्ति. किंच कारणं कोपादजं मया कृतं स्तन्नाह पितेति जगतां त्वं पिता जनक गुरुरुपदेष्टा अपी
शो नियन्ता [illegible] त्रयमेककाली [illegible] समीहसे [illegible] जगदीशमानिना
[illegible]
[illegible]
[illegible]

पिता गुरुस्त्वं जगतामधीशो दुरत्ययः काल उपात्तदंडः हिताय चेच्छातनुभिः समीहसे मा
नं विधुन्वन्जगदीशमानिनां ६ ये मद्विधाज्ञा जगदीशमानिनस्त्वां वीक्ष्य कालेऽभयमा
शु तन्मदं हित्वार्यमार्गं प्रभजंत्यपस्मया ईहा खलानामपि तेऽनुशासनं ७ स त्वं ममैश्वर्यम
दप्लुतस्य कृतागसस्तेऽविदुषः प्रभावं क्षंतुं प्रभोऽथार्हसि मूढचेतसो मैवं पुनर्भून्मतिरीश
मेऽसती ८ तवावतारोऽयमधोक्षजेह स्वयंभराणामुरुभारजन्मनां चमूपतीनामभवाय देव
भवाय युष्मच्चरणानुवर्तिनां ९ नमस्तुभ्यं भगवते पुरुषाय महात्मने वासुदेवाय कृष्णाय सात्व
तां पतये नमः १० स्वच्छंदोपात्तदेहाय विशुद्धज्ञानमूर्तये सर्वस्मै सर्वबीजाय सर्वभूतात्मने न

दी१

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
तः सर्वस्य बीजाय कारणाय [illegible] नमः इति ११ ॥ ॥

कृतागसं स्वयमेवेनोक्तं मयेत्यादिना [illegible] द्वेदमिति आसारवायुभिर्गोष्ठनाशाय मयेदं चेष्टितं [illegible] १२ [illegible]
[illegible] १३ [illegible] भगवान्मधितं [illegible] १४
१५ [illegible]
[illegible] १७ [illegible] १८ [illegible]

मयेदं भगवन्गोष्ठनाशायासारवायुभिः चेष्टितं विहते यज्ञे मानिना तीव्रमन्युना १२
त्वयेशानुगृहीतोस्मि ध्वस्तस्तंभो वृथोद्यमः ईश्वरं गुरुमात्मानं त्वामहं शरणं गतः १३ श्री
शुक उवाच एवं संकीर्तितः कृष्णो मघोना भगवानमुं मेघगंभीरया वाचा प्रहसन्निदमब्रवी
त् १४ श्रीभगवानुवाच मयाते ऽकारि मघवन्मखभंगोऽनुगृह्णता मदनुस्मृतये नित्यं मत्तस्येंद्र
श्रिया भृशं १५ मामैश्वर्यश्रीमदांधो दंडपाणिं न पश्यति तं भ्रंशयामि संपद्भ्यो यस्य चेच्छाम्यनु
ग्रहं १६ गम्यतां शक्र भद्रं वः क्रियतां मेनुशासनं स्थीयतां स्वाधिकारेषु युक्तैर्वः स्तंभवर्जितैः
१७ अथाह सुरभिः कृष्णमभिवंद्य मनस्विनी स्वसंतानैरुपामंत्र्य गोपरूपिणमीश्वरं १८ सुरभिरु
वाच कृष्ण कृष्ण महायोगिन् विश्वात्मन्विश्वसंभव भवता लोकनाथेन सनाथा वयमच्युत १९
त्वं नः परमकं दैवं त्वं न इंद्रो जगत्पते भवाय भव गोविप्रदेवानां ये च साधवः २० इंद्रं नस्त्वाभि
षेक्ष्यामो ब्रह्मणा चोदिता वयं अवतीर्णोसि विश्वात्मन् भूमेर्भारापनुत्तये २१ श्रीशुक उवाच ए
वं कृष्णमुपामंत्र्य सुरभिः पयसात्मनः जलैराकाशगंगाया ऐरावतकरोद्धृतैः २२

[illegible] १९ [illegible] परमकं दैवं [illegible] साधवः [illegible]
[illegible] २० [illegible]
[illegible] २१ सुरभिः [illegible] पयसा [illegible] २२ ॥

देवमातृभिः स्वर्गं गच्छामि इत्यन्ताभिर्वाचा । पयः स्वर्गं गां स्वर्गवाङ् इत्येवं विरक्ती निवृत्ता गोविंदः स्तुत्यधाता नाम कृतवानित्यर्थः २३ देवनिकाये
ध्वजकेतव इत्यनीयमानत्वात् स्वयं गावः गामनयन् पयसा द्रुतां आर्द्रामनयन् अकृतवत्य इत्यर्थः २५ नानारसौघा सरितो विशेषेण अक
त्स पच्याः कर्षणरहितानि पच्यमानानि ओषधयो यस्मिन् यदा अकृष्टपच्या ओषधयो यासां तेभ्यः उन्मणीन् उद्गतान् उत्तम
मणीन् बिभ्रद् प्रकटान् अबिभ्रत् अविरुद्ध इत्युक्त्वा मसिरेवानां गवामिन्द्रोऽसतः गोविंद इति लोकस्य गावस्थिति मुक्ताभिमानत्वात् २७ इति

इंद्रः सुरर्षिभिः साकं नोदितो देवमातृभिः । अभ्यषिंचत दाशार्हं गोविंद इति चाभ्यधात् २३ तत्रा
गतास्तुंबुरुनारदादयो गंधर्वविद्याधरसिद्धचारणाः । जगुर्यशो लोकमलापहं हरेः सुरांगनाः
संननृतुर्मुदान्विताः २४ तं तुष्टुवुर्देवनिकायकेतवो ह्यवाकिरंश्चाद्भुतपुष्पवृष्टिभिः । लोकाः
परां निर्वृतिमाप्नुवंस्त्रयो गावस्तदा गामनयन्पयोद्रुतां २५ नानारसौघाः सरितो वृक्षा आसन्म
धुस्रवाः । अकृष्टपच्यौषधयो गिरयोबिभ्रदुन्मणीन् २६ कृष्णेभिषिक्त एतानि सर्वाणि कुरु
नंदन । निर्वैराण्यभवंस्तात क्रूराण्यपि निसर्गतः २७ इति गोगोकुलपतिं गोविंदमभिषिच्य सः ।
अनुज्ञातो ययौ शक्रो वृतो देवादिभिर्दिवं २८ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे सप्तविंशोऽध्यायः २७
श्रीशुक उवाच । एकादश्यां निराहारः समभ्यर्च्य जनार्दनं । स्नातुं नंदस्तु कालिंद्या द्वादश्यां जलमाविशत् १
तं गृहीत्वानयद्भृत्यो वरुणस्यासुरोंतिकं । अवज्ञायासुरीं वेलां प्रविष्टमुदके निशि २

सप्तविंशतितमे २७ अष्टाविंशे तु नंदस्य नयनं वरुणालयात् । वैकुंठदर्शनं चापि गोपानामनुवर्ण्यते १ गोवर्द्धनेऽसमुद्धृते त्वपश्चे
कृत्वा अमरेश्वरं नदानयनं इति कृष्णं चतुर्दश्यां रात्रौ गोपालस्य स्नानादिविधिनिवेशनार्थं सुरीवेलामाह
द्वादश्यामिति पारणे कालिन्द्यां प्रविष्टः तदा ग्रभितो नंदः स्वपादेव नवमिति तत्पादाभ्यां च तद्वारादि उदय
दिनेशो तादृशीं आसुरीं वेलां प्रविष्टं तत्कालं तत्र सर्वं कथयाम्यासुरीमासनादि प्रविष्टपतिं चरणं आसनं नामासुरे नैति नगवद्धमम्
जानीत्यर्थः २ ॥ ॥ ॥

८३

स्वाली भगवद्धर्मपरालो मनयस्य मामेवो त्वधर्म इस्तत ३ सप्रथ्या चार्हतोन ४ ययुस्त्वामीमेवमारेहोविस्मय धनाः मन्त्वस्यन
जातदेवसाक्षस्युपात्रुमित्यर्थ ग्रहामिच्छत. ५ रामिमोर यो स्य धं. किंच ग्रहो वा पोधिगत सर्वे लोकेश पतिमापि इत. ५ दवैव वि
धीयः अद्य स्य धः किंचुसंसारोपि निवृत्त एवेत्याशंश्याह त्वत्पादमाजइति अधना पारमो ५ भगवते निरतिशये श्वर्या मत्र
ह्मणे द्यास्य परमात्मने सर्वज्ञी मनिपत्रेन हेतुः नपत्रे तिल्लोकस्थ विकल्पयति मामथ्या साम ग्रन्थ यते अविद्यमानेष।

उत्कृत्सूत्सम श्रयेत:कृ स्वरामेति गोपकाः भगवांस्त्वदुपत्नुत्यपितरं वरुणाह्वले ३ नरंतिकं
गतोऽग्ना अन्तो नामस्ममय दो विभुः मामं वो वाहहयो के लोकपालः सपर्यया महत्या पूजयि
त्वा ऽसमहृष्टानमहात्मा ४ वरुण उवाच अद्य मे निभृतो देहोऽद्यार्थोऽधिगतः प्रभो त्वत्पा
दभाजो भगवन्नवापुः पारमध्वनः ५ नमस्तुभ्यं भगवते ब्रह्मणे परमात्मने नयत्र श्रूयते माया
लोकसृष्टिविकल्पना ६ अजानता मामकेन मूढेनाकार्यवेदिना आनीतो यं तव पिता त
द्भवान्क्षन्तुमर्हति ७ ममाप्यनुग्रहं कृष्ण कर्तुमर्हस्यशेषदृक्
कु ८ श्रीशुक उवाच एवं प्रसादितः कृष्णो भगवानीश्वरेश्वरः आदायागात्स्वपितरं बन्धूनां
वहन्मुदं ९ नन्दस्त्वतीन्द्रियं दृष्ट्वा लोकपालमहोदयम् कृष्णे च सन्नतिं तेषां ज्ञातिभ्यो विस्मितोऽब्र
वीत् १० ते चौत्सुक्यधियो राजन्मत्वा गोपास्तमीश्वरम् अपि नः स्वगतिं सूक्ष्मामुपाधास्यदधीश्वर

निष्टतीत्यर्थः ६ अजानता मूढेनेत्यस्य विवाहरणाय तत्तदिति ७ नंदविमुक्ति अस्तमर्पयति ओमिति ८ ९ कृष्णे प्रति अवनत्
कृ त्वं लोकपालस्य महोदयमैश्वर्यं १० औत्सुक्यं युक्ता धीर्येषां ते अपि किं स्वगतिं स्वस्थानं सूक्ष्मां ह्यस्तां चरुपाधास्य
दुपधास्यतीति अस्मान्प्रापयिष्यतीति विकल्पितवत्यर्थः ११ ॥ ॥ ॥

[illegible]

इति स्वानां स भगवान् विज्ञायाखिलदृक् स्वयं संकल्पसिद्धये तेषां कृपयैतदचिन्तयत् १२ जनो वै लोक एतस्मिन्नविद्याकामकर्मभिः उच्चावचासु गतिषु न वेद स्वां गतिं भ्रमन् १३ इति संचिन्त्य भगवान्महाकारुणिको हरिः दर्शयामास लोकं स्वं गोपानां तमसः परं १४ सत्यं ज्ञानमनन्तं यद्ब्रह्म ज्योतिः सनातनं यद्धि पश्यन्ति मुनयो गुणापाये समाहिताः ते तु ब्रह्महृदं नीता मग्नाः कृष्णेन चोद्धृताः ददृशुर्ब्रह्मणो लोकं यत्राक्रूरोऽध्यगात्पुरा १६ नन्दादयस्तु तं दृष्ट्वा परमानन्दनिर्वृताः कृष्णं च तत्र छन्दोभिः स्तूयमानं सुविस्मिताः १७ इति श्रीभागवते म॰ द॰ पू॰ अष्टाविंशोऽध्यायः २८ ॥

[illegible]

इति श्रीभागवते ... अष्टाविंशोऽध्यायः २८ राम राम

श्री॰भा॰
द॰पू॰
टी॰ ७५

[illegible]

श्रीशुक उवाच भगवानपि ता रात्रीः शरदोत्फुल्लमल्लिकाः वीक्ष्य रन्तुं मनश्चक्रे योगमायामुपाश्रितः १ तदोडुराजः ककुभः करैर्मुखं प्राच्या विलिम्पन्नरुणेन शन्तमैः स चर्षणीनामुदगाच्छुचो मृजन् प्रियः प्रियाया इव दीर्घदर्शनः २ दृष्ट्वा कुमुद्वन्तमखण्डमण्डलं रमाननाभं नवकुंकुमारुणं वनं च तत्कोमलगोभिरञ्जितं जगौ कलं वामदृशां मनोहरं ३ निशम्य गीतं तदनङ्गवर्धनं व्रजस्त्रियः कृष्णगृहीतमानसाः आजग्मुरन्योन्यमलक्षितोद्यमाः स यत्र कान्तो जवलोलकुण्डलाः ४ ॥

मे॰ करै रश्मिभिः अरुणेन ... विलिम्पन् ... चर्षणीनां ... उडुराजः ... २ कुमुद्वन्तं ... [illegible] ... कुंकुममिव ... [illegible] ... ३ ... [illegible] ... जवलोलानि चञ्चलानि कुण्डलानि यासां ताः ४ ॥ ॥ ॥ ॥

राम:
७५

[illegible] कर्मनिष्ठा [illegible] विहाय ययुः। [illegible]
[illegible] काश्चिद्ययुः [illegible]
[illegible] कुर्वत्यः काश्चन काश्चित् [illegible]
[illegible] ७ [illegible]
[illegible] किंच
[illegible] सह ते १० [illegible]

दुहन्त्योऽभिययुः काश्चिद्दोहं हित्वा समुत्सुकाः। पयोऽधिश्रित्य संयावमनुद्वास्यापरा ययुः ५ प-
रिवेषयन्त्यस्तद्धित्वा पाययन्त्यः शिशून्पयः। शुश्रूषन्त्यः पतीन्काश्चिदश्नन्त्योऽपास्य भोजनं ६
लिम्पन्त्यः प्रमृजन्त्योऽन्या अञ्जन्त्यः काश्च लोचने। व्यत्यस्तवस्त्राभरणाः काश्चित्कृष्णान्तिकं ययुः ७
ता वार्यमाणाः पतिभिः पितृभिर्भ्रातृबन्धुभिः। गोविन्दापहृतात्मानो न न्यवर्तन्त मोहिताः ८ अन्त-
र्गृहगताः काश्चिद्गोप्योऽलब्धविनिर्गमाः। कृष्णं तद्भावनायुक्ता दध्युर्मीलितलोचनाः ९ दुःस-
हप्रेष्ठविरहतीव्रतापधुताशुभाः। ध्यानप्राप्ताच्युताश्लेषनिर्वृत्या क्षीणमङ्गलाः १० तमेव परमा-
त्मानं जारबुद्ध्यापि संगताः। जहुर्गुणमयं देहं सद्यः प्रक्षीणबन्धनाः ११

[illegible] जारबुद्ध्यापीति
[illegible] सद्यः
[illegible] सहेति दुःसह [illegible] तेन
[illegible] तेन धुतानि [illegible] ध्यानेन प्राप्तोऽच्युतस्त-
[illegible] ध्यानेन परमात्मप्राप्तेस्तत्काल एव
[illegible] शेषकर्मक्षयात् गुणमयं देहं जहुरिति ११

क्लो०भा०
ब्र०पु०
टी० १६

ननु मय्यपतिपुत्रादीनां [illegible] १२ [illegible] कथं [illegible] १३ [illegible] गुणात्मन [illegible] १४ [illegible] १५ न चैव भगवती [illegible]

राजोवाच कृष्णं विदुः परं कांतं नतु ब्रह्मतया मुने गुणप्रवाहोपरमस्तासां गुणधियां कथं १२ श्रीशुक उवाच उक्तं पुरस्तादेतत्ते चैद्यः सिद्धिं यथा गतः द्विषन्नपि हृषीकेशं किमुताधोक्षजप्रियाः १३ नृणां निःश्रेयसार्थाय व्यक्तिर्भगवतो नृप अव्ययस्याप्रमेयस्य निर्गुणस्य गुणात्मनः १४ कामं क्रोधं भयं स्नेहमैक्यं सौहृदमेव च नित्यं हरौ विदधतो यान्ति तन्मयतां हि ते १५ न चैवं विस्मयः कार्यो भवता भगवत्यजे योगेश्वरेश्वरे कृष्णे यत एतद्विमुच्यते १६ ता दृष्ट्वांतिकमायाता भगवान्व्रजयोषितः अवदद्वदतां श्रेष्ठो वाचः पेशैर्विमोहयन् १७ श्रीभगवानुवाच स्वागतं वो महाभागाः प्रियं किं करवाणि वः व्रजस्यानामयं कच्चिद्ब्रूतागमनकारणं १८ रजन्येषा घोररूपा घोरसत्वनिषेविता प्रतियात व्रजं नेह स्थेयं स्त्रीभिः सुमध्यमाः १९ मातरः पितरः पुत्रा भ्रातरः पतयश्च वः विचिन्वन्ति ह्यपश्यन्तो मा कृढ्वं बंधुसाध्वसं २० दृष्टं वनं कुसुमितं राकेशकररंजितं यमुनानिललीलैजत्तरुपल्लवशोभितं २१ ॥

१६ [illegible] वाचःपेशैर्विलासैः १७ सर्वाः [illegible] समागता [illegible] व्रजस्येति १८ [illegible] १९ [illegible] २० [illegible] राकेशस्य [illegible] यमुनास्पर्शि [illegible] शोभितं २१

रामः
७६

सतीहि सत्य २२ स्वरमत्सुभितन्दकौ यस्याह ज्ञपंवेति प्रतिज्ञाशय वशीकृतचित्ता सत्य इयपन्नमुकुदीमनेप्रीतामर्थनि २७ हृदा [illegible] ...
हर मयमुर [illegible] भर्तु [illegible] २८ २५ फलयुनुरक्ष कुचकु सपा [illegible] २६ कि [illegible] ...
२० २८ चिता [illegible] ...
[illegible] ... यतः उरदु [illegible]

नयातमाचिरंगोष्ठं भुक्त स्वधेयतीन्मातौः कौरं तिवस्याबाला प्रतातन्यायातनुलुन २२
अध्यामभृरयिस्नेहादुवेल्नौभवितारामाः अागता सुयपन्ने तन्स्रीघेतमपिजेनवः २३ अर्भुःभु
ष्म यशाम्नीणोपरोध मौ ह्यमायया तेदेष लीवक स्याद्यः प्रजामाचानुपायताः २४ इः शीलो
दुर्भगो वृद्धो जडो रोग्यधनोपि वा पतिः स्त्रीभिर्न हातव्यो लोकेप्सुभिरपातकी २५ अस्वर्ग्य
मयशस्य च फल्गु कृच्छ्रं भयावहं जुगुप्सितं च सर्वत्र औपपत्यं कुलस्त्रियः २६ श्रवणाद्दर्शनाद्ध्या
नान्मयि भावोनुकीर्तनात् न तथा सन्निकर्षेण प्रतियात ततो गृहान् २७ [illegible] ५ निशम्य
यमाकर्ण्य गोविंदस्याप्रियं [illegible] २८ कृत्वा मुखान्य
वशुचः श्वसनेन शुष्यद्बिंबाधराणि चरणेन भुवं लिखंत्यः अस्त्रैरुपात्तमषिभिः कुचकुंकुमा
नि तस्थुर्मृजंत्य उरुदुःखभराः स्म तूष्णीं २९ प्रेष्ठं प्रियेतरमिव प्रतिभाषमाणं कृष्णं तदर्थवि
निवर्तितसर्वकामाः नेत्रे विमृज्य रुदितोपहते स्म किंचित्संरंभगद्गदगिरोब्रुवतानुरक्ताः ३० मैवं
[illegible] मैवं विभोर्हति भवान् गदितुं नृशंसं संत्यज्य सर्वविषयांस्तव पादमूलं भक्ता भजस्व दुरवग्र
ह मा त्यजास्मान् देवो यथादिपुरुषो भजते मुमुक्षून् ३१ ॥

यायासातां [illegible] किंचित्स्वरं
[illegible] गद्गदा गिरो यासां ता [illegible]
[illegible] ३० [illegible] दुरवग्रह [illegible] भक्ताः [illegible]
[illegible] ३१ ॥

२३

[illegible]

रत्यत्यपत्यसुहृदामनुवृत्तिरंग स्त्रीणां स्वधर्म इति धर्मविदा त्वयोक्तं । अस्त्वेवमेतदुपदेशपदे त्वयीशे प्रेष्ठो भवांस्तनुभृतां किल बंधुरात्मा ३२ कुर्वंति हि त्वयि रतिं कुशलाः स्व आत्मन् नित्यप्रिये पतिसुतादिभिरार्तिदैः किं तन्नः प्रसीद परमेश्वर मा स्म छिंद्या आशां धृतां त्वयि चिरादरविंदनेत्र ३३ चित्तं सुखेन भवतापहृतं गृहेषु यन्निर्विशत्युत करावपि गृह्यकृत्ये पादौ पदं न चलतस्तव पादमूलात् यामः कथं व्रजमथो करवाम किं वा ३४ सिंचांग नस्त्वदधरामृतपूरकेण हासावलोककलगीतजहृच्छयाग्निं नो चेद्वयं विरहजाग्न्युपयुक्तदेहा ध्यानेन याम पदयोः पदवीं सखे ते ३५ ॥

[illegible]

[illegible]

यस्यैवुजाततवपादतलेरमायाद्रसणा कचिदरण्यजनप्रियस्य [illegible]
नान्यसमस्तमेगस्यानुनयाभिरमितावतपारयामः ३८ श्रीर्यत्पदांबुजरजश्चकमे [illegible]
[illegible] यस्याः स्ववीक्षणकृतेऽन्यसुरप्रयासस्तद्वयं च तव पाद
रजः प्रपन्नाः ३९ तन्नः प्रसीद वृजिनार्दन तेऽङ्घ्रिमूलं प्राप्ता विसृज्य वसतीस्त्वदुपासनाशाः त्व
त्सुन्दरस्मितनिरीक्षणतीव्रकामतप्तात्मनां पुरुषभूषण देहि दास्यं ४० वीक्ष्यालकावृतमुखं तव कु
ण्डलश्रीगण्डस्थलाधरसुधं हसितावलोकं दत्ताभयं च भुजदण्डयुगं विलोक्य वक्षः श्रियैकरमणं
च भवाम दास्यः ४१ का स्त्र्यङ्ग ते कलपदायतवेणुगीतसंमोहितार्यचरितान्न चलेत्त्रिलोक्यां त्रै
लोक्यसौभगमिदं च निरीक्ष्य रूपं यद्गोद्विजद्रुममृगाः पुलकान्यबिभ्रन् ४०

[illegible] ४१ ॥ ॥ ॥

[illegible]

भगवान् ... सुरलोकगो ... [illegible]

[illegible] ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति विक्रीडितं [illegible]

[illegible]

अपि चगतिस्मिते तिश्रियस्य गत्वा प्रियप्रतिरस्ता प्राविष्टास्तन्त्रीघोषासोता. अतः कस्मा विहारविभ्रमो कस्मास्येव विहारविभ्रमा. कीदृशा
विलासात्यासोता अहमेव कुसुम इति परस्पुरं निवेदितस्य. ३ कि चगायत इति वनाह नातरणा छलेषो विचिका अत्र गायन. रत्नानुत्मल
माह वनस्पतीन्यस्मृछ्यं' अ तेषु अत्रेरस्य अस्ते पुरः प्रविहिन्यतलमिति ४ तस्याश्च पतिन विभिन्नत्र महत्वादेते प्रेम परिस्पर्शयाः उत्सृ
तिम्य. ७ तिहृष्ट इति प्रमहासावितसितेरवलोकनेरस्मा कस्मीन्त स्याचारदक्तान. शुभानि. किदृष्ट: इति ५ महान रत्नप्रिय बहुपकाः
ताश्रेति कुरबककादीश्च शिलिका स्तुधिनि हेकुरबकादय दृष्यहरे स्मितामस्य स इतागत दृष्ट कश्चिदिति. ६ अलिकुले सहस्याभि

जातिस्मितप्रेक्षणमाधवात्प्रियाः प्रियस्य प्रतिरक्षस्तीव: अस्मावहं लिप्यवलास्तु बालि-
कास्य बरिषु: कस्मिन्विहारविभ्रमाः ३ आयन्तु उच्चैरमुमेव संवदन्ती विविधकरुन्मेतकवदनाहनु पश्
छराकाशावहेतरे वाहि: तेषु स्मेतपुर: प्रवनस्य तीन ४ हस्ताव: कश्चिद्वस्य लत्सन्यग्रोधनोमिनः
नेरस्य मुग्नोहल्लाप्रमहासावलोकनेः ५ कश्चिन्कुरबककाशोककनीगपुन्नागचम्पकाः नामानुक्रामि-
नीनागमाव विहरस्मित: ६ कश्चित्कुलालिक स्पाणिजो विरचरणप्रेम सहस्रा लिकुलैर्विभ्रमत
हृष्टलसितप्रियो च्युत: ७ मालस्पर्शिव: कश्चिन्मल्लिके जातियथिके प्रीतिवो जनयन्नाम: करस्प
र्शेन माधव: ८ चूतप्रियालपनसासनकोविदार जम्बुर्के बिल्वबकुलाम्रकदम्बनीपाः येऽन्यपरा
र्थभविकायमुनोपकूलाः शंसन्तु कृष्णपदवीं रहितात्मनां नः ९ ॥

मन्तव्यातिप्रियस्यत्याकि हृष्ट इति ७ पुष्पाति हे
पिनम्ला हिमा. बहुपुष्पित्वं तिमालती तिहे मालिति हे मल्लिके जातियूथिके च. युष्माभि किमस्प्रीति दृष्ट. करस्पर्शेन च. प्री
तिजनयन्किमान इति अश्रमालती मालयोरवातर विशेषो द्रष्टव्य ८ फलानि रितिः सर्वं आगीत समर्पका राजेय पश्चेय युष्मिति च छाति च
तिति चूताम्रयोरवान्तरजाति भेद कदम्बनीपयोर्भेद चूता दयः हे दय स्य न पराथस्य विका. परार्थं हे च भवोजनन्म येषां ते यमुनोप
कूलाः तस्याः कूलसमीपे वर्तमाना तीर्थवासिन इत्यर्थः ते भवंत रहितात्मनां अस्माकं चेतसाम कृष्णपदवीं कस्मात्याम
शंसतु कथयंतु ९ ॥ ॥ ॥

॥

[illegible]

किं ते कृतं क्षिति तपो बत केशवाङ्घ्रिस्पर्शोत्सवोत्पुलकिताङ्गरुहैर्विभासि । अप्यङ्घ्रिसंभव उरुक्रमविक्रमाद्वा आहो वराहवपुषः परिरम्भणेन ॥ १० ॥ अप्येणपत्न्युपगतः प्रिययेह गात्रैस्तन्वन् दृशां सखि सुनिर्वृतिमच्युतो वः । कान्ताङ्गसङ्गकुचकुङ्कुमरञ्जितायाः कुन्दस्रजः कुलपतेरिह वाति गन्धः ॥ ११ ॥ बाहुं प्रियांस उपधाय गृहीतपद्मो रामानुजस्तुलसिकालिकुलैर्मदान्धैः । अन्वीयमान इह वस्तरवः प्रणामं किं वाभिनन्दति चरन् प्रणयावलोकैः ॥ १२ ॥ पृच्छतेमा लता बाहूनप्याश्लिष्टा वनस्पतेः । नूनं तत्करजस्पृष्टा बिभ्रत्युत्पुलकान्यहो ॥ १३ ॥ इत्युन्मत्तवचो गोप्यः कृष्णान्वेषणकातराः । लीला भगवतस्तास्ता ह्यनुचक्रुस्तदात्मिकाः ॥ १४ ॥

[illegible]

कस्याश्चिद्दृष्टिभिन्नतु लिनु कर गोऽप्य काले नत भ्रमुर्लिलम्य मंत्र मुनेरेके नानुकाश्यता मिति विवेक. पञ्चनाभेत्या पञ्चनाव दाच रम्या. कस्मिन्दद्यावती कानममपि वत लोकाधिसालोक व रानामं कृत्वा २४ देव्या धिन्वाशे रम्य वन्दे. याव ते वरानी नेक एका कस्मा भुवाश्च नाक स्या भंग लपभावय तिमानोऽन्यमाहार २६ २७ दुरगाद्दूरवर्जमानाना. महतु ये पाकस्मस्त यो पत कथा ज्ञानुव र्णमी अनुव र्णमाना भ्रम कृत्रि मिति निमाथाव. २८ २९ पतनी प्रयसकु वनी भ्रमर देव री यन लंड उन्निदधे ठध्वंध तवनी २०२१ अपि ह्यानिमीलयत २२ शुद्धकस्य

कस्याश्चिल्लसन्नायेस्याः कस्यायेत्यपिव लसं लोकाधिलाशे देश्यन्यापदाः हनप्रकस्यायतीं १४ दैत्याधि स्याजहारान्यामेकाः कस्यामे भावनी धिंगयामासकाप्यधीक र्णमी बोधनिः स्वनैः १५ कस्यरामापि लेदेहु गोमयं मत्यमकाशत्वम वस्त्राधिनो देति चान्यातमेकानुवक्कायिनी १७ आहूय रंगामहत्वकस्य लमगुक वैती वेणुकमानी कोडेनीमम्बाः संयमेनिसा स्थिति १८ कस्याश्चित्तवभुजेन्यस्य च त्वन्याहा परान्मुक्तस्य दृष्ट्वपत्नगानितलत्सिमा मितिनम्मला: १९ मा भेद्रवालवधीभ्यो तञ्ज्ञानाविदितमथो इत्युक्त्वेकेन हस्तेन मनेस्युन्निरधं ह्वरं २० आरत्येकापदा कम्पशिरस्याऽहाय दीनम्य तुष्टा देंगगज्जातो हेरवत्लानीनन्तु देउष्ठक २२ तत्रैकावाचेहगोपादाघाग्निधप्रपतीत्वरी चंद्र स्याःस्याःपरध्वेदो विधास्येत्समभेजसार २ वदान्यया सजाकाश्चितनन्वीलत्रउल्लरवेले भीलामुहुक पिधाप्यास्य भेजे भीतिविंर्दवमं २३ तावेक स्य प्रमानाक्रीवनलला लरून्त व्ययचलतवनो हेष्वा पदानिपरमालनः २४ पराऽनव्य कम्मेलानि नेरस्य नामहास्मनः लन्दमे हि प्रजो भोजवक्त्रां कृशायवादिभिः २५ तेस्तैः पदैस्तस्य दृशमन्निह्नलान्यतो वलाः वध्वाः पदैः सुरक्तानि विलोक्यान्ताः समस्तुवन् २६ कस्याः पदानि चतानि धान्यासान्वारस्य तुन्ना श्रेसन्यस्त प्रकोष्ठायाः करेणोः कारिणा यथा २७ ॥

नयन कार्ष्ण्य विधायसुदेव राज्ञीतिना भीतिविंडवनैभ्यो कररो २३ पबपुनरपि व राघने लला स्मरन्नक स्य च स्रोवनो देशीवनमवे शेव्यचत्वत अपघ्रुपनं २४ २५ सुष्टकाश्मि मिन्यागि २६ तेन भ्रशेन्यास्त प्रकोष्ठाघस्या केशोः हस्तिन्याः २७ ॥ ॥ ॥

श्री॰भा॰
द॰पू॰
टी॰८०

रह एकान्तस्थानं २८ ते आल्यः सख्यः कृष्णपादरेणवः अलिरूपाः गोविन्दाङ्घ्र्यब्जरेणव यानिति अस्माभिरप्येते धरणीयाः एवमेते प्राणेभ्योऽपि प्रियतमाः इति भावः २९ अमूनि आह तस्याः पदानि गोपीनां सर्वासां अस्माकं क्षोभं कुर्वन्ति यत् यस्मात् पदानि सा एका निजवंश्येन्... नीत्वा रहः भुङ्क्ते ३० तत्र समयं च नैवं केवलं कामचारं रेमे ... तृणाङ्कुरैः खिद्यत्सुजाताङ्घ्रितलां मृदुतले अतिसुकुमारे ... उन्निन्ये प्रेयसीं प्रियः ३१ यदा भारक्रान्तस्य पदानि ... इमान्यधिकमग्नानि ... कामिनः ... केशप्रसाधनमिति कामिनां ...

अनयाऽऽराधितो नूनं भगवान् हरिरीश्वरः यन्नो विहाय गोविंदः प्रीतो यामनयद्रहः २८ धन्या अहो अमी आल्यो गोविंदाङ्घ्र्यब्जरेणवः यान्ब्रह्मेशौ रमा देवी दधुर्मूर्ध्न्यघनुत्तये २९ तस्या अमूनि नः क्षोभं कुर्वन्त्युच्चैः पदानि यत् यैकापहृत्य गोपीनां रहो भुङ्क्तेऽच्युताधरं ३० न लक्ष्यन्ते पदान्यत्र तस्या नूनं तृणाङ्कुरैः खिद्यत्सुजाताङ्घ्रितलामुन्निन्ये प्रेयसीं प्रियः ३१ इमान्यधिकमग्नानि पदानि वहतो वधूं गोप्यः पश्यत कृष्णस्य भाराक्रान्तस्य कामिनः ३२ अत्रावरोपिता कान्ता पुष्पहेतोर्महात्मना अत्र प्रसूनावचयः प्रियार्थे प्रेयसा कृतः प्रपदाक्रमणे एते पश्यतासकले पदे ३२ केशप्रसाधनं त्वत्र कामिन्याः कामिना कृतं तानि चूडयता कान्तामुपविष्टमिह ध्रुवं ३३ रेमे तया चात्मरत आत्मारामोऽप्यखण्डितः कामिनां दर्शयन्दैन्यं स्त्रीणां चैव दुरात्मतां ३४ इत्येवं दर्शयन्त्यस्ताश्चेरुर्गोप्यो विचेतसः यां गोपीमनयत्कृष्णो विहायान्याः स्त्रियो वने ३५ सा च मेने तदात्मानं वरिष्ठं सर्वयोषितां हित्वा गोपीः कामयाना मामसौ भजते प्रियः ३६ ततो गत्वा वनोद्देशं दृप्ता केशवमब्रवीत् न पारयेऽहं चलितुं नय मां यत्र ते मनः ३७ एवमुक्तः प्रियामाह स्कन्ध आरुह्यतामिति ततश्चान्तर्दधे कृष्णः सा वधूरन्वतप्यत

त्वकाशेनाविर्भावात् ... ३३ रेमे इत्यादि ... आत्मरत स्वतस्तुष्टः आत्मारामः स्वक्रीडः अखण्डितः स्त्रीविभ्रमैर... कामिनां दैन्यं ... कामिनीति ३४ ३५ स्त्रीणां ... कामिनां ... गोपी हित्वा मामसौ भजते ... इति ३६ ३७ कामिनां ... एवमुक्तः इति ... आरुह्यतामिति

राम-
८०

तत्र नायकाः हा नाथेति द्वे अन्विच्छन्त्यो भगवतो मार्गमाणा अविदूरत समीपे ४० ।४१ ततस्तयापि सहिता कृष्णान्वेषणाय वनमविश्य ततो हरेरन्वेषणान्निवृत्ता ४२ एवं नम प्राप्तं आप्यैवं गच्छन्त्यो हरेरेव स्मरन्त्यः तदात्मिका स एव आत्मा यासां ता तद्गुणान् एव
किन्तु सर्वं पत्र्यादिकं स्मृत्वा न संगतिरासीत् तदेव कालिन्द्याः पुलिनमागत्य कृष्णभावयति आगमिष्यतीति संभावनाः कृष्णस्यागमनकांक्षिता
साताः मिलिता सत्य कृष्णमेव जगुरिति ४४ इति श्रीभागवते भावार्थदीपिकायां दशमस्कन्धे त्रिंशोऽध्यायः ३० एवं निराशास्ताः पुनः पुलिनमागताः कृष्णम्

हा नाथ रमण प्रेष्ठ क्वासि क्वासि महाभुज दास्यास्ते कृपणाया मे सखे दर्शय संनिधिं ३९ अन्विच्छन्त्यो भगवतो मार्गं गोप्योऽविदूरतः ददृशुः प्रियविश्लेषमोहितां दुःखितां सखीं ४० तया कथितमाकर्ण्य मानप्राप्तिं च माधवात् अवमानं च दौरात्म्याद्विस्मयं परमं ययुः ४१ ततोऽविशन्वनं चन्द्रज्योत्स्ना यावद्विभाव्यते तमः प्रविष्टमालक्ष्य ततो निववृतुः स्त्रियः ४२ तन्मनस्कास्तदालापास्तद्विचेष्टास्तदात्मिकाः तद्गुणानेव गायन्त्यो नात्मागाराणि सस्मरुः ४३ पुनः पुलिनमागत्य कालिन्द्याः कृष्णभावनाः समवेता जगुः कृष्णं तदागमनकांक्षिताः ४४ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे त्रिंशोऽध्यायः ३० गोप्य ऊचुः जयति तेऽधिकं जन्मना व्रजः श्रयत इन्दिरा शश्वदत्र हि दयित दृश्यतां दिक्षु तावकास्त्वयि धृतासवस्त्वां विचिन्वते १॥

तदनुभावमेवाह जयतीति हे दयित ते जन्मना व्रजः अधिकं यथा भवति तथा जयति उत्कर्षेण वर्तते यस्मात्
अत्र इन्दिरा लक्ष्मीः अत्र हि श्रयते व्रजे शश्वत् वर्तते एवं व्रजे सर्वेषां सुखमाने अत्र तु तावका त्वदीया गोपीजनाः
त्वयि तदर्थमेव कथंचिद्धृतासवः धृता असवो यैस्ते त्वां विचिन्वते अतस्त्वया दृश्यतां अस्मद्भिः स्यतामिति यद्वा अस्मा
भिर्भवान् दृश्यतां यद्वा एवं त्वया दृश्यतामेते विचिन्वत इति १॥

श्रीगो०
२०ए०
८१

[illegible]

प्रायद्वराणीयेमाधुजानमन्तरङ्किशोरश्रीमुखाद्दृशा सुरतनाथतो ऽ१ कृदासिका
वरदनिघ्नतोनेहाङ्कवधः २ विषजलाप्ययात्व्यालराक्षसाद्वर्षमारुताद्वैद्युतानलात्
त् वृषमयात्मजाद्विश्वतोभयादृषभतेवयंरक्षिताभुहुः ३ नखलुगोपिकानन्दनोभ
वानखिलदेहिनामन्तरात्मदृक् विखनसार्थितो विश्वगुप्तयेसख उदेयिवान्सात्वतांकु
ले ४ विरचिताभयंवृष्णिधुर्यतेचरणमीयुषांसंसृतेर्भयात् करसरोरुहंकान्तकाम
दंशिरसिधेहिनःश्रीकरग्रहं ५॥

[illegible]

राम.
८१

हे जगन्नाथ हितं हि वीर निजजनाय ... कामकर्मनिराकृते सत्पथे ... भजस्वेभवल्लिक करीभ ...
... निर्मित प्रथमतो बजललरुहाननं चारुदर्शन ९ ... विशेषणतामा ... हितापापकर्षणी ...
... तवपदशुभे ... अन्यजन ... पुद्गलके ... नेन ... कार्यं ...
... मधुर मणि ... धामा ...
... भजनः विधिकरी. किंकरी ... साधुना ... सम्यक् ...
... निर्मित ... जीवने ...

त्वं जगनाथहितं हिन्वीरयो वितनोनिजजनस्य शंसन स्मित भजस्वे भव किं करीः स्म
भोजलरुहाननं चारुदर्शय ९ सत्पातरे हि नापापकर्षणी सत्पावरानुगं भोनिकेतनं फ
णीकणार्पितलेयदो वज्जेकपुंकचेष्टुनः कं पितृप्रथ्यं ७ मधुरयाणिगलवस्तुवाकयाधु
धमनोत्तमपाधुष्करेत्तण विधिकरी रिमाबोरमलाली अधरसीधुनाभ्यायमसूत्रनः ८ नु
वकथामृतं तत्प्रजीवनं कवितिमिरीदितकल्मषापहं श्रवणमंगलं श्रीमदाततं भुवि गृण
तियेभूरिदाजनाः ९ ॥

भोगविस्तरतीतैस्तुष्टीकृतं किं च कल्मषापहं कामकर्मनिरसनं तत्स्मृतं नैवभूतं किं
... श्रवणमंगलं ... श्रीमत् सुप्रीततमं मारकं एवं भूतं त्वत्कथामृतं ...
... जीवितदर्शितेत्यर्थः ... त्वत्कथामृतं ...
... सुकृतिनः ... एतदुक्तं भवति ये केवलं कथामृतं ...
... इति ९ ॥

श्री०भी०
टी० पृ०
टी० ८२

[illegible]

प्रहसितं प्रियप्रेमवीक्षणं विहरणं च ते ध्यानमंगलं रहसि संविदो या हृदिस्पृशः कुहक नो मनः क्षोभयंति हि १० चलसि यद्व्रजाच्चारयन्पशून्नलिनसुंदरं नाथ ते पदं शिलतृणांकुरैः सीदतीति नः कलिलतां मनः कांत गच्छति ११ दिनपरिक्षये नीलकुंतलैर्वनरुहाननं बिभ्रदावृतं घनरजस्वलं दर्शयन्मुहुर्मनसि नः स्मरं वीर यच्छसि १२ प्रणतकामदं पद्मजार्चितं धरणिमंडनं ध्येयमापदि चरणपंकजं शंतमं च ते रमण नः स्तनेष्वर्पयाधिहन् १३ सुरतवर्धनं शोकनाशनं स्वरितवेणुना सुष्ठु चुंबितं इतररागविस्मारणं नृणां वितर वीर नस्तेऽधरामृतं १४ ॥

[illegible]

म४
रामः
८२

किंच त्वामपि त्वदर्शने तु स्वदर्शने चक्षुर्भ्यां सर्वस्य गम्यमानस्य तव वदनं तु पश्यता । तेषु कश्चन मानसस्य मूलरसः निस्
कर कामं च मत्तोऽसि त्वमेव मत्तः मदोत्सवानां काननं [illegible] प्रति [illegible] वदति तदीत्वा मस्य तामग्निना [illegible] मपि युगवद् दुर्वहं
[illegible] तेषु स्वमुखं पुनः कथं [illegible] नित्यं [illegible] नाति यो दृशा पक्ष्म कृत् [illegible]
[illegible] विलोकन [illegible] सुखममृतं । १५ तस्मात् हे अच्युत पतीन् सुतान् [illegible]
[illegible] बान्धवान् अतिविलङ्घ्य तव समीपमागताः [illegible] सम्यग् भूमिर्वेद [illegible]
विदो वयं तव गीतेन मोहिताः हे कितव [illegible] एवं भूताः योषितो निशि त्वाम् [illegible] १६

अटति यद्भवानह्नि काननं त्रुटिर्युगायते त्वामपश्यताम्। कुटिलकुन्तलं श्रीमुखं च ते जड
उदीक्षतां पक्ष्मकृद्दृशां १५ पतिसुतान्वयभ्रातृबान्धवानतिविलङ्घ्य तेऽन्त्यच्युतागताः
गतिविदस्तवोद्गीतमोहिताः कितव योषितः कस्त्यजेन्निशि १६ रहसि संविदं हृच्छ-
योदयं प्रहसिताननं प्रेमवीक्षणं बृहदुरः श्रियो वीक्ष्य धाम ते मुहुरतिस्पृहा मुह्य-
ते मनः। १७ व्रजवनौकसां व्यक्तिरङ्ग ते वृजिनहन्त्र्यलं विश्वमङ्गलं त्यज मनाक् च न-
स्त्वत्स्पृहात्मनां स्वजनहृद्रुजां यन्निषूदनं १८ ॥

अतस्त्वया त्यक्तानामस्माकं प्राणास्त्वद्दर्शनं विना
[illegible] रहसि [illegible] विलोक्य [illegible] प्रहसिताननं प्रेमवीक्षणं [illegible] श्रियो धाम ते [illegible] मनः
[illegible] मुहुर्मुहुर्मनो मुह्यति १७ तव व्यक्तिः व्रजवनौकसां सर्वेषां वृजिनहन्त्री [illegible] विश्वमङ्गलं सर्वमं-
गलरूपा च अतस्त्वत्स्पृहात्मनां नः [illegible] मनाक् [illegible] किमपि त्यज [illegible] देही [illegible] किंतत्
[illegible] स्वजनहृद्रुजां यन्निषूदनं [illegible] १८ ॥ ॥

श्री० भा०
द० पू०
टी० ८३

[illegible]

यत्ते सुजातचरणाम्बुरुहं स्तनेषु भीताः शनैः प्रिय दधीमहि कर्कशेषु । तेनाटवीमटसि तद्व्यथते न किं स्वित् कूर्पादिभिर्भ्रमति धीर्भवदायुषां नः ॥ १९ ॥ इति श्री० ... त्रिंशोऽध्यायः ३० ॥ श्रीशुक उवाच । इति गोप्यः प्रगायन्त्यः प्रलपन्त्यश्च चित्रधा । रुरुदुः सुस्वरं राजन् कृष्णदर्शनलालसाः ॥ १ ॥ तासामाविरभूच्छौरिः स्मयमानमुखाम्बुजः । पीताम्बरधरः स्रग्वी साक्षान्मन्मथमन्मथः ॥ २ ॥ तं विलोक्यागतं प्रेष्ठं प्रीत्युत्फुल्लदृशोऽबलाः । उत्तस्थुर्युगपत्सर्वास्तन्वः प्राणमिवागतम् ॥ ३ ॥ काचित्कराम्बुजं शौरेर्जगृहेऽञ्जलिना मुदा । काचिद्दधार तद्बाहुमंसे चन्दनरूषितम् ॥ ४ ॥ काचिदञ्जलिनागृह्णात्तन्वी ताम्बूलचर्वितम् । एका तदङ्घ्रिकमलं सन्तप्ता स्तनयोरधात् ॥ ५ ॥ एका भ्रुकुटिमाबध्य प्रेमसंरम्भविह्वला । घ्नन्तीवैक्षत्कटाक्षेपैः संदष्टदशनच्छदा ॥ ६ ॥ अपरानिमिषद्दृग्भ्यां जुषाणा तन्मुखाम्बुजम् । आपीतमपि नातृप्यत्सन्तस्तच्चरणं यथा ॥ ७ ॥ तं काचिन्नेत्ररन्ध्रेण हृदिकृत्य निमील्य च । पुलकाङ्ग्युपगुह्यास्ते योगीवानन्दसम्प्लुता ॥ ८ ॥

[illegible]

रास
८३

[illegible]

सर्वास्ताः केशवालोकपरमोत्सवनिर्वृताः जहुर्विरहजं तापं प्राज्ञं प्राप्य यथा जनाः ९
ताभिर्विधूतशोकाभिर्भगवानच्युतो वृतः व्यरोचताधिकं तात पुरुषः शक्तिभिर्यथा १०
ताः समादाय कालिन्द्या निर्विश्य पुलिनं विभुः विकसत्कुन्दमन्दारसुरभ्यनिलषट्पदे ११
शरच्चन्द्रांशुसन्दोहध्वस्तदोषातमः शिवे कृष्णाया हस्ततरलाचितकोमलवालुके १२ तद्द
र्शनाह्लादविधूतहृद्रुजो मनोरथान्तं श्रुतयो यथा ययुः स्वैरुत्तरीयैः कुचकुङ्कुमाङ्कितै
रचीक्लृपन्नासनमात्मबन्धवे १३ तत्रोपविष्टो भगवान्स ईश्वरो योगेश्वरान्तर्हृदि कल्पिता
सनः चकास गोपीपरिषद्गतोऽर्चितस्त्रैलोक्यलक्ष्म्येकपदं वपुर्दधत् १४ सभाजयित्वा तमनङ्ग
दीपनं सहासलीलेक्षणविभ्रमभ्रुवा संस्पर्शनेनाङ्ककृताङ्घ्रिहस्तयोः संस्तुत्य ईषत्कुपिता ब

[illegible]

१५ ॥

श्रीभा०
१० पू०
टी० २४

[illegible]

भजतोऽनुभजन्त्येक एक एतद्विपर्ययं । नोभयांश्च भजन्त्येक एतन्नो ब्रूहि साधु भो १६ श्रीभगवानुवाच मिथो भजंति ये सख्यः स्वार्थैकांतोद्यमा हि ते न तत्र सोहृदं धर्मः स्वार्थार्थं तद्धि नान्यथा । भजंत्यभजतो ये वै करुणाः पितरो यथा धर्मो निरपवादोऽत्र सोहृदं च सुमध्यमाः १८ भजतोऽपि न वै केचित् भजंत्यभजतः कुतः आत्मारामा ह्याप्तकामा अकृतज्ञा गुरुद्रुहः १९ नाहं तु सख्यो भजतोऽपि जंतून् भजाम्यमीषामनुवृत्तिवृत्तये यथाऽधनो लब्धधने विनष्टे तच्चिंतयान्यन्निभृतो न वेद २० एवं मदर्थोज्झितलोकवेदस्वानां हि वो मय्यनुवृत्तयेऽबलाः मयाऽपरोक्षं भजता तिरोहितं मा सूयितुं माऽर्हथ तत्प्रियं प्रियाः २१ [illegible]

[illegible]

रास
२४

[illegible]

नपारयेऽहंनिरवद्यसंयुजांस्वसाधुकृत्यंविबुधायुषापिवः यामाभजन्दुर्जरगेहशृंखलाः सं
वृश्च्यतद्वःप्रतियातुसाधुना २२ इतिश्रीभाग०म०दश०द्वात्रिंशोध्यायः ३२ शुक उवाच
इत्थंभगवतोगोप्यःश्रुत्वावाचःसुपेशलाः जहुर्विरहजंतापंतदंगोपचिताशिषः १ तत्रारभतगो
विंदोरासक्रीडामनुव्रतैः स्त्रीरत्नैरन्वितःप्रीतैरन्योन्याबद्धबाहुभिः २ रासोत्सवःसंप्रवृत्तोगो
पीमंडलमंडितः योगेश्वरेणकृष्णेनतासांमध्येद्वयोर्द्वयोः ३ प्रविष्टेनगृहीतानांकंठेस्वनिक
टंस्त्रियः यंमन्येरन्नभस्तावद्विमानशतसंकुलं दिवौकसांसदाराणामौत्सुक्यापहृतात्मनां
४ ततोदुंदुभयोनेदुर्निपेतुःपुष्पवृष्टयः जगुर्गंधर्वपतयःसस्त्रीकास्तद्यशोमलं ५॥

३३

[illegible]

४

श्री०मो०
२०५०
३१०८५

भविष्यताः पाश्चात्त्यासङ्गितानुमुत्त सकौशी. ६ महाम्बरकलानीलमणिशिवे वैमानाम स्थानानि स्वर्गीयवासि रास क्रियाणि भुजभेगो
पीडय्यसविभ्रामिणा नाविमेवमध्यथे पदानिमले कवचन ७ सयथानानि भुजमेतप्यानां व्यापितानोवरेजुगि स्वाद पादन्यासैरिति सुजविघु
तिभिः करवालैनि भञ्जमानैर्मधुपे चलद्भिः कुवेष्यपदे श्रीगडलोले गण्डेषु चलन्ते स्विद्यानमुखम् स्विद्यति स्वेदगुडिरतिमुखवाम्भिया
माना कमैन्दवे भुलस्नानामुखमन्त्रयपीडय्यासाना महान्तेषु तपश्चक्रोशयय श्रियिलगंधपय स्वार्थ ततानामन्त्रि. कम्पैमधचक्र.
मिवतानामबहुविधानिजितस्वस्वेदस्तुषार स्वगीतगर्जितमिवविधपास मवसन्त्य ८ मध्येमानान्तसत रक्तकरस्य नामानभेरन्तै

वल्लयानां नूपुराणां किंकिणीनां च मोचितैः सम्प्रियाणामभूच्छब्दस्तुमुलो रासमण्डले ६ तत्रा
तिष्ठतु मेना मिर्गजवान्देवकीसुतः मध्येमणीनां हैमानां महामरकतोयथा ७ पादन्यासैर्भु
जविधुतिभिः सस्मितैर्भ्रूविलासैर्भज्यमध्यैश्चलकुचपटैः कुण्डलैर्गण्डलोलैः स्विद्यन्मुख
कवररसनाग्रन्थयः कृष्णवध्वो गायन्त्यस्तं तडित इव ता मेघचक्रे विरेजुः ८ उच्चैर्जगुर्नृत्य
माना रक्तकण्ठ्यो रतिप्रियाः कृष्णाभिमर्शमुदिता यद्गीतेनेदमावृतं ९ काचित्समं मुकुन्देन स्व
रजातीरमिश्रिताः उन्निन्ये पूजिता तेन प्रीयता साधु साध्विति १० तदेव ध्रुवमुन्निन्ये तस्यै मा
नं च बह्वदात् काचिद्रासपरिश्रान्ता पार्श्वस्थस्य गदाभृतः जग्राह बाहुना स्कंधं श्लथद्वलयमल्लि
का ११ तत्रैकांसगतं बाहुं कृष्णस्योत्पलसौरभं चन्दनालिप्तमाघ्राय हृष्टरोमा चुचुम्ब ह १२
कस्याश्चिन्नाट्यविक्षिप्तकुण्डलत्विषमण्डितं गण्डं गण्डे संदधत्याः प्रादात्ताम्बूलचर्वितं १३ नृत्य
ती गायती काचित्कूजन्नूपुरमेखला पार्श्वस्थाच्युतहस्ताब्जं श्रान्ताधात्स्तनयोः शिवं १४

भिन्नन्त्य कृष्णस्यापि निमर्शेन संस्पर्शेन मुदिता इव विश्वं ९ मुकुन्देन सह स्वजातीः प्रत्युजातिस्वरान्तापगानी व्यामिश्रिता. कृष्णेन्नी।
नामिरसंकीर्णा प्रीयमाणेन मुकुमानिता ततो तुल्यनमेव ध्रुवध्रुवो स्य च. सो न्निन्ये उन्नीन्ये उन्नीतवती १० तदेव ध्रुवं नाट्य।
नाम्नी कृष्णस्ते मानिता नाता मानं तपीधीविरन्तिवस्ति मा हे काचिदिति श्लथं पतितवलयानि मल्लिकापुष्पाणि यस्याः ११ नाट्येन नर्तनेन वि
क्षिप्ताभ्यां चलमो कुण्डलयोस्त्विषा त्विषा मण्डितं गण्डं कपोलं तस्याः तैस्वगण्डे संदधत्याः संयोजयन्त्याः १३ कूजन्ती नूपुरे मे

दृष्ट०
८५

रास० अ० ३३

गृहकन्याश्चापि गोप्यो यथा पादपत्नानां बिंबं भवति विजह्रुरित्याह गोप्य इति १५ तत्र वादकेभ्यो मध्ये नृत्यस्य शोभां कुर्वतीति नर्तकीषु रासवि
शेषमुक्तम् नृत्यन्त्यः स्वयमेव ता इति गोप्यो भगवता सह नृत्यन्ति गायन्तीति गोप्य इत्यादि सलेतिक गीतं स्वलक विटंकैः कपोलैस्तैः पोलिश
घर्माद्युक्तं वक्त्रं शोभा यासां ताः श्रियो यासां वलयनूपुरघोषवाद्यैः स्वकेशभ्यः स्रस्ताः स्रजो यासां ताः एतेनासां श्रमातिशय
उक्तः केशाः सशिरःकंपाः विधूनिताः भ्रमरा एव गायकाः यस्मिन् रासे तस्मिन् भगवता सह ननृतुः कान्ताः एवमादिकं रासस्य नामायी १६ यथा गोप्यो
नानाविलासैर्भगवता सह विजह्रुः एवं भगवानपि तासु विलासैः रमते स्मेत्याह एवमिति परिष्वंगः आलिंगनं करैः अभिमर्शः स्पर्शः
यथार्भकः स्वप्रतिबिंबविभ्रमः क्रीडासमयस्य प्रतिबिंबेन सर्वकलाकौशलेषु गच्छन्ती बालाः पादिः पूर्वोक्तासु

गोप्योलब्ध्वाच्युतंकांतंश्रियएकांतवल्लभं गृहीतकंठ्यस्तद्दोर्भ्यांगायंत्यस्तंविजह्रिरे १५
कर्णोत्पलालकविटंककपोलघर्मवक्त्रश्रियोवलयनूपुरघोषवाद्यैः गोप्यःसमंभगवतानन्
नृतुःस्वकेशस्रस्तस्रजोभ्रमरगायकरासगोष्ठ्यां १६ एवंपरिष्वंगकराभिमर्शस्निग्धेक्षणो
द्दामविलासहासैः रेमेरमेशोव्रजसुंदरीभिर्यथार्भकःस्वप्रतिबिंबविभ्रमः १७ तदंगसंगप्रमुदाकु
लेंद्रियाः केशान्दुकूलंकुचपट्टिकांवानांजःप्रतिव्योढुमलंव्रजस्त्रियोविस्रस्तमालाभरणाःकु
रूद्वह १८ कृष्णविक्रीडितंवीक्ष्यमुमुहुःखेचरस्त्रियः कामार्दिताःशशांकश्चसगणोविस्मितोभवत्
१९ कृत्वातावंतमात्मानंयावतीर्गोपयोषितः रेमेसभगवांस्ताभिरात्मारामोपिलीलया २०॥

वार्मिता भि सहेत्
यथार्भकः स्वप्रतिबिंबैः रितिनानुभगवहिता सेराकलावमनुदिशाह नत्योनि तथा तासेगोनपरत्रस्तमुलश्रीतिस्तयाः कुसीनि त्रवाणीष्णु
विषयतिमासा दृश्यत्वव्यभानकेशादीन अत्रासांप्रतिवोढुमपार्यत्वमर्जुनानां नसमर्थाः बभूवुः विस्रस्तामालाभरणानि यासां
ताः केवलंताअवलोक्य किंतु देवयो पीत्याह कृष्णेति क्रीडितमिति किंच शशांकश्चेति अन्येनैव नः चित्तं शशांकेन विस्मितेन तत्रौवि
रूद्वामा तन प्रासः तासां सर्वेषामपि स्वहासानन्तरमेव तत्स्थ न तत्वातिदीपी सुराणि मुख्य यासु रत्नविजहुरिति १९ किंच कृत्वेति आत्मभाव
कान्नमन्यमिमहामाये महायोगिन्यधीश्वरी नंदगोपसुतं देवि पतिं मे कुरु ते नमः इति प्रत्येकं तासां सार्थं नानाभगवतापि आ
तोऽवलोक्य गोपीनां सर्वसामर्थ्यं पादितं पैवप्रतिकृत्वाताः तावन्तमात्मानं कृत्वा रेमे इति यावतीर्यावत्यः २०॥

श्री॰भा॰
द॰पू॰
३१०२६

कपोलेषु प्रमाह तासामिति २२ ततो निशोपी नाहु च्छान्तो च विमाह गोप्य इति स्फुरतां स्वर्णकुण्डलानां कुन्तलानां च त्विषा गण्डश्रिया
श्री तया सुधितेन हासेन सहितेन निरीक्षणेन च ऋषभस्य च ... तस्य
करस्हे नखस्पर्शेन प्रमोदो यासां ताः २२ अथ जलक्रीडामाह ताभिरिति ताभिः सङ्गेन घृष्टा मर्दिता या स्रक् तस्याः ...
कुचकुङ्कुमेन रञ्जितायाः गन्धर्वपालिभिः गन्धर्वपा गन्धर्वश्रेष्ठा इव अनुद्रुतः अनुगतः ... वाः उदकम् आविशत्
भिन्नसेतुः विदारितमर्यादः स्वयमेव ... २३ ... स्थलेषु ... २४ ...
... यमुनायाः उपवने जलस्थलप्रसूनानां गन्धो यस्मिन् तेनानिलेन जुष्टा दिक्तटा यस्मिन् ...

तासामतिविहारेण श्रान्तानां वदनानि सः । प्रामृजत्करुणः प्रेम्णा शन्तमेनाङ्ग पाणिना ॥ २१
गोप्यः स्फुरत्पुरटकुण्डलकुन्तलत्विड्गण्डश्रिया सुधितहासनिरीक्षणेन । मानं दधत्य ऋषभस्य जगुः कृतानि पुण्यानि तत्कररुहस्पर्शप्रमोदाः ॥ २२ ताभिर्युतः श्रममपोहितुमङ्गसङ्गघृष्टस्रजः स कुचकुङ्कुमरञ्जितायाः । गन्धर्वपालिभिरनुद्रुत आविशद्वाः श्रान्तो गजीभिरिभराडिव भिन्नसेतुः ॥ २३ सोऽम्भस्यलं युवतिभिः परिषिच्यमानः प्रेम्णेक्षितः प्रहसतीभिरितस्ततोऽङ्ग । वैमानिकैः कुसुमवर्षिभिरीड्यमानो रेमे स्वयं स्वरतिरत्र गजेन्द्रलीलः ॥ २४ ततश्च कृष्णोपवने जलस्थलप्रसूनगन्धानिलजुष्टदिक्तटे । चचार भृङ्गप्रमदागणावृतो यथा मदच्युद्द्विरदः करेणुभिः ॥ २५ एवं शशाङ्कांशुविराजिता निशाः स सत्यकामोऽनुरताबलागणः । सिषेव आत्मन्यवरुद्धसौरतः सर्वाः शरत्काव्यकथारसाश्रयाः ॥ २६ ॥

म

यद्वा निशासु कृष्ण वस्थले च पक्षिनि सिन्धुपवने
भृङ्गाणां प्रमदानां च गणैरावृतः २५ रासक्रीडां निगमयति एवमिति स सत्यकामः सत्यसंकल्पः ... सर्वाः
निशाः सिषेवे ... शरत्काव्यकथारसाश्रयाः शरदि भवाः 'काव्येषु कथ्यमाना ये रसास्तेषामाश्रयभूता निशाः' यद्वा निशा
इति द्वितीया ... शरदि भवाः काव्यगुणाः ... सिषेवे इति ... कथं
... सौरतः चरमधातुः ... २६ ॥

राम
२६

२७ अभिप्रायं पृच्छति स कथमिति त्रिभिः । आचरत्कथं नन्वाचरन्न चेदं धर्ममात्रं कलि [illegible] किन्तु महासाहसमित्याह परदाराभिमर्शनमिति
आप्तकामस्य न [illegible] इति चेत् [illegible] नाभिप्रायेण कृतवानिति [illegible] आप्तकाम इति २९ परमेश्वरे कृत्यं [illegible]
परिहर्तुं सामान्यतो महतां व्यवहारमाह धर्मव्यतिक्रम इति साहसं च दृष्टं प्रजापतीन्द्रसोमविश्वामित्रादीनां तच्च तेषां तेजस्विनां दोषाय न भवति
इति ३० तर्हि यद्यदाचरति [illegible] अनीश्वरो देहादिपरतन्त्रः यथारुद्रः [illegible] विषम्
चरन्नेव [illegible] ३१ [illegible] ईश्वराणामिति [illegible] सत्यं तत्तदुक्तं [illegible] आचरितं तु क्वचित्सत्यं स्व

राजोवाच संस्थापनाय धर्मस्य प्रशमायेतरस्य च अवतीर्णो हि भगवानंशेन जगदीश्वरः २७ स कथं धर्मसेतूनां वक्ता कर्ताभिरक्षिता प्रतीपमाचरद्ब्रह्मन्परदाराभिमर्शनं २८ आप्तकामो यदुपतिः कृतवान्वै जुगुप्सितं किमभिप्राय एतन्नः संशयं छिन्धि सुव्रत २९ श्रीशुक उवाच धर्मव्यतिक्रमो दृष्ट ईश्वराणां च साहसं तेजीयसां न दोषाय वह्नेः सर्वभुजो यथा ३० नैतत्समाचरेज्जातु मनसापि ह्यनीश्वरः विनश्यत्याचरन्मौढ्याद्यथारुद्रोऽब्धिजं विषं ३१ ईश्वराणां वचः सत्यं तथैवाचरितं क्वचित् तेषां यत्स्ववचोयुक्तं बुद्धिमांस्तत्समाचरेत् ३२ कुशलाचरितेनैषामिह स्वार्थो न विद्यते विपर्ययेण वानर्थो निरहंकारिणां प्रभो ३३ किमुताखिलसत्वानां तिर्यङ्मर्त्यदिवौकसां ईशितुश्चेशितव्यानां कुशलाकुशलान्वयः ३४ यत्पादपंकजपरागनिषेवतृप्ता योगप्रभावविधुताऽखिलकर्मबंधाः स्वैरं चरंति मुनयोऽपि न नह्यमानास्तस्येच्छयात्तवपुषः कुत एव बंधः ३५ ॥

वचोयुक्तं तेषां वचसा यद्युक्तं
अविरुद्धमाचरितं तदेवाचरेत् ३२ ननु तर्हि तेऽपि किमेवं साहसमाचरंति तत्राह कुशलेति प्रारब्धकर्मक्षयमात्रमेव
तेषां कृत्यं नान्यदित्यर्थः ३३ प्रस्तुतमाह किमुतेति कुशलाकुशलान्वयो न विद्यते इति किंपुनर्वक्तव्यमित्यर्थः ३४ एतदेव स्फुटी
करोति यस्य पादपंकजपरागनिषेवणेन तृप्ताः यद्वा यस्य पादपंकजपरागनिषेवया योगप्रभावेन च यतो नेच्छतेति नक्ता इत्य
र्थः तथा ज्ञानिनः न नह्यमानाः बंधनमप्राप्नुवन्तः ३५ ॥

श्री०भा० द०पू० ३१०३

[illegible]

गोपीनां तत्पतीनां च सर्वेषामेव देहिनां योऽन्तश्चरति सोऽध्यक्षः क्रीडनेनेह देहभाक् ३६ अनुग्रहाय भूतानां मानुषं देहमास्थितः भजते तादृशीः क्रीडा याः श्रुत्वा तत्परो भवेत् ३७ नासूयन्खलु कृष्णाय मोहितास्तस्य मायया मन्यमानाः स्वपार्श्वस्थान्स्वान्स्वान्दारान्व्रजौकसः ३८ ब्रह्मरात्र उपावृत्ते वासुदेवानुमोदिताः अनिच्छन्त्यो ययुर्गोप्यः स्वगृहान्भगवत्प्रियाः ३९ विक्रीडितं व्रजवधूभिरिदं च विष्णोः श्रद्धान्वितोऽनुशृणुयादथ वर्णयेद्यः भक्तिं परां भगवति प्रतिलभ्य कामं हृद्रोगमाश्वपहिनोत्यचिरेण धीरः ४० इति श्रीभागवते म० द० त्रयस्त्रिंशतमोऽध्यायः ३३ श्रीशुक उवाच एकदा देवयात्रायां गोपाला जातकौतुकाः अनोभिरनडुद्युक्तैः प्रययुस्तेऽम्बिकावनं १ तत्र स्नात्वा सरस्वत्यां देवं पशुपतिं विभुं आनर्चुरर्हणैर्भक्त्या देवीं च नृपतेऽम्बिकां २ गावो हिरण्यं वासांसि मधु मध्वन्नमादृताः ब्राह्मणेभ्यो ददुः सर्वे देवो नः प्रीयतामिति ३ ऊषुः सरस्वतीतीरे जलं प्राश्य धृतव्रताः रजनीं तां महाभागा नन्दसुनन्दकादयः ४ ॥

[illegible]

राम ८१

महानहिरजगरः ग्रस्तः ग्रासाय छिन्नतः ... अग्रसीत् जग्रास ५ ६ विव्यधुः ताडयामासुः उल्मुकैः ज्वलत्काष्ठैः ७ अलातैः तैः दह्य-
विद्याधरैः अर्चितं ९ जितं ... प्रकाशयितुं ... प्रमाणेन वपुषा ... १० ... भाग्या ...
... २२ १३ ... पदा स्पृष्टो ... १४ ... शापात् १५ ... स्वलोका ...

कश्चिन्महानहिस्तस्मिन् विपिनेऽतिबुभुक्षितः यदृच्छयागतो नन्दं शयानमुरगोऽग्रसीत् ५ स चुक्रो-
शाहिना ग्रस्तः कृष्ण कृष्ण महानयं सर्पो मां ग्रसते तात प्रपन्नं परिमोचय ६ तस्य चाक्रन्दितं श्रुत्वा गोपा-
लाः सहसोत्थिताः ग्रस्तं च दृष्ट्वा विभ्रान्ताः सर्पं विव्यधुरुल्मुकैः ७ अलातैर्दह्यमानोऽपि नामुञ्चत्तमुरङ्ग-
मः तमस्पृशत्पदाभ्येत्य भगवान् सात्वतां पतिः ८ स वै भगवतः श्रीमत्पादस्पर्शहताशुभः भेजे सर्पवपुर्हित्वा रूपं
विद्याधरार्चितं ९ तमपृच्छद्धृषीकेशः प्रणतं समवस्थितं दीप्यमानेन वपुषा पुरुषं हेममालिनं १० को भवान्परया
लक्ष्म्या रोचतेऽद्भुतदर्शनः कथं जुगुप्सितामेतां गतिं वा प्रापितोऽवशः सर्प उवाच अहं विद्याधरः कश्चित्सुद-
र्शन इति श्रुतः श्रिया स्वरूपसंपत्त्या विमानेनाचरन्दिशः १२ ऋषीन्विरूपानङ्गिरसः प्राहसं रूपदर्पितः तैरिमां प्रा-
पितो योनिं प्रलब्धैः स्वेन पाप्मना १३ शापो मेऽनुग्रहायैव कृतस्तैः करुणात्मभिः यदहं लोकगुरुणा पदा स्पृ-
ष्टो हताशुभः १४ तं त्वाहं भवभीतानां प्रपन्नानां भयापहं आपृच्छे शापनिर्मुक्तः पादस्पर्शादमीवहन् १५ प्रप-
न्नोऽस्मि महायोगिन्महापुरुष सत्पते अनुजानीहि मां देव सर्वलोकेश्वरेश्वर १६ ब्रह्मदण्डाद्विमुक्तोऽहं सद्य-
स्तेऽच्युत दर्शनात् यन्नाम गृह्णन्नखिलान् श्रोतॄनात्मानमेव च १७ सद्यः पुनाति किं भूयस्तस्य स्पृष्टः
पदा हि ते इत्यनुज्ञाप्य दाशार्हं परिक्रम्याभिवन्द्य च सुदर्शनो दिवं यातः कृच्छ्रान्नन्दश्च मोचितः १८ निशा-
म्य कृष्णस्य तदात्मवैभवं व्रजौकसो विस्मितचेतसस्ततः समाप्य तस्मिन्नियमं पुनर्व्रजं नृपाययुस्तत्कथयन्त
आदृताः १९ कदाचिदथ गोविन्दो रामश्चाद्भुतविक्रमः विजह्रतुर्वने रात्र्यां मध्यगौ व्रजयोषितां २०

गतमनुज्ञाप्य ... अमीवहन् ... १५ १८ १९ आहिदेह ... सुदर्शनं ...
... तत्प्रसङ्गमाह कदाचिदिति २०

श्री॰गी॰
२० पू॰
टी॰ ८८

विज्ञो विनाविति विरजसी निर्मलो त्राबेरप योसो २१ कि चनिशा भेंव शसन्कु वंती उवित उउपस्तारका भ्र अलिनतव मल्लिका ग धेनम भाश्च लमौ विमल २२ अनिबद्ध त्रा वन्मै युगपत्क ल्पयितु मशनमपि तो त्वरमइत्वम छिंत युगोपल कल्प दोना गन क्रुवणा पोर्भमिलत्वमप्याभ विलित पाजगमु. अगा मतामिमि २३ स छिंता मे ट्टीत लीनां चिता सत्वात प्रथपेन दु कल्पमया त मालाना दरकता केप्राप्य स्ताभायरमत वर्त

उपगीयमानो ललितं स्त्रीजनैर्बद्धसौहृदैः स्वलंकृतानुलिप्ताङ्गो स्रग्वी विरजोम्बरः २१ निशा मुखं मानयन्तावुदितोडुपतारकं मल्लिकागन्धमत्तालिजुष्टं कुमुदवायुना २२ जगतुः सर्वभूतानां मनःश्रवणमङ्गलं तौ कल्पयन्तौ युगपत्स्वरमण्डलमूर्छितं २३ गोप्यस्तद्गीतमाकर्ण्य मूर्छिता नाविदन्नृप स्रंसद्दुकूलमात्मानं स्रस्तकेशस्रजं ततः २४ एवं विक्रीडतोः स्वैरं गायतोः संप्रमत्तवत् शंखचूड इति ख्यातो धनदानुचरोऽभ्यगात् २५ तयोर्निरीक्षतो राजन्नन्नाथं प्रमदाजनं क्रोशन्तं कालयामास दिश्युदीच्यामशङ्कितः २६ क्रोशन्तं कृष्ण रामेति विलोक्य स्वपरिग्रहं यथा गा दस्युना ग्रस्ता भ्रातरावन्वधावतां २७ मा भैष्टेत्यभयारावौ शालहस्तौ तरस्विनौ आसेदतुस्तं तरसा त्वरितं गुह्यकाधमं २८ स वीक्ष्य तावनुप्राप्तौ कालमृत्यू इवोद्विजन् विसृज्य स्त्रीजनं मूढः प्राद्रवज्जीवितेच्छया २९ तमन्वधावद्गोविन्दो यत्र यत्र स धावति जिहीर्षुस्तच्छिरोरत्नं तस्थौ रक्षन् स्त्रियो बलः ३० अविदूर इवाभ्येत्य शिरस्तस्य दुरात्मनः जहार मुष्टिनैवाङ्ग सह चूडामणिं विभुः ३१ शंखचूडं निहत्यैवं मणिमादाय भास्वरं अग्रजायाददात्प्रीत्या पश्यन्तीनां च योषितां ३२ इति श्रीभा॰ म॰ द॰ पू॰ चतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३४ श्रीशुक उवाच गोप्यः कृष्णे वनं याते तमनुद्रुतचेतसः कृष्णलीलाः प्रगायन्त्यो निन्युर्दुःखेन वासरान्

लीनाविरन् २४ २५ निरीक्षतो भरी जनमालामो लीनायोग्यस्य तकाल या मासहका स्त्रीरयामास २६ दस्युना व्याघ्रेण २७ मा भैष्ट अभयघन माशलहस्तौ वीरसासहचूडामणिं जहारेत्यर्थः ३१ ३२ इति दशमे चतुस्त्रिंशः ३४ चतुस्त्रिंशे वनं प्राप्ते कृष्णे गोकुलयोषितः युग्मश्लोकानुगीतेन निन्युर्दुःखेन वासरान् १ तत्र रात्रिषु केलिभिः स्वैरं मनसि रमन्त्यास्ताः दिवा तद्विरहिताः न मनुगीतेन दिनेऽनिरस्तार त्रका रमेति गोप्यः इति दुःखेन कृष्णे १ ॥

राम॰
८८

[illegible]

गोप्य ऊचुः॥ वामबाहुकृतवामकपोलो वल्गितभ्रूरधरार्पितवेणुं कोमलांगुलिभिराश्रितमार्गं गोप्य ईरयति यत्र मुकुंदः २ व्योमयानवनिताः सह सिद्धैर्विस्मितास्तदुपधार्य सलज्जाः काममार्गणसमर्पितचित्ताः कश्मलं ययुरपस्मृतनीव्यः ३ हंत चित्रमबलाः शृणुतेदं हारहास उरसि स्थिरविद्युत् नंदसूनुरयमार्तजनानां नर्मदो यर्हि कूजितवेणुः ४ वृंदशो व्रजवृषा मृगगावो वेणुवाद्यहृतचेतस आरात् दंतदष्टकवला धृतकर्णा निद्रिता लिखितचित्रमिवासन् ५ बर्हिणस्तबकधातुपलाशैर्बद्धमल्लपरिबर्हविडंबः कर्हिचित्सबल आलि स गोपैर्गाः समाह्वयति यत्र मुकुंदः ६

[illegible] ... लिखितचित्रमिव ... [illegible] ... सम्यगाह्वयति ६ ॥ [illegible]

२८ लि१ [illegible]

श्रीभा०
१० पू०
टी० ८८

[illegible]

तर्हि भगनगतमः सरितो वेतस्य दांबुजरजोऽनिलनीतं स्फुटयनी वियमिवाः बहुपुण्याः प्रेमवेपितभुजा[illegible]मितापः ९ अनुचरैः समनुवर्णितवीर्य आदिपूरुष इवाचलभूतिः वनगोचरो गिरितटेषु चरतीर्वेणुनाहूयति गाः सपदा हि १० वनलतास्तरव आत्मनि विष्णुं व्यंजयंत्य इव पुष्पफलाढ्याः प्रणतभारविटपा मधुधाराः प्रेमहृष्टतनवः ससृजुः स्म ११ दर्शनीयतिलको वनमालादिव्यगंधतुलसीमधुमत्तैः अलिकुलैरलघुगीतमभीष्टमाद्रियन्यर्हि संधितवेणुः १२ सरसि सारसहंसविहंगाश्चारुगीतहृतचेतस एत्य हरिमुपासत ते यतचित्ता हंत मीलितदृशो धृतमौनाः १३ सहबलः स्रगवतंसविलासः सानुषु क्षितिभृतो व्रजदेव्यः हर्षयन्यर्हि वेणुरवेण जातहर्ष उपरंभति विश्वं १४ महदतिक्रमणशंकितचेता मंदमंदमनुगर्जति मेघः सुहृदमभ्यवर्षन् सुमनोभिः

[illegible]

सम
८८

[illegible] विविधेति [illegible] सुरेशाः [illegible] २४ [illegible] २५ [illegible] निजपदाब्जेति [illegible] ध्वजवज्र [illegible] २६ [illegible] कश्मलेन मोहेन न विदाम कबरं वा [illegible]

विविधगोपचरणेषु विदग्धो वेणुवाद्य उरुधा निजशिक्षाः तव सुतः सति यदाधरबिंबे दत्तवेणुरनयत्स्वरजातीः २४ सवनशस्तदुपधार्य सुरेशाः शक्रशर्वपरमेष्ठिपुरोगाः कवय आनतकंधरचित्ताः कश्मलं ययुरनिश्चिततत्त्वाः २५ निजपदाब्जदलैर्ध्वजवज्रनीरजांकुशविचित्रललामैः व्रजभुवः शमयन्खुरतोदं वर्ष्मधुर्यगतिरीडितवेणुः २६ व्रजति तेन वयं सविलासवीक्षणार्पितमनोभववेगाः कुजगतिं गमिता न विदामः कश्मलेन कबरं वसनं वा २७ मणिधरः क्वचिदागणयन्गा मालया दयितगंधतुलस्याः प्रणयिनोऽनुचरस्य कदांसे प्रक्षिपन्भुजमगायत यत्र २८ क्वणितवेणुरववंचितचित्ताः कृष्णमन्वसत कृष्णगृहिण्यः गुणगणार्णमनुगत्य हरिण्यो गोपिका इव विमुक्तगृहाशाः २९ ॥

[illegible] २७ [illegible] २८ [illegible] गुणगणार्णं [illegible] गोपिका इव [illegible] २९ ॥

श्री·सौ·
१०४०

[illegible]

कैरस्त्रमकृतकौतुकवेषो गोपगोधनवृतो यमुनायां । नंदसूनुरनघे तव वत्सो नर्मदः प्रणयि
नां विजहार २० मंदवायुरुपवात्यनुकूलं मानयन्मलयजस्पर्शेन । वंदिनस्तमुपदेवगणा ये वा
द्यगीतबलिभिः परिवव्रुः २१ वत्सलो व्रजगवां यदगध्रो वंद्यमानचरणः पथि वृद्धैः । कृत्स्नगो
धनमुपोह्य दिनांते गीतवेणुरनुगेडितकीर्तिः २२ उत्सवं श्रमरुचापि दृशीनामुन्नयन्खुर
रजःछुरितस्रक् । दित्सयैति सुहृदाशिष एष देवकीजठरभूरुडुराजः २३ मदविघूर्णितलो
चन ईषन्मानदः स्वसुहृदां वनमाली । बदरपांडुवदनो मृदुगंडं मंडयन्कनककुंडललक्ष्म्या २४

[illegible] २४ ॥

राम
४१०

मंडुपतिर्हिर [illegible] पाणिनी [illegible] विनांते सुरितर [illegible] उपयाद [illegible] मोषयुन्त्र [illegible]
दिमनाथे २६ [illegible] उवाच [illegible] राजन् [illegible] मनुपती : [illegible] सुतो [illegible]
नस्कामहोदया: २८ इति [illegible] ध्यायः ३५
[illegible] उवाच अथ [illegible] मही [illegible] कश्यपन [illegible]
१ [illegible] विनिमिषि [illegible] २ किं [illegible]
[illegible] लोचन: [illegible] ३ [illegible]
येन [illegible] कपा ४ मे नो भ्राता [illegible] पशवो
उद्बुभौ [illegible] कुले ५ ॥

[illegible]

पात पंचमस्कंधे [illegible] ८ । ५ [illegible]

श्री०भा०
१०स्क०
८१

[illegible]

हस्सकस्मे नितेसरे गोविंदशरणंप्रभुः भगवानपि तद्दीत्स गोकुलं भयविद्रुतं मा भैष्टेति गिराश्वास्य ... सुरमुपाहूयत १ गोपालैः पशुभिर्मंद त्रासितैः किमसत्तम बलदर्पहा ... धा नोद्वाहसत्ती २ ... हरिः ३ ... ४ ... ५ ... ६ ... ७ ... ८ ... ९ ... १० ... ११ ... भगवान् ... १२ ... १३ ... १४ ... १५ ... भगवान् ... १६ ॥

[illegible]

राम०
८१

[illegible] देवक्या [illegible] यशोदायाः [illegible] सुमनसं यशोदायाः [illegible]
[illegible] वसुदेवसुतौ [illegible]
[illegible] वसुदेवेनेति [illegible] इति २९ २२ [illegible]

यशोदायाः सुतां कन्यां देवक्याः कंसमेव च रामं च रोहिणीपुत्रं वसुदेवेन विश्रुतम् ॥ १७ ॥ स तौ तु मित्रेण देवेषु [illegible] निशम्य [illegible] १८ निशाम [illegible] वसुदेव [illegible]
[illegible] १९ [illegible] २० [illegible]
[illegible] २१ [illegible]
[illegible] २२ [illegible]
[illegible] २३ [illegible] सर्वे [illegible]
[illegible] २४ [illegible] २५ [illegible]
[illegible] २६ [illegible]
[illegible] २७ [illegible]
[illegible] २८ [illegible]
[illegible] २९ [illegible] ३० [illegible]
[illegible] तावानयसमं [illegible] ३१ ॥

[illegible]
[illegible] २३ [illegible] २४ [illegible] २५ [illegible] २६ [illegible]
[illegible] २७ [illegible] इति २८ ३०
[illegible] ३१ ॥ ॥ ॥

प्र०ओ०
२० पृ०
७२ ३०

[illegible]

घातयिष्यः हा भीतो [illegible] हस्तिना परिमुक्तो ततो मल्लैः घातयेमे सुतोपमे. ३२ तयोर्निहतयोस्त

स्मान्वसुदेव [illegible] निध्यामि [illegible] काम ३३ उग्रसेनं पितरं स्वं चिरं राज्य

कामुकः [illegible] ३४ [illegible]

[illegible] ३५ [illegible]

[illegible] ३६ [illegible] ३७ [illegible]

[illegible] ३८

[illegible] ३९ [illegible]

[illegible] ४० [illegible]

[illegible]

[illegible] १ [illegible]

[illegible] २ [illegible]

[illegible]

[illegible]

२.२

तत सकेशी तत्कालमेव हस्ताभ्युत्थितेन खं पिबन्निवाभ्यधावत् अमर्षी अभिमुखे सन् अभिजघान किं चण्डस्य मर्षणा अतिकुपित अलंतमसह मानो दुरासदः पद्भ्यां जघान दुरासदः अन्यैरभिभवितुमशक्यः दुरत्यय उच्यते समुद्रतिक्रम अतएव हेतु चण्डजवः ३ तद्वञ्चनवञ्चयित्वा तदव नेनाथ प्रसारितयोः पादयोः गृहीत्वा परिविध्य भ्रामयित्वा व्यवस्थितः मध्ये स्थितो बभूव ४ व्यादाय मुखं प्रसार्य वेगेन हरिं प्रत्यपतत् सोपि ह रिः हसन्स वक्त्रे भुजं प्रवेशयामास यथोरग बिलमिति ६ तत किं तदाह दन्ता इति तत्र भगवद्भुजस्पर्शात् तीक्ष्णपतितास्तेन भेदितं ज्ञा अ

सतंनिशाम्याभिमुखोमुखेनखंपिबन्निवाभ्यद्रवदत्यमर्षणः जघानपद्भ्यामरविंदलोचनंदुरासदश्चं डजवोदुरत्ययः ३ तद्वंचयित्वातमधोक्षजोरुषाप्रगृह्यदोर्भ्यांपरिविध्यपादयोः सावज्ञमुत्सृज्यधनुःश तान्तरेयथोरगंतार्क्ष्यसुतोव्यवस्थितः ४ सलब्धसंज्ञःपुनरुत्थितोरुषाव्यादायकेशीतरसाऽपतद्धरिं

स४ सोप्यस्यवक्त्रेभुजमुत्तरंस्मयन्प्रवेशयामासयथोरगंबिले ६ दंतानिपेतुर्भगवद्भुजस्पृशस्तेकेशिनस्त प्तमयःस्पृशोयथा बाहुश्चतद्देहगतोमहात्मनोयथाऽमयःसंववृधेउपेक्षितः ७ समेधमानेनस

अ५ कृष्णबाहुनानिरुद्धवायुश्चरणांश्चविक्षिपन् प्रस्विन्नगात्रःपरिवृत्तलोचनःपपातलंडंविसृजन्क्षि तौव्यसुः ८ तद्देहतःकर्कटिकाफलोपमाद्व्यसोरपाकृष्यभुजंमहाभुजः अविस्मितोऽयत्नहतारिःसु रैःप्रसूनवर्षैर्वर्षद्भिरीडितः ९ देवर्षिरुपसंगम्यभागवतप्रवरोनृप कृष्णमक्लिष्टकर्माणं रहस्येतदभाषत १० ॥

पोलोहस्पर्शानीतिस्पर्शा तप्तमयस्तिनप्रभलोहादिस्पर्शातोयथेति आमयोजलोदरं ७ लंडपु रीषमुत्सृजन ८ कर्कटिकाफलंचिर्भटं तत्साम्यं तद्विदीर्णीभवतीत्युक्त विदीर्णान्नस्यदेहान्निर्गत प्राणात् अविस्मितोगर्वरहित अय त्नेनहतोऽरिर्येनसः ९ कंसायकृष्णमोदश्यतद्रहस्यादिर्येश्रुत्वैव कंसघातादिकृष्णस्यकार्यमेवेदयन्मुनि तदाह देवर्षिरित्या दिनानचायंसूचक किंतुसर्वसुहृदित्याह भागवतप्रवर इति १० ॥ ॥ ॥

असमर्द्ध्यं स्वीयं विहाय लोके मेरुः चिंतयन्निति निमाय शौरिं ऋत्वाह कृष्णकृष्णेत्यादिना अष्टभिः । त्वमीश्वरो भूभारदैत्यसंहारायावतीर्णोऽसि अतस्तदनुरूपाचरणेन विश्वयमियात्स्वे ति न अत्र पितावेदनं यशोकेवलालीलया अप्रमेयात्मन् अपरिच्छिन्नस्वरूप योगेश अचिंत्य प्रभाव जगदीश्वर विश्वनियंतः वासुदेव सर्वभूतेषु वर्त्तमान अखिलावास सर्वस्याश्रय सात्वतां प्रवर श्रेष्ठ प्रभो सर्वश क्ते ११ कथमेवंरूपोऽहमिति चेत्तत्राह त्वमात्मेति नहि त्वं जीववत्परिच्छिन्नः किंतु सर्वभूतानामंतरात्मा एकः अतएव एकोऽपि एधसां काष्ठानामंतः ज्योतिरिवाग्निरिव तेषु स्थितोऽपि नैरंतर्येण ... गूढः गुहाशयः बुद्ध्यंतरः किंच साक्षी द्रष्टेत्यर्थः अपि च महापुरुषः अतः परिच्छिन्नमात्मानं ... तादृशमीश्वर

कृष्णकृष्णाप्रमेयात्मन्योगेशजगदीश्वर वासुदेवाखिलावाससात्वतांप्रवरप्रभो ११ त्वमात्मासर्वभूतानामेकोज्योतिरिवैधसां गूढोगुहाशयःसाक्षीमहापुरुषईश्वरः १२ आत्मनात्माश्रयःपूर्वंमाययाससृजेगुणान् तैरिदंसत्यसंकल्पःसृजस्यत्स्यवसीश्वरः १३ सत्वंभूधरभूतानांदैत्यप्रमथरक्षसां अवतीर्णोविनाशायसेतूनांरक्षणायच १४ दिष्ट्या तेनिहतोदैत्योलीलयायंहयाकृतिः यस्यहेषितसंत्रस्तास्त्यजंत्यनिमिषादिवं १५ चाणूरंमुष्टिकंचैवमल्लानन्यांश्चहस्तिनं कंसंचनिहतंद्रक्ष्येपरश्वोऽहनितेविभो १६ ॥

किंच सर्वज्ञः अत आह ईश्वर इति नहीश्वरं विना कर्मतंत्राणां जीवानां प्रवृत्तिर्घटत इत्यर्थः १२ अहमीश्वरः अन्यत्सर्वमीशितव्यमिति स्वतस्त्वकृतं अत आह आत्मनेति साधनांतरनिरपेक्ष एव आत्माश्रयः स्वतंत्रः मायया शक्त्या गुणान्ससृजे सृष्टवान् स एव गुणैः इदं विश्वं सृजसि अत्सि संहरसि अवसि पालयसि नन्वनुरूपादिक्रियायां कारकसाध्येव दृष्टा तत्र आह सत्यसंकल्पः इति नहि संकल्पे कसाध्ये वहिः साधनापेक्षेति भावः अतस्त्वमीश्वर इत्युपसंहारः १३ प्रस्तुतमाह सत्वमिति भूधरभूतानां भु वधरत्वेति भूधरा राजानस्तद्रूपाणां १४ १५ परश्वोऽहनीति अद्यावा श्वो वा आगच्छति श्वोमथुरागतः सि परश्वश्च पराहरा दीस्त्वया निहतान्द्रक्ष्यामीति सिद्धवन्निर्देशो विज्ञापनप्रकारविशेषः १६ ॥ ॥

तस्याः पुत्रशतस्य ... पंचजन... स्वामीतिशेषः ... मत्वा नतं विविक्तितं १७ १८ भार्यया जांबवत्या सह स्वधामतः महाकालपुरात् १९ २० द्वारकामावसन् द्वारकायामावसन् करिष्यामि २१ अमुष्य विश्वस्य ... २२ ...
... भगवतानमस्यामि ... विज्ञानघनमिति ...
... सर्वं ... कल्पतामाह ...

तस्याः पुत्रशतस्यैवमनुरागं नरकस्य च पारिजातापहरणमिंद्रस्य च पराजयं १७ उद्वाहं वीरकन्या-
नां वीर्यभ्रष्टादिलक्षणं नृगस्य मोक्षं शापात् द्वारकायां जनालने १८ स्यमंतकस्य च मणेरा-
दानं सह भार्यया मृतपुत्रप्रदानं च ब्राह्मणस्य स्वधामतः १९ पौंड्रकस्य वधं पश्चात्काशिपुर्याश्च
दीपनं दंतवक्त्रस्य निधनं चैद्यस्य च महाक्रतौ २० यानि चान्यानि वीर्याणि द्वारकामावसन्भवान्
कर्ताऽस्त्याम्यहं तानि [illegible] २१ अथ ते कालरूपस्य क्षपयिष्णोरमुष्य वै अक्षौहिणीनां निधने
दृश्याम्यर्जुनसारथेः २२ विशुद्धविज्ञानघनं स्वसंस्थया समाप्तसर्वार्थममोघवांछितं स्वतेजसा नित्यनिवृ-
त्तमायागुणप्रवाहं भगवंतमीमहि २३ त्वामीश्वरं स्वाश्रयमात्ममायया विनिर्मिताशेषविशेषकल्पनं
क्रीडार्थमद्यात्तमनुष्यविग्रहं नतोऽस्मि धुर्यं यदुवृष्णिसात्वतां २४ श्रीशुक उवाच एवं यदुपतिं कृष्णं
भागवतप्रवरो मुनिः प्रणिपत्याभ्यनुज्ञातो ययौ तद्दर्शनोत्सवः २५ भगवानपि गोविंदो हत्वा केशिनं
आहवे पशूनपालयत्पालैः प्रीतैर्व्रजसुखावहः २६ एकदा ते पशून्पालाश्चारयंतोऽद्रिसानुषु चक्रुर्नि-
लायनक्रीडाश्चोरपालापदेशतः २७॥ [illegible]

[illegible] भगवता ... २३ ...
... ईश्वर ...
... २४ २६ ...
... महामोहवध ...

श्रीभा०
द० ५४ १०

२८ मेघावर्त्तारिकुलम ... [illegible]
३२ ... [illegible]
३३ ... [illegible]
... तदेव ... [illegible]

तस्मान्न कश्चिच्छ्रीरा: पालाण्डकलिचिन्त्य मेधाधिपतिश्चत्रैकेविज्ञहरकुतोभया: २८ मप्पु
त्रो महाभागो योगो गोपालवेषधृक् मेधाधिमानपोवाहप्राय श्रोतापितोविवृत्त्न २९ गोविन्दमधिवि
निश्चित्यनीतंनीतं महासुर: शिलमापिद्धद्धार चतु:पंचाशपोपिता: ३० मप्पलत्कमेविलायकृतम
शरणार्त्त:सतां गोपालमतंजगद्धरकं केहरिरिवो ज्जसा ३१ सन्निजेरूपमास्थाय गतोंदसहर्षावल्ली
दक्षन्विमोक्षुमाम्नामामाशक्तेोकुहणातुर: ३२ तम्भिग त्याच्युतोदोर्भ्यामपिपातामहीतले पाप
तांशिरिवेवानीपशुमारममारयत् ३३ गुहापिधानं निर्भिद्यगोपाल्नि:सार्यकृष्णत: स्तपमान: सुरै:
र्मैः पविवेशस्वगोकुलं ३४ इतिश्रीभा० म० द० समाप्तत्रिंशोध्याय: ३२ श्रीशुकउवाच श्री
कृष्णेपच्यताराज्ञिमधुपुर्यामहामते: उधिल्लारपमास्यायप्रययौनंदगोकुलं १ गत्वान्यापमहाभागौम
गवंसंवुजे ... गतमेवमेतदोचतमत्२ किंमयाचरितंमद्दं किंतप्तंपरमंतप: किंवाप्य
र्हितंतेयद्दृष्याम्यद्यकेशव ३ ममेतद्दुर्लभंमन्येउत्तमश्लोकदर्शनं विषयात्मनोपथात्रस्रकीर्त्तनं ।
...नः ४ मेदममाधमस्यापिस्यादेवाच्युतदर्शनं ह्रियमाण: कालनद्याकचिच्चरेतिकश्चन

... [illegible]

राम
५४

अस्मानियाग्रह. मेवमस्माकं सकलं ... मध्ये ... सकललामिमेवन ... नमस्करिष्यामि ६ अस्मन्मनोभिः सह चकोन्मत्ताह
केऽस्मिँल्लोकेऽस्मिन् ... कस्मिन्नपि भावाभिलाषं ... मनोऽनुरागेण ... मुनीनां ... स्वामीति ... अवशिष्टमस्य नम सखा।
र ... ७ ... सुखिभावयति यदिति ... सोभाग्यातिशयमुनि ... सहिते
... गोपिका ... कपोल ... मनोहरं ... करोतीति ... कपोलौ।
नासिका ... सहितं ... लोचनयुगलं ... मुखं ... कुण्डल ... केशाः ...
... ९ पुनरपि ... इत्यत्र ... तस्य विशि
... लोचनस्य ... ।

समाह्वाम्यंगलग्नस्फुरत्कलितवामेवमेभवः यन्नमस्ये भगवन्तोऽयो गोपीप्रियपंकजे ६ केशोवन्तः
शौः कृतमेः स्वनुग्रहं ... धृतपदं प्रविहितो मुनीहरे. कलाकलारस्य दुरस्य यलमः पर्वेन रम्यन्तरव
मंडलत्विषा ७ यदर्चितं ब्रह्मभवादिभिः सुरैः श्रियावेदव्यासमुनिभिः समाल्पते गोचारणायानुचरै
श्वरद्वहनेयल गोपिकानां कुचकुंकुमांकितं ८ दृश्यामिनं सुकपोलनासिकं ... लोका
... लोचनं मुखं मुकुंदस्य ... प्रदर्शितं ... ९ ... मनु
... भावनामनीभवेति ... भुत्वा ... लावण्यधाम ... मत्वान्यनस्यात्कलंकसा
इशः १० यदि ... स्वतेजसा ... प्रसिद्धम् ... प्रवीणे
दीप्तयाः ... मदनेष्वधीयते ११ ॥

ति न ... १० यदि ... चतुर्भिः कुलक ... वश
कान ... स्वतेजः ... प्रतीयमानस्य ... मीति
... मीति ... कार्यकारणमा
... तथा ... ततोऽत्रम. ...
... स्वतेजसा ... स्वरूपसाक्षात्कारे ...
... जीवे मदने ... गोपी
... प्रतीयते ११ ॥ ॥ ॥

ननु सर्वं पापं अहंकारादिकं हि तस्या नाशस्यत्वात् लाभिकं न स्यात् सम्प्रधानं प्रार्थनादिनाक पसेति अखिलानि अखिलस्य वा अमी। वामिपापानि घृतानि अखिलानां मम हानि नेत यो सुमंगल शोभनानि मंगलानि मे मसे गुणा कृह गादय कर्माणि जन्मानि इति। विभिन्ना पुरु वाणि जन्मानि जीव मम शोभयन्ति पुनः सिद्धि जयति सुमिरे कमाहयानि वेधिरत्न रहिता। नो मुखे लक्ष्मता अपि वस्त्रा दयालंकृत गर्भ ब च्छोभनो मतः समासमस्ता। २२ स्वयं रक्षुता नेत्र तत्त्व लग्न धर्मान्या तं धनाममर वंशी तासु सुखकर्ती अवनी। पदयुगं ९३ त्रैलोक्ये एकमेव कान्तदृष्टि इति। तद्दृशां महानुत्तम या यस्मात् पद्मा महानुत्तम एव अन्नावधिये क्षितमासे दश वनेत तः ये श्रीमाहिं देधामनमीश्व रं दृष्ट्वामीति अत्रालिंगडबस. प्रभात समया सुदर्शना. शुभदर्शना। सुवस प्रभात रजन्या शुभ दर्शि चकार भरत विस्मयं स्पर्धा ९४ किंचत्र

पापानि २

यस्याखिलामीवहभिः सुमंगलैर्वाचोविमिश्रागुणजन्मकर्मभिः प्राणंति शुभंति पुनंति वै जगत् यास्तद्विरक्ताः शवशोभना मता॥ १२ सचावतीर्णः किल सात्वतान्वये स्वसेतुपालाऽमरवर्यशर्म कृत्। यशो वितन्वन्व्रज आस्त ईश्वरो गायंति देवा यदशेषमंगलम्॥ १३ तेनवद्येन नमहतां गतिगुरुः त्रैलोक्यकांतदृशिमन्महोत्सवः रूपं दधानः श्रिय ईप्सितास्पदं दृष्ट्वा समासन्तुषसः सुदर्शनाः॥ १४ अथावरुह्य स पदी शयोरथात्प्रधानपुंसौ चरणं स्वलब्धये धियाधृतौ योगिभिरप्यहं ध्रुवं नमस्य आभ्यां च सखीन्वनौकसः॥ १५ अप्यंघ्रिमूले पतितस्य मे विभुः शिरस्यधास्यन्निजहस्तपंकजं दत्ताभयं कालभुजंगरंहसा प्रोद्वेजितानां शरणैषिणां नृणाम्॥ १६ समर्हणं यत्र निधाय कौशिकस्तथा बलिश्चाप जगत्त्रयेन्द्रताम् यद्वा विहारे व्रजयोषितां श्रमं स्पर्शेन सौगंधिकगंध्यपानुदत्।

यद्दर्शनान्नरः सपरितस्तापमेव न प्राप्नोति सन् प्रधानयो पुरुषयो रामकृष्णयो चरणौ योगिभिरपि आलस्य भावकेवलधि येवधृतौ साक्षादहं नमस्ये भिः आभ्यां सह अपि सखीन् नमस्यामीति १५ किंच अंघ्रीति अधास्यत धास्यति तदा भवभयं इति नाभयमिति सार्धेन १६ बलिनाना वस्तु दत्त्वा पश्चात् मिलन्त दानस मये तु स्व हस्तोदकं निहितं कौशिक इन्द्रत्वेनापि कदाचि त्रिविष्टप मितिज्ञात अमुमुक्षुणा समाः अप निवङ्क सकामानाम भुदय प्रदश्चेत्युक्त अनुरक्तानाम परम सुखदश्चेत्याह यद्वा वा शब्दा वित कैवि हारे रास क्रीडायां सौगन्धिकस्य गन्धवं गंधायाम स्पर्शेन सौगंधिकगंधि १७ ॥ ॥ ॥

एव परमानुग्रहं सम्भावयन्नाशङ्कापरिहरति नममुपेष्यतीति यद्यप्यहं कंसेन प्रहितः अतस्तस्य दूतः तथापि मय्यपि अरेरयमिति बुद्धिं नोपैष्य
न कर्हिचिदपि यतो विश्वदृक् सर्वज्ञः अतो मम चेतसो बहिरन्तश्च यदीहितं तच्चेष्टितं च वेत्ति क्षेत्रज्ञः अमलेन ज्ञानेन पश्यति
भाव चेतसो बहिरेव के सम्भवन्ति अन्तस्तु कंसमेव मद् इति स्थितो नाना नीति यद्यप्येवं जगत ईहितमिति १८ यदि अङ्घ्रिमूले
अवहितं सावधानं कृताञ्जलिं ईक्षिता तदा सपद्येव अपध्वस्तानि समस्तानि किल्बिषाणि यस्य सः वोढा प्राप्स्यामि इति १९ अथ मां परि
रप्स्यते आलिङ्गिष्यति तदा मम आत्मा देहः तीर्थीक्रियते अतिपवित्रीक्रियते आत्मा इतस्ततो लिङ्गनात् कर्मात्मकः कर्ममयो बन्धः उच्छ्वसिति शिथि
लो भविष्यति अतो हेतोः २० तत आलिङ्गनानन्तरं ... लब्धाङ्ग सङ्गं ... जन्मभृतो महीयसा ... सर्वाधिको महीयसेति महीयसा कृष्णेन

न मय्युपैष्यत्यरिबुद्धिमच्युतः कंसस्य दूतः प्रहितोऽपि विश्वदृक् । योऽन्तर्बहिश्चेतस एतदीहितं क्षेत्रज्ञ
ईक्षत्यमलेन चक्षुषा ॥ १८ ॥ अप्यङ्घ्रिमूलेऽवहितं कृताञ्जलिं मामीक्षिता सस्मितमार्द्रया दृशा । सपद्यपध्व
स्तसमस्तकिल्बिषो वोढा मुदं वीतविशङ्क ऊर्जिताम् ॥ १९ ॥ सुहृत्तमं ज्ञातिमनन्यदैवतं दोर्भ्यां बृहद्भ्यां परि
रप्स्यतेऽथ माम् । आत्मा हि तीर्थीक्रियते तदैव मे बन्धश्च कर्मात्मक उच्छ्वसित्यतः ॥ २० ॥ लब्ध्वाङ्गसङ्गं प्रणतं
कृताञ्जलिं मां वक्ष्यतेऽक्रूर ततेत्युरुश्रवाः । तदा वयं जन्मभृतो महीयसा नैवादृतो यो धिगमुष्य जन्म त
त् ॥ २१ ॥ न तस्य कश्चिद्दयितः सुहृत्तमो न चाप्रियो द्वेष्य उपेक्ष्य एव वा । तथापि भक्तान्भजते यथा तथा
सुरद्रुमो यद्वदुपाश्रितोऽर्थदः ॥ २२ ॥ किं चाग्रजो मावनतं यदूत्तमः स्मयन्परिष्वज्य गृहीतमञ्जलौ । गृहं प्रवे
श्याप्तसमस्तसत्कृतं सम्प्रक्ष्यते कंसकृतं स्वबन्धुषु ॥ २३ ॥

नादृत तस्य जन्म धिक् अमुष्य जन्म ॥ २१ ॥ ननु सुहृदादिषु
पक्षपातयुक्तो जीवधर्मो कथमीश्वरे सम्भवति अत आह न तस्येति दयितः प्रियः सुहृदादिः विशेषः प्रियः सुहृत्तमो हितः तद्विपरीतो द्वेष्यः
उपेक्ष्यश्च तिरस्कृतः उपेक्ष्य इति विभागो न सतीति तस्य तथापि भक्तान् भजते न तत्र च यथा ये भक्तास्तान् तथा भजते ये यथा मां प्रपद्यन्ते ।
तांस्तथैव भजाम्यहमिति भगवद्वचनात् अविषमत्वेऽपि भक्तेभ्य एव फलं ददाति दृष्टान्तः यद्वत् सुरद्रुमः इति ॥ २२ ॥ यो मया अञ्जलि
कृत्य तं न हि स गृहीतमो आप्तानि समस्तानि अर्घादिसत्कृतानि येन तं माम् ॥ २३ ॥ ॥

श्री०भा०
द० पू०
टी०
८६

सनुमार्गमपि न वेद तथापि रथेन प्राप्त इति २४ अखिलेति लोकपाले किरीटैर्जुष्टा अमला पादरेणवो यस्य तस्य क्षितिकौतुकानि क्षितेरलंकाररूपाणि २५ तद्दर्शनेन य आह्लादस्तेन विवृद्धः संभ्रमो यस्य स प्रेम्णा ऊर्ध्वानि रोमाणि यस्य स अश्रुकलाभिराकुले ईक्षणे यस्य स अकुलेक्षणोऽयमपि स्पष्टत्वम् ... इति दुर्लभता भावयन् २६ ननु किं स पापेन ... इति शमस्य ... हरेश्चिंतामितदेहभाजाम् ... इति २७ ननु ... हितं ... सज्जनः इति वा २७ नन ... ततो भान्नग्नतोऽपि ... २८ ननु कोऽपि

श्रीशुक उवाच १ निसंचिंतयन्नकृष्णौ श्वफल्कतनयोध्वनि रथेनगोकुलंप्राप्तः सूर्यश्चास्तगिरिं नृप २४ पदानि तस्याखिललोकपालकिरीटजुष्टामलपादरेणोः ददर्शगोष्ठे क्षितिकौतुकानि विलक्षितान्यब्जयवांकुशाद्यैः २५ तद्दर्शनाह्लादविवृद्धसंभ्रमः प्रेम्णोर्ध्वरोमाश्रुकलाकुलेक्षणः रथादवस्कंद्य स तेष्वचेष्टत प्रभोरमून्यंघ्रिरजांस्यहो इति २६ देहंभृतामियानर्थो हित्वा दंभं भियं शुचं संदेशाद्यो हरेर्लिंगदर्शनश्रवणादिभिः २७ ददर्श कृष्णं रामं च व्रजे गोदोहनं गतौ पीतनीलांबरधरौ शरदंबुरुहेक्षणौ २८ किशोरौ श्यामलश्वेतौ श्रीनिकेतौ बृहद्भुजौ सुमुखौ सुंदरवरौ बालद्विरदविक्रमौ २९ ध्वजवज्रांकुशांभोजैश्चिह्नितैरंघ्रिभिर्व्रजं शोभयंतौ महात्मानौ सानुक्रोशस्मितेक्षणौ ३० उदाररुचिरक्रीडौ स्रग्विणौ वनमालिनौ पुण्यगंधानुलिप्तांगौ स्नातौ विरजवाससौ ३१ प्रधानपुरुषावाद्यौ जगद्धेतू जगत्पती अवतीर्णौ जगत्यर्थे स्वांशेन बलकेशवौ ३२ दिशो वितिमिरा राजन्कुर्वाणौ प्रभया स्वया यथा मारकतः शैलो रौप्यश्च कनकाचितौ ३३ ॥

२९ अनुकंपासहितस्मितयुक्तमीक्षणं ययोः ३० उदाररुचिरक्रीडौ ययोस्तौ स्रग्विणौ स्नातत्वाद्विरजलंकृतौ ३१ प्रधानपुरुषौ भक्तिपुरुषात्मकौ ... कृत ... जगद्धेतू ... विपरीता वा चेतनाचेतनानां हेतुर्हेतुमद्भावः जगत्सर्गादिप्रेप्सा ... राम
मारः पतनमनाय स्वांशेन ... बलकेशवौ सन्तौ ३२ स्वप्रभया वितिमिरा दिशः कुर्वाणौ कनकाचितौ सुवर्णव्याप्तावित्यर्थः
हि सालंकारमो शैलसादृश्यं यथामुक्त ३३ ॥ ॥ ॥ ८६

३४ भगवद्दर्शनाह्लादेन यद्बाष्पं तेन पर्याकुले ईक्षणे यस्य सः पुलकैः रचितानि अङ्गानि यस्य स्वाख्याने अक्रूरोऽहं नमस्करोमीति कथने नाशकत् ३५ अभिप्रेत्य अक्रूरोऽयमिति ज्ञात्वा लोकसहजमनोमुग्धो न परिभवपूर्वके चक्रेणाङ्कितेन पाणिना आकृष्य परिरेभे आलिङ्गितवान् ३६ पाणी अञ्जलिरूपेण स्थापितौ गृहीत्वा ३७ मधुपर्कं तदर्हणं च मधुपर्कार्हणं आहरत् आनीय समर्पितवानित्यर्थः ३८ ४० ४१ सौनपालैः सहिता अवयः सौनपाला इव सौनं पशुघातिस्थानं तत्पालकः ...

रथात्तूर्णमवप्लुत्य सोऽक्रूरः स्नेहविह्वलः । पपात चरणोपान्ते दण्डवद्रामकृष्णयोः ॥ ३४ ॥ भगवद्दर्शनाह्लादबाष्पपर्याकुलेक्षणः । पुलकाचिताङ्ग औत्कण्ठ्यात्स्वाख्याने नाशकन्नृप ॥ ३५ ॥ भगवांस्तमभिप्रेत्य रथाङ्गाङ्कितपाणिना । परिरेभेऽभ्युपाकृष्य प्रीतः प्रणतवत्सलः ॥ ३६ ॥ संकर्षणश्च प्रणतमुपगृह्य महामनाः । गृहीत्वा पाणिना पाणी अनयत्सानुजो गृहम् ॥ ३७ ॥ पृष्ट्वाथ स्वागतं तस्मै निवेद्य च वरासनं । प्रक्षाल्य विधिवत्पादौ मधुपर्कार्हणमाहरत् ॥ ३८ ॥ निवेद्य गां चातिथये संवाह्य श्रान्तमादृतः । अन्नं बहुगुणं मेध्यं श्रद्धयोपाहरद्विभुः ॥ ३९ ॥ तस्मै भुक्तवते प्रीत्या रामः परमधर्मवित् । मुखवासैर्गन्धमाल्यैः परां प्रीतिं व्यधात्पुनः ॥ ४० ॥ पप्रच्छ सत्कृतं नन्दः कथं स्थ निरनुग्रहे । कंसे जीवति दाशार्ह सौनपाला इवावयः ॥ ४१ ॥ योऽवधीत्स्वस्वसुस्तोकान्क्रोशन्त्या असुतृप्खलः । किं नु स्वित्तत्प्रजानां वः कुशलं विमृशामहे ॥ ४२ ॥ इत्थं सूनृतया वाचा नन्देन सुसभाजितः । अक्रूरः परिपृष्टेन जहावध्वपरिश्रमम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीभा० म० द० पू० अक्रूरागमनं नाम अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ श्रीशुक उ० । सुखोपविष्टः पर्यङ्के रामकृष्णोरुमानितः । लेभे मनोरथान्सर्वान्पथि यान्स चकार ह ॥ १ ॥

हिंसक

स्वस्वसुः स्वभगिन्याः तोकान् पुत्रान् असुतृप् खलः ... किं नु कुशलविचारं करोमीति ४२ मधुरया वाचा ... ४३ इति श्रीदशमे अष्टत्रिंशः ३८ ... अक्रूरेण पथि कालिन्द्यां ... स्पर्शनं १ ... रामकृष्णाभ्यां उरु अधिकं मानितः १ ॥

राम० रामायनम ॥

२ ३ हे तात हे सौम्य स्वागतं ... स्वज्ञातिबंधूनां सुहृदं ज्ञातयः सपिंडा बंधवः असपिंडाः सर्वेषां [illegible] नमीवं अपापमस्तु [illegible] ४ [illegible] हे अंग अस्माकं कुलस्यामयेरोगे [illegible] स्वानां ज्ञातीनां तत्प्रजासु च ५ [illegible] स्व. [illegible] पित्रोर्यद्धेतोः पुत्रमरणं ... ६ हे सौम्य स्वानां वीरदर्शनं ... ७ माधवः ।

किमत्रायं भगवति प्रसन्ने श्रीनिकेतने तथापि तत्परा राजन्न हि वांछंति किंचन २ सांप्रतं
नाशनं कृत्वा भगवान् रेवकोसुतः सुहृत्सु वृत्तं कंसस्य प्रष्टुं ह्यन्यच्चिकीर्षितं ३ श्रीभगवानु॰
तात सौम्यागतः कच्चित्स्वागतं भद्रमस्तु वः अपि स्वज्ञातिबंधूनामनमीवमनामयं ४ किं नुनः
कुशलं पृच्छे एधमाने कुलामये कंसे मातुलनाम्न्यंग स्वानां नस्तत्प्रजासु च ५ अहो अस्मदभूद्भूरि
पित्रोर्वृजिनमार्ययोः यद्धेतोः पुत्रमरणं यद्धेतोर्बंधनं तयोः ६ दिष्ट्याद्य दर्शनं स्वानां मह्यं वः सौ-
म्यकांक्षितं संजातं वर्ण्यतां तात तवागमनकारणं ७ श्रीशुक उवाच पृष्टो भगवता सर्वं वर्णयामा-
स माधवः वैरानुबंधं यदुषु वसुदेववधोद्यमं ८ यत्संदेशो यदर्थं वा दूतः संप्रेषितः स्वयं यदुक्तं नार-
देनास्य स्वजन्मानकदुंदुभेः ९ श्रुत्वाक्रूरवचः कृष्णो बलश्च परवीरहा प्रहस्य नंदं पितरं राज्ञा
दिष्टं विजज्ञतुः १० गोपान्समादिशत्सोपि गृह्यतां सर्वगोरसः उपायनानि गृह्णीध्वं युज्यंतां शकटा-
नि च ११ यास्यामः श्वो मधुपुरीं दास्यामो नृपते रसान् द्रक्ष्यामः सुमहत्पर्व यांति जानपदाः किल १२
एवमाघोषयत्क्षत्रा नंदगोपः स्वगोकुले गोप्यस्तास्तदुपश्रुत्य बभूवुर्व्यथिता भृशं १३ रामकृष्णौ पु-
रीं नेतुमक्रूरं व्रजमागतं १३ ॥

धीर्वशज ८ य यन्मे स्वयं ... संदेशो यस्य यदर्थं ... नार्पः [illegible]
नां आनकदुंदुभेः सकाशात् ९ विजज्ञतुः विशेषेण ज्ञापयामासतुः १० सोपि नंदो गोपान् समादिशत् [illegible]
गोरसः [illegible] उपायनानि [illegible] ११ [illegible] १२ [illegible]
[illegible] जीवनं [illegible]
मि १३ ॥

तापालिंगान्यहपचनि कृष्णिरिति मेनश्चवलेनकतोपोह तानस्तेनप स्वासस्नेनस्नानामुखश्रीर्यासाता वृन्दवृरिनिदकूला निवला।
मानिषेकशाय्यं पयश्चत्समीवुकूलाद्पोपासातपाभ्रता काश्चनकेश्चवृरिनि १४ तस्पश्रीकस्मपामुख्यानन्नित्रभ्रा श्रेशैमपद्म।
त्वरादिह्लज्ञपीपासाता। इमलोकेदेहमपिनज्ञा नानिमनुज्ञाइवेति १५ अपरीविषय शौरमेहि मपरस्प सेमुद्र कपुमता अनुरागा
प्रस्मिनेतनेर्शिता: इरिस्प्राय्मीति हरिस्प्रा मनीषा चित्ताभानुवानियासुता १६ १७ विरहेणकानवाविह्लता अर्जुन आशमाक्रिया
सीता। १८ कलसगतिविधायविद्गुहमीति विधानार प्रत्येकमपोकोश्चमप्ताह अहो इतिमेत्याहिमापर्वानमानापनमा इत्यत्रक।
नेत्पर्यन अपाद्मभोगानायतानविपुलनिश्चिमोजयमितस्नानन्तावतव दयावालिशोपिनलमित्याह अपापकेमिति १९ विगाहितानवदकर्म

कामिनमलकमहतापश्चात्सम्लानमुखश्रियः संसदुकूलवलयकेशान्यापाद्यकाश्चन १४
अन्यास्त्वनुध्याननिरुद्धाशेषवृत्तयः नाभ्यजानन्निमंलोकमात्मलोकंगताइव १५ स्मरंत्य
श्चापराः शौरेरनुरागस्मितेरिताः हृदिस्पृशश्चित्रपदागिरःसंमुमुहुःस्त्रियः १६ गतिसुललितचेष्टा
स्निग्धहासावलोकनं शोकापहानिनर्माणिप्रोद्दामचरितानिच १७ चिंतयंत्योमुकुंदस्यभीताविर
हकातराः समेताःसंघशःप्रोचुरश्रुमुख्योऽच्युताशयाः १८ गोप्यऊचुः अहोविधातस्तवनक्वचि
द्दयासंयोज्यमैत्र्याप्रणयेनदेहिन. तांश्चाकृतार्थान्वियुनंक्ष्यपार्थकंविचेष्टितंतेऽर्भकचेष्टितंयथा
२० यस्त्वंप्रदर्श्यासितकुंतलावृतंमुकुंदवक्त्रंसुकपोलमुन्नसं शोकापनोदस्मितलेशसुंदरंकरो
षिपारोक्ष्यमसाधुतेकृतं २० क्रूरस्त्वमक्रूरसमाख्ययास्मनश्चक्षुर्हिदत्तंहरसेबतार्शवत् येनैक
देशेखिलसर्गसौष्ठवंत्वदीयमद्राक्ष्मवयंमधुद्विषः २१॥ स्याह यस्त्वमिति शोकमपनुदतीशोकापनोद सचा

सौस्मितलेशश्च...तेनसुंदरमक्रूरस्पवक्र...पुनस्तस्पपारोक्ष्यं अदृश्यताकरोषि असलवकृतंकर्म असाधु निंद्यमित्यर्थः.
२० किंच रत्नापहारमिवनामिक्रूरत्वमित्याह क्रूरस्त्वमितिनन्वक्रूरो...मिति चेदनआह अक्रूरसमाख्ययेति...
भ्रवृति...नामीतिरेण...मेवागतो...हरामिनेपुण्यमत्वचक्षुरितिचेत्...मधुद्विषएकदेश
नेत्रवक्त्रादौ...नैपुण्यं अद्राक्ष्म...वयंतच्चक्षु अपभाव ममसाधर्म...मिति अमर्षे
...योजयन्नस्मानंधीकरोषि २१ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
द० पू०
टी०
८८

विधानात्वविहायपदुस्मरमूर्छ ननेवसमुरिनि वनखेदेक्षणभंगसौहृदयस्यस इहाहीनविहायअदामानानस्यैवदास्यमुपागता स्वकृतानुरा नन्दनेनैवग्लानाविनाधवत्ता अपिन अस्मान्नतमीभिस्तेनेनवनवप्रियपस्यस अतएवनिवारयामः इतिभावः २२ सेर्ष्यमपु. सुखप्रभातेति प्रजस्याते श्रीकृ.सस्यमुखपास्यति अदेरगात्कृस्पानिकम्बभजअपांगेनेनजपातेन तु स्मि. स्मित उत्तु मितंस्मितनरावअ सर्वामस्मिन्नान महा अपांगा कास्मिनस्मितेनासवकृ पेयमुखेनतयान मुख्यमेवसभासयनि २३ ननुहेत्रीणाविनाभिनत पामभवतुनोमत पाममान्मेनाह कृष्ण पित्रादिभिअपराधनेन अगामिष्यनोत्पाद्युक्तः हे अबला नासामधुकमजुनिर्भिमेतेर्वृ द्यीकृ.नोचित. तथ सासामलक्काविनैविभमैर्मनस्वकनापित्राहिपवमोपिमहावाजेपरे अस्मेवधेन संविपस्तपामनसौधीशेपियाम्या अविदः

ननेदसूनुः क्षणभंगसौहृदः समीहितेनः स्वकृतानुरावत विहायगेहान्स्वजनान्सुतान्पतीं हास्तमद्वीपमतानवप्रियः २२ सुखंप्रभातारजनीयमाप्रियः सम्पायभर्तृःपुरयोपितं धृतं पाःसे प्रविश्यपमुखंव्रजमयते: पास्यत्यपांगोल्कलितस्मितासवं २३ नासामकुंदोमधुमंजुभाषितैर्हृ होतचित्तःपरवाज्मनस्त्वपि कथंपुननेःप्रतिपास्यतेःवलागाम्याःसलज्जस्मितविभ्रमेभ्रमन् २४

स्व०८ आद्यधुवंतत्रदृशोभविष्यतेदाशार्हभोजांधककृष्णसात्वतां महोत्सवःश्रीरमणंगुणास्पदं द्रक्ष्यन्तियेचाध्वनिदेवकीसुतं २५ मे.तद्दिधस्याःकरणाभ्यनामभूदक्रूरइत्येतदतीवदारुणः योसौवनाश्वास्यसदुःखितंजनंप्रियात्प्रियंनेष्यतिपारमध्वनः २६ ॥

ग्राम कथंप्रतिपास्यति नेपेक्षितनक
पश्चिदिक्षपिरौं किंच भोजश्रुतस्संभाजो अन्यएवाद्यभविष्यतीत्याह अद्येति तत्रपुरेदाशार्हादीनामहश्व हखे महामुत्सवो भवि भविष्यतिये देवकीमुतद्रक्ष्यन्ति पाथेचोन्येअध्वनि गच्छन्तद्रक्ष्यन्ति तेषांमपिदृशो भविष्यतीति यद्वाहृष्टो न हि हृतीपालेषां दृशो नेत्राणिमहोत्सवो भविष्यतेत्यपास्यन्ति प्र पायेपस्यभवतेरानानेपदिस्वात् २५ अक्रूरशापमन्याह मेनाहिधस्यनि एषा विधा विधानकर्मयस्य आमपरानि कपस्य अक्रूरइतिशोभननामभभूत् नत्रहेतु अनीवदारुणः स्योहिप्रियात्प्रियाणां हरिप्रियेभक्तम्न अध्वनपारंअसदौचरेत्वाद्दतिदूरं देशंनेष्यति २६ ॥ ॥ ॥

रास:
८८

अहो धि गहनजो विलसितमाह अमाईधीरिति अनार्द्रीकृ दिना धीर्प्र [illegible] रप्यनधिरुद [illegible] ॥
स्पधिरचोपेत्तितनेन निवारितवानस्मि किं चरवचेति [illegible] यदि देवमस्माकमनुकूलं भवेत् [illegible] क [illegible] देवामध्ये [illegible]
कस्मात् [illegible] २९ [illegible] निवारयामि इति [illegible]
[illegible]
[illegible] २७ [illegible]

अनार्द्रश्री रे वसमास्थितोर यंत मन्मथी चत्वर ये लिदमीरा: ओधा अनीभि: स्वविरहयेत्तिंतदे
वेचमोह्य प्रसिकुलमीहते २१ निवारयाम: समुपेत्य माधवे किं नोकरिष्यन्कुलेव [illegible]
बा: मुकुन्दसंगो [illegible] ईदृत्यजोई वनविधवासितदीनचेतसा २८ यस्यानुरोगललित
वल्गुमन्दसीलावलाकपरिरंभणरासगोष्ठी नीला: स्मन: स्मरणमिव [illegible] विमातेनीय:
कथं [illegible] तरे मतमो वरतं २९ गोकुः [illegible] मनेन [illegible] परी [illegible] मुवरसजः [illegible]
कम्लक [illegible] अतिरोहतोम [illegible] ममनेमुकप्यंभवम ३० श्रीप्र
[illegible] विरहातुरा [illegible] मानसा विसज्य [illegible]
सम्वरंगो विरदासा दरमावति ३३ ॥

विरमतीच अनुराग [illegible]
[illegible] २९ किंच [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ३० [illegible] 'कूरमेकूरत' [illegible]
गोधीमनोरथाराम [illegible] ३१ ॥ " "

[illegible] ॥ ३२ ॥ [illegible] ॥ ३३ ॥ [illegible] ॥ ३४ ॥ [illegible] ॥ ३५ ॥ [illegible] ॥ ३६ ॥ [illegible] ॥ ४० ॥ [illegible]

स्त्रीणामेवं रुदन्तीनामुदिते सवितर्यथ । अक्रूरश्चोदयामास कृतमैत्रादिको रथम् ॥ ३२ ॥ गोपास्तमन्वसज्जन्त नन्दाद्याः शकटैस्ततः । आदायोपायनं भूरि कुम्भान् गोरससम्भृतान् ॥ ३३ ॥ गोप्यश्च दयितं कृष्णमनुव्रज्यानुरञ्जिताः । प्रत्यादेशं भगवतः काङ्क्षन्त्यश्चावतस्थिरे ॥ ३४ ॥ तास्तथा तप्यतीर्वीक्ष्य स्वप्रस्थाने यदूत्तमः । सान्त्वयामास सप्रेमैरायास्य इति दौत्यकैः ॥ ३५ ॥ यावदालक्ष्यते केतुर्यावद्रेणू रथस्य च । अनुप्रस्थापितात्मानो लेख्यानीवोपलक्षिताः ॥ ३६ ॥ ता निराशा निववृतुर्गोविन्दविनिवर्तने । विशोका अहनी निन्युर्गायन्त्यः प्रियचेष्टितम् ॥ ३७ ॥ भगवानपि सम्प्राप्तो रामाक्रूरयुतो नृप । रथेन वायुवेगेन कालिन्दीमघनाशिनीम् ॥ ३८ ॥ तत्रोपस्पृश्य पानीयं पीत्वा मृष्टं मणिप्रभम् । वृक्षषण्डमुपव्रज्य सरामो रथमाविशत् ॥ ३९ ॥ अक्रूरस्तावुपामन्त्र्य निवेश्य च रथोपरि । कालिन्द्या ह्रदमागत्य स्नानं विधिवदाचरत् ॥ ४० ॥ निमज्ज्य तस्मिन् सलिले जपन् ब्रह्म सनातनम् । तावेव ददृशेऽक्रूरो रामकृष्णौ समन्वितौ ॥ ४१ ॥ तौ रथस्थौ कथमिह सुतावानकदुन्दुभेः । तर्हि स्वित् स्यन्दने न स्त इत्युन्मज्ज्य व्यचष्ट सः ॥ ४२ ॥ तत्रापि च यथापूर्वमासीनौ पुनरेव सः । न्यमज्जद्दर्शनं यन्मे मृषा किं सलिले तयोः ॥ ४३ ॥ भूयस्तत्रापि सोऽद्राक्षीत् स्तूयमानमहीश्वरम् । सिद्धचारणगन्धर्वैरसुरैर्नतकन्धरैः ॥ ४४ ॥ सहस्रशिरसं देवं सहस्रफणमौलिनम् । नीलाम्बरं विसश्वेतं शृङ्गैः श्वेतमिव स्थितम् ॥ ४५ ॥ तस्योत्सङ्गे घनश्यामं पीतकौशेयवाससम् । पुरुषं चतुर्भुजं शान्तं

[illegible] ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ [illegible] ॥ ४७ ॥ [illegible]

श्रीमते नु वीयस्य तन्नतानामिति कोपस्य न चेतशोभनो कलौ अरुणोऽधरो यस्य तत् ४७ तुगाव्वंसौ उरःस्थले श्रीर्यस्य तत्त्ववलिम
त्पल्लवोदरं लप विमिति तुंगमांसोरस्थलं यस्य नितंबहे लिमच्चनं पल्लवत् श्रृष्वत्पल्लवतुल्यमुदरं यस्य तत् ४८ कटिर्नितंबः तटं कटिजाणांनं सह
जानुद्वयं च तलं तटं तत्कटिस्तटं श्रोणिश्च करभोरू द्वयेनान्वितं मित्यर्थः करभोर्मकरं पैनयान्वितं ४९ तुंगौ ईषदुन्नतौ
ये कौ अरुणानखव्रातदीधितयः तैर्वृतं नवांगुलयः अंगुष्ठौ च दलानि तैर्विलसत् श्रीमत् पादपंकजं यस्य तत् ५० महार्ह

चारुप्रसन्नवदनं चारुहासनिरीक्षणं। सुभ्रून्नसं चारुकर्णं सुकपोलारुणाधरं ४७ प्रलं-
बपीवरभुजं तुंगांसोरस्थलश्रियं कंबुकंठं निम्ननाभिं वलिमत्पल्लवोदरं ४८ बृहत्कटितट-
श्रोणिकरभोरुद्वयान्वितं चारुजानुयुगं चारुजंघायुगलसंयुतं ४९ तुंगगुल्फारुणनखव्रा-
तदीधितिभिर्वृतं नवांगुल्यंगुष्ठदलैर्विलसत्पादपंकजं ५० सुमहार्हमणिव्रातकिरीटकट-
कांगदैः कटिसूत्रब्रह्मसूत्रहारनूपुरकुंडलैः ५१ भ्राजमानं पद्मकरं शंखचक्रगदाधरं श्री-
वत्सवक्षसं भ्राजत्कौस्तुभं वनमालिनं ५२ सुनंदनंदप्रमुखैः पार्षदैः सनकादिभिः सुरेशैर्ब्रह्म-
रुद्राद्यैः नवभिश्च द्विजोत्तमैः ५३ प्रह्लादनारदवसुप्रमुखैर्भागवतोत्तमैः स्तूयमानं पृथग्भावैर्व-
चोभिरमलात्मभिः ५४ श्रिया पुष्ट्या गिरा कांत्या कीर्त्या तुष्ट्येलयोर्जया विद्ययाऽविद्यया श-
क्त्या मायया च निषेवितं ५५ विलोक्य सुभृशं प्रीतो भक्त्या परमया युतः हृष्यत्तनूरुहो भावप-
रिक्लिन्नात्मलोचनः ५६ गिरा गद्गदयास्तौषीत् सत्त्वमालंब्य सात्वतः प्रणम्य मूर्ध्नावहितः
कृतांजलिपुटः शनैः ५७ इति श्रीभा० म० दशमस्कंधे ऽक्रूरप्रतियाने एकोनचत्वारिंशो० ३९

मणिव्राता येषु तैः किरीटादिभिः ५१ ५२ पद्मभावोऽनिरुद्धोपाधैयाते तत्रपार्षदैः स्वामीति लक्ष्मणमानसनकादिभिः रुद्रेनेति च।
स्वा द्योमहेश्वर इति मरीच्यादिभिर्नवद्विजोत्तमैः ५३ प्रजापतिरिति ५३ वसुरूपरिचर प्रह्लादनारदवसव प्रमुखा येषामिति पद्देव
मिति च प्रोक्ताः वचोभिः पृथग्भावैर्वचोभिरितिवा ५४ विद्याविद्ये जीवानां मुक्तिसंसृतिहेतू मायातयो इति परमेश्वरकार
णोपाधिः शक्तिरादिविनिसवितशान श्रीमन्नारायणमिति निषेवितं ५५ विलोक्य सुभृशं प्रीत इत्यलंकृत्य सोऽक्रूरः सात्वतः ज्ञा
त्वेति ५६ ५७ इति श्रीभागवते दशमे एकोनचत्वारिंशो २९ टीकायां रामायन श्री

श्रीभा० द० स्कं० १००

[illegible]

अक्रूर उवाच ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नतोस्म्यहं त्वाखिलहेतुहेतुं नारायणं पुरुषमाद्यमव्ययं यन्नाभिजातादरविंदकोशाद्ब्रह्माविरासीद्यत एष लोकः १ भूस्तोयमग्निः पवनः खमादिर्महानजादिर्मन इंद्रियाणि सर्वेंद्रियार्था विबुधाश्च सर्वे ये हेतवस्ते जगतोंगभूताः २ नैते स्वरूपं विदुरात्मनस्ते ह्यजादयोऽनात्मतया गृहीताः अजोनुबद्धः स गुणैरजाया गुणात्परं वेद न ते स्वरूपं ३ त्वां योगिनो यजंत्यद्धा महापुरुषमीश्वरं साध्यात्मं साधिभूतं च साधिदैवं च साधवः ४ ॥

[illegible] ४ ॥

जलेन

राम १००

[illegible]

त्रय्या च विद्यया केचित्त्वां वै वैतानिका द्विजाः । यजन्ते विततैर्यज्ञैर्नानारूपामराख्यया ५ ए
के त्वाखिलकर्माणि संन्यस्योपशमं गताः । ज्ञानिनो ज्ञानयज्ञेन यजन्ति ज्ञानविग्रहं ६ अ
न्ये च संस्कृतात्मानो विधिनाभिहितेन ते । यजन्ति त्वन्मयास्त्वां वै बहुमूर्त्येकमूर्त्तिकं ७
त्वामेवान्ये शिवोक्तेन मार्गेण शिवरूपिणं बह्वाचार्यविभेदेन भगवन्समुपासते ८ सर्वे ए
व यजन्ति त्वां सर्वदेवमयेश्वरं येऽप्यन्यदेवताभक्ता यद्यप्यन्यधियः प्रभो ९ यथाद्रिप्रभवा न
द्यः पर्जन्यापूरिताः प्रभो विशन्ति सर्वतः सिन्धुं तद्वत्त्वां गतयोऽन्ततः १० सत्त्वं रजस्तम इति भव
तः प्रकृतेर्गुणाः तेषु हि प्राकृताः प्रोक्ता आब्रह्मस्थावरादयः ११ ॥

[illegible]

श्री०भा०
१०.४०
टी०
१०१

[illegible commentary]

तुभ्यं नमस्ते स्त्वविषक्तहृष्टये सर्वात्मने सर्वधियां च साक्षिणे गुणप्रवाहो यमविद्यया कृ-
तः प्रवर्त्तते देवनृतिर्यगात्मसु २२ यस्याग्निरास्यं द्यौर्मूर्द्धा खं नाभिश्चरणौ क्षितिः शीर्षं च सूर्यो नभो नाभिरथो
दिशः श्रुतिः द्यौः कं सुरेन्द्रास्तव बाहवोऽर्णवाः कुक्षिर्मरुत्प्राणबलं प्रकल्पितं २३ रोमाणि
वृक्षौषधयः शिरोरुहा मेघाः परस्यास्थिनखानि तेऽद्रयः निमेषणं रात्र्यहनी प्रजापतिर्मे-
ढ्रस्तु वृष्टिस्तव वीर्यमिष्यते २४ त्वय्यव्ययात्मन्पुरुषे प्रकल्पिता लोकाः सपाला बहुजी-
वसंकुलाः यथा जले संजिहते जलौकसोऽप्युदुम्बरे वा मशका मनोमये २५ यानि यानीह
रूपाणि क्रीडनार्थं बिभर्षि हि तैरामृष्टशुचो लोका मुदा गायन्ति ते यशः २६ नमः कारण-
मत्स्याय प्रलयाब्धिचराय च हयशीर्ष्णे नमस्तुभ्यं मधुकैटभमृत्यवे २७ ॥

[illegible commentary]

राम:
१०१

[illegible]

अकूपाराय बृहते नमो मन्दरधारिणे । क्षित्युद्धारविहाराय नमः शूकरमूर्तये १८ नमस्तेऽद्भुतसिंहाय साधुलोकभयापह । वामनाय नमस्तुभ्यं क्रान्तत्रिभुवनाय च १९ नमो भृगूणां पतये दृप्तक्षत्रवनच्छिदे । नमस्ते रघुवर्याय रावणान्तकराय च २० नमस्ते वासुदेवाय नमः सङ्कर्षणाय च । प्रद्युम्नायानिरुद्धाय सात्वतां पतये नमः २१ नमो बुद्धाय शुद्धाय दैत्यदानवमोहिने । म्लेच्छप्रायक्षत्रहन्त्रे नमस्ते कल्किरूपिणे २२ भगवञ्जीवलोकोऽयं मोहितस्तव मायया । अहं ममेत्यसद्ग्राहो भ्राम्यते कर्मवर्त्मसु २३ अहं चात्मात्मजागारदारार्थस्वजनादिषु । भ्रमामि स्वप्नकल्पेषु मूढः सत्यधिया विभो २४ अनित्यानात्मदुःखेषु विपर्ययमतिर्ह्यहम् । द्वन्द्वारामस्तमोविष्टो न जाने त्वात्मनः प्रियम् २५ यथाबुधो जलं हित्वा प्रतिच्छन्नं तदुद्भवैः । अभ्येति मृगतृष्णां वै तद्वत्त्वाहं पराङ्मुखः २६ नोत्सहेऽहं कृपणधीः कामकर्महतं मनः । रोद्धुं प्रमाथिभिश्चाक्षैर्ह्रियमाणमितस्ततः २७ सोऽहं तवाङ्घ्र्युपगतोऽस्म्यसतां दुरापं तच्चाप्यहं भवदनुग्रह ईश मन्ये । पुंसो भवेद्यर्हि संसरणापवर्गस्त्वय्यब्जनाभ सदुपासनया मतिः स्यात् २८

[illegible]

श्री·भा·
१० स्क·
टी·
१०२

[illegible]

नमो विज्ञानमात्राय सर्वप्रत्ययहेतवे पुरुषेशप्रधानाय ब्रह्मणेऽनन्तशक्तये २९ नमस्ते वासुदेवाय सर्वभूतक्षयाय च हृषीकेश नमस्तुभ्यं प्रपन्नं पाहि मां प्रभो ३० इति श्रीभागवते म० द० अक्रूरस्तुतिर्नाम चत्वारिंशोऽध्यायः ४० श्रीशुक उवाच स्तुवतस्तस्य भगवान्दर्शयित्वा जले वपुः भूयः समाहरत्कृष्णो नटो नाट्यमिवात्मनः १ सोऽपि चान्तर्हितं वीक्ष्य जलादुन्मज्य सत्वरः कृत्वा चावश्यकं सर्वं विस्मितो रथमागमत् २ तमपृच्छद्धृषीकेशः किं ते दृष्टमिवाद्भुतम् भूमौ वियति तोये वा तथा त्वां लक्षयामहे ३ अक्रूर उवाच अद्भुतानीह यावन्ति भूमौ वियति वा जले त्वयि विश्वात्मके तानि किं मेऽदृष्टं विपश्यतः ४ यत्राद्भुतानि सर्वाणि भूमौ वियति वा जले तं त्वानुपश्यतो ब्रह्मन्किं मे दृष्टमिहाद्भुतम् ५ ॥

[illegible] ५ ॥

राम
१०२

गांदिनीसुतोऽक्रूरः ६ दृष्टिं नाददुः पश्यंत एव स्थिता इत्यर्थः ७ गमकृतास्तामनसा ... स्थिता ८ प्रश्रितं विनीतं ९ सहयानः ... प्रविशतां ...
... १० ११ सनाथान्कुरु ... सहाग्रजः सगोपालैः ... १२ ... १३ ...
... एकांतभक्तानां ... चलेभे १४ अपुनन् पवित्रितवत्यः याः शिरसा ... १५ ... नमस्करोति १६

श्रीशुक उवाच इत्युक्त्वा चोदयामास स्यंदनं गांदिनीसुतः मथुरामनयद्रामं कृष्णं चैव दिनात्यये
६ मार्गे ग्रामजना राजंस्तत्रतत्रोपसंगताः वसुदेवसुतौ वीक्ष्य प्रीता दृष्टिं न चाददुः ७ तावद्व्रजौ
कसस्तत्रैव गोपा रथोत्तमाः पुरोपवनमासाद्य प्रतीक्षंतो वतस्थिरे ८ तान्समेत्याह भगवानक्रू

१४

रं जगदीश्वरः गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रश्रितं प्रहसन्निव ९ भवान्प्रविशतामग्रे सहयानः पुरीं
गृहं वयं त्विहावमुच्याथ ततो द्रक्ष्यामहे पुरीं १० अक्रूर उवाच नाहं भवद्भ्यां रहितः प्रवेक्ष्ये मथुरां
प्रभो त्यक्तुं नार्हसि मां नाथ भक्तं ते भक्तवत्सल ११ आगच्छ याम गेहान्नः सनाथान्कुर्वधोक्षज स
हाग्रजः सगोपालैः सुहृद्भिश्च सुहृत्तम १२ पुनीहि पादरजसा गृहान्नो गृहमेधिनां यच्छौचेनानु
तृप्यंति पितरः साग्नयः सुराः १३ अवनिज्यांघ्रियुगलमासीच्छ्लोक्यो बलिर्महान् ऐश्वर्यमतुलं
लेभे गतिं चैकांतिनां तु या १४ आपस्तेंघ्र्यवनेजन्यस्त्रींल्लोकाञ्छुचयोऽपुनन् शिरसाधत्त
याः शर्वः स्वर्याताः सगरात्मजाः १५ देवदेव जगन्नाथ पुण्यश्रवणकीर्तन यदूत्तमोत्तमश्लोक ना
रायण नमोस्तु ते १६ श्रीभगवानुवाच आयास्ये भवतो गेहमहमार्यसमन्वितः यदुचक्रद्रुहं हत्वा
वितरिष्ये सुहृत्प्रियं १७ श्रीशुक उवाच एवमुक्तो भगवताक्रूरो विमना इव पुरीं प्रविष्टः कंसा
य कर्मावेद्य गृहं ययौ १८ अथापराह्ने भगवान्कृष्णः संकर्षणान्वितः मथुरां प्राविशद्गोपैर्दिदृक्षुः प

... इति अत्र परमस्य ... मत्वा ... भवति १६ अरीणां यदुचक्रं यदुसमूहं ... तं कंसं ह
त्वा सुहृदां प्रियं वितरिष्ये दास्यामि १७ रामकृष्णावानीतौ ... कर्मावेद्य समर्प्येति १८ अथ परिवारे
न प्राविशत् १९

[illegible] ददर्शतामिति स्फाटिकानि तुंगानि गोपुराणि पुरद्वाराणि [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] स्फटिक [illegible] २१ [illegible]
[illegible] ३४ [illegible]

ददर्शतांस्फाटिकतुंगगोपुरद्वारांवृहद्धेमकपाटतोरणां। ताम्रारकोष्ठांपरिखादुरासदामुद्या-
नरम्योपवनोपशोभितां २० सौवर्णशृंगाटकहर्म्यनिष्कुटैः श्रेणीसभाभिर्भवनैरुपस्कृतां वै-
डूर्यवज्रामलनीलविद्रुमैर्मुक्ताहरिद्भिर्वलभीषुवेदिषु २१ जुष्टेषुजालामुखरंध्रकुट्टिमे-
ष्वाविष्टपारावतबर्हिनादितां संसिक्तरथ्यापणमार्गचत्वरां प्रकीर्णमाल्यांकुरलाजतंडुलां
२२ आपूर्णकुंभैर्दधिचंदनोक्षितैः प्रसूनदीपावलिभिःसपल्लवैः सवृंदरंभाक्रमुकैःसकेतु-
भिःस्वलंकृतद्वारगृहांसपट्टिकैः २३ तांसंप्रविष्टौवसुदेवनंदनौवृतौवयस्यैर्नरदेववर्त्म-
ना द्रष्टुंसमीयुस्त्वरिताःपुरस्त्रियोहर्म्याणिचैवारुरुहुर्नृपोत्सुकाः २४

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] २३ [illegible] २४ ॥१॥

[illegible] ... विपरीत ... निचयाभिस्ता युगलेषु ... [illegible]
[illegible] ... २४ ... [illegible] ... २५ ... [illegible]
[illegible] ... २६ ... [illegible]
[illegible] ... २७ मुद्र ... [illegible]

काश्चिद् दर्पणं ... विस्मृत्य चैकं युगले च पपुरपराः कृतैकपत्रस्रवणोऽकनत्पुरा
... द्वितीयं त्वपराः स्वलोचने २५ ... मानो ...
... विनिशम्य निस्वनं निपाययंत्यो ... मातरः २६ मनांसि तासामरविन्द
लोचने ... लोकने जहार मत्तद्विरदेन्द्रविक्रमो हरः शोद ... मनोभु
वे २७ ... मनुदुस्चेतसस्तत ... मिताः ... मानाः आनंदम ...
... हरिदं ... २८ ... प्रीत्युत्फुल्लमु
खाम्बुजाः ... प्रमदावलिकेशवो २९ ... धरं ...
... जातयः ३० ऊचुः ... किमचरन्महत् ...
... लोकमहोत्सवो ३१ ... गजः ...
... निच ३२ ... वाहितो ...
... ३३ ... भगवन्ना ... सर्वतः ... सुरुमैः ३४
... गिरिवनेचराः ... कि मुहुर्मुर्हुराराजद्वयापभीषण ३५ ॥

[illegible]
[illegible] ... श्रीमानो ... [illegible]
[illegible] ... कुसुम ... [illegible] २८
२९ ... ३१ ... ३२ ३३ ... ३४ ...
... ३५ ॥

राजकुलानि राजकीया… [illegible] ३६ ३७ [illegible] ३८ ३९ [illegible]
[illegible] ४० [illegible] ४१ [illegible] ४२ ४४ [illegible]
[illegible] ४६ [illegible]

मातामुवलिशाभेवद्यार्घ्यपरिजिजीविषा बभंजतिपंतिलपंतिह भेरीजकुलानि हि ३६ एवंविक
ल्पमानस्य कुपितो देवकीसुतः रजकस्य कराग्रेण शिरः कायादपाहरत् ३७ तस्यानुजीविनः
सर्वे वासः कोशान्विसृज्य वै दुद्रुवुः सर्वतो मार्गं वासांसि जगृहेऽच्युतः ३८ वसित्वात्मप्रियं वस्त्रं कृ
ष्णः संकर्षणस्तथा शेषाण्यादत्त गोपेभ्यो विसृज्य भुवि कानिचित् ३९ ततस्तु वायकः प्रीतस्तयो
र्वेषमकल्पयत् विचित्रवर्णैश्चैलेयैराकल्पैरनुरूपतः ४० नानालक्षणवेषाभ्यां कृष्णरामौ वि
रेजतुः स्वलंकृतौ बालगजौ पर्वणीव सितेतरौ ४१ तस्य प्रसन्नो भगवान्प्रादात्सारूप्यमात्मनः श्रि
यं च परमां लोके बलैश्वर्यस्मृतीन्द्रियम् ४२ ततः सुदाम्नो भवनं मालाकारस्य जग्मतुः तौ दृष्ट्वा स
समुत्थाय ननाम शिरसा भुवि ४३ तयोरासनमानीय पाद्यं चार्घ्यार्हणादिभिः पूजां सानुगयो
श्चक्रे स्रक्ताम्बूलानुलेपनैः ४४ प्राह नः सार्थकं जन्म पावितं च कुलं प्रभो पितृदेवर्षयो मह्यं तु
ष्टा ह्यागमनेन वाम् ४५ भवन्तौ किल विश्वस्य जगतः कारणं परम् अवतीर्णाविहांशेन क्षेमाय च
भवाय च ४६ न हि वां विषमा दृष्टिः सुहृदोर्जगदात्मनोः समयोः सर्वभूतेषु भजन्तं भजतोरपि ४७
तावाज्ञापयतं भृत्यं किमहं करवाणि वाम् पुंसोऽत्यनुग्रहो ह्येष भवद्भिर्यन्नियुज्यते ४८ इत्यभिप्रेत्य
राजेन्द्र सुदामा प्रीतमानसः शस्तैः सुगन्धैः कुसुमैर्माला विरचिता ददौ ४९ ताभिः स्वलंकृतौ प्रीतौ कृष्णरा
मौ सहानुगौ प्रणताय प्रपन्नाय ददतुर्वरदौ वरान् ५० सोऽपि वव्रेऽचलां भक्तिं तस्मिन्नेवाखिलात्मनि
तद्भक्तेषु च सौहार्दं भूतेषु च दयां पराम् ५१ इति तस्मै वरं दत्त्वा श्रियं चान्वयवर्धिनीम् बलमायुर्यशः कान्तिं
निर्जगाम सहाग्रजः ५२ इति श्री भा० म० स्कं० नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१ [illegible]
[illegible] ४१ [illegible] ५२ ४१ [illegible]

[illegible] अगविलेपनं [illegible] अङ्गविलेपनात्‌ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

श्रीमान्नारायणऋषिरुवाच अथ व्रजनरोजपथेन माधवः स्निग्धगङ्गीतोसांगविलेपभाजनी विलोक्य कु
ब्जां युवतीं वराननां पप्रच्छ यांतीं प्रहसन् रसप्रदः १ का त्वं वरोर्वेतदु हानुलेपनं कस्यांगने वा कथयस्व
स्वसा भुजः देह्यावयोरंगविलेपमुत्तमं श्रेयस्ततस्तेन चिराद्भविष्यति २ सैरंध्र्युवाच दास्यस्म्यहं सु
न्दर कंसमता त्रिवक्रनामा ह्यनुलेपकर्मणि मद्भावितं भोजपतेरतिप्रियं विना युवाभ्यां क इहार्हतीत्य
स्तु इति ३ रूपपेशलमाधुर्यहसितालापवीक्षितैः धर्षितात्मा ददौ सान्द्रमुभयोरनुलेपनं ४ ततस्ता
वङ्गरागेण स्ववर्णेतरशोभिना संप्राप्तपरभागेन शुशुभातेऽनुरञ्जितौ ५ प्रसन्नो भगवान्कुब्जां त्रिव
क्रां रुचिराननां ऋज्वीं कर्तुं मनश्चक्रे दर्शयन्दर्शने फलं ६ पद्भ्यामाक्रम्य प्रपदे द्व्यङ्गुल्युत्तान
पाणिना प्रगृह्य चिबुकेऽध्यात्ममुदनीनमदच्युतः ७ सा तदर्जुसमानाङ्गी बृहच्छ्रोणिपयोधरा मु
कुन्दस्पर्शनात्सद्यो बभूव प्रमदोत्तमा ८ ततो रूपगुणौदार्यसम्पन्ना प्राह केशवं उत्तरीयान्तमाकृ
ष्य स्मयन्ती जातहृच्छया ९ एहि वीर गृहं यामो न त्वां त्यक्तुमिहोत्सहे त्वयोन्मथितचित्तायाः प्रसी
द पुरुषर्षभ १० एवं स्त्रिया याच्यमानः कृष्णो रामस्य पश्यतः मुखं वीक्ष्यानुगानां च प्रहसंस्तामुवाच ह
११ एष्यामि ते गृहं सुभ्रु पुंसामाधिविकर्शनं साधितार्थोऽगृहाणां नः पान्थानां त्वं परायणं १२ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] १२ ॥

श्रीभा० द० पू० १०४

[illegible]

श्रीशुक उवाच विसृज्य माध्व्या वाण्या तां व्रजं मार्गे [illegible] [illegible] मनो [illegible] १३ [illegible] विष्वक्सेनस्य [illegible] [illegible] १४ [illegible] [illegible] १५ [illegible] धनुरादरे १६ [illegible] [illegible] १७ धनुर्विकृष्य [illegible] दिशः [illegible] [illegible] १९ [illegible] २० [illegible] २१ [illegible] २२ [illegible] २३ [illegible] २४ [illegible]

[illegible] २५ ॥

श्री
१०४

स्वकेच लगो तिराम योर्वि ...डित ननन ...क्रम कश्चित् २६ उभयथास्त्र जागरितं मेदेन प्रत्येकम् ... स्वकशोच
न पायन्व ... नम्भुस्त्र ... स्वात्ते ... सु ... न्वाविनुप दे वीवाबवदसी।
... २७ ... प्रति ... ददयमा ... नेत्र ... तेचकल ...
... नाच ... २८ ... प्रतीति ... ध्वनि ...

कंसस्त्वधन्यो भंगेर त्रिरात्र स्वल्पस्य च वधं निशम्य गोविंदरामविक्रीडितं परं २६ दीर्घप्रजागरो भी
तो दुर्निमित्तानि दुर्मतिः बहून्यचष्टोभयथा मृत्योर्दौत्यकराणि च २७ अदर्शनं स्वशिरसः प्रतिरूपे
च सत्यपि असत्यपि द्वितीये च द्वैरूप्यं ज्योतिषां तथा २८ छिद्रप्रतीतिश्छायायां प्राणघोषानुपश्रुतिः
स्वर्णप्रतीतिर्वृक्षेषु स्वपदानामदर्शनं २९ स्वप्ने प्रेतपरिष्वंगः खरयानं विषादनं यायान्नलदमा
ल्येकस्तैलाभ्यक्तो दिगंबरः ३० अन्यानि चेत्थंभूतानि स्वप्नजागरितानि च पश्यन्मरणसंत्रस्तो
निद्रां लेभे न चिंतया ३१ व्युष्टायां निशि कौरव्य सूर्ये चाद्भ्यः समुत्थिते कारयामास वै कंसो मल्लक्री
डामहोत्सवं ३२ आनर्चुः पुरुषा रंगं तूर्यभेर्यश्च जघ्निरे मंचाश्चालंकृताः स्रग्भिः पताकाचैलतो
रणैः ३३ तेषु पौरा जानपदा ब्रह्मक्षत्रपुरोगमाः यथोपजोषं विविशू राजानश्च कृतासनाः ३४ कंस
परिवृतोऽमात्यै राजमंचमुपाविशत् मंडलेश्वरमध्यस्थो हृदयेन विदूयता ३५ वाद्यमानेषु तूर्येषु
मल्लतालोत्तरेषु च मल्लाः स्वलंकृता दृप्ताः सोपाध्यायाः समासत ३६ चाणूरो मुष्टिकः कूटः शलस्तो
शलकस्तथा त आसेदुरुपस्थानं वल्गुवाद्यप्रहर्षिताः ३७॥ ... प्रतीति ... कर्ष ... स्वपदानामदर्शनं

... ३० ... भे ... नलदमा ...
... ३१ ... समुत्थिते ...
... ३२ ... ३३ ...
३३ ... ३४ ३५ ... ३६ ...
... ३७ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
द० पू०
१०६ टि०

[illegible]

नंदगोपादयो गोपा भोजराजसमाहुताः निवेदितोपायनास्त एकस्मिन्मंच आविशन् ३८ इति श्रीभाग०म०द०म० [illegible] द्विचत्वारिंशोध्यायः ४२ श्रीशुक उवाच अथ कृष्णश्च रामश्च कृतशौचौ परंतप मल्लदुंदुभिनिर्घोषं श्रुत्वा द्रष्टुमुपेयतुः १ रंगद्वारं समासाद्य तस्मिन्नागमवस्थितं अपश्यत्कुवलयापीडं कृष्णोंबष्ठप्रचोदितं २ बध्वा परिकरं शौरिः समुह्य कुटिलालकान् उवाच हस्तिपं वाचा मेघनादगभीरया ३ अंबष्ठांबष्ठ मार्गं नौ देह्यपक्रम मा चिरं नो चेत्सकुंजरं त्वाद्य नयामि यमसादनं ४ एवं निर्भर्त्सितोंबष्ठः कुपितः कोपितं गजं चोदयामास कृष्णाय कालांतकयमोपमं ५ करींद्रस्तमभिद्रुत्य करेण तरसाग्रहीत् कराद्विगलितः सोमुं निहत्यांघ्रिष्वलीयत ६ संक्रुद्धस्तमचक्षाणो घ्राणदृष्टिः स केशवं परामृशत्पुष्करेण स प्रसह्य विनिर्गतः ७ पुच्छे प्रगृह्यातिबलं धनुषः पंचविंशति विचकर्ष यथा नागं सुपर्ण इव लीलया ८ स पर्यावर्तमानेन सव्यदक्षिणतोच्युतः बभ्राम भ्राम्यमाणेन गोवत्सेनेव बालकः ९ ॥

[illegible]

राम.
१०६

वाणं ... प्रकर्षेण ... पातयामास ... आद्रव विसर्प १० किं च सधावन्निति अहनत् अहन् ११ ... [illegible]
[illegible] ... मनस्वि ... १५ ... १६ ... [illegible]
[illegible] ... मल्लानामिति ... [illegible]

ततोऽभिमुखमभ्येत्य पाणिनाहत्य वारणं । प्राद्रवत्पातयामास स्पृश्यमानः पदे पदे १० सधावन्क्रीडया भूमौ पतित्वा सहसोत्थितः तं मत्वा पतितं क्रुद्धो दंताभ्यां सोऽहनत्क्षितिं ११ स्वविक्रमे प्रतिहते कुंजरेंद्रोऽत्यमर्षितः चोद्यमानो महामात्रैः कृष्णमभ्यद्रवद्रुषा १२ तमापतंतमासाद्य भगवान्मधुसूदनः निगृह्य पाणिना हस्तं पातयामास भूतले १३ पतितस्य पदाक्रम्य मृगेंद्र इव लीलया दंतमुत्पाट्य तेनेभं हस्तिपांश्चाहनद्धरिः १४ मृतकं द्विपमुत्सृज्य दंतपाणिः समाविशत् अंसन्यस्तविषाणोऽसृङ्मदबिंदुभिरंकितः विरूढस्वेदकणिकावदनांबुरुहो बभौ १५ वृतौ गोपैः कतिपयैर्बलदेवजनार्दनौ रंगं विविशतू राजन्गजदंतवरायुधौ १६ मल्लानामशनिर्नृणां नरवरः स्त्रीणां स्मरो मूर्तिमान् गोपानां स्वजनोऽसतां क्षितिभुजां शास्ता स्वपित्रोः शिशुः मृत्युर्भोजपतेर्विराडविदुषां तत्त्वं परं योगिनां वृष्णीनां परदेवतेति विदितो रंगं गतः साग्रजः १७ हतं कुवलयापीडं दृष्ट्वा तावपि दुर्जयौ कंसो मनस्व्यपि तदा भृशमुद्विविजे नृप १८ तौ रेजतू रंगगतौ महाभुजौ विचित्रवेषाभरणस्रगंबरौ यथा नटावुत्तमवेषधारिणौ मनः क्षिपंतौ प्रभया निरीक्षतां १९ ॥

[illegible] मल्लानामिति ... [illegible]
[illegible] ... [illegible]
[illegible] ... १७ उद्विविजे ... [illegible]
... १८ ... १९ ॥ ॥

प्रहर्षवेगोत्करलसिताभिर्दुकूलिताभी राणि यान्नानि विचेष्टितैर्योजनमपु परमनुरूपा विराजमानमधुरिमर्षु २० तदेवा हर्षवशात्मेति स्निग्धानि पादमर्दनकुर्वन्तः सर्वविश्रामार्थ २१ यथा हृष्टपनुपि व्याजनिर्ययौ मनोवर्द्धितैरादिततदनतिकम्प तदनुरूपमित्यर्थ प्रसन्नचेतसो स्वजनदासिपुक्रपाशोभितस्य माधुर्यहसितालापादिप्रागल्भ्यामृति सारितसङ्कमसगो त्रामेतादव २२ विलसितामावाभ्यामुत्साहादि गतागतविलोलि २३ विलसितभिश्च तात्पर्ये २४ [illegible] २५ [illegible]

निरीक्ष्यता प्रलम्बमुरसोऽजनतामे यथ्रिपताना गरसत्तु कान्दपि प्रहर्षवेगोत्करलिते समानना: ॥
पद्मपुनेत्र भानवनेस्तरानन २० पिबन्तश्च चक्षुर्भ्यां लिहन्तश्च जिह्वया जिघ्रन्तश्च नासाभ्यामि
ष्वन्तश्च बाहुभि: २१ ऊचुः परस्परं तेव यथा दृष्टं यथा श्रुतं तद्रूपगुणमाधुर्यप्रागल्भ्यमस्मा
स्तादव २२ ततो भगवतः साक्षाद्धरेर्नारायणस्य हि आवतीर्णो विहांशेन वसुदेवस्य वेश्मनि २३
सप्तम्या विलसद्ववक्तो आनीतो नीत गोकुलं कालमेतं वसन्गूढो ववृधे नेर्ववेश्मनि २४ एतना
नेन नीता तेच क्रुवालतृणवर्तमवः अर्जुनौ धेनुक: केशी गुह्यकाश्च चतोद्धाः २५ गावः सं
पालास्तेन दावाग्नेः परिमोचिता: कालियो दमितः सर्पः इन्द्रश्च विमदः कृतः २६ सप्ताहमेकहस्ते
न धृतोऽद्रिप्रवरोऽमुना वर्षवाताशनिभ्यश्च परित्रातं च गोकुलं २७ गोप्योऽस्य नित्यमुदितहसि
तप्रेक्षणं मुखं पश्यन्त्यो विविधांस्तापांस्तरन्ति स्माश्रमं मुदा २८ वदन्त्यनेन वंशोऽयं यशोदे: सुव
हु विश्रुतः श्रियं यशो महत्वं च लप्स्यते परिरक्षितः २९ अयं चास्याग्रजः श्रीमान् रामः कमल
लोचन: प्रलम्बो निहतो नेन वत्सको धेनुकादयः ३० जनेष्वेवं ब्रुवाणेषु तूर्येषु निनदत्सु च
कंसरामौ समाभ्यासचाणूरौ बाकमवादिन् ३१ हे नन्दसूनो हे राम भवन्तौ वीरसम्मतौ नियु
द्धकुशलौ श्रुत्वा राज्ञाहूतौ दिदृक्षुणा ३२ प्रियं राज्ञ: प्रकुर्वत्य: श्रेयो विन्दन्ति वै प्रजा: मनसा कर्म

णा २५ २७ [illegible] यदाश्चर्यं यथा नवलित्पा तरन्ति स्मेति २८ अनेन परिरक्षितोयशो वंशः सुबहुविश्रुत सन् श्रियं यशो महत्वं च लप्स्यते इति २९ धेनुकवकवत्सासुरप्रमुख यस्य पित्रा जनयोरेव वनिपात ३० जने येवं
ब्रुवाणेषु तूर्येषु नदत्सु चाणूरो वभाष इति ३१ ३२ ३३

२५

२४ हे कमलप्रिय करवाम किं तव शीघ्रं नः तानि च प्रसीद प्रभु २५ २७ मणिमौक्तिक निम्बु वाद्यमृदङ्ग भवेत् मत्स्य सभासद मत्स्यसभा धिक्कमान्धवथ मौसा... स्वर्गे हे मल्लनिधा २८ सहस्रशिक्षया नास त्ववलम्बि भर्तीति तया २९ बालि मल्लेश्वरी सहस्रनयोऽधर्म विक्रमपराक्रमं कुरुस्व क्रोविक्रमतादिति ४० शिक्षणमिति चानादिश ४१ सतु चत्वारिंशके तुमहन्त साहित्य... कंसयोधितात्मान्यासत्तस्याम्यपित्रोः

नित्यं प्रमुदिता गोपा वत्सपाला यथा स्फुटं वनेषु मल्लमुद्देन क्रीडेन क्रारयेनिशाः ३४ तस्मा
द्वाज्ञः प्रियं प्रयं च करवामहे भूतानि नः प्रसीदन्तु सर्वभूतमयो नृपः ३५ तन्निशम्याब्रवी
त्कंसो देशकालोचितं वचः नियुद्धमात्मनो भीष्टं मन्यमानो भिनन्द्य च ३६ प्रजाभोजपते रस्य
वयं चापि वनेचराः करवाम प्रियं नित्यं तन्नः परमनुग्रहः ३७ बाला वयं तुल्यबलैः क्रीडिष्या
मो यथोचितं भवेन्नियुद्धं माऽधर्मः स्पृशेन्मल्लसभासदः चाणूर उवाच न बालो न किशोरस्त्वं
बलश्च बलिनां वरः लीलयेभो हतो येन सहस्रद्विपसत्त्वभृत् ३९ तस्माद्भवद्भ्यां बलिभिर्योद्ध
व्यं नानयोऽत्र वै मयि विक्रम वार्ष्णेय बलेन सह मुष्टिकः ४० श्रीमद्भाग० म० स्कं० कुवलया
पीडवधे रङ्गचत्वारिंशोऽध्यायः ४२ श्रीशुक उवाच एवं चर्चितसंकल्पो भगवान्मधुसूदनः आ
ससादाथ चाणूरं मुष्टिकं रोहिणीसुतः १ हस्ताभ्यां हस्तयोर्बद्ध्वा पद्भ्यामेव च पादयोः विचकर्षतुर
न्योन्यं प्रसह्य विजिगीषया २ अरत्नी द्वे अरत्नीभ्यां जानुभ्यां चैव जानुनी शिरः शीर्ष्णोरसोरस्तावन्यो
न्यमभिजघ्नतुः ३ परिभ्रामणविक्षेपपरिरम्भावपातनैः उत्सर्पणापसर्पणैश्चान्योन्यं प्रत्यरुन्धतां

दर्शने १ चर्चितो निश्चित स्वसंकल्पो येन स मधुसूदनः १ २ बद्धमुष्टिका निबद्धाङ्गुलि मुष्टिकं रोहितं तमुष्टि ईस्तो... ३ परिभ्रामणं
हस्ताद्विकृष्य ग्रहीत्वा परितश्चालनं विक्षेपो नोदनं परिरम्भो बाहुभ्यां निष्पीडनं अवपातनं मध... क्षेपउत्सर्पणा मुल्लङ्घ्य पुरगो
गमनं अपसर्पणा पश्चाद्गमनं एते प्रत्यन्धतां प्रत्याचख्यतो ४ ॥ राम राम राम

[illegible]

॥ स्यावनैरन्वपि नैनात्यैस्यावनैरपि बम्भरे जिगीषेव बव चक्रुरात्मनः ५ तहल्लाबल
वद्युद्धं समेतामर्बमोघनी ऊचुः परस्परं राजन्मानुकं पावकं स्मरः ६ महानयेवला धर्मकी
राजसभासरो येवला बलवद्युद्दराज्ञो न्विशं लिपश्यतः कवज्जमारसबोधीमस्त्री शीलेदूरोन
गो कंचामिसुकुमारांगो क्विशोरो नाप्रयोवनो ८ धर्मश्यति क्रमोत्साप्समाजस्य धृकं भवेत्
यत्राः धर्मः समुत्तिष्ठेन्नाम्पयमत्र कहिंचित् ९ नसभां प्रविशेत्प्राज्ञः सभ्यदोषाननुस्मरन्
अब्रुवन्विब्रुवन्नज्ञो नरः किल्विषमश्नुते १० वल्गन्तः शत्रुमभितः [illegible] वीच्य
[illegible] कोशमिश्रां [illegible] भिः ११ [illegible] लोचनम् मुष्टिके
प्रतिसामर्ष [illegible] भशोभिते १२ पुण्याव [illegible] पुरभागुरघावन
चित्रमाल्यः [illegible] चेतोग्रः १३

[illegible] समान विशेषिति १ [illegible] ॥

किं च अस्मो ऽभविहायेतस्मे ऊर्ध्वमधिकं यस्य तत् तदपि अनन्यसिद्धं किं तु स्वतः एव दृग्भिः पिबन्ति अनुसवाभिनवं ...
...रिस्यात पाठान्तरे स्व अनुक्षणं नवमिव अर्थः एवं भूतमपि न केनाप्याप्यमित्याह दुरापमिति १४ किं च यादोहनादिषु एनं गायन्ति ता व्रजस्त्रियो धन्याः
...विखनं रीत्वा रोदनं उक्षणं सेचनं कण्ठ्यः अश्रुकण्ठ्यः अनुरक्तधियः सर्वविषयप्राप्तिः सा ता पाठान्तरे उरुक्रमचित्तयाना उरुक्रमे
...न यस्य इत्यर्थः कुत अनुरक्तधियः तत्र हि गमनं कुतः १५ प्रातरिति यान्यबला अप्सरसोऽस्य वेणुं निशम्य सहास्यं निर्गम्य पथि पश्यन्ति मुखं

गोप्यस्तपः किमचरन्यदमुष्य रूपं लावण्यसारमसमोर्ध्वमनन्यसिद्धं दृग्भिः पिबन्त्यनुसवाभिनवं दुरापमेकान्तधाम यशसः श्रिय ऐश्वरस्य १४ या दोहनेऽवहनने मथनोपलेपप्रेङ्खेङ्खनार्भरुदितोक्षणमार्जनादौ गायन्ति चैनमनुरक्तधियोऽश्रुकण्ठ्यो धन्या व्रजस्त्रिय उरुक्रमचित्तयानाः १५ प्रातर्व्रजाद्व्रजत आविशतश्च सायं गोभिः समं क्वणयतोऽस्य निशम्य वेणुं निर्गम्य तूर्णमबलाः पथि भूरिपुण्याः पश्यन्ति सस्मितमुखं सदयावलोकं १६ एवं प्रभाषमाणासु स्त्रीषु योगेश्वरो हरिः शत्रुं हन्तुं मनश्चक्रे भगवान्भरतर्षभ १७ सभयाः स्त्रीगिरः श्रुत्वा पुत्रस्नेहशुचातुरौ पितरावन्वतप्येतां पुत्रयोरबुधौ बलं १८ तैस्तैर्नियुद्धविधिभिर्विविधैरच्युतेतरौ युयुधाते यथान्योन्यं तथैव बलमुष्टिकौ भगवद्गात्रनिष्पातैर्वज्रनिष्पेषनिष्ठुरैः चाणूरो भज्यमानाङ्गो मुहुर्ग्लानिमवाप ह २० स श्येनवेग उत्पत्य मुष्टीकृत्य करावुभौ भगवन्तं वासुदेवं क्रुद्धो वक्षस्यबाधत नाचलत्तत्प्रहारेण मालाहत इव द्विपः २१ ॥

पश्यन्ति ता भूरिपुण्या इति १६ एवमिति सभयत्वादागमनमुत्सृज्य स्त्रीषु ।
तासां भयनिवृत्त्यर्थमेव शत्रुं हन्तुं मनश्चक्रे १७ सभया स्त्रीणां गिरः श्रुत्वा पुत्रयोः स्नेहेन या शुक् तया आतुरौ विह्वलौ पुत्रयोर्ब-
लमजानन्तौ पितरावन्वतापं प्राप्ताविति १८ १९ तदा भगवतो गात्राणां अरत्नीजान्वादीनां निष्पातैः प्रहारैः वज्रस्य निष्पेष
इव तीव्र ताप इव निष्ठुरैः भज्यमानाङ्गः ग्लानिं प्राप २० श्येनस्येव वेगो यस्य स चाणूरः अबाधत अताडयत् २१ ॥

[Interlinear gloss above the main text:] ...अयं केऽस्य वशिके वैष पाप... ...मत्स्याप्यमन... ...गौडेषु प्रसिद्ध... ...महाज्ञानी... ...काशी... २२ २३ ... २४ ... २५ ... २६ साधुसाधिति...

कोऽहमिति स्वाभाव्यम् ...रोमापन्नयने रिः ... ...पापमाप्नमत्स्वरस्या... जीवितं विमला
कल्पके ... पाण्डुराध्वजः वायवस्य २२ तथैव मुष्टिकः ... महिष्मत्येव ... वल्लभ ...
नामनेन ... २३ ... ... २४ ...
... ततः ... पाण्डुरामः ... मुष्टिना २५
... ... तनुः २६ ...
... ... २७ ...
... बाधमाने ... पुरे २८ अमाः ... ...
... साधुसाध्विति २९ ... निवार...
... ३० ... धनहरतमोपामानन्दं
... ३१ ... ... ३२ ...
... ... ३३ ...
... ... ३४ ...
... ... ३५ ...
... ... ३६
... ... हरितः सर्वजने

[Commentary below the main text:] ...२१ ३२ ... लाघवेन ३३ ... ३४ ... ३५ ...
... ३६ ३७ ॥

उ० निर्वेशोभिकृति अस्य तमभिपर्यं तत्कानिला सत्रजितमथावह ३६ तथा तादृक् अतिरमसो वेगो येन आतामसंयमनात्मशुक् तान् ५० ५२ शो चेत्यो विलापा न्नाकृ० कृष्ण० कण्ठ० गि ५२ ५३ मंत्रोमादि अभि लापे प्रेमसवोधनानि मे स्वदीयम ५४ तत्रापत्यार्हिमावशेष मशेषाभिमाऽनितस्वदृष्ट निधान ५५ तवनाऽऽगमनमिति तु परमार्थाभिधान ५६ एव मुक्तेन अमयत्य स्मादि तिभव अपयस्य मिलिनाति अपप सचेसचानदृष्टान्त।

सन्निपत्यैरो हि गत धियाऽनौभीश्वरं पिवन्वन्त्वाविचरन्त्वपनन्त्वमन दरशीचक्रायुधमग्नतोय तस्यदेवरूपं दरवापमाप ३८ तस्यानुज्ञाम्नात रोष्ठो कं कम्पयो धकारयः अभ्यधावन्नभिक्रुद्धा न्नामुनिर्वशीकारिणः ३९ तथा गतिरमसाऽत्ता त्तुसंपन्नानरोहि हाभिमृतः अरम प गिरयमुद्यपकर नियम गाधिय ४० नेदुर्दुंभयो भोभिन्नद्वस्ते शाहा विस्तयः पुष्पेः किरंतस्ते प्रीताः शूर्पस्तुर्नेनुः स्त्रियः ५१ सेवां हि होमसरा जसुहृन्नारदाः स्त्रिताः तत्राभोगुर्विन वृत्तः शी घ्रायुष्मविलोचनाः ५२ शयानान्वीरशय्या यां यां माता निनिर्पश्यतोः विलपुः सुस्वरं नार्यो विसृजेन्मोमुहुः भुचः ५३ हा नाथ प्रिय धर्मज्ञ करुणा नाथवत्सल त्वया हतेन निहता वयं तेस गृहे प्रजाः ५४ त्वया विरहिता पत्या पुरी यं पुरुषर्षभ न शोभते वयमिव निवृत्तोत्सवमंगला ५५ अनागसां त्वं भूतानां कृतवान्द्रोहमुल्बणं तेनेमां भो दशां नीतो भूतध्रुक्को लभेत श ५६ सर्वेषामिह भूतानामिषहि प्रभवाप्ययः गोप्ता च तद्वधापी न चकाचित्सुखमेधते ५७ शौनक उवाच राजयो विलश्रा(?)स्मगवा त्लोकभावनः यामाहुः सौकिंकौ संप्राहितो नामसमकारयत मातरं पितरं चैवमोचपित्वा अवेधनाम कृतस्नामोद्ववरातेशिरसा स्पृ पादयोः ५८ देवकीवसुदेवश्च विज्ञाय जगदीश्वरौ कृतसंवंधनो पुत्रौ सस्वजाते नशंकितौ ५० इति श्रीभा० महापु० दशमस्कंधे केसवध मनुष्यमत्वारिंशोऽध्यायः ५६ ॥

ज्ञातत्कर्तृ शीलं पुरुषस ५७ ५८ आस्यप्प ५९ पुत्र भाति विहाय जगदीश्वरावितिज्ञातात्वाशंकितौ न सस्वजातेनालिंगित वंतौ किन्तु बद्धांजलीतस्यनुवरिसपर्यः ५० प्रसंनाहत्वा हृस्सौ क्रूमनेष्टा न्नुत्र सौत्वया वीभत्सचरितेकंससवोभत्सममारय।

॥ ५९ ॥ ॥ २१९ ॥ दशिमरकन्धे टी०

श्री॰ गौ॰
२०४०
११०टी०

[illegible]

श्री[illegible] उवाच पितरावुपसन्ध्या [illegible] गुरवो ऽग्रजः । मान दिति निजां भार्यां सतान् अमनो हिता १ उवाच पितरौ [illegible] सोऽन्वत [illegible] : [illegible] ततः श्रीता [illegible] बनातेतिमहरं २ मासमे [illegible] पुत्रयो [illegible] पितरेव पि वास्पयो [illegible] के [illegible] मभवन्न चिति ३ न [illegible] देवहलयो [illegible] सो नो भवदे [illegible] के मां [illegible] गेहस्था [illegible] विंदते [illegible] मुरं ४ सर्वोपि सं भवोदेहो [illegible] ततः [illegible] त्रीमंत्री [illegible] तासुपा ५ यत्तमोरामजः कल्प [illegible] च [illegible] मास [illegible] नि हि ६ मातरं पितरं [illegible] भार्यां साध्वीं [illegible] गुरुं विप्रं प्रपन्नं च [illegible] ७ तन्नो [illegible] के [illegible] ८ [illegible] महं [illegible] मान [illegible] स्कंदं [illegible] दिराम [illegible] ९ ॥

[illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] ७ [illegible] ॥

[illegible] ८ दुष्टवाक [illegible] ९ ॥

श्रा॰ म॰
११०

९।११ आत्मात्मसात्कृतमित्यत्र [illegible] ययातिशापादिति [illegible] ॥ १४ ॥ [illegible] १५ [illegible] कृ. संकर्षणभुजैः [illegible] १७ [illegible] १८ [illegible] १९ [illegible] २० [illegible]

श्रीशुक उवाच ॥ इति मायामनुष्यस्य हरेर्विश्वात्मनो गिरा । मोहितावंकमारोप्य परिष्वज्यापतुर्मुदं ॥ १० ॥ सिंचंतावश्रुधाराभिः स्नेहपाशेन चावृतौ । न किंचिदूचतू राजन्बाष्पकंठौ विमोहितौ ॥ ११ ॥ एवमाश्वास्य पितरौ भगवान्देवकीसुतः । मातामहं तूग्रसेनं यदूनामकरोन्नृपं ॥ १२ ॥ आह चास्मान्महाराज प्रजाश्चाज्ञप्तुमर्हसि । ययातिशापाद्यदुभिर्नासितव्यं नृपासने ॥ १३ ॥ मयि भृत्य उपासीने भवतो विबुधादयः । बलिं हरंत्यवनताः किमुतान्ये नराधिपाः ॥ १४ ॥ सर्वान्स्वान्ज्ञातिसंबंधान्दिग्भ्यः कंसभयाकुलान् । यदुवृष्ण्यंधकमधुदाशार्हकुकुरादिकान् ॥ १५ ॥ सभाजितान्समाश्वास्य विदेशावासकर्शितान् । न्यवासयत्स्वगेहेषु वित्तैः संतर्प्य विश्वकृत् ॥ १६ ॥ कृष्णसंकर्षणभुजैर्गुप्ता लब्धमनोरथाः । गृहेषु रेमिरे सिद्धाः कृष्णरामगतज्वराः ॥ १७ ॥ वीक्षंतोऽहरहः प्रीता मुकुंदवदनांबुजं । नित्यं प्रमुदितं श्रीमत्सदयस्मितवीक्षणं ॥ १८ ॥ तत्र प्रवयसोऽप्यासन्युवानोऽतिबलौजसः । पिबंतोऽक्षैर्मुकुंदस्य मुखांबुजसुधां मुहुः ॥ १९ ॥ अथ नंदं समासाद्य भगवान्देवकीसुतः । संकर्षणश्च राजेंद्र परिष्वज्येदमूचतुः ॥ २० ॥ पितर्युवाभ्यां स्निग्धाभ्यां पोषितौ लालितौ भृशं । पित्रोरभ्यधिका प्रीतिरात्मजेष्वात्मनोऽपि हि ॥ २१ ॥ स पिता सा च जननी यौ पुष्णीतां स्वपुत्रवत् । शिशून्बंधुभिरुत्सृष्टानकल्पैः पोषरक्षणे ॥ २२ ॥ यात यूयं व्रजं तात वयं च स्नेहदुःखितान् । ज्ञातीन्वो द्रष्टुमेष्यामो विधाय सुहृदां सुखं ॥ २३ ॥ एवं सांत्वय्य भगवान्नंदं सव्रजमच्युतः । वासोलंकारकुप्याद्यैरर्हयामास सादरं ॥ २४ ॥ इत्युक्तस्तौ परिष्वज्य नंदः प्रणयविह्वलः । पूरयन्नश्रुभिर्नेत्रे सह गोपैर्व्रजं ययौ ॥ २५ ॥

[illegible] पित्रोरिति आत्मनो देहादप्यात्मजेष्वधिका प्रीतिः २१ देवकीवसुदेवयोः पुत्रौ [illegible] २२ २३ [illegible] २४ २५ ॥ [illegible] ॥

श्रीः॥ग॰
इ॰ष॰
टी॰
२११

पुरोधसा गर्गाचार्येण द्विजसंस्कृति कृतवान् २६ गावो गाः ह्स्तालंकाराः कास्य माला विचित्ताः सौभद्रस्वर्णमालावती २७ मापूर्वं मनोरत्नां आसन्नतां एवाददात् लक्षमुनौ स केनापृष्टतो सम मगर्गाचार्यां शिवदत्तां स्वाहककेसेना धर्मेन इति २८ नाम यज्ञोपवीतं ब्रह्मचर्यं २९ प्रकर्षेण नवस्यां भौमिलितिप्रभवौ अतएव सर्वज्ञौ सुत हि इह ममुलक्षानपृच्छा रयेतो नवचेष्टिते ३०।३१ यः पापपावचं उपमाध्याप्यपृश्रोक्ते तिमस्थान स्राह्मतोऽशिक्षयतो गुरुः पुपतो सेवितवतीं क्रियेऽर्थः ३२ शुद्धिं भावी मोसुतोऽपि

अथ भरतसुतौ राजन् पुत्रयोः समकारयत् पुरोधसा ज्ञानसंयोगशास्त्रपथ्याद्द्विजसंस्कृतिं २६ तेभ्यो दाल रत्नगा गावो रुक्ममालाः स्वलंकृताः स्वलंकृतेभ्यः सपत्नसदृशाः सौ भ्रमालिनीः २७ माः केसरामज्जेभ्यस्तेभ्यो मनोरत्नां महामतिः ताभ्यां स्वारान् स्वकेसना धर्मतो द्वृता २८ ततश्चाल्व्यसंस्कारो द्विजत्वं प्राप्य सुव्रतो गर्गाचार्यकुलाचार्यः अध्यत्रं चूतमाश्रितो २९ प्रभवौ सर्वविद्यानां सर्वज्ञौ जगदीश्वरौ नान्यहितमल्पज्ञान मरमानां नरे हिते ३० अपि गुरुकुले वासमिच्छतावुपजग्मतुः काश्यपसोदरौ प्रतिनामवतिपुरवासिन ३१ तयोर्द्विजवरः स्वयं शुद्धभावानुबद्धात्मभिः प्रोवाच वेदास्तिविलानासोपनिषदो गुरुः ३३ यथोपसाद्यतौ दातो गरुडविमनिरितो अत्र शुभ्यतौ नृपतौ सम मन्त्रादेव मिवा हेतो ३२ सरहस्यं धनुर्वेदं धर्मान्न्यायपथांस्तथा तथा चान्विक्षिकीं विद्यां राजनीतिं च षड्विधां ३४ सर्वनरवरश्रेष्ठौ सर्वविद्याप्रवर्त्तकौ सकृन्निगदमात्रेणैव जगृहतुर्नृपौ ३५ ॥

रनुक्लिपि सौशोपनिषदः अगानिशिक्षारीनिते उपनिषद्भिः सहिता न् ३३ रहस्यं मन्त्रदेवताज्ञानसहितं धर्मान्मन्वादिधर्मशास्त्राणि न्यायपथान् मीमांसादीन् आन्वीक्षिकीं तर्कविद्यां षड्विधां सन्धिविग्रहयानासनद्वैधाश्रयम् इत्येवं षड्विधां राजनीतिं ३४ सकृन्निगदमात्रेणैकवारगुरोरुच्चारणमात्रेण ३५ ॥ ॥ ॥

राम
२११

लावती चतुःषष्टि कला. तासां शैवतन्त्रोक्तानि नामानि यथा गीतं १ वाद्यं २ नृत्यं ३ नाट्यं ४ आलेख्यं ५ विशेषकच्छेद्यं ६
तंडुलकुसुमविकारा ७ पुष्पास्तरणं ८ दशनवसनांगरागा. ९ मणिभूमिकाकर्म १० शयनरचनं ११ उदकवाद्यमुदकाघा
तं १२ चित्रयोगा १३ माल्यग्रथनविकल्पा. १४ शेखरापीडयोजनं १५ नेपथ्ययोगा १६ कर्णपत्रभंगा १७ सुगन्धयुक्ति. १८ भू
षणयोजनं १९ ऐन्द्रजाला २० कौचुमारयोगा २१ हस्तलाघवं २२ चित्रशाकापूपभक्ष्यविकारक्रिया २३ पानकरसरागा
सवयोजनं २४ सूचीवासकर्म २५ सूत्रक्रीडा २६ वीणाडमरुकवाद्यानि २७ प्रहेलिका २८ प्रतिमाला २९ दुर्वाचकयोगा
३० पुस्तकवाचनं ३१ नाटकाख्यायिकादर्शनं ३२ काव्यसमस्यापूरणं ३३ पट्टिकावेत्रबाणविकल्पा. ३४ तर्ककर्माणि ३५ त
क्षणं ३६ वास्तुविद्या ३७ रूप्यरत्नपरीक्षा ३८ धातुवादः ३९ मणिरागज्ञानं ४० आकरज्ञानं ४१ वृक्षायुर्वेदयोगा ४२

अहो रात्रिभिः तु या सा चतुःषष्टिः कलाः गुरुदक्षिणायाचार्यं छन्दयामासतुर्नृप ३६
द्विजस्तयोस्तं महिमानमद्भुतं संलक्ष्य राजन्नतिमानुषीं मतिं संमन्त्र्य पत्न्या स महार्णवे
मृतं बालं प्रभासे वरयांबभूवह ३७ तथेत्यथारुह्य महारथौ रथं प्रभासमासाद्य दुरंतवि
क्रमौ वेलामुपव्रज्य निषीदतुः क्षणं सिंधुर्विदित्वार्हणमाहरत्तयोः ३८ तमाह भग
वानाशु गुरुपुत्रः प्रदीयतां यो सौ विह त्वया ग्रस्तो बालको महतोर्मिणा ३९ ॥

मेषकुक्कुटलावक
युद्धविधि ४३ शुकसारिकाप्रलापनं ४४ उत्सादनं ४५ केशमार्जनकौशलं ४६ अक्षरमुष्टिकाकथनं ४७ म्लेच्छितक
विकल्पा ४८ देशभाषाज्ञानं ४९ पुष्पशकटिका ५० निमित्तज्ञानं ५१ यन्त्रमातृका ५२ धारणमातृका संपाठ्यं ५३ मानसी काव्य
क्रिया विकल्पा. ५४ अभिधानकोशः ५५ छन्दोज्ञानं ५६ क्रियाविकल्पा ५७ छलितकयोगा ५८ वस्त्रगोपनानि ५९
द्यूतविशेषा ६० आकर्षक्रीडा ६१ बालक्रीडनकानि ६२ वैनायिकीनां वैजयिकीनां ६३ वैयासिकीनां च ६४ विद्या
नां ज्ञानं ६४ इति श्रीमद्भु चतुःषष्टि कला छन्दयामासतुरुपलोभितवतो ३६ प्रभासे देवेन्द्र महार्णवे मृतं बालं वरयामास ३७
ईश्वरावितिविदित्वा समुद्रस्तयोरर्हणमाजहार ३८ पंचजनस्तस्य रोहार्थं स च महानिमा सा ध्यज्यसि ३९ ॥

श्री॰भा॰
द॰ स्क॰
टी॰
११२

४१ सपर्यां [illegible] ४२ सर्वेषां भूतानामाशयः [illegible] ४४ निजकर्मैव बन्धनं यस्य तं तथा [illegible] ४५ ४६ [illegible] ४७ [illegible] ४८ [illegible]

समुद्र उवाच नैवाहार्षमहं देव दैत्यः पंचजनो महान् अंतर्जलचरः कृष्ण शंखरूपधरोऽसुरः ४० आस्ते तेनाहृतो नूनं तच्छ्रुत्वा सत्वरं प्रभुः जलमाविश्य तं हत्वा नापश्यदुदरेऽर्भकं तदंगप्रभवं शंखमादाय रथमागमत् ४१ ततः संयमनीं नाम यमस्य दयितां पुरीं गत्वा जनार्दनः शंखं प्रदध्मौ सहलायुधः ४२ शंखनिर्ह्रादमाकर्ण्य प्रजासंयमनो यमः तयोः सपर्यां महतीं चक्रे भक्त्युपबृंहितां ४३ उवाचावनतः कृष्णं सर्वभूताशयालयं लीलामनुष्ययोर्विष्णो युवयोः करवाम किं ४४ श्रीभगवानुवाच गुरुपुत्रमिहानीतं निजकर्मनिबंधनं आनयस्व महाराज मच्छासनपुरस्कृतः ४५ तथेति तेनोपानीतं गुरुपुत्रं यदूत्तमौ दत्वा स्वगुरवे भूयो वृणीष्वेति तमूचतुः ४६ सम्यक्संपादितो वत्स भवद्भ्यां गुरुनिष्क्रयः को नु युष्मद्विधगुरोः कामानामवशिष्यते ४७ गच्छतं स्वगृहं वीरौ कीर्तिर्वामस्तु पावनी छंदांस्ययातयामानि भवंत्विह परत्र च ४८ गुरुणैवमनुज्ञातौ रथेनानिलरंहसा आयाय स्वपुरं तात पर्जन्यनिनदेन वै ४९ समनंदन्प्रजाः सर्वा दृष्ट्वा रामजनार्दनौ अपश्यंत्यो बहून्यहानि नष्टलब्धधना इव ५० इति श्रीभा॰ म॰ द॰ गुरुपुत्रानयनं नाम पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ४५ श्रीशुक उवाच वृष्णीनां प्रवरो मंत्री कृष्णस्य दयितः सखा शिष्यो बृहस्पतेः साक्षादुद्धवो बुद्धिसत्तमः १ तमाह

इति निनदेन ४९ [illegible] ५० [illegible] बुद्धिसत्तम [illegible] २

राम
११२

[illegible]

श्रीभगवानुवाच ॥ गोपीजनवल्लभो [illegible] गोपीनां [illegible] मल्लिकेशे
[illegible] ३ नामस्य [illegible] मामेव [illegible]
[illegible] ४ [illegible]
[illegible] ५ [illegible] वचन [illegible]
[illegible] ६ श्रीशुक उवाच [illegible]
[illegible] ७ [illegible] गोकुले [illegible]
[illegible] ८ [illegible]
[illegible] ९ [illegible] गो
[illegible] १० [illegible]
[illegible] सुविराजिते ११ [illegible]
[illegible] १२ सर्वतः पुष्पितवने [illegible]
[illegible] १३ ॥ [illegible]

[illegible] वासिता [illegible] १० [illegible] सुविराजिते ११ [illegible] १२ [illegible] १३

श्रीभा०
द०स०
११३

[illegible]

तमागतं समागम्य कमलामनुचरं प्रियं तं दृष्ट्वा परिरभ्य बाष्पदेवाधिपार्श्वगम् १४ भोजितं पर
मान्नेन संविष्टं कशिपौ सुखं गतश्रमं वयं पृष्ट्वा स्वागतं सबाहुमौरि मि: १५ कच्चिद्गमहाभाग:
[illegible] लोकशालायन्यां [illegible] मुरुदन: १६ [illegible] कसोरन: पाप: सा
[illegible] नपायाला सा [illegible] धर्मप्रीत लीलोह [illegible] सरा १७ अपि [illegible] तिन: कसमान: [illegible]
[illegible] सर्वे [illegible] १८ [illegible]
[illegible] १९ [illegible]
[illegible] २० [illegible]
[illegible] २१ [illegible]
[illegible] २२ [illegible]
[illegible] २३ [illegible]
[illegible] २४ [illegible]
[illegible] २५ [illegible] इति [illegible]
[illegible] २६ [illegible]
[illegible] २७ [illegible]
[illegible] २८ [illegible]
[illegible] २९ [illegible]
२ [illegible] ३०॥

[illegible] २२ [illegible] २३ [illegible] २४ [illegible] २५ राम राम

राम ॥
११३

[illegible] रामो मुकुन्द [illegible] प्रधान [illegible]

[illegible]

एतौ हि विश्वस्य बीजयोनी रामो मुकुन्दः पुरुषः प्रधानं । अन्वीय भूतेषु विलक्षणस्य ज्ञानस्य चेशात इमौ पुराणौ ॥ ३१ ॥ यस्मिन् जनः प्राणवियोगकाले क्षणं समावेश्य मनो विशुद्धं । निर्हृत्य कर्माशयमाशु याति परां गतिं ब्रह्ममयोऽर्कवर्णः ॥ ३२ ॥ तस्मिन् भवन्तावखिलात्महेतौ नारायणे कारणमर्त्यमूर्तौ । भावं विधत्तां नितरां महात्मन् किं वावशिष्टं युवयोः सुकृत्यं ॥ ३३ ॥ आगमिष्यत्यदीर्घेण कालेन व्रजमच्युतः । प्रियं विधास्यते पित्रोर्भगवान् सात्वतां पतिः ॥ ३४ ॥ हत्वा कंसं रङ्गमध्ये प्रतीपं सर्वसात्वतां । यदाह वः समागत्य कृष्णः सत्यं करोति तत् ॥ ३५ ॥ मा खिद्यतं महाभागौ द्रक्ष्यथः कृष्णमन्तिके । अन्तर्हृदि स भूतानामास्ते ज्योतिरिवैधसि ॥ ३६ ॥ न ह्यस्यास्ति प्रियः कश्चिन्नाप्रियो वास्त्यमानिनः । नोत्तमो नाधमो वापि समानस्यासमोऽपि वा ॥ ३७ ॥ न माता न पिता तस्य न भार्या न सुतादयः । नात्मीयो न परश्चापि न देहो जन्म एव वा ॥ ३८ ॥

[illegible] ॥ ३४ ॥ [illegible] ॥ ३५ ॥ [illegible] अन्तर्हृदीति [illegible] ॥ ३६ ॥ [illegible] न ह्यस्येति [illegible] अमानिनः [illegible]

[illegible] ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

[illegible]

न चास्य कश्चिल्लोके सरसम्मिश्रयोनिषु श्रीशर्वः सोऽपि साधूनां परित्राणाय कल्पते ५९ स
[illegible] ६० यथा भ्रमरि
कोटिः [illegible] भ्राम्यतीव महीपते [illegible] ६१ [illegible]
[illegible] सर्वेषामा [illegible] ६२ [illegible]
[illegible] विना [illegible] ६३ [illegible]
[illegible] राजन् [illegible]
[illegible] ६४ [illegible]
[illegible] ६५ [illegible]
[illegible] ६६ [illegible]
[illegible] ६७ [illegible]
[illegible] कमललोचनः ६८ ॥

[illegible]

[illegible]

किं साधयिष्यत्यस्माभिर्भर्तुः प्रेतस्य निष्फलं ॥ इति सौप्रशांवरे सीनामुद्वेगात्तत्र तात्त्विकः ॥ ५९ ॥
इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे [illegible] ऽध्यायः ॥ ७५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ मं
वीत्पाकपर्याप्माच्च परं ब्रजं सितो मः प्रलंबयाहुलबकं जलोचने पीतांबरं पुष्कं [illegible] सम्मुरकरवि
दमणिमान्वकं इलं १ सविहिमता कोमम पीतांबरशीलेः कुत [illegible] इति सस्वी-
परिवबुरस्युकालमुत्तमं [illegible] वं २ तत्र [illegible] वनता सुसत्क [illegible] सहसत्रणय
न्सा रभिः रहस्य [illegible] मासने विज्ञाय सदेशं हररमापने । ३ आनीम [illegible] पर्दु पते । पाथ
देसमुपागमं [illegible] विचित्रैर्भवा [illegible] चिकीर्षया ४ [illegible] चस
हे स्नेहानुवधो बधनो मुने [illegible] ५ [illegible] पुंभिः स्त्रीषु
कृतयद्वत्सुमसः स्वबधर्पदेः ६ [illegible] अधीनविद्या
चार्यमस्विमा [illegible] ७ [illegible]
[illegible] ८ इति [illegible] मानसाः [illegible]
किकाः ९ [illegible] गतहिय । [illegible] ॥ १० ॥

[illegible]
यः

श्रीभा०
द०पू०
टी०
११५

[illegible]

काचिन्मधुकरं दृष्ट्वा ध्यायंती कृष्णसंगमं प्रियप्रस्थापितं दूतं कल्पयित्वेदमब्रवीत् गोप्यु
वाच मधुप कितवबंधो मा स्पृशांघ्रिं सपत्न्याः कुचविलुलितमालाकुंकुमश्मश्रुभिर्नः व
हतु मधुपतिस्तन्मानिनीनां प्रसादं यदुसदसि विडंब्यं यस्य दूतस्त्वमीदृक् १२ सकृदधरसुधां
स्वां मोहिनीं पाययित्वा सुमनस इव सद्यस्तत्यजेऽस्मान्भवादृक् परिचरति कथं तत्पादपद्मं
तु पद्मा ह्यपि बत हृतचेता उत्तमश्लोकजल्पैः १३ किमिह बहु षडंघ्रे गायसि त्वं यदूनामधि
पतिमगृहाणामग्रतो नः पुराणं विजयसखसखीनां गीयतां तत्प्रसंगः क्षपितकुचरुजस्ते
कल्पयंतीष्टमिष्टाः १४ दिवि भुवि च रसायां काः स्त्रियस्तद्दुरापाः कपटरुचिरहासभ्रूवि
जृंभस्य याः स्युः चरणरज उपास्ते यस्य भूतिर्वयं का अपि च कृपणपक्षे ह्युत्तमश्लोकशब्दः

[illegible]

राम
११५

[illegible]

विसृज शिरसि पादं वेद्म्यहं चाटुकारैरनुनयविदुषस्तेऽभ्येत्य दौत्यैर्मुकुन्दात् स्वकृत इह विसृष्टापत्यपत्यन्यलोका व्यसृजदकृतचेताः किं नु संधेयमस्मिन् १६ मृगयुरिव कपीन्द्रं विव्यधे लुब्धधर्मा स्त्रियमकृत विरूपां स्त्रीजितः कामयानाम् बलिमपि बलिमत्त्वावेष्टयद्ध्वाङ्क्षवद्यस्तदलमसितसख्यैर्दुस्त्यजस्तत्कथार्थः १७ यदनुचरितलीलाकर्णपीयूषविप्रुट्सकृददनविधूतद्वन्द्वधर्मा विनष्टाः सपदि गृहकुटुम्बं दीनमुत्सृज्य दीना बहव इह विहङ्गा भिक्षुचर्यां चरन्ति १८ ॥

[illegible]

दुस्त्यज एव तत्कथार्थ इति १८ ॥

रामायनम [illegible] रामायनम ॥

ननु किमेवं कृष्णे पूर्वं त्वयि न साकं रहसि किमेवमावोचदिति तत्राह वयमिति हे उपमन्त्रिन् दूत आत्ममिथ्यावार्तामत्र कुलिक
स्य मृगयोः रुतं गीतं अज्ञाः ऋतं सत्यमिव श्रद्दधानाः कृष्णस्य वध्वो हरिण्य इव ... शरैः ... सत्यं नखस्पर्शेन तीव्रः स्मररुक् नत्र
नित्यस्य कुलिकस्य व्याहृतं अनृतमिव ... अस्य नखस्पर्शेन तीव्रः स्मरं तेन
रुजः पीडाः ... प्रियसखेति हे प्रियसख सखे प्रियस्य कृष्णस्य
... प्रेषितः किं त्वमागतोऽसि ... मानयीय ... अस्मान् ... सततं सार्धं तद्दर्शनं ...

वयमृतमिव जिह्मव्याहृतं श्रद्दधानाः कुलिकरुतमिवाज्ञाः कृष्णवध्वो हरिण्यः । ददृशुर
सकृदेतत्तन्नखस्पर्शतीव्रस्मररुज उपमन्त्रिन् भण्यतामन्यवार्ता ॥ १९ ॥ प्रियसख पुनरागाः
प्रेयसा प्रेषितः किं वरय किमनुरुन्धे माननीयोऽसि मेऽङ्ग । नयसि कथमिहास्मान् दुस्त्यजद्वन्द्वपा
र्श्वं सततमुरसि सौम्य श्रीर्वधूः साकमास्ते ॥ २० ॥ अपि बत मधुपुर्यामार्यपुत्रोऽधुनास्ते स्मरति
स पितृगेहान् सौम्य बन्धूंश्च गोपान् । क्वचिदपि स कथा नः किङ्करीणां गृणीते भुजमगुर
सुगन्धं मूर्ध्न्यधास्यत्कदा नु ॥ २१ ॥ श्रीशुक उवाच । अथोद्धवो निशम्यैवं कृष्णदर्शनलाल
साः । सान्त्वयन् प्रियसन्देशैर्गोपीरिदमभाषत ॥ २२ ॥ उद्धव उवाच । अहो यूयं स्म पूर्णार्था भव
त्यो लोकपूजिताः । वासुदेवे भगवति यासामित्यर्पितं मनः ॥ २३ ॥ दानव्रततपोहोमजपस्वाध्या
यसंयमैः । श्रेयोभिर्विविधैश्चान्यैः कृष्णे भक्तिर्हि साध्यते ॥ २४ ॥ भगवत्युत्तमश्लोके भवतीभिर
नुत्तमा । भक्तिः प्रवर्तिता दिष्ट्या मुनीनामपि दुर्लभा ॥ २५ ॥

... नित्यं प्रत्याह ... अस्मान् ...
... पुत्रो ... तस्य ... श्रीर्नाम ... सा ... सह ... सततं ... आस्ते ... तत्र ...
... २० ... ते अपि ... कृष्णस्य ... अधुना किं मधुपुर्यां
... ते ... किं ... भुजं ... २१ ... श्रीकृष्णदर्शनोत्सुका
... प्रियस्य सन्देशैः ... प्रथमं ... अभाषत २२ ... अहो ... २३ ...
... श्रेयोभिः ... साधने २४ ... अनुत्तमा ... २५ ॥

[illegible]

दिष्ट्या पुत्रान्पतीन्देहान्स्वजनान्भवनानि च हित्वावृणीत यूयं यत्कृष्णाख्यं पुरुषं परं
२६ सर्वात्मभावोऽधिकृतो भवतीनामधोक्षजे विरहेण महाभागा महान्मेऽनुग्रहः कृ
तः २७ श्रूयतां प्रियसंदेशो भवतीनां सुखावहः यमादायागतो भद्रा अहं भर्तू रहस्क
रः २८ श्रीभगवानुवाच भवतीनां वियोगो मे न हि सर्वात्मना क्वचित् यथा भूतानि
भूतेषु खं वाय्वग्निर्जलं मही तथाहं च मनःप्राणभूतेन्द्रियगुणाश्रयः २९ आ
त्मन्येवात्मनात्मानं सृजे हन्म्यनुपालये आत्ममायानुभावेन भूतेन्द्रियगुणात्मना
३० आत्मा ज्ञानमयः शुद्धो व्यतिरिक्तोऽगुणान्वयः सुषुप्तिस्वप्नजाग्रद्भिर्मायावृत्तिभि
रीयते ३१ येनेन्द्रियार्थान्ध्यायेत मृषा स्वप्नवदुत्थितः तन्निरुन्ध्यादिन्द्रियाणि वि

[illegible]

श्री·गा·
ह०प्र·
११२

तावता च कृतार्थो [illegible] एतदतः [illegible] समाम्नातो योगः [illegible] योग
[illegible]
[illegible]
[illegible] ३४ [illegible]
[illegible] ३५ ३६ [illegible]

एवं देवः समाम्नातो योगः सांख्यमनीषिणां त्यागस्तपो दमः सत्यं समुद्रो [illegible] वाचगाः
३३ [illegible] मनसः सन्निकर्षो [illegible] मनु ध्यानकाम्यया
३४ [illegible] चनतया चेतः सन्निकृष्टे [illegible] गोच
रे ३५ [illegible] मनः [illegible] निस्पृह [illegible]
मुखा [illegible] ३६ [illegible] ३१ [illegible] उवाच एवं [illegible] चित्तः
[illegible] ३८ [illegible]
[illegible] ३९ कचिद्
[illegible] ४० के
[illegible] ४१ अ
[illegible]

[illegible] ३७ [illegible] ३८ [illegible]
[illegible] ३९ [illegible]
[illegible] ४० [illegible]
[illegible] ४१ [illegible]

गम
११२

अस्माकं च ता: किं किं निकुंजे कुंजे प्राशांके नचर स्मिन्दावने कु ... नि चरणा नूपुरा ... यस्यां तस्यां रासगोष्ठ्यां अस्माभि:
ईडिता मनोज्ञा कथा यस्य तदा सुनिशा सुरेमेऽ ... कदाचित् किं तु स्मरति वा न वेति ४८ इति मिति नेन शोकेन तत्ता न आत्म
गात्रे कुरु स्पर्शादिभि: संजीवयन् ... किं नु इह एष्यती ति ४९ अस्माकं शुचं कस्मादिति अतिनम्रता तत्र ... भावस्य तु प्रति
महेन्द्र ... कस्मादिह ... ५० अन्यानुपरमार्थय च किं मस्माभिरिति वन ... अस्माभि: अस्माभिर्वा राज
किं स्यामि महात्मनो ... अत एव कृतात्मन ... किमर्थ ॥

ता: ॥ किं निशा: स्मरति यासु तदा प्रियाभिर्वृन्दावने कुमुदकुन्दशशांकरम्ये रेमे क्वणच्चर
णनूपुररासगोष्ठ्यामस्माभिरीडितमनोज्ञकथ: कदाचित् ४८ अप्येष्यतीह दाशार्हस्तप्ता:
स्वकृतया शुचा संजीवयन्नु नो गात्रैर्यथेन्द्रो वनमम्बुदै: ४९ कस्मात्कृष्ण इहायाति प्राप्तराज्यो
हताहित: नरेन्द्रकन्या उद्वाह्य प्रीत: सर्वसुहृद्वृत: ५० किमस्माभिर्वनौकोभिरन्याभिर्वा म
हात्मन: श्रीपतेराप्तकामस्य क्रियेतार्थ: कृतात्मन: ५१ परं सौख्यं हि नैराश्यं स्वैरिण्यप्याह
पिङ्गला तज्जानतीनां न: कृष्णे तथाप्याशा दुरत्यया ५२ क उत्सहेत संत्यक्तुमुत्तमश्लो
कसंविदं अनिच्छतोऽपि यस्य श्रीरङ्गान्न च्यवते क्वचित् ५३ सरिच्छैलवनोद्देशा गावो वेणु
रवा इमे संकर्षणसहायेन कृष्णेनाचरिता: प्रभो ५४ पुन: पुन: स्मारयन्ति नन्दगोपसुतं बत
श्रीनिकेतैस्तत्पदकैर्विस्मर्तुं नैव शक्नुम: ५५ गत्या ललितयोदारहासलीलावलोकनै:
माध्व्या गिरा हृतधिय: कथं तं विस्मरामहे ५६ हे नाथ हे रमानाथ व्रजनाथार्तिनाशन मग्न
मुद्धर गोविन्द गोकुलं वृजिनार्णवात् ५७ श्रीशुक उवाच ततस्ता: कृष्णसंदेशैर्व्यपेतविरह
ज्वरा: उद्धवं पूजयांचक्रुर्ज्ञात्वात्मानमधोक्षजं ५८ ॥

तेन कृष्णे निवृत्तिरिति ५६ ... आसमन्तात् ... गति ...
नाकुलयति अत्तोनस्याप्येवम् ... इत्याह परमं सौख्यमिति स्वैरिणी कामचारिणी ५१ संविदं कथा ... ५२
किं च नल ... विस्मर्तुं ... लोकं भवती ... सरिदिति ... आचरिता सेविता ५३ ५४ ५५ ५६
चेत कथं विस्मरामेति ५७ ५८ श्रीकृष्णमधोक्षजं ज्ञात्वा च स्वात्मानं ज्ञात्वा ५३ ॥

श्रीभा०
द० पू०
टी०११८

विनुदन्नपनुदन् ५४ ५५ [illegible] ५६ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

उवास कतिचिन्मासान्गोपीनां विनुदन्शुचः कृष्णलीलाकथा गायन्रमयामास गोकुलं ५४ यावंत्यहानि नंदस्य व्रजेऽवात्सीत्स उद्धवः व्रजौकसां क्षणप्रायाण्यासन्कृष्णस्य वार्त्तया ५५ सरिद्वनगिरिद्रोणीर्वीक्षन्कुसुमितान्द्रुमान् कृष्णं संस्मारयन्रेमे हरिदासो व्रजौकसां ५६ दृष्ट्वैवमादि गोपीनां कृष्णावेशात्मविक्लवं उद्धवः परमप्रीतस्ता नमस्यन्निदं जगौ ५७ एताः परं तनुभृतो भुवि गोपवध्वो गोविंद एव निखिलात्मनि रूढभावाः वांछंति यद्भवभियो मुनयो वयं च किं ब्रह्मजन्मभिरनंतकथारसस्य ५८ क्वेमाः स्त्रियो वनचरीर्व्यभिचारदुष्टाः कृष्णे क्व चैष परमात्मनि रूढभावः नन्वीश्वरोऽनुभजतोऽविदुषोऽपि साक्षाच्छ्रेयस्तनोत्यगदराज इवोपयुक्तः ५९ नायं श्रियोऽंग उ नितांतरतेः प्रसादः स्वर्योषितां नलिनगंधरुचां कुतोऽन्याः रासोत्सवेऽस्य भुजदंडगृहीतकंठलब्धाशिषां य उदगाद्व्रजवल्लवीनां ६० आसामहो चरणरेणुजुषामहं स्यां वृंदावने किमपि गुल्मलतौषधीनां या दुस्त्यजं स्वजनमार्यपथं च हित्वा भेजुर्मुकुंदपदवीं श्रुतिभिर्विमृग्यां ६१ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] आर्यपथं मार्गं धर्मं च हित्वा ६१ ॥

राम
११८

[illegible]

[illegible] ४१ [illegible]

यादि [illegible] मना [illegible] योगे [illegible] कः साध्यत [illegible]
[illegible] १२ [illegible] साधः [illegible]
[illegible] १३ [illegible] गोपाना [illegible]
[illegible] १४ [illegible] वाच
[illegible] १५ [illegible] काय
[illegible] १६ [illegible] तेहीमे [illegible]
[illegible] १७ [illegible] १ [illegible]
१८ [illegible] १९ [illegible]
[illegible] २० [illegible] वाच [illegible]
[illegible] कामत [illegible] १ महा [illegible]
[illegible] २ [illegible]
[illegible]
[illegible] ३ [illegible]
[illegible] १८ ॥

[illegible]
[illegible] २ [illegible]
[illegible] २ [illegible] ३ [illegible] ॥

श्री॰भा॰
१०.पू॰
टी॰
१९६

प्रसाधितो योऽप्यतामावादिते ... [illegible]

... [illegible]

कामस्य ... [illegible] ... कामाङ्कवरस्वर ...

... [illegible]

क्षामं जनालेपस्तु लभे स ... धली ... लसुधासवादिभिः प्रसाधितात्मोपससार माधवं ... सव्रीडलीलोत्स्मितविभ्रमेक्षितैः ५ आहूय कान्तां नवसंगमह्रिया विशङ्कितां कङ्कणभूषिते करे प्रगृह्य शय्यामधिवेश्य रामया रेमे ... ६ सा ... तपस्...

... रामेण ... रेमे ... ७ ... प्राप्य ... ८ ... मा ... ९ तस्य कामवरं दत्त्वा मानयित्वा च मानदः सहोद्धवेन सर्वेशः स्वधामागमदर्चितः १० दुराराध्यं समाराध्य विष्णुं सर्वेश्वरेश्वरम् यो वृणीते मनोग्राह्यमसत्त्वात् कुमनीष्यसौ ११ अक्रूरभवनं कृष्णः सहरामोद्धवः प्रभुः किंचिच्चिकीर्षयन् प्रागादक्रूरप्रियकाम्यया १२ स तान् नरवरश्रेष्ठानाराद्वीक्ष्य स्वबान्धवान् प्रत्युत्थाय प्रमुदितः परिष्वज्याभिनन्द्य च ननाम कृष्णं रामं च स तैरप्यभिवादितः पूजयामास विधिवत् कृतासनपरिग्रहान् १४ पादावनेजनीरापो धारयन् शिरसा नृप अर्हणेनाम्बरैर्दिव्यैर्गन्धस्रग्भूषणोत्तमैः १५ अर्चित्वा शिरसानम्य पादावङ्कगतौ मृजन् प्रश्रयावनतोऽक्रूरः कृष्णरामावभाषत १६ दिष्ट्या पापो हतः कंसः सानुगो वामिदं कुलम् भवद्भ्यामुद्धृतं कृच्छ्राद् दुरन्ताच्च समेधितम् १७ युवां प्रधानपुरुषौ जगद्धेतू जगन्मयौ भवद्भ्यां न विना किंचित् परमस्ति न चापरम् १८ ॥ ... १२ ... १३ १४ ...

२ अथ ... १५ १६ ... १७ ...

राम
१९६

[illegible]

आत्मेस्तु धिया विकल्प्यमन्यथेव प्रकृतिभिः ईयते बहुधा प्रतीयते नरसप्रपञ्चगोचरे १९ यथा हि भूतेषु चराचरेषु मह्यादयो योनिषु भांति नाना एवं भवान्केवल आत्मयोनिष्वात्मात्मतंत्रो बहुधा विभाति २० सृजस्यथो लुंपसि पासि विश्वं रजस्तमः सत्त्वगुणैः स्वशक्तिभिः न बध्यते तद्गुणकर्मभिर्वा ज्ञानात्मनस्ते क्व च बंधहेतुः २१ देहाद्युपाधेरनिरूपितत्वाद्भवो न साक्षान्न भिदात्मनः स्यात् अतो न बंधस्तव नैव मोक्षः स्यातां निकामस्त्वयि नोऽविवेकः २२ त्वयोदितोऽयं जगतो हिताय यदा यदा वेदपथः पुराणः बाध्येत पाखंडपथैरसद्भिस्तदा भवान्सत्त्वगुणं बिभर्ति २३ स त्वं प्रभोऽद्य वसुदेवगृहे वतीर्णः स्वांशेन भारमपनेतुमिहासि भूमेः अक्षौहिणीशतवधेन सुरेतरांशराज्ञाममुष्य च कुलस्य यशो वितन्वन् २४ ॥

[illegible]

श्री॰गा॰ २०२० टी॰ ९२०

[illegible]

अथेशानो ऽथ समयः खलु भूरिमायापः सर्वदेवपितृमनुजदेवमुनिभिः यस्मात्पूरोच
सलिलं त्रिजगन्मुनीतिसत्वं जन्हुरथोत्तजया प्रविष्टः २५ कः पंडितस्त्वरयपरंपरां
समीपाद्र [illegible] हनगिरःसुहृदः कृतमात्र सर्वान्दशास्तिगुरोभजतीभिकामानाला
मपुष्पचयाव [illegible] २६ [illegible] नहनः प्रनीतोयो [illegible]
लिः सुरेशः [illegible] सुतकलत्रधनानि [illegible] २७
[illegible] वाच इत्यर्चितः [illegible] भगवान्हरिः [illegible] समो हेय
निव २८ श्रीभगवानुवाच [illegible]
[illegible] २९ [illegible]
[illegible] ३० [illegible]
[illegible] ३१ [illegible]
[illegible] ३२ [illegible]
[illegible] ३३ [illegible]
[illegible] ३४ [illegible]

[illegible]

राम॰ ९२०

३६ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे श्रीधरस्वामिकृतायां भावार्थदीपिकायाम् ४८ ॥ ततो गत्वाक्रूरो गजाह्वयं राज्ञः सभायां पुत्रेषु दुर्बुद्धिं विषमामगमत् ॥ पौरवेन्द्राणां यशोभिः अंकितं तेन अम्बिकेयं धृतराष्ट्रम् ॥ १ ॥ बाह्लीकं सपुत्रं सोमदत्तम् भारद्वाजो द्रोणः गौतमः कृपः ॥ २ ॥ दुष्प्रजस्य दुष्टाः प्रजा यस्य तस्य स्वल्पसारस्य खलानां छन्दानुवर्तिनः ॥ ४ ॥ राज्ञो वृत्तं चरितं ज्ञातुमिच्छया ॥ ३ ॥ सहमानैः तेषां तेजः प्रभावं

इत्यक्रूरं समादिश्य भगवान्हरिरीश्वरः ॥ संकर्षणोद्धवाभ्यां वै ततः स्वभवनं ययौ ३६ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८ श्रीशुक उवाच ॥ स गत्वा हास्तिनपुरं पौरवेन्द्रयशोंकितं ॥ ददर्श तत्राम्बिकेयं सभीष्मं विदुरं पृथां १ सहपुत्रं च बाह्लीकं भारद्वाजं सगौतमम् ॥ कर्णं सुयोधनं द्रौणिं पांडवान्सुहृदोऽपरान् २ यथावदुपसंगम्य बंधुभिर्गांदिनीसुतः ॥ संपृष्टस्तैः सुहृद्वार्तां स्वयं चापृच्छदव्ययं ३ उवास कतिचिन्मासान्राज्ञो वृत्तविवित्सया ॥ दुःप्रजस्याल्पसारस्य खलछंदानुवर्तिनः ४ तेज ओजो बलं वीर्यं प्रश्रयादींश्च सद्गुणान् ॥ प्रजानुरागं पार्थेषु न सहद्भिश्चिकीर्षितं ५ कृतं च धार्तराष्ट्रैर्यद्गरदानाद्यपेशलं ॥ आचख्यौ सर्वमेवास्मै पृथा विदुर एव च ६ पृथा तु भ्रातरं प्राप्तमक्रूरमुपसृत्य तं ॥ उवाच जन्मनिलयं स्मरंत्यश्रुकलेक्षणा ७ ॥

ओजः इन्द्रियपटुत्वं वीर्यं शौर्यं पौरुषं न सहद्भिः असहमानैः चिकीर्षितं हतं उपरिकर्तुं विषरस्य विषस्य दानादि अपेशलं अशुभं तज्ज्ञाः इत्यादि सर्वं कथयामास तत्कथनात्पूर्वं तत्र पृथा याचितमाह पृथा त्विति अश्रूणां कलाः लेशाः ययोस्ते अक्षिणी यस्याः सा ७ ॥ ॥ ॥

अपि किं ज्ञातय कुशलिन इति । येन स्नेहेन नत्यर्थमात्मा सांत्वयितुं शक्यः इति हे महायोगिन् महान् योगः उपायो माया येन सर्वस्य तिरोभूतिस्तत्र तेन विश्वभावन विश्वपालक प्रपन्नानां अभयं तोषयत्येवं गंभीरी दत्तमिति त्वया तस्य अप्रमेयस्य मोक्षप्रदस्य बुधाः धर्मात्मानं सर्वात्मानं परमात्मानं जीवं सर्वं आप योगेश्वराय रामाय नमस्कुरुते ॥

अपि स्मरन्ति नः सौम्य पितरौ भ्रातरश्च मे भगिन्यो भ्रातृपुत्राश्च ज्ञातयः सखायश्च ८
आत्रेयो भगवान् कृष्णः शरण्यो भक्तवत्सलः येन स्वकृपया स्मरति राम अंबा गुरु हे
त्वया: ९ सपत्नमध्ये शोचंतीं वृकाणां हरिणीमिव सांत्वयिष्यति मां वाक्यैः पितृ
हीनांश्च बालकान् १० कृष्ण कृष्ण महायोगिन् विश्वात्मन् विश्वभावन प्रपन्नां पा
हि गोविन्द शिशुभिश्चावसीदतीम् ११ नान्यत्तव पदाम्भोजात्पश्यामि शरणं नृणां बिभ्यतां
मृत्युसंसारादीश्वरस्यापवर्गिकात् १२ नमः कृष्णाय शुद्धाय ब्रह्मणे परमात्मने योगेश्व
राय योगाय त्वामहं शरणं गता १३ श्रीशुक उवाच इत्यनुस्मृत्य स्वजनं कृष्णं च जगदी
श्वरं प्रारुदद्दुःखिता राजन्भवतां प्रपितामही १४ समदुःखसुखोऽक्रूरो विदुरश्च
महायशाः सांत्वयामासतुः कुन्तीं तत्पुत्रोत्पत्तिहेतुभिः १५ यास्यन् राजानमभ्येत्य विष
मं पुत्रलालसं अवदत्सुहृदां मध्ये बन्धुभिः सौहृदोदितम् १६ ॥

गायत्र्यानानमने प्रपितामह यौधु

तस्य भार्या हरेः सम्पत्याम सहसमदुःखसुखं च यस्य स तस्या पुत्राणामुत्पत्तिहेतुभिः अनके धर्मान्निलिखितैर्विभिः त
तत्कथनैरित्यर्थः बंधुभिः रामकृष्णादिभिः सौहृदेनउदितं उक्तं यत्र तद्वदादिति १६ ॥

भ्रातर्युपरते इत्यादि युधिष्ठिरादीनां बाल्यत्वात् राज्ये स्थापितः इति भावः १७ अन्यथा वर्त्तमानं गर्हितो यास्यसे तमः नरकं दुःखं च महद् १८ ... २० ... २१ ... २२ ...

अक्रूर उवाच भो भो वैचित्रवीर्य त्वं कुरूणां कीर्त्तिवर्द्धन भ्रातर्युपरते पाण्डावधुना सनमास्थितः १७ धर्मेण पालयन्नुर्वीं प्रजाः शीलेन रंजयन् वर्त्तमानः समः स्वेषु श्रेयः कीर्त्तिमवाप्स्यसि १८ अन्यथा त्वाचरन् लोके गर्हितो यास्यसे तमः तस्मात्समत्वेन वर्तस्व पाण्डवेष्वात्मजेषु च १९ नेह चात्यन्तसंवासः कर्हिचित्केनचित्सह राजन् स्वेनापि देहेन किमु जायात्मजादिभिः २० एकः प्रसूयते जन्तुरेक एव प्रलीयते एकोनुभुंक्ते सुकृतमेक एव च दुष्कृतं २१ अधर्मोपचितं वित्तं हरन्त्यन्येऽल्पमेधसः संभोजनीयापदेशैर्जलानीव जलौकसः २२ पुष्णाति यानधर्मेण स्वबुद्ध्या तमपण्डितं ते कृतार्थं प्रहिण्वन्ति प्राणा रायः सुतादयः २३ स्वयं किल्बिषमादाय तैस्त्यक्तो नार्थकोविदः असिद्धार्थो विशत्यन्धं स्वधर्मविमुखस्तमः २४ ॥

... इति ... अल्पमेधसो ... वित्तं हरन्ति ... २२ ... २३ ... असिद्धार्थो ... २४ ॥ ॥

स्वसञ्ज्ञमाधाय मनोरथवत्तेन तुल्यमात्मस्यशांत समः समो भवेति २४ देहान पते अक्रूर ननत्याभि अस्मिन्मितिनम
स्य २६ सूनृतामिति निशमावान चलेत्यस्थिरं हृदि नस्थीयतेनतीथ ली स्थ सुदामा पवेत नमनवा विद्युदिवाभिमु
दिक शिलाभ्यसह सेवा तिस्तु विना विद्युद्वा यालीयते नरहित्यर्थः महासुदामा लामस्या अवहोदामिनी मालाकारैस्
यी २७ नन्वेवं जानतोपि कथमयमीह इति चेत्तत्राह ईश्वरस्येति विधिविधानमायाभिनिमाबन अन्तर्मेनम

तस्माल्लोकमिमं राजन्स्वप्नमायामनोरथं वीत्स्यामात्मनात्मानं समः शांतो
भवशमो २५ ध्रुव उवाच यथावदतिकल्याणीं वाचं दानयते भवान् त
थ्याः नयानतन्याभिमर्त्यः प्राप्यययाम ते २६ तथापि सूनृता सौम्य हृदि नस्थीय
ते चलै युत्रानुरागविषमे विद्युत्सौदामिनी यथा २७ ईश्वरस्य विधिं को नु विधु
नोत्यन्यथा पुमान् भृगुनैभोगरावमारायपोऽवनी गौयरः कुले २८ यो दुर्विमर्श
पथया निजमाययेदं सृष्ट्वा गुणान्विभजते तदनु प्रविष्टः तस्मै नमो दुरवबोध
विहारतंत्रसंसारचक्रगतये परमेश्वराय २९ ॥

स्यति दुर्विमर्शपथया अवितर्क्यमार्गया गुणान्कर्माणि तत्फलानि च भजते विभजते दाति दुरवबोधो
यो विहार क्रीडा स एव तत्र प्रधानं मुख्यं कारणं यस्य संसारचक्रस्य अत एव तस्य गतिर्यस्मात् तस्मै न
मइति २९ ॥ ॥ ॥

श्री०भा०
१० स्क०
टी०
१२३

अभिप्रेत्य श्रुत्वा इति दशमे एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९ अस्मिन्निर्विशंत्सर विस्तं भातिनानाविभागैर्मी। विषितं रोग्य जगत्तद्विश्वमुक्तोऽतिजसो वोवुवुद्धिः तस्मिन्सक्तो हरिगुरो बहुसुखो कामकर्मैर्यतो जीवो योनीनां जनितविवशोऽस्याथ कोऽस्य प्रतुल्यो १ एवं श्रीतत्त्वसुखविमुखो विश्वविश्वप्रभादाः दृश्यमहामवतिहि यदा ईश्वराराधने स्वतत्त्वं भक्तानुरूपकरणो केवलान्नावबोधं जातनिष्ठो भवतिच स स्वरूपं तोधीं द्वितीये २ तद्द्वैवेयभ्रमविलसिताचित्रधासस तिमी अस्य तातं ब्रजनि सद्माहं इज्जालं न पाहि तंगोविंद परमसुखदं निम्नबोधस्वरूपं

श्रीशुक उवाच इत्यभिप्रेत्य नृपतेरभिप्रायं स यादवः सुहृद्भिः समनुज्ञातः पुनर्यदुपुरीमगात् ३० शशंस रामकृष्णाभ्यां धृतराष्ट्रविचेष्टितं पाण्डवान्प्रति कौरव्य यदर्थं प्रेषितः स्वयं ३१ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९ ॥

वंदे विष्णुं भवभयहरं विश्ववंद्यं मुकुंदं ३ सोऽयं देवो यशोदोधस्वरूपो जातो भक्तचिंतामणिर्हि। श्रीकृष्णाख्यो नित्यमुक्तोऽद्वितीयो लीलामर्त्ये मायया यादवेषु ४ तेनादिष्टः कृष्णदासाभिधो सौ रद्धाजि विप्रदेही तदृश ४६ गोविंदाख्य श्रीगुरोः प्रसादेन श्रीभागवतशास्त्रमेतल्लिलेख तेनाथ बोधिता श्रीमुकुंदगोपालाख्यो लेखक तेन स्वयं हि ५ कृष्ण राम मुकुंद माधव शंभु शंकर धूर्जटे केशव हीन केशिनाशन उमाकांत जगद्गुरो भक्तपालक दुष्टनाशक नारसिंह नमोऽस्तु ते पाहि पाहि शरणागत वत्सल कृष्ण सदाशिव हुं पाहि ७ संवत् १७ १६ लिखितं मलचंदेन रामायनमः

राम
१२३

दशमस्कंधपूर्वार्द्धसमाप्तम् पत्रसंख्या १२३